

চৈয়দ আবুল মালিক

বাতিৰ কবিতা

ইউনেটচ্ ষ্ট'বচ্

বকুলজ মেটেল বোড
গুৱাহাটী-৭৮১০০১, অসম

প্রকাশক :

ঐনশেহ চন্দ্র দত্ত

ইউজিচ, টি'বচ্

বকরা বায়ুণ গাঁও .

৭৮৫৬১৮।

বেটুগাত : পূর্ণিমা পত্রী

প্রথম প্রকাশ :

জুন, ১৯৮৬

মূল্য : পঁয়ত্রিশ টাকা মাত্ৰোম।

মুদ্রক :

লক্ষীঅনার্যনপ্রেছ

কলিকতা-৬

লক্ষী প্রিন্টাই

কলিকতা-৯

মোৰ বৰ-মাদু জীয়াৰী ফজিলা জাহান মহীশূৰ
হাতত দিলো—ৰাতিৰ কবিতা ।

—আব্বা

‘ৰাতিৰ কবিতা’ৰ বচনা সম্পৰ্কত

‘ৰাতিৰ কবিতা’ মোৰ অন্ত কোনো কোনো উপভাসৰ দৰে একেবাৰেতে লিখি শেষ কৰা উপভাস নহয়। লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিলো ১৯৫০ চনত। কিন্তু আধাতকৈ লব্ধতাগ লিখি শেষ কৰাৰ পিছত, নানা কাৰণত, বাকীখিনি লিখি শেষ কৰোঁতে কিছু সময় লাগিল। ‘আবাহন’ত এই উপভাসখন ধাৰাবাহিকভাবে ওলাইছিল। আবাহনৰ প্ৰকাশ বন্ধ হৈ যোৱাৰ কাৰণে ‘ৰাতিৰ কবিতা’ৰ প্ৰকাশো আধৰুৱা হৈ বৈ গ’ল। আবাহনৰ বি কেইলগখ্যাত বিখিনি প্ৰকাশ হৈছিল, তাৰো আটাইবোৰ লগখ্যা বিচাৰি পোৱা নগ’ল। মোৰ হাততো পাণ্ডুলিপিৰ দ্বিতীয় কপি নাছিল। সাধাৰণতে কোনো লিখাৰে কপি মোৰ নেথাকে, বিহকে যেনেকৈয়ে লিখো তেনেকৈয়ে প্ৰকাশৰ কাৰণে পঠিয়াই দিও।

এই উপভাসখনৰ মাজত বচনাকালৰ ব্যৱধান থকাৰ কাৰণে কাহিনীৰ ক্ৰম কিছু ব্যাহত আৰু ক্ষুণ্ণ হৈছে যেন লাগে। তথাপি ইয়াক তেনেকৈয়ে থাকিবলৈ দিলো।

১৯৪২ চনৰ স্বাধীনতাৰ শেষ সংগ্ৰামত অংশ গ্ৰহণ কৰা এজন অল্পভূক্তিপ্ৰৱণ আদৰ্শবাদী যুৱকে, পৰিস্থিতিৰ লগত সম্পূৰ্ণ ঝাপ খাব নোৱাৰি আৰু তাৰ বিৰুদ্ধে সক্ৰিয়ভাবে যুঁজিবও নোৱাৰি, ব্যক্তিগত জীৱনত শেষলৈ বন্দ আৰু বাস্তৱৰ ধামধুমীয়াত পৰি নিজৰ লগতে অলহাৰ তাৰে যুঁজি আত্মউপলব্ধিৰ কাৰণে কৰা সংগ্ৰামৰ কাহিনীয়েই ‘ৰাতিৰ কবিতা’ৰ কাহিনী। ৩৫।৩৬ বছৰৰ বয়সতে লিখা এই উপভাসত তেতিয়াৰ বাস্তাব্য আৰু মানসিক পৰিস্থিতিৰ ছাপ বৈ যোৱাটো অস্বাভাৱিক নহয়। ‘ৰাতিৰ পাঠক’ৰ কাৰণে, এই কথাৰো জনাই খোৱাটো দৰকাৰী হ’ব যেন লাগিল।

মোৰ কেইবাখনো কিতাপৰ প্ৰকাশক বিজয় দত্তই কিতাপখনৰ পাণ্ডুলিপি যুগুতোৱা আৰু বিচাৰি খোঁচাবি বেহা লগোৱাত বহু কষ্ট স্বীকাৰ কৰিলে। তাৰ বাবে তেওঁ খজবান্ধ পাও। এই বিষয়ত বহু সেনে কৰা জয়ৰ কৰ্মাও জন্মাবে নোৱৰিহে। কিন্তু মোৰ পাঠকসকলেই মোৰ প্ৰেৰণাৰ ফল— তেওঁলোকৰ চেনেহৰ পৰা হই কোনোদিন বঞ্চিত হোৱা নাই।

যোদ্ধাট

—ভৈৰৱ আত্মজ লালিক

ৰাতিৰ কবিতা

॥ এক ॥

জাহাজখন আহি ঘাট পোতাৰ পিছতো বৰষুণ দি আছিল, কিন্তু আগতকৈ কিছু পাতল, সিপাৰে আঁতৰত লাইটবোৰ জলি আছিল যদিও বৰষুণজাকে পোহৰবোৰ নিশ্চয় কৰি তুলিছিল। তেতিয়া বাতি আঠ বাজিছে।

সকল ছুটকেছটো আৰু বিচনাৰ সকলো যুঁঠাটো নিজৰ হাততে লৈ অস্তিত্ব যাত্ৰীৰ লগতে আলোক লাহে লাহে জাহাজৰ পৰা নামি গ'ল। ডেকপূৰ ঘাটত নয়া যাত্ৰীৰ সংখ্যা বৰ বেছি নহ'ল। হাইউকমি থাকিলেও ঠেলা-হেঁচা কম আছিল। তদুপৰি বাতি আৰু বৰষুণজাকে সকলোৰে মনলৈ এটা ক্লান্তি আৰু অসম্ভৱ ভাৱ আনিছিল।

আজি আঠ বছৰৰ আগতে আলোক আৰু এবাৰ ডেকপূৰলৈ আহিছিল— এবাৰ মাত্ৰ, অৱশ্যে নগৰখনৰ বিশেষ ওলট-পালট পৰিৱৰ্তন হোৱা নাই। গতিকে বাট চিনোতে আলোকৰ বিশেষ অসুবিধা নহ'ল। মাহুহবোৰ নতুন হৈছে, আলিবাটবোৰ পুৰণি।

কিন্তুকিনিয়া বৰষুণত তিতাৰ কথাটো মনত নবখাটকৈ আলোক আগবাঢ়িল। সি অস্তিত্ব যাত্ৰীৰ দৰে খবকৈ খোজ দিয়াৰ কোনো বিশেষ দৰ্শন অস্তিত্ব নকৰিলে। তাৰ কাৰণে কোনোৱে দুৱাৰমুখত বৈ বাট চাই থকা নাই।

নিশাইতৰ ঘৰ জাহাজঘাটৰ পৰা প্ৰায় এমাইল দূৰ—আলোকৰ মনত আছে। বাট-পথবোৰ চিনাকি যদিও বৰষুণ দিয়া সজিয়াৰ অস্পষ্ট পোহৰত সিহঁতক যেন এনেদৰে অলপ অচিনাকি যেন লাগে। তদুপৰি জীৱনৰ পুৰণি পৰিচয় সলনি কৰি যেতিয়া নতুন পৰিচয় লৈ আহি আহে তেতিয়া আত্মৰ নিজকেই অলপ আচৰিতা যেন লাগে।

সকল চোতালখনত পাঙালীয়া বৰষুণত তিতা ঘাঁহবোৰ কোৱল। নিশাইতৰ পৰিচয়তে বৈকা হৈ থকা পুৰণি দেৱালীভূষণ এতিয়াও আছে। আগৰ পুৰণি চিনৰ ঘৰটোৱেই আছে যদিও আক অলপ ভল কৰা হৈছে। কেবোৰোৰত

বোধকৰো অলপ দিনৰ আগতে চূণ দিছিল—আত্মবতো বেবৰ বগাবোৰ জিলিকি আছে।

দুৱাবমুখত বৈ আলোকে মাতিলে—“ঘৰত কোন আছে?”

“কোন?”

হাতত লেম এটা লৈ এজনী ছোৱালী ওলাই আহিল আৰু দুৱাবখন মেলি আলোকৰ সমুখত থিয় দিলে।

তেতিয়াও পাতল বদ্বুণ জাকৰ ধাৰা শেষ হোৱা নাই।

“ভিতৰলৈ আহক।”

আলোক সোমাই গ’ল। ছোৱালীজনী অলপসময় তাৰ মুখৰফালে চাই থাকি হঠাৎ অলপ ব্যস্ত হৈ পৰিল আৰু এখন চকী আগবঢ়াই দি আলোকক বহিবলৈ অনুৰোধ কৰিলে। আলোকৰ কাপোৰবোৰ তিতিছিল, গতিকে চকীত বহাটো অনুবিধাৰ কথা, সি অলপ ইতস্ততঃ কৰিলে।

ছোৱালীজনীয়ে হয়তো পৰিস্থিতিটো বুজিলে। তাই চিনাকি মানুহক কোৱাৰ দৰে সহজভাবেই ক’লে—“অ’ আপুনি অলপ তিতিছে। মই পানী আনি দিও, আপুনি হাত-ভৰি ধুই কাপোৰ-কানিবোৰ সলাওক।”

কৈয়ে ছোৱালীজনীয়ে হাতৰ লেমটো কোঠাৰ একাষে থৈ ভিতৰলৈ ঘাব খুজিলে।

“ববচোন”—ছোৱালীজনী কমবয়সীয়া দেখিয়ে আলোকে এই সন্ধান কৰিলে, “এইটো মহেন্দ্ৰ কেবেলীৰ ঘৰ হয়নে নহয়?”

“হয়, দেউতা এতিয়া নাই, ওলাই গৈছে, আপুনি বহক। দেউতা অলপতে পাবহি।”

কাপোৰ-কানি সলাই খোৱাৰ লগে লগে ঘৰৰ শ্ৰায় সকলো খিনিয়েই আহি আলোকক বেঢ়ি ধৰি চিনাকি হৈ পৰিল। ঘৰত দুজনী ছোৱালী—নিশা আৰু স্বামিনী, এটি ল’ৰা—প্ৰহ্লাদ, আৰু সিহঁতৰ মাক। অলপপৰৰ পিছতে নিশাৰ দেউতাক মহেন্দ্ৰ কেবেলী আহি পালেহি।

“তোমাৰ চিঠি পাইছিলো। মই সিহঁতক কৈ থৈ গৈছিলো যে তুই এদিনতে তুমি আহি ওলাবা। ভাল নহয় সকলোৰে?”

আলোকে ঘৰৰ বিষয়ে আৱশ্যকীয় খবৰখিনি দিলে। চাহ খোৱাৰ পিছত অলপ সংকোচেৰে হুঁদিলে—“ইয়াত বাক অলপ সজাত ভাড়াঘৰ পোৱা যাবনে?”

“ভাড়াঘৰ? কাৰ কাৰণে?”

“বোৰ কাৰণে। কিছুদিন ইয়াতে থাকিব লাগিব নহয়।”

মহেন্দ্ৰ কেবেণীয়ে বিশ্বয় প্ৰকাশ কৰি ক'লে—“আমাৰ ঘৰ থাকোঁতে আকৌ তুমি ভাড়াঘৰত থাকিব লাগিব ? আমি যিহেৰে খাওঁ থাকোঁ তাত কিবা অসুবিধা পালে জনাবা আৰু আজিকালি ডাকবীয়া দৰমহাৰ চাকৰি কৰি ভাড়াঘৰত থাকিবলৈ হ'লে মাহ চলোৱাই টান হ'ব।”

আলোকে কথাটো বুজি পাইছিল। তথাপি অকাৰণত এঘৰ মানুহৰ বোজাটোহে আমনি দিয়া আলোকৰ উদ্দেশ্য নাছিল। আলোকে প্ৰায় পোনপটীয়া ভাবেই ক'লে—“কিন্তু মোৰতো ইয়াত এবছৰ বা তাতকৈ বেছিও থাকিব লগা হ'ব পাৰে। আপোনালোকৰ অসুবিধা নহ'ব জানো ?”

“একো অসুবিধা নহয়। তুমিহে হয়তো কিছু অসুবিধা পাবা, মোৰ আৰ্জননো কিমান তুমি জানাই। আজিকালি বহু বাহানিব জুই চাই দাৰ। কোনোমতে চলিছে। পিচে এটা ঘৰলৈ, বাহানি লগুৱা বাধিবলৈ হ'লে বহুত পইচাৰ দৰকাৰ হ'ব। নহয়, নহয়, তুমি অল্প কথা নাজাবিবা, ইয়াতে থাকা, ইহঁত, নিশাইত আছে, এমুঠি বাহি যেনি দিব।”

আলোকে আৰু একো নক'লে। ভেজপুৰ হাইস্কুলৰ কোনোবা এজন শিক্ষকে ট্ৰেইনিং পঢ়িবলৈ যোৱাত এবছৰৰ কাৰণে এটা অস্থায়ী চাকৰিলৈ আলোক আহিছে। দৰমহা সবহ নহয়। তাৰেই কোনোমতে সি ঘৰলৈকো যি পাৰে পঠাব লাগিব। গোটেই ঘৰখনে তালৈ হাঁ কৰি মুখমেলি চাই আছে।

এবা, ভাড়াঘৰ লৈ, বাহানি লৈ, স্কুল মাটৰৰ ধন ঘট নহ'ব। হুখে-কণ্ঠে ইয়াতে থাকিব লাগিব। অৱশ্যে লোকৰ ওপৰত বোজা জাপি দিয়া অজ্ঞাৰ, অবাঞ্ছনীয়, কিজানি বেয়া কথাও। কিন্তু উপায়তো নাই। মনে মনে আলোকে ঠিক কৰিলে—সবহ নোৱাৰিলেও মাহে মাহে কিছু টকা আলোকে কেবেণীৰ ঘৰত দিব, নিদিয়াটো অজ্ঞা হ'ব, কিন্তু তেওঁলোকে লব জানো ?

কেবেণী ওৰলৈ যোৱাৰ পিছত নিশাই আহি আলোকৰ কাৰণে বিচনা এখন ঠিক কৰি দিলে। পূবকালৰ সৰু কোঠাটোৱেই হ'ব আলোকৰ কোঠা। বাহিৰত বিবিকীখনৰ কাষতে এজোপা পুৰণি শেৱালী ফুলৰ গছ। এতিয়া ফুল নাই।

নিশা আৰু মায়নিৱে কোঠাটোৰ সামান্য বস্তুবাহানিখিনি ঠিক কৰি বোজাৰ পিছত নিশাই আলোকক মাতি নিলেহি আৰু ক'লে—“আপুনি ইয়াতে পানী দিছো, আৰু কিবা লাগিব নেকি ?”

আলোকে নিশাৰ মুখলৈ অলপলপ চাই থাকিল। অসুস্থলৈ লেগেটোৰ পোহৰত আলোকে দেখিলে এজনী বাৰ তেৰ জুহীয়া ছোৱালীৰ এখন শাও, উজল, ধুনীয়া মুখ, চকুহঁটা কোৱল আৰু সবল, চকুৰ চেলাউৰিমোৰ ধুনীয়া।

আলোকে একো উত্তৰ নিদিয়া দেখি ছোৱালীজনীয়ে তাৰ মুখলৈ চালে আৰু
সি তাইৰ মুখলৈ চাই থকা দেখি লাজ পালে।

আলোকে বিশেষ একো চকলতা নেদেখুৱাই ক'লে— “তোমাৰ নাম নিশা,
নহয় ?”

“হয়।”

“তুমি পঢ়ি আছা নহয় ?”

“হয়, এতিয়া ক্লাচ এইটত পঢ়িছো। পিছে কেঁটতাই আৰু নপঢ়াব।
এই বছৰেই একৰাই দিছিল। মই কল্মা-কটা কবিলতহে পঢ়িবলৈ
দিছে।”

“কিয় নপঢ়ায় ?”

“টকাপইচাবো দিগদাৰি, তাইটিহঁতেও পঢ়িব লাগে, ইপিনে ঘৰৰ সকলো
কাম কৰিব লাগে।”

নিশাৰ সবল কথাবোৰ আলোকে ভাল পালে। আলোকে কথা কবলৈ
বিচাৰি নাপালে।

অলপৰ মনে মনে থাকি নিশাই সুধিলে— “কালিলৈ আপুনি স্কুললৈ যাব
লাগিব নহয় ?”

“ঐ, লাগিব যাব।”

“কিমান সময়ত যাব ?”

“দহমান বজাতে যাব লাগিব। এঘাৰ বজাৰ পৰা স্কুল বহে নহয়।”

“অ’ ভাল বাক।” অলপৰ এনেয়ে থিয়দি থাকি নিশা লাহে লাহে
আলোকৰ কোঠাৰ পৰা ওলাই গ’ল। আলোকৰ ভাগৰ লাগিছিল। অলপ
বিশেষ চিন্তা নকৰি আলোক বিচনাত পৰিল। ৰাতি তেতিয়া বেছি হোৱা
নাই; কিন্তু আলোকৰ অংগ-প্ৰত্যংগত এটা অসুস্থৰ কৰিব পৰা ভাগৰ।
আলোক টোপনি গ’ল……

থুকৰ জীৱনৰ বাইশ বছৰত বহুত মানৱতা, বহুত সপোন থাকে। পৃথিৱী-
খনক ছেপাহ পলুৱাই নিজৰ কৰি লোৱাৰ এটা অবুজ, উন্নত আকাংখা হিয়াভৰি
লপট হৈ উঠে। জগতজুৰি কেৱল বিশাল বিশ্বয়, গছে গছে, পাতে পাতে প্ৰাণ
চকল সজীৱতা। পৃথিৱীখন ইমান ধুনীয়া।

কোনে যেন দূৰিৰ পৰা বিজিয়াই মাতে, কোনো যেন চকুৰ আঁৰত লুকাই
কিবা দিত গায়। চিনাকি মানুহবোৰ সকলো অচিনাকি। এই পৃথিৱীলৈ মই
প্ৰথম আহিছো। ইয়াৰ আশতে পৃথিৱীত কোনো নাছিল, কোনো নাই।

নতুনক চিনি পোৱাৰ কি ব্যাকুল আগ্ৰহ, চৌদিশে দীত আৰু সুবৰ উৎসৱ।
আকাশৰ তৰাবোৰে দীত গায়, জোনাকৈ কান্দে।

খিৰিকীখনৰ কাষত বহি আলোকে কিতাপৰ পাত লুটিয়ায়। কিতাপৰ পাতৰ
ওপৰেদি অশৰীবি মাজুহবোৰে নান। বৰশীয়া কাশোৰ পিকি ক'ববাৰ দূৰ দেশৰ
পৰা ক'ববাৰ অল্প দূৰ দেশলৈ শোভাযাত্ৰা কৰে। আলোকে জনে সিহঁতৰ শব্দ—
হীন পদধ্বনি।

তাৰ উত্তৰ-ধূল লাগে। ফুলমাঠৰ হোৱাতকৈ ঘেন কিতাপৰ পাতৰ
সেই অশান্ত যাত্ৰী হোৱা বহুত ভাল। সি কবিতা লিখিবলৈ বহে।

কবিতা সি বহুতদিনৰ পৰা লিখিছে, ডেকা বয়সতে সাহিত্যিক বুলি সি
কিছু খ্যাতিও ইতিমধ্যে আৰ্জন কৰিছে। তাৰ নিজৰ জীৱনৰ বেদনা দি সি
পৃথিৱীৰ সৌন্দৰ্য্যক ছন্দত বান্ধি ৰাখিবৰ চেষ্টা কৰিছে।

জীৱনৰ প্ৰথম ভাগৰ কবিতা। অহুত্বিয়েই তাৰ প্ৰধান বস্তু। যুক্তিও
হয়তে নোহোৱা নহয়। কিন্তু সেই যুক্তি দগা-পান্নাবে জোখা জাগতিক যুক্তি
নহয়। হৃদয়গতৰ অহুত্ব তাৰ নিজৰ যুক্তি, তাৰ ভাষা বেলেগ, অভিব্যক্তি
বেলেগ, ভাৱ-অহুতাৰ, ব্যঞ্জনা, বিৰতি সকলো বেলেগ। প্ৰথম জীৱনৰ কবি
কেৱল গতানুগতিক ছন্দৰ উপাসকেই নহয়, কবি স্ৰষ্টা—ৰূপজগতৰ
খানিকৰ।

ফুলীয়া ল'ৰাৰ হ'মৰকৰ বহী চোৱা শেষ কৰি আগদিনাৰ বাতৰি কাকতখনৰ
পঢ়িবলৈ বাকী থকা বাতৰি পঢ়ি শেষ কৰি, নিশাই মাজে মাজে আহি সুখি-
যোৱা প্ৰশ্নবোৰৰ উত্তৰ দি শেষ কৰি, সকলো অৱসৰ উলিয়াই আলোকে
কবিতা লিখে, কবিতাবোৰ এনেয়ে ধুনীয়া হয়।

জীৱনৰ সৃষ্টি ছেৱতাই সাৰ পাইছে। আকাশত হেজাৰ সপোন।
নৈখনে কথা কয়। কঁহাৰ বগা ফুলত উল্লাস প্ৰাণৰ হুমুণীয়াহ, মন উৰে,
জীৱনৰ ছয়ো বাহুত অদ্ভুত জীয়া পাখিৰ ৰূপনি। জীৱন উৰে, মনৰ ৰাজ্য
ভাৰবোৰ বুটী আইৰ সাধুকথা হয়। সৌন্দৰ্য্যবোৰ ইবান বেদনাতৰা। পৃথিৱীৰ
যিজন আদিয় মাজুছে এদিন কবিতাৰ জন্ম দিছিল, তেওঁতকৈ ডাঙৰ স্ৰষ্টা
কোনো নাই। পোহৰবোৰৰ বুকুত অমৰ মানৱাত্মাৰ নিবনু অস্তিত্ব।
মাজুছ ধুনীয়া। লিখি আলোকৰ ভাল লাগে, তাৰি ভাল লাগে, ভাল
লগা কথাবোৰ ভাল লাগিছে বুলি অহুত্ব কৰি ভাল লাগে। ছন্দবোৰ আপুনি
মিলে। কথাবোৰ আপুনি কবিতা হয়। এটা নৈৱ্যক্তিক আনন্দেৰে তাৰ হিলাক্স
ভৰি পৰে। ৰূপ, বস, গন্ধৰ অপূৰ্ণ পৃথিৱীখন জাৰ একেধাৰে বুকুৰ আপোন

যেন লাগে। পৃথিৱী ধূনীয়া, জীৱন স্বৰ্গী, জোনাক আৰু নিয়ন্ত আছে ব্ৰহ্মৰ
অজস্র আশীৰ্বাদ।

কিন্তু কবিতাৰ লগত তাৰ জীৱনৰ সংঘৰ্ষ লাগে। জীৱনত সকলো অমিল,
ছন্দহীন, খাপছাড়া। এটা যুক্তিহীন অসংগতিয়ে তাক পংগু কৰে। জীৱনৰ
ওচৰত যেন সি অপৰাধী।

নিশাই গম পায় যে সি কবিতা লিখে। ভালোমান ৰাতিলৈকে যেতিয়া
লেম লগাই বহি থাকি আলোকে কবিতা লিখে, কেতিয়াবা নিশাই মনে মনে
বেৰৰ ফুটাইদি তালৈ চাই থাকে, তাৰ তন্নয় চহুজোৰৰ আগৰ অদেহী সপোনবোৰ
যেন তায়ে দেখা পায়। তালৈ তাইৰ প্ৰজ্ঞা হয়। মৰম লাগে।

আবেলি সি ফুৰিবলৈ যায়। স্কুলমাষ্টৰ মাহুহ, লগত নিশাক ফুৰিবলৈ লৈ
যাবৰ মন গলেও নিনিয়ৈ। তাইয়ো হয়তো অন্তৰকমে ভাবিব পাৰে, তাত
তাৰ ক্ষতি নাই; কিন্তু নিশাৰ ক্ষতি নহ'ব জানো? সি কাৰো ক্ষতিৰ কাৰণ
হবলৈ বাহা নকৰে।

কবিতাৰ লগত তাৰ জীৱনৰ সংঘৰ্ষ লাগে। তাৰ কবিতাই স্বপ্নময়ী
নক্ষত্ৰিকাৰ ৰূপছবি আঁকে। তিলোত্তমাৰ সৌন্দৰ্য্যবোৰ ধ্বংস আৰু মৃত্যুৰ ভয়ত
অস্থিৰ, কিন্তু আলোকৰ প্ৰিয়তমা নায়িকা তিলোত্তমা নহয়। প্ৰেমোত্তমা, অমৰ
প্ৰেমৰ অমৰ নায়িকা। কবিতাময়ী নায়িকা, কল্পনা কবি সি আনন্দ পায়।

বাস্তবৰ জীৱনত সেই নায়িকা জনীৰ নামেই জানো নিশা? কবিতাৰ নাম
নিশা? নিশাৰ নাম কবিতা?

তাৰ সন্দেহ হয়। তাৰ কবিতাৰ সকলো কথাই জানো বাস্তৱৰ লগত সম্পৰ্ক-
হীন অৰ্থশূন্য কল্পনা মাথোন? তেন্তে তাৰ জীৱনত সশৰীৰি নিশাৰ ঠাই কোন
খিনিত? তাৰ কবিতাত সি জানো নিশাবেই ৰূপ-ছবি জীয়াই বথাৰ সাধনা
কৰিছে? বুজিবৰ চেষ্টা কৰি সি ব্যৰ্থ হয়। নিশা নহয়, কোনোবা অনাগত,
কোনোবা অপৰিচিতা, কোনোবা অনামী !!

* * * *

মৰমৰ আলোক,

কেইবাদিনো তোমাৰ চিঠি পোৱা নাই। এইবাৰ টকা অলপ সোনকালে
পঠাবা। মই গা ভাল পোৱা নাই। বোটবো কাহ হৈছে। মইনাইত ভালে
আছে। ঘোঁকানত ভালোমানখিনি ধাব লাগিছে। আশাকৰো ভালে আছা।...

ককায়েক ৰমাৰ চিঠি আছে। ৰমা বেমাৰী। আঠ বছৰ আগতে গছৰ

পৰা পৰিছিল। তাৰপৰা, সময়যতে ভাল চিকিৎসা নোহোৱা গভিৰে বাত
বেৰাৰ হ'ল। এতিয়া ব'দ দিলে ইটো-সিটো কৰিব পাৰে। বতৰ সেমেকা বা
ভাৱৰীয়া হ'লে চাৰি-পাটিতে পৰি থকা অৱস্থা। ভবিষ্যত নাই। ঘৰখনৰ এটা
পেলাই দিব নোৱাৰা বোজা।

আলোকৰ কবিতাৰ লগত জীৱনৰ সংঘৰ্ষ লাগে। দ্বাৰিদ্ৰত পোত গৈ
থকা এটা অসহায় পৰিয়াল। সিয়ে সিহঁতৰ ভাগ্য বিধাতা, কিন্তু সিও
অসমৰ্থ।

“মামা”—নিশাই সাধাৰণভাৱে মাতিলে। আহি পোৱাৰ কেইদিনমান
পিছৰে পৰা আলোক নিশাৰ ‘মামা’ হৈ পৰিছে।

“কি নিশা?”

“ঘৰৰ চিঠি পাইছিল নেকি?”

“এৰা।”

“ভালনে সকলোৰে?”

“সকলোৰে ভাল নহয়, বোটিৰ অস্থখ।”

“কি হৈছেনো?”

আলোকে ঘৰখনৰ কথা নিশাক বুজাই ক'লে। সাতোটা প্ৰাণীৰ এখন সৰু
সংসাৰ। আলোকৰ দেউতাক পাঠশালা স্কুলৰ পণ্ডিত, ছালকোৰ বায়, খেতিও
কৰে, স্কুলত কাম কৰে, নহ'লে ঘৰ নচলে। মাটিবাৰী অলপ আছিল, কিন্তু
এতিয়া সবহভাগ বন্ধকত আছে। তাক কলেজত পঢ়াওতেই বন্ধকত দিবলগীয়া
হ'ল। ককায়েক বম্বা বাতৰেমোৰী, ডাঙৰ ভনীয়েকজনী বিয়া দিলে—অক্ল এখন
পাঁৱৰ এজন পাঠশালাৰ পণ্ডিতলৈ। সৰু ভায়েক-ভনীয়েক হালে পঢ়ে। ঘৰখনড
বৰ নাটনি। অভাৱৰ মাজেদি সিহঁত ডাঙৰ হৈছে। এতিয়াও অভাৱৰ মাজতে
পৰি আছে।

নিশাই কাণপাতি শুনিলে। নিশাইও অভাৱ চিনি পায়, কিন্তু অভাৱ
আতৰাবৰ কাৰণে এতিয়াও নিজে চেষ্টা কৰিবৰ হোৱা নাই। মহেন্দ্ৰ কেনেদৰে
ঘৰখনৰ সকলো বোজা নিজৰ কাঁধৰ ওপৰত এতিয়াও লৈ আছে। তথাপি
আলোকৰ কাৰণে নিশাৰ বেয়া লাগে।

বাতি বহি বহি আলোকে ঘৰৰ কথাৰে ভাবেনেকি?

“কথা এবাৰ ক'লে বাক আপুনি বেয়া পাব নেকি?”

“কেলেই বেয়া পাব! কোৱা।”

আলোকে নিশাৰ মুখলৈ চালে। সেপচুকি বঙা-চিঙা পৰি নিশাই ভলা ভলা

সম্পত্তেৰে ক'লে—“আপুনি আমাৰ ঘৰত কিয় পইচা দিয়ে?” সহজ ভাবে আলোকে ক'লে—“ইয়াত খাইছো, আছে কাৰণে।”

“আপোনাৰ পইচা লবলৈ আমাৰ খুউব বেয়া লাগে।”

আলোকে সকলৈক হাঁহিলে।

“হাঁহিলে কিয়?”

“তুমি সক ছোৱালী, ঘৰখন চলাবৰ কাৰণে কিমান কি কৰিব লাগে তুমি নেজানা, দেউতাবাইহে বুজে।”

তাৰ কথা শেষ কৰিবলৈ নিদি নিশাই ক'লে—“ময়ো বুজে, পিছে আপোনাৰ ঘৰত যে তিয়া টকাৰ ইমান দৰকাৰ—”

“পইচাৰ দৰকাৰ সকলোৰে ঘৰত আছে। এটা বাহিৰা মাগুহে বিনা পইচাত খাই থকাটো জানো অশাল্য নহয়?”

নিশাই মুখখন ওন্দোলাই পেলালে।

“আপুনি যদি তেনেকৈ ভাবে আমি কি কৰিম? আমি কিন্তু আপোনাক বাহিৰা মাগুহ বুলি নেভাবো। আমাৰ ঘৰৰে এজন বুলি ভাবো।”

নিশাৰ মৰমৰ কথাখিনিত আলোকে তৃপ্তি পালে।

হাঁহি সি ক'লে—“ত্ৰৈবাশিক অংক জানা?”

নিশাই তাৰ মুখৰ হাঁহি দেখি সাহস পালে আৰু ক'লে,—“বাক অলপ কথা ক'ব নালাগে। এইমাহত আপুনি আমাৰ ঘৰত টকা নিদিব। আমাক দিয়া টকাখিনি ঘৰলৈ পঠাই দিব।”

“অ' এইদৰে হ'লে তুমি দেউতাক চহকী কৰিবা।”

এমোকোৰা হাঁহিৰে নিশাৰ ধুনীয়া মুখখন উজ্জল হৈ উঠিল।

দুখৰ দিনৰ চিনাকি অসময়ৰ আশীৰ্ব্যতা, হয়তো ছোৱালীবোৰ তেনেকুৱাই— আলোকে ভাবিলে।

আলোকে নিশাইতৰ ঘৰত পঁচিশ টকা দিয়ে। হয়তো তাৰ ভাত-চাহৰ দাম ভাৰেই হয়। কিন্তু পৰিয়ালৰ পৰিচৰ্যা আৰু মৰমৰ দাম জানো পঁচিশ টকা মাত্ৰ? তাৰ কাৰণে সি একো দিব পৰা নাই। মহেন্দ্ৰ কেবেণী আৰু নিশাৰ মাকক সি ভক্তি প্ৰজ্ঞা কৰে, নিশা আৰু প্ৰহ্লাদকো মৰম কৰে, কিন্তু তথাপি তেওঁলোকৰ মৰম-চেনেহৰ তুলনাত তাৰ অৱদান অতি দৰিদ্ৰ। নিশাইতৰ গোটেই ঘৰখনে তাক মৰম কৰে। সি যেন আলহী নহয়, ঘৰখনৰে এজন।

আলোকে কবিতা লিখিবলৈ প্ৰেৰণা পায়। এই জগতলৈ জগতখনক মাগুহৰ মৰম চেনেহেই স্বৰ্গ কৰি ৰাখিছে। কিমান উদাৰ, কিমান মধুৰ মাগুহৰ

এই সকল হিয়াখন। সিনো কিমান দিব পাৰে? অথচ দিগ্ৰাহ যেন খেদ নাই।
নিজক সৰ্বস্বান্ত কৰি দিও যেন মাহুহৰ ছেপাহ নপলায়।

মাহুহৰ বাৰ্ষ আছে, টকা অনা, দিগ্ৰাহ-পোৱাৰ হিচাব আছে। বাৰ্ষৰ
ভিত্তিত মাহুহৰ সম্পৰ্ক গঢ়ি উঠে। গাঁচা জানো? সেয়েই যদি গাঁচা; মাহুহৰ
বিশেষত্ব ক'ত? মাহুহৰ মানৱত্ব, মাহুহৰ দেৱত্ব জানো ধনেৰে নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিব
পাৰি?

* * * *

দেওবাৰ। দিনৰ নম্বান বাজিছিল। আলোকৰ ভুলৰ তিনিজন ছাত্ৰ আহি
ওলালহি।

আলোক বাহিৰতে বহি আছিল। দেখাত ল'ৰাকেইটা শান্ত। নিহঁত
বহিলত আলোকে কিয় আহিছে হুধিলে।

“ছাৰ দেওবাৰে দেওবাৰে আমাৰ এখন সভা হয়।”

“কি সভা?”

“আমাৰ কেইজনমান ল'ৰা আৰু কেইজনমান ভদ্ৰলোকৰ।”

“কিহৰ সভা?”

ল'ৰাজনে বাকী দুজন ল'ৰাৰ মুখলৈ চালে। দ্বিতীয় ল'ৰাজনে লাহে লাহে
ক'লে—

“ৰাজনৈতিক আলোচনা সভা।”

আলোকে যেন অলপ নতুন কথা শুনিলে। তেওঁৰ ছাত্ৰই ৰাজনৈতিক
আলোচনা সভা কৰে।

“কিহৰ ৰাজনৈতিক আলোচনা?”

“সাধাৰণ আৰু সকলো আলোচনাহে হয়। ডাঙৰ কথাবোৰ আমি বুজিব
নোৱাৰো।”

“অ' পিছে—?”

“আপুনিও আমাৰ সভালৈ যাব লাগে।”

পাতলকৈ হাঁহি আলোকে ক'লে—“মইতো ৰাজনীতি নকৰো। চৰকাৰী
চাকৰি কৰো। চৰকাৰে ৰাজনীতি কৰা গম পালে চাকৰিও যাব। ৰাজনীতিও
যাব।”

“নহয় ছাৰ, কোনেও গম নেপায়। আৰু আমি সাধাৰণ কথাহে আলোচনা
কৰো।”

“মই কি কবিতা গৈ ? মইতো বাঙালীতি নেছানোহেই ।”

“আপুনি সাহিত্য আৰু কবিতা সম্পৰ্কে কব। সেই বিষয়ে আমি বেছি একো নেছানো ।”

ল’ৰাকেইটা কমবয়সীয়া যদিও সাহসী। বাঙালীতিত থকা সকলোহেই সাহসী হয়। আলোকে যাবলৈ চেষ্টা কৰিব বুলি ক’লে। কিন্তু সদায় আৰু সকলে সময়তে তালৈ যোৱাটো সম্ভৱ নহ’বও পাৰে, নানা কাৰণত।

আলোকৰ সম্মতি পাই ল’ৰাকেইটাই ভাল পালে।

সিহঁতে ক’লে—“বয়ুনাথ উকীলৰ ঘৰতে আমাৰ সভা হয়। তেখেতৰ ঘৰ কিলানি আপুনি চিনি পায়েই ।”

“ওঁ পাওঁ চিনি। তেখেতৰ ঘৰতে হয় নেকি ? ইয়াৰ পৰাতো তালেমান দূৰ যাব লাগে ?”

“বৰ বেছি দূৰ নহয়। আপুনি কিন্তু যাব ছাৰ ।”

“যাবলৈ চেষ্টা কৰিম। যাব নোৱাৰিলে বেয়া নাপাব। মোৰ অগ্ৰাণ্ণ কামো থাকে নহয় ।”

ল’ৰাকেইটা গ’লগৈ। আলোকে সিহঁতৰ ফালে বহু আৰু কোঁতহলেবে চাই থাকিল। সকলো আটাইকেইটা।

“কোন আহিছিল মামা ?” নিশাই আহি সোধিলে।

“আমাৰ স্কুলৰ ল’ৰা ।”

“আজিয়ে আপোনাক আমাৰ ইয়ালৈকে বিচাৰি আহিল ?”

“এৰা—”

“কিয়নো ?”

আলোকে নিশাৰ মুখলৈ চালে।

“অন্ত এদিন কম দেই, বেয়া নাপাব।”

সাগ্ৰাণ্ণ বিমৰ্ষ হৈ নিশাই ক’লে—“বেয়া নাপাওঁ। মই জানিবলগীয়া কথা নহয় যদি মোক নকব ।”

আলোকে অল্প কথা উলিয়ালে। স্কুলত এজন মাষ্টৰ বদলি হৈছে। অল্পপুত্ৰ নাও বুৰি কেইটামান মাহেই মৰিছে। ইউৰোপত জাৰ্মানী আৰু বাৰ্চীয়াৰ মাজত যুদ্ধ লাগিছে। আৰু সেই যুদ্ধ ক্ৰমে পৃথিৱী বিয়পি পৰিবৰ আশংকা হৈছে। পূবফালে আপোনেও যুদ্ধ ঘোষণা কৰিছে। সেই যুদ্ধ আমাৰ ভাৰততো লাগিব পাৰে কাৰণ বৃটিছো যুদ্ধত নামিছে। ইত্যাদি ...”

“আমাৰ ইয়াত যুদ্ধ লাগিলে পিছে আপুনি কি কৰিব ?”

“চৰকাৰে কি কৰিবলৈ কয় কবতো নোৱাৰি। বিদেশী চৰকাৰ। আমাৰ দেশৰ বাস্তৱৈতিক নেতাসকলে আৰু দেশৰ বাইৰে যি কৰিবলৈ কয় তাকে কৰিব লাগিব।”

“আমাৰ বৰবাইৰেৰে কৈছে মহাত্মা গান্ধীয়ে আৰু কংগ্ৰেছে হেনো কৈছে এই যুদ্ধত ভাৰতে সহায় কৰিব নালাগে।”

“তুমি ক’ত শুনিলা?”

“সকলোৱে কোৱাকুই কৰিছে।”

“আমি আমাৰ দেশৰ নেতাৰ কথাযতেহে চলিম। বিদেশী চৰকাৰৰ কথা কোনে শুনিব?”

“যুদ্ধ কেনেকুৱা বাক? মোৰ হলে বৰ ভয় লাগে। আমাৰ ইয়াত নেলাগিলেই হয়। নহয়নে মামা? যুদ্ধ লাগিলে বাক আপুনি আমাৰ ঘৰৰ পৰা গুচি যাবনেকি?” কিছূৰে নিশাই স্নিগ্ধিলে।

“মোৰ ইয়াত ঢাকৰি এবছৰীয়া। যুদ্ধ নেলাগিলেও তো এবছৰৰ যুৱত মই ইয়াৰ পৰা যাব লাগিব।”

নিশাই আলোকৰ মুখলৈ চালে, সঁচাকৈয়ে আলোকে ধেমালি কৰা নাই। ভালকৈয়ে কৈছে। এটা অক্ষৰৰ বেজাৰত নিশা নিৰয় হৈ গ’ল। মাহুহবোৰ আহি চিনাকি হৈ হৃদয়মান থাকি গুচি যায় কিয়?

মাহুহবোৰ?

মাহুহবোৰতো নহয়, আলোক।

অন্ত কোনোৱেতো আলোকৰ নিচিনাকৈ আহি সিহঁতৰ ঘৰত বৰুৱা আলহি হৈ থকাহি নাই।

আলোক গলেগৈ নিশাৰ নিশ্চয় বেয়া লাগিব।

“বাক বাক, দিয়া। আমাৰ ইয়াততো এতিয়াও যুদ্ধ লগা নাই। লাগিলেও মই ভুলমাত্ৰৰ মাহুহে যুদ্ধত কি কৰিমগৈ।”—আলোকে ক’লে।

নিশাৰ ভাল লাগিল। নিশাই হাঁহিলে।

৯ দুই ॥

গঢ়িত, স্বাস্থ্যবান, ধুনীয়া ডেকাজন। মুখত সদায় এটা প্ৰসন্ন হাঁহি। দেখাই-মেলাই, ওখই-পাখই ডেকাজন চকুতলগা। নাম শ্ৰীকৃষ্ণ দুৱৰা।

শ্ৰীকৃষ্ণই কলিকতা মেডিকেল কলেজৰ পৰা এম. বি. বি. এচ. পাছ কৰি আহিছে। দেউতাক নীলকণ্ঠ দুৱৰা বিখ্যাত উকীল। শ্ৰীকৃষ্ণ সকলো থাকোতেই মাক চুকাইছিল। শ্ৰীকৃষ্ণ চোকা আৰু মেধাবী ছাত্ৰ আছিল। অসমত তেতিয়া মেডিকেল কলেজ নথকাৰ কাৰণে শ্ৰীকৃষ্ণই কলিকতাত ডাক্তৰি পঢ়িছিল। ভালকৈ পাছ কৰিছিল।

শ্ৰীকৃষ্ণৰ বায়েক তিনিজনীৰ বিয়া হৈ গৈছে। ঘৰত আছে এজনী বিধবা পেহীয়েক। বাপেকে ওকালতি কৰে। পেহীয়েকেই ঘৰখনৰ গৃহিণী, বখীয়া আৰু কৰ্মী হিচাবে সকলো কৰে। স্বচ্ছল, শাস্ত এটা পৰিয়াল। শ্ৰীকৃষ্ণইহে যি অলপ হৈ চৈ কৰি থাকে।

দুৱৰা উকীলৰ বয়স ৫৫ বছৰ পাৰ হৈছে। পত্নীৰ মৃত্যুৰ পিছৰ পৰা উকীলৰ মন ভাগি পৰিল। তেওঁ বৰ নিৰাসক্ত আৰু উদাসীন হৈ পৰিল। বহুত টকা খৰচ কৰি ছোৱালী কেইজনী বিয়া দিলে। খৰচ কৰিব লগা হৈছিল কেৱল নিজৰ কাৰণে আৰু শ্ৰীকৃষ্ণৰ কাৰণে। এতিয়া শ্ৰীকৃষ্ণো নিজে আৰ্জন কৰিব পৰা হ'ল।

শ্ৰীকৃষ্ণ স্বাধীনমন। বাপেকৰ টকা আছে বা নাই, কবো বুলিলে ডাক্তৰ শ্ৰীকৃষ্ণই চৰকাৰী চাকৰি কৰিব পাৰে, নাইবা কোনো উদ্যোগত বা চাহবাগিচাত ডাক্তৰ সোমাব পাৰে।

কিন্তু শ্ৰীকৃষ্ণ ইচ্ছা যে দুবছৰমান চৰকাৰী বে-চৰকাৰী কোনো ঠাইত চাকৰি কৰি ডাক্তৰী কৰাৰ অভিজ্ঞতা অৰ্জন কৰিব আৰু তাৰপিছত ইউৰোপ বা আমেৰিকাত বিশেষ অধ্যয়নৰ কাৰণে যাব। দিনে দিনে আমাৰ দেশত মাহুৰৰ হাৰ্টৰ অসুখ বাঢ়িছে, সেই দেখি শ্ৰীকৃষ্ণ হাৰ্টৰ চিকিৎসাৰ উচ্চতৰ শিক্ষা লাভ কৰি স্পেচিয়েলিষ্ট হোৱাৰ ইচ্ছা। এই ইচ্ছা পূৰণৰ কাৰণেই শ্ৰীকৃষ্ণই বৰ মনোযোগেৰে অধ্যয়ন কৰিছিল আৰু কৃতিত্বৰে পাছো কৰিছিল।

শ্ৰীকৃষ্ণই-তৰ ঘৰ নিশাই-তৰ ঘৰৰ পৰা বেছি দূৰত নহয়। নিশাৰ দেউতাক মহেন্দ্ৰ কেবেণী আৰু শ্ৰীকৃষ্ণৰ দেউতাক নীলকণ্ঠ দুৱৰা ল'ৰাকালৰে বন্ধু। তেওঁলোকৰ মাজত ব্যৱসায়গত পাৰ্থক্য আছে যদিও সি তেওঁলোকৰ বন্ধুত্ব

কোনো কতি কৰা নাই। ছয়ো নিজৰ নিজৰ ভাগে সজুই। ছয়বাব পত্নী যবি,
ছোৱালী বিয়া দি পৰিয়ালটো সৰু হ'ল। তেওঁ ওকালতীত মনপুতি লাগিছে।
মহেন্দ্ৰ বৰুৱাৰ সীমিত অৰ্জনে জীৱনলৈ কঠিনতা আনিলেও হতাশ কৰিব
নোৱাৰিলে। চিন্তা আৰু জন্মে অৱশ্যে দেহাৰ ওপৰত সীচ বাধি নোৱাৰাকৈ
নাথাকিল।

ছয়বা আৰু বৰুৱা এতিয়াও কিছু ভাল বন্ধু।

ঘৰ ওচৰতে যদিও, শ্ৰীকৃষ্ণই আগেয়ে নিশাহঁতৰ ঘৰলৈ অহাঘোৱা কৰাব
স্ববিধা নেপাইছিল। পঢ়া-শুনাতো সময় কটাইছিল। তেতিয়া নিশাও আহিল
সক। খুড়ীদেৱেকৰ লগত সদায় পাতিবৰ কাৰণে শ্ৰীকৃষ্ণই কথাও বিচাৰি
নেপাইছিল। কিছু আজিকালি, বিশেষকৈ ডাক্তৰী পাছ কৰি অহাৰ পিছৰ
পৰা শ্ৰীকৃষ্ণই আজৰি পালেই নিশাহঁতৰ ঘৰলৈ গৈ হাঁহি-ধেমালি কৰি,
হৈ চৈ কৰি সময়বোৰ কটাবলৈ বেয়া নেপায়। আগৰে পৰা আত্মীয়তা থকা
এটা উচৰিয়া পৰিয়ালৰ লগত নতুনকৈ আত্মীয়তা গঢ়ি তুলিবলৈ শ্ৰীকৃষ্ণই কোনো
কষ্ট কৰিবলগীয়া নহৈছিল।

বিশেষকৈ নিশাৰ লগত।

নিশা ডাঙৰ হৈছে।

আলোক আহি নিশাহঁতৰ ঘৰত থাকিবলৈ লৈছে। শ্ৰীকৃষ্ণে নিশাহঁতৰ
ঘৰলৈ আহি নিশা আৰু আলোক দুয়োৰে লগত ধেমালি কৰি সময় কটাবলৈ
স্ববিধা হৈছে। যদিও শ্ৰীকৃষ্ণৰ সময়ৰ অভাৱ।

এজন ডেকা ডাক্তৰ।

আনজন ডেকা কবি।

এজনী ন গাভৰু।

এখন সপোনৰ জগত।

‘কিন্তু ভিন ভিন সপোন।

শ্ৰীকৃষ্ণই সপোন দেখে খ্যাতি আৰু প্ৰতিষ্ঠাৰ, প্ৰাচুৰ্য আৰু সাফল্যৰ, স্ব-
সমৃদ্ধিৰে ভৰা এটা বঙীত ভৰিগতৰ।

আলোকেও সপোন দেখে। সৰু সপোন।

দেশ দাবীন হ'ব। ভাৰতৰ শোষণশ্লিষ্ট ৰাজহ দাবিজন্যক হ'ব, আৰু ভাৰ
লগতে ভাৰ দাবিজন্যক সৰু পৰিয়ালটোও অভাৱ-অনাটনৰ পৰা মুক্ত হ'ব। সি
কবিতা লেখিব আৰু জনগণৰ বেজনাৰ কথা দিব। সিও হুনাৰ অৰ্জন কৰিব—
কবিতাবে।

নিশায়ে সপোন দেখে, কিন্তু সেই সপোনৰ তাই নাম দিব নেজানে, বাবৰহীয়া সপোনে তাইকো মাজে মাজে উয়না কৰে।

ভাস্কৰ শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু আলোক দুয়ো কিছু ভাবপ্ৰবণ, কিছু কল্পনাপ্ৰিয়। শ্ৰীকৃষ্ণ কিছু আত্মকেন্দ্ৰিক কিন্তু আলোক ব্যস্ত অগ্ৰ মাহুহৰ মন আৰু ক্ষমতা লৈ। নিশাইতে মাজে মাজে খেলিমেলি লগাই দিয়ে।

শ্ৰীকৃষ্ণৰ আলোকক ভাল লাগে। ভাস্কৰ খোলা মনৰ মাহুহ। ভাস্কৰৰ কৃষ্ণিম হোৱাৰ দৰকাৰ নাই। ব্যৱসায়গত ভাবে ভাস্কৰৰ সম্পৰ্ক বোগী, দুৰ্ৱল, পৰৱৰ্ত্তী জীৱনৰ কাৰণে নিৰ্ভৰশীল মাহুহৰ লগত। স্বাস্থ্যবান মাহুহৰ লগত ভাস্কৰৰ সম্পৰ্ক কম।

ভাস্কৰে খেলে। মাজে মাজে বন্দুক লৈ ব্ৰহ্মপুত্ৰ নাইবা বিলত হাঁহ আদি চিকাৰ কৰিবলৈ যায়। তেওঁ ভাল চিকাৰী।

বাৰীত ফুলনি পাতে।

গান গায়। মাওটো ভাল; কিন্তু সবতে কতো গান শিকা নহ'ল। তথাপি এনেয়ে গায়।

শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু নিশাৰ মাজৰ সৌহাৰ্দ্যখিনি স্বাভাৱিক। বয়সে সেই আকৰ্ষণৰ প্ৰকৃতি কিছু সলনি কৰিছে, যদিও কথাটো স্বীকাৰ কৰিবলৈ এজনো প্ৰস্তুত নহয়। ইয়াৰ মাজত আহি পৰিছে আলোক। আলোকৰ সাক্ষাতত নিশাই ভাস্কৰৰ লগত বৰ বেছি মৃত্তভাৱে হলিগলি কৰিবলৈ সংকোচ বোধ কৰে। কোনো কোনো মুহূৰ্তত আলোকো কিবা কাৰণত কুণ্ঠিত আৰু সংকুচিত হৈ পৰে। নিজৰ ভিতৰত এটা দুৰ্ৱলতা অনুভৱ কৰে। কিন্তু আলোকে এই দুৰ্ৱলতা জয় কৰিবলৈ যত্ন কৰে।

ভাস্কৰ আৰু নিশা ল'বালি কালৰে বহু যদিও শ্ৰীকৃষ্ণ নিশাতকৈ আঠ-দহ বছৰৰ ডাঙৰ। বয়সত ভাস্কৰ আলোকতকৈয়ো দুই-তিনি বছৰৰ ডাঙৰ।

আলোক আলহী, উৰণীয়া পখী। ম্যাদ শেষ হ'লে গুচি যাব লাগিব। নিশাৰ লগত তাৰ পৰিচয় হয়তো এটা সৌৱৰণি হ'ব। জীৱনটোক জটিল কৰি তোলাৰ কোনো প্ৰয়োজন আলোকে নেদেখে।

“বুজিছে ফুকন, মই যেতিয়া মেডিকেল পঢ়িবলৈ কলিকতালৈ প্ৰথম যাওঁ, তেতিয়া নিশা ইমানটি, অকণমান, খীনোৱা আছিল। নাকটোও কিজানি চুটিহে আছিল—এই ইমান দীঘল, এতিয়া কিন্তু শ্ৰীমতী নিশা ভব্য-গব্য এগৰাকী জৱমহিলা”—কৈ কৈ শ্ৰীকৃষ্ণই হাঁহিলে আৰু বাহুদুটাত ধৰি নিশাক জোকাৰি দিলে।

“তেতিয়া আপুনিওচোন ইমানটি, অকণমানটি আছিল। নাকটো অৱশ্যে এতিয়াতকৈ দীঘল আছিল। এতিয়া ভব্য-গব্য ভাঙবজন হৈ আহিল নহয়— সাজচান্ধ নাই নাকটো চুটি,” নিশাই ক’লে।

“এওঁৰ জানিবা যোক ইমানটি দেখা মনত আছেহে। কবিতা লগত পৰি বেচ কল্পনা কৰিবলৈ শিকিছা।”

“ভব্য-গব্যৰ পিছত বাক কি হয় মামা”— নিশাই আলোকক সুধিলে।

হাঁহি আলোকে ক’লে “ছন্দ মিলালে ভব্য-গব্যৰ পিছত বব্য হয়। নহ’লে নব্য হয়। অটব্যও হ’ব পাৰে।”

“হাবিহে অটব্য হয়। মাহুহৰ কি হয় জানে?”

শ্ৰীকণ্ঠই কৈ উঠিল, “বাইট, বাইট, ভব্য-গব্যৰ পিছত মাহুহ নব্য হয়, মানে নতুন হয়। প্ৰমান— এই মিচ্ নিশা—”

“নব্য নহয়, বব্য হয়”— নিশাই ক’লে।

“বব্য? সেইটো কোন ভাষাৰ শব্দ?”

“অসমীয়া ভাষাৰ, ভব্য-গব্যৰ পাছত বব্য হয়, মানে বৈ যাবলগীয়া হয়।”

“বৈ যাবলগীয়া হয়, কাৰ কাৰণে?”— ছট্ৰাং আলোকে সুধিলে। কিন্তু পিছ মুহূৰ্ততে উপলব্ধি কৰিলে যে মন্তব্যটো ভাল নহ’ল। আলোকে কিবা এটা ক’ব খুজিছিল, শ্ৰীকণ্ঠই কৈ উঠিল, “কাৰ কাৰণে ব’ব আক? যাৰ কাৰণে শোৱা দৰকাৰ—”

বঙা-চিঙা পৰি নিশাই ভিতৰলৈ দৌব মাৰিলে।

পৰিস্থিতিটো দুয়ো উপভোগ কৰিলে।

নিশাই চাহ আনিলে।

চাহ খাই থাকোতে শ্ৰীকণ্ঠই ক’লে, “ইয়াৰ পৰা ১৬ মাইলমান নায়েবে উজাই গ’লে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ এটা ডাঙৰ বদিস্থিতি পোৱা যায়। তাত এই সময়ত খুব বনবীয়া হাঁহ পৰে। অহা দেওবাৰমানে ওলাওক, দুটামান হাঁহ মাৰি আনোৱৈ। দুবাও হ’ব, চিকাৰো হ’ব।”— ডাকৰে ক’লে।

“মই চিকাৰ কৰিব নেজানো” সাধাৰণভাৱে আলোকে ক’লে।

“চিকাৰ কৰিবলৈ আকৌ কি জানিব লাগিছে? আপুনি বাক চবাই জলিয়াব নালাগে। কবি মাহুহ, আপুনি ঐকান্তিক দৃষ্টকে চাব, ভাল পাব। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰৰ চিন-চিনেবিবোৰ বৰ ধুনীয়া। মই কবিতা লেখিব নেজানো, পিছে কিছুমান দৃষ্টৰ মই কটো তুলি থৈছো। আপোনাক দেখুৱাৰ কেতিয়াবা”— শ্ৰীকণ্ঠই ক’লে।

প্ৰলোভনটো আলোকৰ ভাল লাগিল।

ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰৰ কোটিকলীয়া সৌন্দৰ্য্য। হয়তো আজিলৈকে কোনো কবি শিল্পীৰ চকুত নপৰাকৈয়ে মৰহি গৈছে। আলোক যাব। চিকাৰ কৰিবলৈ নহলেও, লুইতৰ পাৰৰ সেই আদ্যিম সৌন্দৰ্য্যৰ মাজত এদিনৰ কাৰণে হলেও, এবাৰৰ কাৰণে হলেও নিজকে আপোনমনে বিলাই দিব।

এনেয়ে আলোকৰ ভাল লাগিল।

শ্ৰীকৃষ্ণই ক'লে “আমি চিকাৰলৈ যায় নিশা—”

“আমি মানে?”

“আমি মানে ফুকন আৰু মই। ফুকনে কবিতা লেখিব। মই মৰা হাঁহ-লেখিব। তুমিও যাবা নেকি?”

“যাওক, ছোৱালীও আকৌ চিকাৰলৈ যায়? মই গৈ কি কৰিম গৈ?”

“তুমি—তুমি বনবীয়া হাঁহ বান্ধিবা, ফুকনৰ কবিতা পঢ়িবা, মন গলে ব্ৰহ্মপুত্ৰত সাঁতুৰিবা, নাইবা পাখী লগাই উৰিবা।”

“যাৰ মনটো আছিল, পিছে দেউতাহঁতে নপঠায়। নহ'লে গলোহেতেন, আপুনিতো মোৰ পাখী লগাই দিলেহেতেন—নহয় জানো?”

“মই পাখী লগাবলৈ ক'ব পাৰ? ফুকন কবি মাহুহ—কবিৰহে কল্পনাৰ পাখী থাকে। নহয়নে ফুকন?”

“পিছে কবিৰ কল্পনাৰ পাখীৰে মনটোহে উৰে, মনৰ গৰাকী উৰিব নোৱাৰে।” আলোকে ক'লে।

চিকাৰলৈ যোৱাৰ দিন ঠিক কৰি, নিশাৰ নাকটোত চেপা এটা মাৰি শ্ৰীকৃষ্ণ গ'লগৈ।

“ডাক্তৰ ককাইদেউটোয়ে কি মাহুহ। আপোনাৰ বাক তেওঁক ভাল লাগেনে মাৰা?” অপ্ৰস্তুত অৱস্থাটোৰ পৰা কোনোমতে নিজক মুক্ত কৰিবৰ চেষ্টা কৰি নিশাই হুথিলে। লগে লগে ক'লে—“ডাক্তৰ ককাইদেউক মোৰ বৰ ভাল লাগে। মাহুহজন বৰ খোলামনৰ নহয়নে বাক? সৰুৰে পৰাই যোক খুব মৰম কৰে। আগেয়ে যে তেওঁৰ কথা ছুতনিলে যোক মৰিয়ামো।”

আলোকে ক'লে, “চিকাৰত মোৰ কোনো বাপ নাই। নিব খুজিছে, নগলে বেয়া পাব।”

“আপুনি লগত গলে ভাল পাব, কিন্তু নগলে বেয়া নাপায়। তেওঁ তেনেকুৱাই” নিশাই ক'লে।

আজিকালি আলোকৰ লগত বহি কথা পাতি থাকিবলৈ নিশাৰ ককোচ

নেলাগে। মুকলি ভাবেই ইটো-গিটো কথা পাতে। সেইদিনাও আক কিব্বা
কিবি কথা পাতি দুইজন ভালেমান সময় বাঁহ থাকিল।

॥ তিনি ॥

বধূনাথ উকিলৰ সাতোটা ল'ৰা আৰু পাঁচজনী ছোৱালী, উকিল উকিলনী
এতিয়াও ফুটে-পুটে স্বাস্থ্যবান হৈয়ে আছে। বৰুৱা পুৰণি চহকীৰ ঘৰৰ ল'ৰা।
কেইবছৰ মানৰ আগতে এবাৰ এছেম্বলীৰ সভাও হৈছিল। ১৯২১ চনত
অসহযোগ আন্দোলনৰ আগবগুৱা হিচাবে ফাটেকলৈও গৈছিল। মাহুহজন অগপু
উগ্ৰ প্ৰকৃতিৰ।

উকীল হিচাবে তেওঁ যথেষ্ট যশস্তা আৰু পইচা আঁজিছে। মকেলৰ পৰা
পইচা আদায় কৰা বিষয়ত তেওঁ বৰ কাড়া। কাকো এক পইচাও এৰি নি দি
আৰু ফজ আদায় কৰি নোলোৱাকৈ এথোজো লব-চৰ নকৰে। মাহুহজনে কথা
অতি কম কয়। তেওঁৰ চহুৰ আগতে সাতখন বিয়াৰ চোল বাজি থাকিলেও
তেওঁ পঢ়ি থকা আইনৰ শকত কিতাপটোৰ পাতৰ পৰা মূৰ তুলি নেচায়। ডাফি-
চুলি অলপ পকিছে; কিন্তু দাঁতবোৰ সকলো ভালেই আছে। ডেকাকালত তেওঁ
বৰ ধুনীয়া মাহুহ আছিল।

বধূনাথ বৰুৱা বৰ নিয়মীয়া মাহুহ। ঘড়ীৰ কাঁটাই কাঁটাই চলে। অল্প
মাহুহৰ ঘৰলৈ অতি কমেই যায়। যি দুই এজন বন্ধু আছে, তেওঁলোকৰ লগতো
প্ৰায় মোকদ্দমা আৰু আইন সম্পৰ্কীয় কথা বতৰাই হয় বেছি।

ধন খটাত অতি কঠোৰ হলেও ধন খৰচ কৰাত তেওঁ একেবাৰে অনিয়মীয়া।
আগেয়ে মদ খাইছিল নিয়মিতভাবে, এবাৰ অস্থূল হ'লত ডাক্তৰে মদ এৰিবলৈ
ক'লে, তাৎপৰ্য্য তেওঁ মদ নেখায়।

দৈনিক যি পইচা আৰ্জে, সকলো আনি তেওঁ উকীলনীৰ হাতত গটাই
দিয়েছি। উকীলনীৰ ল'ৰা-ছোৱালীহঁতে এহেজাৰ এটা কাৰণ দেখুৱাই পইচা
নি আধানাৰ্জি কৰে। এই বিষয়ত আটাইতকৈ চোকা বৰুৱাৰ ডাঙৰ জীয়েক
যায়া। যায়া দেখাত ধুনীয়া। বৰুৱাৰ ডাঙৰ ল'ৰাটো বেনাবহুত থাকে, ল
পঢ়িছে। দ্বিতীয়টো শুৱাহাটীত, তাৰ পিছৰে মায়ী, মেট্ৰিক পাছ কৰি এবছৰ
জিবণি লৈছে। অহা বছৰলৈ বাব বেনাবহু, কলিকতা বা অন্য কোনোবা বিশ্ববিদ
কলেজত পঢ়িবলৈ।

মায়াৰ কথা-বতৰা, মতি-গতি, কচি-আচৰণ সকলো অলপ অল্প ধৰণৰ। যেতিয়া পঢ়ে, খুব কিতাপ পঢ়ে। যেতিয়া নপঢ়ে কিতাপৰ মেজৰ কাষকে নেচাপে। কিতাপৰ কথা ক'লে অল্প কথা উলিয়ায়। ছবি ঈকাত হাত আছে। কেতিয়াবা গোটেই দিনটো নিজৰ কোঠাত সোমাই থাকি ছবি ঈকে। তাৰ পিছত যদি ঠিক মনৰ লগত ছবিখন নিমিলে, ঈকা ছবিখন টুকুৰাটুকুৰ কৰি ফালি পেলায়; গান গায়, নাচে নাইবা, কোনোবা ভনীয়েক এজনীৰ পাঠ্যপুথিত থকা কোনোবা তিবোতা মাছুহৰ ছবিত পেন্সিলডাল লৈ চহুয়া পিন্ধায় অথবা জাড়ি গজায়।

কাপোৰ-কানি পিন্ধাত মায়া-অত্যন্ত পৰিপাটি। অসমত নহৈ অল্প ঠাইত হোৱা হ'লে মায়াই ইয়াকে লৈ যশস্তা আজিৰ পাবিলেহেতেন।

বৰষুণ দিয়া ডাৱৰীয়া বতৰ। আকাশ ওন্দোলোৱা। কাপোৰৰ আলমাবীত বিচাৰি বিচাৰি ঢক ঢক কৰে বগা এসাজ কাপোৰ পিন্ধে। চোলাটো হয়তো পাতল বিধৰ, যুৱত তেল নলয়, চুলি নফনিয়ায়।

ফাণ্ডনমহীয়া আবেলি। আকাশত বঙা মেঘ। দক্ষিণৰ বতাহজাকত অশান্ত মান্ধকতা। কি বঙৰ কি কাপোৰ পিন্ধিলে ঠিক হ'ব? অল্প ছোৱালীয়ে হয়তো পিন্ধিছে আকাশ বুলীয়া নাইবা গুলপীয়া কিবা। মায়াই কাপোৰৰ বেহা লগাই থোৱা দ'মটোৰ সন্মুখত বহি অলপ ভাবে। তাৰপিছত উলিয়াই আনে এসাজ জাংফাই বুলীয়া পাতৰ কাপোৰ। সেইটো বাসন্তী সন্ধিয়াৰ নিজা বঙ।

দেউতাকৰ বহুত টকা মায়াই কাপোৰ কিনাত ব্যয় কৰিছে। শৰতকালৰ জোনাক বাতি। জোনাকত চউদিশ ৰূপালী। মায়াৰ গাত এসাজ পাতল সেউজীয়া কাপোৰ। পাৰীটো সৰু সোণালী গুপাৰ বনকৰা। জোনাকত সি অপূৰ্ব ধুনীয়া হয়। জাবকালি পুৱা ফুঁৱলীয়ে সকলো ঢাকি ৰাখিছে। দুৰ্বল সুৰ্বৰ অলুজল পোহৰে পুৱাৰ পৃথিৱীখনত মৰম-মিহলি লীতলতা সানি দিয়ে। মায়াৰ গাত কুহুমবুলীয়া মেখেলা, আবেলিৰ থলপছম বুলীয়া চাদৰ আৰু এটা ক'লা অপৰাজিতা ৰঙৰ কোট।

গুৱনী দেখি মায়াজনীক। অথচ তাই পিন্ধা সকলো কাপোৰেই দ্বাৰী নহয়। প্ৰায়বোৰেই অলপ দ্বাৰী। সাধাৰণ কাপোৰ। দ্বাৰী হোৱাটো কাপোৰৰ আচল কথা নহয়, পিন্ধোতাৰ ৰূপ-বুদ্ধি কৰাটোহে আচল কথা। কাপোৰৰ প্ৰধান কথা হ'ল, তাৰ বং আৰু তাৰ পিন্ধাৰ পদ্ধতি। ভালকৈ পিন্ধিব নেজানিলে অতি দ্বাৰী কাপোৰো বেয়া দেখি। এইবোৰেই মায়াৰ মুক্তি।

মায়াৰ দ্বিতীয় আদৰৰ বস্ত্ৰ চুলি। মায়াৰ চুলিকোচা শকত, দীঘল আৰু

ক'লা। সক সক চুট আছে, এটি উজ্জল চিহ্ন বা কেইজনমানে কৈছিল যে
চুলিবে এটা সজীৱতা আছে।

মায়াৰ বহুসময় দাপোণৰ আগত কাটিছে। মায়াৰ এতিয়া আঠবাৰ্জি
আগতে মায়া থাকে বেছি। মায়াৰ চকুত নিজৰ কপৰ প্ৰকৃতি
ধৰিব নোৱাৰি।

যত বিভিন্ন বকমৰ চুলি গোঠাৰ নিয়ম আছে, সকলোবোৰ যি
অজ্ঞানতাৰ, বাজপুতনাৰ, নেপালৰ, কান্দীৰৰ বিভিন্ন কেশবিত্তাস
ইংলেণ্ডৰ, ফ্ৰান্সৰ, এমেৰিকাৰ, জাপানৰ যতবোৰ চুলি ফনিওৱা আৰু
নিয়ম, চীনৰ, হাৱাই দ্বীপৰ, মালয়ৰ, বৰ্মাৰ চুলি সজোৱাৰ যত বকম ধৰণ-কৰণ
আছে ফটো চাই, বিৱৰণ পঢ়ি, আৰ্চাৰ আগত বহি বহি মায়াই সেইবোৰ আয়ত
কৰে, নিজৰ চুলিবোৰ সেইদৰে নিজেই সজায় পৰায় আৰু যেতিয়া নিজে অকলে
নোৱাৰে, ভনীয়েক বাণীক মাতি আনি ভালকৈ বুজাই দি বাণীৰ হতুৱাই
চুলিখিনি সেইদৰে ঠিক কৰাই লয়।

কোন সাজ কাপোৰৰ লগত কেনেকুৱা সময়ত কি দৰে চুলি সজাব লাগে
তাৰো পৰিপাটি, কচিসময়ত জ্ঞান মায়াৰ আছে। কাপোৰ আৰু চুলিৰ পৰিচৰ্চাত
লাগি থাকি মায়াই মাকৰ গালি নোখোৱা নহয়। কিন্তু মায়াই ভালৈ কাপ
নিদি গহীন হৈ কয়, “এই সময়ত তোৰ এই গালিখিনি ঠিক হোৱা নাই মা,
গালি পৰাবো এটা ষ্টাইল থাকিব লাগে। যেনেকৈ তেনেকৈ গালি পাবিলে
নহয়।”

“আকৌ চূপতি কৰিবলৈ আহিছে—” মাকে শুদ্ধৰি উঠে। মিঠা থ।

“চূপতি নহয় মা, তই যেতিয়া মোক শুদ্ধ অসমীয়া ভাষাৰে গালি পাব,
মোৰ তই নিচুকনি গীত গোৱা যেন লাগে। গালিৰ শব্দবোৰ বেলেগ বেলেগ
ভাষাৰ হ'ব লাগে। যুঠতে এটা ষ্টাইল থকা দৰকাৰ। ষ্টাইল নেথাকিলে
উকিলনীৰ গালি আৰু অন্তৰ গালিৰ পাৰ্থক্যই নেথাকিব দেখোন।”

মাকে কবলৈ কথা বিচাৰি নেপায়। মাক জন্ম হোৱা দেখিলে মায়া শান্ত
ছোৱালীজনী হৈ মাকৰ কাষ চাপি যায় আৰু আত্মাৰ স্বৰূপ কয়—“আমাৰ
এই বাণীজনী জানিছ মা, একেবাৰে হ'পলেছ। এই চা”, এখন ইংৰাজী
আলোচনীৰ ছবি এখন মাকৰ চকুৰ আগত দাঙি ধৰি কয়,—“ঠিক এইদৰে
মোৰ চুলিখিনি বান্ধি দিবলৈ ক'লো, মই নিজে অকলে নোৱাৰো কাৰণেহে।
এইটো বাণী দ্বীপৰ ষ্টাইল। কিন্তু তই কবিলে কি, আপানী ষ্টাইলত খোপা
বান্ধি দিলে। তই বাক ঠিককৈ চান্ধোন মা, চা কি ধুনীয়া দেখি।” তই

মাকৰ আগত খোলা চুলিখিনি মেলি বহি দিয়ে। নিবন্ধ হৈ মাকে ছবিখন চাই চাই মায়াৰ মৃত্ত বালীৰীপৰ সাগৰপৰীয়া চৌ সৃষ্টি কৰিবৰ অক্ষম সাধনাও লাগে। মাকৰ অংহাটো স্তম্ভবতকৈ ডাঙৰ আটীখনত দেখি মায়াই মুখ টিপি হাঁহে আৰু গহীন, শাস্ত হবলৈ চেষ্টা কৰে। কিছুপৰ ব্যৰ্থ চেষ্টাৰ মৃত্ত মাকে উঠি কয়, “মই নোৱাৰো, দেউতাবো যাবৰ হ’ল। সদায় বন্ধা চুলিবোৰত কোনো সোণ খটাৰ লাগে। তই নিজেই যি কৰ কৰি থাক, মই যাওঁ।”

“নোৱাৰ যদি বাক নেলাগে। তই বাক অলপ বৈ চা মই কি কৰো।” মাক শুচি যায়। মায়াই গুণগুণাই গানৰ শাৰী এটিৰ ওপৰত নতুন অস্থায়ী গান কৰি চুলি বন্ধাত লাগে।

॥ চাৰি ॥

বাহিৰত বঘুনাথ উকীল আৰু অক্লান্ত দুই-চাৰিজন ভদ্ৰলোক থাক বসন্ত-ফুলৰ ছাত্ৰৰ দেওবাৰীয়া আলোচনা সভা বহে। যেয়ে যিদৰে জানে সেইদৰেই নানা বাস্তৱনৈতিক আলোচনা কৰে। উকীলে মাজে মাজে নিজৰ অভিমত আৰু মন্তব্য দিয়ে। অক্লান্ত সময়ত গান গাই চিহ্ন-বাক্য কৰি হুলস্থূল কৰি থাকিলেও, সভা বহি থকা সময়ত মায়া মনে মনে থাকে। যেন তাই ঘৰখনত নায়েই। মায়াই তেতিয়া হয়তো কিতাপ থকা মেজখনকৈ ঠিক কৰে, নাইবা চুলিৰ আউল মাখে, নতুবা কিবা এখন বুজি নোপোৱা টান ইংৰাজী কিতাপ চহুৰ আগত মেলি লৈ বহি থাকে। কেতিয়াবা হয়তো আগফালে ওলাই আহি বাবুদাত্তে বহি কিবা আলোচনীৰ পাত লুটিয়ায়, নতুবা ফুল কেইজোপাৰ ফুলৰ পাহিৰ অদৰকাৰী হিচাব কৰে।

দেওবাৰ। স্কুল-কাছাৰী বন্ধ। আঠ বাজি গ’ল। ব’দজাক ভালকৈয়ে ওলাইছে। কান্তিমহীয়া কুঁলী নোহোৱা পুৱাবোৰৰ এটা উৰু, কোমল আত্মীয়তা আছে। বেতৰ চকীখন বাবুদাত্তে টানি উলিয়াই মায়া গাত ব’হ লগাই বহি আছে। পিছনত কোমল ক্ৰীমবৰঙৰ এখন পাতল শাৰী, খোপাত এটি গৰু নাৰ্জী ফুলৰ খোপা।

আলোক সোমাই আহিল জপনাখন মেলি। প্ৰথমতে মায়াই বিশেষ মনোযোগ নিদিলে। আলোক আহি যেতিয়া মায়াৰ ওচৰ পালেহি, মায়া নিবন্ধে উঠি থিয় হ’ল, আৰু চুৱাৰ মুখেতে আলোক বৈ যাব ধৰা দেখি ক’লে—“আহুহু!”

আলোক মায়াৰ নিৰ্দেশমতে মায়া বহি থকা চকীখনতে বহিল।

“আপুনি দেউতাক লগ পাবনেকি ?” মাতত নৱতা সানি মায়াই স্মিলিলে।
আলোকক মায়াৰ মুখলৈ চাই ক’লে—“স্কুলৰ ল’ৰা কেইজনমানে কৈছিল যে
দেওবাবে ইয়াত আলোচনা সভা হয়।”

“হা। ন. চাবে নমান বজাতহে সকলো আহে। এতিয়া আঠবাৰি
গৈছে—।”

“তেনেহ’লে মই বেছি সোনকালে আহিলো। বাক অলপ ঘূৰিয়ে আহোঁ।”
আলোক উঠিব খোজা দেখি মায়াই ক’লে, “অন্ত ঠাইত বিশেষ কাম নাই যদি
অলপ বহকেই। দুই এজনকৈ আহিবই এতিয়া।”

আলোকক পুনৰ মায়াৰ মুখলৈ চালে। বৰ ধীৰ মায়াৰ কথাবোৰ।

“আপুনি অকণমান ব’ব। মই এই আহিছোঁ।” উত্তৰৰ অপেক্ষা নকৰি
মায়া ভিতৰলৈ গ’ল, আৰু দুই মিনিটৰ ভিতৰতে বটাটোত তামোল লৈ ওলাই
আহিল।

বাবান্ধাৰ এঘৰে থকা সৰু টিপয়খন আনি আলোকৰ আগত মায়াই বটাটো
ধ’লে আৰু ক’লে, “আপুনি আগেয়ে অল্প দিনা নাই অহানেকি ?”

তামোল এখন লৈ আলোকক ক’লে—“আগে নাই অহা। মই ইয়ালৈ
আহিবলৈ বেছি দিন হোৱা নাই।”

“হয়, মই কিজানি আপোনাক দেখা নাই—।”

“মই শিৱসাগৰৰ। ইয়াত স্কুলত কাম কৰোঁ।”

“অ’ আপুনিহে তেনে আলোক ফুকন ? আমাৰ ভাইকেইটাই আপোনাৰ
কথা কৈছেহি। মই এপিয়লা চাহ আনো, আপুনি আৰু অকণমান বহক।
ল’ৰাবিলাক অলপতে ওলাবহি।”

“আপুনি বহকচোন বাক। এতিয়া চাহ নেলাগে”—আলোকক ক’লে।

“মোক আপুনি নক’ব। মই এই বছৰহে ষেষ্টীক পাছ কৰিছোঁ।” কৈ মায়া
ভিতৰ সোমাই গ’ল। তাৰ অলপ পিছতে বঘুনাথ উকিল ভিতৰৰ পৰা ওলাই
আহিল। আলোকক কপাললৈ হাত তুলি প্ৰণাম জনালে। “বহা, বহা।
তুমিয়েই বুলিছো, বেয়া নাপাবা। ল’ৰাহঁতে কৈছিল যে আজি তুমিও আহিব।
তুমি মহেন্দ্ৰৰ ভাতে থাকা নহয় ?”

“হয়, তাতে আছে।”

ইতিমধ্যে আলিবাটৰ পৰা চাৰিজন ল’ৰা সোমাই আহিল। আলোকক
দেখি এট, ল’ৰাই মাত লগালে।—

“চাব আ হৈল ?”

উত্তৰ দিবলৈ 'নোপাওতেই ভিতৰৰ পৰা আহি মায়াই ক'লে, "দেউতা, চাবক চাহ দিছো। তেখেত আমাৰ ঘৰলৈ আজি প্ৰথম আহিছে।"

"অ' যোৱা, চাহ দিছে। মায়া, মোকো এপিয়লা ফিকা চাহ দি ৰাৰিচোন।' একো নকৈ মায়াৰ পিছে পিছে আলোক ভিতৰৰ কোঠা এটালৈ সোমাই গ'ল।

কোঠাটো অত্যন্ত পৰিষ্কাৰ আৰু পৰিপাটি। ক'তো ধূলিকণা এটিও নাই। বেৰত মাত্ৰ দুখন ছবি আঁৰা আছে। এখন কোনোবা শীতৰ দেশৰ প্ৰাকৃতিক দৃশ্যৰ ছবি। আনখন নৈ এখনৰ কাষৰত দূৰলৈ চাই বৈ থকা এটা হাবিণাৰ ছবি। খিৰিকিৰ পৰ্দাবোৰৰ বংটো পাতল ধোৱা। বৰলীয়া। আলোকে সকলোতে দেখিলে কচিৰ পৰিচয়। আভিজাত্যৰ দাস্তিকতা নহয়, সহজ কচিৰ সবলতা এটা সকলোতে আছে। আলোকৰ নিজকে ধৰুৱা যেন লাগিল—আচহুৱা যেন নেলাগিল।

চাহ খাই থাকোতেই মায়াৰ ভায়েক দুটাই ভূমুকিয়াই চাবক মাত লগাই গ'ল। তাৰ পিছত ফুকননীয়েও আহি আলোকৰ লগত নাধাৰণ চিনাকি হ'লহি। দুওঁৰ দুটা ল'ৰাই আলোকৰ স্কুলতে পঢ়ে।

তাৰপিছত উকিলৰ বৈঠকখানাত সভা বহিল। আলোকে আহি ঠিক সময়তে যোগদান কৰিলেহি। প্ৰথম দিন বুলি আলোকে মাত্ৰ আলোচনাত শ্ৰোতা হিচাবে যোগহে দিলে—নিজে একো নক'লে।

সভা ভগাৰ পিছত আলোকে এনেয়ে ঘূৰি চালে। মায়াৰ ক'তো নেদেখিলে। আকৌ পিছৰ দেওবাৰে সভা হবনে নহয় স্বধি আলোকে অক্লান্ত পৰা বিদায় লৈ অগ্নিগড়ৰ ফালে খোজ দিলে।

॥ পাঁচ ॥

বাতি চাবে এঘাৰ বজাত ত্ৰীকণ্ঠৰ লগত আহি আলোক নিশাইতৰ ঘৰ ওলালহি। চিকাৰ সিহঁতৰ ভালেই হ'ল। কেইবাটাও হাঁহ, পঘুমা আৰু অক্লান্ত চৰাই মাৰিলে। বাতি দুপৰত মাত্ৰহ শোৱা ঘৰ এটাত গওগোল নকৰিবৰ মনেৰেই ত্ৰীকণ্ঠই নিশাইতৰ পহুলি মূৰেৰে পৰা আলোকক ধৈ বিদায় ল'লে।

আলোক আহি মনে মনে নিজৰ কোঠাৰ দুৱাৰখন মেলিলেহি, যিমান সম্ভৱপে পাৰে। বাতি অক্লান্ত টোপনিত ব্যাঘাত ঘটোৱা অক্লান্ত। কিন্তু দুৱাৰ খোলাৰ লগে লগে এটা সৰু কোমল মাত আলোকৰ কাণত পৰিল—

“মায়ী আহিলনেকি ?”

নিশাৰ মাত :

“হয় নিশা।”

“ব’ব, লেম-চাকি নাই, ক’ববাত খুন্দা খাব। মই গৈছে।” লেম এটা জ্বলাই লৈ নিশা ভিতৰৰ পৰা আলোকৰ কোঠালৈ সোমাই আহিল।

“তোমাৰ এতিয়াও টোপনি অহা নাই নেকি ?” টোপোলাটো নমাই ব্ৰহ্মখনত থৈ আলোকে নিশাৰ মুখলৈ চালে।

“আপুনি গা ধুবনেকি ? নহ’লে ভাতকে উলিয়াওগৈ—” নিশাই ক’লে।

“এই বাতি ভাত ? বহুত কিবাকিবি খাই আহিছো নিশা, যোৱা ভূমি তুই থাকগৈ। বহুত বাতি হ’ল।” নিশাই এলোটা পানী আনি দিলে, তাৰ পিছত একো নকৈ ভিতৰলৈ সোমাই গ’ল।

কাপোৰ-কানি খুলি আলোকে মুখ-হাত ধুই আহিল, আৰু শুবৰ কাৰণে বিচনাখন চালে। এনেতে হাতত লেমটো লৈ আহি নিশাই মাতিলে—

“আহক।”

“কলৈ ?”

“ভাত বাঢ়িছে। এমুঠি খাই লওকহি।”

“মিছাতে তুমি কষ্ট কৰিছা নিশা। মই সঁচাকৈয়ে কিবাকিবি খাই আহিছো।”

“জানিছো, আহক। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ জলকুৱৰীয়ে আপোনালৈ পৰমাণ বান্ধি থৈছিল।”

নিশাৰ পাছে পাছে গৈ আলোক ভাতৰ পাতত বহিলগৈ।

“ভালেমান বাতি হ’ব পায় কিজানি ?” নিৰৱতা ভংগ কৰিবৰ কাৰণে আলোকে এনেয়ে ক’লে।

“চিকাৰ কৰি কি পালে পিছে ?”

“বহুত কিবাকিবি। সকলো ক্ৰীকটৰ ঘৰলৈ পঠাই দিয়া হৈছে। কালিলৈ পাবা।”

“ভাতৰ ককাইদেউ আহিলনে নাই ?”

“আহিল। মোক পহুনিমুখত থৈ গৈছেহি। কালিলৈ দিনত আহিব।”

ভাত খাই আলোক নিজৰ কোঠালিলৈ আহিল। নিশাই কাঁহী-বাতি ধুই-বাছি থৈ আহি আলোকক চালেহি। আলোকে বিচনাত দীঘল দিছে। ভাগৰ আৰু টোপনিৰে আলোকক হেচি ধৰিছে। নিশাই আলোকৰ বিচনাৰ

আঠুবাখন পেলাই দিলে। মেজৰ ওপৰৰ চাকিটো হুমায়ে। তাৰপিছত কোঠাটোৰ দুৱাখন বন্ধ কৰি অতি সন্তৰ্পণে নিজৰ কোঠালৈ গ'ল। এবাৰ মাকক মাতিলে, “মা, অ' মা” মাকৰ তেতিয়া ঘোৰ টোপনি।

চাকিটো হুমাই নিশা শুই থাকিল।

পিছ দিনা আলোকৰ টোপনি ভাগোতে পলম হ'ল। পুৱাতে উঠি নিশাই আলোকৰ কোঠাত দুই তিনিবাব ভুকিয়াই চালে। আলোকৰ তেতিয়াও বেচ টোপনি।

আজি হুল বন্ধ। গতিকে নিশ্চিন্তে আলোকৰ শোৱাত কোনো বাধা নাই। কিন্তু বৰ বেছিপৰ শোৱা সম্ভৱপৰ নহ'ল। ত্ৰীকণ্ঠীতৰ চাকৰ ল'ৰাটোৱে এজোকামৰা হাঁহ আনি নিশাইতৰ মজিয়াত পেলালেহি। বেচ এটা হৈ চৈৰ সৃষ্টি হ'ল। প্ৰহুৱ, মামনিহঁতে হায়ে বিয়ে লগালে। আলোকে সাৰ পালে। নিশাৰ মাকে ক'লে, “বাপানো কেতিয়া আহিলা আমি কবই নোৱাৰো। বাতি বেছি হোৱা দেখি আমি আক নাহিবা বুলিহে ভাবিছিলো। বাতি খোৱা বোৱা কিবা কৰিলানে নাই?” আলোকে ওচৰতে থিয় দি থকা নিশাৰ মুখলৈ চমুলে। তাৰ পিছত নিশাৰ নিশ্চল মুখখনত এই প্ৰশ্নৰ কোনো উত্তৰ বিচাৰি নেপাই সহজভাবে ক'লে, “খালো, খালো। নোখোৱাকৈ বাতিটো কেনেকৈ কটালোহেঁতেন।” মাকে অৱ প্ৰশ্ন স্বধিবলৈ নোপাওঁতেই নিশাই চিয়ঁৰি স্বধিলে, “আপুনি কোনটো চবাই মাৰিলে বাক মামা?”

“মই? এটাও মৰা নাই। মই কঢ়িয়ালো।” এনেতে প্ৰহুৱে ক'লে, “ভাতৰ ককাইদেউৰ নিচান বৰ ঠিক। ঘিটো চিকাৰ কৰিম বুলিব, কৰিবই।”

হাঁহি আলোকে ক'লে, “এৰা, কেইজাঁইমান মাৰোতেই ভালেমান হাঁহ পৰিল। ভাতৰ হাতখন পোন।”

চুপৰীয়া ভাত খাই উঠি শোৱাৰ পৰিৱৰ্তে আলোকে কাগজ কলম গোটাই ল'লে। চিকাৰ কৰিবলৈ যাওঁতে দেখা ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰৰ মনোমোহা দৃশ্যবোৰে আলোকৰ মন-প্ৰাণ পুলকিত কৰি তুলিছিল।

: প্ৰশান্ত উদাৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বৃহৎ, নীল-গহীৰ জলধাৰা, আগ আঘোণৰ শান্তি নামি আহিছে তাৰ বুকুলৈ। চক্ৰক্ৰ কৰে বগা বালিচাপবিহোৰ পৰি আছে নিবৰে। তাৰ মুখত ভূগৰ্ভৰ অকম্পিত শাস্তিৰ অস্পষ্ট বেধা। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ ছয়োপাবে ক'লাশিল আৰু বঙা গৰা। গৰাত চিৰিলি-পতীয়া ঝাওখন। তাৰ মাজত আপোন মনে উমলি সূৰিছে বাট হেৰুৱা বতাহজাকে। কি সীমাহীন উদাৰতা। আকাশৰ লগত পৃথিৱীৰ কি নিবিড়, গাঢ় সম্বন্ধ।

চৌদ্দিশে বঙৰ ইমান প্ৰাচুৰ্য, অথচ চাওঁতা কোনো নাই, উপভোগ বৰোতা কোনো নাই। শ্ৰীৰূপ আৰু সি আৰু তাৰ নাৱীয়াটে—যেন তিনিও তিনিওৰে একেবাৰে অচিনাকি। একেখন নাৱতে, এবোটা সোঁততে উঠি গলেও যেন কোনেও কাকো নিচিনে। তিনিও যেন কোনোবা অচিন সাগৰৰ বহুৱেদি তিনিটি অ'চন ধীপৰ পৰা আহি মুহূৰ্তৰ কাৰণে এটা নাম নোহোৱা বলুকাত দেখাদেখি হৈছেছি—কিন্তু কোনেও কাকো নিচিনে, একেবাৰে নিচিনে……।

নানাভাৱ, নানা অহুভূতিৰে ভৰি পৰে আলোকৰ মন। আলোক সেই নানাবলীয়া ভাববোৰক কবিতালৈ ৰূপান্তৰ কৰাত লাগিল।

নিশাই বুজিলে। মাজতে নিশাকৈ নিশাই তাক চাহ এপিয়লা দি যায়ছি। আলোকে নিশালৈ চহু তুলি চায়। কিন্তু সি যেন একো দেখা নাই। নিশা ওলাই যায়। নিশাই বুজিলে—মানবতাত্বৰ কবিতা, শব্দৰ মাজত বৰ লুইতৰ চিৰন্তন স্বৰধ্বনি।

* * *

দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ সৰ্বগ্ৰামী লেলিহান জ্বিলা ভাৰতৰ ফালে লকলকাই আগবাঢ়ি আহিল। চিঙ্গাপুৰ আৰু বেঙুনত বোমা পৰিল। ব্ৰহ্মদেশৰ পৰা আৰম্ভ হ'ল অভূতপূৰ্ব ভগনীয়া ভাৰতীয়ৰ সোঁত। নিতৌ নতুন যুঁজ আৰু ধ্বংসৰ কাহিনীৰে আকাশ বতাহ আতৰত শিয়ৰি উঠিল। কোনদিনা ভাৰতৰ বুকুত জাপানৰ যুঁজবাহী বোমাৰ নিষ্ঠুৰ আঘাত পৰিল তাৰ হুঁচকাত ভাৰতীয় জনসাধাৰণ সন্তুষ্ট হৈ উঠিল। চৌদ্দিশে যুঁজৰ ভয়, ধ্বংসৰ ভয়, আকস্মিক আক্ৰমণৰ ভয়, লুট, হত্যা, আত্মঘৰণৰ ভয়।

যুদ্ধ পৃথিৱীত বিয়পি পৰিল। ভাৰতৰ বৃটিছ চৰকাৰে যুদ্ধ ঘোষণা কৰি চৌদ্দিশে বিৰাট সমৰায়োজন কৰাত লাগিল। অসমৰ দেউলীয়া ধাননি পথাৰৰ বুকুত সৈন্ত শিবিৰ, বিমান বাঁটি হ'ব ধৰিলে। অসমৰ বুকুত দেশ-বিদেশৰ সৈন্তৰ বিৰতিহীন অহাযোৱা আৰম্ভ হ'ল। অসমৰ যুগলীয়া শান্তিৰ শেষ অধ্যায় বচনা হ'ব ধৰিলে।

কংগ্ৰেছে “ভাৰত ত্যাগ” প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰিলে। লগে লগে কংগ্ৰেছী নেতা সকলক বন্দী কৰা হ'ব ধৰিলে। এঘাৰ আগষ্টৰ দিনা বহুনাথ উদিলক এৰেষ্ট কৰিলে। লগে লগে আৰু কেইবাজনকো।

বাতি ব্ৰেকআউট আৰু কাফু'। পৃথিৱীৰ বুকুত আঘাৰ মুকলি হ'ল। মিলিটাৰীৰ সংগীতত মৰণৰ তিৰবিৰণি। গধূলি হোৱাৰ লগে লগে কোনো

বাহিৰ ওলাব নোৱাৰা হয়। সকলো যেন দেশৰ শত্ৰু, বৃদ্ধৰ শত্ৰু। ভয়, শংকা, হুচলিভাৱ সকলো উষ্ম।

মহেন্দ্ৰ কেবেৰীহঁত গুলে। আলোকৰ দুৱাৰ খিৰিকী অপোৱা কোঠাটোত লঠনটো অলপকৈ জ্বলি আছে। আলোকে লিখিছে। তেতিয়া বাতি দহ বাজি গৈছে। বাহিৰত ঘোপমৰা আন্ধাৰ।

মনে মনে দুৱাৰখন মেলি নিশা সোমাই আহিল। আলোকে লিখা বন্ধ কৰিলে।

“মামা, শোৱা নাই?”

“নাই শোৱা নিশা, লিখিছো।”

“ভালবাক লিখক, মই যাওঁ।”

“বহাচোন নিশা, নেযাৰা।”

“নহয়, আপুনি লিখি শেষ কৰক বাক, মই আকৌ আহিম।”

“লিখি শেষ কেনেকৈ কৰিম? আবস্ত কৰিছোহে এথোন”--নিশাৰ মুখলৈ চুই আলোকে ক’লে।

“আজিনো কি লিখিবলৈ আবস্ত কৰিছে মামা?”

“আজি? বাতিৰ কবিতা লিখিবলৈ আবস্ত কৰিছো। চোৱা নিশা, বৃদ্ধ যিদৰে আগবাঢ়ি আহিছে, আৰু আমাৰ নেতা সকলক যিদৰে ধৰ-পাকৰ কৰিছে, মোৰ মনত লাগিছে যেন আমাৰ জীৱনৰ দিন শেষ হৈ আহিছে।

আমাৰ জীৱনত বাতিৰ আন্ধাৰ অভিযান আবস্ত হৈছে। মৃত্যু আৰু আন্ধাৰৰ ভয়াল নাচোন আবস্ত হৈছে।”

নিশাই আলোকৰ মুখবফালে চাই ব’ল। “মামা, অতদিনে আপুনি বহুত কবিতা লিখিলে মই জানো। তথাপি কোনোদিন মোধা নাছিলো আপুনি কি লিখে। আজি মই সোধাৰ কাৰণে বেয়া পালেনেকি?”

“বেয়া নাই পোৱা নিশা, ভাল পাইছে। মই লিখা কবিতাবোৰৰ কথা কেতিয়াবা কাবোৰাক বুজাই কবৰ মন যায়। কিন্তু কোনেও নোসোধে কাৰণে কোৱা নহয়।” আলোকে নিশাৰ ধুনীয়া মুখখনৰ ফালে চালে। লঠনটোৰ অক্ষয় পোহৰত নিশাৰ বগা, ধুনীয়া মুখখনত দেখিলে এটা মৰমসনা আলিঙ্গন।

লাহে লাহে নিশাই ক’লে—“মই সৰু ছোৱালী। লিখা-পঢ়াও বেছি নেজানো। আপোনাৰ আলোচনীত ওলোৱা সকলো কবিতা পঢ়ো যদিও, বুজিব নোৱাৰো।”

“তুমি তেন্তে নপঢ়া?”

“পঢ়ো, আপোনাৰ সেইদিনা ওলোৱা “ৰাতিৰ মাত্ৰা” বোলা কবিতাটোও পঢ়িলো, মোৰ কিন্তু খুঁউৰ ভয় লাগিছিল।”

“ভয় লাগিছিল ? কিয় ?”

“মোৰ নামোতো নিশা। নিশা মানেই জানো ৰাতি নহয় ? মই বোলো কিমানি আপুনি মোক লৈ কিয় কবিতা লিখিলে নেকি। কোনোবা কোনোবাই তেনেকৈ লিখে হেনো।”

“নিশা মানে ৰাতি। হয়তো নিশা, কথাটো মই আত্মিহে ভাবি চাইছো। নিশা মানে মই তোমাৰ নামেই বুলি ভাবিছিলো। পিছে কেনে লাগিল সেই কবিতাটো ?”

“মই ভালকৈ বুজিব নোৱাৰিলো, মই জানো, আপুনি মোকলৈ কবিতা নিলিখে। তথাপি মোৰ ভয় লাগিছিল।”

নিশাৰ সবল কথাখিনি শুনি আলোকৰ নিশালৈ মৰম লাগিল।

“বাক বাক, তোমাক লৈ কবিতা লিখিলেও, তোমাৰ নাম নিদিও, ভয় নেখোবা।”

“নহয় নহয়, মোক লৈ কবিতা নিলিখিব। সেইবোৰ ক্ৰীকৰ ককাইদেউইভে জানিলে মোৰ বৰ লাজ লাগিব।”

অল্পবোধৰ স্মৰত নিশাই ক'লে।

“তুমি ভয় খাব নেলাগে নিশা। এতিয়া তোমাক লৈ কবিতা লিখিবৰ সময় নহয়। দেখিছা নহয়, একালে যুদ্ধ, আনফালে দেশত বিদ্ৰোহ। এইসময়ত আৰু অন্য চিন্তা কৰিব নোৱাৰি। আজি আমাৰ সন্মুখত দেশৰ মুক্তিৰ প্ৰশ্নটোৱেই একমাত্ৰ আৰু প্ৰধান প্ৰশ্ন। আমি তাৰেই কবিতা লিখিব লগা হৈছে।”

“তেনেহ'লে ভাল কৰিছে। মই যদি পাবিলোহেঁতেন, ময়ো তেনেকুৱা কবিতা লিখিলোহেঁতেন। বাক আপুনি লিখক মামা, মই যাওঁ। আপোনাক আমনিহে কৰিলো।”

নিশা যাবলৈ ওলাল। আলোকে মাতিলে—“নিশা, দেশত যি ধৰণৰ কাৰবাৰ চলিছে, কেতিয়া কাক কি কৰে ঠিক নাই, হয়তো মোকো দুই এদিনতে এবাৰে কৰিব।”

“আপোনাক ! কিয় আপুনি দেখোন চৰকাৰী কাম কৰে ?”

“সেইটো কোনো কথা নহয়, আমি যে এই যুদ্ধ বিৰোধী আন্দোলন কৰো, চৰকাৰে সেইটো জানে। পিছে বৰি মোক ধৰি লৈ যায়, তুমি মোৰ এই কবিতাৰ

কাগজ-পত্ৰবোৰ পাবিলে আচুতিয়াটকৈ ধৈ দিবা দেই। পিছত পাবিলে মই বিচাৰি নিমছি।”

নিশাই বিন্ময় আৰু বেজাৰেৰে তাৰ চহুলৈ চালে। কি ক’ব একো ভাবিব নোৱাৰিলে।

“আৰু শুনা নিশা। যদি মোৰ কাৰণে তোমালোকক পুলিচ-মিলিটাবীয়ে কিবা জ্বলুম কৰে, তুমি প্ৰতিবাদ কৰিবা। পাবিবা নহয়?”

নিশাৰ মনটো কিছুমান দুঃচিন্তাত ভাবাক্ৰান্ত হৈ আহিল। একোনকৈ তাই আলোকৰ কোঠাৰ পৰা ওলাই গ’ল। আলোকে পুনৰ লিখিবলৈ ললে।

প্ৰায় এঘণ্টাৰ পিছত, লিখা বন্ধ কৰি আলোক স্তবলৈ যাবলৈ ওলাইছে, এনেতে সৰু মাতেৰে বাহিৰত কোনোবাই মাতিলে—

“চাৰ”—

“কোন?”

“চাৰ আমিহে।”

লেমটো আৰু কমাই দি আলোকে দুৱাৰখন মেলিলে। আন্ধাৰত দেখিলে ল’ৰা এটা আৰু ছোৱালী এজনী, দুয়ো ভিতৰ সোমাই আহিল। দুৱাৰখন বন্ধ কৰি আলোকে লেমটো বঢ়াই দিলে। মায়া আৰু মায়াৰ ভায়েকটো।

“কি হ’ল মায়া? ইমান আন্ধাৰত কিয় আহিলা? কেনেকৈ আহিলা?” অলপ উদ্বেগ হৈ আলোকে সোধিলে।

“কালিলৈ কিজানি আপোনাকো ধৰিব, আপুনি আজিয়েই পলাওক।”

“ক’ত গম পলা তোমালোকে?”

মায়াৰ ভায়েকে ক’লে,—“ইয়াৰ বিপ্লৱীবোৰৰ খবৰ পুলিচক দিছে সনাতন উকিলে আৰু মইনদ্দিন তব্বীয়ে, তেওঁলোকৰ পৰাই আমি গম পালো। চাৰ কিন্তু এতিয়াই পলাওক।”

আলোকে বুজিব নোৱাৰাৰ দৰে মায়াৰ মুখলৈ চালে। মায়াই আলোকৰ অৱস্থাটো বুজিলে। মায়াই ক’লে—“এই সময়ত ধৰা দি জেইলত থকাতকৈ যিমান পৰা যায় আগৰ গ্ৰাউণ্ড লুকাই থাকি কাম কৰাহে দৰকাৰ, জেইলত থাকিলেতো একো লাভ নহয়।”

মায়াৰ নিচিনা এজনী ছোৱালীয়ে জেইল, আগৰ গ্ৰাউণ্ড নিচিনা কথাবোৰ ইমান সহজভাবে ক’ব পৰা দেখি আলোক বিস্মিত হ’ল।

“মই তেন্তে এতিয়াই ঘৰ এৰাহে ভাল।” কোৱাৰ লগে লগে মেজৰ কাগজ-পত্ৰবোৰ অলপ জাপি-জুপি ঠিক কৰিলে। দুখনমান লেখা আৰু নেলৈখা কাগজ

আশি শোনা এটাত সুমাই ললে, বাকচটো খুলিলে, তাত ২৭টা টকা আছিল, টকা কেইটা হাতত লৈ সি এবাব কিবা ভাবিলে, তাৰ পিছত কাগজ এডোখৰত ঠিকনা এটা লিখিলে

২৭টা টকা মায়াৰ হাতত দি আলোকে ক'লে, “মায়া ঘৰত পইচাৰ বৰ দৰকাৰ, এইটো ককাইদেউ ঠিকনা; এই টকা কেইটা মনিঅদাৰ কৰি পঠিয়াই দিবা। ছটকা মোৰ হাতত থাকিল।”

আলোক অকণমান ব'ল। তাৰ পিছত এখন কাগজত কিবা এটা লিখিলে।

“কি লিখিছে?”

“হেডমাষ্টাৰলৈ দৰ্খাস্ত, ঘৰত দৰকাৰ বুলি ছুটি বিচাৰি দৰ্খাস্ত এখন ধৈ যাওঁ। তেতিয়া হয়তো পুলিচে ইয়াতে নিবিচাৰি ঘৰত বিচাৰিব। ইতিমধ্যে আতৰি যাবলৈ সময় পাম। নিশা, অ' নিশাৰ টোপনি আহিব পায়, থাকক, অ' ববা, নিশাইতক জনাই যাওঁ।” এইবুলি কৈ আলোকে সৰু কাগজ এখনত লিখিলে— “নিশা, মাত লগাবৰ সময় নহ'ল, বেয়া নেপাবা, জীয়াই থাকিলে আকৌ আহিম কেতিয়াবা। আমাৰ ঘৰৰ খবৰ পাবিলে বাখিবা। মদম আৰু আশীৰ্বাদ এৰি গ'লো।”

লগ্ননটো সুমুহাই আলোকহঁত ওলাই আহিল। বাহিৰত ঘোপমৰা আন্ধাৰ। অলপ দূৰ মনে মনে অহাৰ পিছত আলোকে ক'লে,—“মায়া, এইখিনিতে আৰি এবাএৰি হ'ব লাগিব, মই যাওঁ, তোমালোক সান্ধানে থাকিবা। তোমালোকৰ ঘৰত পুলিচে মোৰ কথা সুধিলে ছুটি লৈ ঘৰলৈ গৈছো বুলি কবা। পাবিলে নিশাইতক সকলো কথা বুজাই কবা।”

ক্ষিপ্ৰ বেগেৰে আলোক আন্ধাৰৰ বৃহলৈ আগবাঢ়িল। মায়াহঁত অলপ পৰ বৈ থাকিল। তাৰপিছত সিহঁতেও সন্তৰ্পণে ঘৰলৈ খোজ ললে।

বাহিৰত মদগন্ধীতল আন্ধাৰ আৰু মৃত্যুগভীৰ নিবৰতা।

॥ উদ্ভাস ॥

পিছদিনা ভালেমান পৰলৈকে আলোকক নেদেখি নিশাই প্ৰথমতে ভাবিছিল যে বহুত বাতিলৈকে কিবাকিবি লিখি থকাৰ কাৰণে হয়তো আলোক গুই আছে। কিন্তু আঠ বাজি যোৱাতো হঠাৎ দেখি নিশা নিজেই আলোকক জ্ঞাবৰ কাৰণে আছিল। কিন্তু হঠাৎ বেলি দেখিলে আলোক নাই। বিজ্ঞানতো বাতি কোৱোবা

শোকাৰ কোনো চিন নাই। মেজখনৰ কাষলৈ আহি হঠাৎ আলোকে লিখি থৈ যোৱা সৰু কাগজ ভোখৰ নিশাই পঢ়িলে। পঢ়ি চাই নিশাই প্ৰাণ কান্দোনৰ স্বৰতে চিয়ঁৰি উঠিল—

“মা—”

“কি হল নিশা?”

কাগজখন হাতত লৈ নিশা মাকৰ ওচৰলৈ লৰ মাৰি গ’ল। হঠাৎ চেতনা আহিল, যে এই কথা চিয়ঁৰি কোৱা বেয়া। অতি সৰুমাতেৰে নিশাই লাহে লাহে ক’লে “আলোক মামা গ’ল।”

“কি, কি হ’ল?”

“আলোক মামা আগৰ গ্ৰাউণ্ডত গ’ল।”

সকলো নিৰ্বাক। বুজিও যেন তেওঁলোকে একো বুজি পোৱা নাই। লাহে লাহে মহেন্দ্ৰ কেবলীয়ে ক’লে, “তই কি কৈছ নিশা?”

“আমাক মাত নলগোৱাকৈয়ে মামা আজি বাতি ক’বাবলৈ গ’ল। নহ’লে কিজানি পুলিচে এবাট কবিলেহেঁতেন।”

“আমিনো ইমান শকুন? আমাক জনাযোতো যাব পাবিলেহেঁতেন।” নিশাৰ মাকে অভিযোগেৰে ক’লে।

“লিখি থৈ গৈছে।” নিশাই, অতি চমুকৈ ক’লে।

নিশা আকৌ আলোকৰ কোঠালৈ গ’ল। বেগা-বেগীকৈ আলোকৰ কাগজ-পত্ৰবোৰ জাপি-জুপি, সামৰি-সুতৰি ঠিক কবিলে, আৰু আলোকৰ থাকি যোৱা কাপোৰ-কানি কেইটা খোলা বাকচটোত ভৰাই, সেই বাকচটো নিজেই দাঙি ভিতৰৰ বাকচ থকা অন্ত এটা কোঠালৈ নিলে। তাৰ পিছত কোঠাটোৰ আগে থকা বস্তুবোৰ ইফাল সিফাল কৰি অন্তৰ্কম কৰি পেলালে। কোঠাটোলৈ ইতিমধ্যে নিশাৰ মাক আৰু কেবলীও সোমাই আহিল। নিশাৰ কাণ্ড দেখি তেওঁলোক অলপ বিস্মিত হ’ল।

“এইবোৰ তই কি কৰিছ?” দেউতাকে সুধিলে।

“পুলিচ আহিব পাৰে। পুলিচ আহিলে আজি কেইবাদিনৰ আগতে আলোক মামা ইয়াৰ পৰা গ’ল বুলি ক’ব লাগিব। এইখন মেজত মামনিৰ পঢ়া কিতাপ ৰখা লাগে। প্ৰহাং আৰু মামনিয়ে ইয়াতে পঢ়কহি।”

সোটেই কথাখিনি যেন এতিয়াহে নিশাৰ মাক-দেউতাকে বুজি পালে। সন্দেহক বিচাৰি। আলোকক পালে পুলিচে এবাট কৰিব। আলোকক বিচাৰি পৰিলে হয়তো তেওঁলোকৰ দৰ খান্নাভালগ কৰিব। আলোকৰ বস্তু-বাহান্নি

কাগজ-পত্ৰ বিচাৰিব। সাৱধান হোৱা দৰকাৰ। মহেন্দ্ৰ কেবেণীৰ জন্ম লাগিল।

নিশালৈ লিখা সুকীয়া চিঠিজোখৰ নিশাই আচুতীয়াকৈ লুকাই ৰাখিলে। আলোকৰ কবিতা আৰু অজ্ঞান লেখাবোৰ সিহঁতৰ পেছীয়কহঁতৰ ঘৰলৈ প্ৰচুতৰ হাতত দি পঠালে, আৰু সকলোখিনি ঠিক কৰি প্ৰচুতৰ পিছতে আৰু দুই এটা বস্ত্ৰ লৈ নিশা পেছীয়কৰ ঘৰলৈ সহজভাবে ওলাই গ'ল।

নানা দুঃচিন্তাত বিমোৰ আৰু হতবাকহৈ কেবেণী আৰু নিশাৰ মাকে অনাগত কিবা এটা বিপদৰ আগন্তুক জানি নিঃসহায়ভাবে কি কৰিব, কি নকৰিব চিন্তা কৰিব ধৰিলে।

এনেতে মায়া আহি ওলালহি। মায়াক দেখি যেন তেওঁলোকৰ অলপ সাহস হ'ল।

“কি কৰিছা খুড়ী?” আগবদবেই সহজভাবে সোমাই আহি মায়াই মাত লগালে।

“আছো, আহ আই। তইতৰ খবৰ শুনিছো। মই যাও যাও কৰিও যাব পৰা নাই। ভালে আছ নহয় তইত?”

“আছো। পিছে দেউতা জেইলত থকা কাৰণেহে বেয়া লাগিছে। এই বুঢ়া বয়সত দেউতাৰ বৰ কষ্ট হ'ব।”

“এবা, কপালত আছিল কি কৰিব। আমাৰ বা কোনদিনা কাৰ কি হয় কোনে জানিছে। ভয়তে হাত ভৰি লুকুৱা কথা।”

আলোক যোৱাৰ কথা মায়াৰ আগত হুলিয়াবৰ চেষ্টা কৰা যেন দেখি মায়াই আমোদ পালে। কিন্তু বেছিপৰ নিজক আমোদত বখা অজ্ঞান ভাবিয়ে হয়তো মায়াই ক'লে,—“আপোনাসকলে বুজিলে নহয়?”

প্ৰশ্ন শুনি দুয়ো অৰাক হৈ মায়াৰ মুখলৈ চালে।

“একো বুজিব পৰা নাই।”

মায়াই কেউপিনে চালে। কোনো নাই। লাহে লাহে মায়াই ক'লে—“যোৱা ৰাতি মই আহিছিলো আপোনালোকৰ ইয়ালৈকে। তেতিয়া কহন্ত ৰাতি। আপোনালোক চোপনিত। তেখেত শোৱা নাছিল। আজি বা কাৰ্বিল তেখেতক পুলিচে এবাট কৰাৰ কথা আছিল। সেইকাৰণে তাৰ আগতে তেখেতক পলুৱাই পঠালো।”

“আলোক ক'লৈ গ'ল পিছে?”

“সেইকথা এতিয়া কাৰো জানিবৰ উপায় নাই। বন্ধি তেখেতে ৰখি

কবিতা পাৰে জনাব। কিন্তু ডাকঘোণে চিঠি দিয়াও নিৰাপন্ন নহয়। গতিকে কিছুদিন আমি একো খবৰ নেপাম কিজানি।”

এই কম বয়সীয়া আৰু বিলাস আৰামত ডাঙৰ হোৱা মান্নাজনীৰ বুদ্ধি, সাহস আৰু ধৈৰ্য্য দেখি কেবেগীহঁত বিস্মিত হ’ল। মান্না যেন এজনী সৰু ছোৱালী নহয়—তাই এগৰাকী নেত্ৰী, এজনী সাহসী নায়িকাহে। বাপেক জেইলত, অথচ সেই কথা ভাবি দুখত সন্নিহিত হৈ বহি নেখাকি, অত্যন্ত বচোৱাৰ কাষত লাগি গৈছে।

নিশা পেহীয়েকৰ ঘৰৰ পৰা আহিল—“মান্না দেখোন।”

“ও, কলৈ গৈছিলি?”

“পেহীদেউৰ ঘৰলৈ।”

“দৰ্শাস্থান পাইছ?”

“ও, প্ৰহাৰত হাতত পঠাই দিম।”

“কিহৰ দৰ্শাস্থান নিশা?” কেবেগীয়ে স্নিগ্ধে।

“আলোক মামাব ছুটি দৰ্শাস্থান। ঘৰলৈ যাওঁ বুলি ছুটি বিচাৰী হেড মাষ্টৰলৈ এখন দৰ্শাস্থান লিখি থৈ গৈছে।”

মহেন্দ্ৰ কেবেগী যেন আৰু অস্বাভাৱিক হ’ল। গোটেই কাণ্ডটো তেওঁৰ অবাধ্য যেন লাগিল। এইবোৰ কি হৈছে? ইহঁতে এইবোৰ কি কৰিছে?

“দৰ্শাস্থান প্ৰহাৰত দিবগৈ নালগে। মোক দে, মই অত্ৰৰকমে দিয়াব। প্ৰহাৰত দিলে তেখেত তইতৰ ঘৰৰ পৰাই যোৱা বুলি ভাবিবলৈ সন্দিগ্ধ হ’ব।” মান্নাই ক’লে।

নিশাই ক’লে, “ময়ো তাকে ভাবিছিলো। তই বহ, মই আনি দিছো।”

নিশাৰ মাকে ক’লে—“স্নেহলৈ যোৱা স্নেহলৈ গ’ল। পলোৱা পলাল, এতিয়া তইতৰ ভালে থাকিলেই হয়। তইতবোৰে বেছি ঘৃণাপক ক’ৰি লুহৰিবি।”

“একে নহয় খুড়ীদেউ। এতিয়া আমাক একো নকৰে। আৰু যদি ঘাৰলগীয়াই হয়, তেতিয়া আমিও যাম। পিছে খুড়ীদেউ, পুলিচে সন্দিগ্ধে আপুনি ক’ব যে তেখেত ছুটীলৈ ঘৰলৈ গৈছে। আৰু একো ক’ব নোৱাৰে।”

“বাক আই! এহা, মই বিবুদ্ধি হৈ পৰিছো। তই ভালেই কৰিলি আহি। মনত মই বল পাইছো।”

দৰ্শাস্থান হাততলৈ মান্না নিশাইতৰ ঘৰৰ পৰা গ’লগৈ। মহেন্দ্ৰ কেবেগী অকিছলৈ ঘাবৰ কাৰণে গা ধুৱলৈ গ’ল।

গোটেই দিনটো পুলিচ আহিব বুলি শংকিত মনে বাট চাই থাকি নিশাই বব উদ্বিগ্ধভাবে কটালে, কিন্তু সেইদিনা আক একো নঘটিল।

হুদিন পাৰ হৈ গ'ল। নিশাইঁতৰ মনৰ উৎকণ্ঠা আৰু উদ্বেগ কমি আহিল। মহেন্দ্ৰ কেবলীয়েও আলোকে ছুটীলৈ ঘৰলৈ যোৱাটোৱেই আচল কথা বুলি নিজকে বুজাবলৈ চেষ্টা কৰিলে।

নিশাৰ মনৰ উদ্বিগ্ধতা কিছু পাতলিলেও, নিশাই আলোক শুচি যোৱাত নিজৰ ভিতৰত এটা বেদনা অহুতৰ কৰিলে। আলোকেতো চৰকাৰী চাকৰি কৰিছিল। তেওঁৰ আৰ্জনৰ ওপৰতে পৰিয়ালটোৱে নিৰ্ভৰ কৰিছিল। তেওঁতো এনেকৈ বিপ্লৱৰ মাজত জপিয়াই নপৰিও পাবিলেহেতেন।

গ'ল, কিন্তু নিশাক জগাই মাত এবাৰতো লগাই ঘাব পাবিলেহেতেন। সন্মানকণ মৰমৰো নিশা যোগা নহ'লনে? নিশাই নিজকে আলোকৰ মৰমৰ অল্পপযুক্ত বুলি নিজকে দোষাৰোপ কৰিবৰ চেষ্টা কৰিলে। আলোক মায়াই 'বাতিৰ কবিতা' নিশাৰ মোৰ কাৰণে, মোৰ উদ্দেশ্যে লিখা নাছিল। লিখিছিল অল্প কাৰোবাৰ উদ্দেশ্যে। যোক লৈ কবিতা লিখিবৰ কাৰণে মোৰ ভিতৰত একো নাই। নভবাকৈয়ে নিশা গৈ আৰ্চীখনৰ সন্মুখত থিয় হ'ল। তেজাল বগা এখন মুখ, নিপোটল গাল দুখন, গাট ক'লা ছুটি চকু, এখন ধুনীয়া প্ৰশস্ত কপাল, আৰু ঘন ক'লা চুলি। নিশাই নিজক বেয়া নেদেখিলে; কিন্তু কবি মানুহে কিজানি অল্প ক'বাহে বিচাবে। সাধাৰণ ধুনীয়া ছোৱাটোক ধুনীয়া বুলি নেভাবেই। কবিৰ ভাল লগা সেই ধুনীয়াটো কিজানি মোৰ ভিতৰত নায়েই— নিশাই ভাবিবৰ চেষ্টা কৰিলে। নিশা বিষৰ হ'ল। পৃথিৱীত কত বুজি নোপোৱা কথা আছে তাৰ ভিতৰত আলোকৰ নিচিনা কবি মানুহৰ মনটো বুজিব নোৱাৰাটো একো আচৰিত কথা নহয়।

আবেলি মুকলি পোহৰ আছিল। পশ্চিমৰ বেলিটোৰ বুকুৰ পৰা কিছুমান হেঙুল বংগীয়া পোহৰ চাৰিওফালে বিয়পি পৰিছিল। নিশা আহি চোতাল-খনতে অকণমান ব'লহি। এটা অকাৰণ উদাসীনতাত নিশাই অহুতৰ কৰিছিল যেন আকাশখনৰ বুকুত ভালেমান ঠাই বহুতদিনৰ পৰা শূন্য পৰি আছে।

হাতত কেমেৰা এটা লৈ ডাক্তৰ শ্ৰীকণ্ঠ গুলাহি।

"অ' ককাইদেউ! আহক—" নিশা উঠিব বুজিলে।

"জুটিবা, জুটিবা বহা। মই তোমাৰ স্মেণ এটা লৈ থও। এক মিনিট—।" ক'ন্ডি কেমেৰাটো বুলি লৈ শ্ৰীকণ্ঠ আগবাঢ়ি গ'ল।

"নেলাগে পায়, মোৰ ফটো ল'ব।" নিশা উঠিল।

“কিয় নালাগে ! ইমান ধুনীয়া হৈছে বতৰটো, তোমাক খুউব ধুনীয়া দেখাব।”

“বাক আপুনি বহক। মই এনেহে ধুনীয়াজনী। বতৰটো ধুনীয়া হৈছে। বতৰটোৰে এখন লওক।” নিশাই পশ্চিমৰ আকাশখনৰ ফালে দেখুৱালে।

কেমেবাটো সামৰি শ্ৰীকৰ্ণ বহিল।

“আজিচোন কেইবাদিনো আপুনি আমাৰ ঘৰৰ ফালে অহাই নাই” নিশাই স্থখিলে।

“আহিবা কেনেকৈ, মই যে ঘৰতে নাছিলো।”

“কোনফালে গৈছিলেনো?”

“অ’ তোমালোকক কৈ যাবৰ সময় নহ’ল। গুৱাহাটীলৈ গৈছিলো। মিলিটাৰীত বহুত ডাক্তৰ লাগে। মইও ইণ্টাৰভিউ এটা দি আহিলোঁগৈ।”

“আপুনি মিলিটাৰীত যাব?”

“কিয়?” আমাৰ ডাক্তৰ মাহুৰনো কি আছে? য’তে বোগী আছে, আহত আছে, তাতে আমাৰ কাম।”

“কিন্তু আমাৰ দেশৰ মাহুৰে যে এই যুদ্ধত যোগ নিদিব খুজিছে?”— নিশাই ক’লে।

“সেইটো বাজনীতিৰ কথা। আমি ডাক্তৰ মাহুৰ। যুদ্ধ কোনে কৰিছে সেইটো ভাবি আমাৰ লাভ নাই। কিয় কৰিছে সেইটোও আমি নিবিচাৰো। আমাৰ কাম হ’ল, য’তে আমাৰ দৰকাৰ তালৈকে যোৱা। অ’ ফুকন ক’ত? ফুকন? তেখেত নাই?”

“নাই।”

“কলৈ গ’লনো?”

“কলৈ গ’ল মই ক’ব নোৱাৰো।”

শ্ৰীকৰ্ণই নিশাৰ মুখলৈ চকু তুলি চালে।

“আলোক ফুকন কলৈ গ’ল তাকো ক’ব নোৱাৰা?”

“মামা আঙাব গ্ৰাউণ্ডত গ’ল।”

“কি?” বিশ্বম্ভৰ স্মৰত শ্ৰীকৰ্ণই ক’লে।

লাহে লাহে নিশাই ক’লে—“হয়, মামা আজি কেইবাদিনৰ আগতে গ’ল। কলৈ গ’ল আমি ক’ব নোৱাৰো।”

“এ: ফুকনক এইবোৰ কবিলৈ কিহে পালে।”

“দেশৰ সকলোৱে কৰিছে। সেইকাৰণে তেখেতেও কৰিলে। তেখেততো আগৰে পৰা বিপ্লৱী।”

“ও, ফুকনে কবিতা লিখে বুলি মই জানিছিলো, কিন্তু তলে তলে যে কিবা ৰাজনীতিও কৰে মই জনাই নাছিলো। এতিয়া ধৰা নপৰিলেই হয়। পৰিলে মিছাতে লটিঘটি হ’ব লাগিব।”

“আমি তাকে আশা কৰিছো।”

শ্ৰীকৃষ্ণ বহিবলৈ কৈ নিশা ভিতৰলৈ গ’ল। শ্ৰীকৃষ্ণই আলোকৰ কাৰ্যটো বৰ ভাল নেপালেও বিশেষ দুঃখিত নহ’ল। নিশাৰ কথাই ঠিক। দেশৰ সকলোৱে কৰিছে, সেইকাৰণে আলোকেও কৰিলে। জাতিৰ আহ্বান আহিছে। দেশে মাতিছে। হয়তো এনেকৈয়ে দেশৰ মুক্তি আহিব। দেশ স্বাধীন হ’ব। তাৰ কাৰণে আলোকৰ নিচিনা বহুত ডেকাই জীৱনৰ স্ব-তৃপ্তি ত্যাগ কৰিব লাগিব। হয়তো প্ৰাণো ত্যাগ কৰিব লাগিব।

নিশাই চাহ আনিলে, লাহে লাহে চাহখিনি খাই খাই শ্ৰীকৃষ্ণই ক’লে—“নিশা, মোৰ মনেৰে আলোকে ঠিকেই কৰিছে। ৰাজনীতিৰ লগত সম্পৰ্ক থকা হ’লে আজি যিয়ে তাকে কৰিলোহেতেন কিজানি।”

“সঁচানে?”

“সঁচ। মই ভাবিছিলো এই কবিতা লেখা মাহুহবোৰ কল্পনাপ্ৰিয়, ভাব-বিলাসী, ভয়াতুৰ। ভাবিছিলো তেওঁলোকে কল্পনাতে যুদ্ধ বিপ্লৱ কৰিব পাৰে, কিন্তু বাস্তৱ বশক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ ঠাই নাই। পিছে আলোকে সেইকথা মিছা বুলি প্ৰমাণ কৰিলে। আলোকক মোৰ আজিহে ভাল লাগিছে।”

“কিয়? আগেয়ে ভাল নেলাগিছিল নেকি?”

শ্ৰীকৃষ্ণৰ মুখলৈ চাই নিশাই স্মিলিলে।

“ভাল লাগিছিল নিশ্চয়, কিন্তু বাক যাওক দিয়া সেইকথা।”

নিশাৰ মুখলৈ চাই শ্ৰীকৃষ্ণই হাঁহিলে। শ্ৰীকৃষ্ণৰ মুখখনত এটা পাতল লাজ আৰু অভিযোগৰ উদ্ভাপ।

“নক’লে কিয়? মোৰ আগত লুকুৱাব লগা কি আছে? নক’লে মই বেয়া পায়।”

নিশাৰ মাতত সবল আশ্বাস।

“কমনেকি? বেয়া পোৱা কিজানি?”

“নকলেহে বেয়া পায়।”

“মই—মই ভাবিছিলো—মই ভাবিছিলো—আলোকে তোমাকে লৈ কবিতা
লিখে,—তোমাক ভাল পায়, আক—”

“কণ্ঠক—”

“আক তুমিও আলোকক ভাল পোৱা।”

“কিয় ভাবিছিল তেনেকৈ?”

“এনেয়ে হয়তো, কিন্তু মাজে মাজে ভাবিছিলো তেনেকৈ। তেজিয়া
আনকি ফুকনলৈ মোৰ কিজানি ঈৰ্ষাও হৈছিল। কিন্তু কিয় ভুল কৰিছিলো।
এই কবিবোৰক চিনা টান বুজিছা।”

“কিয়?”

“এঃ তেওঁলোকৰ দেহা থাকে এঠাইত, মন থাকে এঠাইত, ভাবে এটা, লেখে
এটা, কয় এটা, কৰে এটা—”

“অ’ ঈৰ্ষা হৈছিল কাৰণেই হ’বলা ইন্টাৰভিউলৈ যাওঁতে মাত লগাই
নগ’ল—” ইহি নিশাই ক’লে।

“নহয়, নহয়, সেইটো কিন্তু নহয়। মোৰ সময় নহ’ল বুজিছা। পিছে
পুলিচে কিবা খবৰ কৰিছে নেকি?”

“এতিয়াও কৰা নাই, হয়তো অলপতে কৰিব।”

“এৰা, ইয়াত কৰক ভয় নাই। তেওঁলোকৰ ঘৰত নকৰিলেই হয়।
এনেয়ে ঘৰত চলা-মেলাৰ দিগদাৰি, তাৰ ওপৰত যদি পুলিচে আয়নি কৰে, বৰ
অশাস্তি হ’ব।”

“আমাৰো সেই কাৰণেই বেয়া লাগিছে। ঘৰলৈ খবৰটো পঠিয়াবলৈও
আমাৰ সত যোৱা নাই। ভয়ো লাগে, বেয়াও লাগে।”

“বাক নিশা, মই যাওঁ। চাওঁ, কিবা উপায়েৰে ফুকনৰ খবৰটো ময়ে তেওঁৰ
ঘৰলৈ পঠিয়াই দিবৰ চেষ্টা কৰিম।”

নিশাই একো নক’লে। কেমেৰাটো লৈ শ্ৰীকৃষ্ণ গম্ভীৰভাৱে ওলাই গ’ল।

*

*

*

*

বিপ্লৱৰ জুই ভাৰতৰ ইয়ুৱৰ পৰা সিয়ুবলৈ বিয়পি পৰিল। পূবৰ পৰা ক্ৰুঞ্চ,
মাত্ৰাজ্যবাদী জাপান আগবাঢ়ি আহিল। আৰম্ভ কৰিলে ভাৰতৰ মাটিৰ বুকুত
জুইৰ খেলা। মোহনবাৰীত বোমা পৰিল। চিঙাপুৰৰ পতন হ’ল। ব্ৰহ্মদেশত
জাপানৰ পদধ্বনি শুনা গ’ল। তাৰ প্ৰতিফলনিয়ে ভাৰতৰ বায়ুক উতলা কৰি
তুলিলে। অসমে আশংকা আৰু ভয়ৰ মাজেদি দিন অতিবাহিত কৰিব ধৰিলে।

বুটিছৰ দৃশ্যবছৰীয়া শোষণত অতিষ্ঠ আৰু শ্ৰাণাস্ত কোনো কোনো ভাৰতবাসীয়ে এছিয় শক্তি জাপানক বুটিছ সাম্ৰাজ্যবাদতকৈ শ্ৰেয় বুলি ভাবিবৰ প্ৰয়াস পালে। বহুতে জাপানৰ অবাধ অগ্ৰগতিক সাদৰ স্বাগত জনাবলৈকো মনে মনে প্ৰস্তুত হ'ল। জাৰ্মানি বা জাপানৰ ক'ৰবাত জয় হোৱা শুনিলে স্পষ্টভাৱে আনন্দ প্ৰকাশ কৰিলে।

লগে লগে ভাৰতৰ বুকুত মিত্ৰশক্তিৰ প্ৰচুৰ সমৰায়োজন পূৰ্ণ আভ্যুত্থানে চলিব ধৰিলে। অসমৰ ৰাজ্যশালিত বিভিন্ন দেশৰ সৈনিকৰ বুটৰ খোজ পৰিল; লৰী, টে ক, এৰ'প্লেনৰ শব্দত অসমৰ বুকুৰ যুগমীয়া শাস্তি চিৰদিনৰ কাৰণে লোপ পালে। অসমত ৰচনা হ'ল এক নতুন কুৰুক্ষেত্ৰ।

অনহাতে আৰম্ভ হ'ল কংগ্ৰেছৰ 'ভাৰত ত্যাগ' আন্দোলন। সাম্ৰাজ্যবাদী সমৰায়োজনক বাধা কৰি দিবৰ কাৰণে দেশৰ দিশে দিশে সক্ৰিয় বিপ্লৱীদল গঠন হ'ব ধৰিলে। ভাৰতীয় জনমাধাৰণ ফেছীবাদ বা নাংছীবাদৰ সমৰ্থক নহয়—ঘেৰে বিৰোধী, কিন্তু তাক ধ্বংস কৰিবৰ কাৰণে বিনাচৰ্তে মিত্ৰশক্তিৰ সমৰায়োজনত যোগদান দিবলৈ ভাৰতৰ মুক্তি পিয়াদী জনতাই অস্বীকাৰ কৰিলে।

বিদেশী চৰকাৰে এই বিপ্লৱ চৰিত্ৰ বুজি পাইছিল, কিন্তু তাৰ শক্তি অসুমান কৰিব পৰা নাছিল। বিপ্লৱীবোৰক জাপানৰ গুপ্তচৰ বুলি, দেশদ্রোহী বুলি ঘোষণা কৰি মিষ্টতক ধৰিবৰ কাৰণে ভাৰতৰ বুকুত অবাধ আৰু নৃশংস দমন-ৰাজ্য আৰম্ভ কৰিলে। বেপ্ৰী বিচাৰি গাঁৱৰ পিছত গাঁও, নগৰৰ পিছত নগৰ পুলিচ আৰু মিলিটাৰীৰ পাশৰিক তাণ্ডবৰ লীলাভূমিত পৰিণত কৰিলে। পুলিচ মিলিটাৰীৰ লাঠি, পেয়'নেট, গোল-গুলিৰ সমুখত অসমৰ গাঁৱৰ ডেকা-গাভৰু, ল'ৰা-বুঢ়াই প্ৰতি মুহূৰ্তত মৰণৰ বিতিষিক চকুৰ আগত দেখিব ধৰিলে। দেশী পুলিচৰ অমাহুৰিক অত্যাচাৰত অসমৰ জীয়াৰী-বোৱাৰীয়ে অপমানত মূৰ দোৱালে। পাইকাৰী জৰিমণা আদায় কৰিবলৈ গৈ বুটিছৰ শোষণত সৰ্বস্বান্ত হোৱা গাঁৱলীয়াৰ পৰা পুলিচ মিলিটাৰীয়ে ঘট-বাটি পৰ্বস্ত কাটি আনি মাল্লহক পথৰ ভিত্ত আৰু মিলিটাৰী চাকৰিৰ উমেদাৰ কৰিলে। সাম্ৰাজ্যবাদী বুটিছে দুৰ্গতি বহি দাঙালে। দেশীয় পুলিচে দেশৰ মাল্লহক কুৰু-মেহুৰীৰ দৰে হত্যা কৰি, বীভৎস আনন্দত কিবিলি পাবিলে।

লগে লগে আৰম্ভ হ'ল মান দেশৰ পৰা অহা লাখ লাখ ভাৰতীয় ভগনীয়াৰ সৈত। যযে জাল ভৰিছে—সকলোকে সামৰিব। বংগদেশত আৰম্ভ হ'ল

চৰকাৰে বচনা কৰা দুৰ্ভিক্ষ। যাত্ৰা আবদ্ধ হ'ল অনাহাৰী ক্ষুধিত মানুহৰ।
মৰিবলৈ আবদ্ধ কৰিলে হাজাৰে হাজাৰে, লাখে লাখে।

ভাৰতৰ বুকুত ক্ৰুদ্ধ মৰণৰ অভূতপূৰ্ব অভিযান, আকাশত মৰণ, বতাহত মৰণ,
মাটিত মৰণ, পানীত মৰণ। চউদ্দেশে মৃত্যুৰ ভয়াবহ আশ্বালন।

॥ ছয় ॥

এই মৰণৰ মাজেদি জীয়াই থকাৰ দুটা পথ দেখা পালে ভাৰতীয় জনতাই।
প্ৰথমটো হ'ল—আদৰ্শ, প্ৰতিজ্ঞা, আশা-আকাংক্ষা, সন্মান-সম্ময় সকলো বাদ দি
জীয়াই থকাৰ দিহা কৰিবৰ কাৰণে মিলিটাৰীৰ শৰণাপন্ন হোৱা, মিলিটাৰী
কেম্পত তলতীয়া, বহতীয়া কাম কৰি বেঞ্জনৰ ব্যৱস্থা কৰা, নাইবা মিলিটাৰী
ঠিকাদাৰৰ লগত কাম কৰা।

বহুতে তাকেই কৰিলে।

আনটো পথ ইমান সুগম নহয়। সেই পথত আগবাঢ়িবৰ ভিত্তি হ'ল আদৰ্শ,
প্ৰতিজ্ঞা, আশা-আকাংক্ষা, সন্মান-সম্ময় সকলো দৃঢ়ভাৱে অটুট ৰাখি সাম্ৰাজ্যবাদৰ
বিকল্পে মৰণপণ বণ কৰা। শেষ বিজয়ৰ দৃঢ় বিশ্বাস লৈ অভাস্ত পদক্ষেপেৰে আগ-
বাঢ়ি যাব লাগিব—নিশ্চিত মৃত্যুৰ লগত যুঁজি যুঁজি। মৃত্যুৰ মাজেদি জীৱনৰ
সপোনক জীৱন্ত কৰি তুলিব লাগিব।

বিপ্লৱীদলে এই পথ ল'লে।

ইও জীয়াই থকাৰ আন এটা পথ। জুই জলি উঠে। ডাকঘৰ জলে, ডাক
বঙলা জলে, স্কুল জলে, থানা জলে, বৃটিছ শাসনৰ, বৃটিছ শোষণৰ কীৰ্ত্তিস্তম্ভবোৰ
গুৰি চাই হৈ যায়। ক'ৰবাত ভুল হয়, ক'ৰবাত নহয়।

ভাৰতীয় পুলিচৰ গুলি আৰু বেয়'নেটৰ সহায়ত সাম্ৰাজ্যবাদে ভাৰতীয় জনতাৰ
জীয়া তেজ সিঁচি জুই হুমাৰৰ প্ৰয়াস পায়। জুই কিন্তু হুহুমায়ে। বিকোভৰ,
বিদ্ৰোহৰ নিশ্বাস লাগি লাগি সি আৰু লেলিহান হৈ দণ্ডপাই জলি
উঠে।

আলোকে ক'ৰবাত এই জুইৰ মাজত খোজকাঢ়ি ফুৰে। বিপ্লৱীদলৰ গোপন
মিছিলত আলোকে মৃত্যুঞ্জয়ৰ নতুন গীত বঢ়ে, নতুন গীত গায়। তাৰ শাস্ত
অঙ্কুৰিত অশাস্ত আগ্নেয়গিৰিৰ উত্তাপ চকল হৈ উঠে। আগ্নেয়গিৰিৰ সন্ধান
কোনোৱে নেজানে ; কিন্তু তাৰ উত্তাপ লাগে সকলোৰে গাত। তাৰ নতুন গীতত

মৃত্যুঞ্জয়ী হোৱাৰ, অমৰ উম্মাদনা জগাই তোলাৰ অক্লান্ত আহ্বান। বৃটিছ কঁপে, পশ্চিম দ্বিগন্তত মাৰ যাব ধৰা নিশ্বেজ স্বৰ্ণৰ দৰে বৃটিছ সাম্ৰাজ্যবাদ কঁপে, নিচিহ্ন হৈ যোৱাৰ ভয়ত, ডুবি যোৱাৰ ভয়ত।

ভাৰতো কঁপে। বাহুব গ্ৰাসৰ পৰা মুক্ত হ'ব ধৰা পূৰ্ণিমাৰ জোনৰ দৰে ভাৰত কঁপে—মুক্ত হোৱাৰ আনন্দত, পূৰ্ণ হোৱাৰ আনন্দত, বাহুমুক্ত কিৰণৰ পূৰ্ণ অধিকাৰী হোৱাৰ আনন্দত। আলোকৰ নতুন কবিতাত এই কঁপনিৰ স্পন্দন নিনাদি উঠে।

আলোক মিছিলৰ লগত মিলি পৰে। সি ভয় নোখোৱাৰ গীত গায়, জীয়াই থকাৰ স্বপ্ন বঢ়ে।

আলোকৰ গীতত জুইৰ সৰ্বদাহী উত্তাপ।

ডাক্তৰ শ্ৰীকৃষ্ণই বাজকীয় কমিছন লৈ লেফ্টেনেণ্ট শ্ৰীকৃষ্ণ হিচাবে নিজকে সৈনিক ডাক্তৰৰ থাকী পোছাকেৰে ঢাকি পেলালে। শ্ৰীকৃষ্ণো নিজৰ ভিতৰত এটা নতুন গতিস্পন্দন অন্তৰ্ভৱ কৰিলে—সৈনিক হোৱাৰ গতিস্পন্দন। তাতো আনন্দ আছে—অবাধে গৈ থকাৰ—দেশৰ পিছত দেশ—দূৰদূৰৈলৈ। তাতো ভয় আছে, মৰণৰ শংকা আছে, কিন্তু নিৰ্ভীক হোৱাৰ উন্মুক্ততাও তাত আছে। তুমি এটা পচণ্ড শক্তি, তুমি এটা অবাধ জয়-যাত্ৰা। জীৱনৰ সুৰ সলনি হৈ যায়। তোমাৰ লগত দেশ-বিদেশৰ, চিনা-নিচিনা সহস্ৰ সহযাত্ৰী, কমবেড়। ডাক্তৰ শ্ৰীকৃষ্ণ লেফ্টেনেণ্ট হোৱাৰ আনন্দত উৎফুল্ল হৈ উঠিল।

নিশাই সবলভাৱে ক'লে, “মই ভাল পাইছো। আপুনি ডাক্তৰ মাহুহ, মাহুহ মাৰিবলৈতো নেযায়, জীয়াবলৈ যাব, সেইটো ভাল কামেই।”

মায়াহঁতৰ ঘৰলৈকো গ'ল শ্ৰীকৃষ্ণ। মায়ায়ো ক'লে,—“আপুনি মিলিটাৰী অফিছাৰ হোৱাত ভাল পাইছো। মোৰো এবাৰ থাকী পোছাক পিন্ধিচাবৰ বৰ হেপাহ আছিল। পিছে এইখন যুদ্ধত আক পিন্ধা নহ'ব যেন পাইছো। পাবিলে মাজে মাজে চিঠি-পত্ৰ দিব।”

উজনি অসমৰ কোনোবা এটা ‘বে’ছ’ মিলিটাৰী হস্পিটালত হৈছে শ্ৰীকৃষ্ণ কাম। অসমৰ ভিতৰতে, সিও শ্ৰীকৃষ্ণৰ কাৰণে এটা স্বস্তিৰ কথা। পোনতে কামত দোমোৱে বহুত দূৰ দেশলৈ গুচি যাব লগীয়াহোৱা হ'লে বেয়া লাগিলহেতেন হয়তো।

শ্ৰীকৃষ্ণ বহুত বছৰ ঘৰৰ পৰা, নিজৰ আপোন মাহুহৰ পৰা আঁতৰি আছিল। এইকেইদিন ঘৰত থাকি স্বজনৰ মৰম-চেনেহৰ মাজত থাকি ভাল লাগিছিল।

ধৰুৱা জীৱনৰ মাজত এটা শান্ত, নিঃস্বার্থ আনন্দ আছে। সেইটো সুস্বাদু আহাৰ খোৱাৰ অথবা সুসজ্জিত দায়ী হোটেলত থকাৰ আনন্দতকৈও বেলেগ।

মিলিটাৰী ডাক্তৰ হ'লেও জীৱনৰ শংকা প্ৰতিটো খোজত। মৰণ লগে লগে ফুৰে, মৰণৰ লগে লগে ফুৰিব লাগে। এটা অস্বাভাৱিক অনিশ্চয়তাৰ মাজেদি দিনবোৰ অতিবাহিত কৰিব লাগে। ধৰ্ম আৰু মৃত্যুৰ মাজত জোৰ কৰি জীয়াই থকাৰ আৰু আনক জীয়াই ৰখাৰ কথা ভাবিব লাগে।

থাবলৈ ওলাই শ্ৰীকৃষ্ণৰ অলপ বেয়া লাগিল। ঠিক ভয়ত নহয়, জীৱনৰ অনিশ্চয়তাৰ মাজত সোমাই পৰিবলগা হোৱাৰ কাৰণে। তাৰ লগে লগে শ্ৰীকৃষ্ণই অহুভৱ কৰিলে এটা কাৰণ নোহোৱা, নাম নোহোৱা বেদনা। সঁচাকৈয়ে সি নিশাক ভাল পায়নেকি? সেই নাম নোহোৱা বেদনাটোৰ অহুভূতি মনলৈ আহিলেই বাবে বাবে নিশাৰ কথা তাৰ মনলৈ আহে কিয়? তাৰ অবুজ বেদনাটোৰ লগত নিশাৰ সম্পৰ্ক কি? সি এটা কৰুণ বহুত অহুভৱ কৰিলে।

সি নিশাক বিয়া কৰোৱাৰ প্ৰস্তুটোও ভাবিলে। নিশা ধুনীয়া ছোৱালী। নিশাৰ, এটা চকুত লগা লনি সাদৰি ৰূপ আছে। নিশাক পালে যি কোনো ডেকাই গৰ্ব কৰিব পাৰিব, নিজক দোভাগ্যবান বুলি ভাবিব পাৰিব।

মায়াও ছোৱালীজনী বেয়া নহয়। সকলো পিনে পৰিপাটি। কিন্তু মায়াৰ ভিতৰত শ্ৰীকৃষ্ণৰ কাৰণে সেই আকৰ্ষণ নাই, যি আছে নিশাৰ ভিতৰত। মায়াৰ ভিতৰত আধুনিকত' আছে, ক'চি আছে, আত্মীয়তাও আছে, কিন্তু যেন তথাপি কিবা এটাৰ অভাৱ।

নাই, মায়াৰ কথা ভাবি কোনো লাভ নাই। কিন্তু নিশাৰ কথাও ভাবিব লাগে কিয়? কালিলৈ সি বৰ্ণক্ষেত্ৰলৈ গুচি যাব। আজি সি এইবোৰ আবতৰীয়া কথা ভাবি সময় নিওৱা অবাঞ্ছনীয় কথা।

তথাপি যোগাৰ দিনা পুৱা অস্ত্ৰ কলৈকে। নগৈ শ্ৰীকৃষ্ণ নিশাইতৰ ঘৰলৈ গ'ল, নিশাক সি আকৌ এবাৰ চাই যাব। আবেলি ছয় বজাত যোৱা বাছতে সি তেজপুৰ এৰি যাব।

শ্ৰীকৃষ্ণই মহেন্দ্ৰ কেবেণী, নিশাৰ মাক আৰু অত্মাত্মক মাত লগালে। সকলোৱে উৎসাহ দিলে। মিলিটাৰী কামত টকা আছে, প্ৰমোশ্বন আছে, উন্নতি আছে। হয়তো যুদ্ধৰ শেষলৈকে থাকিলে লেফ্টেনেণ্ট শ্ৰীকৃষ্ণ মে'জৰ বা লেফ্টেনেণ্ট কৰ্ণেল হৈ যাব পাৰিব। বিভিন্ন অভিজ্ঞতা, অস্ত্ৰ টকা, আৰু কত কি।

কথাবোৰ শুনি শ্ৰীকৃষ্ণে ভাল পালে। চকুৰ আগত এখন নতুন পৃথিৱীৰ পট উন্মোচন হোৱা দেখা পালে।

অকলশবীয়াকৈ শ্ৰীকৃষ্ণই নিশাকে মাত লগালে।

“মই পিছে আজি যাম নহয়, নিশা?”

“মই ক’ব পাৰো। আপুনি নহা হ’লে ময়ে আপোনালোকৰ ঘৰলৈ গলোহেতেন, আপুনিহে। কেতিয়ামানলৈ ঘূৰিব ককাইদেউ?”

“কেতিয়া ঘূৰিম? যোৱাই নাই এথোন, তুমি শুধিছা ঘূৰাৰ কথা। কিজানি কিমান বছৰৰ মূৰত ঘূৰিব পাৰো।”

“মাজে মাজে ছুটী পাব নহয়?”

“পাম কিজানি। কিন্তু ছুটী পালেও বছৰত দুবত থাকিলে ঘৰলৈ অহা সহজ নহ’ব।”

“এবা, আমাৰ বেয়া লাগিছে। আলোক মামা আছিল। আপুনিও আছিল। আমাৰ বেছ ভাল লাগিছিল। হঠাৎ আপোনালোক ওচি যাব, আমাৰ বেয়া লাগিছে।”

“কিয় বেয়া লাগিছেনো নিশা?” ইহি শ্ৰীকৃষ্ণই শুধিলে।

“বেয়া নেলাগিবনে বাক? আপোনালোকে আমাক ইমান মৰম কৰিছিল। এতিয়া আপোনালোক নেথাকিলেনো আমাক কোনে মৰম কৰিব?”

হঠাৎ শ্ৰীকৃষ্ণই অলপ অগ্ৰস্বতভাৱে, শক্তিত ভাৰাৰে শুধিলে, “তুমি জানো বাট চাব পাৰিবা?”

কথাটো প্ৰথমতে নিশাই একো বুজিব নোৱাৰিলে। তাই অলপ সহজ মনেহেৰে তাৰ চকুলৈ চালে। শ্ৰীকৃষ্ণই অলপ সাহস পালে। প্ৰায় বিষমত হোৱাৰ দৰে খবৰ বটকৈ শ্ৰীকৃষ্ণই ক’লে, “নিশা, মোৰ ঘূৰি আহিবলৈ হয়তো চাৰি-পাঁচ বছৰ লাগিব পাৰে। কিজানি বেছিও লাগিব পাৰে। তুমি জানো তেতিয়ালৈকে মোৰ কাৰণে বাট চাব পাৰিবা?”

হঠাৎ কথাৰ বুজি নিশা বঙা পৰি উঠিল। তাই শ্ৰীকৃষ্ণৰ আগৰ পৰা লৰি পলাবৰ কাৰণে যেন উদ্গ্ৰীব হৈ পৰিল। কিন্তু পিছ মুহূৰ্তত নিশাই নিজক সংযত কৰিলে আৰু লাহে লাহে ক’লে, “আপুনি যোক কিয় তেনে কথা কৈছে ককাইদেউ?” নিশাৰ মাতটো লাভ আৰু এটা অকাৰণ বেদনাত সেমেকা।

শ্ৰীকৃষ্ণই সহজ হবৰ চেষ্টা কৰি ক’লে, “মই ভাবিছিলো যে অতদিনে তুমি মোৰ মনৰ ভাব বুজিব পাৰিছা, সেই কাৰণেই কৈছো নিশা।”

“মই সেইদৰে অতদিনে ভবাই নাই।”

“বাক, এতিয়া ভাবিব পাৰিবাতো ?”

“এতিয়া ? এতিয়াতো ভাবিবই লাগিব।”

“সেইকাৰণেই যোৱাৰ আগতে আজি তোমাক কৈ গ'লো।”

তাবপিছত নিশা আৰু শ্ৰীকৃষ্ণ দুয়ো দুয়োৰে ওচৰত সহজ হ'বৰ বহু চেষ্টা কৰিলে। কিন্তু হঠাৎ দুয়োৰে মাজত আহি পৰিল এখন অবোধ্য সংকোচৰ আৱৰণ।

চাহ পিয়ল। দি উঠি নিশাই শ্ৰীকৃষ্ণৰ মুখলৈ চকু তুলি চালে। হঠাৎ নিশাই অহুভৱ কৰিলে যে এই মানুহজনক তাই মৰম কৰা উচিত, ভালপোৱা উচিত আৰু তেওঁৰ বিদায়ত সঁচাকৈয়ে বেদনা অহুভৱ কৰা উচিত। অতদিনে নিশাই শ্ৰীকৃষ্ণক এজন ডাঙৰ মানুহৰ দৰৰ ল'ৰা, এজন ডাঙৰ ভাস্কৰ আৰু এজন ডাঙৰ মানুহ হ'বলৈ সাজু হোৱা, ঢুকি পোৱাৰ বাহিৰৰ এজন উচ্চ ব্যক্তি বুলিয়েই ভাবিছিল। আজি যেন হঠাৎ দেখিলে যে এই শ্ৰীকৃষ্ণো নিশাৰ মৰম পাবলৈ বিচাৰে। শ্ৰীকৃষ্ণ যোৱাৰ পিছত নিশাই আচাঁখনৰ আগত থিয় হৈ একান্তমনে নিজৰ মুখখন চাই থাকিল।

॥ সাত ॥

১৯৪৩ চনৰ শেষ ভাগ। জাপানী সৈন্য আহি ভাৰতৰ মাটিত অভিযান চলাইছে। মিত্ৰশক্তিয়ে অসম ৰেজিমেন্টৰ শক্তিশালী সৈন্যবাহিনীক শত্ৰুৰ বোমা বন্দুকৰ আগত থিয় কৰি দি আত্মৰক্ষা আৰু দেশৰক্ষাৰ মৰণান্তিক সংগ্ৰাম চলাইছে। জাপানী সৈন্যৰ লগত আহিছে নেস্ত্ৰনেল আৰ্মিৰ দেশপ্ৰেমিক সৈনিক সকল। কিন্তু উচ্চ মিলিটাৰী বিষয়া সকলৰ বাহিৰে ভাৰতৰ জনসাধাৰণে তাৰ সূক্ষ্মত্বও পোৱা নাই। শক্তিশালী প্ৰচাৰৰ দ্বাৰা সকলোকে জনোৱা হৈছে— মিত্ৰশক্তিৰ লগত কহিয়া মণিগুৰত যুদ্ধ কৰা সৈন্যবোৰ সকলো ভাৰতৰ পৰম শত্ৰু—জাপানী। বিশ্বাস নকৰি উপায় নাই।

বংগদেশত পঞ্চাশ লাখক অনাহাৰে মাৰি, অসমৰ ডেকা-গাভৰুহঁতক গুলিয়াই, ফাঁচি দি, পাইকাৰী জৰিমনা, পুলিচ মিলিটাৰীৰ গচকেৰে বিপ্লৱী জনতাৰ সক্ৰিয় আৰু ব্যক্ত বিদ্ৰোহ দমন কৰি বৃটিছ শাসক গোষ্ঠী আৰু তেওঁলোকৰ আজ্ঞাবাহী ভাৰতীয় অহুগামী সকলে অলপ স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলাইছে। সবহভাগ বিপ্লৱী তেতিয়া জে'লত। বহুতে গোপনভাৱে নিজক লুকুৱাই

বাখিছে। কোনো কোনোৱে প্ৰথমতে বিপ্লৱ কৰিছিল যদিও, পিছত বিশেষ লাভ নেদেখি মিলিটাৰী ঠিকাদাৰ বা চাকৰি কৰাত লাগিছে।

অসমত যুদ্ধৰ সোঁতাগ্যত নতুন ধনী শ্ৰেণীৰ উদ্ভৱ হ'ল। মিলিটাৰী ঠিকা, চোৰাংকাৰবাৰ, কানিৰ বেপাৰ আৰু এম্বেৰিকান দৈনন্দিক 'বিবি' যোগান দি কৰ্পকহীন মাহুহো বাতিৰ ভিতৰতে লাখপতি হৈ পৰিছে। ব্ৰেক আউটৰ ক'লা আন্ধাৰে অসমখনৰ মুখত আন্ধাৰ সানি দিছে। অসমখন আৰু চিনা নাযায়।

চাকি হুমাও হুমাও। চট্টদেপে কাকাকৰ স্বহু আৰু কদাকৰ আন্ধাৰৰ একান্ত আধিপত্য। সজ্জা, স্কুটি, বিবেক, মানহতা; সকলে, পাণবিকতাৰ গহ্বৰত ক্ৰমে লুকাই আহিছে, পোহৰে আত্মগোপন কৰিছে।

বাতি তেতিয়া এবাৰ বাজি গৈছে। মাজবাতিৰ কুঁৱলীয়ে আকাশৰ ক্ষীণ জোনাকক চাকি পেলাইছে। সেনেকা আন্ধাৰত একে; নেদেখি, সকলে; মাহুহ শুইছে।

নিয়ন্ত্ৰিত ভিত্তি থকা ঘাঁহে আগুৱা চোতালখন পাৰ হৈ, আলোক আহি বাহৰ খিৰিকীখনৰ কাষত ব'লিছে। সৰু থেওৰ চ'লৰ ঘৰ এটা। ভিতৰত বাহৰ কাঠিৰে সজা খিৰিকীখনৰ কাষতে এখন সৰু মেজৰ কাষত বহি কয়কৈ চাকিটো জ্বলাই ডেকা এজনৈ কিং পটী আছিল। অলপসময় আলোকে অতি সন্তৰ্পণে সেই ডেকাজনৰ ফালে চাই থাকিল। তেওঁ পঢ়াত তয়গ হৈ আছে।

আলোকৰ জাৰ লাগিছিল। বেছিপৰ বাহিৰত বৈ থকাও নিৰাপদ নহয়। বিশেষ নাভাবি আলোকে লাহে লাহে খিৰিকীখনত টুকৰিয়ালে। ডেকাজন অলপ সন্তুষ্ট হ'ল। লেমটো অলপ বঢ়াই দি সৰুকৈ মাতিলে—“কোন”?

“মইহে। অলপ দুৱাৰখন মেলি দিবনে?” আলোকে দেখিলে ডেকাই লেমটো আকৌ কমালে। তাৰপিছত খিৰিকীখন লাহেকৈ অলপ দাঙি চালে।

আলোকে ক'লে,—“মোক চিনি নোপাব। অলপ দূৰকাৰত আহিছো। যদি পাৰে দুৱাৰখন মেলি দিয়ক, ভিতৰলৈ গৈ মই সকলো কম।”

“বৰ ভেস্তে”, বুলি ডেকাজন সেইখিনিৰ পৰা উঠি আহিল আৰু বাহৰ দুৱাৰখন মেলি আলোক ভিতৰ পোহোৱাৰ লগে লগে আকৌ দুৱাৰখন বন্ধ কৰি দিলে।

নিৰ্দেশমতে আলোক বহিল। আলোকৰ মুখত ভাটি হৈছে যথেষ্ট। চুলিও
বহুত দীঘল হৈছে। গাত কান্ধৰ ওপৰতে ফটা এটা পুৰণি কামিজ আৰু
এখন মোটা ধুতী। আলোক খীনাইছে যথেষ্ট। গালৰ হাড়বোৰ ওলাই
পৰিছে।

প্ৰথমতে কাৰো মুখত কথা নাই। তাৰপিছত আলোকেই স্বধিলে,—
“আপোনালোকৰ এইখনেই জৰাপতীয়া গাঁও নহয় জানো?”

“হয়, আপুনি কৰপৰা আহিছে?”

“মই ভালেমান দূৰৰ পৰা আহিছোঁ। আপোনালোকৰ ঘৰৰ সকলো স্তলে
লৈকি?”

“আমাৰ ঘৰত মানুহ নাই বুলিলেও হয়। মোৰ ভনী এজনী আছে আৰু
জ্যেষ্ঠাইটি আছে।”

“অ’ থক বাক তেনেহলে।”

“আপুনি...? কি সোধা উচিত ডেকাজনে ভাবি নাপালে। আলোকে
অলপ সকাহ পোৱাৰ দৰে ক’লে,—“মোৰ বৰ ভোক লাগিছে। কালিয়েই ভাত
খাইছিলো। আজি দিনটো পানীৰ বাহিৰে একোকে খোৱা নাই। আপোনা-
লোকৰ এতিয়া জানো কিবা খোৱা বস্তু আছে।”

এনেতে ভিতৰৰ পৰা কোনোবাই মাত লগালে—“কাৰ লগত কথা পাতিছ
ককাইটি?”

“অলপ উঠি আহচোন জোহৰা। এজন মানুহ আহিছে।” ডেকাজনৰ কথা
শেষ হবলৈ নোপাততেই এজনী কমবয়সীয়া ছোৱালী ভিতৰৰ পৰা ওলাই
আহিল। ছোৱালীজনী শকত-আৱত। কিন্তু দেখিলেই বুজিব পাৰি যে, বয়স
তেৰ-চৈধ্য বছৰৰ বেছি হোৱা নাই। ছোৱালীজনীয়ে চকু দুটা ডাঙবকৈ মেলি
আলোকৰ মুখলৈ চালে—চকুত বিস্ময় আৰু কোঁতুহলৰ ভাব।

“এখেতে আজি একো খোৱা নাই। তই বেগেতে ভাত দুটামান বনা-
গৈচোন। পাৰিবি নে?”

“ওঁ, পাৰিমতো, পিছে তেখেতে জানো?” থতমত খাই ছোৱালী-
জনী বৈ গ’ল।

কথাৰাৰ বুজি পাই পৰিস্থিতিটো সহজ কৰিবৰ কাৰণে ডেকাই ক’লে—
“আমি গাঁৱলীয়া মুছলমান মানুহ। সাধাৰণভাৱে খোৱা-মেল কৰোঁ। আপুনি
কি জানি...?”

“একো নহয়। মোৰ এমুঠি ভাত পালেই হ’ল। অদ্ভ একো কথা ভাবিব নালাগে আপোনালোকে।”

“তেনেহলে বাক মই বনাওঁগৈ। পিছে ককাইটি, এই কোঠালীত বহি থাকিব নালাগে। ইমান বাতি লেম জ্বলাই কথাপাতি থকা কোনোবা’ই গম পালে কিজানি কি হয়। মাজৰ কোঠালীলৈকে আহ।”

ডেকাজনৰ পাছে পাছে আলোক মাজৰ কোঠালৈ সোমাই আহিল। ঘৰটোত আক এটা কোঠা আছে। সেইটোত এগৰাকী আদহীয়া মানুহ, গোটেই গাত কাপোৰ লৈ শুই আছে, মাত্ৰ আধাপকা চুলিখিনি আৰু টোপনি যোৰা এখনি মুখহে দেখা যায়।

ডেকাৰ নাম জাহিদ। আৰু এজন ডাঙৰ ককায়েক আছে। যুদ্ধ লগাব লগে লগে ডি. চি. ও. হৈ যুদ্ধত যোগ দিলে। এতিয়া ভাৰতৰ বাহিৰত—মধ্য এচিয়াৰ কোনোবা এঠাইত আছে। মাহে মাহে এককৈ টকা নিয়মমতে পঠাই থাকে। জাহিদে যোৱা বছৰ কটন কলেজৰ পৰা আই. এ. পাছ কৰিলে। কিন্তু জোহাৰাজনী ডাঙৰ হৈ অহাৰ কাৰণে মিলিটাৰীৰ দিনত অকলশৰীয়া ঘৰখনত এৰি থৈ যাব নোৱাৰি। তাইৰ আৰু ঘৰৰ বখীয়া হৈ ঘৰতে আছে।

যুদ্ধৰ গতি আৰু অৱস্থা কিছু পৰিৱৰ্তন হ’লে অহাবছৰলৈ সি পঢ়িবলৈ যাব। সেইকাৰণে বি. এ.-ৰ দুই এখন কিতাপ বিচাৰি আনি সি আগতীয়াকৈ এনেয়ে পঢ়ি আছিল। পঢ়াত সি বৰ চোকা নহয়। এবাৰ আই. এ. ফেইল কৰিছিল। কিন্তু সি বৰ পৰিশ্ৰমী।

কিছুপৰ কথা-বতৰা পতাৰ পিছত জাহিদে সুধিলে, “আপুনিও আগৰ-গাউণ্ড নেকি?”

এনেতে জোহাৰা ভিতৰৰ পৰা ওলাই আহিল। জাহিদৰ প্ৰশ্নটো তাইৰ কাণত পৰিল। তাই আলোকে উত্তৰ দিবলৈ নোপাওঁতেই ক’লে—“সেইটোও আৰু সোধেনে? মই দেখোন প্ৰথমতেই বুজিলো।”

আলোকে যেন বহুশ পালে—“কি বুজিলানে?”

“আপুনি পুলিচৰ পৰা পলাইফুৰা নাইজানো?” আগেও আমাৰ ঘৰলৈ কেবাজনো আহি গৈছে। তেওঁলোকো সদায় এনেকৈয়ে বাতি আহে।”

জাহিদেও যেন এই কথা নেজানে। সি ভনীয়েকৰ মুখলৈ চালে।

“মই আপোনাক দেখিয়ে বুজি পালো। আমাৰ ইয়ালৈ পুলিচ বেছি নাহে। গাঁৱৰ মানুহহেও নলগায়। আমাৰ কিছুমান মুছলমান মানুহে বিপ্লৱ কৰা নাই নহয়। সেইকাৰণে পুলিচ আমাৰ ইয়ালৈ বেছি নাহে।”

জোহ'ৰাৰ কথা শুনি আলোকৰ ভাল লাগিল।

“আপোনাক হাত-মুখ ধুৱলৈ পানী দিছো। এইপিনে আহি হাত-মুখ ধোৱকহি। ভাত হ'ল। তবকাৰীও হলেই। ককাইটি, তই জুইকুৰা চাবি। মই তেখেতৰ কাবণে বিছনা এখন কৰো।”

“অ' তোৰ কোঠালীৰ বিছনাখনতে ত্ৰুখেত শোৱক। তই ইয়াতে মাজৰ কোঠাতে শোৱি।”

ছোৱালীজনীৰ তৎপৰতালৈ নিৰৱ প্ৰশংসা জনাই আলোকে বদনাটো হাততলৈ পাছ চোতাললৈ ওলাই গ'ল—মুখ-হাত ধুৱৰ কাৰণে।

জাহিদৰ বিছনাখন জাৰি জোকাৰি এখন বেলেগ বিছনা চাদৰ পাৰি জোহ'ৰা আকৌ বান্ধনি ঘৰ পালেগৈ আৰু অলপপৰৰ পিছতে ভাত আৰু ভজা কনীৰে বন্ধা এখন আঞ্জা পিৰাত থৈ, আলোকক মাতিলে—“ককাইটি ভাত বাঢ়িলো।”

আলোক ভিতৰলৈ গ'ল।

“আপুনি বেয়া নেপাব। তবকাৰী একো নাই। কনী দুটাকে ভাজি কোনোমতে তাৰে তবকাৰী বনাই দিছো। এতিয়া বাৰীৰ শাক-পাতো আনিব নোৱাৰি।”

ছোৱালীজনীৰ নিৰঙ্কাৰ আৰু সহজ আচৰণখিনি আলোকৰ বৰ মধুৰ যেন লাগিল। সি ভাতকেইটা বৰ তৃপ্তিৰে খালে। পেটভৰা সত্ত্বেও জোহ'ৰাই দুটামান ভাত জোৰ কৰি দিলে। খুৱাবৰ বেলা যেন নাৰীৰ অধিকাৰক বাধা দিবৰ দাবী কৰো নাই।

বিছনাখনত শোৱলৈ দেখুৱাই দি জোহ'ৰা আলোকৰ কাষ চাপি গ'ল আৰু প্ৰায় কাণতে মুখখন লগাই ফুচ্‌ফুচাই ক'লে—“আপুনি নিজা নামটো নক'ব, অস্ত্ৰ এটা মুছলমান নাম ক'ব।”

“মুছলমান নাম?”

বে'চ বহুত-পৰৱশ হৈ আলোকেও সেইদৰে ফুচ্‌ফুচাই স্থমিলে।

“অ' আপোনাৰ আচল নাম কি বাক?”

“আলোক ফুকন।”

“ভেনেহলে আপোনাৰ নাম—ও—হেৰি—কয়কদিন বুলি ক'ব।”

“কয়কদিন!”

“হয়, শোৱক দেখেই। ককাইটি লেমটো হুমুৱাই থ।”

পৃথিৱীত ভেতিয়া আন্ধাৰৰ ৰাজত্ব।

॥ আঠ ॥

জোহ্‌বাইতৰ পৰিয়ালটো সৰু, শাস্ত। জাহিদ প্ৰায়ে মনে মনে থাকে। তাৰ কাৰণে জগতৰ বহুত কথা একেবাৰে অবোধ্য, অৰ্থহীন। কিন্তু যিটো সি বুজি নেপায় সেইটো বুজিবলৈ চেষ্টা নকৰাটোৱেই সমীচীন বুলি ভাবে সি। পিছে সি উদাসীন নহয়, অলপ নিৰ্লিপ্ত। পঢ়িলে পঢ়িয়ে থকা, ফুৰিলে ফুৰিয়ে ফুৰা, শুলে শুয়ে থকা,—এনেধৰণৰ স্বভাৱ ত্ৰাৰ। তাৰ কাৰণে কাৰো ওচৰত কৈক্ষিয়তো দিব লগা নহয়। মাত্ৰ মাজে মাজে জোহ্‌ৰাৰ ভাবি খাব লাগে।

জোহ্‌ৰায় আলোকক মনে মনে শিকাই দিলে—“জাহিদ ককাইটিক আপুনি সকলো কথা নক’ব। আপুনি নক’লে সি একো নোসোধে।”

মাহুহবোৰ চাকৰি-বাকৰি কৰি, ঘৰ-সংসাৰ কৰি হুখে-শাস্তিৰে থাকিব পাৰে। তাকে নকৰি এইবোৰ যিত্ৰোহ, বিপ্লৱ কৰে কিয়? জাহিদে অলপ ভাবিলে। কিন্তু তাৰপিছত এৰি দিলে, কবক যাৰে যি মন যায়—পৃথিৱীখন তেনেকুৱাই।

জৰাণতীয়া গাঁৱত মুছলমানেই সবহ। কেইম্বৰমান মাত্ৰ আহোম আৰু হুতকুলীয়া হিন্দু মাহুহ আছে। বামুণ এঘৰ আছে। গাঁওখনৰ সাত মাইল আঁতৰতে এখন মিলিটাৰী এৰোড্ৰাম হৈছে। গাঁৱৰ প্ৰায়বোৰ মতা মাহুহে তাত কাম কৰিবলৈ যায়। যেয়ে যি কামকে পায় তাকে কৰে। বাঙানি, চাণাটী, চকিদাৰ, বয়—নানাধৰণৰ কাম। প্ৰায়বোৰেই চুব কৰিবলৈ শিকিছে। মিলিটাৰীৰ বস্তু চুব কৰি ধৰা নপৰিলেই হ’ল, সকলোৰে মুখত ‘নিজৰ নিজৰ চাহাব’ৰ কথা, দোষগুণৰ কাহিনী।

‘কম্বকদিন’ক জোহ্‌বাই ঘৰৰ ভিতৰত লুকুৱাই ৰাখে। আলোকৰো বৰ্ত্তমান কৰিবলগীয়া একো নাই। পুলিচৰ হাতত ধৰা নপৰাকৈ থাকিব পাবিলেই হয়। এতিয়া আৰু জেললৈ গৈ কাৰো একো লাভ নহয়। তছপৰি আলোকে দেখিলে এই ছখীয়া মাহুহবোৰক যুদ্ধৰ বিৰুদ্ধে ক’ব—বুজাবলৈ গ’লে একো লাভ নহয়। যুদ্ধ যাৰে যাবেই নেলাগক সিহঁতৰ জীৱিকা ওলালেই হ’ল। অস্ত্ৰ প্ৰশ্ন আৰু নাই।

তিনিমাইল দূৰত ল’ৰাই-ছোৱালীয়ে একেলগে পঢ়া এটা এম. ই. স্কুল আছে। জোহ্‌বাই তাতে আজি দুবছৰৰ আগলৈকে পঢ়িছিল। ওচৰে-পাজৰে মিলিটাৰীৰ

শিয়ঁপি আবন্ত হ'লত তাই পঢ়া এৰি দিলে। সেইবাবে তাইৰ দুখ বা অসুখতাপ
একো নাই। তায়ো পঢ়াত বৰ ভাল নাছিল। অগ্ৰাণ্ত বিষয়ত তাই চোকাই
আছিল অৱশ্যে।

সিহঁতৰ বাপেক গাঁৱৰে মণ্ডল আছিল। কিন্তু প্ৰায় আনবয়স পাৰ হওঁতেই,
জোহ্ বা ওপজাৰ দুবছৰ হওঁতেই তেওঁ ঢুকাল। তাৰ এবছৰৰ পিছতে সিহঁতৰ
মাকো ঢুকাল। তেতিয়াৰ পৰা তিনিওটা ল'ৰা-ছোৱালীক তুলি-তালি ডাঙৰ-
দীঘল কৰিলে সিহঁতৰ জেঠায়েকে। এতিয়াও জেঠায়েকেই সিহঁতৰ মাক, বাপেক
সকলো।

আলোক ক্ৰমে সিহঁতৰ ঘৰৰে এজন হৈ পৰিল। জেহ্ ৰাজনীৰ আলো-অৰ্থো
মৰম-চেনেহবোৰে তাক বুবাই পেলালে। জেঠায়েকেও আলোকক আপোন যেন
কৈ মৰমৰ চকুৰে চালে। আলোকে সিহঁতৰ ঘৰখনৰ ভিতৰত ঠাই কৰি লোৱাৰ
কাৰণে জাহিদেও ভাল পালে। সি ঘৰখন এৰি অলপ ইফালে-সিফালে ইচ্ছামতে
ঘূৰি ফুৰিব পৰা হ'ল। আলোকো দিনটো বাহিৰলৈ ওলাই নেযায়। গতিকে
জাহিদ নিশ্চিন্ত হ'ল। সি বিচৰাৰ নিচিনা ঘৰবখীয়া এটাকে সি পালে।

আজি ডেড়-দুবছৰ পলাই পলাই ঘূৰি ফুৰি আলোকৰো আমনি লাগিছিল।
তাতে যেতিয়া বিপ্লৱৰ সক্ৰিয়তা আগতকৈ কম আহিল, সিহঁতো কিছুদূৰ নিষ্কৰ্ম,
হৈ পৰিল। কেৱল আত্মগোপন কৰি ফুৰাই হ'ল খ্ৰধান কাম। ই যেন
নিষ্ক্ৰিয়ভাবে নামাস্তৰ। অথচ নিষ্ক্ৰিয় যদিও প্ৰতি মুহূৰ্তত সচেতন আৰু সৱন্ত
ধাৰকিব লগা হোৱাটো আৰু অসুবিধাৰ কথা। তাৰ ওপৰত গ্ৰেপ্তাৰী পৰোৱানা
আছে।

ভালেমানদিনৰ মূৰত আলোকে অলপ স্থিৰভাবে তাৰ নিজৰ ঘৰ আৰু
নিশাইতৰ খবৰ-বাতৰি লবৰ সুবিধা পালে। সি নিজৰ নাম নিদিয়াটকৈ নিশালৈ
এখন চিঠি লিখিলে। সেই চিঠিতে মায়াহঁতৰ সকলো খবৰ সুধি পঠিয়ালে আৰু
আলোকৰ নিজৰ ককায়েকহঁতৰ কিবা খবৰ পাইছে নেকি তাকো সুধি পঠিয়ালে।
চিঠি জোহ্ বাৰ নামত বা জাহিদৰ নামতে পঠাবৰ কাৰণে ঠিকনা দিলে।

কেইদিনমানৰ ভিতৰতে নিশা আৰু মায়া দুয়োৰে চিঠি আছিল জোহ্ বাৰ
ঠিকনাত। নিশাই লিখিলে যে পুলিচে আহি সিহঁতৰ ঘৰত হুৱাৰমান খবৰ
কৰিছিলহি। তাৰপিছত আৰু পুলিচ অহা নাই। বোধকৰো বিচাৰিবলৈ
এবিলে। আলোকহঁতৰ ঘৰৰ চিঠি মাজে মাজে পায়। তাতো পুলিচে জুলুম
কৰিছিল। এতিয়া একৰকম চলি আছে। তেওঁলোকেও আলোকৰ খবৰ সুধি চিঠি

লিখে। কিন্তু নিশাইতে নিজেই একো খবৰ নজনাব কাৰণে একো জনাব পৰা নাছিল। এতিয়া জনাব। লগতে নিশাই লিখিলে যে তাই আলোকৰ কবিতাবোৰ ভালকৈ লুকাই ধৈছে। পুলিচে সেইবোৰৰ কথা নেজানে। অজ্ঞাত খবৰ ভাল।

মায়াৰ চিঠিখনত নিজৰ বিষয়ে বেছি কথা নাই। দেউতাক তেতিয়াও জেলত আছে। খবৰ পাইছে যে তেখেতৰ ব্লাড প্ৰেছাৰ হৈছে। সেইকাৰণে সকলো চিন্তিত। লিখিছে—“আপুনি সাধানে থাকিব। কেতিয়াও ধৰা নিদিব। এটা সুখবৰ আছে : ভাৰতৰ শ্ৰীকৃষ্ণ বৰ্তমান পেনেল্টাইনৰ ফালে আছে। অলপতে প্ৰমোশ্বন হৈছে—এতিয়া তেওঁ মেজৰ হৈছে। তেওঁ লিখিছে অহা বছৰৰ মাৰ্চ মাহমানত তেওঁ কেইমাহমানৰ ছুটালৈ ঘৰলৈ আহিব আৰু সম্ভৱ হ’লে তেতিয়াই তেওঁৰ বিয়া পাতিব।”

ছোৱালী কোন জানে? নিশা। এইকথা তেওঁ ঘৰলৈ জনোৱাৰ উপৰিও নিজেই নিশালৈকো লিখিছে। বৰ ভাল হ’ব কিন্তু দেই। নিশা ভাগ্যৱতী ছোৱালী। মই ভালে আছো।

আপোনাৰ
মায়া

হঠাৎ শ্ৰীকৃষ্ণৰ লগত হবলগা নিশাৰ বিয়াখনৰ সংবাদটোৱে যেন আলোকৰ বুকুত এটা ভাঙৰ আঘাত দিলে। শ্ৰীকৃষ্ণৰ লগত বিয়া হৈ গ’লেতো আঁক নিশা নাথাকিব। তাৰ কাৰণে নিশা নাইকীয়া হৈ যাব। নিশাক লগপোৱাৰ দিন ধৰিতো সি আৰু অজ্ঞ একো ভাবিব পৰা নাই। অদেহী প্ৰেৰণা ৰূপে তাৰ কবিতাত সোমাই পৰিছে নিশা। প্ৰাণবন্ত উদগনিৰূপে তাৰ বিপ্লৱী কৰ্মক্ষেত্ৰত দিগ্‌দৰ্শন কৰিছে নিশাই। সকলো অব্যক্ত, সকলো অস্পষ্ট, কিন্তু সকলো স্বৰ্ঘৰ বস্ত্ৰিৰ দৰেই একান্ত সত্য। আলোক যেন হঠাৎ অসহায় হৈ পৰিল।

“সকলোৰে ভালনে বাক আপোনালোকৰ?” জোহুৱাই সুধিলে। দুৰ্বল-ভাবে কৰুণ চকুটো জোহুৱাৰ মুখত ধাপি আলোকে ক’লে—“ওঁ,—ভাল জোহুৱা, সকলোৰে ভালহে।”

“দুখন চিঠি কাৰ কাৰ পৰা আহিল?” স্বাভাৱিক কোতুহলেৰে জোহ্ বাই সোধিলে।

“দুজনী ছোৱালীৰ পৰা আহিছে। মায়ী নামে এজনী আৰু নিশা নামে এজনী।” বেছ নিৰ্গুণভাৱে আলোকে ক’লে।

“দুয়োজনী ছোৱালীয়ে আপোনাক ভাল পায় নেকি?” জোহ্ বাৰ কথাত কোনো দ্বিতীয় অৰ্থ নাছিল। প্ৰণয় অৰ্থত ভালপোৱাৰ কথা জোহ্ বাই তেতিয়াও শিকা নাই।

“মইনো কেনেকৈ জানিম? এজনী ছোৱালীৰ বিয়া হ’ব।”

“অ’ তেনেহ’লে সেইজনী ছোৱালীয়ে আপোনাক ভাল নেপায়। ইজনীয়েহে ভাল পায়।”

জোহ্ বাৰ যুক্তিটো আলোকে ভাল পালে। কিন্তু দুজনী ছোৱালীৰ এজনীয়ে ভাল নেপায় কাৰণেই যে আনজনীয়ে ভাল পাব সেইটো কোনে কব পাৰে?

আলোকে উদাসভাবে হাঁহিলে।

“আপুনি যদি আমাৰ স্নৰৰ পৰা নেযায়, তেনেহলে ময়ো আপোনাক ভাল পাম।”

“নগ’লেনো কেনেকৈ চলিব? তোমালোকে মোক বহুত মৰম কৰিছা। আৰু বেছি মৰম কৰিলে মই অস্ত্ৰ কথা পাহৰি যাম নহয়।”

“আপুনি বাক অস্ত্ৰ ঠাইলৈ গ’লে এনেকৈ এই ছোৱালী দুজনীলৈ দিয়াৰ নিচিনাকৈ মোলৈও চিঠি দিবনে?”

“দিমতো, যদি দিব পৰা অৱস্থাত থাকে। পিছে দেখিছাই, মোৰ কোনো নিগাজী ঠিকনা নাই। মই দিব নোৱাৰিলেও মোলৈ যে চিঠি দিব পাৰিবা আশা নাই।”

জোহ্ বাৰ আলোকৰ কাৰণে বেয়া লাগিল। তাই আলোকৰ কাষ চাপি আহিল। আৰু তাৰ কাঁধৰ ওপৰত হাত দুখন থৈ ক’লে—“আপুনি আমাৰ স্নৰতে থাকক। অস্ত্ৰ কলৈকো নেযাব। তেতিয়া হ’লে আপোনাৰ ঠিকনা নেহেৰায়।”

আলোকৰ জোহ্ বালৈ মৰম লাগিল। সবল, আজলী ছোৱালীজনী। তাক মৰম কৰিবৰ কাৰণে তাইৰ কি নিঃস্বার্থ হেঁপাহ।

“আছোৱেই দেখোন তোমালোকৰ ঘৰতে।”

“ও, থাককচোন। থাকিলেহে মোৰ ভাল লাগে। মই জেঠাইটক কৈছো, জেঠাইটিয়েও আপোনাক মৰম কৰিব। আহি ককাইটক বেয়া নেপাব, সি মানুহক মৰম কৰিব নেজানেই।”

“মোকতো তোমালোক সকলোৱে মৰম কৰিছা জোহ্ৰা। পিছে, মোৰ পৰা তোমালোকৰ দিগদাৰি নহলেই হয়।”

“আমাৰ একো দিগদাৰি হোৱা নাই। আমাৰ ঘৰত মানুহেই নাই। আপুনি আহিলত আমাৰ ইমান যে ভাল লাগিছে।”

আলোকেও সেইটো বুজিছিল। জোহ্ৰাৰ জেঠায়েকৰ নিঃস্বার্থ উদাৰতা-খিনিক সি শ্ৰদ্ধা কৰিছিল। জোহ্ৰাৰ কিশোৰীমূলভ মৰমখিনিক সি আপুৰুগীয়া বুলি লৈছিল। সকলোবোৰ জীৱনৰ বাটত হেৰাইপোৱা অমূল্য মুহূৰ্ত।

কিন্তু নিশাৰ মৰমবোৰ কি? নিশাৰ মৰম জানো সাগৰৰ কেন? তেজৰ তাৰ প্ৰাণত হঠাৎ শূন্য পৰি গ'ল কিয়?

* * * *

আলোকে মহেন্দ্ৰ কেৰেকীলৈ এখন চমু চিঠি লিখিলে। নিজৰ দুই-ত্ৰিটা আৱশ্যকীয় কথা জনোৱাৰ পিছত লিখিলে:

“জানিব পাৰি বৰ আনন্দ পাইছে। যে মেজৰ শ্ৰীকৰ্ণৰ লগত শ্ৰীমতী নিশাৰ বিয়াৰ দিহা হৈছে। ডাক্তৰৰ লগত যি কেইদিনৰ চিনা-জনা হৈছিল, তাতে বুজিছিলো তেখেত নিশাৰ কাৰণে এক উপযুক্ত পাত্ৰ। বিয়া কেতিয়ায়ানে হ'ব কিবা ঠিৰাং হৈছে জানো? সময়মতে সঠিক খবৰটো পালে সুখী হ'ম।”

নিশালৈ সুকীয়া চিঠি আলোকে আক লিখিলে। আলোকে ভাবিলে, যিটো স্বাভাৱিক সেইটোৱেই হৈছে। ইয়াত কাৰো আক্ষেপৰ ঠাই নাই। শ্ৰীকৰ্ণৰ লগত নিশাই জীৱনৰ পূৰ্ণতা উপলব্ধি কৰিব পাৰিব। ছোৱালীবোৰক এটা দ্বিৰ, নিশ্চিত জীৱনৰ গতিয়া লাগে। সেইটো সৰহ ধন উপাৰ্জন কৰিব পৰা মেজৰ শ্ৰীকৰ্ণতেই সম্ভৱ। ডাক্তৰৰ জীৱনৰ এটা বৃহৎ গতি আছে, বেছা আছে, প্ৰতিষ্ঠা আছে। তহুপৰি ডাক্তৰে নিশাক ভাল পায় সৰুৰে পৰা দেখি-জনি এটা সৌহাৰ্ড আৰু আত্মীয়তা দুয়োৰে মাজত গঢ়ি উঠিছে। নিশায়ে নিশ্চয়

ভাৰতবৰ্ষক ভাল পায়। দুয়োৰে জনা-বুজা আৰু সন্মতিৰ মাজেদি এই বিষয়ৰ প্ৰস্তাৱনা হৈছে। তাত আলোকৰ সৰু স্বার্থ—স্বার্থ জানো? বৰ অবাঞ্ছনীয় বস্তু।

আলোকৰ জীৱনৰ ক্ষেত্ৰ সূকীয়া। সি চহকী মাহুহৰ ল'ৰা ভাৰত নহয়। সি জীৱিকাৰ কাৰণে সংগ্ৰাম কৰি জীৱন পাত কৰা হেজাৰ দৰিদ্ৰৰ ভিতৰৰে এটা। সম্ভাৱনা হয়তো তাৰো আছে। কিন্তু সেই সম্ভাৱনা ধনী হোৱাৰ, মেজৰ শ্ৰীকৰ্ণ হোৱাৰ বা নিশাৰ প্ৰণয়াস্পদ হোৱাৰ নহয়। সেই সম্ভাৱনা মাহুহ হ'বলৈ চেষ্টা কৰি সফল বা বিফল হোৱাৰ, সেই সম্ভাৱনা আত্মপৰিচয় হেৰুৱাই পেলাই নিশ্চিহ্ন হৈ যোৱাৰ, নিৰ্বিশেষ হৈ যোৱাৰ।

এই সাধনাকে আলোকে কবিতা লাগিব। আলোকৰ আৰু এখন জগতৰ লগত চিনাকি আছে, যাৰ বিষয়ে হয়তো শ্ৰীকৰ্ণই বিশেষ নেজানে বা জানিলেও তাত কোনো গুৰুত্ব আৰোপ নকৰে। সেইখন আলোকৰ কবিতাৰ জগতখন, ৰূপ-সৃষ্টিৰ জগতখন।

আলোকে সেইখন জগতত নিজৰ ঠাই বিচাৰিবৰ চেষ্টা কৰিলে। বাহিৰ জগতৰ ব্যৰ্থতা আৰু পৰাজয়ক কবিতাৰ নতুন নতুন সৃষ্টিৰ আনন্দেৰে পূৰাই তুলিবৰ সংকল্প কৰিলে। পৰাজয় বোৰক গানৰ স্তবত লয় পোৱাই, নিজে সৃষ্টি কৰা স্তবৰ মোহত নিজক আকীৰ্ণ কৰি বাহিৰৰ চেষ্টা কৰিলে। সি বিশেষ নভবাকৈয়ে লিখিলে—

“জীৱনৰ যত পৰাজয়

গানৰ স্তবত আজি হওক লয়...

কবিতা লিখাটো দুৰ্বলতা নেকি? কিন্তু হলেও দুৰ্বলতা, জীৱনটোও সকলোৰে কাৰণে একেটা পথ নহয়। কোনোৱে বিচাৰি লয়, বিচাৰি পায় ফুলৰ পথ, কোনোৱে পায় হলৰ পথ। হয়তো তাৰ কাৰণে ফুলৰ পথৰ জপনা চিৰদিনৰ কাৰণে বন্ধ হৈ গৈছে। ফুলৰ স্বগন্ধ আৰু কমনীয়তা ভৰা পথ হয়তো তাৰ নহয়। ভুলৰ পথেৰেই আগবাঢ়ি সি হলৰ মাজত পৰিবৰ্ত্তি আৰু দীৰ্ঘ-বিদীৰ্ণ হৈ যাব। কিন্তু ঘূৰি আহিবৰ পথ নাই, ঠাই নাই। কলৈ ঘূৰি আহিব সি? মায়াৰ কাষলৈ? জোহৰাৰ কাষলৈ? এতিয়াও চিনাকি নোহোৱা নাম নজনা এজনী ছোৱালীৰ কাষলৈ?

নহয়, সি ভুল পথ লোৱা নাই।

কাইটৰ পথেই তাৰ পথ, বিপ্লৱী সংগ্ৰামৰ পথেই তাৰ পথ। হয়তো সেই পথত নিশা তাৰ লগৰীয়া হোৱা হ'লে সি আৰু সাহসেৰে আৰু আনন্দেৰে আগবাঢ়িব পাৰিলেহেতেন। কিন্তু নিশাই তাৰ জীৱনৰ শেষ লক্ষ্য নহয়। সি উৰ্গামী হ'ব, সি নিজৰ স্বাৰ্থপৰতাক অতিক্ৰম কৰিব। চলৰ মাজেদি গৈ সি আনৰ কাৰণে ফুলৰ পথ বচনাৰ সাধনা কৰিব।

কিন্তু উপায় কি? উপায় আয়োগোপন, আয়োগোপনেই নহয়, আয়োগোপো। নিজৰ সকলো ব্যক্তিগত আশা-আকাংক্ষা, আনন্দ-নিবানন্দক জীৱন পথৰ ছয়োপাবে সিঁচি সিঁচি সি অকলে আগবাঢ়িব লাগিব। অকলে জানো? অকলে নহয়, তাৰ নিচিনা সহস্ৰজনৰ দৰে সি জীৱনত বাৰ্থতা পাইছে, বেদনা পাইছে, দুখ পাইছে—সি মণোন দেখিছে, নতুন প্ৰভাতৰ আনোঁকৰ ৰূপছবি দেখিছে, মৃত্যুৰ মাজেদি অমৰ হোৱাৰ স্বপ্ন দেখিছে।

কল্পনাপ্ৰৱণ আলোকে নানা চিন্তা কৰে, নানা কল্পনা কৰে। প্ৰকৃত আনন্দ আছে—নিবিশেষ হৈ যোৱাত, পৰিচয়হীন হৈ যোৱাত। সি আকৌ ভালমান হিন্দুৰ যুৱত জোহ্‌ৰাৰ পৰা কাগজ-কলম খুজি লয়, আৰু কবিতা লিখাত ধৰে। এইবাৰ তাৰ কবিতাত নতুন প্ৰেৰণ। সি ব্যক্তিগত আনন্দ-নিবানন্দক, আশা-নৈবাশ্ৰক সামূহিক সংগ্ৰামৰ প্ৰেৰণা কৰি তুলিব খোজে। তাক নতুন ছন্দ লাগে, নতুন শক্তি লাগে, নতুন প্ৰতিজ্ঞা লাগে।

বাঁতিৰ কবিতাকে লিখে সি। কিন্তু তাৰ বুকুত জগাই তুলিলে—বাঁতি শেষ হোৱাৰ, প্ৰভাত হোৱাৰ দৃশ্য স্বপ্ন। হয়তো তাৰ নাম পৰাজয়, তাৰ নাম বাৰ্থতা, হয়তো তাৰ নাম আত্মজয়।

*

*

*

সক ছোৱালী হলেও জোহ্‌ৰাই অল্পতৰ কবিব পাৰিলে যেন চিঠি পোৱাৰ পিছৰে পৰা আলোকৰ ভিতৰত কিবা এটা পৰিৱৰ্তন আহিছে। আলোক অলপ বিমৰ্ষ হৈ পৰিছে। অকাৰণত জোহ্‌ৰাও অলপ বিমৰ্ষ হৈ পৰিল। আমাৰেই কিবা ক্ৰটি হৈছেনেকি? আমি মুছলমান মাহুহ। কিজানি আমাৰ ঘৰত থাই থাকি কিবা আমনি বা অস্থিৰি পাইছে। হয়তো কবি মাহুহবোৰ ভেনেফুৱাই হয়—জোহ্‌ৰাই ভাবিবৰ প্ৰয়াস পালে। কিন্তু সেইবিষয়ে আলোকক কিবা স্থিৰলৈ তাইৰ অলপ ভয় লাগিল। স্থিৰলৈ কিজানিবা আৰু বেয়া পায়।

তাই দেখে একান্তমানে আলোকে কিবাকিবি লিখে, হয়তো কবিতাকে লিখে।

মুখেৰে একে নেমাতি তাই তাক এপিয়লা চাহ দি যায়। অলপৰ কাষতে বৈ থাকে।

চাহ দেখি আলোকে প্ৰায় নিৰ্বিকাৰ ভাবেই সোধে,—“অ’ চাহ আনিলা নেকি ?”

জোহ্‌বাই একো নেমাতে। সি কলমটো মেজৰ ওপৰত থৈ চাহৰ পিয়লাত সোহা মাৰে আৰু জোহ্‌বাৰ ফালে চাই কয়, “জোহ্‌বা, মোক বেয়া পাইছানেকি ?”

তপবাই জোহ্‌বাই কৈ উঠে। “কিয় বেয়া পাম ? আপুনিহে আমাক বেয়া পাইছেনেকি জানো। আগৰ নিচিনাকৈ দেখোন নেথাকে।”

“মোৰ মনটো ভাল নাই, জোহ্‌বা। সেই কাৰণে বৰ হাঁহি-মাতি থাকিব পৰা নাই। তাৰ কাৰণে মোক বেয়া নেপাবা দেই।”

“কেলেইনো আপোনাৰ মন ভাল নাই ?”

“মন ভাল নথকাৰ কোনো কাৰণ নেথাকে। কেতিয়াবা মনটো এনেদৰে বেয়া লাগে। বাক সেইবোৰ যাবলৈ দিয়া। মোৰ কাগজখিনি শেষ হ’ল, তুমি আৰু অলপ কাগজ অনাই দিবা দেই। এইকেইদিন অলপ আজৰি পাইছে। যেতিয়া যি পাবো লিখো।”

“মই এতিয়াই অনাই দিম। জাহিদ ককাইটি কেনিবা গৈছে। আহক, আহিলেই তাক দোকানলৈ পঠিয়াই দিম।”

“ইমান খৰখেদা কৰিব নেলাগে। লাহে ধীৰে আনিলেও হ’ব।”

চাহৰ পিয়লাটো হাতত লৈ জোহ্‌বাই স্নানিলে, “আপুনি বাক মোক বেয়া পাইছেনেকি ?”

“কিয় ?”

“মই গাঁৱলীয়া ছোৱালী। লিখা-পঢ়া, কথা-বতৰা বেছি নেজানো নহয়। সেইকাৰণে কিবা কথাত আপুনি বেয়া পাব বুলি মোৰ সদায় ভয় লাগে।”

জোহ্‌বালৈ আলোকৰ মৰম লাগিল। “ময়ো গাঁৱলীয়া মানুহহে জোহ্‌বা। অকল গাঁৱলীয়াই নহয়, দুখীয়াও। বহুত কষ্ট কৰি পঢ়িলো। সেইবোৰ কথা মনত পৰিলে আজিও গাঁৱ নোম শিৰি উঠে।”

আলোকৰ মেজৰ কাষৰ বিছনাখনতে হাতত পিয়লাটো লৈয়ে জোহ্‌বা বহি পৰে আৰু একেধৰে আলোকৰ মুখলৈ চাই থাকে। এই সৰু মৰমিয়াল ছোৱালী-জনীক আলোকৰ বহু কথা হিয়া উজাৰি কৈ দিবৰ মন যায়। আলোকে লাহে

লাহে নিজৰ ল'ৰাকালৰ কথা, ছাত্ৰজীৱনৰ কথা, দাবিত্তৰ লগত অসহায় সংগ্ৰামৰ কথা কৈ যায়, অকণো হুলুৰুৱাকৈ, অকণো অভিব্যক্তি নকৰাকৈ। জোহ্‌বাই শিলাযুঁতি এটাৰ দৰে শুক হৈ বহি শুনি যায়। জোহ্‌বাৰ উজ্জল চকু দুটা আলোকৰ প্ৰতি সমবেদনাত বাঁপাকুল হৈ উঠে।

সি বহুত কথা কয়, সকলো কথা কয়, কিন্তু এবাৰ কথা ক'ব নোৱাৰে। এই কথা সি নিজেও স্পষ্টকৈ বুজিব নোৱাৰে। আৰু সেইকথা কাবোৰক জনোৱাৰ সাৰ্থকতা যি দৰে আজি নাই তাক জনাবৰ অধিকাৰো আজি তাৰ নোহোৱা হৈ গৈছে।

নিশাৰ কোনো কথা সি জোহ্‌বাৰ নকয়। জোহ্‌বায়ো নোলোখে। তথাপি কেতিয়াবা জোহ্‌বাৰ যেন সন্দেহ হয় আলোকৰ জীৱনটো সঁচাকৈয়ে ইমান দুখৰ নে? সকলো যেন সাধুকথা, সকলো যেন কল্পনা, দুৰনিৰ্ণ কোনোবা এটা গ্ৰহত ঘটা কাল্পনিক কাহিনী।

তাই এনেয়ে সূৰি পেলায়, “আপুনি সঁচাকৈ কৈছেনে বাৰ?”

আলোকে জোহ্‌বাৰ সবল মুখখনলৈ চায় আৰু কয়, “তোমাৰ আগত মিছা কথা কোৱাৰ জানা কিবা প্ৰয়োজন আছে? আজি মই বিপ্লৱৰ পথ লৈছো। কিন্তু সঁচাকৈয়ে মোৰ মনৰ ভিতৰৰ দুৰ্বলতা যোৱা নাই। কেতিয়াবা ভাবো মই এই পথৰ পথিক হোৱা উচিত হোৱা নাই। বিপ্লৱ কৰিবৰ কাৰণে অহুতুতি, আবেগ বা উদ্বেগেই শেষ কথা নহয়। সক্ৰিয় কৰ্মশক্তি হয়তো যিমান দৰকাৰ যিমান মোৰ নাই। সেই কাৰণে কেতিয়াবা মোৰ নিজকে আৰু কেতিয়াবা আনকো ফাঁকি দিয়া যেন লাগে। আৰু এই ফাঁকি দিয়া কামটো মোৰ কাৰণে একেবাৰে অসম্ভৱ।

হয়তো জোহ্‌বাই তাৰ কথাবোৰ একো বুজি নেপায়। কবি মাহুহ, কিত্তানি কি ভাবে, কি কয়, কি কৰে। তাইৰ আলোকলৈ প্ৰজ্ঞা জয়ে। নাই, আলোকে মিছা কথা নকয়, আলোকে ফাঁকি নিদিয়। আলোকে তাইক যি কয় সকলো সঁচা, কোনো কথা আলোকে হুলুৰুৱায়।

আলোকক লিখা মেজধনৰ কাষত এৰি তাই শুচি যায়। নাই, এই মাহুহ-জনে জীৱনত বহুত দুখ পাইছে। আৰু কিবা স্বধিলে হয়তো আৰু দুখ পাব। জোহ্‌বাই আৰু কোনো কথা আলোকক হস্তধিৰলৈ মনে মনে ঠিক কৰিলে।

আলোক বহি থাকে। তাৰ জীৱনত কোনো ভালপোৱাৰ ঠাই আছে? নিশাক সি লগ পালে হঠাতে। নিশাক সি ভাল পালে গভীৰভাৱে। কিন্তু

এই গভীৰ ভালপোৱাৰ কোনো বহিঃপ্ৰকাশ নাই। এই ভালপোৱাৰ কোনো ভাষা নাই।

আনকি নিশাকো সি কোনোদিন কোৱা নাই, কোনোদিন নক'লে যে তাৰ হৃদয় জুৰি নিশাই নিজৰ ঠাই কৰি লৈছে। মৰম অব্যক্ত, ভাষাহীন, গভীৰ অল্পভূতি বোৰ সি গোপনে হিয়াৰ মাজতে সাঁচি থলে যেন ই তাৰ নিজৰ বস্তু।

॥ ন ॥

যোৱনে ভালপোৱা বিচৰাটো হয়তো স্বাভাৱিক, ভালপোৱা বাতিৰ ফুল। সকলোৰে নেদেখাৰ মাজেদি, সকলোৰে অলক্ষিতে, অজ্ঞাতে সেই ফুল ফুলে। কোনোও নেজানে কেতিয়া তাৰ পাহি ধীৰে ধীৰে মুকলি হ'ল, কোনোও নেজানে কেতিয়া তাৰ বুকুৰ পৰাগবেণুবোৰ সজাগ হৈ উঠিল। কোনোও কব নোৱাৰে কেতিয়া শুভ্ৰ পাপৰি বোৱত সেন্দূৰ বোল লাগি ৰাঙলী হৈছে। ভালপোৱাই স্বযোগলৈ অপেক্ষা নকৰে। গম নেপায় কেতিয়া সি কাৰ হৃদয়ত এক দাহনৰ মূহু উত্তাপ দি যায়। প্ৰকৃত প্ৰেম অন্তঃনলীল। বাহিৰত হয়তো তাৰ ক্ষীণ পৰিচয় প্ৰকাশ পায়, কিন্তু তাৰ ভিতৰৰ গভীৰতাৰ কোনো নাম নাই।

ভালপোৱাৰ পিছত কি? আলোকে আগতে ভাবিবৰ প্ৰয়োজন অহুতৰ নকৰিছিল। ভালপোৱাই ভালপোৱাৰ শেষ কথা? প্ৰেমেই প্ৰেমৰ পৰিণতি—আৰু একো নাই? তাৰপিছত আৰু একো নাই—থকা, অহুচিত??

কিন্তু যাম্বাৰ চিঠিখন পাই আলোকে অহুতৰ কৰিলে যেন তাৰ বৃদ্ধ। অসম্পূৰ্ণ হৈ আছিল। সেয়ে নহলে আজি শ্ৰীকৃষ্ণৰ লগত নিশাৰ বিয়া হ'ব বুলি বাতৰিটো পালেই সি ইমান অধীৰ, অসহিষ্ণু হৈ উঠিছে কিয়? সি জানো নিশাক জীৱনৰ মাজত নিজৰ কৰি বিচাৰিছিল? হয়তো বিচৰা নাছিল, বিচাৰিছিল নিশাৰ ভালপোৱা। কিন্তু আজি নিশা তাৰ জীৱনৰ মাজৰপৰা আঁতৰি যোৱাৰ লগে লগে নিশাৰ ভালপোৱাও আঁতৰি যাব বুলি ভয় হৈছে কিয়? সকলো আলোকৰ অবাধ্য যেন লাগিল। কিন্তু যিয়ে নহওক, তাৰ ভালপোৱাৰ কথা সি কাকো জনাব নোৱাৰে। আগেও জনোৱা নহ'ল, এতিয়াও সি নজনায়। হয়তো

এই অপ্রকাশে তাৰ প্ৰাণটো বেদনাময় কৰি তুলিব। তথাপি সি নিজক গোপন কৰি বাখিৰ লাগিব। আজিতো নিশাক ভালপোৱাৰ অধিকাৰো তাৰ ক্ৰমে হেৰাই যাব ধৰিছে।

আলোকে ঠিক কৰিলে, সি যি পথ লৈছে সেয়ে তাৰ পথ। আৰু ঘূৰি যাবৰ উপায় নাই। নিজৰ বেদনা তাৰ নিজা। তাকলৈ বাহিৰত চিঞৰ-বাখৰ কৰা নিবৰ্ধক। সি জীৱনৰ নতুন প্ৰতিচ্ছাক সাৰথি কৰি দেশ আৰু সাহিত্যৰ সেৱা কৰাৰ ব্ৰত গ্ৰহণ কৰিবৰ সংকল্প কৰিলে। বিপ্লৱৰ মাজেদি সি নিজৰ ক্ষুদ্ৰতা অতিক্ৰম কৰিব। নিশাৰ জীৱনৰ কোনো কামত নাছিল বুলি সি দেশ আৰু সাহিত্যৰ কামতো নাহিবনে? নহয়, নিজক ইমান সকলৈ ভবা কাপুকুৰালি। সি কবিতা লিখাত মনোনিবেশ কৰিলে।'

* * * *

যুদ্ধ চলিছে অবিশ্রান্তভাবে। অসমৰ পূব সীমান্তত জাপানী সৈন্যই আহি ভিৰ কৰিছহি। কোনদিনা নগা পাহাৰ পাৰ হৈ আহি অসমৰ সমভূমত সোমায়হি, তাৰ দুশ্চিন্তা সকলোৰে মনত। যিজন শক্তিয়েও সকলো শক্তি নিয়োগ কৰিছে জাপানীৰ বিজয় অভিযান বাৰ্থ কৰিবৰ কাৰণে। মৰণপূৰ্ণ বণ চলিছে। অসমৰ যুগমীয় শাস্তি লোপ পালে। লবী, টেংক, যুজাৰ বিমানৰ অবিৰম কোলাহলে অসমৰ কোটিকলীয়া শাস্তিৰ কথা পাহৰাই দিছে। এটা কৃত্ৰিম সাময়িক প্ৰাণচঞ্চলতাই যেন অসমখনক সজাগ আৰু জীৱন্ত কৰি তুলিছে। খেতিয়কৰ ল'ৰাই খেতি এৰি মিলিটাৰীত সোমাই গ্ৰুচুৰ ধন ঘটাৰ সপোন দেখিছে। স্কুলৰ পণ্ডিত, কেবেলী-মহৰীয়ে অসামৰিক চাকৰি এৰি মিলিটাৰীত ঠিকা-ঠুকলিৰ মাজত সোমাই পৰিল। কলেজ-স্কুলবোৰ মিলিটাৰী বেৰেক, হস্পিতালত পৰিণত হ'ল। বগা আৰু ক'লা আমেৰিকান সৈন্যৰ ভয়ত স্কল-কলেজৰ ল'ৰা-ছোৱালীবোৰে পঢ়া এৰি দি কেতিয়া যুদ্ধ শেষ হ'ব তালৈ প্ৰতীক্ষা কৰিব ধৰিলে। শিক্ষা, শাস্তি সকলো ব্লেক আউটে চাকি পেলালে।

মায়াই এই অনিশ্চিত অৱস্থাটো নিবৰে লক্ষ্য কৰিলে। মায়াৰ ইচ্ছা আছিল অগপদিনৰ ভিতৰতে যুদ্ধ শেষ হ'লে মায়া কটন কলেজলৈকে যাব আৰু তাতে পঢ়িব।

কিন্তু যুদ্ধ শেষ হোৱাৰ কোনো আগছক নাই। ক্ৰমাত তাৰ বিস্তাৰহে বাঢ়িছে। আৰু বাট চাই থাকি লাভ নাই। মায়াই বেনাবছলৈ যাবলৈ ঠিক

কবিলে। বেনাবহুত হয়তো ইয়াতকৈ কিছু কম গুণগোল। তাই তাত পঢ়িব পাৰিব।

ভবাৰ লগে লগে মায়াই সিদ্ধান্ত কৰি পেলালে। ঘৰতো এই কথা ক'লে। কোনেও বিশেষ আপত্তি হুতুলিলে। পঢ়িবলৈ নগৈনো কি কবিব? অসমতনো এনে অৱস্থাত কেনেকৈ পঢ়ে? সময়তো বৈ নেথাকে।

বহুদিন মায়াই আলোকৰ চিঠি পোৱা নাই। তামো লিখা নাই, হয়তো আলোক আগৰ ঠাইত নেথাকিবও পাৰে। অৱশ্যে আজিকালি বিপ্লৱী খেদি ফুৰা কম হৈছে। নানা কাৰণত বিপ্লৱীদলৰ কিছুমানৰ প্ৰথমৰ প্ৰেৰণা আৰু সংহতি কমি গৈছে। গতিকে হয়তো আলোক ধৰা নপৰাকৈয়ে সাৰি যাব। মায়াই আলোককৈল এখন চিঠি লিখিলে। তাত তাইৰ সিদ্ধান্তৰ কথা জনালে আৰু আলোকে যাতে বেনাবহুতলৈ চিঠি দিয়ে তাৰ কাৰণে অহুৰোধ কৰিলে। পিছত লিখিলে—

“যুদ্ধৰ গতি কি হয় একো ক'ব নোৱাৰি। ইয়াত বেছি গুণগোল হৈ থাকিলে মই সোনকালে ঘৰলৈ নাহিম বুলিয়ে ভাবিছো। অলপতে ভাৰতবৰ এখন চিঠি পাইছো। এই ছয়চল্লিশ চনৰ মাজ ভাগত হেনো ভাৰতৰে ছুটী পাব। তেতিয়াই ঘৰলৈ আহিব, অৱশ্যে যুদ্ধ যদি এতিয়াৰ দৰে চলি থাকে। তেওঁ আহিলেই বিয়া হোৱাৰ কথা। তেওঁৰ হেনো দূৰণিত থাকি আমনি লাগিছে। বিয়া কৰালে হয়তো এক ডেড় বছৰ দেশতে বৈ যাব পাৰিব।

আপুনি নিশালৈ চিঠি-পত্ৰ নিদিয়ৈ কিয়? তাই বেয়া পাইছে। তাই কয়, আপুনি হেনো তাইক একেবাৰে পাহৰি গ'ল। এইবাৰ কিছু মোলৈ নিদিলেও, নিশালৈ এখন চিঠি দিব। তাই বৰ আশা কৰে আপোনাৰ খবৰ পাবৰ কাৰণে। যাবৰ সময়তো আপুনি মাত লগাই নগ'ল। সেই কথাও তাই মোক কয়।

বিয়াৰ কথা জানি কিছু নিশাজনী বেছ প্ৰফুল্ল হৈ পৰিছে। তাই আগতকৈ ধুনীয়াও হৈছে দেখিবলৈ। ভাৰতবৰ লগত সৰুৰে পৰা চিনা-জনা নহয়, সেই কাৰণে সিহঁতৰ ভবিষ্যত জীৱনটো সুখৰ আৰু আনন্দৰ হ'ব বুলি সহজে আশা কৰিব পাৰি। নহয় নে বাক?

মইনো কেলেই পঢ়িবলৈ যাবলৈ ওলাইছো। কবই নোৱাৰো। অৱশ্যে পঢ়িও একো নহয় আৰু নপঢ়িও একো নহয় যেতিয়া, মই পঢ়িবকে খুজিছো। বেয়া হৈছে নেকি বাক? মোৰ বিশ্বাস আপুনি লিখাৰ অভ্যাস এৰি দিয়া নাই। জোহ'বালৈ স্বকীয়াকৈ এডুখৰি চিঠি দিছো। নেদেখাকৈয়ে ছোৱালীজনীলৈ

যোৰ মৰম লাগিছে। আপুনি যোৰ হৈ জোহ্‌বাক মৰম জনাব দেই। বিশেষ নাই। ইতি—”

চিঠিখন লিখি মায়াই ভাবিলে আৰু কিবা লিখিব লগীয়া থাকিল নেকি ? তাই বিশেষ একো ভাবি নেশালে। অৱকথা মানে আলোকহঁতৰ বিপ্লৱৰ কথা সোধা নিৰাপদ নহয়। আৰু জানিবোঁ তাই কি কৰিব ! সাহিত্য, বিপ্লৱ, ৰাজনীতি সেইবোৰৰ লগততো তাইৰ বিশেষ সংশ্ৰা নাই। কিন্তু সংশ্ৰৱ ৰাখিলে হানি কি ? তাই এজনী লিখা-পঢ়া জনা ছোৱালী হৈও এইবোৰৰ প্ৰতি ইমান নিৰাসক্ত হোৱা উচিত জানো ?

মায়াই সমুখৰ খিৰিকীখনেদি বাহিৰৰ ফালে চালে : ফুলবোৰ ফুলিছে। সৰু সৰু চাপৰ গছৰ নানা বৰণীয়া ফুলবোৰ ধুনীয়া হৈ ফুলিছে। কিন্তু এনে বেমেজালিকৈ ফুলবোৰ কলে কোনে ? ডালিয়া, জিনিয়, ক্ৰিছেনথিমায় আটাইবোৰ বাৰে মিহলি কৰি কি বিশৃংখল কৰি পেলালে। নানা বঙৰ ফুল— কি ধুনীয়াকৈ বঙৰ বেছা লগাই কব পৰা গ’লহেতেন ! ছয়-সাত বঙৰ ফুলবোৰ, সজাই পৰাই শাৰী শাৰী কৈ বোৱা হ’লে ৰামধেনুৰ নিচিনা সাতবুলীয়া ধুনীয়া হ’লহেতেন ! মাজতে এশাৰী বঙা, তাৰ পিছত দুয়োফালে ক্ৰীম, হালধীয়া, বগা, নীলা, বেঙুনীয়া এনে ধুনীয়া হ’লহেতেন ! ফুল বোৱাটোৱেই শেষ কথা নহয়। সৌন্দৰ্য্যবোধ থকা দৰকাৰ, কচিবোধ থকা দৰকাৰ। মায়াৰ ফুলবোৰৰ বেমেজালি দেখি অসুখ বিংক্তি লাগিল। মায়াই দূৰলৈ চাই পঠিয়াগৈ। মাতৃহৰ হাত নলগা প্ৰকৃতিৰ বুকুত এটা স্বাভাৱিক সামঞ্জস্য আছে, এটা সমন্বয় আছে, এটা মধুৰ ঐক্য আছে। জীৱনত হয়তে এই ঐক্যৰে অভাৱ, এই সমন্বয়ৰে অভাৱ। সেইকাৰণে জীৱনত আমাৰ বংবোৰ নিমিলে, অসংগতি বৈ যায়, অমিল বৈ যায়। মায়া আচীখনৰ কাষলৈ গ’ল : কিয় হৈছে মোৰ, চুলিবোৰ এনেকৈ ৰাখেনে ? নাই, মই তুহুনী হৈ গৈছোঁ, মায়াই নিজকে ক’লে, আৰু চুলিখিনি ভালকৈ সজোৱাত লাগিল।

১৯৪৪ চনৰ মাজ ভাগত চংকাৰে ‘ভাৰত ড্যাগ’ আন্দোলনকাৰী সকলৰ ওপৰৰ পৰা নিষেধাজ্ঞা উঠাই ল’লে। বুঢ়িছে ভাৰতীয় জনতাৰ বিপ্লৱী গতিৰাৰা আৰু শক্তিৰ প্ৰমাণ আগবঢ়োৱা পাইছিল। এইবাবে পালে। বেইলত থকা প্ৰায়বোৰ ৰাজনৈতিক বন্দীকে মুক্তি দিয়া হ’ল। আগুৱ-গ্ৰাউণ্ডত থকা

বিপ্লৱীবোৰে গা দেখা দিব পৰা হ'ল। মতিচ্ছন্ন চৰকাৰৰ যেন হঠাৎ সন্ধিত ঘূৰি আহিল। ভাৰতীয় জনতাৰ আকাংক্ষা যেন জয়ৰ পথত আক এথোজ আগবাঢ়িল।

বাতৰিটো জাহিদেই আনি আলোক আৰু জোহ্‌ৰাক দিলেহি। জোহ্‌ৰাই ভিতৰত ভাত ৰান্ধিছিল, আলোকে মেজখনৰ কাষত বহি কিবা লিখিছিল। হয়তো নতুন দিনৰ কিবা কবিতা। বাহিৰত আন্ধাৰ ভৰা নিৰৱ ৰাতি।

হঠাৎ ছবম্বৰকৈ জোহ্‌ৰা সোমাই আহিল—“ওনিছে?”

“কি জোহ্‌ৰা?”

“নাই শুনা নেকি?”

“ওঁহো, কি?”

“আপোনালোকৰ বেন উঠাই লৈছে।”

“বেন উঠাই লৈছে? কোনে ক'লে? বেনতো নাছিল—মানে?”

“ক'ব নোৱাৰো বেন আছিল নে কি নাছিল, পিছে, পুলিচে আৰু আপোনা-লোকক নধৰে, নিবিচাৰেও—”

“সঁচা হলেতো বৰ ভাল কথা। কাইলৈকে মই ঘৰলৈ যাবগৈ পাৰিম।”

হঠাৎ জোহ্‌ৰাৰ সকলো উজ্জ্বল দমি গ'ল, তাইৰ মুখখন শেঁতা পৰি গ'ল।

“কাইলৈকে আপুনি ওচি যাবগৈ?”

সৰুকৈ, শুন-মুগুন মাতেৰে জোহ্‌ৰাই ক'লে, তাইৰ যেন আলোকৰ ফালে চাবলৈকো ভয় লাগিছিল, “কালিলৈকে আপুনি...”

তাই নিমাতো কোঠাটোৰ পৰা লাহে লাহে ওলাই গ'ল। আলোকে বাতৰিটো পাই এটা আনন্দ অহুভব কৰিলে। অকাৰণত এইদৰে নিজক লুকুৱাই ৰখাতকৈ মুক্তভাৱে থাকিবলৈ পোৱাত কি যে আনন্দ আছে!

সি কবিতাৰ বহীটো বন্ধ কৰিলে আৰু জাহিদৰ ওচৰলৈ আহিল।

“বাতৰিটো পাইছে নহয়?”

“ওঁ। কিন্তু সঁচা জানো?”

“সঁচাই— হ'ব লাগে। বাতৰি ৰাকতত ওলাইছে হেনো। কালিলৈ আমাৰ কাগজখন আহিলে ভালকৈ বুজিব পাৰিব।”

“এবা, হলেতো বৰ ভাল হয়। আমি এতিয়া এনেদৰেহে আছো।
তেতিয়াহলে দেশৰ কাম কৰিব নোৱাৰিলেও ঘৰৰ কামতো কৰিব
পাবিম।”

ভাত খাবৰ সময়ত আলোকে দেখিলে হঠাৎ যেন জোহ্ বাজনী গম্ভীৰ হৈ
পৰিছে। তাইৰ চকুহুটা যেন সজল হৈ উঠিছে। অকস্মাৎ কি হ’ল ছোৱালী-
জনীৰ? তাই বাক কিবা বেয়া পালে নেকি? বেচৰী মৰম লগা
ছোৱালীজনী!

ভাত খাই উঠি আলোক আহি ঘৰৰ আগফালৰ সৰু বাৰান্দাজোখবতে
বহিলহি। অতদিনে পৃথিৱীখনত মুকলি বতাহ ভৰি থকা সত্ত্বেও যেন সি মুকলি
বতাহ পোৱা নাছিল। তাৰ নিজকে মুক্ত যেন লাগিল। এখন বিশাল বহল
পৃথিৱী। সকলোৰে কাৰণে এই পৃথিৱীখনক নিজৰ হাতৰ মুঠিত বন্দী কৰি
ৰাখিছে। বহুতবোৰে তাৰ জাঘা অংশ যেতিয়া বিচাৰে সিহঁত হয় অপৰাধী!
কিন্তু এই অপৰাধীবোৰ যিদিনা সন্মিলিত হ’ব, সংঘবদ্ধ হ’ব, ঐক্যবদ্ধ হ’ব, সিহঁতৰ
পৃথিৱীখন সেই মুঠিয়েই কেইটামানে কাটি নিব পাৰিব জানো?

আলোকৰ অলপ বেয়া লাগিল। বিদ্ৰোহ কৰাত এটা আনন্দ আছে আত্ম-
উপলব্ধিৰ এটা স্পষ্ট আত্মপ্ৰসাদ আছে। তুমি কাঠলকো ভয় নকৰা, অৰুচ
তেমালৈ সকলোৰে ভয় কৰে, আনকি শক্তিশালী, সুপ্ৰতিষ্ঠিত এটা চৰকাৰো
তোমাৰ প্ৰতিটো পদক্ষেপত ভয়ত শংকিত হৈ উঠে। তুমি বিপ্লৱী, তুমি
যুগান্তৰৰ বাৰ্তাবাহক, তুমি নতুন ক্ৰান্তিৰ জয়দাতা!

কিন্তু আজি চৰকাৰে নিষেধাজ্ঞা উঠাই গোৱাৰ পিছত যেন আলোকৰ কণিক
আগৰ সেই গৰ্বিত পৰিচয়টো নোহোৱা হৈ পৰিল। ফলাফল এতিয়াও নিৰ্ণয়
হোৱা নাই। বিপ্লৱৰ পৰবৰ্ত্তী নেতাসকলে তৰ্ক আলোচনাৰ যোগেদি, চাহমেল
আৰু ইটাৰভিউ যোগেদি ভাৰতৰ ভাগ্য পৰিৱৰ্ত্তনৰ সপোন দেখিছে। সেইপথে
দিয়ৈ জানো ভাৰত স্বাধীন হ’ব? সেইপথে দিয়ৈ জানো ভাৰতৰ অগণিত
জনতাই নতুন জীৱনৰ উদয়ালোক দেখা পাব? তেওঁ সিহঁতে বিপ্লৱ কৰিলে
কিয়? দেশৰ ভেকা-গাভৰুহঁতে প্ৰাণ দিলে কিয়?

ভিতৰৰ পৰা জোহৰা আহি তাৰ পাছতে হঠাৎ ৰিয় দিলেহি।

“অ’ তুমি শোৱা নাই জোহ্ বা? মই তুমি সলা বুলিহে ভাবিছিলো।”

“নাই শোৱা।” চুটিকৈ জোহ্ বাই ক’লে।

তাৰে মনটো বেজাৰত সেমেকা। জোহ্ বাৰ ফালে ঘূৰি চাই আলোকে
হুথিলে—

“তোমাৰ আজি গাটো ভাল নহয় নেকি ?”

“গা ভালৈই, মনটো বেয়া লাগিছে।”

“মনটো বেয়া লাগিছে ? কিয় ?”

“আপুনি আমাৰ ঘৰৰ পৰা গুচি যাবগৈ নহয়, সেই কাৰণে। আপুনি আমাৰ ইয়াতে সদায় থাকিব নোৱাৰে, নহয় ?”

“সদায়নো কেনেকৈ থাকিম জোহৰা ?”

মই নথকাত আজি ডেড দুবছৰ আমাৰ ঘৰখন যে কেনেকৈ চলিছে মই কল্পনাও কৰিব নোৱাৰো। এনেয়ে যুদ্ধৰ দিন, তাতে ঘৰত আৰ্জন কৰোতা কোনো নাই। সকলোৰে কিষে কষ্ট হৈছে চাগৈ !”

জোহৰাই একো নেমাতিলে। অলপ পৰ মনে মনে থকাৰ পিছত আলোকে ক’লে—“তোমালোকে বেয়া নেপাবা দেই। মই হঠাৎ আহি তোমালোকক বহুত আমনি দিলোহি। তোমালোকে মোক যিমান মৰম কৰিলা, মোৰ সদায় মনত থাকিব তোমালোকৰ কথা।”

লাহে লাহে জোহৰাই ক’লে, “মই মৰম কৰিব নেজানো। সেইকাৰণে আপুনি কিবা বেয়া পাইছে বুলি মোৰ বৰ বেয়া লাগে।”

জোহৰাজনীলৈ আলোকৰ মৰম লাগিল। মাথুহেনো মাথুহক আক কেনেকৈ মৰম কৰিব পাৰে। নিঃস্বার্থভাৱে, আলোকক লুকাই ৰখাত বিপদৰ সম্ভাৱনা আছে বুলি জানিও আজি ইমান দিন সিহঁতে তাক কি যত্নেৰে আদৰ-সাদৰ কৰি ৰাখিলে, খুৱালে-বুৱালে। অথচ সি সিহঁতৰ একো নহয়। একেবাৰে এজন আলহি, দুদিন পিছতে সকলো এৰি গুচি যাব লাগিব।

আলোকে ক’লে, “মই কেলেই বেয়া পাম জোহৰা ? তোমালোকে মোক বহুত মৰম কৰিছা। আমাৰ দেশ যদি স্বাধীন হয় তেতিয়াহে বুজিব পাৰিম এই মৰমৰ মূল্য কিমান।”

“সেইবোৰ মই একো নেজানো। মই লেখা-পঢ়াও নেজানো। আমাৰ ঘৰত কোনো নাই। অকলে থাকি মোৰ বৰ বেয়া লাগিছিল। আপুনি আহিলত ভাল লাগিছিল। আপুনি গুচি গ’লে মোৰ আকৌ বেয়া লাগিব।”

আলোকে কবলৈ একো কথা বিচাৰি নেপালে। তাৰো ভাল লাগিছিল এই সবল জোহৰাজনীৰ কাষত থাকি। কিন্তু জীৱনে আমাক সদায় বিৰাসঘাটকতা কৰা নাই জানো ? যাক ভাল লাগে, যাৰ কাষত জীৱনৰ উপলব্ধিৰ সম্ভাৱ আছে, জীৱনে সদায় আমাক তাৰ পৰা আঁতৰাই ৰাখে। নোপোৱাটোহেই যেন জীৱনৰ জাণৰ সত্য কথা।

বহুতৰ আলোক আৰু জোহ্ বা একেবাৰে মনে মনে থাকিল। বাহিৰৰ জগতখনো নিৰৱ, গছপাতবোৰৰ বুকুত এটা শান্ত কঁপনি। গাঁৱৰ চৌপনি যোৱা মাছবোৰৰ শ্ৰান্ত নিশ্বাস বতাহজাকত ওপঙি ফুৰিছে। আকাশৰ তৰাবোৰৰ বুকুত কীণ পোহৰ। গোটেই জগত জুৰি এটা উৰু অস্থিৰতা। জগতখন কি অবোধ্য! কি বহুত ঘন! কি নিবিড়ভাবে বুজিব নোৱাৰা! মাছহ মাছহৰ মাজত কত বকমৰ যে ব্যৱধান! ধৰ্মৰ ব্যৱধানটো হয়তো এটা সামান্য, সৰু কথা। কিন্তু মনৰ মাজৰ এই যে নাম নোহোৱা ব্যৱধানবোৰ। জীৱনৰ অগ্ৰগতিত সিহঁতে অকণো সহায় নকৰে, অথচ সিহঁতেই চটুদিশৰ পৰা জীৱনটোক ঘেৰি আছে।

“জোহ্ বা—”

“কি কৈছে?”

“বাস্তি বহুত হ’ব পায়। তুমি শুই থাকগৈ যোৱা।”

তাৰ কথাৰ উত্তৰ নিদি হঠাৎ জোহ্ বাই এটা অদ্ভুত্যাশিত শ্ৰেয় কৰি উঠিল—

“আপুনি সেই যে নিশা—নিশাক খুউব ভাল পায় নহয়?”

তাইৰ শ্ৰেয়টো যেন আলোকে বুজিব নোৱাৰিলে।

“নিশা—ওঁ, কি কৈছা?”

“এনেয়ে ক’লো, বেয়া নেপাব। মই ভাবিছিলো যে আপুনি নিশাক খুউব ভাল পায়।”

“কিয়?”

“এজনী ছোৱালীক ভাল পালে আৰু মাছহে অস্ত এজনী ছোৱালীক ভাল পাব নোৱাৰে।”

নিজক কোৱাদি জোহ্ বাই ক’লে।

“তুমি শুই থাকগৈ যোৱা জোহ্ বা। সেইবোৰ কথা ভাবি থকাৰ লান্ত নাই।”

“আপুনিও এতিয়া হুস্তৰ জানো?”

“শুয়, ময়ো শুয়। হুস্তই কি কৰিম?”

“কবিতা লিখিবনে কি?”

“কবিতা? সদায়েতো কবিতা লিখিব নোৱাৰি।”

“কেতিয়া পাবিনো?”

“যেতিয়া পাবি, তেতিয়াই পাবি, অস্ত নৰৱত নহয়।”

“আক যেতিয়া নোৱাৰি, তেতিয়া নোৱাৰি, নহয় ?”

আলোকৰ মনটো উদাস লাগিলেও আজি অলপ প্ৰফুল্ল লাগিছিল। সাময়িক ভাবে হলেও অলপ মুক্ত হ’ব পাৰিব বুলি জোহ্‌ৰাৰ কথাবাত তাৰ আনন্দ লাগি হাঁহি উঠিব খুজিলে। কিন্তু নেহাঁহি সি জোহ্‌ৰাক অগ্ৰ কথা কবৰ চেষ্টা কৰিলে।

“জানিছা জোহ্‌ৰা, আমি যি কৰিছো, সি কিজানি প্ৰস্তাৱনাহে। আক বহুত সংগ্ৰাম কৰিব লাগিব।

“আকনো কি কৰিব লাগিব ?”

“কব নোৱাৰো, কি কৰিব লাগিব। হয়তো যুঁজিব লাগিব, ত্যাগ কৰিব লাগিব।”

“আপুনিহে কি ত্যাগ কৰিব ?”

“দৰকাৰ হলে সকলো।”

জোহ্‌ৰা অলপ পৰ মনে মনে থাকিল। তাৰ পিছত শাস্তভাবেই ক’লে—
“সেই কাৰণেই মোক ত্যাগ কৰিছে নেকি ?”

“তোমাক ? তোমাকনো ক’ত ত্যাগ কৰিছো ?”

“নহলেনো কেলেই আমাৰ ঘৰৰ পৰা গুচি যায় ?”

“অ’ এৰিথৈ যোৱাক ত্যাগ নকয় জোহ্‌ৰা। মই যেতিয়াই সময় আক সুবিধা কৰিব পাৰো তোমালোকৰ ইয়ালৈ নিশ্চয় আহিম।”

“সঁচাকৈয়ে আহিবনে বাক ? কেতিয়া আহিব ?”

“কেতিয়া আহিব পাৰো কব নোৱাৰো। যেতিয়াই পাৰো আহিম।”

“মই হ’লে বাট চাই থাকিম।”

“বাট চাই থাকিবা ? বাট চাব লাগিছে কিয় ?”

দুয়ো মনে মনে থাকিল। জোহ্‌ৰাই আলোকৰ কাৰণে বাট চাই থাকিব। কি সাৰ্থকতাৰ আশাত ? আলোকে বহল উদাৰ হৃদয়ৰ সবল জোহ্‌ৰাজনীক যেন অকণমান বুকুৰ মাজত লৈ মৰম কৰিব খুজিলে। জোহ্‌ৰাই তাৰ পৰা একো আশা নকৰে, তথাপি তাৰ প্ৰতি কী গভীৰ মৰম। তাই হয়তো জীৱনত নিষ্ঠুৰতা পোৱা নাই। গাঁৱলীয়া জীৱনৰ স্বাভাৱিক শাস্তি আক সবলতাৰ মাজেদি জীৱনৰ মধুৰতাকে মাথোন সঞ্চয় কৰিছে।

তাৰ কাষত থিয় হৈ থকা জোহ্‌ৰাৰ সৰু লাহি হাতখন সি আঁঠে বেঁধে হাতৰ মাজত লৈ লাহে লাহে ক’লে—“এতিয়া গুই থাকোঁগৈ জোহ্‌ৰা, বাতি বহুত হ’ল, নহ’লে বাতিপুৰা মই যাবৰ কাৰণে জগাই দিবলৈ সাবকে নেপাবা।”

। হুহ ।

প্ৰায় দুবছৰৰ মূৰত কোনো খবৰ-বাতৰি নিগিৰাটক আলোক আহি ঘৰ ওলালহি। সি ঘৰ পাৰ্শ্বতে বাতি প্ৰায় ন বাজিছিল। গাঁওখন নিমাত, নিজ্জাল। মাহুহ প্ৰায়বোৰ জলে। শুক্ল বটীৰ জোনটোও ভেঙিয়া মাৰ যাওঁ যাওঁ।

অকলশৰে শুদাহাতে নিজৰ শুক্ল ঘৰটোৱৈল অতদিনৰ মূৰত ঘূৰি আহি আলোকৰ অলপ বিমৰ্ষ লাগিল। গাঁওখনৰ মাহুহবোৰ যেন মৰি গৈছে। কেনিও সাৰ-সুৰ নাই। সকলো তাৰ চিনাকি, অথচ তুখানি যেন ক'ৰবাত এটা চিনিৰ নোৱাৰা পৰিৱৰ্তন হৈ যাৰ খৰিছে। পৰিৱৰ্তনটো তাৰ নিজকনে বাহিৰ অগতখনৰ সি বুজিব নোৱাৰিলে।

সিহঁতৰ চোতালখনত ডালেমান বন গজিছে। সকলোতে অৱহেলা আৰু অপৰিচ্ছন্নতাৰ চিন। সিহঁতৰ ঘৰৰ আগফালৰ মজিয়াতে এটা টিনৰ সৰু চাকি জলি আছে।

সি পিৰালিত উঠিল আৰু সৰুৰৈ মাতিলে, “আইজনী, অ' আইজনী—”

তাৰ মাতটো একেবাৰে ধীন, ভিজিতে যেন তাৰ মাতটো নোহোৱা হৈ গৈছে। আকৌ সি মাতিলে—“অ' আইজনী তুলি নেকি?”

শোৱা-পাটীৰ পৰা ঢহমহাই আইজনী উঠি আহিল, “কোন? ককাইদেউ নেকি?”

লগে লগে আইজনীয়ে দুৱাৰখন মেজি দিলে। তাইৰ চকুত বিনয়, বেদনা আৰু আনন্দৰ এটা উজ্জল জ্যোতি।

আইজনীয়ে হৰম্ব লগাই দিলে, সকলো উঠি আহিল। বৰাও কেকাই কেকাই উঠি আগফাল পালেহি।

“তই আহিলি! খবৰ-বাতি একোকে নিগিলি কিয়?”

আলোকৰ ক্লান্তি বোধ হৈছিল। সি মূঢ়াটোতে বহিল। আলোকে ক'লে, “সকলোৰে ভাল নহয়?”

“ওঁ, ভালই আৰু। তইনো ক'ত আহিলি অতদিন?”—বৰাই স্বৰিলে।

“মই পলাই আহিলো। পুলিচে ইয়াত বিচাৰিছিল নেকি?”

“ওঁ, কিমান বে বিচাৰিলে। প্ৰথম ভোখবজ্জো বাক্‌বজ্জো চাবিবাৰ

মানকৈ আছে। তিত্তব-বাহিৰ চাই নেপাই হুৰি যায়। তাবশিহ্ত অহা অলপ পাতলিল। তেওঁ বুলি বিচাৰিয়ে আছিল আভি কেইদিনমান আগ-লৈকে। তোক যে ধৰিব নোৱাৰিলে, ঈশ্বৰবহে কিবা আশীৰ্বাদ।”

“কিবা জুলুম কৰিছিলেনেকি?”

“হওতে অস্তক কৰাৰি মাৰ-ধৰ কৰা নাই। পিছে ভাবি-ধমকি লৱায় দি যায়। উলিয়াই নিগিলে আমাকে ধৰি নিম বুলি তয় খুৱায়। আমাৰ ইয়াত পাইকাৰী ভৱিষ্যনা লগাইছিল নহয়, আমিও ভৱিলো।”

আইজনী ভিতৰলৈ গ'ল। আলোকৰ নিশ্চয় ভোক লাগিছে। চাউল এসাজবান আছিল। আন্ধাৰ কাৰণে একো নাই বুলিলেই হয়। গাঁৱৰে তলকাতাই এবোদ্ধ'মত মহৰী কাম কৰে, মাজে মাজে ধৰক-বাতৰি কৰি নিজে মিলিটাবী বেস্তনৰ আলু-পিয়াত অলপ দি যায়। আইজনীয়ে বিচাৰি চাই ভলা এখনত অলপমান শুকান আলুগুটি পালে। তাকে ভাঙি আইজনীয়ে আলোকৰ কাৰণে ভাত উলিয়ালে। আৰু একো নাই। শুনা, বৰখনত সকলো শুনা। এনেকৈয়েতো লিহঁতৰ দিনবোৰ কাটিছে। আলোক পিকিত। নি জানো তুল পথ লৈছে? অস্পষ্টভাবে আইজনীয়ে প্ৰত্যয় দাবৰ চেষ্টা কৰিলে যে আলোকহঁতৰ সংগ্ৰাম এদিন জয়ী হ'ব। হয়তো বুঢ়িছ শুচি দাব এই দেশৰ পৰা, দেশ স্বাধীন হ'ব। পুৰণি চালপীড়াৰ ওপৰত কৰি দিয়া নক বিচনাখনত তই আলোকে বুজি চাবৰ চেষ্টা কৰিলে সঁচায়ে এইমতে ককায়েক ভনীয়েকহঁতক দুখ-দাহিত্ৰ, তোক-পিয়াহৰ মাজত এৰি থৈ এটা আদৰ্শবাদী বিপ্লৱত জপিয়াই পৰাটো জানো উচিত হৈছে? তাবপৰা জানো তাৰ নিজৰ তাগ্য পৰিৱৰ্তন হ'ব?

যই তুল কৰিছোনেকি? চাকৰিটো বোকাৰ কাৰণে বৰ দুখ নাই। বিদেশী চৰকাৰৰ অধীনত চাকৰি কৰাটো 'অপমানক' কথা। কিন্তু লিভো এতিয়া আকৌ কিবা এটা কৰিব লাগিব। বৰখনৰ দাহিত্ৰ দুখ কৰিবৰ কাৰণে জীৱিকাৰ এটা সন্ধানজনক সংস্থান কৰি লব লাগিব। তাৰ নিচিনা নিঃসন্দেহ অকলশৰীয়া মানুহে বিপ্লৱৰ বিলানীতা কথা হাতকৰ। তাবপৰা কাৰো লাভ নহয়। লিহঁতৰ সক্ৰিয় বিদ্ৰোহ সঙ্ঘজন্তো বুঢ়িছে যুত চলাই গ'ল। তাবতীয় জনতাৰ বিকোভলৈ ক্ৰোধন নকৰি অসমৰ বুকুত যুতৰ দাঙি কৰিলে। কাৰ লাভ হ'ল? কাৰ হানি হ'ল?

কিন্তু ব্যক্তিগত লাভ-লোকচানৰ অংক কৰিলে বিপ্লৱ কথা বেয়াৰ। তথাপি হয়তো ব্যক্তিগতভাবে আলোকৰ আৰু তাৰ নক নকিত পৰিৱালটোকেই

হানি হ'ল বেছি। এই দুখৰ দাক্ষৰ মহাৰ্ঘতাৰ দ্বিত্ব কি বটন বাজেদিহেই আইজনীহঁতৰ দিনবোৰ কাটিলে! নাই, সক্ৰিয় প্ৰিয়কৰ ক্ষেত্ৰ তাৰ কাৰণ নহয়। সি সাধাৰণ মানুহ, সি দৰিদ্ৰ। তাতকৈ সি বৰং কবিতা লিখিব।

কবিতা? সি আজি কবিতা লিখিব জানো? কি কবিতা লিখিব? বাস্তব কবিতা? নহয়, বাস্তব কবিতাৰ ঠাইত ব্যক্তিগত কবিতা সি লিখিব। সি কেহতালিৰ কবিতা লিখিব।

কিন্তু নিশাৰ কবিতাবোৰ জানো মিছা? অনাৰ্থক? হয়তো অনাৰ্থক নহয়, সেইবোৰ—তাৰ জীৱনৰ জীৱন্ত আৰু অকৃত্ৰিম অহুত্ব। কিন্তু লভা হোৱাটোৱেই জানো কবিতাৰ একমাত্ৰ সাৰ্থকতা?

তাৰ ক্লান্ত মনটোক অৱশ্য কবি কিছুমান সমতাই তাক আৱৰি ধৰিলে। কেতিয়া বাহিৰৰ গাঁৱলীয়া পৃথিৱীখনৰ ওপৰত টোপনিৰ গভীৰ আচ্ছাদন বিয়পি পৰিছে।

* * * *

কেইদিনমান পাৰ হৈ গ'ল। আলোকৰ মনৰ বিষৰতা লাহে লাহে কমি আহিল। জীৱনৰ দুখ-বেদনাবোৰ আহিবৰ মেঘ। কেতিয়াবা আকাশ ঢাকি ধৰে, কেতিয়াবা বগা পোহৰেৰে আকাশৰ বুকু মুকলি কৰি উজলি কৰি তোলে। আলোকে কিন্তু মনৰ প্ৰলয়তা সহজে ঘূৰাই পোৱা হ'ব নোৱাৰে।

মই ভুল কৰা নাই। ত্যাগ যদি কৰিবই লাগে আনিয়েই, সাধাৰণ মানুহেই কৰিব লাগিব। যুগে যুগে আহিয়ে ত্যাগ কৰি আহিছে, আহিয়ে শক্তিক শক্তিকৰ মাতেৰি মৰণক গছকি গছকি আগবাঢ়ি আহিছে। ব্যক্তিগতভাবে মোৰ জীৱনটো অতি ক্ষুদ্ৰ, তাৰ কোনো বৃদ্ধি নাই, কোনো বৰ্ধাৰতা নাই। কিন্তু বাস্তব বৃদ্ধি, সমৃদ্ধি বৃদ্ধি সি এটা ব্যক্তিগত অধিস্থিতি, সি অনিৰাণ, অলস শক্তিৰীৰ্য। আক্ষেপ কৰা বৰ্ধাৰতা আৰু কাপুৰ্কাৰিৰ পক্ষাঘাত। লোক-লোকচানৰ হিচাব কৰি ভগতৰ আৱৰ্তন নহলে। কাবোৰৰ পান্ধাৰী, কাবোৰৰ উদ্ধাৰ ভাবোজ্ঞান, কাবোৰৰ উপখলতা—হয়তো তাৰ বাজেদিৰে পূৰণ পৃথিৱীখনে নিজৰ ৰূপ সলাই আহিছে। মানুহে জানো সমগ্ৰ বৃত্তিৰ ফলাচিনেৰে নিজক জুখি আগবাঢ়ি আহিছে।

ভুল হোৱা নাই, আৰাৰ ভুল হোৱা নাই। ভুল হৈছে যাক্ৰান্তবাস্তৱ, ভুল হৈছে বৃত্তিৰ। কিন্তু বৃত্তিহে নিজৰ ভুল বৃত্তি পাব। জীৱন্ত ভাবজীৱন মানুহ বাৰীত বৃত্তিৰ বৃত্ত পৰিবৰ চিন নাপাকে, থাকিব নোৱাৰে। হয়তো বৃত্তি

থাকিব, কিন্তু জীয়া ভাৰতীয় জনতাৰ ওপৰত শাসক হিচাবে নহয়, ভাৰতীয় জনতাৰ মৰিশালিৰ ওপৰত নিশাচৰ, শিয়াল-কুকুৰ হিচাবে। আমিহে জয়ী হম, আমাৰ বিপ্লৱ জয়ী হ'ব।

ভাবি ভাবি আলোকে আনন্দ পালে। নিজৰ পুৰণি শক্তি পুনৰ ঘূৰাই পোৱা যেন অনুভৱ কৰিলে। এৰা, সি ফেহজালিৰ নতুন কবিতা লিখিব। নতুন ফেহজালিৰ কবিতা লিখিব। সি তাৰ মৰম-কোমল কাপৰ সহায়ত কামিছাডৰ নাচোনৰ নতুন কবিতা লিখিব। লিখিব মৰিহুঁতিত অহা ঢলৰ কবিতা, মৰিশালিৰ জীৱন-মৃত্যুৰ কবিতা, অমানিশা শেষ হৈ নতুন প্ৰভাত হোৱাৰ কবিতা।

আলোকৰ ভাল লাগিল।

মিলিটাৰী এৰোদ্ৰ'মত কাম কৰি ঘূৰি অহা গাঁৱলীয়া ডেকাইটৰ মুখত সি নতুন দীপ্তি দেখিলে, সিহঁতৰ খোজত সি জীৱনৰ ছন্দ দেখিলে। জীৱন আছে। মিলিটাৰী সৈন্য শিবিৰৰ ধ্বংসৰ মাজতো কেঁচা জীৱনৰ কঁপনি আছে। সেই কঁপনিক ধ্বংসৰ কামত নলগাই সৃষ্টিৰ কামত লগাব লাগিব। সেয়ে আজি তাৰ কাম, তাৰ কবিতাৰ কাম।

আইজনীয়ে তাৰ প্ৰফুল্ল চকু দুটা দেখি আনন্দ পালে। মাহুহতকৈ হামীনো কি আছে ?

আলোকে তাৰ, আজি কেইবাৰছৰৰ আগতে লিখা কবিতাবোৰ এনেদৰে পঢ়ি চাইছিল। তাৰ মাজত তাৰ পুৰণি মাহুহটো সোমাই আছে—অকৃত্ৰিম, জীৱন্তভাবে।

আইজনীয়ে খামৰ চিঠিখন ডাঠল আগবঢ়াই দিলেহি।

“ঘোৰ চিঠি নেকি, আইজনী !”

“ও—”

অলপৰ তাই ওচৰতে বিয় দি থাকিল। তাৰপিছত কিবা ভাবি ভটি গ'ল।

মাহুহ লিখিছে—

“আপুনি ক'ৰ ওলাইছে গৈ বুলি জানিব পাৰি এই চিঠি লিখিছো। এতিয়া আপোনাৰ বেছি ভয় নাই। আমাৰ ইয়াৰো প্ৰায় সকলোকেই ‘বৰদৈ’ বুলি আহিছে। আপোনাৰ চিঠি ভালমান বিন পোৱা নাই। জোহ'ৰাই আপুনি বোৱাৰ কথা জনাইছে। কিছুদিন খবৰত থকাৰ পিছত যদি বন বাৰ আৰু হুৰিয়া কৰিব পাৰে এইকালে এবাৰ আহিব। আপোনাক এবাৰ চাবৰ মন সৈছে।

নিশাইত্তৰ ভাল। নিশাইল আপুনি চিঠি দিলে নিশাই আনন্দ পাব।
কিন্তু আপুনি নিমিলে আপোনালৈ দিয়াৰ আশা নাই।

বিশেষ একো নাই আৰু.....”

কুহুমবুলীয়া কাগজত কলপতীয়া চিঠীহীৰে গোট গোট আখৰেৰে লিখা
চিঠিখন। খামটোও কুহুম বটৰ। লিখাত বহুৰ চিন স্পষ্ট। চিঠিখন লেখা
কাগজখনৰ বাওঁ কালটো খালী। চিঠিখন এটা কবিতা যেন লাগে।

আলোকে চিঠিখন পাই ভাল পালে। কেচেৰী বায়াই পাহৰি যোৱা নাই।
সেই পৰিপাটি, বিলাসী ছোৱালীজনী! এতিয়াও চাইগৈ কিবা এটা বিশেষ
ধৰণেৰে চুলিবোৰ লজাইছে।

আলোকে বায়াৰ চিঠিখন থৈ লিলে। মাজুহৰ জীৱনৰ বাটত ফুলৰ লগতো
চিনাকি হয়, কাঁইটৰ লগতো; মেঘৰ লগতো, ব'দৰ লগতো। সেইবোৰ
বিভিন্ন ৰোজ, বিভিন্ন সৌৰভ জীৱনৰ। জীৱন বিচিন্ন হয়, বলাল হয়, হুমুস
হয়।

বয়াৰ অস্থি এটা পুৰণি লাগু কথা। হয়তো তাৰ শেষ আৰু নাই।
আলোকে বমাক আৰোপ্য কৰাৰ কথা নেভাবে, কিন্তু বয়াৰ চলাৰ ব্যক্ত্যৰ
কথা চিন্তা সবে সি—কিবা এটা কবিৰ লাগিব। জনসাধাৰণৰ দাবিৰেৰে কাৰণে
বিশেষী শেষেই প্রধানকৈ লাগি। এদিন বিশেষী শেষৰ দিন শেষ হ'ব, দেশ
মুক্ত হ'ব। জনতাৰ ভাগ্য পৰিৱৰ্তন হ'ব। কিন্তু আজি—আজি সেই সমাগত
পৰিৱৰ্তনৰ আগমুহূৰ্ত্তত আলোকে নিজৰ সকলো শক্তি দি আত্মলোণ হোৱাৰ
পৰা বকা পৰিবৰ সংগ্ৰাম কৰিব লাগিব। দাবিৰেই তাক বিপ্লৱী কবিয়ে এৰা
নাই, আত্মবানীও কৰিছে। সি দৃঢ় হ'ব পাৰিছে।

মুখ ফুটাই সি কাকো একো নক'লে, তাৰ লক্ষ্যত কবিতাময়, সৌন্দৰ্য্যময়
এখন নানা বৰণীয়া পৃথিৱী—বিশাল, বিস্তৃত, বৰ্ণগন্ধময়। তাৰ দেহাৰ আত্ম-
বোৰত সি ভাগ্যত বোৱনৰ সুৰী চৈতন্ত অস্তিত্ব কৰে। চাবিওপিনে উজ্জ্বল
জীৱনৰ উলস আহ্বান। পৃথিৱীয়ে মাতে, আকাশে মাতে, মাজুহৰ এশান্ত
কৰ্ণই মাতে। এই আহ্বান চিহ্নন; শতমুখ, শত বিকীৰ্ণিকা, শত দাবিৰে
নিহুৰ কোলাহলক তলপেলাই জীৱনৰ এই আহ্বান, যৌৱনৰ এই নিমন্ত্ৰণ
দিস্তৰ বহু বহু বাতি উঠে। এই পাব ওপচা সৌন্দৰ্য্য, এই হৃৎকল কবিতা,
এই অকথিত যৌৱন-ভোৱাৰৰ প্ৰাণ-পৰণা হোহোৱনি—তাৰ বহু কৰাখাট
আহি লাগেহি আলোকৰ স্তম্ভৰেৰে স্তম্ভত।

পৃথিৱী ধুনীয়া, মাজুহ ধুনীয়া, জীৱন ধুনীয়া।

। এখাৰ ।

যৌৱনৰ জয় উৎসৱৰ মাজতে যদি এদিনৰ কাৰণে, অলপ সময়ৰ কাৰণে পৃথিৱীৰ ঘূৰ্ণা নিৰ্ভৰতাক পাহৰি বাৰ খোজো, দাবিহ, লাহনী, বেদনাৰ কথাৰ আনন্দৰ হাঁহিৰে ঢাকি পেলাব খোজো, যদি যুত্ৱাৰ নৃশংসতাৰ মাজত অন্তৰ্ভৱ কাৰণে জীৱনৰ চপল উদ্ভেজন৷ অহুভৱ কৰিব খোজো সি নিজক অপমান কৰা হবনে ?

আলোকে কলেজত পঢ়িছিল। যৌৱনৰ অবুজ মাংসকতা উপলব্ধি কৰিলেও আলোকে তাৰ চিনাকিক মাম দিব নেজানিছিল।

তাৰপিছত সংসাৰত সোমাইছিল। স্তেতিয়াও তাৰ দৈনন্দিনতাৰ মাজেদি যৌৱনে ভুমুক মাৰিবৰ অপচেষ্টা কৰিছিল। কিন্তু কৰ্তব্য চেষ্টনাই ঠাৰো পথ বন্ধ কৰি বাধিছিল। তাৰপিছত সি বিপ্লৱৰ জোৱাৰত নিজকে উটাই নিলে। এই বিপ্লৱো যৌৱনৰে এটা শক্তিমান অভিযান্ত্ৰিক। তথাপি সি পৰিপূৰ্ণ যৌৱনৰ নহয়। এটা নৈৰৱ্যক্তিক তৃপ্তি, এটা অবুজ আশ্বৰ্যমাদ— সি প্ৰেৰণা হ'ব পাৰে, যৌৱনৰ উন্মাদনা নহয়।

আজি সি পুনৰ প্ৰাণন্ত পৃথিৱীৰ মুক্ত বুকুলৈ ঘূৰি আহিছে। যুক্তি আৰু নীতিৰ বন্দীশালৰ পৰা তাৰ আত্মক মুক্ত কৰি মেলি দিছে দিগন্তৰ কোণে কোণে। সি ঘূৰি আহিছে নিজৰ জীৱনৰ মাজলৈ, যৌৱনৰ অনাবিল ক্ষুৰণৰ মাজলৈ।

লৌৰ্ণাৰোথৰ বাহিৰৰ জগতখন যে তাৰ অন্তৰাত্মাত কেতেকী-কলীয়া হৈ উঠিছে, সি বুজিব নোৱাৰিলে। এটা অগ্ৰাঙ্গিল আহ্বানত যেন সি সকলোতে বিয়পি থকা এটা যথুৰ আহ্বান অহুভৱ কৰিলে।

কিন্তু পিছফুৰ্ততে সি অহুভৱ কৰিলে এটা অকাৰণ, অকথিত নাম নোহোৱা বেদনা। যৌৱন জানো বেদনাময় ? যৌৱনৰ আশীৰ্বাদত জানো আগন্তক পৰাজয়ৰ আশঙ্কানী আছে ? শোৱাৰ বেদনা, নোশোৱাৰ বেদনা, পাই হেৰুওৱাৰ বেদনা ; কেবল বেদনা ; অহুভৱ কোনোবা এটা কোণত আঘাত লাগে। ফনটো ভাবাকাত হয়। প্ৰাণটো বিৰাহময় হয়। পৃথিৱীত জীৱনৰ লগলগনেই যুত্ৱাৰ ৰাজ্য বেকি ? অৱশ্যে লগে লগে নিৰানন্দক, বিৰাহক পলকক বেকি ? শোৱাৰ বুকুতো নোশোৱাৰ, অকাৰণ বিবৰ্ভতা কিয় ?

তথানি এটা সুৰ্ভব কাৰণেও লাভবুলীয়া হোৱাৰ কোমল লোভত হৃদয়ৰ
মাজত অহুত্ৰ কৰি তাৰ ভাল লাগিল। আতি, কেৱল আতিৰ এটা নক
দিন—বৰ তাৎপৰ্য্যপূৰ্ণ, বৰ অৰ্থপূৰ্ণ। ভাবিছিত পৰি আছে মহাকাব্যৰ বুকুত
সকলো হেঁচকাই পেলোৱাৰ নিৰ্ভুক্ত বৰ্ধন মানি।

আলোকৰ খুউৰ কবিতা লিখিব মন প'ল। লিখিবা মাথোন সি এটা
শক্তিশালী অগ্নিবাৰী বিগ্ৰহত যোগদান দি ওলাই আহিছে। আতিও সি
শৰ্মগ্ৰাসী দাবিত্ৰৰ কবলত পৰি আছে। কিন্তু আতিৰ কাৰণে কেনে সেইবোৰ
সঁচা নহয়।

ভেঙে আতিৰ কাৰণে কি সঁচা? নিজক সি সেইকথা হুখিব প্ৰয়োজন
অহুত্ৰ নকৰিলে। কোনোবাই তাৰ বুকুৰ কথাবোৰ হৃদয়ত উলিয়াই লৈছে।
তাৰ অহুত্ৰিক কেন্দ্ৰ কৰি আশা অভিলাষবোৰ বন্ধ হৈ, কবিতা হৈ নিগৰি
আহিছে।

আলোকৰ আনন্দ লাগিল।

নৈৰ্যাত্তিক হোৱাত বিজয়ে এটা উদাৰ, উজ্জল আনন্দ আছে, ব্যক্তিগত
হোৱাত, নিজক লৈ ব্যত বকাটো এটা নশংক ভক্তি আছে। ইহ জীৱাই
আছো মোৰ কাৰণে, পৃথিৱীখন পূৰ্ণ হৈ আছে মোৰ কাৰণে—হুৱতো অন্ডাৰ
বাৰ্ধন কৰা। কিন্তু এই বাৰ্ধনতা জনো একেবাৰে বাৰ্ধন, একেবাৰে
নাচ, অস্বাভাৱিক?

বিগ্ৰহৰ মাজত জপিয়াই পৰি এটা অগ্নিত হৃদয় বাটকীয়া হোৱাত বিপুল
উদাৰ আনন্দ আছে। বাৰ্ধনাই, তাৰ পৰিৱৰ্তে আছে অপৰিচিত অনাগত
অন্তৰ কাৰণে ভাগ কৰাৰ অচেতন দৌৰ।

আক অন্তৰ কথা নেভাবি, বৰ্তমান আক ভবিষ্যতৰ কথা নেভাবি নিজৰ
নক নক কথাবোৰৰ মাজত নিজক কন্তকৰ কাৰণে ব্যত বকাটোতো এটা আনন্দ
নোহোৱা নহয়।

আলোকে অশ্লষ্টভাৱে নিশাব কথা ভাবিছিল। তাৰ কৰ্ত্তীৱনৰ মাজত,
তাৰ বিগ্ৰহ আক আত্মবিভাবৰ ভগতখনত হুৱতো নিশা নাই, থাকিলেও
অপ্ৰয়োজনীয়, বিচাপৰ বাহিৰ। কিন্তু তাৰ ভগতত অপ্ৰয়োজনীয় হুৱতো
তাৰ জীৱনত জনো নিশাব কোনো ঠাই নাই? নিশা আকাশৰ ভাৰ নহয়,
শক্তিশালী চকিও নহয়। হুৱতো নিশা আটীয়া বাতিৰ বুকুত অস্বাৰ্থ শোষণ
বিলাকৰ কাৰণে পাৰি যেন উৰি-ফুৰা এটা নক ভোৱাকি পৰা।

অশ্রুতাবে আলোকে অকৃতৰ কবিলে যেন তাৰ সকলো ভাব, সকলো চিন্তা, সকলো কৰ্মশ্ৰেণী নিশাকে কেন্দ্ৰ কৰি জীৱন্ত হৈ উঠিছে। হয়তো তাৰ জীৱনত অবাছনীয় কথা। এটা হৃদয়ৰ ভাগিনাক আনো সদায় যুক্তিব ভূলাচনীৰে জুখিব পাৰে ?

সি এটা অভাৱ অকৃতৰ কবিলে, এটা যুক্তিব নোৱাৰা অকাৰণ অভাৱ। এই অভাৱ ভাত-কাপোৰৰ অভাৱৰ নিচিনা নহয়, এটা অন্তৰ্দৰ্শী অৰোধ অভাৱ। এই অভাৱৰ এটা মাদকতা আছে। ইয়াক উপলব্ধি কৰা যায়, উপলব্ধিৰ বেদনাও হৃদয়ৰ মাজত পোৱা যায়। কিন্তু ইয়াৰ বিৰুদ্ধে কোনো সংগ্ৰাম কৰা নাযায়। এই অভাৱ অতৃপ্ত, গভীৰ, কপহীন। আলোকে ভালেই পালে।

* * * *

ডাক্তৰ ত্ৰীকৰ্ণ ছুটি লৈ আহি ঘৰ ওলাইছেহি। তালেমান দিনৰ যুৰত আহিছে। মিলিটাৰীলৈ গৈ কিন্তু ডাক্তৰ বেচ শকত-আৱত হ'ল। চেহেৰা ষাটিও আগতকৈও ফটফটীয়া হ'ল। লেক্টেনেণ্ট হৈ গৈছিল, অলপতে মে'জৰ হৈছে। উত্তৰ আফ্ৰিকা, পেলেষ্টাইন আৰু মধ্যপ্ৰাচ্যৰ বিভিন্ন ঠাইত যুঁজি ফুৰিব লগা হৈছিল ডাক্তৰৰ। অহাৰ আগতে টিউনিছিয়াত আছিল।

ডাক্তৰৰ হাতৰ বিভিন্ন কটোবোৰ দেখি সকলোৰে স্তম্ভিত হ'ল। কিমান বিচিত্ৰ, বিশাল এই পৃথিৱী! কত মাছুহ, কত দেশ, কত নগৰ-চহৰ। সকলো যেন একে, অথচ কাৰো লগত যেন কোনো নিমিলে।

তালেমান দিনৰ যুৰত নিজৰ দেশলৈ, নিজৰ ঘৰলৈ ঘূৰি আহি ডাক্তৰৰ ভাল লাগিল। অচিনাকি হৈ বাৰ ধৰা চিনাকি মাছুহবোৰক লগ পাই আনন্দ পালে। যুদ্ধকেন্দ্ৰত থাকি থাকি ডাক্তৰ বেচ বাঙালী আৰু ফুৰ্জিবাৰ হৈ পৰিছে। প্ৰাণ উজ্জলভাবে ডাক্তৰে ইাদে, আনন্দ আহ্বান কৰে।

আহি পোৱাৰ পিছদিনাই ডাক্তৰ গৈ নিশাইতৰ ঘৰ ওলালগৈ। ডাক্তৰক দেখি নিশাই প্ৰথমতে সংকোচ কৰিলেও, পিছত সহজ হৈ পৰিল। বৰ আদৰ আৰু গম্ভীৰভাবে নিশাইতে ডাক্তৰক অভাৰ্থনা কৰিলে। মহেন্দ্ৰ কেৰেণীয়েও তৎপৰভাবে আগতকৈ বেছি আগহেৰে ডাক্তৰক সোধ-পোছ কৰিলে।

লাজ আৰু আনন্দত নিশাজনী ধুনীয়া হৈ উঠিছে। চকুদুটা উজ্জল আৰু দীপ্ত হৈছে। আটল গঢ়ৰ মেহটোও কোমল কৰ্মজিয়তা বাগৰি পৰিছে। নিৰাধ মেঘকলীয়া চুলিকোচা যেন আগতকৈও বেছি ঢোঁ উঠা, বেছি বনোৰম হৈ উঠিছে।

আগ্নেয়ও ডাক্তবে নিশাক বেধিছিল, কিন্তু নিশাব দৈহিক কণৰ প্ৰতি বিশেষ মনোযোগ দিয়া নাছিল। আজি নিশাক ডাক্তবৰ চাই থাকিবৰ মন গ'ল—যেন, কথা কোৱাৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই। চকুৰ অব্যক্ত ভাৱান্তে বহুত কথাৰ মাধুৰী লোমাই আছে।

নিশাই হয়তো অবস্থাটো কিছুমূৰ বুজি উঠিল। নিশাব বেছি লাভ লাগিল। তাই নিকপায় হৈ স্থিলে,—“আপুনি কিমান দিন থাকিব?”

প্ৰশ্নটোৱে ত্ৰিকৰ্ণক সচেতন কৰি দিলে। অলপ হাঁহি ত্ৰিকৰ্ণই ক'লে, “ডেড়মাহৰ ছুটি আছে। কিন্তু আক লব লাগিব কিমানি।”

“কিয়?” বুলি স্থিৱে থতমত খাই নিশা বৈ গ'ল। প্ৰশ্নটোত তাই নিজেই লাভ পালে। তাইৰ মৰি যোৱা যেন লাগিল।

ত্ৰিকৰ্ণই হাঁহি নিশাব মূখলৈ চালে। নিশা বঙা পৰিছে, চকু দুটা জলজলীয়া হৈ উঠিছে। নিশাব কাণেৰূবে উত্তৰিতা স্পষ্ট হৈ উঠিল।

ডাক্তবে ক'লে, “মই আক মিত্ৰলুইটলৈ ঘূৰি নেবাৰৰ চেষ্টাত আছো, পাবিলে ইণ্ডিয়া বা বাৰ্মাতে থাকিবৰ চেষ্টা কৰিম।

ফ'ৰটিছ আৰ্হিলৈ আহিবৰ কাৰণে মই বদলিৰ চেষ্টা কৰিছো।”

“এইকালে আহিলে ভালৈই হয়। কিমাননো আক বিদেশত থাকিব।”

“এবা বিদেশত থাকি আনন্দও লাগে, বেয়াও লাগে। নতুন নতুন ঠাইলৈ গৈ বেচ ভাল লাগে, আনন্দান্তে ইয়ালৈ প্ৰায়ে মনত পৰি থাকে।”

নিশাই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ নিদিিলে। নতুন জ্ঞানাবে ত্ৰিকৰ্ণৰ চকুলৈ চকু তুলি চালে। দেখিলে, ত্ৰিকৰ্ণই সঁচা কথাকে কৈছে—মাহুহজন সবল, ফলপোলা।

ত্ৰিকৰ্ণ বাবলৈ ওলাইছিল, এনেতে যাত্ৰা ওলালহি। যাত্ৰাই পাতল ধোঁৱা বৰষুণী এমাত কাণোৰ পিছিছে। চান্দৰ ঘনৰ পাৰিটোত বহল জপাৰ ফুল। উজল হৈ উঠিছে পাৰিৰ ফুলখিনি। নক নক চৌ ফুলি যাত্ৰাই চুলিমোৰ আখা বন্ধা কৰি বাতি থৈছে।

“যাত্ৰা নহয় নে?”

“অ' ককাইদেউ, এইখিনি ওলালহিয়েই। মই ভাবিছিলো, নিশাক লগত লৈ আপোনাক লৈ আহোঁগৈ। সেই বুলিয়েই ওলাই আহিছিলো।”

যাত্ৰা বহিল। নিশা ভিত্তমলৈ গ'ল। অকস্মে নিশাই জানে যাত্ৰাই কেতিয়াও কলিক বিলম্বন নিদিবে। পড়িকে নিশা হয়তো অকস্মত হ'বলগীয়া নহ'ব। ভবাশি যাত্ৰাৰ আগত নিশাব যেন ডাক্তবৰ ওচৰত থিয় দি থকা কঠিন হৈ পৰিছিল।

নিশা বোৰাত মায়াই বিশেষ আগন্তি নকৰিলে। মায়াই ঐকঠৰ লগত কথা আৰম্ভ কৰি দিলে। ডাক্তৰে তেওঁৰ দৈনিক ডাক্তৰ-জীৱনৰ বিভিন্ন আৰু বিচিত্ৰ কাহিনী কৈ গ'ল। জনি মায়াক ভাল লাগিল।

আগন্তে মায়াই ডাক্তৰৰ কথাৰ কিছু আভাস পাইছিল। সেইকথা পৌৰুষাই দিলে, কথা প্ৰসংগত মায়াই ডাক্তৰৰ বিয়াৰ কথা উলিয়ালে। অতি সহজভাৱেই মায়াই সুধিলে, ডাক্তৰৰ বিয়া এই ছুটাৰ ভিতৰতে হ'বনে শিহুত হ'ব।

ডাক্তৰ ইয়াৰ যথাযথ সমিধানৰ কাৰণে প্ৰস্তুত নাছিল। গতিকে প্ৰশ্নটো এৰাই যাঁৱ কাৰণেই হয়তো ক'লে, “আমাৰ নিচিনা মিলিটাৰী মানুহক কোনো বিয়া কৰাব ?”

“নকৰাবৰ কাৰণতো নাই বোধকৰো। আজিকালি মিলিটাৰী বিয়া কৰোৱাটো ফেশনেই হৈ পৰিছে।”

ডাক্তৰে ইয়াৰ পৰা একো স্পষ্টভাৱে বুজিব নোৱাৰিলে, মিলিটাৰী বিয়া কৰোৱাটো কেনে হ'ব পাৰে, কিন্তু নিশা আৰু তেওঁৰ বিয়া জনো ফেশ্বন বন্ধা কৰাৰ প্ৰয়োজনত। নিশাক যে তেওঁ বিচাৰে।

“ভেঙে এতিয়াই বিয়া নেশাতে ?”

“বিয়াৰ কাৰণে জনো অস্ত সকলো সাজু আছে ?”

“অ’ আপুনি নিশাৰ কথা সুধিছে ? নিশাৰ অনিচ্ছা বা অমত থাকিবৰ কোনো কাৰণ নাই। মই জনাত নিশা নিয়ান স্বাৰ্থৰ কেতিয়াও হ'ব নোৱাৰে।”

হঠাৎ নিশা সোমাই আহিল তুয়েটলৈকে চাহ লৈ।

নিশাৰ বিষয়ে আলোচনা হৈছে দেখি নিশাৰ অলপ সংকোচ লাগিল। নিশাই চেষ্টা কৰি অলপ সহজ হ'ব বুজিলে।

“চাহ পাওক—”

“ভোৱালৈকে নানিলা নিশা ?” মায়াই ক'লে।

“বোকাটোৱে ভোৱালৈকে।”

“আমি আলহী, নহয় জনো ?”

নিশাই একো নক'লে।

মায়াই পৰিস্থিতিটো সহজ কৰিবৰ কাৰণে অস্ত কথাৰ অৱতাৰণা কৰিলে। প্ৰসংগভাৱে আলোকৰ কথা ওলাল।

“আলোক ? কোন আলোক ?”

নিশাই কও কও কবোতেই মায়াই ক'লে—“আলোক কুকন, কিছুকি ইয়াতে, নিশাইডব ঘৰতে আছিল। সেই বে মাটবী কৰিছিল।”

ডাৰপি যেন ডাক্তৰৰ মনত নগৰা হ'ল। নিশাই মনত পেলাই দিলে, “সেইবে আপোনাৰ লগত চিকাৰ কৰিবলৈ গৈছিল।”

“অ' কি আচৰিত। আলোক, হ' হ' মনত পৰিছে। সেইবে কবিতা চৰিতা লিখে নহয়?”

মায়াই ইহিলে—“হয়, আপোনাৰ দেৰিছো মনত পৰিল।”

“কি কবে তেওঁ আজিকালি? ক'ত থাকে?”

“মুডমেটত যোগ দিছিল, এতিয়া ক'ত থাকে, কি কবে, একো বিশেষ খবৰ পোৱা নাই।” মায়াই ক'লে।

“ঘৰতে থাকিব পায় কিজানি”—নিশাই ক'লে।

“ভাল মানুহ বেচেৰা। কবিতা চৰিতা লিখিছিল, ভাল কৰিছিল, বিভলিউত্তনত যোগ নিদিয়াই ভাল আছিল।”

“কিজানি! কিন্তু এনেকুৱা কৰি চৰি বিলাকেই সাধাৰণতে বিভলিউত্তন কৰে।”

অন্য কথা হ'ল। বেলিও বহুত হ'ল। মায়াই অপেক্ষা কৰিলে ডাক্তৰ বাবলৈ, ডেডিয়া হলে হয়তো নিশাৰ লগত বিয়া সম্পৰ্কীয় ছৰাৰ নিৰ্বোধ বহুতৰ কথা পাতিব পাৰে। অৱশেষত ডাক্তৰে ঘাবৰ বিশেষ তৎপৰতা নেদেখুউতা দেখি মায়াই বাবলৈ হাত লগালে। তাকে দেখি ডাক্তৰো উঠিল। নিশাই ছয়োকে লগৰে বিদায় দিলে।

* * * *

কেইদিনমানৰ পিছৰ কথা—

হোৱালীজনীৰ লগত এখন দক বিছনা, আৰু এটা অলপ ডাঙৰ ছুটকেছ, চক্লেট বক্স চাহবৰন গাত মেৰিয়াই লৈছে, পৰিপাটিতে। চুলিবোৰ নফনিওৱাৰ কাৰণে অলপ তুৰুৱিয়া হৈ আছিল, কিন্তু তাৰ কাৰণে হোৱালী-জনীক ভাল দেখাইছিল।

এবাৰ একেধৰে চাই থকা আলোকৰ চকুৰে চকুৰে পৰি হোৱালীজনীয়ে অকল্যালে সুৰ খুালে। আলোকেও সেইদৰে চাই থকাটো ভাল কথা নহয় দেখি হাতত লৈ থকা কিতাপখন চকুৰ আগত ৰেলি ল'লে। এখন ইংৰাজী উপভাস।

ভাৰকালিৰ দিন সোনকালেই শেষ হয়। পুৱনি আহাতখনে কঁচৰ কঁচৰ

কবি উজনিৰ সোঁতত আগুৱাই গৈ থাকে ধীৰে ধীৰে। এটা শান্ত গভাৱগভিক
মহাবতাত তাহাজৰ তাকবীয়া ৰাজীবোৰে কথা-বতৰা নকৈ গাব কাপোৰ-
কানিবোৰৰ মাজত নিজক হুমাই দি নিবৰে বহি বহি বাহিৰৰ পৃথিৱীখনৰ
ফালে চাই আছিল।

আলোকেও কিতাপ পঢ়া এৰি বাহিৰলৈ চালে।

হোৱালীজনীয়ে একান্তভাৱে বাহিৰলৈ চাই আছে—নিবিষ্টমনে—শান্ত,
নিশ্চলক চাবনিৰে।

বগা, বহল বালি চাপৰিবোৰত এটা ককণ উদালীনতা, দূৰৰ পাৰৰ পাতসৰা
লঠৰা গছ-গছনি বোৰত এটা অকথিত বেদনাৰ কোমল নিশ্বাস, তাৰ লিপাবৰ
টকল। পাহাৰবোৰৰ গাত আবেলিৰ সূৰ্য্যৰ নিস্তেজ, শেতা পোহৰ।

আকাশখন নীল মায়াৰে ভৰা, দিগন্তৰ পৰা দিগন্তলৈ হেঙুলীয়া ৰাঙনী
ব'দৰ লগত নীল আকাশৰ অকাতৰ চুমা-চুমি। পৃথিৱীখন বহল হৈ গৈছে।
এটা উদাৰ ব্যাপ্তিৰ মৰমী বুকুত ভগতখন লুকাই পৰিছে।

পৃথিৱীত আক একো নাই, একো নাই। এখন পানী জুকোৱা প্ৰাচীন
লুইত, এখন বং-এবোৱা পুৰণি জাহাজ, আৰু কেইটামান নিবৰ ৰাজী, নিইতৰ
চাৰিওফালে আকাশ, পোহৰ, নিবৰতা আৰু বেদনাৰ ফুৰলী-কোমল আবেটন।

আলোকে একো অহুভৰ কৰা নাছিল। এতিয়াও অলপ দূৰতে এখন হুঁচ
চলি আছে, হাই-উকমি, কোলাহল চলি আছে উন্নাদ উন্নতভাৱে।

ইয়াত শান্তি। বুঢ়া লুইতৰ বুকুত অমৰণ অভগন, প্ৰাচীন শান্তিৰ একান্ত
নিবিড়তা, কথা নেপাতিলেও তাহাজৰ সকলো ৰাজী ভাই ভাই, আপোন।
চিনাকিৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই।

এটোপা চাহ খাবৰ মন গ'ল আলোকৰ। তাহাজৰ ভিতৰৰ লক উলখনত
তেতিয়া আৰু কেইবাটাও ৰাজ্য-য়ে চাহ বিচাৰি থিয় দিছে। বেইলিং এৰি
আলোকে তালৈকে গ'ল।

উলখনত আৰু জাহাজখনৰ ভিতৰত লাইটবোৰ দেখিছে সি অহুভৰ কৰিলে
যে কেতিয়াবাই সজ্যা লাগিছে। বাহিৰৰ ভগতখন আন্ধাৰে ঢাকি আনিছে।
এতিয়া পৃথিৱীত পোহৰৰ ওপৰত আন্ধাৰৰ ভয় হ'ব।

। বাৰ ।

চাহ খাবৰ সময়ত আলোকে দেখিলে সেই শেঁতা মুখৰ হোৱালীজনীও
জাক কাষতে থিয় দি আছে চাহৰ কাষৰে। আলোকে অহুভৰ কৰিলে যেন

ছোৱালীজনীৰ লগত কথা পতাতে কোনো অস্বাভাৱিকতা নাই। আৰু যেন
ছোৱালীজনীয়েও তাৰ লগত কথা পাতিব খুজিছে।

চাহ এটোক খাই আলোকে ছোৱালীজনীৰ কালে ঘূৰি প্ৰায় সন্মুখভাৱে
ক'লে—“আপুনি কোনকালে যাব ?”

“মই চিকাৰী ঘাটলৈ যাম”—উত্তৰটো যেন ছোৱালীজনীয়ে প্ৰস্তুত কৰি
বাখিছিল।

“গুৱাহাটীৰ পৰাই আহিছে ?”

“হয়, আজি গুৱাহাটীৰ পৰাই আহিছোঁ।” কথাবাত এটা প্ৰশ্নৰে প'ল।
আজি গুৱাহাটীৰ পৰা আহিছে, মানে, অজসিনা হয়তো ক'বৰ পৰা
গুৱাহাটীলৈ আহিছিল ? আলোকৰ সেইটো জনাব কোনো দৰকাৰ নাই।

অলপৰ মনে মনে থাকি ছয়ো চাহখাই বাব ধৰিলে।

ছোৱালীজনীয়ে বয়ল্যৰটোৰ পৰা অলপ আঁতৰত নিজৰ বিছনাখন কৰিলে।
আলোকে কি কৰিব ভেটিয়াও ঠিক কৰিব পৰা নাছিল, বাটত ক'বৰাত
বালিচৰত জাহাজ নেলাগিলে হয়তো শেষবাৰ্ত্তি জাহাজ তেজপুৰ ঘাটত
লাগিবগৈ। কিন্তু এই দীঘল সময়খিনি বহি বহি কটোৱা জানো লভ্য ?
জাবকালিৰ দীঘলীয়া বাতি।

আলোকেও শোৱাৰ কথা ভাবিলে।

ছোৱালীজনীয়ে নিজৰ বিছনাখনৰ কাষতে অলপ খালি পৰি থকা ঠাইডোখৰ
দেখুৱাই দি ক'লে, “এইখিনিতে আপোনাৰ বিছনা কৰিব পাৰিব।”

জাহাজখন কাৰো নিজা ঘৰ নহয়। ব'তে ইচ্ছা ত'তে যেইকোনো ব্যক্তি
বহিব পাৰে, শুব পাৰে, পায়চাৰী কৰিব পাৰে। কিন্তু সেইটোৱেই জানো
শেষ কথা।

কিন্তু ছোৱালীজনীয়ে নিজেই কৈছে বেতিয়া লংকোচৰ কোনো কাৰণ
নাই।

“আপুনি এতিয়াই শোৱে নেকি ? তাত নেখাব জানো ?”—আলোকে
স্থিলে।

“মই আৰু একো নেখাওঁ, শুকহে খুজিছোঁ। এইখিনিতে ঠাই আছে
আপোনাৰ বিছনা কৰিব পাৰিব।” ছয়ো বুকলি ভেঁকৰ ব্যক্তি।

“ভাল বাক। মই অলপ পিছতহে যাম। কিন্তু দীঘলীয়া বাতি, আপুনি
বহি কিবা যাম—”

“আপুনি থাককগৈ। মোৰ গাটো ক'ব ভাল নহয়—”

“কি হৈছে ?”

“জব উঠিছে কিজানি। গাটো জাব জাব লাগিছে।”

আলোকে অলপ নিকপায় হোৱা যেন হৈ তলম্ব কৰিলে। এজনী
অচিনাকি ছোৱালী! হয়তো অকলশৰে আহিছে! এতিয়া মাজ নৈতে
জাহাজৰ ভিতৰত জব উঠিলে!

আলোকে হুথিলে—“আপুনি কাৰ লগত আহিছে ?”

শেঁতাণবা ওঠ দুটাত এটা লৰা হাঁহি বিৰিঙাই ছোৱালীজনীয়ে আলোকৰ
মুখলৈ চাই ক’লে,—“আপোনাৰ লগত”—

আলোকেও হাঁহিলে।

“লগত আক কোনো অহা নাই ?”

“নাই, মই অকলে আহিছো।”

আলোকে একো কবলৈ বিচাৰি নেপালে। এজনী ছোৱালী জাহাজত
অকলে আহিব পাৰে; জাহাজৰ ৰাজী এজনক নিঃসংকোচে ৰাজাপথৰ লগৰীয়া
বুলি কৈ আখণ্ড হ’ব পাৰে। জাহাজত জব উঠি পৰি থাকিবও পাৰে। তাৰ
বাবে আলোকৰ বিচলিত হবৰ কোনো কাৰণ নাই।

কিন্তু আলোকে দেখিলে প্ৰায়বোৰ ৰাজীয়ে নিজৰ নিজৰ বহা ঠাইতে
শোৱাৰ আয়োজন কৰিছে। জাহাজখনৰ প্ৰান্ত গতিটোৱে সকলোৰে চফুলৈ
টোপনি ৰাতি আনিছে। ৰাগধনেৰে মুখ ঢাকি ছোৱালীজনী বিছনাখনতে
বহি পৰিছে।

সকলো শুই বহি থকা ঠাইত কোনোবা এজন অকলে খিয় দি থকাটো
এককম কথা, তাৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই।

আলোকে নিজকে কোৱাদি ক’লে, তাত এমুঠি নোখোৱাকৈ জব পৰা
‘নেবাৰ। যোৰ অলপ ভোকা লাগিছে। ভোকাটো টোপনি নাহে। আপুনি
জানো কিবা নেখায় ?”

ছোৱালীজনীয়ে আলোকৰ কথাখিনি শুনিছিল। “তাত প্ৰশ্ন নাছিল যেনেই
লাগিল তখানি ছোৱালীজনীয়ে উত্তৰৰ স্তবত ক’লে,—“মই আক একো
নেখাও। গাটো বেয়া লাগিছে, ভোকা নাই, বাটত তাত খোৱাৰ যোৰ
অভ্যাশ নাই।”

কথাবোৰ ভাবাক্ৰান্ত, গম্ব। হয়তো ৰাতিৰ জাহাজত ৰাস্ত ৰাজীয়ে
জেনেকৈয়ে কথা কয়। কথাবোৰ যেন ফুৰালীৰ হেঁচাত গোঠা হৈ গৈছে।

আলোকে ক’লে, “মই আহো যানে আপুনি ক’ক। মই এমুঠি ভাত খাই

আহো। বেগতে আহিম।” হয়তো এই কথাখিনি একেবাৰে অগ্ৰয়োজনীয়, অগ্ৰাংশিক। যাত্ৰ কেইমিনিট মানৰ চিনাকি কোনোবা বাতীক বাত লগাই, অহুযতি লৈ খাবলৈ বোৰাৰ কোনো আৱশ্যক নাই। হয়তো ছোৱালীজনীৰ নিশ্চয় ওঠ ফুটাৰ ওপৰেদি এটা অতি কণী হাঁহিব অশ্লীল কথা বাগৰি গ’ল—আলোকৰ অভিনিতে।

ছোৱালীজনীয়ে সুবে গাৱে বাগখন লৈ বিছনাখনত লীঘল দিলে, কাষতে আলোকৰ বিছনা কবিত্বৰ কাৰণে অলপ ঠাই ৰাখিলে।

তাত থাই আহি আলোকে দেখিলে তাহাজৰ অস্ত সকলো। বাতী তুইছে। অলপৰ অগ্ৰস্ততাৰে বৈ থাকি আলোকে খালি পৰি থকা ঠাই ডোখৰত নিজৰ সৰু বিছনাখন মেলিলে।

বহি, আলোকে হুখিলে, “টোপনি গ’লনেকি?” ছোৱালীজনীয়ে গভীৰ উশাহ লগাইছে।

আলোক মনে মনে থাকিল। এজনী অভিনাকি টোপনি বোৰা ছোৱালীক মতা অভয়া। সুবে গাৱে কাপোৰ লৈ আলোকে বিছনাত লীঘল দিলে। ওচৰ কাৰণে হয়তো নহয়, কিন্তু নোশোৱাকৈ নেথাকিবৰ কাৰণে।

আলোকৰ গাৰ কাষতে, হাত মেলিলেই ঢুকি পোৱাতে তুইছে ছোৱালী-জনী। তাইৰ কথা নেভাবিলেও চলে। বাতাপথৰ মুহূৰ্তৰ চিনাকি বাহুৰোবে আমাৰ চিন্তাত ঠাই কৰি লবলৈ এবি নিয়াটো দুৰ্ভলতা। কিন্তু অস্ত কোনো ভাবেই আলোকৰ মনলৈ অহা নাই।

গভীৰ বাতি। চলন্ত তাহাজ, অচল লময়। জাঁত বাতী, অজাঁত বাত। নিবৰ পৃথিৱী, শব্দ-গভীৰ বস্ত। নিগন্ত বতাহ, শেহকা পৃথিৱী।

সকলোৱেই বেতিয়া চকুযুদি পৰি থাকে, তেতিয়া চকুখেলি থকাৰ কোনো দৰকাৰ নাই। আৰু বাতিৰ সকলো প্ৰভাৱ, সকলো শক্তি যেন বাহুৰ ক্ৰান্ত চকুফুটাৰ ওপৰতে।

“আপুনি টোপনি গ’লনেকি?”—ছোৱালীজনীৰ আকট মাডৰাৰে আলোকক চমকুৱাই তুলিলে, তেন্তে তেওঁ টোপনি বোৰা নাই? অথচ নি যাতোতে উত্তৰ নিদি মনে মনে পৰি থাকিল।

“নাই অহা”, আলোকে ক’লে, “আৰু আপোনাৰ?”

“বোৰ আজিৱেই নহয়, আজি বহুত বাতি টোপনি নাই। টোপনি কেনেকৈ আহে মই কিজানি পাহৰিৱে গৈছো।” যিব, গভীৰ বাতৰে ছোৱালীজনীয়ে ক’লে।

আলোক বিন্ধিত হ'ল। কি এটা বাতিৰ বহুতৰে আয়ত হৈ আছে যেন এই ছোৱালীজনী।

“আপোনাৰ জ্বৰ বেছিকৈ উঠিছে নেকি?”

“চাওকচোন বাক?” নিশ্চিন্তভাৱে ছোৱালীজনীয়ে ক'লে।

আলোক আকৌ বিনোদিত পৰিল। জ্বৰ জানো চহুৰে দেখি? কিন্তু আলোকক বেছি ডবাৰ অৱকাশ নিদি ছোৱালীজনীয়ে ওচৰতে থকা আলোকৰ সোঁ-হাতখন টানি নি নিজৰ কপালত লাহেকৈ হেঁচি ধৰিলে।

ইতিমধ্যে আলোকৰ সংকোচ আৰু দুৰ্বলতা একশ্ৰুকাৰ শেষ হৈ গৈছে। এটা প্ৰায় অস্বাভাৱিক পৰিস্থিতি। শুই থকা আন এজনে শুই শুইয়ে এজনক হাতদি চোৱা! আলোকৰ কাৰণে নতুন অভিজ্ঞতা।

ছোৱালীজনীৰ গাত যথেষ্ট উত্তাপ আছে। হয়তো ১০২° ডিগ্ৰীমান জ্বৰ। কি ৰিডখনা।

“এৰা গাটো গৰম লাগিছে। জ্বৰ উঠিছে নেকি সঁচাকৈয়ে?”

ইয়াৰ কোনো উত্তৰ দিয়াৰ প্ৰয়োজন আলোকে নদেখিলে। সঁচাকথা, জ্বৰ উঠিছে, কিন্তু কি কৰা যায়? যৌথিক সমবেদনা জনোৱাৰ বাহিৰেতো অস্ত্ৰ কিবা কৰাৰ কোনো উপায় নাই।

ছোৱালীজনীয়ে ক'লে, “এনেকৈ ভালেমান দিনৰ পৰা বাতি বাতি মোৰ জ্বৰ উঠিছে। কি হৈছে কবই পৰা নাই।”

“কোনো ডাক্তৰক দেখুওৱা নাই?”

ছোৱালীজনী অলপপৰ মনে মনে থাকিল। তাৰশিহুত লাহে লাহে ক'লে, “সময়েই পোৱা নাই। আৰু দেখুৱালেও জানো কিবা লাভ হ'ব?”

“কিয় লাভ নহ'ব?”

“বিবোৰৰ জীয়াই থকাৰ সাৰ্থকতা আছে, সেইবোৰৰ লাভ হ'ব নিশ্চয়। অ' আপুনি ভাত খালে নহয়?” পিছৰ কথাৰ বাবে যেন ছোৱালীজনীয়ে প্ৰশংগটো ললনি কবিতৰ কাৰণেই উত্থাপন কৰিলে।

আলোকে এটা অকাৰণ বহুত অহুতৰ কৰিলে। এই ছোৱালীবোৰ— ইহুত জটিল হয় কিয়? জটিল হৈ ইহুতে কি ভাল পায়? অথচ সিহুতৰ জটিলতাবোৰ যেন একেবাৰেই অস্বাভাৱিক নহয়।

। তেব ।

জাহাজখনত ডেউয়া কোনো বাজী দাব পাই থকা নাই। বাজিব নিবৰতাৰ মাজত জাহাজখনৰ খৰটো কোনোৱা দুব দিশত আপুনি য'ব যোৱা শাওণৰ মেঘৰ গাজনি যেন লাগে।

লাহে লাহে আলোকে হুথিলে, “আপুনি কথাবোৰ ভেনেকৈ কৈছে কিয় ?”

ছোৱালীজনীয়ে যেন এনে এটা প্ৰশ্নকে আশাকৰি আছিল, “তাই ক'লে, “ইয়াতকৈ সহজভাৱে ক'ব নজনাৰ কাৰণেই ভেনেকৈ কৈছো।”

ছোৱালীজনী নিশ্চয় শিক্ষিতা। তাইৰ কথাবোৰ সংযত, বুদ্ধি আৰু জ্ঞানৰ পৰিচয় তাইৰ আচৰণত স্পষ্ট। কিন্তু এই কথা স্পষ্ট যে তাই নিজক লুহুৱাই ৰাখিবৰ চেষ্টা কৰিছে।

আৰু শিক্ষিতা নহ'লে আজিকালিৰ দিনত কোনো ছোৱালীয়েই অকলে এনেকৈ আহিবলৈ সাহস নকৰে।

আলোকে তাৰিলে আৰু কথা নশতাই ভাল হ'ব, হয়তো জব হলেও, ছোৱালীজনীৰ টোপনি আহিব পাৰে।

কিন্তু ছোৱালীজনীয়েই নিশ্চয়তা আগ কৰি যাত লগালে, “আপুনি ক'ত নামিব ?”

“ভেজপুৰত।”

“অ' মোতকৈ আগতে নামিব।”

“হয়।”

“ভেজপুৰৰ পৰা মই অকলেই যাব লাগিব—”

আলোকে একো নক'লে। সকলো বাজীয়েই বে একেটা ঘাটতে নামিব তাৰতো কোনো অৰ্থ নাই।

আলোকে হুথিলে, “চিকাবী ঘাটত নামি আপুনি পিছে কলৈ যাব ?”

“সেইটো এতিয়াও ঠিক কৰিব পৰা নাই। কিন্তু তাতেই নামিব লাগিব।”

ছোৱালীজনীয়ে জবত জব ককা নাইতো ? কলৈ যাব ক'ব নোৱাৰাকৈয়ে ছোৱালীজনী আহিছেনে ?

কিন্তু ছোৱালীজনী বলৈকে নেবাঞ্ছ লাগিলে আলোকৰ সেই বিষয়ে জানিব বা ভাবিব কি প্ৰয়োজন আছে ? হয়তো ছোৱালীজনীয়ে ভাঙ

কিবা কথা এটাকে লুহুৰাবৰ চেষ্টা কৰিছে। কিন্তু ছোৱালীৰ গোপন কথা জনাত তাৰ কোনো বাৰ্ধ নাই।

দুয়ো ভালেখিনি সময় মনে মনে থাকিল। আলোকে সকলো কথা গোল-মলীয়া যেন অলুহ কৰিলে। কি যে অবোধা মাহুহৰ জীৱনবোৰ। মাহুহৰ একোটা লক জীৱনেই একোটা কি বিঘাট প্ৰহেলিকা। হয়তো সকলোৰে একোটা ব্যাখ্যা আছে। কিন্তু ব্যাখ্যাটোৱেই জানো শেষ কথা?

“তেজপুৰলৈ আপুনি কেলেই যায়?” ছোৱালীজনীয়ে সুধিলে। উত্তৰ দিবলৈ ধৰি হঠাতে আলোক বৈ গ’ল। কেলেই যায়? কি যে গোলমলীয়া কথা! কিন্তু এটা উত্তৰ নিমিলেই নহয় দেখি আলোকে ক’লে, “আগে মই তেজপুৰতে আছিলো।”

“অ” তাত আপোনাৰ চিনাকি আপোন মাহুহ আছে। এৰা, মই যে কি সুধিছো। এনেইনো মাহুহ ক’বলৈ যায় নে?” আলোকে একো কোৱাৰ প্ৰয়োজন নেদেখিলে। হঠাৎ আলোকে অলুহ কৰিলে এখন গৰম হাতে তাৰ হাতখন টানি ধৰিছে।

“আপোনাৰ বেছি জব উঠিছেনেকি?” সহজভাৱে ছোৱালীজনীৰ কপালত হাত দি আলোকে সুধিলে।

“চাওক, মই কিন্তু এনেয়ে আহিছো।” অলুহ এটা বেদনা আৰু ভৃষ্টি-মিশ্ৰিত স্বৰত ছোৱালীজনীয়ে ক’লে।

ছোৱালীজনীৰ গঁটাকৈয়ে বৰ জব উঠিছে। কিন্তু কি কৰা যায় এতিয়া, এই মাজভাতি; মাজ লুইতৰ মাজত সি কি কৰিব পাৰে?

চিন্তা কৰি সি ক’লে—“এনেয়ে যদি আহিছে আপুনি এই জবৰ গাৰে চিকাৰি ঘাটলৈ যাবগৈ নেলাগে। তেজপুৰতে নামক। গাটো অলপ টনকিয়াল কৰি কটলৈ যায় বাৰ।”

এজনী অচিনাকি ছোৱালীৰ ওচৰত এনে প্ৰস্তাৱ কৰাটো অলুচিত হ’লনে নহ’ল ভাবিবৰ সময় আলোকৰ নাছিল।

“তেজপুৰত মোৰ কোনো নাই নহয়। নানিলেও উঠিমগৈ ক’ত?”

বৰাৰ্ধ প্ৰশ্ন। আলোকে এই অচিনাকি ছোৱালীজনীক জবীয়া গাৰে নি কাৰ বস্ত উঠিবগৈ? হঠাৎ সি কি যে কথাবাৰ কৈ পেলালে নতবাকৈয়ে! কিন্তু বিশেষ নিকপায় যেন নেদেখুৱাই আলোকে ক’লে, “তেজপুৰত মোৰো কোনো নাই। কিন্তু আপোনাৰ বেজিয়া ইহান জব, তাতে লগতো কোনো নাই—”

“কিয় অকটো লগত আছে নহয়—”

হোৱালীজনীয়ে কি কুখ্যৰ লগতে। কিয়ন কথিব ? আলোকৰ কিন্তু এজনী বেয়াখী ছোৱালীৰ লগত খেৰালি কৰিবৰ থৈৰা নাছিল। নি যেন যেন থকাই বেছি ভাল হ’ব বুলি ভাবিলে।

“মোৰ এই লগায় ৰাতি-উঠা অকটোৱে যোক বহুত সন্মত খুব লগায় কৰিছে জানে ?” বেচ স্পষ্ট মাজেৰে ছোৱালীজনীয়ে ক’লে।

হঠাৎ এটা নতুন ভাবত আলোক ভিকৰ বাই উঠিল। এইবাৰ ছোৱালী-জনীয়ে কি কথা ক’লে ?

অলপ আঁতৰত জলি থকা কম পোহৰৰ লাইটটোৰ পোহৰত বৈকাকৈ চাই আলোকে দেখিলে ছোৱালীজনীয়ে ডাঙৰকৈ চকুদুটা মেলি একেথৰে ওপৰলৈ চাই আছে, আৰু অৰত তাইৰ শেঁতা মুখখন অলপ বঙা পৰিছে। অতপৰে কথাবোৰ যেন তাই তাইৰ মুখেৰে কোৱা নাছিল, তাইৰ ভিতৰৰ অক্ট এজনী নাজুহে যেন কথাবোৰ কৈ গৈছে আৰু তাই একো ক’ব নোৱাৰে।

হয়তো অক্ট বাতীৰোৰৰ লকেই আলোকৰো টোপনি অহা হ’লে ভাল আছিল। কিন্তু এতিয়া আৰু টোপনি অহাৰ কোনো সম্ভাৱনা নাই। এই অচিনাকি ছোৱালীজনীয়ে আলোকৰ চিন্তা-ধাৰাত আতি কিবা খেলি-মেলি লগাই দিছে।

লগায় উঠা অকটোৱে তাইক লগায় কৰিছে। তাৰ কি অৰ্থ হ’ব পাৰে ? তাৰতো এটা বৰ নিষ্ঠুৰ ইংগণতো থাকিব পাৰে। হিঃ, কি যে অস্বাভাৱিক কথাবোৰ ভাৰিছে!

অৰ উঠি আলোকৰ গাৰ কাষতে জুই থকা এই ছোৱালীজনীৰ অক্ট বি পৰিচয়েই নাথাকক ; সেই পৰিচয় নাই। বেচেৰী ছোৱালীজনী। হয়তো দুখীয়াই হুখক মোৰ বুলি লোৱাৰ লবে জায়ে। এই বেয়াকটোক লগবীয়া বুলি লৈছে।

বেচেৰী ছোৱালীজনী।

ৰাতি শেষ হৈ আহিছে। আলোকৰ ৰাজ্যও শেষ হৈ আহিছে। হয়তো আৰু ডেড় দুই ঘণ্টাৰ দূৰত জাহাজখন ডেকপুৰৰ বাটত বহুগৈ। নি নাথি ঘাব। ছোৱালীজনী সৈ থাকিব। চিকাৰী বাটত নাথিমৰ কাকণ।

ৰাতিৰ নিবৰ গভীৰভাৱত আছে এটা অৰোধ্য শান্তি। নি প্ৰাচীন অতীতৰ লকেই আত্মলীন, অস্থৰ ভৱিষ্যতৰ লকেই বহুস্মৰ। এই নিবৰভাৱ যেন এটা নিজৰ ভাষা আছে। অতি দুখ, অতি গভীৰ, অতি শান্ত। কীজনৰ অৰোধ্য

কাহিনীবোৰ যেন শেহ বাতিৰ দৰেই আলোক-আত্মাৰ বুকুত লীন হোৱা.....।

চিঞৰ-বাধৰ হৈছে। আলোক চমকুধাই উঠিল। ছোৱালীজনীৰ অৱশ
হাতখন হাতৰ মুঠিত লৈ সি যে কেতিয়া টোপনি গ'ল, সি কবই নোৱাৰে।
সি বহি দিলে।

“আপুনি সাৰ পালে?” ছোৱালীজনীয়ে সোধিলে।

“মোৰ যে কেতিয়া টোপনি আহিল কবই নোৱাৰো।”

“যই পিছে হুঙুলো।”

“কিয়?”

“ময়ো শুলে পিছে আপোনাক টোপনিৰ পৰা জগাই দিলেহেতেন কোনে?”

মৰম লগা চকুহালেৰে আলোকে ছোৱালীজনীৰ চকুলৈ চালে। ছোৱালী-
জনীও ইতিমধ্যে বিছনাতে বহিছে। তাইৰ টোপনি নোৱাৰা চকুহটা অলপ
বঠা পৰিছে।

বাহিৰখন তেতিয়া অলপ মুকলি হৈ আহিছে। ধলকাট দিছে। পূবফালে
খোৱা বৰগীয়া পোহৰবোৰ বগা হৈছে। আলোক আৰু ছোৱালীজনী দুয়ো
খন্তেক বাহিৰৰ ফালে চালে, তাৰপিছত একো নেমাতি আলোকে বিছনাখন
লামৰি নামিৰ কাৰণে লাজু হ'ল।

তললৈ নমা খটুটিয়েদি জুখোজমান নামি আলোকে হঠাতে সোধিলে,
“আপোনাৰ নামটো নেজানিলো নহয়, আৰু আপোনাৰ ঘৰৰ ঠিকনা?”

ছোৱালীজনীয়ে শান্তভাৱে হাঁহি ক'লে, “কি কৰিব মোৰ নামটো জানি?
মোৰ নামটো নীৰা। আৰু অ', আপোনাৰ ঠিকনাটো মোক দিয়ক। যই
কেতিয়াবা মোৰ ঠিকনাটো বিচাৰি পালে আপোনালৈ পঠাই দিম।”

আলোকে তাৰ নাম আৰু ঘৰৰ ঠিকনা ক'লে। তাৰপিছত ক'লে,
“আহিলো তেন্তে দেই। আপুনিভো ইয়াত নেনামে।”

ছোৱালীজনীয়ে ক'লে, “এৰা আজি আৰু আপোনাৰ ঘাটত নেনামিলো।
আৰু কেতিয়াবা লগ পালে, সেইবাৰ নামিম বাক!”

আলোক নামি গ'ল। ছোৱালীজনী ৰেলিঙৰ কাষলৈ আহিল।

অলপপৰৰ পিছত জাহাজখন এৰি দিলে। ছোৱালীজনীয়ে দেখিলে প্ৰভাতৰ
বগা পোহৰবোৰ চকুমুখত সানি আলোকে ঘাট এৰি অহা জাহাজখনৰ কালে
একেথৰে চাই আছে।

চকুৰে মনিৰ পৰাটলৈকে ছোৱালীজনীয়ে তালৈ চাই থাকিল। জাহাজ ক্ৰমে
দূৰলৈ আঁতৰি গ'ল।

। চৈতন্য ।

নিশাইত্তৰ ঘৰৰ ছৰাবমুখত বৈ আলোকে সকলৈ যাতিলে—“নিশা
টোপনি গ’লা নেকি ? নিশা ?”

বাতি তেতিয়া এবাৰ বাতি গ’ল। ভিতৰৰ মাহুৰ বাতি এবাৰ বজাত
বহুত বাতি।

আলোকৰ মনটো ভাবাক্ৰান্ত, উলস। একো সি ঠিককৈ বুজিব পৰা নাই।
সি কি কৰিছে ? কি কৰিব খুজিছে ? জীৱনত সি কেৱল কলকে কৰিবনে কি ?
কিন্তু তুলিবোৰ আনো সি নিজে কৰিছে ? অৱস্থা মাহুৰতকৈ লগায় বেছি শক্তি-
শালীনে ? তেনেহলেতো জীৱনৰ ওপৰত অৱস্থাতেই লগায় জয়ী হ’ব ? মাহুৰৰ
শক্তিৰ পৰিচয় ক’ত ? কেৱল বাবে বাবে পৰাজিত হোৱাত ?

আলোকে বুকুখনৰ ভিতৰত এটা মৰ্জভেদি নিটুৱ বেদনা অনুভৱ কৰিলে।

অৱস্থাবে অস্ত নাম দিব নেকি ?

বাহিৰত ঘন কঁৱলী আছিল, লাইটবোৰ ছুৰলভাৱে জলি আছিল।
ব’তিটো অগ্ৰফল, গোমোটো।

আলোকে আকৌ সকলৈ কিত্ত স্পষ্টভাৱে যাতিলে—“নিশা ?”

হঠাৎ নিশাই লাব পালে। মূৰৰ কাষৰ মেজখনৰ ওপৰত জলি থকা
লেমটো বঢ়াই দি নিশা উঠি আহিল।

“মামা নেকি ?”

“এবা, ময়ে নিশা।”

ভিতৰ লোমাইলৈ আলোকে মনৰ সকলো বল দি নিশাৰ মূখলৈ চালে।
‘নিশাৰ মূখখন শুকান, কক। চুলিবোৰত কেইবাদিনো ডেল দিয়া নাই।
শুকান ওঠ ছুটাৰে দিবা ক’বৰ চেষ্টা কৰিলে—হুৱতো হাঁহিৰুৱা চেষ্টা কৰিলে।
কিন্তু ছুৱোটাৰ এটাও নিশাই কৰিব নোৱাৰিলে। হঠাৎ নিশাৰ চকুছটা
পানীৰে ভৰি পৰিল।

“নিশা—”

চকুপানীখিনি মচিবৰ চেষ্টা নকৰি নিশাই ক’লে—“আজক ভিতৰলৈকে।”

মাজৰ কোঠালিত জুইতুৰ। উৰি উৰি জলি আছিল। জলা অৰ্দ্ধাৰোৰৰ
ওপৰত জুই বিখোৱা আছিল। জুইতুৰক মাজত লৈ নিশা আক আলোক

ছয়ো মুখামুখীকৈ দুখন সৰু চাপৰ বেতৰ চকীত বহিল। নিশাই জুইকুৰা অলপ বেছিকৈ জলাই দি কাষতে থকা চাহৰ সৰু কেটলিটো একাষে দিলে।

নিবৰ বাতি। জুইকুৰাৰ কোনো শব্দ নাই। বাহিৰত গছপাতৰ পৰা টুপুৰ-টুপুৰকৈ নিবৰ সৰাৰ শাস্ত শব্দ। জুইকুৰাৰ অঙঠাবোৰৰ পোহৰত আলোক আৰু নিশাৰ বেদনাক্ৰিষ্ট, উত্তেজিত মুখকেখন বঙা পৰি উঠিছে। কাৰো মুখত কোনো কথা নাই।

ভালেমান পৰৰ নিবৰতাৰ মূৰত বহুত যত্নেৰে আলোকে মাতিলে—
“নিশা!”

নিশাই চকু দুটা ভুলি আলোকৰ মুখলৈ চালে।

—“নিশা”—

লাহে লাহে নিশাই ক'লে—“মই ক'ব পাৰো। আজি মায়াৰ চিঠি পাইছো।”

আলোকৰ বুকুত যেন কোনোবাই বৰ শক্ত গধুৰ শিল এচটাৰে হেঁচি দিছে। তাৰ যেন উলাহ বন্ধ হৈ বাব খুজিছে।

“মায়াই তোমালৈ লিখিছে? কি লিখিছে?”

“সকলো লিখিছে।”

“এবা, তেনেহলে বুজিছাই। সকলো স্তলে নেকি?”

“তাইছে। আজি পুৱাতে আপুনি আহিল, তথাপি আমাৰ ঘৰলৈ আহিছে এই দুপৰ বাতি।”

“ইয়ালৈকে বুলি পোনাই আহিছিলো। পিছে উকীলৰ ল'ৰাটোৱে পালে। সি একপ্ৰকাৰ জোৰ কৰিয়ে মোক টানি লৈ গ'ল। আগৰ ছাত্ৰ আছিল নহয়। তাৰ পিছত ইজন-সিজনকৈ মাছহ আহিয়ে আছে। তুমিও কিন্তু বাবা বুলি আশা কৰিছিলো।”

“নহয়, প্ৰথমে গৈ তাতে সোমোৱাৰ কাৰণে মই বেয়া পোৱা নাই। আজিৰ দিনটো কিয়, কালিলৈও তাতে থকা হ'লেও মই বেয়া নেপাওঁ।”

“বাক দিয়া আজিয়ে আহিলো। এতিয়া কোৱাচোন খবৰ-বাতৰি।”
পৰিস্থিতিটো লঘু কৰিবৰ কাৰণে আলোকে ক'লে।

“এইকালৰ খবৰবোৰ পাইছে?”

“পাইছো, বায়াই লিখিছিল। সকলো সঁচা ভেঙে?”

নিশাই একো নেমাতিলে। তাই আলোকৰ কাৰণে এপিয়লা চাহ কৰিলে আৰু জুইৰ কাষতে ডাক দিলে।

“ভাঙব লগত ঘোৰ বেছিম্বিৰ চিনাকি নহয়। ভাণি জানো—ভাঙব
এজন বৰ ভাল মানুহ।”

বাৰা দিয়াৰ হুৰত নিশাই ক’লে, “অন্ত কথা কওকোন, কওকোন—
আপোনাৰ কথা। যোঁলৈতো কোনো চিঠি-পত্ৰকে নিদিয়ো।”

“জ্ঞাবলগীয়া একো নাছিল কাৰণেই তেওঁলৈ কোনো চিঠি দিয়া
নাছিলো।”

“জ্ঞাবলগীয়া থাকিলেহে মানুহে মানুহলৈ চিঠি দিয়েনেকি? অ’—এতিয়া
আপুনি কি কৰিছে বাক মায়া?”

“ঠিক একো কৰা নাই। কৰিব বুলিছোহে।”

“কি কৰিব?”

“ভুলকৈয়ে হওক বা ভালকৈয়ে হওক, এবাৰ ঘোঁড়ৱা ৰাজনীতিত নামিলো
সেই পথকে লব লাগিব।”

“ৰাজনীতি জানো কিবা কাম? আপুনি খাব কেনেকৈ?”

“এবা, মই তাকেই ভাবিছো নিশা। আমাৰ দেশত খাবলৈ থকা
সলৈটো ৰাজনীতি কৰেই, খাবলৈ নথকা বোৰেও ৰাজনীতি কৰিবলগীয়া হয়।”

“কিয় আপুনি কথিতা নিলিখেনেকি আক?”

“কথিতা? সিওটো ৰাজনীতি কৰাৰ সৈতে একে কথা। অলমৰ সাহিত্যিক
সকলে অন্ত কিবা নকৰিলে, খাবলৈ ভাতৰ বোগাব কৰিব নোৱাৰে।

“ভেস্তে আভিকালি আপুনি লেখা-মেলা নকৰা হ’ল।”

“একেবাৰে এৰি দিয়া নাই। পিছে কোনো লিখিব তাকে দেখোন ঠিবাং
কৰিব পৰা নাই। দিনবোৰ যে ইমান সলনি হৈ গৈছে। আগৰ নিচিনা
লিখা আভিকালি অচল।”

“ভেস্তে সলনি হোৱা দিনবোৰৰ কথাকে লিখক। আপুনিওতো সলনি
হৈছে। নাই হোৱা জানো?”

“সকলোৱেই সলনি হৈছে। মই, তুমি—সকলো। কিন্তু বাহিৰ জগতখনৰ
বিধান সোনকালে আক বিধৰে পৰিৱৰ্তন হয়, আমাৰ অন্তৰৰ জগতখনৰ বিধান
সোনকালে পৰিৱৰ্তন কৰা টান। সেইকাৰণেই সলনি হোৱা দিনবোৰৰ কথা
লিখা লভ বেন লগা নাই। বাক, মই বাও নিশা। বাতি বহুত হ’ল।”
আলোকে কৈ নিশাৰ হুৰলৈ চালে।

“বাহ? ভাববানে আপুনি যোক কেবল নেবা কবিকৈলহে আছিল,
ইয়াত আতি কেবাক? আক আহিছেও বাতি এবাৰ বজাত।”

“মানে, কথা হ’ল কি জানা ?”

“কথা হ’ল কি জানো। জাহাজ বাটৰ পৰা পোনে পোনে আমাৰ ঘৰলৈ নাহি যেতিয়া আপুনি অস্তৰ ঘৰলৈ বাট ললে, তেতিয়াই বুজিলো কথা কি হৈছে।”

“অ’ তোমাৰ খঙেই উঠিছে ছাগৈ। এতিয়া বাতি বহুত হ’ল, অস্তৰ আমনি কৰা জানো ভাল ? তেওঁলোকে তাতো শোৱাৰ কথা ক’লে কাৰণেহে।”

“বুজিছো মামা, আমি এতিয়া অস্তৰ হ’লো নহয় ?”

অলপপৰ দুয়ো মনে মনে থাকিল। এটা হেঁচি বখা উত্তেজনাৰ নিশাৰ মুখখন বঢ়া হৈ পৰিছিল। হঠাৎ নিশা শান্ত হৈ পৰিল আৰু লাহে লাহে ক’লে,—
“ভাল তেনে বাওকগৈ। যাওঁগৈ বুজিলেনো কেনেকৈ বাখিম ? টান কথা ক’লো, বেয়া নেপাব দেই মামা।”

কথাখিনি শেষ কৰি নিশা সিমালৰ কোঠাটোলৈ গল আৰু অলপ পৰৰ পিছতে ঘূৰি আহি ক’লে, “সেইটো কোঠাত শোৱকগৈ। বিছনা পৰা আছে। বুৰ বাজিব হ’ল।” নিশাৰ কথাবাতত আছিল আদেশৰ স্বৰ।

হঠাৎ আলোকৰ মনটো এটা তৃপ্তিৰে ভৰি উঠিল। সি উজ্জল চকুদুটা তুলি নিশাৰ মুখলৈ চালে। নিশাই আগফালৰ ছুৰাৰখন বন্ধ কৰি আহি কুঁজা হৈ আলোকৰ কাষতে বৈ ছমুৱা জুইকুৱাত কাষৰ তুঁহবোৰ তুলি দিলে।

“তেন্তে মই থাকিব লাগিব নিশা ?” নিশাৰ হাতখনত ধৰি আলোকে স্থথিলে।

“এবা, আভি বাতিটোৰ কাৰণে থাকক। মই খুব সোনকালে উগাই দিম। উঠি মুখ নোধোৱাকৈয়ে লব মাৰিব।”

থুৰুথুকাই নিশাই হাঁহি উঠিল। আলোকেও নেহাঁহি নোৱাৰিলে।

। পোন্ধৰ ।

বাতি আৰু দিনৰ মাজত বহুত পাৰ্থক্য আছে। বাতিৰ কোমল অন্ধত্বভি-
বোৰক দিনত কেতিয়াবা বৰ লঘু আৰু হাতাস্পৰ্শ বেন লাগে। দিনটো বেন
বাতিতকৈ বেছি লভ্য, বেছি বাস্তব। বেছি উজল। বাতিয়ে বাস্তবক দুৰ্বলো
কৰে নেকি ?

পিছদিনা দেৱিকৈ জই উঠিও আলোকৰ বিশেষ অস্বাভাৱিক বেন নেলা-

গিল। হয়তো ইতিমধ্যে নিশাই ছুই তিনি পাক মাৰি থ'লহি সি লাব পাইছেনে চাই।

দিনত যেন সকলো সহজ হৈ পৰিছে। সি আৰু এতিয়া বুলমাটৰ আকৌক নহয়। পলাতক বাৰ্জেনডিক কৰ্মী আলোকো নহয়। সি এতিয়া বৃদ্ধ আলোক—সি কবি আলোক, ডাবুক আলোক—কাৰোবাৰ মৰম বিচৰা ডেকা আলোক। তাৰ কৰু কৰনা আকৌ পাখি মেলি আকাশলৈ উৰিছে। তাৰ ভায়েক বামধেহ বুলীয়া হৈ উঠিছে। হয়তো ভই উঠি পুৱাৰ নতুন পোছৰত সি বাতিৰ নিশাজনীক আৰু বেছি ধুনীয়া দেখিলে। নিশাৰ এটা বিশেষৰ আছে, এটা সহজ সৌন্দৰ্য আছে, এটা কমলীয়তা আছে, বিটো সি লভাই, লমিতিয়ে, বাট-বাটে পোৱা আন কোনো ছোৱালীৰে নাই দেখা।

“কি চাই আছে, মুখ হাত ধোৱক।” প্ৰায় আদেশৰ স্বৰতে তাইৰ মুখলৈ চাই থকা আলোকক নিশাই ক'লে।

এই স্বৰতোতো আলোকে নিশাৰ মৰম-মিহলি ব্যক্তিত্বটোৰ এটা আভাস পালে।

চাই খোৱাৰ পিছত আলোক আৰু মহেন্দ্ৰ কেৰেণীয়ে ভালমানপৰ নানা কথা বতৰা পাতিলে। অথা প্ৰলংগত কেৰেণীয়ে নিশাৰ বিয়াৰ কথাও উলিয়ালে। ডাক্তৰ শ্ৰীকৃষ্ণৰ লগত নিশাৰ বিয়াৰ সকলো মিহা হৈয়ে আছে। সোনকালে বিয়াখন পাতি পেলাব পাৰিলেই তেওঁ বক্য পায়। ডাক্তৰো কামৰ যাহুহ। সবহদিন দুটি নেপায়।

আলোকে নিৰ্ম্মিকাৰ কঠে আৰু সহজভাৱে ক'লে যে লংবাঘটো পাই সি বেচ আনন্দ পাইছে। ডাক্তৰক সি চিনি পায়। তেওঁ বেচ ভাল যাহুহ। নিশাইত স্বৰ্ণ হ'ব নিশ্চয়।

মহেন্দ্ৰ কেৰেণীয়ে ক'লে, “সকলো ভগৱানৰ হাতত। তাইৰে বিভাজি কপাল ভাল। নহলে শ্ৰীকৃষ্ণৰ নিচিনা ল'ৰা আমাৰ ঘৰলৈ আহিব বুলি ভাবিকই নোৱাৰি।”

“নিশানো কি বেয়া ছোৱালীজনী”—আলোকে ক'লে। ডামোলৰ বটাটোলৈ নিশা ভিতৰৰ পৰা আহিছিল। আলোকৰ কথাৰাৰ তনি বৈ থ'ল।

“ভোয়াৰ নিজৰ বিষয়ে শিছে কি ভাবিছা ?” মহেন্দ্ৰ কেৰেণীয়ে হুহিলে।

“কিবা এটা কবিতা লাগিব। ঘৰৰ অৱস্থাটো আপুনি জনাই। কিন্তু কি কবো এতিয়াও ঠিক কবিতা পৰা নাই।”

“এবা, এনেয়ে থাকিলে আক্ৰিকালি এদিনো চলিব নোৱাৰি। শিছে

বিভাৰ্কেবা আছে বেতিয়া। তোমাৰ বেছি চিন্তা কৰিব নেলাগিব। বিধানক ক'তো মৰণ নাই।” তাক আশ্বস্ত কৰিবৰ কাৰণেই যেন কেবেগীয়ে ক'লে।

“আজিকালি বিধান মধ্যবিন্ত শ্ৰেণীয়েই বিপদ আটাইতকৈ বেছি। সবহ ধন নহ'লে কোনো ব্যৱলায়তে হাত দিব নোৱাৰি, স্থবিধাজনক চাকৰিও পোৱা নেযায়।”

নিশা ভামোল লৈ সোমাই আহিল। অকণমান পৰ এনেয়ে বহি আকৌ কেবেগীয়ে ক'লে—“তোমালোকে কথা পাতাইক, মই আহিছো।”

কেবেগীৰ অন্ধিহুঁল বাৰলৈ ওলাবৰ হ'ল। নিশা বহিল, “কি কৰিব পিছে এতিয়া?” নিশাই স্থধিলে।

“প্ৰথমতে তোমালোকৰ বিয়া-চিয়া খাই লওঁ। তাৰপিছত চিন্তা কৰা হ'ব।”

নিশা অলপ ৰঙা পৰিল।

“মোৰ লগত আপুনি কোনোদিনেই পোনকৈ কথা নেশাতে।”

“জানা নিশা, যেতিয়াৰ পৰা মাহুছে কথা কবলৈ আৰম্ভ কৰিলে, তেতিয়াৰ পৰা মাহুহ কৃত্ৰিম হ'ল। মাহুছে মনৰ ভাববোৰ পোনপটীয়াভাৱে প্ৰকাশ নকৰি বৈকটকৈ প্ৰকাশ কৰিবলৈ ধৰিলে। কথা মাহুছে কিয় কয় জানা?”

একো নকৈ নিশাই আলোকৰ মুখলৈ চালে।

আলোকে ক'লে—“মনৰ ভাব লুকুৱাবৰ কাৰণেই মাহুছে কথা কয়। মাহুহৰ ভাব প্ৰকাশৰ সকলো মাধ্যমৰ ভিতৰত শব্দৰ মাধ্যমেই আটাইতকৈ দুৰ্বল।”

“মই নিমানবোৰ ভুবুজো। কথাৰে মাহুছে মনৰ ভাব প্ৰকাশ কৰে, আমি নিমানকেহে জানো।”—নিশাই ক'লে।

“কথাৰে মাহুছে মনৰ ভাব গোপন কৰে, সেইকথা তেন্তে নেজানা?”

নিশাই তলমূৰ কৰিলে। আজি আলোকে কথাবোৰ অক্লবকমে কোৱা আৰম্ভ কৰিছে। আলোকে নিশালৈ চালে। নিশা শান্ত। আলোকৰ মনত এনে লাগিল যেন নিশাৰ নিচিনা ছোৱালী এজনীয়ে মনৰ ভাব গোপন কৰিবৰ কাৰণে কথা নকয়—প্ৰকাশ কৰিবৰ কাৰণেই কয়। কিন্তু কি ভাবিব লাগে হয়তো নিশাই আজিও শিকা নাই।

আলোকে ক'লে—“আজিয়ে বামটৈ বুলি ভাবিছিলো, কিন্তু আজি আক বোৱাটো নহ'বলৈ ভিজানি—”

নিশাই ডেউকাও একো নক'লে।

আলোকে মনে মনে থাকিল।

দুয়োৰে মাজৰ নিৰৱতাখিনি স্পষ্ট হৈ উঠিল। লাহে লাহে নিশাই ক'লে—
“আপুনি কি কৰিব ?”

আলোকে বাহিৰৰ কালে চাই আছিল। নি ক'লে,—“মই কি কৰিব নক
নিশা ?”

নিশাই তাৰ চকুলৈ চালে। বাহিৰলৈ চাই আলোকে কিবা এটা ভাবি
আছে। নিশাই কিবা এটা ক'ব খুজিছিল, এনেতে মায়ী / মায়াই আহিল।

মায়াক দেখি নিশা অলপ অপ্রস্তুত হৈ পৰিল, কিজানি চকলা মায়াকনীয়ে
কি কৈ দিব এতিয়া।

মায়ী কিন্তু অভাৱনীয়ভাবে শান্ত। তাই যেন এজনী কথা তিৰোত।
আৰু তাইৰ সমুখত যেন আলোক আৰু নিশা এহাল লক ল'ৰা-ছোৱালী।

শান্তভাবে চকীখনত বহি মায়ী ক'লে—“ৰাতি আপুনি ইয়াতে
থাকিল ?”

“ৰাতি বহুত হ'ল নহয়—”

“মই জানিছিলো, আৰু নিশাপুত্ৰো ইমান অস্তিত্ব নহয় যে ৰাতি এথাৰ
বজাত আকৌ আপোনাক আমাৰ ঘৰলৈ পঠাই দিব ! এতিয়া পিছে আমাৰ
ঘৰলৈ এবাৰ যাব জানো ?”

মায়ীৰ পাতীৰীয়া নিশাৰ অলপ অস্বাভাৱিক যেন লাগিল। নিশাই অলপ
শতলভাবে ক'লে—“তই জানো মায়াক লৈ যাবৰ কাৰণেই অহা নাই ?”

“তই এৰি পঠিয়ালেহে মই লৈ যাব পাৰো—”

“মই জানো ধৰি ৰাখিছো। এতিয়াই যাব নেকি মায়ী ?”

মায়ী ক'লে—“এতিয়াই যাব নলাগে। মই তেখেতক লৈ যাবৰ কাৰণে
অহা নাই। তই নিজেই ৰাতি ৰাতি হৃদয়ৰ তাতলাত থুৱা। আকতো
তই থুৱাবলৈ নেপাবি।”

মায়ী আলোক আৰু নিশাৰ মাজলৈ এবাৰ চাই, তিৰত সোমাই গ'ল।

এবাৰ মাথোন আলোকৰ চকুলৈ চাই নিশাই কলমূৰ কৰিলে। মায়ীৰ
সহ কথাবোৰে যেন তাইক নিৰ্ভৰতাৰে আশ্বস্ত কৰিলে।

নিশাৰ জীৱনলৈ নতুন দিন আহিব। কিন্তু সেই দিনবোৰে তাইৰ কাৰণে
কেৱল নতুন নতুন বেজনাৰ অভিজ্ঞতাকে আনিবনেকি ? আলোকৰ অপূৰ্ণ
জীৱনটোক পূৰ্ণ কৰি তোলাৰ কোনো লক্ষ তাইৰ হাতত নাই। আলোকে
জীৱনত কিহবাবে অশেফা কৰিছে তাই নেভানে। বাক্য এটা কথাকেই
তাই কবনভাবে উপলব্ধি কৰিছে যে তাই আহি জীৱনৰ এটা বাটৰ দেৱোভাঙ

বৈছেহি, ব'ন্ত তাইব গজিয়ে নতুন পথ লব—আলোকৰ জীৱনৰ পৰা এবাই তাই
ভাস্কৰ শ্ৰীকৰ্ত্তৰ জীৱনৰ লগত ধোজ মিলাই আগবঢ়িব লাগিব।

আলোকে হয়তো অস্তকিবা কথা ভাবি আছিল। অলপপৰৰ মূৰত
আলোকে ক'লে—

“নিশা—”

“কি নামা ?”

“তুমি বন্ধা ভাত এমাজ খাই যাওঁ, নহয় জানো ?”

একো উত্তৰ নিদি নিশা লাহেকৈ ভিতৰলৈ উঠি গ'ল।

আলোক বহি আছিল। নিজকে তাৰ এজন প্ৰাচীন দাৰ্শনিক যেন
লাগিল। তাৰ চকুৰ আগেদি পাৰ হৈ গৈছে পাখিলনা ছবন্ত ঘোঁৰনৰ
কাৰাভান, পাৰ হৈ গৈছে শীত-বসন্ত, শৰত-হেমন্তৰ নানা বৰণীয়া পালতৰা
নাও, পাৰহৈ গৈছে মিলনৰ উৎসৱ আৰু বিচ্ছেদৰ ক'লা ডাৱৰ।

আলোকৰ নিজকে অকলশৰীয়া যেন লাগিল অকাৰণতে। তাৰ মনটো
কিয় হৈ উঠিল। সি উঠি থিয় হ'ল আৰু বাহিৰৰ ফালে চালে। মুকলি এখন
নীল আকাশ আৰু মুকলি এখন বহল পৃথিৱী।

তাৰ মনটো অলপ প্ৰফুল্ল যেন লাগিল। শূন্য উৱাস আকাশখনৰ জ্ঞানো
মৌল্য নাই ? তাৰ জীৱনৰ পথ স্নকীয়া। সেই পথত অৱগৰ নাই, শান্তি
নাই, ব'বৰ ঠাই নাই। বাহিৰত নতুন জীৱনৰ জোৱাৰ। তাত অপিয়াই
পৰিব লাগিব। শান্তি নাই, শান্তি নাই।

মায়া ভিতৰৰ পৰা ওলাই আছিল, হাতত এখন বহী।

“আপোনাৰ এৰি যোৱা কবিতাবোৰ—”

“অ'-সেইবোৰ এতিয়াও আছে নহয় ? মই ছেৰাই গৈছে বুলিয়ে
ভাবিছিলো।” আলোকে ক'লে।

“নিশাই ভালকৈ থৈ নিছিল। আপোনাক লাগিব নহয় ?”

“লাগিব। অৱন্তে এইবোৰ কবিতা কিমান আভিকালি প্ৰকাশ কৰিবলৈ
সুবিধাজনক নহ'ব। দিনবোৰৰে ইমান বেগাই চলি হৈছে।”

“কিন্তু সেই অৱশ্যতে মাহুৰবোৰ চলি হৈছে জানো ?” মায়াৰ প্ৰশ্নত
আলোকে হাঁহিলে।

“মাহুৰ চলি হৈছে কাৰণেইতো দিনবোৰৰ নতুন ৰূপ দেখিছো। কালিৰ
কিয়ৰী আজি হৈ পৰিছে শান্ত, কালিৰ বন্ধী আজি মুক্ত, সিদিনাৰ ভাবিলালী
কবি আজি হৈ পৰিছে বাস্তৱৰ উপাসক। ইয়াৰ বেগাই মাহুৰ জীৱনৰ গতি

সলনি হৈছে যে মাহুৰৰ প্ৰকৃত অভিব্যক্তি কোনটো বুজিবলৈও টান হৈ পৰিছে।”

একো নকৈ মায়াই মাত্ৰ হাঁহিলে।

মায়াই ভাবিলে পৃথিৱীখন বৰ পুৰণি। আলোক কৰি। তাত ৭ পৰিবৰ্ত্তন ঘটিছে সি অতি সামান্য। পৰিবৰ্ত্তন ঘটিছে তেওঁৰ নিজৰ মনৰ ভিতৰত। কিন্তু মায়াই একো নক’লে।

নিশা ভিতৰৰ পৰা ওলাই আহিল।

“আপোনাৰ কবিতাৰ বহী পাইছে?”

আলোকে কিবা ক’ব খোজোতেই মায়াই কৈ উঠিল—“পাইছে পাইছে। তইতো নেথাক, এতিয়া তেখেতৰ আশ্ৰয় এই কবিতা-বোৰেই।”

নিশা বচা পৰিল।

মায়াই হাতত অতপৰে লৈ থকা কাগজখিনি আলোকৰ হাতত দি ক’লে—
“লওক, এইখিনি বাখক। তাত থাকে আহিব তেহে, দিনত আকৌ আমাৰ ঘৰৰ বাটটো চিনি পাব নহয়?”

মায়া ওলাই গ’ল। আলোকে এবাৰ নিশাৰ মূৰলৈ চালে। ভাবপূৰ্ণত নিজকে কোৱা দি ক’লে—“মায়া ছোৱালীজনীক তুমি বুজিব পাৰানে নিশা?”

নিশা নিকন্তৰ……

* * *

ৰাতি ভাত-পানী খাই উঠি আলোক আহি মায়াইতৰ পটিকতে বহিলহি। জাব পৰিছে। দুৱাৰ-খিৰিকী বন্ধ কৰি বখাৰ কাৰণে ভিতৰত অলপ উষ্ম আছে।

তামোলৰ বটাটো আলোকৰ ফালে আগবঢ়াই দি মায়াই ক’লে—“মই কি ভাবো তানে?”

“কোৱাচোন—”

“বেয়া পাবনেকি?”

“ওহো, বেয়া আকৌ পাব কিয়?”

“নিশাই বিলবে আপোনাক ওচৰৰ পৰা চিনি পাবৰ সুবিধা পাইছিল, মই নাই পোৱা, মই আপোনাক দূৰৰ পৰাহে লগ পাইছো—”

মায়াই কি ক’ব বুজিছে আলোকে একো ধাৰণা কৰিব নোৱাৰিলে। সি কোঁতুহলেৰে মায়াৰ মূৰলৈ চালে।

“কিন্তু মই ভাবো, মই আপোনাক বিমানখিনি বুজিব পাৰিছো নিশাই বিমানখিনিও আপোনাক বুজিব নোৱাৰিলে। আপুনি কি ভাবে?”

“মই ? মই তোমাৰ প্ৰশ্নটো বুজাই নাই মায়া ।”

মায়াই হাঁহি ক’লে—“যোৰ প্ৰশ্নটো আপুনি নিশ্চয় বুজিব পাৰিছে ; কিন্তু উত্তৰটো কি দিব তাৰি পোৱা নাই ।”

মায়া মনে মনে থাকিল আৰু আলোকৰ কালে নোচোৱাকৈয়ে ক’লে—
“নিশাৰ বিয়াৰ আগতে শেষ দেখাৰি দাবৰ কাৰণেই আপুনি আহিল, অথচ নিশাই আপোনাৰ মনটো অকণো বুজি নোপালে ।”

“হয়তো বুজিব লগা একো নাইও, মায়া ।”

ভীতভাৱে আলোকলৈ চাই মায়াই ক’লে—“আপোনাক সাধনা দিবৰ চেষ্টা কৰি মই আপোনাক বেহনা দিবলৈ নিবিচাৰো । কিন্তু নিশাই যিদিনা আপোনাক বুজি পাব, সেইদিনা বহুত পলম হৈ যাব হয়তো ।”

আলোকে তলমূৰ কৰিলে । গাত কথা নলগা মায়াজনীয়ে এইবোৰ কি কথাৰ অৱতাৰণা কৰিছে আজি !

“কুমি কি ভাবিছা মই নেজানো মায়া, কিন্তু এইটো জানো যে নিশা আৰু শূন্যৰ জীৱনৰ পথ বেলেগ বেলেগ ।”

“সেইকথাকে মই আপোনাক ক’ব খুজিছিলো । আপুনি বুজিছেই । ময়ো ভাবিছো, আপোনাৰ জীৱনৰ পথ সুকীয়া । শেষ পৰ্যন্ত আপুনি স্বাভাৱীভাৱে কৰিবনে নকৰে আৰু কৰিলেও কি স্বাভাৱীভাৱে কৰিব, সেইটো এতিয়া কবলৈ টান । কিন্তু আপুনি কৰি মাছহ, সাহিত্য সাধনাই আপোনাৰ জীৱনৰ অৱলম্বন । যোৰ মনেৰে তাৰ মাছেদিহে আপুনি নিজক প্ৰতিষ্ঠা কৰিব লাগিব ।”

“প্ৰতিষ্ঠাৰ কথা মই ভবা নাই । বৰ্তমান ভাবিছো জীৱিকাৰ কথা । আমি যিদলে সোঁতৰ বিকছে সাঁতুৰিছো, সেইদৰে কট আছেই ।”

“আপুনি কি কৰিব পিছে ?”

“জীৱিকাৰ কাৰণে, কেইখনমান ইংৰাজী বাতৰি কাকতৰ লগত আৰু বাতৰি যোগনিয়াৰ প্ৰতিষ্ঠানৰ লগত লিখালিখি চলাইছো । সাংবাদিকৰ কাম বেয়া নহয় । স্বাধীনতা আছে, আত্মতৃপ্তিও আছে আৰু তাৰ যোগেদি দেশ আৰু লোকৰ সেৱাও কৰা যায় ।”

অলপৰ মায়া মনে মনে থাকিল । তাৰপিছত ক’লে—“সম্প্ৰতি অৱশ্যে তেনেকুৱা কিবা এটাকে কৰক । বেয়া নহয়, কিন্তু মই ভাবো যে বুদ্ধৰ শেষত আমাৰ দেশলৈ স্বাভাৱিক পৰিৱৰ্তন আহিব । তেতিয়া সংস্কৃতি-সাহিত্যৰ মূল্য বাঢ়িব । আপুনি যদি একাধৰিত্ৱাকৈ সাহিত্য সাধনাত লাগি থাকে, তাৰ পৰা আপোনাৰ উপকাৰ হ’ব, দেশৰো উপকাৰ হ’ব ।”

কথাখিনি কৈ শেষ কৰি য়াৱা বজা পৰি উঠিল। কোনে কাক উপদেশ দিছে! আলোকে জানো যোৰ উপদেশ, পৰামৰ্শ বিচাৰিছে? উপদেশ দিবৰ যোগ্যতা জানো যোৰ আছে, অধিকাকৈ বা ক'ত আছে?

পতীৰ, চিন্তাৰিহিত্যৰে লাহে লাহে আলোকে ক'লে—“যাহা, জোয়াৰ দৰেই হাতে হাতে চিন্তা কৰো, কিন্তু হুহুৰ নিহত শেষ অৱস্থা বে কেনে হ'ব তাৰ কোনো স্পষ্ট ধাৰণা হই কৰিব পৰা নাই। অৱশ্যে সাহিত্য লাখনী জোৰ কৰি কৰো বুলি মিলে কৰিব নোৱাৰি, এৰো বুলি জেনেটক জৰি দিবও নোৱাৰি। কিন্তু অসমত সাহিত্যৰ যোগেদি জীৱন নিৰ্মাণ কৰাৰ ১২ন আহিবলৈ আৰু বহুতদিন লাগিব। গতিকেই যদি গ্ৰেজ, কৰেচ, পণ্ডেণ্ট হ'ব পাৰো হয়তো লগে লগে অলপ লিখা-লেখাও ক'ব থাকিব পাৰিম। আৰু সুবিধা কৰিব পাৰিলে Law টোও পঢ়ি পাছ কৰো বুলি ভাবিছো।”

ডালেমান পৰ য়াৱা আৰু আলোক মনে মনে বহি থাকিল। দুয়ো নিত নিত ভাবত আৱস্থ। বাতিৰ ভাৰ আৰু নিবহতা তাৰ হৈ আহিছিল। জীৱনৰ মূল দাবীক অস্বীকাৰ কৰি কেৱল জীৱিকাৰ প্ৰয়োজনত জীৱনৰ গতি পৰিৱৰ্ত্তন কৰাৰ পক্ষপাতি য়াৱা নহয়, কিন্তু আলোকে ভাবিছিল একে মাটিৰ দুফাল পৰাই অবাছনীয় খাঁহো গতি উঠে আৰু দুফাল ফুলো গতি উঠে। খাঁহে ফুলৰ পৰা বন্ধ কৰিব নোৱাৰে, হয়তো সামান্য বাধাৰ দ্বিষ্ট কৰিব পাৰে। জীৱনকেই খতি জীৱাই বাখিব নোৱাৰে, তেন্তে কবিতাই কি উদ্দেশ্য সাধন কৰিব?

লাহে লাহে য়াৱাই ক'লে—“কালিলৈ আপুনি ঘাবটৈ নেকি?”

“কিয় য়াৱা?”

“কিণেৰ কাম বচি নাট, কালিলৈ থাকক।”

“কাম অৱশ্যে নাই। কিন্তু থাকিনো কি কৰিম?”

“আপোনাৰ লগত এইদৰে কথা-বতৰা পাতি যোৰ ভাল লাগিছে। থাককচোন এদিন। আৰু কথা পাতিয়।”

এইজনী সেই সৰু ছোৱালী য়াৱাজনী—গাত নলগা কথা কোৱা য়াৱাজনী। কথাত আত্মীয়ৰ লহন আধাৰ।

আলোকে ক'লে—“হই বৰ এলেহুৱা হৈ গৈছো, জানিছা য়াৱা। ক'কৰাত বহিলে উঠিব নোৱাৰা হওঁ।”

য়াৱাই হাঁহি ক'লে—“এলেহুৱা য়াহুহৰ বসন্ত লহতে কবিতাই খৰা মিলে—নহয়?” আৰু হুত্ৰাৱাৰ মান কথা পাতি য়াৱাই আলোকক তৰলৈ কৈ বাতিটোৰ ফাকৰে জিলায় ল'লে।

বিছনাত দীঘল দি আলোকে ভাবিলে, শিক্ষিত মধ্যবিত্তৰ জীৱনত কাব্য চৰ্চাৰ অৱকাশ থাকিলেও প্ৰেম-প্ৰণয়ৰ ঠাই আছে জানো ? মোৰ জীৱিকাতকৈ জীৱন ডাঙৰ ; কিন্তু জীৱনতকৈ প্ৰেম ডাঙৰ নেকি ? নিশাই মোক হুঁজুলি। বুজাবতো কোনো প্ৰয়োজন নাই—সাৰ্থকতাও নাই। এই বুজাইতো কাব্য জীৱনলৈ কল্যাণ নানে। প্ৰেমৰ উপলক্ষিয়ে যদি অশান্তি আৰু অকল্যাণ মাতি আনে তাৰপৰা কাৰ লাভ হ'ব ? দুৰ্বল হ'লে নচলিব, স্বাৰ্থপৰ হোৱাৰ কোনো গোৰু নাই। সঁচা নিশা, তোমাৰ জীৱনৰ পথ হুকীয়া, মোৰো হুকীয়া। বাটত লগ পোৱা বাটকৰাৰ এৰা-এবিৰ সময় আহিল। শোক, অহুতাপৰ কোনো সাৰ্থকতা নাই। আকৌ আমাৰ কেতিয়াবা দেখাদেখি হ'ব। সেইদিনা মোক তুমি চিনিব পাৰিবাতে ? শ্ৰীকৰ্ণ ডাক্তৰৰ বাহুৰ মাজত তোমাৰ কাৰণে আছে নিৰ্ভীক আশ্ৰয়। তোমালোকে খোজ দিছা শিলেৰে বড়োৱা ৰাজহালিৰ ওপৰেদি। মোৰ জীৱনৰ পথ এতিয়াও আৱিকাৰ হোৱা নাই। কিন্তু মই ভোমাক আজিয়েই কৈ থলো নিশা—মোৰ এই জীৱনৰ বাটত কোনো নতুন হুঁহুই পোহৰ নেপেলায়। মোৰ নিজৰ চকুৰ পোহৰেৰেই তাক পোহৰাই মই আগবাঢ়ি যাম। ক'ৰবাত কেনেবাকৈ কোনোবা বাটৰ কেঁকুৰিত যদি তোমাৰ লগত হঠাৎ দেখা হৈ যায়, মোক যেন তুল হুঁজু। মই তোমাৰ বাটত ধিয় নিদিও। মই মাত্ৰ দূৰত বৈ এবাৰ চাম, চাম তুমি কিমান স্থখী হৈছা.....”

আলোকে টোপনি ধাবৰ চেষ্টা কৰিলে। ভাব-প্ৰৱণ সকলৰাৰ নিচিনাকৈ কি ভাবিছে এইবোৰ.....ৰাতিৰ কোলা আৰু মাতৃৰ কোলা একেই নেকি ? মাতৃৰ কোলাত আছে হেজাৰ নতুন আশাৰ গজালি—আৰু ৰাতিৰ কোলাত স্বতিৰ দ'ম দ'ম শোক-পকৱা। জোনাকি পকৱাবোৰৰ চকুত অবোধা হাঁহি।

* * * *

চিঠি সকলোৰে পৰা পাইছিল—শ্ৰীকৰ্ণ, নিশা, মহেন্দ্ৰকেৰণী, মায়া সকলোৰে নিমন্ত্ৰণ জনাইছিল। কিন্তু আলোকৰ যোৱাৰ স্থিতি নহ'ল। নিশাৰ বিয়াটো আলোক আহিব নোৱাৰিলে।

ইতিমধ্যে আলোকে ঘৰ এৰিছিল। সাংবাদিকৰ নতুন জীৱন আৰম্ভ কৰি আলোক গ'ল কাৰ্ষকেত্ৰ—ডিব্ৰুগড়লৈ। যেজিকেল স্কুলৰ অলপ আঁতৰতে লক এটা ভাড়া ঘৰ লৈ আলোকে সংবাদ সংগ্ৰহ কৰি ৰাতিৰ প্ৰতিষ্ঠানলৈ পঠোৱাত মনোবোপ দিলে। বৰ বেছি ঘূৰা-পকা কৰিব নেলাগিলেও যথেষ্ট তৃপ্তবতাবে

আৰু সাহাবানেৰে বাতৰি প্ৰস্তুত কৰি পঠাওৱে প্ৰথম অৱস্থাত আলোকৰ কিছু বেছি মনোযোগৰ প্ৰয়োজন হৈছিল।

ভাৰ-প্ৰৱণ আলোকে সাংবাদিকৰ জীৱনৰ নতুন অভিজ্ঞতাৰ এটা বোঝা অৱতৰ কৰিলে, আৰু সি পঠোৱা বাতৰিবোৰ শিহুৱিয়াৰ কাকতত নিয়ন্ত্ৰিতভাৱে প্ৰকাশ হোৱা দেখি তাৰ বেচ ভাল লাগিল। সত্য-সমিতিবোৰত খুঁটি, নেতা-উপনেতাৰ বক্তৃতাওতো মাহুৰে কাণ দি শুনে। অৱশ্যে ইয়াত এতিয়াও বহুতে সি থকাৰ গম নেপায়। নহ'লে সাংবাদিকৰ পৰিচয় এৰি সি সেন্তাৰ কাম কৰিব লাগিলহেতেন এতিয়া।

সিদিনা আগবেলাতে, আগদিনা বাতি নগৰৰ এচুকত জুই লগাৰ পূৰ্বা বাতৰি লবৰ কাৰণে আলোক দাবলৈ ওলাইছিল। এনেতে পিন্নটোৱে কেইবাখনো চিঠি দি গ'ল। খুলি চাই সি দেখিলে নিশাৰ বিয়াৰ নিমন্ত্ৰণী চিঠি।

চিঠিকেইখন হাতত লৈ আলোক চকীখনতে বহি পৰিল। কোনো নতুন বাতৰি নহয়। সি সকলো জানে। সিদিনা মাখোন আঙি অলপ মিলৰ আগতে সি নিশাৰ পৰা শেষ বিয়াৰ লৈ আহিছে। সি ভাবিছিল, নিশাৰ বিয়াৰ নিমন্ত্ৰণী চিঠিয়ে তাক একো কৰিব নোৱাৰিব। কিন্তু আঙি চিঠিকেখন পঢ়ি বিশেষকৈ নিশাৰ লক চিঠিখন পঢ়ি তাৰ মনটো হঠাৎ মৰি গ'ল কিয়, তাৰ মনৰ সকলো উত্তম, আনন্দ এক মুহূৰ্ততে নোহোৱা হৈ গ'ল কিয়?

আলোকে অৱতৰ কৰিলে যেন তাৰ ভিত্তিটো শুকাই গৈছে, যেন তাৰ মূৰটো অলপ খুঁৱাইছে। চিঠিখনৰ আখৰবোৰে যেন নাচিছে:

“পূজনীয় মামা।

আপুনি কিন্তু কাকি দিলে নহ'ব। শুকল আহিব লাগিব। আমনি পালেও এদিনৰ কাৰণে আহি যাব। এয়ে শেষ আমনি। আকতো আপোনাক আমনি নিদিওঁ। আপুনি নাহিলে কিন্তু চিৰদিনলৈ মোৰ অভিমান বৈ যাব।

মৰম আৰু সেৱা জনালো,

আপোনাক দৰদৰ

—নিশা।”

একেবাৰে সাধাৰণ এখন ছোৱালীৰ চিঠি। অলপ আকাৰ, অলপ চেমেছ, অলপ অভিমান। আকতো বিশেষ একো নাই। বিয়াৰ কথা নিশাই চিঠিত উল্লেখ নকৰিলে, নিশাৰ কথা লাভ থকা স্বাভাৱিক।

কিন্তু সাধাৰণ স্বাভাৱিক কথা থকা এই চিঠিখনেই আলোকক কৰাবল্য কৰি তুলিলে। এই চিঠিৰ অৰ্থ কি? ভাৱপৰ্য্য কি?

ইয়াৰ অৰ্থ—আজিৰ পৰা আলোকৰ জীৱনত নতুন যুগৰ সূচনা হ'ব। আলোকে এটা সম্ভাৱনাৰ পৰা বহিষ্কাৰে নিজক ঝাঁপুৰাই আনি অস্ত এটা অনিশ্চিতৰ বাবে প্ৰভুত্ব কৰিব। পৃথিৱীৰ কোনোৱে নেজানে যে আলোকৰ দিয়াৰ পৰম কৃতিৰ কণটোক আজি কিমান সহজভাৱে আলোকে লব লগা হৈছে।

মোৰ স্বপ্নে জানো নিশাকেই বিচাৰি নাছিল ? এতিয়াও জানো নিবিচাৰে ? কিন্তু আজিৰ পৰা এই কথা সম্পূৰ্ণ অৰ্থহীন হৈ যাব। আজিৰ পৰা এই কথা পৃথিৱীৰ অস্ত কোনোৱে জনাটোও হ'ব দুৰ্ণামৰ কথা—পাপৰ কাহিনী।

কিন্তু আলোকৰ প্ৰাণে যে নিশাকে বিচাৰিছিল সেইকথা আজি সি নিশাৰ পৰা গোপন কৰা কোনো প্ৰয়োজন বোধ নকৰিলে।

চিঠি ভাব ঘৰৰ পৰা বিড়িবেক্টেড্ হৈ আহিছে। সি তাৰিখ চালে। ইতিমধ্যে নিশাৰ বিয়া হৈ গৈছে। আজি দুদিন হ'ল। তাৰ বিবাহৰ মাজতে অলপ হাঁহি উঠিব খুজিলে। নিশাৰ বিয়াৰ চিঠিখনো পালে। বিয়াৰ দুদিনৰ পিছত।

আলোক বহাৰ পৰা উঠিল, ছুটকেছটো মেলি চিঠিকেইখন ডবাই ধলে। বাতি ধৰাত জুইলগা বাতৰিটো সংগ্ৰহ কৰি পঠাব লাগে। অস্ত বাতৰিও বিচাৰিব লাগে। একপ্ৰকাৰ আমোদেৰেই সি ভাবিলে : লোকৰ ঘৰত জুই লগাৰ বাতৰি, বাতৰি কাকতলৈ পঠাম। কিন্তু নিজৰ ঘৰত জুই লাগি ছাই হৈ ঘোৱাৰ বাতৰি পৃথিৱীৰ কোনোৱে নেজানিব। আনকি নিশায়ো! এটা প্ৰাচীন অদৃষ্টবাদীৰ দৰে সি নিজকে ক'লে—জলিবৰ কাৰণেই যাব জন্ম, তাৰ জলি ঘোৱাত আনন্দ নকৰিবৰ কোনো হেতু নাই। তাৰ উদাস লগা মনটোক অস্ত চিন্তাত লগাব সি চেষ্টা কৰিলে। জীৱনটো লক হ'লেও—চমু নহয়, বহুত সম্ভাৱনা আছে। ডাক্তৰৰ লগত নিশা সূৰ্খা হ'ব, নতুন নতুন আনন্দ আমোদৰ মাজত নিশাৰ জীৱন পূৰ্ণ হৈ উঠিব।

নাই, নাই, নিশাৰ কথা আক নেভাবো। কিন্তু তেন্তে কাৰ কথা ভাবিম ? কাৰোবাৰ নহয় কাৰোবাৰ কথাতো ভাবিব লাগিব। কাৰ কথা ? সেই আভাসি মুহূৰ্তমান ছোৱালীজনীৰ কথা ? আহাজত লগ পোৱা অবোধ ছোৱালীজনীৰ কথা ? নে কোনো অনাগত অপৰিচিতাৰ কথা ?

ধি আকৌ বহিল। বাতৰি বিচাৰি যাবলৈ তাৰ মনটো আগনেবাঢ়িল। সি প্ৰেছ টেলিগ্ৰাফৰ কৰ্মখন লৈ এনেয়ে এটা বাতৰি ড্ৰাক্ট কৰিলে : “বতৰত জুই আজি বহুত ঘৰ পুৰিলে। জুই জ্বাৰ পৰা নৰ'ল। জুই কেনেকৈ লাগিবলৈ পালে, বুজিব পৰা নৰ'ল। লকৰোবোৰ পুৰি ছাই হৈ গৈছে—”

বুজ শেষ হ'ল। দেশত নতুন বাজনৈতিক আৰু অৰ্থনৈতিক লগতাই দেখা দিলে। চাকৰিত হাজাৰৰ হিচাবেৰে ৰিট্ৰেকমেন্ট আৰম্ভ হ'ল। বাটে-ধাটে নিৰন্তৰাৰ মিছিল।

আলোকে দেখিলে এই পৰিস্থিতিত স্থিৰ পদক্ষেপেৰে আগবঢ়ালে এনে ডাঙৰ ভুল হৈ যাব বাক শুধৰাবৰ সুযোগ হয়তো পিছত আৰু নেখাবিব। এতিয়াই নিৰ্ভুলভাবে বৰ্তাবা স্থিৰ কৰি ল'ব লাগিব। সাম্বাদিকৰ সাহায্য আৰ্জনেৰে পৰিয়াল আৰু নিজক পোহা লহুৰ কথা নহয়। আনহাতে চিৰদিন দুখৰ মাজত পৰি থকা তাৰ পৰিয়ালটোক আৰু দুখত পেলাই ৰখাটো আলোকৰ পক্ষে মুক্ততাৰ পৰিচায়ক হ'ব। কিন্তু সাধাৰণ অৱস্থাতে আৰ্জন বৃদ্ধি কৰাটো কোনো উপায় আলোকৰ চকুত পৰা নাই।

'৪২ চনৰ গণবিপ্লৱ শেষ হৈ গৈছে। তাৰ পৰিণামৰ জমাখৰচ উদ্ভিত্ততৰ ইতিহাসে কৰিব। কিন্তু তাৰ প্ৰভাৱ বিপ্লৱী দলৰ চিন্তাৰ ওপৰত বৈ প'ল। সক্ৰিয় বিপ্লৱ শেষ হৈ গলেও জীৱনৰ মাজৰ পৰা বিপ্লৱৰ আদৰ্শ ছমাই নপ'ল। সি প্ৰকাশৰ নতুন বাট বিচাৰিলে।

কিন্তু আদৰ্শবাদেই আলোকৰ কাৰণে ধ্বংস নহয়। আলোকৰ ওপৰত আছে পৰিয়াল ভৰণ-পোষণৰ দায়িত্ব আৰু কৰ্তব্য।

আলোকে বুটী চৰকাৰৰ তলত চাকৰি পোৱাৰ আশা নাই, আলোকে নকৰেও, স্বাধীন জীৱিকাই আলোকৰ কাম। বুজ শেষ হৈছে, স্বাধীনতাৰ সংগ্ৰাম শেষ হোৱা নাই।

বিশেষ নেভাৰি এদিন আলোকে ককায়েকহঁতৰ পৰা বিলায় লৈ গুৱাহাটীলৈ যাত্ৰা কৰিলে, হাতত কেইটামান টকা লৈ। গুৱাহাটীৰ পৰা আলোকৰ লগপাঠী নবীন ভাস্কৰদেৱে যাত্ৰি পঠিয়াইছে। যাত্ৰিপুৰত নতুনকৈ পতা ছলটোত এজন শিকক লাগে। যদি আলোক আহে তাল হয়।

টিক এই ছলৰ চাকৰিটোকে কৰো বুলি নহয়, কিন্তু একো নকৰাকৈ ককা আৱনি লগা অৱস্থাটোৰ পৰা মুক্তি পাবৰ কাৰণেই আলোকে গুৱাহাটীলৈ যোৱাৰ নিৰ্দ্ধাৰ কৰিলে। বৰত বিশেষ একো নক'লে।

আলোকে ছলত যোগ দিলে। লগে লগে সাংবাদিকৰ কাৰো চমাই প'ল।

গুৱাহাটীৰ কাৰ্ষ্ণিক বহল। সাংবাদিকৰ কাৰণে সুযোগ যথেষ্ট আছে। তহুপৰি ভালেমান দিনৰ যুৰত আকৌ কিছুদিন গুৱাহাটীত থকাৰ সুবিধা হোৱাত আলোকৰ মনটোও মুকলি লাগিল।

নবীন তালুকদাৰে আলোকক বুজিছিল। গতিকে ক'লে যে যদি আলোকে প্ৰাইভেট টিউট্ৰান কৰিব খোজে সি তাৰ দিহা কৰি দিব। কিন্তু আলোক ঘৰৰ শিক্ষক হোৱাৰ পক্ষপাতী নাছিল। তাৰ পৰিবৰ্তে আলোকে আইন কলেজত নাম লগালে। হয়তো স্বাধীন ব্যৱসায় ওকালতি কৰি জীৱন আৰু আদৰ্শ দুয়োটাকে ৰক্ষা কৰিব পাৰিব। গোটেই জীৱন স্কুল মাষ্টৰী কৰি কটোৱা কথাটো আলোকে স্বীকাৰ কৰি ল'বলৈ টান পালে। শিক্ষকতাৰ মাজত আলোকৰ কাৰণে বিশেষ কোনো মোহ নোহোৱা হৈছে। আলোকৰ প্ৰাণে বিস্তাৰ বিচাৰে, আদৰ্শৰ অহুসৰণৰ মাজত নতুন সৃষ্টিৰ উদ্ভাৱনা বিচাৰে।

অৱশ্যে আলোকৰ অলপ শংকাও হৈছিল। ওকালতি বুদ্ধিৰ ব্যৱসায়, সাহিত্য অহুত্ব, চৰ্চাৰ কথা। সমস্যা ৰক্ষা কৰিব পাৰিব জানো? কিজানিবা ওকালতিয়ে মনৰ মাজৰ অহুত্বভূতিবোৰ খৰ্ব কৰি পেলায়? জীৱিকাৰ কাৰণে কিজানিবা জীৱনাদৰ্শ প্ৰণ্ড কৰি পেলাবলগীয়া হয়? আলোকে নিজকে আশ্বস্ত কৰিলে—ওকালতি হ'ব মোৰ জীৱনৰ অৱলম্বন, উপলক্ষ্য—ই জীৱনৰ লক্ষ্য নহয়। আৰু ল'পাহ কৰিলো। বুলিয়েই যে ওকালতিকে কৰিব লাগিব তাৰতো কোনো মানে নাই। অল্প উপায়েওতো জীৱনটো গঢ়ি তুলিব পৰা যাব পাৰে।

আলোকৰ খাটনি যথেষ্ট বাঢ়িল। পুৱা ল'ৰাছ, দিনত স্কুল, বাকী লময় বাতৰিৰ সন্ধান, সভা-সমিতিত যোগদান, নেতাৰ লগত লাকাত আৰু আহুসংগিক অন্তান্ত কাম। তথাপি আলোকৰ আনন্দ লাগিল। নিয়মমতে আলোকে ককায়েকলৈ কম হলেও, মাহেকত বাঠি টকা পঠাব পাৰিছে।

স্কুলৰ ওচৰৰে নক ঘৰটোত আলোক আৰু এজন শিক্ষক থাকে। আৰু স্বাক্ষৰ ল'ৰাটোও। ঘৰৰ লগত আলোকৰ সম্পৰ্ক অতি সামান্য। চাহ প্ৰায় হোটেলতে খায়। ভাতকেইটা খাবৰ কাৰণে আৰু বাতি শুই থাকিবৰ কাৰণে কেৱল নিজৰ ঘৰটোলৈ আহে। লিখা-মেলাত আলোক অনিয়মীয়া হৈ পৰিছে। কিবা এটাৰ ঘেন অত্যাৱ। অৱশ্যে মাজত লিখিবৰ কাৰণে ঘেন আগৰ উত্তম নোহোৱা হৈছে।

তথাপি মাছে মাছে—আলোকে ছই এটা কবিতা লিখে, আলোচনীলৈ পঠায়, প্ৰকাশ হ'লে আনন্দ পায়। মাছে মাছে প্ৰকাশ হোৱা কোনো কবিতাৰ

কাৰণে চিনাকি অচিনাকি দুই এজনৰ মূখৰ দুখাৰাৰ ভাল কথাও জনিবলৈ পায়।

শিক্ষকতা কৰি নহয়, এটা কৰ্মব্যস্ত নতুন পৰিবেশৰ মাজত লোমাই পৰি আলোকৰ ভাল লাগিল। আলোকে নিজকে বুজাবৰ চেষ্টা কৰিলে যে এই নতুন পথৰ সীমান্ততে হয়তো জীৱনৰ পূৰ্ণতাৰ আভাস পাব। সি আৰু আগ্ৰহেৰে নিজক অধ্যয়ন আৰু কামত ব্যস্ত কৰি বাথিবৰ চেষ্টা কৰিলে।

ল লাহ কৰাত সি কোনো আনন্দ পোৱা নাছিল। কিন্তু আলোকে ৰব মনোযোগেৰে দৰত আৰু লাইব্ৰেৰীতো ল অধ্যয়নকৰা প্ৰয়োজন বুলি বোধ কৰিলে। তাৰ জীৱনৰ প্ৰজিষ্টে কণ যেন নতুন নতুন জ্ঞান, নতুন নতুন অভিজ্ঞতাৰে তৰাই তুলিবৰ চেষ্টা কৰিলে আলোকে।

বন্ধু ভালুকদাৰে ক'লে যে ভাল উকীল হ'বৰ কাৰণে দৰকাৰ Common sense আৰু Presence of mind.ৰ। তথাপি আজিৰ Specialisation-ৰ যুগত উকীলেও কোনো একোটা বিশেষ বিভাগত specialised হোৱা ভাল।

আলোকৰ এই suggestion-টো ভাল লাগিল। আলোকে ঠিক কৰিলে শিল্প-উদ্যোগ সম্পৰ্কীয় আইন, Industry আৰু Labour সম্পৰ্কীয় বিভিন্ন বিধি-বিধান সি ভালকৈ অধ্যয়ন কৰিব। ইয়াৰ প্ৰয়োজন আছে।

সংবাদ বিচাৰি আলোকে নগৰত হোৱা প্ৰায় সকলো সভাসমিতিতে যোগদান নকৰিলে নচলে। বামপন্থী, দক্ষিণপন্থী, বাতনৈতিক, অৰ্থনৈতিক, সাংস্কৃতিক—বিভিন্ন সভাৰ নানা ধৰণৰ বক্তৃতা, আলোচনা শুনি শুনি আলোকৰ ভিতৰত সচেতন হৈ উঠিল এটা জীৱন্ত প্ৰাণ—সেই প্ৰাণে বৰ্তমানৰ প্ৰতিভাল নাড়ি-নকজ চিনিবৰ প্ৰয়াস কৰিছে।

মাজে মাজে আলোকেও সভাত বক্তৃতা দিব লগা হয়। কোনো সাহিত্য আলোচনা সভাত, কোনো সাংস্কৃতিক অস্থানত, কেতিয়াবা কোনো বাতনৈতিক সভাতো আলোকে বক্তৃতা দিব লগাত পৰিল।

আলোকে অস্থত্ব কৰিলে যেন জনতাৰ সমুখত কোনো এটা বিষয়ত কথা কবলৈ ল'লে তাৰ ভিতৰত সি এটা বেলেগ মাহুতৰ সঁহাৰি পায়, কথাবোৰ যেন সি নকয়, কয় তাৰ ভিতৰত স্তম্ভ হৈ ৰকা অস্ত এটা আলোকে। তাৰ ভাল লাগে। মাহুতৰ পৃথিৱীখন কথাৰ পৃথিৱী। আৰু সি কোৱা কথা অস্তই কাণ দি জনিছে। আনন্দৰ কথা, ভাৰতবৰ্ষত বক্তৃতাৰ দায় দেখাকিলেও দায় আছে। তাতে আলোক এজন কৰি বুলিও পৰিচয়টো ইতিমধ্যে কিছু স্পষ্ট হৈ পৰিছে।

। সোতৰ ।

এখন ডাঙৰ বাঙৰুৱা সভা হৈছিল। চাৰ্চফিল্ডত। বাৰ্জনৈতিক সভা। যুদ্ধৰ পিছতে ভাৰতৰ স্বাধীনতাৰ দাবী তীব্ৰতৰ হৈ উঠিছে। ভাৰতীয় জনতাই জাতীয় মুক্তিৰ শেষ সংগ্ৰাম কৰিবলৈ দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ হৈ চৰম প্ৰতিজ্ঞা গ্ৰহণ কৰিছে। বৃটিছ ভাৰত এৰি যাওক, আৰু সময় নাই, সময় নাই। আলোকেও এটা চমু কিন্তু তেজাল বক্তৃতা দিলে। শেষ আঘাত হানিবৰ কাৰণে, মুক্তিকামী ভাৰতীয় জনতাৰ মৰণপন একতা আৰু আন্দোলনৰ আহ্বান জনালে আলোকে। সি আহ্বান জনালে চৰম ত্যাগৰ প্ৰস্তুতি কৰিবৰ কাৰণে—।

আলোকৰ উদাত্ত ভাষাৰ বক্তৃতা শ্ৰোতাৰ ভাল লাগিল।

অজ্ঞাত বক্তায়ো বক্তৃতা দিলে। সভাৰ শেষত আলোক অকলশৰেই ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰে পাৰে শান্তিপূৰ্বলৈ ঘূৰিছিল।

“অকণমান শুক”—পিছফালৰ পৰা কোনোবাই মাতিলে।

আলোক বৈ গ’ল আৰু ঘূৰি চালে। সন্ধিয়া শেষৰ আন্ধাৰত সি দেখিলে কোনোবা ছোৱালী এজনী তাৰ ফালে অলপ বেগেৰে আগুৱাই আহিছে।

ওচৰ পাই ছোৱালীজনীয়ে ক’লে, “চিনিবই পৰা নাইনেকি ? মই মায়া”—

“মায়া! তুমি ক’বপৰা ওলালাহি ?” আলোকৰ মাতটোত আনন্দ আৰু বিস্ময়ৰ মিশ্ৰিত স্বৰ।

“আপুনি এতিয়াই ঘূৰলৈ যায় নেকি ?”

“ওঁ—মানে, এতিয়া আৰু অস্ত্ৰ ভেনে কোনো কাম নাই—ঘূৰলৈকে বুলি—”

“ভেন্তে আহক, অলপ ফুৰি আহোঁ”— মায়াই ক’লে।

“ফুৰি ?—অৰ্থাৎ তুমি এতিয়া ফুৰিবলৈ যাবা! বাতি হৈ আহিলেই দেখোন।”

মায়াই একো নকৈ বুলিল, আৰু ক’লে—“আহক।”

কিন্তুকি ইতস্ততঃ কৰি আলোকো ঘূৰি মায়াৰ লগে লগে আহিব ধৰিলে।

মায়াই লাহে লাহে ক’লে—“আগেতো অকল কবি আছিল, এইবাৰ নেভা হোৱাত লাগিল বেথিছো।”

“নেভা নহয় মায়া, মানে হুঁ-আধাৰমান কবলৈ ক’লে, নকলেতো ভাগ নহয়।”

আপুনি কিন্তু বেচ গৰম কৰাই ক'লে। আপোনাৰ নিচিনা ঠাণ্ডা মাহুহে ইমান গৰম কথা ক'ব পাৰে বুলি মই জনাই নাছিলো।”

অলপপৰ চুৱো মনে মনে আগবাঢ়িল।

তাৰপিছত আলোকে হুথিলে,—“কিন্তু তুমি গুৱাহাটীলৈ কেতিয়া আহিলা মায়ী, আৰু আজিৰ সভাত ওলালাহি কেনেকৈ?”

“এবা, নিশাৰ বিয়াৰ পিছৰ পৰাস্থো আপুনি মোৰ লগত অসহযোগ আৰম্ভ কৰিলে। চিঠি এখনিও নাই। মোৰ কেইখন চিঠিৰ উত্তৰ দিয়া নাই, ক'ব পাৰে? চাৰিখন।”

“নানা কিবাকিৰিত লাগি থকাৰ কাৰণে—”

“কাকি নিদিবচোন, নানা কিবাকিৰিত লাগি থাকি নহয়, নিশাক হেৰুৱাব দুখত।”

“আমি এতিয়া কোনফালে ঘাম মায়ী?” আলোকে মাজতে হুথিলে।

“কিয় মোৰ ঘৰলৈ নেঘায়?”

“তোমাৰ ঘৰলৈ, মানে?”

“অ’ আপুনি মোৰ বিষয়ে একোকে নেজানে। উভান বজাৰত আমাৰ এগৰাকী পেহীদেউৰ ঘৰ। ঘৰত আছে পেহীদেউ, তেওঁৰ ছোৱালী ছাত্ৰী আৰু জ্যোতিৰ ককাইদেউ।”

“কিন্তু এতিয়া জানো এনেকৈ তালৈ যোৱাটো ভাল হ’ব?”

“সেইটো আপুনি ঘূৰি আহোতে বাটে বাটে ভাবি আহিব। তাতে মই থাকো। বেনাৰহত এবছৰ থাকি ঘূৰি আহিলো। এতিয়া মই কটনত।”

“সঁচা?”

“আপোনাৰ লগত কেতিয়াবা মিছা কৈছো জানো?”

“মই গুৱাহাটীতে ইমান দিন আছো। কৰই নোৱাৰো যায়। তুমি মোক নিশ্চয় জনাব পাৰিলাহেতেন।”

“কিন্তু আপুনি যে বহুদিনৰ পৰা গুৱাহাটীতে আছে মইনো কেনেকৈ জানিম? মাজে মাজে বাতৰি কাকতত আপোনাৰ কিবাকিৰি বাতৰি ওলায়, ক'বাত সভাত বক্তৃতা দিয়াৰ কথা। কিন্তু মইতো আৰু নভা নহয়—”

“মায়ী, যদি বেয়া নোশোৱা তোমাৰ ঘৰলৈ অহা এসময়ত ঘাম। আজি আৰু..”

“আৰু আজি মোৰ ঘৰলৈ ঘাব নেলাগে, পেহীদেউৰ ঘৰলৈকে অলক। অহা এদিন মোৰ ঘৰলৈ ঘাব।”

আলোকে আৰু একো ক'বৰ সুবিধা নেপালে।

গেটখন খুলি মায়া কম্পাউণ্ডৰ ভিতৰলৈ আগৈ লোমাল আৰু ক'লে,
“আহক—এয়াই বৰ।”

মায়াৰ পিছে পিছে আলোক লোমাই আহিল।

আহল-বহল কম্পাউণ্ডটোৰ ভিতৰত ধুনীয়া ঘৰটো। আগকালৰ বাৰাণ্ডাত
এটা লাইট জলি আছিল। দুয়ো পাৰ্টিকলৈ লোমাই গ'ল।

আলোক বহাৰ প্ৰায় লগে লগেই এজনী ছোৱালী. ভিতৰৰ পৰা ওলাই
আছিল। আগত এজন অচিনাকি মানুহ দেখি কিছু হতভম্ব হৈ গ'ল, লগে
লগেই মায়াই কৈ উঠিল—“আলোক মামা—”

“অ’ বুলি ছোৱালীজনীয়ে আলোকক প্ৰণাম জনালে। আলোকে ক'লে—
“বাটতে পাই মায়াই লৈ আহিল। এনেকৈ অহাটো নিশ্চয় ভাল হোৱা নাই।”

মায়াই ক'লে—“এইয়া বন্দনা, পেহীৰ জীয়েক, ফাৰ্চ ইয়েবত পঢ়ে।
আপোনাৰ কবিতাৰ বৰ ভক্ত।”

আলোকে ক'লে,—“মোৰ এজন বন্ধুৰে কৈছিল যে ছোৱালীবোৰে
কবিতা নপঢ়ে।”

বন্দনাই সৰুকৈ ইহিলে, মায়াই ক'লে,—“আপোনাৰ বন্ধুজনৰ নিশ্চয়
কোনোৱা এজনী ছোৱালীৰ বিৰুদ্ধে কিবা গোপন অভিযোগ আছে। বাক
বহুচোন—একমিনিট।”

মায়া ভিতৰলৈ গ'ল। অলপ পিছত ওলাই আহিল পেহীদেৱেক। সুন্দৰী,
স্বাস্থ্যবতী প্ৰায় ৪০/৪৪ বছৰীয়া এগৰাকী মহিলা। দেখিলেই এগৰাকী
অভিজাত পৰিবেশত থকা মহিলা বুলি সহজে বুজা যায়।

বন্দনাই ক'লে,—“এইয়াই মায়া বাইনেউৰ আলোক মামা, মা—”

আলোকে তেওঁক প্ৰণাম জনালে। বন্দনাৰ মাকে ক'লে—“বহা বোপা,
এবা, তোমাৰ কথা মায়াই প্ৰায়েই কয়। ইয়াত পিছে ক'ত আছা? কি
কৰিছা?”

আলোকে চমুকৈ নিজৰ কথা ক'লে।

“ল পঢ়িছা? ভাল কথা, ইহঁতৰ দেউতাকো প্ৰথমে উকীল আছিল।
পিছত ছবজজ হ'ল। জেখেতক জানো চিনানে নিচিনা?”

আলোকে ইহিলে।

বন্দনাই ক'লে,—“দেউতাকনো কেনেকৈ জেখেতে চিনি পাৰ? জেখেততো
বহুদিন আগৰ গ্ৰাউণ্ডত আছিল। নহয় জানো?”

এনেতে মায়াই চাহ আনিলে।

“অ’ ভই চাহ আনিলি মায়া? খোৱা বোণা, চাহটোপা খোৱা।
তইত বহচোন মায়া, মই অকণ বান্ধনি-শালৰ পৰা আহোঁ।”

তেওঁ খোৱাৰ পিছত মায়া আৰু বন্দনা বহিল।

চাহ বান্ধি দি মায়াই ক’লে,—“বোৰ ঘৰটো চিনিলে নহয়? আহিব
মাছে মাছে।”

আলোকে ক’লে,—“মই তোমালোকৰ ইয়াৰ পৰা বহুত দূৰত্ব থাকোঁ,
তথাপি কেতিয়াবা আহিবৰ চেষ্টা কৰিম।”

হাঁহি মায়াই ক’লে,—“এৰা, আপুনি থাকে শান্তিপুৰত। ইমানখিনি
উজাই অহাটো ভাল নেলাগিব।”

বন্দনাই ক’লে,—“আপোনাৰ কবিতাবোৰৰ সংগ্ৰহ প্ৰকাশ নাই কথা
নহয়?”

“অসমত কবিতাৰ কিতাপ বিক্ৰী নহয়। কিতাপ ছপা কৰিলে ছপা ঘৰছো
ঘূৰাই পোৱা নেদায়—বিশেষকৈ আমাৰ নিচিনা লিখকৰ।”

“কিন্তু বন্দনাৰ কি ইচ্ছা জানে? আপুনি এটা কবিতাৰ সংগ্ৰহ প্ৰকাশ
কৰক আৰু সেইখন বন্দনাৰ নিচিনা কোনোবা কবিতা ভালপোৱা ছোৱালীৰ
নামত উৰ্গা কৰক।”

অলপ বড় পৰি বন্দনাই ক’লে,—“কি বে কয় বাইনেউজনীয়ে। কিন্তু
শীচকৈয়ে, আপোনাৰ কবিতাবোৰ যদি কিতাপ কৰি প্ৰকাশ কৰে ভাল হ’ব।”

সহজ স্বীকৃতিৰে আলোকে ক’লে,—“সেই বিষয়ে মই আভিষ্টকৈ ভাবাই
নাছিলো, কিন্তু কিতাপ ছপা কৰি উলিয়ালে কিমান এহকাৰ বা সাহিত্যিক হৈ
বাও?”

মায়াই ক’লে, “এতিয়া আপুনি সাহিত্যিক নহয়?”

আলোকে ক’লে, “সাহিত্যিক হ’বলৈ বহুত বাকী, এতিয়া লিখক বুলি
কবলৈও লাজহে লাগে।”

চাহ খোৱা শেষ কৰি মায়াই ক’লে,—“নিশাৰ কিবা খবৰ পাইছে?”

“নিশাৰ খবৰ? ওহো—”

“অ’ আপুনি জানেনে নেজানেনে জানো—

নিশাৰ এজনী ছোৱালী হৈছে—নমাহ মান হ’ল কিজানি। বহুত পিছত
ডাকৰো ঘূৰি আহিল। তেওঁ আজিকালি সুখীভূত।”

“নিশা এতিয়া ক’ত আছে?”

“ক’ত থাকিব আক, ডাক্তৰৰ লগত, ডাক্তৰ আফিকালি ছিভিল ছাৰ্জন। ইমান কম বয়সত অতি কম ডাক্তৰহে ছিভিল চাৰ্জন হয়। ছোৱালীজনী কিন্তু বৰ ধুনীয়াজনী হৈছে।”

আলোকে শান্তভাৱে শুনি গ’ল। কোলাত কেচুৰাৰে নিশাজনী দেখিবলৈ কেনেকুৱাজনী হৈছে—এবাৰ মনতে কল্পনা কৰিবৰ চেষ্টা কৰিলে, কিন্তু স্পষ্ট যেন নেলাগিল।

অলপৰৰ মূৰত আলোকে ক’লে, “মই এইবোৰ খবৰ পোৱাই নাই, নিশাৰ ছোৱালী হৈছে নহয়?”

“ওলাওক এমিন চাই আহোঁগৈ, নিশাকে। চাই আহিব। নিশাজনী কিন্তু আগৰ নিচিনাই আছে, অকণো শকত-আবত হোৱা নাই। চিনি পাবলৈ আপোনাৰ কোনো অস্থবিধা নহ’ব।”

বন্দনাই আলোকৰ মূখৰ ফালে চাই আছিল। কিন্তু তাৰ মূখৰ কোনো পৰিৱৰ্তন দেখা নেপালে।

“অলপৰৰ মূৰত আলোকে ক’লে,—বাতি বহুত হ’ল। আজিলৈ উঠো আক মায়ী—”

বন্দনাই ক’লে,—“মাছে মাছে আহিব কিন্তু, দেউতা ঘৰত নেথাকেই। জ্যোতিষ ককাইদেউও ক্ৰিকেট আৰু থিয়েটাৰ লৈয়ে ব্যস্ত থাকে। আপুনি আহিলে কিন্তু আমাৰ ভাল লাগিব। ফুৰা-মেলাৰো লগ হ’ব।”

মায়ী ক’লে, “তই অলপ বেছি আশা কৰিছ বন্দনা। জীৱনত আজিলৈকে কেইজন কবিক লগ পাইছ, মোক ক’চোন।”

হাঁহি আলোকে ক’লে, “লম্বা সঁচাকৈয়ে বৰ কম থাকে বন্দনা। পুৱা ল ক্লাছ, দিনত স্কুল, অন্ত সময়ত বাতৰি গোটেৱা।”

“জানো, কিন্তু ইয়ালৈ আহিলে কেতিয়াবা আমিওতো দুই-চাৰিটা বাতৰি দিব পাৰো। ধৰক, আজিয়েই নিশাৰ খবৰটো পালে—”

“নিশাৰ খবৰটো?” আলোকে হাঁহিলে। কিন্তু এইবাৰ আলোকৰ হাঁহিত এটা দুৰ্বলতা স্পষ্টভাৱে ধৰা পৰিল। আলোকে সহজ হ’বৰ চেষ্টা কৰিলে। “কিন্তু নিশাৰ খবৰটোত প্ৰেছলৈ পঠাব পৰা কিবা News value আছে জানো?”

মায়ী ক’লে, “News value নাথাকিলেও কিন্তু এইটো নিশ্চয় এটা valuable news, অন্ততঃ আপোনাৰ কাৰণে—”

কিছুপৰৰ মূৰত আলোকে বিদায় ল’লে।

ডাক্তৰ শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু নিশাৰ জীৱনলৈ নামি আহিছিল ভূমি, স্থল আনন্দৰ জোৰাৰ। ডাক্তৰৰ প্ৰমোদন হৈছে। এতিয়া তেওঁ ছিডিল ছাৰ্জন। মাতৃহৃদয় আগতকৈও বেছিহে প্ৰফুল্ল আৰু কুৰ্ত্তিবাৰ হৈ পৰিছে। চিকাৰৰ নিচা এতিয়াও আছে। তাতে নিজেই এটা বন্দুক আৰু এটা বিডলভাৰ কিনি লৈছে। গাড়ীখনো নতুন আৰু ধুনীয়া। ডাঠ হালধীয়া বঙৰ গাড়ীখন। দেখিলে দূৰৰ পৰাই মানুহে ছিডিল ছাৰ্জনৰ গাড়ী বুলি চিনি পায়।

নিশা আগতকৈ ধুনীয়াজনী হৈছে। গাল-মুখবোৰ বাঙলী হৈ পৰিছে। মাড় হোৱাৰ পিছতহে নিশাৰ সকলো ৰূপ, সকলো সৌন্দৰ্য আঁহ-পাহ মেলি পূৰ্ণ হৈ পৰিছে। নিশা স্থা।

—আমি স্থা! ডাক্তৰে ভাবে।

—আমি ইমান স্থা! নিশাই ভাবে।

দুয়োৰে স্থা আৰু উজ্জল হৈ পৰে অৰুণমানিজনীৰ কাষৰত। ইমান ধুনীয়া লোদোৰ-পোদোৰ জনী হৈছে অকনিজনী, তাই হাঁহিবলৈ শিকিছে। অকনিজনীৰ হাঁহি দেখি বাণেশ্বৰ-মাক দুয়ো আনন্দত অধীৰ হৈ পৰে। ইমান মৰমলগা, ইমান মোহনীয় অকনিজনীৰ হাঁহিটো।

ডাক্তৰে নাম দিছে বুঢ়ী। নিশাই নাম দিছে কবিতা।

নিশাই কেতিয়াবা কয়, “মোৰ কবিতা জনীক আপুনি বুঢ়ী বুঢ়ী কৰি এতিয়া বুঢ়ীয়েই কৰি পেলাব।”

ডাক্তৰে কয়, “কিন্তু ছোৱালীৰ নাম কবিতা হ’ব পাৰে কেনেকৈ? কবিতা মানে মিলি মিলি যোৱা অৰ্থ নথকা কথা। মোৰ বুঢ়ীজনী তেনেকুৱানেকি?”

“কবিতা কি আপুনি নেজানেই। কবিতা মিলি যোৱা অৰ্থ নথকা কথা নহয়। মিলি যাওক বা নেযাওক, তাৰ অৰ্থ সদায় থাকে।”

ডাক্তৰে হাঃ হাঃ কৰি হাঁহে।

“সেইবোৰ মই একো বুজি নেপাওঁ। বুঢ়ী মোৰ বুঢ়ীজনী, তুমি বুঢ়ী দেই—” ডাক্তৰে কবিতাক নচুৱাই চুমা খায়, মৰম কৰে। ভূমিত উজ্জল চকুৰে নিশাই চাই থাকে। শ্ৰীকৃষ্ণই নিশাৰ মুখলৈ চায়। তাৰপিছত দুটালি কৰি কয়, “অ’ তোমাক চুমা খোৱা দেখি মাবাৰ হিংসা হৈছে, চকু খোপা হৈ গৈছে! থাকা দেই বুঢ়ী—”

নিশাই দুয়োহাতেৰে ডাক্তৰক নিজৰ পৰা আঁতৰত ৰাখিবৰ চেষ্টা কৰে, কিন্তু বেছিপৰ নিশাই আশ্ৰয়কা কবিতা নোৱাৰে, আশ্ৰয়কাৰ ইচ্ছাও নকৰে।

ডাক্তৰৰ বাহু হুঁটাৰ মাজত অলপতাবে লোমাই পৰে নিশা। দাম্পত্য জীৱনৰ লক্ষণোথিনি মধুৰতাৰ মাজত ছুয়ো আপোন পাহৰা হয়।

নিশাই আড়ষ্ট মাতেৰে কয়, “আপুনি বাক মোক সদায় এইদৰে ভাল পাই থাকিবনে ?”

নিশাক আৰু জোৰেৰে বুকুৰ কাষলৈ টানি আনি ডাক্তৰে কয়,—“সদায় মানে, মই কোনোদিন তোমাক মোৰ বুকুৰ পৰা এৰি নিদিওঁ—জানা ?”

“কিন্তু মই যদি কৰবাত হেৰাই য়াওঁ ?”

“তুমি হেৰাই যাব নোৱাৰা, তুমি মোৰ, তুমি সদায় মোৰ।”

তৃপ্তিত নিশাৰ চকু মূদখাই যায়। দেহ-প্ৰাণ সকলো দি নিশাই ত্ৰীকৰ্ণক আৱৰি বাধিব খোজে।

এদিন ডাক্তৰে নিশাক ক'লে,—“নিশা, মই কিছুদিন তোমাৰ পৰা আঁতৰি থাকিম।”

হঠাৎ নিশা অপ্রতিভ হৈ পৰিল। শংকিতভাৱে নিশাই সুধিলে, “তাৰ মাহে ? কিয় ? কি হৈছে ?”

“একো হোৱা নাই। অলপতে আমাৰ দেশে স্বাধীনতা পাব, আৰু চাৰি পাঁচ মাহ আছে। তাৰ পিছত দেশখন হ'ব আমাৰ, দেশৰ সকলো দায়িত্ব আমি লব লাগিব।”

“এতিয়াওতো আপোনাৰ দায়িত্ব আছে। আপুনি ডাক্তৰ, আপুনিতো মিনিষ্টাৰ গৰ্ভৱ হ'বলৈ নেযায়।”

“তথাপি দেশ স্বাধীন হ'লে আমাৰ দায়িত্ব বহুত বাঢ়ি যাব।”

“নিচেই সেইকাৰণেই হ'বলা আপুনি মোৰ পৰা আঁতৰি থাকিব লগীয়া হৈছে ?”

“এবা, সেইকাৰণেই। ইংলেণ্ডত ছুবছৰীয়া এটা ক'ৰ্ট আছে—হাৰ্টৰ বেমাৰ চিকিৎসাৰ। আজিকালি আমাৰ দেশত হাৰ্ট ডিজিজেই বেছি। তাত specialise কৰি পাছ কৰি আহিব পাৰিলে বহুত কাম হ'ব।”

নিশাই হাঁহি দিলে।

“অ' সেইকাৰণেই আঁতৰি থাকিব খুজিছে! মই বোলো, মোক কিবা কাৰণত বেয়া পায়হে আঁতৰি যোৱাৰ কথা ভাবিছে, বাওক, ভেনেকুৱা চাক ওলালে নেযাব কিয় ?”

“বাও ভেঙে, নহয় ?”

“মই কি জ্ঞানো, কিমান দিনৰ ক'ৰ্ট, ছুবছৰীয়া ?”

“হুবহু, হয়তো আট বছৰ মানো লাগিব পাৰে। জাৰ্মানীত সেই বিষয়ৰ ডাক্তৰ আৰু বিখ্যাত specialist আছে। তাত যদি আৰু ছমাহ এবছৰ কিছু practical training লব পৰা যায়, তেতিয়া হ’লে প্ৰকৃততে ক’ৰ্টো complete কৰি অহা যায়।”

“সেইটোতো আৰু ভাল কথা। তিনটা বছৰ চাওতে চাওতেই যাব। যাব লাগিব কেতিয়া?”

“এতিয়াও যাব পাৰি, কিন্তু মই ভাবিছোঁ অহা অক্টোবৰ, নৱেম্বৰ মানত বাওঁ। তেতিয়ামানে হয়তো আমাৰ দেশ স্বাধীনো হৈ যাব পাৰে। আৰু—”

“আৰু কি?” নিশাই ডাক্তৰৰ মুখলৈ চালে।

নিশাৰ অলপ শকত হৈ পৰা গাটোৰ ফালে চকুৰে দেখুৱাই ডাক্তৰে ক’লে,—“আৰু তেতিয়ামানে কবিতাৰ ভায়েক—”

নিশা লাজত বঙা পৰিল।

“যা: নিলাজটো।” নিশা আঁতৰি পৰিব খুজিলে।

ত্ৰীকৰ্ণই ক’লে, “লাজনো কাৰ আগত কৰিম? কবিতাওতো নাই ইয়াত, কিন্তু মই নেথাকিলে, তুমি অকলে থাকিব পাৰিবাতো?”

“কিয় নোৱাৰিম?”

“কিমানি ক’ববাত হেৰাই যোৱা?” ইহি ডাক্তৰে ক’লে।

নিশা নিবৰ হৈ গ’ল।

নিশাৰ কাষচাপি আহি ডাক্তৰে ক’লে, “অৱশ্যে বিলাতলৈ যাও বুলিয়ে যোৱাটো সহজ কথা নহয়। মই এটা স্কাৰাশ্বপৰ চেষ্টা কৰিছোঁ। পালে বহুত সুবিধা হয়। নহলে নিজৰ খৰছত দুই তিনিবছৰ বিলাতত থাকি পঢ়াটো বৰ সহজ কথা নহ’ব। মোৰ চাকৰিবতো এতিয়ালৈকে এটা পইচাও বচাব পৰা নাই—”

“কেনেকৈ পইচা বাচিব? অলপ ভাবি-চিন্তি খৰছ কৰিলেহে। উধাই-মুধাই, হোৱাই-নোহোৱাই খৰছ কৰিলে পইচা বাচে নেকি?”

“এৰা, কম খৰচ দেখোন কৰিহেই নেজানো। আৰু হুছৰ পিছৰ পৰা বস্ত্ৰ-বাহানিৰ দি অলপ দাম হৈছে।”

নিশাই সুধিলে,—“scholarship যদি নেপায়, তেতিয়া জানো যাব পাৰিব?”

“এটা উপায় আছে। চৰকাৰৰ পৰা টকা দাবলৈ লোৱা যাব পাৰে।

অৱশ্যে security দিব লাগিব। তদুপৰি চৰকাৰৰ টকাৰে পঢ়িলে ঘূৰি আহি কিছুদিন, অন্ততঃ কেইবছৰমান চৰকাৰৰ কাম কৰি দিব লাগিব।”

“সেইটোতো বেয়া নহয়। এতিয়াও কাম কৰি আছে, ভেতিয়াও কৰিব। টকা ভেতিয়া নিশ্চয় বেছি দিব, নিদিব জানো?”

“ভাল ডাক্তৰে চাকৰি নকৰে। প্ৰাইভেট প্ৰেক্টিছ কৰিলে চাকৰিৰ দহ-গুণ বেছি টকা পোৱা যায়।”

আৰু বহুত আলোচনা কৰিলে নিশা আৰু শ্ৰীকৰ্ণই। শ্ৰীকৰ্ণৰ কাৰণে বিলাতলৈ যোৱাটোত কোনো নতুনত্ব বা অভাৱনীয় বোমাঞ্চ নাই। কিন্তু ডাক্তৰৰ স্বপ্ন এজন হাৰ্ট স্পেচিয়েলিষ্ট হোৱাটো। অসমত specialist-ৰ অভাৱ আৰু specialist হৈ আহিব পাৰিলে ডাক্তৰে পৃথিৱীৰ যি কোনো ঠাইত প্ৰেক্টিছ কৰিব পাৰিব। খ্যাতি, যশস্বা, আৰু আত্মপ্ৰসাদ সকলো আহিব তাৰ লগে লগে।

চেন্দেপুৰৰ মাহৰ প্ৰথম ভাগতে নিশাৰ দ্বিতীয় সন্তানটোৰ জন্ম হ’ব। শ্ৰীকৰ্ণৰ বিশ্বাস, এই সন্তানটো ছোৱালী নহয়—হ’ব এটা ল’ৰা। এই প্ৰত্যয় ডাক্তৰৰ এনেয়ে হৈছে। নিশায়ো আশা কৰে যে কৰিতাৰ এটা ভায়েক হওক—এটা ল’ৰা, এটা শ্ৰীকৰ্ণৰ প্ৰতিকল্প, প্ৰতিনিধি। ভেতিয়াহলে শ্ৰীকৰ্ণ আঁতৰি থাকিলেও নিশাৰ বেছি অকলশৰীয়া যেন নেলাগিব। ল’ৰা-ছোৱালী হাল লৈ নিশাই সহজভাৱেই দিনবোৰ কটাই দিব পাৰিব।

ডাক্তৰৰ পৰিকল্পনাটো নিশাৰ ভাল লাগিল। শ্ৰীকৰ্ণ ডাঙৰ ডাক্তৰ হ’ব—সেই গোঁৱৰৰ অংশ পাব নিশায়ো। নিশাই ভাবিলে—মই যদি কিবা উপায়ে ডাক্তৰক কিবা অকণমান সহায় কৰি দিব পাৰিলোহেতেন!

মহেন্দ্ৰ কেৰেণীৰ সংসাৰৰ কোনো উন্নতি হোৱা নাই। মামনিজনীও ডাঙৰ হৈ আহিছে। দেউতাই ডাক্তৰক শুভেচ্ছাৰ বাহিৰে অন্য একো দিব নোৱাৰে।

আনহাতে ডাক্তৰে নিজৰ ঘৰৰ পৰাও কোনো সহায় লবলৈ নিবিচাৰে। তেওঁৰ যুক্তি : তেওঁৰ পঢ়াতে ঘৰখনে বহুত টকা খৰছ কৰিলে, সেই টকা পৰিশোধ নকৰাকৈ আৰু টকা বিচৰা অন্তায়। নিশায়ো ডাক্তৰৰ যুক্তিকে সমৰ্থন কৰে। কিন্তু যদি বিলাতত পঢ়িবৰ কাৰণে কিছু টকা ঘৰৰ পৰা লয়, কিন্তুো বেয়া হ’ব? হয়তো ঘূৰি আহি কাম কৰি শোধাই দিবহি। কিন্তু এই কথা ডাক্তৰৰ আগত উত্থাপন কৰিবলৈ নিশাৰ ভাল নেলাগিল। ডাক্তৰ অলপ এককণ্ঠীয়া লোক। কিবা এটা কৰো বুলিলে যেনেভেনে কৰিছে এৰে, আৰু

নকৰো বুলিলে কোনোৱে জোঁৰ কৰি একো কৰাব নোৱাৰে। নিশাৰ লগত বিয়াওভো ভেনেদৰেই হ'ল। ঐকৰ্ণই সেইমতে আকোৰ-গোজৰৈক নথবা হ'লে, হয়তো নিশাৰ বিয়া আজি ভেঙে লগত নহ'লহেভেন।

ঐকৰ্ণ মাহুটোক নিশাই বুজ, সেই দেখি বেছি মৰম লাগে। ঐকৰ্ণ ভাঙ ডাক্তৰ—স্বাস্থ্যবান, প্ৰসূত। তদুপৰি ডাক্তৰে মিলিটাৰীত থাকোতে লৈনিক জীৱনত যি মদ খোৱা শিকিছিল, নিশাক বিয়া কৰোৱাৰ পিছৰ পৰা তাকো প্ৰায় এৰি দিছে। ডাক্তৰে কয়, যে শাৰীৰিক জন্ম বেছি হ'লে মদ খোৱা বেয়া নহয়, কিন্তু নিয়মমতে ভাল আহাৰ আৰু আৱশ্যকীয় টেনিক আদি খাই থাকিলে মদ খোৱাৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই।

দ্বিতীয় কথা, নিশাই ডাক্তৰৰ পৰা শুনিছে যুদ্ধক্ষেত্ৰত থকা ডাক্তৰ আৰু নাৰ্চবোৰৰ অথবা W. V. S. ৰ ছোৱালীবোৰৰ অৱস্থানীয় কাৰ্যকলাপৰ কথা। বিশেষকৈ বিবোৰ অবিবাহিত ডেকা ডাক্তৰে war service ত যায়, সেই ডাক্তৰবোৰ কিছু উলগু হৈ পৰে আৰু নৈতিক বিচাৰ বৰ বেছি মনত ৰাখি নচলে, নাৰ্চবোৰ বহুত ডাক্তৰৰ প্ৰকাশ্যে অজ্ঞানতাই হৈ পৰে। তদুপৰি বহুত নাৰ্চ আৰু W. V. S. ৰ কৰ্মীয়েই লগে লগে কৰিব নোৱাৰি অৱস্থিত মাহুতৰ বোজা ব'ব লগা হয়। যুদ্ধক্ষেত্ৰত লৈজ বাহিনীৰ লৈনিকৰেই যুট্টা নথটে। বহুত অৱস্থিত ভ্ৰূণ শিশুৰো মৃত্যু হয়—গিহঁতৰ হিচাব কোনোৱে নেবাখে, অৱশ্যে জানে বহুতেই।

এই কুমাৰী মাতৃবোৰৰ বহুতেই সন্মান আৰু চাকৰি কৰাৰ কাৰণে মুক্তিলাভা ডাক্তৰৰ ওচৰতো বহু সময়ত উপবাচিকা হৈ কামনাৰ চিকাৰ হবলগীয়া হয়। যুদ্ধ ক্ষেত্ৰৰ আত্মাৰ মাজত ব্যতিক্ৰম বোৰেই হৈ পৰে নিয়ম। তাত দুৰ্নীতি বুলি কোনো স্বকীয়া বস্তু নোহোৱা হয়।

ঐকৰ্ণৰ মুখৰ পৰাই নিশাই শুনিছে এইবোৰ কথা। অৱশ্যে নিশাই কোনো দিন সোধা নাই। ডাক্তৰোতে যুদ্ধক্ষেত্ৰত আছিল, ডাক্তৰৰ ওচৰলৈকোতো বহুত ভাল বেয়া নাৰ্চ আছিল। ডাক্তৰ জানো সকলো প্ৰলোভনৰ উৰ্বত থাকিব পাৰিছিল? নাই সোধা।

কিন্তু নিশাৰ বহুশূল বিশ্বাস, নিশাক বিয়া কৰোৱাৰ আগতে যদিও ডাক্তৰৰ ক'বাত কিবা দুৰ্বলতা আছিল—আৰু দুৰ্বলতানো কাৰ নেধাকে? তাৰ বাবে অভিযোগ কৰিবলগীয়া নিশাৰ একো নাই। কাৰণ এতিয়া আৰু ডাক্তৰে নিশাৰ মৰমক বিশ্বাসঘাটকতা নকৰে। আজি নিশাৰ বাহুশাপত ঐকৰ্ণ মুকলি হ'ব নোৱাৰাকৈ বন্দী হৈ পৰিছে।

আজি কীকৰ্ণক বেয়া পাবৰ কোনো হেতু নাই বুলিয়েই নিশাই কবিলে। এই প্ৰত্যয়ক দৃঢ়তৰ কবিলে কবিতাৰ ধুনীয়া মুখখনে আৰু জন্মৰ সম্ভাৱনালৈ অপেক্ষা কৰি থকা নিশাৰ গৰ্ভত থকা সম্ভাৱনটোৰে।

। ঠঠৰ ।

ভাৰতৰ প্ৰথম স্বাধীনতা উৎসৱ উপলক্ষে দেশজুৰি প্ৰাণচঞ্চল আলোড়ন উঠিল। নগৰ-চহৰ-গাওঁ-চুবুৰি সকলোকে উন্নত কৰি তুলিলে স্বাধীনতা লাভৰ উন্নাদনাই। দুশবছৰ গোলামীৰ শেষ হ'ল। এশবছৰৰ সক্ৰিয় মুক্তি আন্দোলন জন্মৰ সাৰ্থকতাবে পূৰ্ণ হৈ উঠিল। ১৯৪৭ চনৰ ১৫ আগষ্টই ভাৰতৰ ইতিহাসৰ অতুতপূৰ্ব নতুন অধ্যায়ৰ সূচনা কবিলে।

গুৱাহাটী চহৰ জনাৱণ্য হৈ পৰিছে। সভা-শোভাযাত্ৰা; আনন্দ উৎসৱৰ বিপুল আয়োজন হৈছে। ভাৰতৰ হেজাৰ, হেজাৰ বছৰৰ ইতিহাসত জনসাধাৰণে এনে পূৰ্ণ প্ৰাণেৰে মুক্তি উৎসৱ পতাৰ ইতিহাস নাই। কোনো সাৰ্বভৌম নৃপতিৰ অভিষেকতো এনেধৰণে ধনী-দুখীয়া নিৰ্বিশেষে কোনোৱে প্ৰাণ ঢালি দি আনন্দত আগহাৰা হোৱাৰ দৃষ্টান্ত নাই।

আবেলি স্বাধীনতা উপলক্ষে হোৱা বিৰাট জনসমাবেশত জননেতাসকলে উদাত্তকণ্ঠে ওজৰী ভাষাত ভাৰতৰ এই নতুন দিনক স্বাগত জনালে। এই যুগকান্তিয়ে ভাৰতৰ মুক্ত স্বাধীন ভাৰতৰ কাৰণে কি সম্ভাৱনা, কি প্ৰত্যয়, কি নতুন স্বপ্নলৈ আহিছে, তাৰ বৰ্ডীন দৃষ্ট প্ৰোতাসকলৰ চকুৰ আগত দাঙি ধৰিলে। বাইজৰ স্বতঃস্ফূৰ্ত হৰ্ষধ্বনিয়ে আকাশ-বতাহ আনন্দমুখৰ কৰি তুলিলে।

কোনোবাই ঠেলি-হেচি আলোককো আগবঢ়াই দিলে। দুআৰাৰ কবৰ কাৰণে। এই জনসমুদ্ৰৰ সন্মুখত থিয় হৈ এবাৰ কবলৈ পোৱাটো জীৱনৰ চৰম সাৰ্থকতা বুলি অনুভৱ হ'ল আলোকৰ।

আলোক প্ৰস্তুত নাছিল। আজিতো বক্তৃতা দিয়াৰ দিন নহয়, আনন্দ কৰাৰ দিন। আলোক কথা কবলৈ উঠিল। এবাৰ চাৰিওফালে চালে, জনতাৰ কোঁহুহলত উজ্জল চকু তাৰ মুখৰ ওপৰত। সভাপতিয়ে সকলৈ কলে—
“কণক—পাঁচ মিনিট—।”

মাইকক'নৰ কাষলৈ মুখখন চপাই নি শান্তভাৱে আলোকে ক'লে,

“ভাৰতীয় জনসাধাৰণৰ বহু বছৰৰ সাধনা, বহু বছৰৰ জীৱ, ত্যাগ আৰু আত্মদানৰ বিনিময়ত আজি আমি এই দিনটো পাইছো। বিলকল অধ্যাত্ম নিখৰ বীৰ সন্তানৰ উদাৰতা আৰু ভাগ্যৰ বিনিময়ত আমি আজি স্বাধীন হৈছো, সকলো চেপ্টা, সকলো চিন্তাকৰ্ষ, সাধনাৰে আমি তেওঁলোকৰ জীৱনৰ স্বপ্নক সাৰ্বক কৰি তুলিব লাগিব। আমি পাহৰি যাম ব্যক্তিগত লাভ-কষ্টৰ কথা, পাহৰি যাম মুক্তিকামী ভাৰতীয়ৰ ওপৰত হোৱা জাত্যাভ্যবাদীৰ চুৎস, অমানৱিক উৎপীড়ন অভ্যুত্থাৰ কথা, পাহৰি যাম আমাৰ দেশৰ হীন, নীচ, কাপুৰুষীয় বিদ্বানস্বত্বকতাৰ কথা। আজি এই চৰম লক্ষ্যতাৰ দিনত আমি এটা মাথোন নতুন প্ৰতিজ্ঞা ল'ম—ঐক্য, সোঁহাৰ্ধ্য, জাতীয় আৰু মানৱতাৰ মহান আদৰ্শৰ ভিত্তিত আমাৰ স্বাধীন ভাৰতক আমি বিশ্বৰ নমুনা কৰি, বৰণীয় কৰি তুলিম।”

আৰু কি ক'লে আলোকে ক'ব নোৱাৰিলে, আঁউৰিয়ে আঁউৰিয়ে হাত চাপৰিয়ে লতাখলিত জোৱাৰৰ সৃষ্টি কৰিলে।

বাজহুৱা সভা ভাগিল। জনসমূহ বিক্ষিপ্ত হ'বলৈ আৰম্ভ কৰিলে। তেতিয়া বাঙিয়েই হৈছে।

মাহুহৰ মাজৰ পৰা কোনোবাই আহি পিছকালৰ পৰা আলোকৰ হাতখন ধৰি মাতিলে “মামা—”

আলোকে বুলি চালে, মায়ী; লগত বন্দনা।

“তোমালোক?”

“অন্ত বুলি ভাবিছিল নেকি?”

আলোকে হাঁহিলে।

“এতিয়া কোনকালে বাবা?”

“আপুনি যিকালে নিয়ে”—মায়ীই ক'লে।

আলোকৰ হাতত ধৰি ধৰি মায়ী আৰু মায়ীৰ হাতত ধৰি বন্দনা হেচি-ঠেলি মাহুহৰ মাজৰ পৰা ওলাই আহিল। যিৱেটাৰ হৈছে, ভেৰাইটি খ' হৈছে, নানা খেল-ধেমালি হৈছে। জনতা উদ্গাহ।

“মোৰ লগত তোমালোক বাবা জানো মায়ী?”

“ও, নেৰাম বুলি কিয় ভাবিছে? আজি আপুনি এজন নেতা, এজন নেতাৰ লগত গৈ আমাৰ খুউৰ ভাল লাগিব। নহয়নে বন্দনা?”

বন্দনাই সকলৈ ক'লে—“ও—”

“অ’ নেতাৰ লগত ফুৰাৰ আনৰ বিচাৰিছা যদি অস্তৰ লগত বাব

আৰিছিল। ইয়াত আলোকে আছে, নেতা নাই—আলোকে ক'লে।”

“বাক সেইটো বিচাৰ অস্ত্ৰ এদিন কৰা যাব। আজি আপুনি নেতা।”

কিছুদূৰ ঘোঁৰাৰ পিছত আলোকে ক'লে, “জানিছা মায়া, তোমাৰ লগত অস্ত্ৰ কোনো নথকা হ'লে তোমাক আজি মোৰ ঘৰলৈকে লৈ গ'লোহেঁতেন।”

বন্দনাই প্ৰায় লগেলগেই ক'লে—“মই অকলেই ঘৰ ওলাবগৈ পাৰিম। বাইদেউ তুমি ঘোঁৰা—”

মায়াৰ হাঁহি উঠিল, “তইতে দেখিছো মান অভিমানকে আবৃত্ত কৰিলি। মায়াৰ ঘৰত মোৰ কাৰণে ঠাই হ'লে, তোৰ কাৰণেও নিশ্চয় হ'ব, ব'ল বাওঁ—”

বন্দনাই ক'লে—“আজি আক মই নেবাওঁ বাইদেউ—”

আলোকে একো মতা নাছিল। কিন্তু বিশেষ নভবাকৈয়ে তিনিও নিৰবে শান্তিপূৰ্ব আলোকৰ ঘৰৰ ফালেই আগবাঢ়িছিল।

কিছুপৰ নিৰবতাৰ পিছত মায়াই সুধিলে, “আপুনি বাক ভাবিছিলনে যে ভাৰত ইমান সোনকালে স্বাধীন হ'ব?”

আলোকে ক'লে, “ভবা নাছিলো, কিন্তু আমি যি স্বাধীনতা আজি পাইছো মোৰ মনেৰে এনে স্বাধীনতা আক পলমকৈ পোৱা হ'লেও বেয়া নাছিল। বুটিছে আজি ভাৰতখনক দুভাগ কৰি থৈ গ'ল। হয়তো ইয়াৰ পৰিণাম বৰ শুভ নহ'ব। হয়তো এনে স্বাধীনতা লবলৈ ইমান ধৰ্ষেদা নকৰি আমি অঞ্চল ভাৰতৰ পূৰ্ণ স্বাধীনতা পাবৰ কাৰণে সংগ্ৰাম কৰাহে উচিত আছিল।”

“কিন্তু নেতাসকলে যে তাকে মানি ল'লে।”

“সেইটোৱেই আক্ষেপৰ কথা হৈছে। সংগ্ৰামৰ সময়ত আমাৰ নেতা-সকলে দেশৰ বাইজক আগত আনিছিল, প্ৰথম শাৰীতে আনিছিল, কিন্তু সংগ্ৰামৰ ফল ভোগ কৰিবৰ সময়ত নেতাসকলে অস্ত্ৰক পিছ পেলাই থৈ নিজেই আঙুৰাই গ'ল। কোনো নেতাই যদি ভাবে যে আমাৰ বাইজে ৰাজনীতি বুজি নেপায়, তেন্তে মাৰাত্মক তুল কৰিছে।”

তিনিও আহি ডবলুমুখ পালেহি। বন্দনা যেন সচেতন হ'ল—

“আমি ঘূৰো আক ব'লা বাইদেউ—বহুত দূৰ আহিলো।”

আলোক ব'ল আক ক'লে, “বন্দনা ঘূৰিব সুজিছানেকি? এৰা, আমাৰ এইকালে স্বাধীনতা দিন পালনৰ কাৰণে একো আড়ম্বৰেই নাই, দেখিছানে পোটেইখন আন্ধাৰ, নগৰৰ দীপালী আমাৰ ইয়াত ছোৱা নাই।”

“কিন্তু আপুনি একো নকৰিলে কিয়?” মায়াই সুধিলে।

“ব’লাচোন বাক মোৰ বৰলৈ, মই কি কৰিছোঁ চাবা—”

“সঁচা! বাবিনে বন্দনা?”

বন্দনা মনে মনে থাকিল।

অলপণবৰ মূৰত তিনিও গৈ আলোকৰ ঘৰৰ ছৰাৰ মূৰত ব’ললৈ।

“অকণমান ব’বা দেই, মায়া, মই ছৰাৰ খুলি লেমটো জলাঙ। বন্দনাই আকৌ বেয়া পাইছানেকি?”

“ওহো, কিয় বেয়া পাম?” বন্দনাই প্ৰতিবাদৰ স্বৰত ক’লে।

“এই ঠাইডোখৰ অলপ এয়াৰ কণ্ঠিহুন্দ—”

“এয়াৰ কণ্ঠিহুন্দ?”

“এবা, অবস্থা ভেদে ইয়াত গৰম ঠাণ্ডা হয়।” হেচামাৰি ছৰাৰখন বেচি আলোকে ক’লে আৰু লেমটো জলাই মেজখনত থৈ ক’লে—“মই অকলে থাকিলে ইয়াৰ temperature-টো ঠাণ্ডা থাকে, কিন্তু আজি তোমালোক আহিছা গৰম হ’ব পাৰে।”

মায়াইতে হাঁহিলে।

চকী ছখন, এখন মেজ, এটা বেচৰ মূঠা, কাষতে বিছনাখন আৰু বিছনাৰ কাষতে কিতাপৰ চেম্‌ক্‌টো, কেইটামান কিতাপ বিছনাৰ ওপৰতো পৰি আছে।

মায়াই নিজেই আগবাঢ়ি গৈ আলোকৰ বিছনাখনত বহিল, অলপ ইতস্ততঃ কৰি মায়াই ক’লে, “বহ বন্দনা, চকীখনতে বহ। কবি বহা চকী। তোৰ উপকাৰ হ’ব পাৰে।”

আলোকে ক’লে, “বহা বন্দনা, ভূমিও চকীতে বহিব পাৰিলাইভেন মায়া—”

“আপোনালোকেই বহকচোন আজিলৈ, কিন্তু ক’তা, আপোনাৰ স্বাধীনতাৰ চিন?”

“অ’ স্বাধীনতাৰ চিন। আছে বহা, কিন্তু তাৰ আগতে এণ্ডিগা চাহ খোৱা বাওক। অকণমান বহাহক দেই বন্দনা—”

“আপুনি কি কৰে?”

“পাঁচ মিনিটতে হ’ব। হুনা এণ্ডিগা চাহ। ল’ৰাটো উৎসৰ চাবলৈ বাব পায়।”

মায়াই কৈ উঠিল, “আজি স্বাধীনতা উৎসৱ দিনত স্বাধীন-শালন্ত নোদাই থকা ভিৰোভাও বাহিৰলৈ ওলাই গৈছে, আৰু আপুনি বাহিবৰ পৰা আহি

বান্ধনী-শালত সোমাই আমাক চাহ খুৱাবৰ কাৰণে। ইয়ান cynic হ'ল কাহানিৰ পৰা? কিন্তু চাহ নোখোৱাকৈ নগৈছো, তই বহু, কথা পাত বন্দনা, যই চাহ কৰো—”

“ভূমি নহুৱ, মায়া, ভূমি নোৱাৰিবা।”

“কবিয়ে খোৱা চাহ নহলেও, চাহপাত লিভোৱা গৰম পানীভো কৰিব পাৰিম।”

বান্ধনী-শালখনৰ ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল মায়া।

আলোকে বিছনাৰ কাষত থকা ডাঙৰ টিনৰ বাকচটো খুলিলে, আৰু তাৰ পৰা দুটা নতুন কিতাপ উলিয়ালে, এটা কিতাপ বন্দনালৈ আগবঢ়াই দিলে আলোকে।

ভিতৰৰ পৰা মায়াই চিঞৰি ক'লে, “তইত দেখোন মনে মনে আহ বন্দনা?”

“ওঁ—চোৱাহি বাইদেউ—” আনন্দত আগুত, মাত্ৰেৰে বন্দনাই উল্লাসেৰে ক'লে।

“চেনি ক'ত আছে মায়া?” মায়াই চিঞিলে।

“অ' পাইছো, পাইছো—বৰি নৈ বন্দনা, কি ওলাইছে চামগৈ, আগতে চাহটোপা কৰি লওঁ—”

কিতাপটো বন্দনাই চকুৰ আগত দাঙি ধৰিলে, আলোকৰ কবিতাৰ কিতাপ —“গজালিৰ অঙ্গু।”

“কেতিয়া ওলাল?” পাতনিখনৰ ওপৰত চকুফুৰাই বন্দনাই সৰুকৈ হুঁদিলে।

“কালি—”

“কালি?”

“ওঁ, ততাতৈয়াকৈ কালি দহ কপি বান্ধি উলিয়াই দিছে। মোৰ প্ৰথম প্ৰকাশিত কবিতাৰ পুথি।”

বন্দনাই কিন্তু আলোকৰ কথালৈ কাণ দিয়া নাছিল—বন্দনাৰ চকু ইতিমধ্যে কবিতাৰ মাজত নিবন্ধ হৈ পৰিছে।

হুশিয়লা চাহ লৈ মায়া ভিতৰৰ পৰা ওলাই আহিল।

“কি কিতাপ পালি বন্দনা?” চাহ মেজখনত থৈ মায়াই হুঁদিলে।

আলোকে এটা কিতাপ মারাতলৈ আগবঢ়াই দিলে।

কিতাপৰ নাম আৰু লিখকৰ নামৰ স্তম্ভত চকু ফুৰাই মায়াই কৈ উঠিল—
“আপুনি দিনে দিনে Romantic হৈ গৈছে মায়া—”

“Romantic ? যানে ?”

“বাধীনতা উৎসব উপলক্ষে কবিতাৰ কিতাপ ছপা কৰি প্ৰকাশ কৰা এই Idea-টো Romantic নহয় আৰু কি ? কিন্তু নাম দিলে কি ? ‘গজালিৰ স্বপ্ন’ কিয়—স্বপ্নৰ গজালি নিমিলে কিয় ?”

“তুমি সঁচাই চাহ কবিতা মায়া—বহা, পিছত সমালোচনা কৰিম। আগে চাহ খাই লোৱা বাওক—সুদা চাহ—”

“সুদা চাহ ক’ত ? চাহৰ লগত আপোনাৰ কবিতা। তই চাহৰ কথা পাহৰিয়ে গৈছনেকি বন্দনা ?”

বন্দনাই ক’লে, “ওঁ খাওঁ—কিন্তু এই কবিতাবোৰ কেতিয়া লিখিলে ? আগে প্ৰকাশ হোৱা নাই কিজানি।”

“আগে নাই প্ৰকাশ হোৱা। বেছি ভাগ underground-হৈ থাকোতে লিখা।”

মায়াই নিজৰ চাহ শিয়লাও ভিতৰৰ পৰা আনিলে আৰু মূতাটোতে বহি ল’লে।

“আজিৰ দিনটো পালন কৰিবৰ কাৰণে আপুনি এনে ধুনীয়া মিহা কৰি থৈছিল অথচ মই নিজে নহা হ’লে হয়তো কিতাপ আপোনাৰ বাকচতে সোমাই থাকিলহেঁতেন আৰু গোটেই বাতিটো। কি যে আৰ্হপৰ আপুনি।”

“মই কিতাপৰ কথা পাহৰিয়ে গৈছিলো মায়া। বাহিৰত ইমান ডাঙৰ উৎসব হৈছে, তাৰ তুলনাত মোৰ কবিতা—”

বন্দনাই ক’লে—“আপোনাৰ কবিতাৰ সমালোচনা আপুনি নিজে নকৰাই ভাল।”

আলোক মনে মনে থাকিল।

মায়াই ক’লে,—“আপুনি হয়তো বেয়া পাব, কিন্তু মোৰ এতিয়া কবিতা পঢ়িবৰ ধৈৰ্য্য নাই। ইমান আনন্দ লাগিছে মোৰ !”

“কিয় ?”

“গজালিৰ স্বপ্নই কপ লোৱা দেখি ! কিন্তু আপুনি নিজৰ কথাৰে লিখিছে-তো ?”

“যানে ?”

“যানে—মইতো ভাবো গজালিয়ে মুকলি আকাশ আৰু মূৰ্ত পোহৰৰ স্বপ্ন দেখে, আলোকৰ স্বপ্ন কোনোবাই দেখাৰ কথাৰি পাইছে জানো ?”

মায়ান্নৰ শ্ৰৱণটোত যেন আলোক অলপ বিতৰ্ত হ'ল। বন্দনাই কিতাপক পাতৰ পৰা মূৰ তুলি আলোক আৰু মায়ান্নৰ মুখলৈ চালে।

হাঁহি মায়ান্নই ক'লে, “আলোক মানে পোহৰ, নহয় জানো বন্দনা ?”

আলোকে ক'লে, “ভাবিছো, ইয়াৰ একোটা কপি জোহুৱা আৰু নিশালৈ পঠায়।”

মায়ান্নই ক'লে, “সিহঁতেইতো এইবোৰ কবিতাৰ প্ৰেৰণা, নহয় জানো ? নিশাই বাৰ আজিকালি চিঠি-পত্ৰ দিছেনে ?”

“ভালেমান দিন পোৱা নাই। ময়ো লিখা নাই। এই কিতাপখনৰে একপি পঠাই দিও বুলি ভাবিছো।”

“কবিতাবোৰত জানো চিঠিৰ বাতৰি আছে ?”

মায়ান্নৰ কথাত অলপ বিষয়ভাৱে আলোকে ক'লে, “এতিয়া আৰু মোৰ নিশালৈ জনাবলগীয়া বিশেষ বাতৰি নাই মায়ান্ন আৰু থাকিলেও জনাবৰ প্ৰয়োজন নোহোৱা হৈছে। কিন্তু মোৰ কবিতাত হয়তো অন্তৰ দৰে নিশায়ো টোকাৰ ভাব-চিন্তাবোৰ উপলব্ধি কৰিব পাৰিব। অ'ৰবা বন্দনা, তোমালোক দুয়োকে দুকপি দিও, মিওনে ?”

মায়ান্নই ক'লে, “বন্দনাকে একপি দিয়ক। আমিহঁতো একে ঘৰতে থাকো।”

“তোমাক নেলাগে ?”

“যি আপোনাক বুজি নেপায়, সি আপোনাৰ কবিতা পঢ়ে, মইতো আপোনাক বুজো, আপোনাৰ কবিতা পঢ়ি বেলেগে বুজিবৰ চেষ্টা কৰাৰ দৰকাৰ জানো আছে ?”

আলোকে একো নক'লে।

কলমটো লৈ আলোকে ‘গজালিৰ স্বপ্ন’ৰ কপি এটাত নিজৰ নাম লিখি বন্দনাক দিলে।

কিছুপৰ হুইচাৰিটা সাধাৰণ কথা পতাৰ পিছত তিনিও উঠিল। বাতি বন্ধেই হ'ল। মায়ান্নই ভালেমান দূৰ দাব লাগিব।

ছদ্মৰখন বন্ধ কৰি আলোক লগে লগে আহিল।

“তোমালোকৰ লভিমাটো কিতানি আজি নটহে কৰিলো বন্দনা। আভিৰ দিনত সন্ধ্যা চাহ এপিয়লাবে বিদায় দি লাজহে পাইছো।”

হাঁহি বন্দনাই ক'লে, “কিন্তু আপোনাৰ প্ৰথম প্ৰকাশিত কবিতাৰ কিতাপখন যে আহিয়ে প্ৰথম পঢ়িবলৈ পালো আপোনাৰ ঘৰলৈ আহি।”

মায়ান্নই ক'লে, “ভাঙৰ ঐকৰ্ত বোলে অলপত বিলাতলৈ দাব—জনিছে ?”

“অ’ হয়নেকি ? কেতিয়া বাব ?”

“এতিয়াও ঠিক হোৱা নাই। কিন্তু তাৰ আগতে তেওঁ ডিব্ৰুগড়লৈ বদলি হৈ বোৱাৰ কথা আছে। বোধকৰো অলপতে বাব।”

“ডিব্ৰুগড়লৈ, অ’—”

আলোক মনে মনে থাকিল।

“ল পাছ কৰি আপুনি কি কৰিব ?”

“এতিয়াওতো এটা বছৰ আছে। অৱশ্যে ওকালতি কৰিম বুলিয়ে ভাবিছো, যদি পাছ কৰিব পাৰো।”

মায়াই স্থিলে, “ক’ত কৰিব ? ডিব্ৰুগড়ত ?”

“ডিব্ৰু— ! সেইটো এতিয়াও ভাবিবৰ সময় হোৱা নাই কিজানি।”

বন্দনাই স্থিলে, “আপুনি জানো পলিটিক্স নকৰিব।”

“পলিটিক্সৰ ধাৰা স্বাধীন ভাৰতত কেনেকুৱা হ’ব, এতিয়াও ক’ব নোৱাৰি। মই গৰীৰ মানুহ—হয়তো সাংস্কৃতিক আন্দোলন, শ্ৰমিক আন্দোলনৰ ক্ষেত্ৰে মোৰ বাঞ্ছনীয়তাৰ ক্ষেত্ৰ হ’ব। অৱশ্যে কি কৰিম এতিয়াও ঠিক কৰা নাই।”

মায়াই ক’লে, “আপুনি কি কৰিব মই কিন্তু ক’ব পাৰো। বাঞ্ছনীয়তা, ওকালতি, সাহিত্যতো কৰিবই, তাৰ উপৰিও আপুনি—”

মায়া বৈ গ’ল।

“আকনো কি কৰিম মায়া।”

“আজিয়েই সেই কথা কোৱা ঠিক নহ’ব। বন্দনাই জানিলে মনে মনে ইহিব—”

বন্দনাই ক’লে, “বাক বাইনেট, ভূমি এখেতক ইমান টান টান কথা কোৱা, তেখেতে জানো বেয়া নেপায় ?”

“বেয়া পাবৰ কাৰণেইতো কণ্ট। অস্ত সকলোৱেইতো কোমল কোমল কথা কয়, নহয় জানো মায়া ?”

“বেয়া পাবলগীয়া কথাতো ভূমি নাই কোৱা মায়া। মোৰ বিষয়ে যদি কোনোবাই ভাবে, তেওঁৰ ওচৰত মোৰ কৃতজ্ঞ হোৱাৰ বাহিৰে অস্ত কৰিবলগীয়া একো নাই।”

বন্দনাই ক’লে, “কিন্তু কোনোবাই যদি আপোনাৰ বিষয়ে তুলকৈ ভাবে ?”

“অলভৱ নহয়। মই কিন্তু কাকো তুলকৈ ভাবিবৰ স্বযোগ দিবলৈ নিবিচাৰো।”

মায়াই আলোকৰ মুখলৈ চালে, আলোক কিন্তু অচকল। কথাবোৰ ভাবি

চিন্তিয়ে কৈছে। কবি আলোকে নহয়, উকীল আলোকে নহয়, লহজ আলোকে কথা কৈছে।

বন্দনাই ক'লে “তেতিয়া হলে আশোনাৰো কাকো ভুল বুজিবৰ দুৰ্ভাগ্য নহ'ব।”

তিনিও নিৰবে আগবাঢ়িল ব্যস্ত নগৰৰ জন কোলাহলৰ ফালে।

॥ উন্নৈশ ॥

চৰকাৰী হস্পিতালৰ ছিভিল ছাৰ্জন চৌধুৰীয়ে নীৰাক ক'লে,—“তোমাৰ অৱস্থা মই ভালকৈ বুজিছো। কিন্তু নাৰ্চৰ জীৱনটো বৰ লহজ নহয়। কঠিন জন্মৰ দৰকাৰ, ত্যাগ আৰু সেৱাৰ আদৰ্শ থকাৰ, তত্পৰি নিজক ঠিক ৰখাৰ দৰকাৰ।”

তলমূল কৰি নীৰাই শুনি গ'ল। এই আদহীয়া ডাক্তৰজনে বহুত নাৰ্চ দেখিছে, বহুত নাৰ্চক কাম শিকাইছে, চাকৰিও দিছে। তেওঁ মিছা কোৱা নাই।

ত্যাগ কৰিবলৈ মোৰ আৰু একো নাই। সকলো শেষেই হৈছে। দেহাটো ভালে থাকে মানে যি কোনো প্ৰকাৰৰ জন্ম কৰিবই লাগিব, নহ'লে খাম কেনেকৈ? আৰু সংঘম? হয়তো তাৰো নতুন শিক্ষা লাভ কৰিবৰ অৱকাশ মোৰ আৰু নাই। আৰু সেৱা? মিছা কথা ডাক্তৰ চৌধুৰী, সেৱা কৰিবৰ কাৰণে কোনো নাৰ্চ হবলৈ নাহে—জীৱিকাৰ কাৰণে আহে। অৱশ্যে সেৱা কৰাটোৱেই বাৰ জীৱনৰ একমাত্ৰ উপায়, তাৰ সেৱা কৰাত তৃপ্তি পোৱাৰ বাহিৰে গত্যন্তৰ নাই। দুৱাৰ বখীয়া দাবোৰানে দুৱাৰমুখত দিনে ৰাতিয়ে থিয় হৈ থাকি ভাল পায় বুলি গৰ্ব কৰাৰ মহত্ব নাই।

কিন্তু মুখ ফুটাই একো নকৈ নীৰাই তলমূল কৰি ক'লে,—“মই বুজিছো চাৰ। মই সকলো কৰিব পাৰিম।”

ডাক্তৰে নীৰাৰ মূখলৈ এবাৰ চালে—কীণ, নিশকটীয়া ছোৱালীজনী,—মুখখন শুকান, শেতা পৰা, অলপ বোপী যেন দেখি, কিন্তু মুখখন আৰু মাহুহজনী ধুনীয়া, মৰমলগা।

ডাক্তৰে ক'লে, “নোৱাৰিবৰ কোনো কাৰণ নাই। আক্ৰিকালি বহুত নাচ হৈছে, তুমি ট্ৰেইনিং লোৱা, সকলো কাম ভালকৈ শিকা আৰু ভোম্বাৰ নিজৰ স্বাস্থ্যও অলপ ভাল কৰি লোৱা। পিছে থাকিবা ক’ত?”

“তাৰ দিহা মই কৰিম ছাৰ। কিন্তু মোৰ হাতত বৰ্তমানে চম্বিবলৈকৈ পইচা-পাই নাই। যদি কিবা এলাবেল এটা দিয়ৈ—”

অলপ ভাৰি ডাক্তৰে ক'লে, “এলাবেল তুমি পাবাই; কিন্তু আগতীয়াতকৈ। বাক—” ডাক্তৰে নিজৰ ভেণত হাত দিলে আৰু এখন দহটকীয়া নোট উলিয়াই নীৰাৰ হাতত দি ক'লে—“এতিয়া ইয়াৰেই চলা, মই বাক তুমি চলিব পৰাকৈ কিবা এটা এলাবেলৰ দিহা কৰি দিম।”

এই মহৎহৃদয় ডাক্তৰজনৰ ওচৰত নিঃসহায় নীৰাই কৃতজ্ঞতাত হৃদ পোৱালে।

সত্তহতে নীৰাই Midwifery আৰু general nursing-ৰ ট্ৰেইনিং লবৰ এটা ব্যৱস্থা কৰি দি ডাক্তৰ নিজৰ কামত লাগিল। নীৰা ডাক্তৰৰ কোঠাৰ পৰা ওলাই আহিল।

নীৰাৰ জীৱনৰ ভিতৰুৱা খবৰ পোৱা তৃতীয় মাহতহে হ’ল এই ডাক্তৰ চৌধুৰী। হতাশা আৰু শিকাবত অতীত হৈ নীৰাই ডাক্তৰে নোলোৱাকৈয়ে নিজৰ জীৱনৰ চমু কাহিনী কৈ গৈছিল :

নীৰাৰ মাক আছিল বোম্বাই টি কোম্পানীৰ অন্তৰ্গত কোনোবা এখন চাহ বাগানৰ বহুৱা। দেখাই মেলাই নীৰাৰ মাক ধুনীয়া আছিল। পত্নিকে বাগানৰ ইউৰোপীয় ডেকা মেনেজাৰে নীৰাৰ মাকক ‘মেম’ কৰি পেলালে। নীৰাৰ মাকৰ আপত্তি কৰিবৰো উপায় নাছিল। বাগানৰ বহুত বহুৱাৰ গাভৰু ছোৱালীয়েই নানা উপায়ে বগা মালিকহঁতক দস্তি কৰিব লগা হয়। স্বামীৰ লগত শুই থকা গাভৰু তিবোতাকো কেতিয়াবা বাতি জগাই নি চাহাবৰ লগত থৈ আহিব লগা হয়। নীৰাৰ মাক দেখা দেখি ভাবে ‘মেম’ হৈ থাকিব লগা হোৱাত বৰং ভালেই পালে।

কিন্তু নীৰাৰ জন্মৰ অলপ দিনৰ আগতে মেনেজাৰ বিলাতলৈ যাব লগা হ’ল। নীৰাৰ মাকক সাধাৰণভাবে চলিব পৰাকৈ কিছু টকা-পইচা দি চাহাব জচি গ’ল।

কিন্তু নীৰা এবছৰীয়া হোৱাৰ পিছতে স্বচ্ছলভাবে চলিবৰ উপায় নেপাই, নীৰাৰ মাক পুনৰ বাগানৰ কাৰ্য কৰা বহুৱা হ’ল। তাৰ ছমাহৰ পিছতে বাগানৰে অন্ত এটা বহুৱাৰ সৈতে বিয়া লোৱাল।

বাগানৰ সকলো বহুৱায়ে আনে নীৰা চাহাবৰ ছোৱালী। নীৰাৰ ৰূপ দেখি সকলো বিস্মিত আৰু মুগ্ধ হ'ল। তাই যিমানে বাঢ়ি আহিল, যিমানে দিনে দিনে তাইৰ ৰূপ চৰি আহিল। তাইৰ ৰূপ বাগানৰ সকলোৰে এটা আলোচনাৰ বিষয় হ'ল। অৱশ্যে মাক আৰু নতুন বাপেকৰ লগতে নীৰাইও বাগানত কোৰমৰা, পাত তোলা কাম কৰি যাবলৈ ধৰিলেহেতেন; কিন্তু বিলাতৰ পৰা থবৰ কৰি নীৰাৰ চাহাব দেউতাকে নীৰাক মিছন স্কুলত ৰাখি পঢ়াবৰ ব্যৱস্থা কৰিলে। কোম্পানীৰ যোগেদি নীৰাক বিশেষ খৰচ দি থকাৰ ব্যৱস্থা হ'ল। নীৰা আহি মিছন স্কুলৰ হোষ্টেলত থাকিবলৈ ল'লে আৰু স্কুলতো নাম লগাই পঢ়াত লাগিল। নীৰাক নিয়মমতে খুঁটান ধৰ্মত দীক্ষিত কৰা হ'ল। আগৰ অস্ত্ৰ কিবা নাম আছিল যদিও, স্কুলত তাইৰ নাম ৰখা হ'ল নীৰা।

নীৰাই এদিন মেট্ৰিক পাছ কৰিলে। কিন্তু ইতিমধ্যে নীৰাৰ জীৱনলৈ নামি আহিছিল যৌৱনৰ পাৰ ওপচোৱা ঢল। নামি আহিছিল দেহৰ বেখাৰ ছন্দে ছন্দে ৰূপৰ উন্মাদনা। নীৰাই পালে মাকৰ নিচিনা আটলি অটুট দেহাৰ গঠন আৰু বগা বাপেকৰ নিচিনা শৰীৰৰ স্বঃ। যৌৱনে তাত মানুহতাৰ আবিৰ্ভাৱ লানিলে। তাইৰ ধুনীয়া গভীৰ নীলা চকুহালত জলমলাই উঠিল—হেজাৰ অকথিত কামনাৰ আলিঙ্গন। তাইৰ ৰূপ, সৌন্দৰ্য্য লোভনীয় আৰু আকৰ্ষণীয় হৈ উঠিল।

মৰম কৰাৰ নামত, ভাল পোৱাৰ নামত বহুতেই নীৰাক খেলাৰ বস্ত্ৰ হিচাবে লবলৈ বিচাৰিলে। হোষ্টেলৰ মেট্ৰনে নীৰাৰ মনটোক শাসনত ৰখাবৰ কোনো চেষ্টা কৰাৰ উপায় ভাবি নেপালে। নীৰা যেন আকাশৰ বুকুত শূণ্যতে ওপঙি ফুৰা এডাল সোণোৱালী আকাশীলতা। মাটিৰ বুকুৰ ৰস তাই নিবিচাৰে, আকাশৰ বুকুৰ বায়ুৰ বুকুত যেন তাইৰ কাৰণে আছে প্ৰচুৰ জীৱনৰ ৰস। তাই অহুভৱ কৰিব নেজানে যে তাই ছিন্নমূল এডাল নকলতা। মাথোন তাই তাইৰ বক্তৃত অহুভৱ কৰে চাহ বাগিচাৰ স্ত্ৰামল বিস্তাৰৰ উদাৰতা, পূৰ্ণ স্বাস্থ্যৰ উন্মাদনা আৰু ক'ৰণৰ দূৰণিৰ অচিন দীপৰ স্বাভাৱিক adventure-ৰ উল্লেখ স্মৃতি। তাইৰ প্ৰাপ্ত যেন উৰি ফুৰাৰ, ওপঙি ফুৰাৰ, দেশৰ পৰা দেশান্তৰলৈ উদ্দেশ্যহীন যাত্ৰা কৰাৰ অধীৰ উন্মাদনা।

এই উন্মাদনাইয়েই এদিন নীৰাক লৈ গ'ল সন্ত পৰিচিত এজন বৃদ্ধক লগত—ফুৰলৈ। ডেকাৰ ধন আছিল, যৌৱন আছিল, কথাব মাৰুত কল্পনাৰ বংশলানি বস্ত্ৰ সৃষ্টি কৰাৰ মোহনীয় শক্তি আছিল। এই ডেকাজনক হঠাতে নীৰাৰ বৰ

ভাল লাগি গ'ল। তেওঁৰ লগত নীৰা ঘৰৰ বাহিৰ ওলাই গ'ল—আজ্ঞাৰ
বাতিৰ বহুতৰে নিজৰ গা ঢাকি।

বহুত ঘূৰিলে দুয়ো—আজ্ঞা, দিল্লী, চিমলা, কান্দীৰ, বাজধান, হাইদৰাবাদ,
বোম্বাই, কলিকতা। গতিয়েই গতিৰ প্ৰেৰণা। গতিৰ আনন্দেই গতিৰ
উন্নাদনা। পৰিচয় দিলে স্বামী-স্ত্ৰী বুলি—সহজ পৰিচয়। দুয়ো অল্পভয়
কৰিলে জোনৰ পৰা অনাৰ্হাদিত মধুকণৰ অবাৰিত তৃপ্তি। হনিম্নন।

নীৰাই অল্পভয় কৰিলে, যেন ডেকাৰ লগত হোৱা পৰিচয়েই নীৰাক বহুত
ডাঙৰ কৰিলে, বহুত নতুন কথা, নতুন বহুতৰ লগত পৰিচয় কৰি দিলে। তৃপ্তি,
আনন্দপ্ৰসাদত নীৰাৰ চকুমুখ উজ্জল হৈ উঠিল।

কিন্তু ক্ৰমে যেন ডেকাৰ অৱলাদ আহিল। ডেকাৰ যেন চেতনা আহিল।
ডেকাই দিনে দিনে কামৰ কথা কৈ নীৰাৰ পৰা আঁতৰি থকাৰ চেষ্টা কৰিলে।

ভাৰপিছত এদিন কলিকতাৰ এটা হোটেলত নীৰাক অকলে এৰি ডেকা
নিকৰ্দেশ হ'ল। নীৰাই বাট চালে—এদিন, দুদিন—এমাহ, দুমাহ।

ভাৰ পিছত হোটেলৰ মেনেজাৰৰ মুখত তনিলে কোনোদিনে দুজনী এয়াৰ
কথা : “তেওঁ আৰু ঘূৰি আহিব বুলি বহি থাকিলে তোমাৰ কোনো লাভ
নহ'ব। এনেকৈ বহুতেই ছোৱালী আনি আমাৰ ইয়াতে থৈ নিকৰ্দেশ হয়।
আমি বেয়া পাইছোঁ—তোমাৰ নিচিনা এজনী ছোৱালীক ঠগাৰ কাৰণে।
কিন্তু মতা মানুহ তেনেকুৱাই। মোৰ মনেৰে তুমি যেনে তেনে ঘৰলৈকে ঘূৰি
যোৱাটো।”

“কিন্তু মোৰ হাতত যে পইচা এটাও নাই। কেনেকৈ ঘাৰ ? আৰু
অলমতো মোৰ কোনো নাই।”

নীৰাৰ কথা তনি মেনেজাৰজনে অলপ পৰ নীৰাৰ মুখলৈ চাই ব'ল।
বয়স, অভিজ্ঞ মানুহজন। ব্যৱসায়ী হলেও মৰমীয়া মানুহ। তেওঁ লাহে
লাহে ক'লে, “তোমাৰ নিচিনা, হাতত পইচা নথকা, নিজৰ ঘৰ-বাৰী নোহোৱা
ছোৱালী বহুত আছে কলিকতাত। কিন্তু সেইটো জীৱন বৰ বেয়া। সি
মানুহক ধ্বংস কৰি পেলায়। মোৰো নিজৰ ছোৱালী আছে—তোমাৰ বৰগীয়া।”

মেনেজাৰ আঁতৰি গ'ল।

কেইদিনমানৰ পিছত নীৰা এদিন মেনেজাৰৰ ওচৰলৈ গ'ল আৰু নিজৰ
সকলো পক্ষি দি, নিজৰ লাজ মান কাটি কৰি কঁপি কঁপি ক'লে—“কিন্তু মই
এইদৰে অলমলৈ কেনেকৈ ঘূৰি ঘাৰ ?”

মেনেজাৰে নীৰাৰ পাচোঁৰ কালে চালে। নীৰাৰ পাচ প্ৰথম বাহুখন

বাক্য স্পষ্ট হৈ উঠিছে। তলতল কৰি যেনেজাৰে স্থিলে—“তোমালোকৰ
বিয়া হোৱা নাছিল?”

নীৰা মনে মনে থাকিল। লাজ আৰু অস্থশোচনাত নীৰা বঙা
পৰিল।

“তাৰ ঘৰ ক’ত?”

“অনমতে।”

“বদি তাৰ বাপেক মাকৰ ওচৰলৈ গৈ তোমাৰ কথা কোৱািল, তেওঁলোকে
তোমাক গ্ৰহণ নকৰিব জানো?”

কিছুপৰ কিবা ভাবি নীৰাই ক’লে, “আশা নাই।”

“কিয়?”

“তেওঁলোক মুছলমান—”

মেনেজাৰ চিন্তিত হৈ পৰিল।

তাৰ পিছত তেওঁ নিৰ্লিপ্তভাবে স্থিলে, “কিমান দিন হ’ল?”

ইতিমধ্যে যেন নীৰাৰ সকলো লাজ, সংকোচ শেষ হৈ আহিছিল। নীৰাই
সহজভাবেই ক’লে, “পাঁচ মাহতকৈ অলপ বেছি হৈছে।”

কিছু পৰ মেনেজাৰ মনে মনে থাকিল, তাৰ পিছত লাহে লাহে ক’লে—
“বাক বেছি চিন্তা নকৰিবা। সন্তানটোৰ জন্ম নহয় বানে তুমি আমাৰ ঘৰতে
থাকিবা, কিন্তু অস্থবিধাহে কিছু পাবা। মোৰ ঘৰ সৰু।”

নীৰাই ক’লে, “যেনে তেনে থাকিম। কিজানি তেওঁ ওলাবহিও পাৰে
ইতিমধ্যে।”

মেনেজাৰে উপহাসৰ এটা হাঁহি মাৰিলে, “তোমাৰ আৰু বহুত কথা
শিকিবলৈ বাকী আছে, আৰ্কে আহিবৰ কাৰণে সি ধোৱা নাই।”

নীৰা মেনেজাৰৰ ঘৰলৈ গুচি আহিল। প্ৰায় ছমাহৰ মূৰত নীৰাৰ এজনী
ছোৱালী উপজিল হিম্পিতালত। পোন্ধৰ দিনৰ মূৰত নীৰা হিম্পিতালৰ পৰা
আহিল। তাৰ পিছত আৰু ডেৰমাহ মেনেজাৰৰ ঘৰত থাকিল আৰু এদিন
তাই মেনেজাৰৰ লগত গৈ ছোৱালীজনী অৰ্কে নেজত দি গুচি আহিল। তেতিয়া
তাই বৰ বেছি অস্থভৱ নকৰিলে—ইয়াৰ প্ৰতিক্ৰিয়া তাইৰ জীৱনত কি হ’ব
পাৰে। ছোৱালীজনীৰ বাপেক আৰু ছোৱালীজনীৰ ওপৰত তাইৰ বিৰক্তি
আৰু বিভূষা উপজিল। বাপেকৰ অপবাধৰ কাৰণে তাই যেন জীয়েকৰ ওপৰত
নিৰ্ভৰ হৈয়ে প্ৰতিশোধ লবলৈ বিচাৰিলে। নীৰাই কতিন্তাক ইমান সহজভাবে
লোৱা দেখি মেনেজাৰ অলপ আচৰিত হ’ল। কলতো এছিয়া আৰু ইউৰোপৰ

তথা নিবন্ধৰ শ্ৰমিক আৰু শিক্ষিত কালচাৰ্ভৰ বক্তৃতা সংযোগৰ ফলতে নীৰা এনে নিৰ্বিকাৰ হ'ব পাৰিছে বুলি মেনেজাৰে প্ৰস্তাৱ দাখল কৰিলে।

অৱশ্যে নীৰাই নিজেও ডেভিডা হুজিৰ বোৱাৰিলে উন্নত শ্ৰেণীৰ প্ৰথম অৱদান এই ছোৱালীজনীক তাই কেনেকৈ ইমান নিৰ্বিকাৰ আৰু সহজভাৱে অকেনৈজত এৰি আহিব পাৰিলে।

অলমলৈ ঘূৰি অহাৰ খবৰ মেনেজাৰেই দিলে। কলিকতা এবাৰ আগতে মাথোন নীৰাই মেনেজাৰক এটা কাতৰ অল্পবোধ কৰি আহিল তেওঁ যেন ছোৱালীজনীৰ ধৰম ৰাখে। নীৰাই ক'লে, "যদি কিবা আৰ্জন কৰিব পাৰোঁ মই আপোনাৰ নামত ছোৱালীজনীৰ কাৰণে টকা পঠায়। আপুনি চাব বাঙে ছোৱালীজনীক ভালকৈ ৰখা হয় আৰু যেন তাইৰ কোনো গাৰ্জেন ওলাই লৈ নেযায়। তাইৰ নাম দিছো প্ৰাৰ্থনা, সেইটো নামকে যেন ৰাখে।"

নীৰা বেলেবে গুৱাহাটীলৈ আহিল, তাৰ পিছত আহাজৰে চিকাৰী বাটলৈ গ'ল। নেঘেৰেটি বাগানত নীৰাৰ এজনী সহপাঠী আছিল। কেইদিনমান তাতে থাকি নীৰা নাৰ্চৰ ট্ৰেইনিঙৰ কাৰণে বোৰহাটৰ ছিভিল ছাৰ্জেনৰ কাৰ্য চাপিল।

। কুৰি।

ডাক্তৰ ত্ৰীকৰ্ণৰ ইউৰোপলৈ যোৱাৰ ব্যৱস্থা একপ্ৰকাৰ সম্পূৰ্ণ হৈছিল। অপেক্ষা কৰিছিল পাছপটৰ কাৰণে আৰু নিশাৰ বিত্তীয় সম্ভাৱনটোৰ জন্মৰ কাৰণে। এনেতে ডাক্তৰে অৰ্ডাৰ পালে তেওঁক ডিব্ৰুগড়লৈ বদলি কৰিছে।

নিশাৰ লগত ডাক্তৰে কথাটো ভালকৈ আলোচনা কৰিলে। ডিব্ৰুগড়ত ডাক্তৰৰ দেউতাকৰ এটা নিজস্ব সম্পত্তি আছে—নগৰৰ ভিতৰতে। এখন বহল বাৰী আৰু থাকিব পৰা পুৰণি ঘৰণৰ এটা ঘৰো আছে। মাজে মাজে ঘৰটোত ভাড়াভাৱী থাকে, মাজে মাজে এনেয়ে পৰি থাকে। মাটি-সম্পত্তি বেচি পেলোৱাৰ পক্ষপাতী ত্ৰীকৰ্ণৰ দেউতাক নহয়। হাৰৰ সম্পত্তি থাকিলে কোনো দিন অঞ্চল নেযায়।

ত্ৰীকৰ্ণই আৰু এটা কথা ভাবিছিল—বাৰীৰ হোৱাৰ পিছত অলমৰ দুখন নগৰৰে পৰিৱৰ্তন হোৱাৰ সম্ভাৱনা বেছি—গুৱাহাটী আৰু ডিব্ৰুগড়। গুৱাহাটীত বিশ্ববিদ্যালয় হ'ব, হাইক'ৰ্ট হ'ব, নানা ধৰণৰ বিকাশ আৰু সম্ভাৱনা হ'ব।

ডিক্ৰগড়তো মেডিকেল কলেজ আদি হোৱাৰ আয়োজন হৈছে। ডাক্তৰ হিচাবে শ্ৰীকৰ্ণ যদি ডিক্ৰগড়ত স্থায়ীভাবে থকাৰ ব্যৱস্থা হয়, হয়তো সি দূৰ-দৰ্শিতাবে পৰিচায়ক হ'ব। শ্ৰীকৰ্ণৰ কাৰণে গুৱাহাটীতকৈ ডিক্ৰগড়ত সুযোগ-সুবিধা বেছি হ'ব বুলিয়ে ডাক্তৰে ধাৰণা কৰিলে।

অৱশ্যে এনে অৱস্থাত নিশাক ধুবুৰীৰ পৰা ডিক্ৰগড়লৈ নিয়াটো ঠিক হ'বনে নহয়, তাকো ভাবি চাবলগীয়া। নিশাৰ স্বাস্থ্য ভাল আছে। তথাপি এনে শৰীৰেৰে ইমান দীঘলীয়া যাত্ৰা কৰা জানো ভাল হ'ব? আনহাতে নিশাক নি তেজপুৰৰ ঘৰত ৰখাৰো ইচ্ছা শ্ৰীকৰ্ণৰ নাই। তেওঁ ঘৰত নথকা অৱস্থাত নিশাই কোনো প্ৰকাৰৰ অসুস্থ অথবা অৱহেলা পোৱাটো ডাক্তৰৰ কাৰণে অসহনীয় কথা।

নিশাই শ্ৰীকৰ্ণক আশ্বাস দিলে; “মই ডিক্ৰগড়ত থাকিয়ে ভাল পাম। মোৰ কাৰণে আপুনি কোনো চিন্তাই কৰিব নেলাগে। আগে যে আপোনালোকৰ ডিক্ৰগড়ৰ ঘৰত আপোনাৰ মাহীদেৱক ‘আছিল—তেওঁৰতো কেও কিছু নাই। হয়তো ক'লে জেৰে’ আহি আমাৰ লগত থাকিবহি পাৰে।”

শ্ৰীকৰ্ণই আক ডবাৰ দৰকাৰ নেদেখিলে। তেওঁৰ এগৰাকী বিধবা মাহীয়েক আছিল। তেওঁৰ কোনোৱেই নাই—এজনী ছোৱালী আছিল—বিয়া দিছে। আজিকালি ভতিজাক এটাৰ লগত ডিগবৈত থাকে। তেওঁক আনি ৰাখিলে তেওঁ নিজেও ভাল পাব আৰু নিশাৰো সহায় হ'ব। মাৰুতে কিছুদিন তেওঁ শ্ৰীকৰ্ণৰ ঘৰটোত আছিল। অৱশ্যে তেওঁৰ স্বাস্থ্য দিমান ভাল নহয়, তহুপৰি চকুৰেও কম দেখে, কিন্তু মাহুহগৰাকী বৰ মৰমিয়াল, আৰু নিশাৰ সন্তানৰ কাৰণে তেনে এগৰাকী আপোন মানুহৰ সহায়-সাহচৰ্য্য বৰ সময়ো-পযোগী হ'ব, আৰু মাহীয়েকৰ লগত থৈ গলে নিশা সম্পৰ্কে ডাক্তৰ শ্ৰীকৰ্ণও নিশ্চিন্ত হ'ব পাৰিব। নহ'লে হকিলে-মকিলে নিশ্চয় কেতিয়াবা নিশাৰ অসুবিধা হ'ব পাৰে।

পলম নকৰি সোনকালে শ্ৰীকৰ্ণই ডিক্ৰগড়লৈ ঘোৱাৰ আয়োজন কৰিলে। বেছি পলম কৰিলে নিশা বোৱাত বেছি অসুবিধা হ'ব আৰু সন্তান জন্মৰ পিছতো দুমাহ-দুই মাহৰ কমে নিশা ঘাৰ নোৱাৰিব।

কিছুমান বস্ত ডাক্তৰে বুক কৰি আগতীয়াতকৈ ডিক্ৰগড়লৈ পঠাই দিলে। চাৰ্জ দিয়াৰ কামত কেইদিনমান তেওঁৰ কিছু বেছি খাটনিয়েই পৰিল।

তাৰ পিছত এদিন সহকৰ্মী আৰু বন্ধু-বান্ধবৰ পৰা বিদায় লৈ ডাক্তৰ আৰু ছোৱালীজনী আৰু চাকৰ ল'ৱাটো লৈ ডিক্ৰগড়লৈ যাত্ৰা কৰিলে।

যথেষ্ট আহল-বহল বাবীখন। পুখুৰী আৰু টিউবৱেলো আছে। আগকালে এখন ঘাঁহতৰা বহল চোতাল। বাবীখনত অৱশ্যে কেইজোপামান আম-কঠালৰ বাহিৰে অন্ত গছ নাই। এখা পৰি থকা বাবীত সাধাৰণতে বনৰীয়া বন গজেই।

ডাঙৰ ঘৰটো পুৰণি ধৰণৰ। টিনপাতৰ ঘৰ, আহল-বহল অৱশ্যে। কিন্তু বেৰবোৰ যথেষ্ট পুৰণি হৈছে। কিছুমান ঠাইত বেৰৰ মাটি ছিমেন্ট এৰাই গৈছে। ৰান্ধনী-শালটো শ্ৰীকৰ্ণৰ নিৰ্দেশমতে অলপতে সজোৱা হৈছে। নতুনকৈ। অলপ পাছফালে চাকৰ থাকিবৰ কাৰণে এটা সৰু ঘৰ আছে। তাতে ঘৰ ৰখীয়াটো থাকে।

ঘৰত কেইদিনমান বাথিয়েই ডাক্তৰে নিশাক হস্পিতালৰ মেটাৰ্ণিটি ৱাৰ্ডত ৰখাবৰ দিহা কৰিলে, ডাক্তৰৰ নিজৰ তত্বাৱধানতে থাকিব; কিন্তু কিছু বেছি পৰিচৰ্যা পাব, আৰু নিয়মমতেও থাকিব।

মাত্ৰ কেইদিনমানৰ আগতে নীৰাই বোৰহাটত নাৰ্চৰ ট্ৰেইনিং শেষ কৰি আহি ডিক্ৰিগড় হস্পিতালত কামত লোমাইছিলহি। এই ধুনীয়া, পাতক নাৰ্চজনীকে লেডি ডাক্তৰৰ কথামতে শ্ৰীকৰ্ণই নিশাৰ কাৰণে বিশেষভাবে নিয়োগ কৰিলে। নীৰাক দেখি নিশায়ো ভাল পালে। নীৰায়ো ছিভিল ছাৰ্জনৰ পৰিবার নিশাৰ পৰিচৰ্যাৰ সম্পূৰ্ণ ভাৰ নিজে লবলৈ পাই আনন্দ পালে। প্ৰথম অৱস্থাত দুই এদিনৰ কাৰণে অৱশ্যে নীৰাৰ ভয় হৈছিল—কিজানিবা ডাক্তৰনী বৰ গৰম মেজাজৰ হয়। কিন্তু নীৰাই দেখিলে নিশা বৰ শান্ত আৰু নিৰহংকাৰ। তদুপৰি সন্তানসম্ভবা কোনো ত্ৰিৰোভায়ে কাকো অসন্তুষ্ট কৰিবলৈ নিবিচাবে, কিজানিবা গৰ্ভৰ সন্তানটোৰ কিবা অনিষ্ট হয়, কিজানিবা কাৰোবাৰ কিবা অভিলাপ লাগে।

নীৰা কেইদিনমানতে নিশাৰ বৰ আপোন আৰু অন্তৰংগ হৈ পৰিল।

ইতিমধ্যে ডাক্তৰে ঘৰ-বাবীবোৰ আৱশ্যকীয় মেৰামতি আদি কৰাই, চুপ দিয়াই, লিপাই-পোছাই প্ৰায় নতুন কৰি তুলিলে। এবাপবলীয়া হৈ পৰি থকা ডাক্তৰৰ ঘৰ-বাবীবোৰ দুদিনতে তৰুফকাই উঠিল।

ডাক্তৰে দেখিলে বহল বাবীখন এনেয়ে পৰি আছে। আজিৰ দিনত নগৰৰ মাজত এনেদৰে অকাৰণত ঘৰ-মাটি পেলাই থোৱাৰ কোনো যুক্তি নাই। দুই এজনৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি, ডাক্তৰে বাবীৰ ভিতৰতে এটা সৰু নতুন ঘৰ সাজিবলৈ বাছলৈ ল'গালে। এটা সৰু পৰিয়াল থাকিব পৰা হ'ব, যাতে কোনো ভাল যন্ত্ৰহুক ভাঙা দি ৰখা যায়। তেতিয়া হলে অলপ পইচাও জলাব আৰু

নিশায়ো কাষত এষৰ মাহুহ পাই নিশ্চিন্ত হ'ব পাৰিব। বিমানেই সাহ
 নেথাকক ইমান বহল বাৰীখনৰ মাজত এই পূৰণি ঘৰটোত অকলশৰে থকা
 নিশাৰ কাষে ভাল কথা নহ'ব। ভাড়াৰ সজোৱাৰ কথাবাৰত নিশায়ো
 আনন্দ পালে। তথাপি নিশাই ক'লে, “সেই বুলি অচিনাকি থাকে-তাকে ওচৰ
 চপাই লব নোৱাৰি। ভাল মাহুহ নহ'লে ঘৰ পৰি থাকিব—নিদিৰ।”

ত্ৰিৰ্ভুজ ইহা ক'লে “নিশ্চয়। শিছে কোন বে ভাল মাহুহ কেনেকৈ বুজি
 পাবা? দেখাততো লকলো মাহুছেই ভাল।”

নিশাই ক'লে—“মই বুজি পাম। আপুনি চিন্তা কৰিব নেলাগে।”

ডাক্তৰে ঘৰটো চকুত লগাকৈ সজালে। দুয়োটা ঘৰৰ মাজত অল্প
 ব্যৱধানৰ সৃষ্টি নকৰি মাত্ৰ এখন ওখ বেৰ দিয়ালে। তথাপি একে পুখুৰী আৰু
 কুঁৱাৰ পানী ব্যৱহাৰ কৰিব লাগিব বাবে পাছফালে দুয়ো ঘৰৰ অহা-যোৱাৰ
 কাষে মুকলি বাটো ৰাখিলে। বেৰতো প্ৰাচীৰ বা দেৱাল নহয়, পাৰিবাৰিক
 নিজস্বতা ৰক্ষাৰ ব্যৱস্থা মাথোন।

ল'ৰাটো হোৱাৰ এসপ্তাহৰ পিছত ডাক্তৰে নিশাক ঘৰলৈ আনিলে।
 ইতিমধ্যে মাহীয়েকো আহি পাইছিল। নীৰাই হাস্পিতালত ডিউটি কৰাৰ
 উপৰিও পুৰা-গুথলি আহি নিশাৰ আৰু কেচুৱাটোৰ আৱশ্যকীয় পৰিচৰ্চা কৰি
 যায়হি। ইতিমধ্যে নীৰা সম্পৰ্কে কিছু কথাৰ নিশাই সন্দেহ লৈছিল। এই
 নিৰাজ্জয়া ছোৱালীজনীলৈ নিশাৰ মৰমো লাগিল। নিশাই তাইক দহ-পাঁচ
 টকাৰ উপৰিও আৰু কাপোৰ-কানিও মাছে মাছে দিব ধৰিলে।

ল'ৰাটো হোৱাৰ সময়ত নিশাৰ বৰ কষ্ট হৈছিল আৰু এমাহমানৰ পিছৰ
 পৰা বৰকৈ অস্থি হ'ব ধৰিলে। ডাক্তৰে নিজে বিমান পাৰে চিকিৎসা কৰিলে
 কিন্তু নিশাৰ স্বাস্থ্যৰ বিশেষ উন্নতি বা পৰিৱৰ্তন হোৱা যেন নেদেখিলে।

নিশাই ক'লে,—“মোৰ কাষে লাগি থাকি আপুনি আপোনাৰ নিজৰ
 কৰ্তব্য পাহৰি যাব নেলাগে। আপুনি বিলাতলৈ যোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰক।
 মই ইমান সহজে নমৰো।”

“ছি: নিশা—বেয়া কথাবোৰ নকবাচোন, এই সময়ত তোমাৰ হেল্থৰ খুব
 সাৱধান লোৱা লৰকাৰ। তুমি দুৰ্বল হৈ গৈছা—তুহুপৰি অস্থি কমা নাই।
 মই অল্প ডাক্তৰৰ লগতো পৰামৰ্শ কৰো। হয়তো কিবা অপাবেস্তনো কৰিব
 লগীয়া হ'ব পাৰে।”

নিজৰ অস্থিৰ গুৰুত্বৰ কথা নিশায়ো বুজি পাইছিল। নিজৰ সন্তান হুটাকো
 নিজ ভগ্ন স্বাস্থ্য লৈ অকলশৰে ডাক্তৰ-বীথল কৰা যে টান কাম হ'ব সেই কথাও

বুজিছিল। কিন্তু নিজৰ এই সক স্বাৰ্থ ডাক্তৰৰ জীৱনৰ আশা পূৰণৰ পথত
হেঙাৰ কপে থিয় দিয়ক, সেইটো নিশাই বাহা নকৰিছিল।

পাঁচমাহ ডাক্তৰে নিজেই নিশাক চালে। অসুখৰ লক্ষণ লৈ অস্ত্ৰ অভিক্ত
ডাক্তৰৰ লগত পৰামৰ্শও কৰিলে। কেইবাজনো ডাক্তৰে পৰামৰ্শ দিলে
কলিকতালৈ নি বিশেষজ্ঞক দেখুৱাওক—কিহন পৰা কি হৈছে লহজে বুজা
নেযায়।

নিশাৰ হাৰ্ট দুৰ্বল, সমস্ত শৰীৰ দুৰ্বল, মূৰ ঘূৰায়—তহুপৰি কেঁচুৱাটোক
বুহুৰ গাখাৰ দিবলগা হ'লে আক দুৰ্বল হৈ পৰে। নানা উপসৰ্গ।

ডাক্তৰ কিছু বিবৃত হ'ল; কিন্তু আক এইবোৰ প্ৰশ্ন কৰি থকাৰ কোনো
শক্তি দেখা নেপালে। এদিন নীৰা আক মাহীয়েকৰ ওচৰত ছোৱালীজনী
আক কেঁচুৱাটো বৈ নিশাক লৈ ডাক্তৰ কলিকতা ওলালগৈ।

কলিকতাৰ বিখ্যাত ছাৰ্জন মুখাৰ্জীয়ে সাক্ষাৎ দিয়াৰ সুৰত ক'লে, “আপুনি
নিজেই ডাক্তৰ। এখেতৰ কি হৈছে আপুনি নিশ্চয় বুজি পাইছে। অপাৰেভনৰ
বাহিৰে অস্ত্ৰ উপায় নাই। নহ'লে বহুত কুণ্ঠিৰ লাগিব—স্বাস্থ্য বৰ্ণা কৰা
টান হ'ব।”

শ্ৰীকৰ্ণই ক'লে, “She has already suffered a good deal. যদি
operation নকৰিলেই নহয়—”

ডাক্তৰ মুখাৰ্জীয়ে ক'লে—“But you know what the result of
the operation will be” কৈ ডাক্তৰে শ্ৰীকৰ্ণৰ মুখলৈ চালে। ডাক্তৰ
মুখাৰ্জী যেন ভৱিষ্যত বুজি পোৱা এজন মহাপুৰুষ—এজন oracle.

লাহে লাহে মুখাৰ্জীয়ে ক'লে, “আপোনাৰ wife আক ল'ৰা-ছোৱালী
হালকে লৈ সৰুট খাকিব লাগিব।”

শ্ৰীকৰ্ণৰ কাণ-মূৰ বজা পৰিল। ইমান সোনকালে জীৱনে ইমান নিৰ্ব্বৰ্তাবে
দেখা দিব বুলি তেওঁ কোনো দিন ভবা নাছিল।

লাহে লাহে শ্ৰীকৰ্ণই ক'লে—“মই সকলো বুজিছো। কিন্তু অস্ত্ৰ উপায়
যেতিয়া নাই—”

মুখাৰ্জীয়ে ক'লে, “আপোনাৰ স্বাৰ্থৰ কালৰ পৰা ভাবিলে শৰিৰিহিতটো বৰ
বেদনাদায়ক নিশ্চয়। কিন্তু আপুনি আপোনাৰ পৰিবাৰৰ কথাও ভাবক।
অপাৰেভন নকৰাকৈও তেওঁ ভাল হবগৈ পাৰে; কিন্তু কিমান দিনৰ মূৰত যে
ভাল হ'ব ক'ব নোৱাৰি। কিন্তু তেওঁৰ অসুখ ভাল কৰিবলৈ হ'লে এই ভ্যাগৰ
কাৰণে আপোনালোক দুয়ো প্ৰভুত হ'ব লাগিব।”

বহুত্বে শ্রীকৃষ্ণই একো লিছাত্ত কৰিব নোৱাৰিলে। এই বিষয়ে নিশাৰ লগত পৰামৰ্শ কৰাৰ দৰকাৰ আছে। কিন্তু এনে এটা পৰীকাৰ কথা নিশাক কোৱা যায় কেনেকৈ? অপাৰেঞ্জনৰ পিছত নিশাৰ মাতৃ হোৱাৰ সকলো সম্ভাৱনা শেষ হৈ যাব। নিশাৰ নিচিনা এজনী কম বয়সীয়া গাভৰু ছোৱালীৰ কাৰণে এই আঘাত মৰ্মবাতী হ'ব। হয়তো নিশাই ১৫ দিন—“মোৰ কাৰণে কিয় ভাবিছে! ইহঁত দুটাই মোৰ কাৰণে যথেষ্ট। আপোনাক ল'ৰা-ছোৱালী লাগিলে অস্ত্ৰ এজনী ছোৱালী বিয়া কৰাব—সাগিলে ময়ে বিচাৰি দিম ধুনীয়া ছোৱালী এজনী।”

কিন্তু এইদৰে অস্থূল আৰু ভয় স্বাস্থ্য লৈ থাকিলেওতো নিশাৰ জীৱন দুৰ্বল হৈ পৰিব। এনে অস্থৈৰ্যেও নিশাৰ মাতৃ হোৱাৰ কোনো আশা বা সম্ভাৱনা নাই।

“কি কৰিব? মই কি কৰিম?”

অগত্যা নিশাৰ লগত শ্রীকৃষ্ণই আলোচনা কৰিলে। ইহাি নিশাই ক'লে, “হয়্যাব কাৰণও ইমানকৈ ভাবিব লাগেনে? আপুনি বৰ স্বাৰ্থপৰ। মোক বচোৱাৰ কথা চিন্তা নকৰি আপুনি ভাবিছে সম্ভাৱনৰ কথা। সম্ভাৱন হৈওতো জীয়াই নেথাকিব পাৰে?”

অৱশ্যে নিশাৰ কথাখিনিত মিহলি হৈ থকা মৰ্মভেদ বেদনাখিনিৰ নিশ্বাস শ্রীকৃষ্ণই নেপাই নেথাকিল।

নিশাই আশ্বাসৰ স্বৰত ক'লে, “এই যদি অস্থূল লৈ পৰি থাকো আপোনাৰ বিলাতলৈ যোৱা হ'ব কেনেকৈ? অস্ত্ৰ কথা আপুনি বাদ দিয়ক, আপুনি যদি ভয় কৰিছে মই নিজেই ডাক্তৰ মুখাজীক ক'ম। অপাৰেঞ্জনতো সামান্য কথা।”

অৱশ্যত অপাৰেঞ্জন হৈ গ'ল। এটা মেজ'ৰ অপাৰেঞ্জন। অপাৰেঞ্জনৰ পিছত নিশা আৰু দুৰ্বল হৈ পৰিল। মুখখন শেতা, বিবৰ্ণ হৈ পৰিল, চকুৰ গুৰি ক'লা পৰিল—পূৰ্ণ যৌৱন উপচি থকা শৰীৰটোও জামৰি পৰিল। নিশা যেন এজনী বেলেগ, নতুন সৰু ছোৱালী হৈ পৰিল।

ডাক্তৰ শ্রীকৃষ্ণই নিশাক নানা ধৰণে প্ৰবোধ আৰু উদগনি দিলে। নানা শক্তিশালী টনিক দি নিশা সোনকালে টনকিয়াল আৰু সবল হৈ উঠিব দিহা কৰিলে।

কলিকতালৈ বাওঁত শিশুটোক ডিক্ৰুগড়ত মাতীয়েক আৰু নাৰ্চ নীৰাৰ ডাক্তাৰদানত এৰি দৈছিল। গা অলপ ভাল পাই অহাব লগে লগে নিশা

কৈচুৰাটোক চাবৰ কাষে অলপ বাএ হৈ পৰিল। অৱশ্যে ডিব্ৰুগড়ৰ পৰা সপ্তাহত দুখনকৈ ডিটি নিয়মমতে নিশাইতে পাই আছিল। তথাপি নিশা ব্যস্ত হৈ পৰিল অলমলৈ ঘূৰি আহিবৰ কাৰণে।

হুমাৰ কলিকতাত থাকিবলগীয়া হ'ল। ডাক্তৰ ঐকৰ্থৰো আক বেছি দুটি লোৱাত অহবিধা আছিল। নিশাই অপাৰেণ্ডনৰ আগৰ উপসৰ্গবোৰৰ পৰা মুক্ত হোৱা যেন অসম্ভৱ কৰি আছিল। এদিন দুয়ো কলিকতা এৰি ডিব্ৰুগড়ৰ ঘৰ ওলালহি। লহপহীয়া কৈচুৰাটোক দেখি নিশাৰ মুখত হাঁহি ফুটিল।

। ঐকৈশ ।

দুটা কাৰণত আলোকে ডিব্ৰুগড়ত থকাৰ সিদ্ধান্ত ল'বলগীয়া হ'ল।

আলোকে ল পাহ কৰিলে, কিন্তু ইতিমধ্যে আলোকে industrial labour law সম্পৰ্কীয় নানা অধ্যয়ন কৰি, আৰু কাৰ্য্যবৰীভাৱে শ্ৰমিক আন্দোলনত সোমাই পৰি ট্ৰেড ইউনিয়ন গঠনৰ কামত কিছু খাটিব লগীয়াত পৰিল। বহুবা ফ্ৰণ্টত নেতৃত্ব জনাবুজা শিক্ষিত আৰু অভিজ্ঞ লোকে নকৰিলে "নবন্ধৰ আৰু অনভিজ্ঞ বহুবাৰ নেতৃত্বই বহু সময়ত পৰিস্থিতি জটিল কৰি তোলে। শ্ৰমিক সংগ্ৰামৰ বাতহাড়, ব জহাড়ে গাটোক পোনাই ৰাখে, কিন্তু দুৰ নহ'লে শ্ৰবীৰৰ পৰিচালনা নিতুল নহ'ব পাৰে, নিতুল নেতৃত্বৰ প্ৰয়োজন।

উন্নতী অসমৰ চাহ বাগিচাৰ বহুবাৰ মাজত শ্ৰমিক আন্দোলন সংগঠন, নতুবাৰ মাজত শিক্ষাৰ বিস্তাৰ, জীৱিকাৰ মান উন্নয়নৰ আন্দোলন কৰিবৰ কাৰণে আলোকৰ ওপৰত দায়িত্ব পৰিল, আলোকে অৱশ্যে কৈছিল: মই কৰি, লখা মোৰ কাম, নতুন আদৰ্শক লিখনিৰ যোগেদি প্ৰকাশ কৰা মোৰ কাম। শ্ৰমিক শ্ৰেণীৰ প্ৰতি মোৰ পূৰ্ণ সহানুভূতি আছে, কিন্তু সেইটো ফ্ৰণ্টৰ আন্দোলন গঢ়ি তোলাৰ কামত মই কিমান বৰঙণি দিব পাৰিম ক'ব নোৱাৰো, অৱশ্যে নধাৰিতৰ অবিচিত্ৰ জীৱনৰ মাজৰ পৰা গৈ বহুবাৰ জীৱনৰ বৈচিত্ৰৰ মাজত নিশ্চয় শিকিব লগীয়া, জানিব লগীয়া বহুত কিবা পায়। কিন্তু সাহিত্য চৰ্চ্চাহে মোৰ ক্ষেত্ৰ যেন লাগে।

কিন্তু এই যুক্তিৰ বিৰুদ্ধে কোৱা হ'ল: আলোকে বহুবাৰ মাজত কাম নকৰিলেও চলিব। কিন্তু যিবোৰ labour dispute হয়, সেইবোৰত আলোকে আইন কাহ্ননৰ উপদেশ দিব, আৰু শ্ৰমিক ফ্ৰণ্টৰ চেট ইউনিয়নৰ legal adviser হৈ থাকিব।

আলোক মাৰ্গি হ'ল। স্বাধীন ভাৰতৰ গুৰু সমস্যা কৃষক আৰু বহুগৰা জীৱনৰ মান উন্নয়নৰ সমস্যা। বিদেশী শাসন আৰু শোষণৰ হেঁচাত ভাৰতীয় জনসাধাৰণৰ জীৱনৰ বিকাশেই কেৱল পংক্ত হোৱা নাছিল, ভাৰতীয়ৰ, বিশেষকৈ কৃষক আৰু শ্ৰমিক শ্ৰেণীৰ সমস্ত মানৱীয় সম্ভা, সমগ্ৰ চিন্তা-কল্পনা আৰু জীৱনাৰ্শ্ব বিকৃত আৰু পংক্ত হৈ পৰিছিল। তাৰপৰা উদ্ধাৰ কৰা কামেই দেশকৰ্মীৰ প্ৰধান কাম। নতুন শাসক গোষ্ঠীয়ে এই সমস্যা বুজি পাইছে, কিন্তু সমাধানৰ প্ৰকৃত সহজ পথ বিচাৰি পোৱা নাই, পালেও লবলৈ ভয় কৰিছে, কিজানিবা এই লোকসকলৰ চৈতন্য আৰু জাগৰণে শ্ৰেণীবিভক্ত সমাজ ব্যৱস্থাত কিবা অশান্ত আলোড়নৰ জন্ম দিয়ে, কিজানিবা বিদেশী আৰু ভাৰতীয় মূলধনৰ শোষণ যন্ত্ৰ বিকল হৈ যায়।

আলোকে বিপ্লৱী বামপন্থী আদৰ্শক স্বীকাৰ কৰি লৈছিল। '৪২ চনৰ বিপ্লৱত যি আদৰ্শৰ প্ৰেৰণাত আলোকে নিবৰ সংগ্ৰামৰ প্ৰতিজ্ঞা লৈছিল, এতিয়া স্বাধীনতাৰ পিছত আলোকে সেই বামপন্থী আদৰ্শৰে প্ৰয়োজন দেখা পালে। অন্তান্ত ৰাজনৈতিক নেতাই ভাৰতৰ অৰ্থ নৈতিক মুক্তিৰ কথা বিদৰে প্লোগান হিচাবে মৌখিকভাবে কৈ জনতাৰ চকুৰ আগত মৰিচীকা দাঙি ধৰিছিল, আলোকে তেনে প্লোগানক অস্থি হিচাবে নলৈ সংগ্ৰামৰ আদৰ্শ হিচাপে বিশ্বাস কৰিছিল। গতিকে অৱস্থাই আলোকক স্বাধীন ভাৰতত প্ৰচলিত সমাজ ব্যৱস্থা আৰু অৰ্থ নৈতিক ব্যৱস্থাৰ বিৰুদ্ধে সাম্যবাদী আৰু সমাজবাদী আদৰ্শ প্ৰতিষ্ঠাৰ সংকল্পেৰে সংগ্ৰাম কৰিবৰ পথত আগবঢ়াই দিলে। অৱশ্যে আলোকৰ তাৰ কাৰণে নিজস্ব আৰ্জন থাকিব লাগিব। ওকালতি নকৰিলে আলোকৰ তুল কৰা হ'ব।

শ্ৰমিক আন্দোলনৰ লগত জড়িত হৈ পৰি আৰু ল পাই কৰি আলোকে আগৰ যি সামাজ্য সংকোচ আছিল তাৰ পৰা নিজক মুক্ত কৰা যেন অহুভৰ কৰিলে। মাটৰৰ সৰু শাস্ত জীৱনটোতকৈ উকিলৰ বহল জীৱনটো আলোকৰ ভাল লাগিল। নতুন ভাবে চিন্তা কৰিবৰ, নিজক নতুন ভাবে প্ৰতিষ্ঠা কৰিবৰ পথ আলোকে দেখা পালে।

প্ৰবেশন আলোকে গুৱাহাটীতে শেষ কৰিলে। প্ৰেক্ষিট্ৰ কৰিব ডিব্ৰুগড়ত, এই ব্যৱস্থা কৰি আলোক আহিল ঘৰলৈ। কিন্তু ঘৰত দেখিলে এটা অভাৱনীয় দুৰ্বোগ :

ককায়েক বমাৰ অস্থি অত্যন্ত বেছি হৈছে।

বহুদিন আলোকে বমাৰ ভাল চিকিৎসাৰ কাৰণে চিন্তা কৰিছে, কিন্তু নিজে

লাগি ভাগি এতিয়াও ভাল চিকিৎসা কৰাৰ পৰা নাই। মাছে মাছে আলোকে
 বৰা ভাল হোৱাৰ ২১ সৰহ দিন বাচি থকাৰ আশা এবিধে দিয়ে, বাস্তব-বৰা
 জানো সম্পূৰ্ণ ভাল হ'ব? কিন্তু উকিল হোৱাৰ পিছত আলোকৰ এটা প্ৰশ্ন
 হ'ল যে যদি কেৱল যুক্তি তৰ্কৰে এটা নবহত্যাৰ অপৰাধত অপৰাধী মাহুতকো
 বন্ধা কৰিব পাৰি, আৰু চিকিৎসা বিজ্ঞানৰ ইমান উন্নতিৰ যুগত এটা নামাঙ্ক
 বেমাৰীক আৰোগ্য কৰিব পৰা নেযাব কিয়?

ইতিমধ্যে ডিব্ৰুগড়ত অসম মেডিকেল কলেজ প্ৰতিষ্ঠা হৈছে। অভিজ্ঞ
 চিকিৎসক সকলক তালৈ অনা হৈছে। বহুত দুৰাৰোগ্য ৰোগী তাত ভাল
 হৈছে।

আলোকে বমাক চিকিৎসাৰ কাৰণে ডিব্ৰুগড়লৈ নিবৰ ব্যৱস্থা কৰিলে।
 বমা প্ৰথমতে মান্তি নহৈছিল, “মইনো ক’ত ভাল হ’ম? তইতে অনাহকতে
 টকা-পইচাবোৰ খৰছ ক’বৰ নেলাগে—”

কিন্তু আলোক আইজনীইতে বমাৰ কথাটো কাণ নিদিলে।

আলোকে বমাক ডিব্ৰুগড়লৈ লৈ গ’ল।

ইতিমধ্যে আলোকৰ সহপাঠী ডাক্তৰ হছেইনৰ লগত আলোকে ছিট
 আদিৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল, আলোকে বমাক নি হস্পিটালত ৰাখিলে।

হস্পিটালত বমাক indoor patient হিচাবে থৈ আলোকে হছেইনৰ
 লগত চিকিৎসা আৰু নাৰ্চৰ সল্লৰ্কেও দুআৰাৰ কথা পাতিছিল। এজনী নাৰ্চ
 আহি ওচৰতে ব’লহি।

আলোকে নাৰ্চজনীৰ মুখলৈ চালে, ছোৱালীজনী ক’বাত কেতিয়াবা
 দেখিছে যেন লাগিল আলোকৰ। নাৰ্চ জনীয়েও আলোকৰ মুখলৈ চালে,
 ছোৱালীজনীয়ে যেন আলোকক চিনি পায়, অৱশ্যে পিছ মুহূৰ্ততে নাৰ্চজনীয়ে
 ক’লে, “মোক মতাইছিল ছাৰ?”

গহীন হৈ ডাক্তৰে ক’লে, “ও, এখেত আলোক ফুৰন, এখেতৰ ককায়েকৰ
 অস্থ, আমাৰ ইয়াতে আনি ৰাখিছেহি, তুমি নিজে অলপ চাব।”

“ভাল ছাৰ”, নাৰ্চজনীয়ে ক’লে, তাৰ পিছত আকৌ এবাৰ আলোকৰ
 মুখলৈ অলপ পৰ চাই গুচি গ’ল।

ডাক্তৰে ক’লে “বৰ ভাল নাৰ্চ এই ছোৱালীজনী, অসমৰ খাটিৰ পাত্ৰ,
 আৰু বৰ বাধ্য।”

“এবা, ভাল নাৰ্চ এজনীৰ ওচৰত এবিধ পাৰিলে ভাল হয়। কি নাম নাৰ্চ-
 জনীৰ?” ইহি ডাক্তৰে ক’লে, “নাৰ্চ কোনো personal নাম নেথাকে।

নাৰ্চ বুলি মাতিলেই যথেষ্ট। এওঁৰ নাম নীৰা। কিন্তু এই নীৰা নামটোৰ বাহিৰে আমি আৰু বিশেষ একো নেজানো। ঘোৰহাটৰ ছিভিল হস্পিটালত ষ্টেইনিং লৈছিল—প্ৰাইভেটলি। তাৰ পিছত ইয়াত ছিভিল হস্পিটাল বুলি কামৰ কাৰণে আহিছিল, কিছু দিন হ'ল, মেডিকেল কলেজত কামত লোমাইছে।”

আলোকে অগ্ৰ কথাৰ আলোচনা কৰিলে ডাক্তৰৰ লগত। এজনী নাৰ্চৰ কথা লৈ আলোচনা কৰাৰ কোনো শোভনীয় যুক্তি নাই।

প্ৰসংগক্ৰমে আলোকে ডাক্তৰক ক'লে যে আলোকে ডিব্ৰুগড়তে থাকিব, বাৰত যোগ দিব, ওকালতি কৰিব।

“কেতিয়াৰ পৰা?”

“মই এক প্ৰকাৰ ওলায়ে আহিছো, ঘৰতো একো কাম নহয়, ককাইদেউৰ খবৰ-বাতৰি কৰি থাকিব লাগিব, গতিকে ইয়াতে থাকিবই লাগিব, ভাবিছে। এনেই থকাতকৈ কাছাৰীলৈকে অহা-যোৱা কৰি থাকো—চা-চিনাকি হোৱা, বাৰ, আন নহলেও।”

“থাকিবলৈ ক'ত লৈছে, কিবা দিহা কৰিলে নেকি?”

“লক্ষহতে হোটেলতে উঠিছোহি। খবৰ কৰোচোন ক'ৰবাত ভাল ভাড়া ঘৰ পোৱা যায় নে।”

ডাক্তৰে ক'লে, “ভাল ভাড়া-ঘৰ পোৱা আজিকালি বৰ টান, কিন্তু বিচাৰিলে নিশ্চয় পাব।”

আৰু ছায়াৰামান কথা পতাৰ পিছত ডাক্তৰ নিজৰ কামত গ'ল, আলোক এবাৰ বমাক মাত লগাই আহিবৰ কাৰণে বমাক বখা কোঠালৈ গ'ল।

কোঠালৈ লোমাই গৈ আলোকে দেখিলে নীৰাই বমাৰ বিছনা-পত্ৰবোৰ ঠিক কৰি দিছে।

আলোকে বিশেষ নেভাবি মাতিলে, “নীৰা”—

নাৰ্চজনীয়ে সপ্ৰতিভভাবে আলোকলৈ ঘূৰি চালে। হঠাৎ আলোকে অজুত কৰিলে যে নাৰ্চজনীক নাম কাঢ়ি যতা তুলিছে।

লাহে লাহে নীৰাৰ ওঁঠৰ কোণত এটা অস্পষ্ট হাসিৰ বেখা বিৰিঙি উঠিল।

নীৰাই সুধিলে, “ডেকাপুৰত কিমান দিন থাকিল—?”

আলোকে বহুতবোধ কৰিলে, মই ডেকাপুৰত থকাৰ কথা ছোৱালীজনীয়ে জানিলে কেনেকৈ?

নীৰা আলোকৰ নমুখলৈ আহিল।

“মোক চিনি বেপায়—নাম জানিলে কেনেকৈ ? এৰা, সেইদিনা মোৰ ঘৰ জব উঠিছিল, আপোনাক ভালকৈ চিনাকি দিবই নোৱাৰিলো। আপুনি জানি মোক চিকাৰী খাটলৈ আগবঢ়াই দি নিজে তেজপুৰত নামি যোৱা নাছিল ?”

আলোকে নীৰাক চিনি পালে। ইহি আলোকে ক’লে, “চিন প্ৰায় পাছৰিয়ে গৈছিলো। সঁচাকৈয়ে, আপুনি—”

“নাৰ্ক সকলোৰে তুমিহে বোলে।” ইহি নীৰাই ক’লে।

“সঁচাকৈয়ে তুমি আগতকৈ বেচ শকত-আন্ত হৈ গৈছা নীৰা। চিনা টানেই হৈ পৰিছে।”

“আপুনি যদিও নাজে পোচাকে চাহাব হৈ আহিছে, মই কিন্তু আপোনাক দেখা মাত্ৰকে চিনি পালো”—নীৰাই ক’লে।

হয়তো আলোকৰ বেশ-ভূষাৰ পৰিৱৰ্তনটো নীৰাৰ চকুত পাইতাবেই পৰিছিল। ভাহাত লগ পাওঁতে আলোকে পিছিছিল ধুতি-পাজাৰী। আজি পিছি আহিছে ছুট। আলোকৰ কাৰণে ইয়াত কোনো বৈচিত্ৰ নাই, কিন্তু নীৰাৰ চকুত পৰাত আচৰিত হবলগীয়াও নাই।

আলোকে শুধিলে, “তুমি জানো আগে নাৰ্চ আছিল। ?”

“ওঁহো, আগে ৰোগী আছিলো, এতিয়াহে নাৰ্চ হৈছো—” নীৰাই শক্ত ভাবে ক’লে।

ৰমাৰ লগত দুআৰামান কথা পতাৰ পিছত আলোক কোঠাটোৰ পৰা ওলাই আহিল। নীৰাই ক’লে, “জি নেবাৰ, অলপ পৰ আপোনাৰ লগত দু-আৰামান কথা পাতিম, অত দিনৰ যুৰত আপোনাক লগ পাইছো।”

আলোক বাৰান্দালৈ ওলাই আহিল। পিছতে নীৰাও আহিল।

কাষতে বৈ নীৰাই শুধিলে, “ইয়াত আহি ক’ত আহিছো ?”

“উঠিছোহি হোটেলতে, কিন্তু থাকিবৰ কাৰণে ঘৰ এটা বিচাৰিব লাগিব।”

“কোন থাকিবৰ কাৰণে ?”

“মই ?”

কথাৰাৰ জুৰুজি নীৰাই আলোকৰ চকুলৈ চালে।

“সঁচা নীৰা, মই ডিব্ৰুগড়তে প্ৰেণ্টিছ কৰাৰ ঠিক কৰিছো, ঘৰৰ পৰা মই একপ্ৰকাৰ ওলায়ে আহিলো। ককাইদেউৰ ঘৰৰ-খাতি কৰি নেখাকিলোও নহ’ব আৰু বোৰো এনেয়ে বহি থাকিবৰ উপায় নাই। আৰু হোটেলতে সদায় থকাও নেযায়—”

“সঁচাই আপুনি ডিক্ৰগড়তে থাকিব? আপুনি যে কেতিয়া ল পাহ কৰিলে কবই নোৱাৰো। এৰা, কেইবা বছৰো হ’ল নহয়?”

“এৰা, আমি সেই জাহাজত লগ পোৱাৰ পিছত নানা কিছু হ’ল, নহয়নে?”

নীৰাই ক’লে—“আপুনি যদি ভাড়া-ঘৰ লয়—এটা নতুন ভাড়া-ঘৰ আছে। অলপতে সজাইছে—ঘৰটো বেঁচ খুণীয়া, তাকৰীয়া মাছৰ কাৰণে ভাল হ’ব—”

“ক’ত আছে ঘৰটো?”

“ইয়াৰ পৰা অলপহে দূৰ হ’ব, নালিয়াপুলৰ এইপাৰে, সেইপিনে আপুনি কেতিয়াবা গৈছেনে নাই জানো। ঘৰটো সজাইছে শ্ৰীকৰ্ণ ডাক্তৰে, তেওঁ ধুবুৰীৰ পৰা কিছুদিনৰ আগতে ইয়ালৈ বদলি হৈ আহিছে, অলপতে বিলাতলৈ যাব। তেওঁ ঘৰটো সজাইছে নিজৰ বাৰীৰ ভিতৰতে।”

“শ্ৰীকৰ্ণ ডাক্তৰৰ ঘৰ? তুমি জানিলা কেনেকৈ?”

“ডাক্তৰনীৰ বৰ টান অস্থি আছিল, অলপতে কলিকতাত অপাৰেশ্বন কৰাই আহিছে। এতিয়াও বৰ দুৰ্বল হৈ আছে। ময়ে তেওঁক চোৱামেলা কৰে, আগতে প্ৰায় দৈনিক গৈছিলো, আজিকালি সপ্তাহত তিনি দিনমানকৈ যাত। ছয়ো গৰাকী বৰ ভাল মানুহ।”

আলোক মনে মনে থাকিল।

শ্ৰীকৰ্ণ আৰু নিশাৰ বাৰীৰ ভিতৰত, ঘৰৰ কাষত—আলোকৰ থকা সম্ভৱ হ’ব জানো? কিন্তু নিশাৰ অপাৰেশ্বনৰ কথাটো মই নেজানো, কি হৈছিল নিশাৰ?

নীৰাই ক’লে, “ডাক্তৰ বিলাতলৈ যাব। ডাক্তৰনী ল’ৰা-ছোৱালী হাল লৈ তাতে থাকিব হেনো। কোনোবা ভাল মানুহ তেওঁলোকৰ ভাড়া-ঘৰত থাকিলে, তেওঁলোকে ভাল পাব।”

আলোক মনে মনে থাকিল।

নিশা আৰু শ্ৰীকৰ্ণ! কিন্তু সেইবাবে কি ভাবিবলগীয়া আছে আলোকৰ? যদি ভাল ভাড়া-ঘৰ হয় আলোক গৈ থাকিব, আৱশ্যকীয় ভাড়া দিব।

আলোকৰ জীৱনৰ লক্ষ্য বেলেগ হৈ গৈছে। আলোক উকীলৰ স্বৰ্মক্ষেত্ৰ বেলেগ, পথ বেলেগ। নিশাৰ লগত পৰিচয়ৰ স্মৃতি হয়তো বৈ গ’ল, কিন্তু তাৰ ঠাইত নহলেও, তাৰ লগে লগে অস্ত চিন্তা কৰিব, অস্ত স্মৃতি আহৰণৰ ব্যৱস্থা কৰিব।

আলোকে নীৰালৈ চাই ক’লে, “নীৰা, এইদৰে তোমাক ইয়াত লগ পাম বুলি মই একেবাৰে ভবা নাছিলো। তোমাক লগ পাই মোৰ বহুত সাহস বাঢ়িল, বহুত সুখী হ’ল, ককাইদেউৰ সম্পৰ্কে মই নিশ্চিত হলো। তুমি আহ।”

হাঁহি নীৰাই ক'লে, “মই নাচ হে—”

“হলেও তুমি মোৰ চিনাকি ; আৰু তুমি এটা কাম কৰিবানে নীৰা ?”

“কওক—”

“মোক ডাক্তৰ শ্ৰীকৰ্ণৰ ঘৰলৈ এবাৰ লৈ যাবা, ঘৰটো এবাৰ চাই আহিম।”

“আজি গধূলিকৈয়ে ওলাব। আপোনাৰ অস্ত কাম নাই নহয় ?”

আলোকেও গধূলিলৈয়ে ঘোঁড়াৰ ঠিক কৰিলে।

। বাইশ ।

হোটেললৈ আহি আলোক যেন অলপ বিমোহিত পৰিল। মায়াই কৈছিল ডাক্তৰ ডিব্ৰুগড়লৈ বদলি হোৱাৰ কথা। ডাক্তৰৰ বিলাতলৈ ঘোঁড়াৰ ব্যবস্থা কৰাৰ কথা। তেতিয়া আলোকে ভাবাৰ প্ৰয়োজনই অল্পভৰ কৰা নাছিল যে নিশাৰ সম্পৰ্কে কিবা ভাবিব লগীয়া আছে। নিশা শ্ৰীকৰ্ণৰ হৈ গৈছে—এই সাধাৰণ অবিসম্বাদী সত্যটোক মানি লৈছে আলোকে। যদিও আলোকৰ মনৰ মাজত নিশাৰ বাহিৰে অস্ত কোনো নাবীয়ে ঠাই পোৱা নাই, তথাপি নিশাৰ লগত সকলো সামাজিক সম্পৰ্ক শেষ হৈ গৈছে বুলি ভবাৰ বাহিৰে অস্ত কোনো পথ নাই বুলিয়ে আলোকে সিদ্ধান্ত কৰিছিল। নিশা থাকিব আলোকৰ সকলো কৰিতাৰ গোপন প্ৰেৰণা হৈ, থাকিব লপোন-লগৰী হৈ, কিন্তু নিশা আজি ডাক্তৰ শ্ৰীকৰ্ণৰ জীৱন-লগৰী, এই কথা মানি নোলোৱাৰ কোনো যুক্তি নাই।

বিয়াৰ পিছৰ পৰা আলোকে নিশাক দেখা নাই। ইতিমধ্যে নিশাৰ বহুত পৰিৱৰ্তন হৈছে। কিমান সলনি হৈ গৈছে চাটৈ নিশা। সেই মৰমলগা, নক, ধুনীয়া ছোৱালীজনী—আজি চাটৈ গছীৰ, শাস্ত এজনী ভদ্ৰমহিলা হৈ পৰিছে।

নিশাই মোক চিনিব পাৰিব নিশ্চয়, কিন্তু মোক বুজিব পাৰিব জানো ? যয়ো সলনি হৈছে ; স্থলৰ মাইৰ আজি উকিল হৈ আহিছে ; নতুন ভিত্তি লৈ আহিছে ; হয়তো অলপ নতুন হৈ আহিছে। এই পৰিৱৰ্তিত আলোকটোৰ মাজৰ অপৰিৱৰ্তিত মাহুহটোক জানো বুজি পাবৰ প্ৰয়োজন নিশাই অল্পভৰ কৰিব ?

দেখা বাওক।

দেখা বাওক।

আলোকে ভাবিলে ; শ্রীকৰ্ণ আৰু নিশা দুয়ো যেতিয়া পূৰ্ণ চিনাকি
 মাহুদ, তেওঁলোকৰ আগন্ত নতুন হৈ নতুন চিনাকিৰ দৰে দেখা দিয়াৰ কোনো
 প্ৰয়োজন নাই, সহজ হ'ব লাগিব। নিশাৰ ল'ৰা-ছোৱালী হাললৈ কিবা এটা
 লৈ যাব লাগিব। মইতো একো নহলেও এসময়ত নিশাৰ মামা আছিলো। সেই
 মামাৰ যি অৰ্থই নেথাকক।

আলোক হোটেলৰ পৰা ওলাই গ'ল, আৰু এখন দোকানৰ পৰা অলপ টকি
 আৰু অস্ত্ৰাস্ত্ৰ ছুটামান সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ ওমলা বস্তু কিনিিলে। দোকানৰ
 এনে কোনো বস্তু চকুত নপৰিল যিটোৰ কোনো স্বকীয়া তাৎপৰ্য্য বিচাৰি পোৱা
 যাব পাৰে। আৰু বস্তু লৈছো নিশাৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ কাৰণেহে, নিশাৰ
 কাৰণেতো নহয়। আৰু এতিয়া নিশাৰ লগত কোনো প্ৰকাৰৰ লঘু ব্যৱহাৰ
 কৰা সমীচিন নহ'ব। নিশাৰ লগত আজি আলোকৰ চিনাকিৰ বাহিৰে অৱ
 কোনো সম্পৰ্ক নাই।

সন্ধিয়া সময়ত নীৰা আহি হোটেলৰ দুৱাৰ মুখত ব'লহি। আলোক ওলাই
 আহিল।

দুয়ো ওলাই গ'ল, খোজ কাঢ়িয়ে। নীৰাই নাৰ্চৰ সাজ-পোচাক খে, ঘৰুৱা
 সাজ পিন্ধি আহিছে—মেখেলা চাদৰ। অতিনি দেখা পোৱাতকৈ নীৰা বহুত শান্ত
 হৈ পৰিছে। ইউনিফৰ্মত থাকিলে ঘেন পুলিচ বিলাকেই নহয়, নাৰ্চ বিলাকো
 আৰ্ট আৰু ব্যৱসায়ী ভাবাপন্ন হৈ পৰে।

এতিয়া কিন্তু নীৰা সহজ হৈ পৰিছে। নীৰাই নিবৰতা ভংগ কৰিবৰ
 কাৰণেই ক'লে, “ডাক্তৰনী হেনো তেজপুৰৰ ছোৱালী, আপুনি তেজপুৰত
 আছিল নহয়, তেওঁক চিনি পায়নেকি?”

কথাৰ পাতলাবৰ কাৰণে আলোকে ক'লে, “তেজপুৰত থাকিলেই জানো
 তাৰ ছোৱালীবোৰক চিনি পাব পাৰি?”

“বেয়া নেপাব দেই সোধাৰ কাৰণে। কেনেবাকৈ চিনি পায় বুলিহে স্থিলো”
 —নীৰাই ক'লে।

আলোকে ক'লে, “ছোৱালী হৈ থাকোতেই ছোৱালীবোৰক কেতিয়াবা
 চিনি পালেও, ছোৱালীবোৰতো বেছি দিন ছোৱালী হৈ নেথাকে। তেতিয়া
 মিহিভক জানিব নোৱাৰা হয়।”

“কিয়?”

“ছোৱালীবোৰ বোৱাবী হৈ পৰে, জৰ্ম্মাছিল হৈ পৰে। জানাইতো ভক্ত-
 মহিলা বিলাকক চিনি পালেও চিনি পাবৰ উপায় নেথাকে।”

নীৰাই একো নক'লে।

পাতল আন্ধাৰ নামি আহিছিল। আলোকৰ গাৰ কাষে কাষে আহি আছিল নীৰা। দুয়ো কিজানি কি কথা ভাবিছিল তেতিয়া, নীৰাৰ জীৱনৰ কাহিনী আলোকে নেজানে। আলোকৰ মনৰ পৰিচয় নীৰাই দেখায়। নীৰাৰ দুখী মনটোৱে সচেতন ভাবে অস্থতৰ কৰিছিল আলোকৰ শিক্ষা-দীক্ষা, বংশ-গৌৰৱৰ কাষত তাইৰ জীৱনৰ দীনতা। মই এজনী পতিতা না'চ, মই কুলি মেমৰ অবাঞ্ছিত সন্তান। মোৰ কোনো সমাজ নাই। ইউৰোপীয় নহও, ভাৰতীয়ও নহও, অসমীয়াও নহও, মই কুমাৰীও নহও, মাতৃও নহও.....

—মই কি ?

সেৱিকা ?

কিন্তু সেইটো আনো মানুহৰ এটা পৰিচয় ?

“—নীৰা—”

“কি কৈছে—?”

“বৰ মনে মনে আহিছা দেখোন ?”

নীৰা মনে মনে থাকিল, কি কথা পাতিম ? মোৰ জীৱনত কথাৰ যুগ শেষ হৈছে, আৰম্ভ হৈছে নিৰৱ সেৱাৰ যুগ, কামৰ যুগ। আপোনাক মই কি কথা ক'ম ?

দুয়ো আহি বহল গেটখনৰ আগত বলহি। নীৰাই দৰকৈ ক'লে, “এইয়াট ডাক্তৰৰ ঘৰ।”

কথাৰাৰ শুনি যেন হঠাৎ মুহূৰ্তৰ কাৰণে আলোক অলপ অপ্রতিভ হৈ পৰিল। আক এদিন ৰাতি মই নিশাৰ পদূলিত থিয় দিছিলো, সেইদিনা নিশাৰ কাষত শ্রীকৰ্ত নাছিল। আঙিও আহিছো—কিন্তু এইজনী এজনী বেলেগ নিশা। কিমান সলনি হৈ গৈছে চাটৈ নিশাজনী !

গেটখন খেলি দুয়ো সোমাই গ'ল। বাৰাৰ আক পাৰ্টিকৰ লাইট জলি আছিল।

নীৰাই ক'লে, “আহক—”

দুয়ো পাৰ্টিকলৈ সোমাই গ'ল।

“আপুনি অকণমান বহক, মই ভিতৰত থবব দিওঁ—”

অলপ অপ্রতিভ হৈ আলোকে ক'লে, “কিন্তু কি বুলি থবব দিবা ?”

“আপুনি লগ পাৰ্বলৈ বিচাৰিছে বুলি ক'ম।” উত্তৰলৈ বাট নেচাই নীৰা ভিতৰ সোমাই গ'ল।

কেইটামান মুহূৰ্ত এটা শূন্য মন লৈ আলোক বহি থাকিল। ত্ৰয়িং কমটোৰ চাৰিওফালে চালে—বৰ পৰিণাটি কোঠাটো। দুখনমান শ্ৰীকৰ্ণৰ কটো মিলিটাৰী বেশত। নিশাৰ ছবি কোঠাটোত নাই, ফুলদানিত হুপাহ মৰহা ফুল।

এনেতে অলপ খুচুখুচু কৰি পৰ্দাখন একাষৰীয়া কৰি সোমাই আহিল নিশা।

আলোকে মূৰ তুলি নিশাৰ মুখলৈ চালে। তাৰ পিছত তলমূৰ কৰিলে।

“মামা!” মাতত বিশ্বয়, আনন্দ আৰু বিষাদ-কোঁতুহল একে ঠাই কৰি নিশাই মাতিলে।

আলোকে আকৌ নিশাৰ মুখলৈ চালে। সহজ হ’বৰ চেষ্টা কৰিলে আলোকে।

“ভালে আছা নিশা?” আলোকে অধিলে।

“আছো, একপ্ৰকাৰ, আপোনাৰ ভাল নহয়?”

প্ৰশ্নটোৰ উত্তৰ নিদি আলোকে অধিলে, “ডাক্তৰ নাইনে কি?”

“ক’ৰবাত কে’চ এটা আছে, ওলাই গৈছে। কেতিয়া ঘূৰে ঠিক নাই।”

“ল’ৰা-ছোৱালী কেইটা?”

“একটো শুলে, ছোৱালীজনী নীৰাৰ ওচৰত আছে।” কোৱাৰ লগে লগে নিশা ভিতৰলৈ গ’ল, আৰু নীৰা আৰু ছোৱালীজনীক পঠিয়াই দিলে।

হাত মেলি আলোকে নিশাৰ ছোৱালীজনীক কাষ চপাই আনিলে, ধুনীয়া হৈছে ছোৱালীজনী—গাল দুখন বগা, ধুনীয়া, কোমল চকু দুটা, হাত-ভৰিবোৰ লোহোৰা-লোহোৰা।

আলোকে অধিলে, “তোমাৰ নাম কি?” ছোৱালীজনীয়ে দৰমহা মাতেৰে ক’লে, “কবিতা—”

“কবিতা! ধুনীয়া নাম! কোনে দিলে তোমাৰ নামটো?”

“মাই দিছে—”

“ভাইটিয়ে কি ক’ৰছে?”

“ভাইটি শুলে।”

“মোক চিনি পাইছা?”

“ওহো—”

“ও, মোক চিনি নোপোৱা—”

এনেতে নিশাই ভিতৰৰ পৰা ওলাই আহিল আৰু কবিতাক আলোকৰ কাষত দেখি ক'লে, “ভেথেক চিনি পাইছ জানো, লগ বে লৈছ ? আহক, ভিতৰলৈ—”

নীৰাইও আলোকৰ লগতে নিশাৰ মুখলৈ চালে।

নিশাই ক'লে, “নীৰা, কবিতাক নিয়াচোন, আহক।”

আলোকে টকি আৰু অস্তান্ত বস্তুখিনি কবিতাৰ হাতত গুতি দি ক'লে, “ভাইটিকো দিবা মেই।”

“তাইক আকৌ কি দিছে ?”

“একো ডাঙৰ বস্তু নহয়, শুনা হাতে বিনায় লব পাৰি, কিন্তু শুনা হাতে চিনাকি হ'ব নেপায়—”

কথাৰাৰ কৈ আলোক বহাৰ পৰা উঠিল। নীৰাই কবিতাক ভিতৰলৈ লৈ গ'ল।

আলোক চাহ-খোৱা মেজখনৰ কাষতে বহিল, নিশাই চাহ উলিয়ালে— বিস্কুট, সন্দেশ আৰু অস্তান্ত ভালেমান বস্তু।

“শুনা চাহ এটোপা খাওক। ভাত খাই ঘাৰ লাগিব কিন্তু—”

“এইয়া শুনা চাহ।” আমোদেৰে আলোকে ক'লে। নিশাই শিয়লাত চাহ বাকি দি দি স্থিলে, “কেতিয়া আহিল ইয়ালৈ ? ক'ত আছেহি ?”

“হোটেলত—”

“হোটেলত ? কিয় আমি ইয়াত থকাৰ কথা ক'ব নোৱাৰে নেকি, নে মই মৰিলো বুলি ধৰি ল'লে ?”

বিস্কুট এডোখৰত কামোৰ মাৰি ধৰি আলোকে নিশাৰ মুখলৈ চহু তুলি চালে।

“কি চাইছে ? মোক চিনি পোৱা নাইনেকি ? মই নিশা—ভেজপুৰৰ নিশা—”

“বিয়াৰ পিছত তুমি বহুত বদলি হৈছা বুলি ভাবিছিলো।”

“নাই বদলা বুলিনো কেনেকৈ জানিলে ? বিয়া হ'ল—ল'ৰা-ছোৱালী হ'ল—আৰু কত কি হ'ল—”

“এৰা, সেইমুখিহে হোটেল বিচাৰি বাৰলগীয়া হ'ল।”

“মই সকলো বুজো। নিজেই তুল কবিব, আকৌ তাৰ কাৰণে নিজেই অভিমান কবিব। খাওক—”

আৰু কিবাকিবি ছুডোখৰমান খাই আলোকে ক'লে “জোয়াৰ গাটো কেনেকুৱা আছে এতিয়া নিশা ?”

“অপাৰেণ্ডনৰ পিছত অলপ ভাল পাইছো। মনটোত বল আছে কাৰণেই বাচি আছো, দেখাটোত একোৰেই নাই।”

নিশাৰ গাৰ ফালে চাই আলোকে ক’লে, “এইয়া দেখাত ভূমি আগৰ দৰেই হৈ আছা। মই ভাবিছিলো কিজানি বৰ শকত-আৰু ভদ্ৰমহিলাজনী হৈ পৰিছা। ডাক্তৰনো কিমান সময়ত ওলাবহি?”

“ডাক্তৰক চাবৰ কাৰণেনো ইমান উত্তেজিত হৈছে কিয়? মোৰ লগত কথা পাতি বেয়া পাইছে নহয়?”

এনেতে নীৰা ভিতৰৰ পৰা ওলাই আহিল। নীৰাই মধ্যস্থতাতে ক’লে, “কথাটো কিজানি বাইদেৱে ক’ব পাৰিব।”

“কি কথা নীৰা?” নিশাই সুধিলে।

“তেখেতে আপোনাক কোৱা নাই জানো?”

নিশাই আলোকৰ চকুলৈ চালে।

আলোকে নীৰাৰ ফালে চালে।

নীৰাই ক’লে, “এখেত আহি থকা ঠাই সুবিধা কৰিব নোৱাৰি হোটেলত আছেহি। ইয়াতে আহি ওকালতি কৰিব নহয়, থাকিবলৈ ভাড়া-ঘৰ বিচাৰিছে। মই সেই কাৰণেহে তেখেতক আপোনাৰ ওচৰলৈ লৈ আহিলো। আপোনা-লোকৰ ঘৰটোকে জানো এখেতক ভাড়ালৈ দিব নোৱাৰিব বাইদেউ!”

“ভাড়াঘৰ! আমাৰনো ক’ত ভাড়াঘৰ আছে? আক—আক—”

আলোকে ক’লে, “ভাল ঘৰ নেপালে অৱশ্যে কিছুদিনলৈ হোটেলতে থাকিব লাগিব। কিন্তু উকীলৰ কাৰণে নিজস্ব ঘৰ এটা থকা দৰকাৰ।”

নিশাই আলোকৰ চকুলৈ চালে। তাৰ পিছত লাহে লাহে ক’লে, “ডাক্তৰ মই ভালকৈ সুস্থ হৈ উঠিলেই বিলাতলৈ ঘোৱাৰ কথা আছে। হয়তো চাৰি পাঁচ মাহৰ ভিতৰতে যাব। কিন্তু আমাৰ নতুন ঘৰটোত জানো আপুনি থাকিব? থাকি ভাল পাব?”

“কিয়? ভাল নেপাবলগীয়া কি আছে?” আলোকে সুধিলে।

“ঘৰটো আমাৰ ঘৰৰ নিচেই কাষতে নহয়—একেখন বাৰীৰ ভিতৰতে। সদায় আমাক দেখি থাকিব—আপোনাৰ জানো বেয়া নেলাগিব?”

আলোকে পাতলকৈ হাঁহিলে। নিশাজনী যেন আগতকৈ বহুত বেছি মুক্ত আৰু স্বতন্ত্ৰ হৈ পৰিছে। ডাক্তৰৰ মৰমৰ মাজত নিশা নিশ্চয় বহুত সুখত আছে।

নিশা সুখী।

আলোকে ক'লে, “তোমালোকৰ ভাড়াবৰ থকাৰ কথা মই নেজানিছিলো। মই থাকিলে অৱশ্যে তোমালোকৰ কিছু অহুবিধা হ'ব পাৰে। নীৰাই কোৱাৰ কাৰণেহে থকা কৰিলো, বেয়া নেপাবা।”

ইহিটো শুৱে কামুৰি নিশাই ক'লে,—“নীৰাই বৰ অদ্ভাৱ কৰিলে। স্নাক কালিলৈ পুৱাতে মাল-পজকেটা লৈ আমাৰ ঘৰলৈ গুচি আহকগৈ। হোটেলৰ বান্ধনীজনীৰ বন্ধ। থাই তাত পৰি থাকিব নেলাগে—”

“কালিলৈক! কিন্তু বন্ধা-মেলা কৰিবৰ কাৰণে ল'ৰা এটা ঠিক কৰি নললে থকা-খোৱাত অহুবিধা নহ'ব জানো?”

“অহুবিধাতো হবই! বাক আহকগৈচোন। ডিব্ৰুগড় চহৰত আৰু আপোনাৰ কাৰণে বান্ধনী এজনী বিচাৰি দিব নোৱাৰিমনে?”

নীৰাই ইহি ক'লে, “এখেতক আগৰে পৰা চিনি পায়নেকি বাইনেউ?”

নিশাই আলোকৰ চকুলৈ চালে, তাৰ পিছত ক'লে—“মোৰ চিনি পোৱা ধেন লাগিছে, কিন্তু তেখেতেহে মোক চিনি পোৱা নাই। নহ'লে হোটেলৰ আকৰ্ষণেটো ইমান বেছি নহ'লহেতেন কিজানি।”

তিনিও ইহিলে।

নিশাই ক'লে, “নীৰা, দিনত এখেতে আমাৰ ইয়ালৈ আহিবলৈ বাট চিনি নপাব পাৰে। তুমিয়ে পাৰিলে হোটেলৰ পৰা এখেতৰ বিছনা-পত্ৰবোৰ আমাৰ ইয়ালৈ লৈ আহিবা।”

নীৰাই আলোকলৈ চালে।

“কিন্তু সঁচাই নিশা, ইয়াত আহি মই ক'ত থাকিমহি?”

“এইটো মোৰ ঘৰ, ইয়ালৈ আহি দুদিন মোৰ ঘৰত আলাহি থাকিলেও আপোনাৰ গা-মন শুচী হবনে? হোটেলত থাকি মোক অপমান নকৰিলে যদি নহয়, তেন্তে থাককগৈ হোটেলতে।” নিশাই উত্তেজিতভাবে ক'লে।

আলোকৰ নিশালৈ মৰম লাগিল। নিশাই জানো ইতিমধ্যে হৈ যোৱা তাইৰ জীৱনৰ পৰিৱৰ্তনবোৰক অস্বীকাৰ কৰিবলৈ বিচাৰিছে? নিশাৰ বিয়াৰ আগৰ মৰমবোৰ এতিয়াও অটুট আছেনে, নে এইটো বহুত দিনৰ মূৰত আলোকক লগ পোৱাৰ কাৰণে লৌকিক উদ্ভৱতা?

নীৰাই ক'লে “ময়ো উঠো, বাতি বন্ধেই হ'ল।”

“আপোনালোকৰ কাৰণে বনোৱা ভাতধিনি জানো অকলেই খাব পাৰিম?” কৃত্ৰিম গাভীৰ্যেৰে নিশাই ক'লে।

নিশা অকাৰণতে উত্তেজিত হৈ পৰিছে। কৰাটো আলোক আৰু নীৰা

হুয়ো লক্ষ্য কৰিলে, তাৰ নিশ্চয় অস্ত্ৰ কিবা কাৰণ আছে। কিন্তু এতিয়া সেই কথা জানিবলৈ চেষ্টা কৰি লাভ নাই।

আলোকে ক'লে, “ৰাজি আৰু ভাত নেখাই নিশা, বোৱা নেপাব। কালিলৈ বাক আহিম—”

নিশাই ক্ষুধা হোৱাৰ স্বৰূপ ক'লে, “বহুত দিনৰ মূৰত, কিয় ক'ব নোৱাৰো আৰু মোৰ গা-মন ভাল লাগিছিল। সদায় পৰিহে ধকা। আপুনি আহিল, আৰু ভাল লাগিল। নোখোৱাকৈ গুচি যাওক—আৰু ভাল লাগিব। চোৱাগৈ-চোন নীৰা, ভাত উলিয়াইছেনে নাই, সোনকাল কৰিবলৈ কোৱা।”

নিশাই আলোকলৈ চাই জয় হাঁহি এটা মাৰিলে। আলোকেও শান্ত-ভাবে হাঁহি নিশাৰ মুখলৈ চালে।

॥ তেইশ ॥

দহ দিন হস্পিতালত বথাৰ পিছত বমাক ডাক্তৰসকলে ঘৰলৈ লৈ আহিব পৰামৰ্শ দিলে। বমাক হস্পিতালত বাখি চিকিৎসা কৰাৰ দৰকাৰ নাই। নিৰ্দিষ্ট ঔষধপাতি ঘৰতে খাই থাকিলেই বমা বক্ষা পৰিব—ডাক্তৰৰ এই অভিমত। এই কেইদিনতে কেইটামান ইন্ডেক্ছন লোৱাৰ ফলতে বমাৰ বহুত ভাল পোৱা যেন লাগিল।

এই কেইদিন আলোক নিশাইতৰ ঘৰলৈ আলহী হৈ থাকিল। আলোকক বহুতদিনৰ মূৰত লগ পাই ত্ৰিকৰ্ণয়ো বৰ আনন্দ পালে। আলোকে লক্ষ্য কৰিলে আগৰ ফুতিবাজ ডাক্তৰ ত্ৰিকৰ্ণ যেন কিবা অজানিত কাৰণত আজিকালি কিছু বিষন্ন হৈ পৰিছে। অৱশ্যে নিশাৰ লগত যে দাম্পত্য জীৱনত ডাক্তৰ সুখী হৈছে সেই কথা কথা-বতৰাৰ পৰাই আলোকে ধাৰণা কৰিব পাৰিলে।

নিশা আৰু ত্ৰিকৰ্ণ দুয়ো বৰ মুকলি—যেন স্বামী স্ত্ৰী নহয়, দুজন অন্তৰংগ স্ত্ৰী। হাঁহি-গলি, আমোদ-আহ্লাদেৰে বেচ আনন্দত দিন কটাইছে। কবিতাই আমনি নকৰে, দিনটো খেলি মেলি থাকে, অকণমানটো ডাক্তৰৰ মাহীয়েকেই বাধে। তদুপৰি নীৰা নিয়মমতে আছে—আৱশ্যকীয় কামখিনি কৰি যায়। ত্ৰিকৰ্ণ আৰু নিশা মুক্ত। নিশা যেন এতিয়াও বিয়া নোহোৱা এজনী গাভৰু ছোৱালী।

আলোকে লক্ষ্য কৰিলে নিশাৰ দৈহিক ৰূপৰ পূৰ্ণ বিকাশ যেন এতিয়াহে হৈছে। নিশাৰ লাহী গাটো বৰ ল'নি, দেহশ্ৰীত ক'তো অকণো খুঁট নাই। চহু চুটা আগতকৈও বেছি ডাঙৰ আৰু ধুনীয়া হৈছে। কিছু নিম্বেজ গালখনত

কোমল কমনীয়তাৰ আভা ; চেলাউৰি জোৰত বৈ পৰিছে কিবা এটা গল্প-গোপন ভাৰ।

নিশাৰ এই নতুন ৰূপ আগে কোনো স্ত্ৰি আলোকৰ চকুত পৰা নাছিল।

তদুপৰি আলোকে দেখিলে আৰু স্পষ্ট বৃত্তিৰ পাৰিলে যে ডাক্তৰ ষ্ট্ৰীকল নিশাৰ ওচৰত বথেষ্ট বশ। হয়তো কেতিয়াবা অবাঞ্ছিত আশ্বাসৰে, হয়তো কেতিয়াবা ইচ্ছাকৃত আশ্বস্তিৰে নিশাই যেন ডাক্তৰৰ ওপৰত থকা স্বাভাৱিক অধিকাৰ থিনিক আৰু স্পষ্ট আৰু প্ৰকট কৰি উপলব্ধি কৰিবলৈ বিচাৰে। অৱশ্যে তাৰ দ্বাৰা নিশাই তেওঁলোকৰ মাজৰ দাম্পত্য প্ৰেমৰ গাভীৰাখিনিকে যে প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ প্ৰয়াস পায় সেই কথাও আলোকে বৃত্তিৰ পাৰিলে।

এদিন নিশা ঘৰত নথকা সময়ত ডাক্তৰে আলোকক সেই কথাৰ আভাস মুকলিকৈয়ে দিলে : নিশা অলপ চকল হৈ পৰা যেন লাগিব পায় আপোনাৰ। এটা মে'জৰ অপাৰেশ্যনৰ পিছত কোনো কোনো তীব্ৰতা মাত্ৰহে ছাইকো কিজিকেল ষ্টেটো বৰ ছেম্টিটিভ হৈ পৰে। তাক ঠিকমতে handle কৰিব নোৱাৰিলে সি melancholia লৈ পৰিণত হোৱাৰ ভয় থাকে। ডাক্তৰ অৱশ্যে পিছত অলপতে কন্দা, অলপতে ইহা, অলপতে depressed হৈ পৰাৰ লক্ষণ দেখা যায়। Psychopathology ৰ অভিজ্ঞতাৰে এনে পৰিস্থিতিত খুব সাৱধানে স্বাভাৱিক অৱস্থালৈ আনিবৰ চেষ্টা কৰা দৰকাৰ।

আলোকৰ যেন ডাক্তৰৰ এই কৈকিয়তটো শুনি অলপ পুতৌ জন্মিল। তেওঁ ডাক্তৰ মাত্ৰহ। মাত্ৰহ মানসিক অৱস্থাক ডাক্তৰৰ চকুৰেই বিশ্লেষণ কৰিব জানে। হয়তো নিশাই কিবা অব্যক্ত, নিজেই বৃত্তি নোপোৱা মানসিক বস্তুত ভুগিছে। নিশা আগে ইমান চকল নাছিল। অপাৰেশ্যনৰ পিছৰ পৰা হৈছে।

আলোকে ক'লে, “নিশাৰ বয়স কমতো। চকলতা এতিয়াও অলপ থকাটো অস্বাভাৱিক নহয় ! তাতে She is enjoying a very happy time with you.”

ডাক্তৰে আশ্বস্তিৰ ইহা যাবিলে আৰু ক'লে, “মই সঁচাকৈয়ে চিন্তাতে পৰিছিলো, ছুই আঁঠু বহুৰ নিশা অকলশৰে থাকিব লাগিব। মই থাকিম ইউৰোপত, হয়তো কিবা কাৰণত অকলশৰীয়া অস্থিত কৰি, নাইবা কিবা মানসিক অপাৰেশ্যনৰ মনমৰা হৈ পৰিব পাৰে। She may turn even hysteric.”

“Hysteric ?” আলোকে বিস্ময়েৰে হুহিলে।

“হয় কেতিয়াবা। কিন্তু মোৰ বিশ্বাস, আপুনি ওচৰত থাকিলে নিশাই

দিনবোৰ আনন্দতে কটাই দিব পাৰিব। আপোনাক ঠিক সময়ত উগৰানে হে
নিশাৰ ওচৰলৈ পঠাই দিলে বেন লাগিছে !”

আলোকে মাথোন জীৱনৰ অভাৱনীয় সংযোগ, সংঘাতবোৰৰ কথা নিবৰে
চিন্তা কৰি গ'ল।

বিয়াৰ পূৰ্বে লগ পোৱাতকৈ ডাক্তৰ শ্ৰীকৰ্ণৰ যথেষ্ট পৰিৱৰ্তন হৈছে, দায়িত্বপূৰ্ণ
চাকৰি কৰে, সামাজিক মানদণ্ডত গাভীৰ্য্য বন্ধাৰ প্ৰয়োজন মানি চলে। তদুপৰি
স্বামী আৰু পিতা হিচাবেও শ্ৰীকৰ্ণ আগতকৈ গহীন হৈ পৰাটো স্বাভাৱিক।

ভগ্নাশি আলোকৰ দেখি ভাল লাগিল যে ডাক্তৰে নিশাক ভাল পায়, নিশাক
স্বধী কৰি ৰাখিবৰ কাৰণে ডাক্তৰে সকলো কৰিবৰ কাৰণে প্ৰস্তুত। নিশাই
হয়তো এই কাৰণেই ডাক্তৰৰ ওপৰত নতুন নতুন আৰাৰ অস্থযোগেৰে সকলো
মৰম নিজৰ কৰি পাবৰ চেষ্টা কৰে, আৰু নিশাক লম্বাটো বখাৰ প্ৰয়োজনত
কেতিয়াবা ডাক্তৰে হয়তো নিজক লঘু কৰিও তুই এটা কাম কৰিব লগীয়া হয়।

নিশাই আলোকক আৰু কেইদিনমান বমাক হাস্পিতালত ৰাখি দুদিনমান
পিছত ঘাবলৈ জোৰকৈ ধৰিছিল, কিন্তু আলোকে ক'লে যে বমাক আৰু
হাস্পিতালত ৰাখিব নোৱাৰে। তদুপৰি এইদৰে একো নকৰাতকৈ, বহি
থকাতকৈ আলোকে বৰং বমাক ঘৰত থৈ চিকিৎসাৰ ব্যৱস্থা কৰি আহি
ভিক্ৰগড়ৰ বাৰত যোগ দিবহি, তেতিয়াতো সদায় থাকিবই লাগিব। ইতিমধ্যে
নতুন ঘৰটোৰ যি কাম বাকী আছে, সেইখিনিও শেষ হওক।

নিশা অগত্যা মান্তি হ'ল।

নিশাৰ আগ্ৰহ দেখি আলোকে আনন্দ পালে। আলোকৰ কাৰণে নিশাৰ
হিয়াত এতিয়াও বহুত মৰম আছে, আৰু নিঃসংকোচে নিশাই সেই মৰম
আলোকলৈ আগ বঢ়াইছে। নিশালৈ আলোকৰ মৰম লাগিল।

॥ চৌবিশ ॥

আলোকে এটা অস্থিতি অস্থিতি কৰিছিল। কিবা এটা ঘটনা, যিটো
নঘটিলেই ভাল আছিল। কিন্তু জীৱনৰ ঘটনাবোৰ কাৰো অস্থিতি নৈ নঘটে।
মাহুহে চেষ্টা কৰিলে এখন বাৰিষাৰ নৈকো ডেটিব পাৰে; ঘৰত লগা জুইও
ছুমাৰ পাৰে, অথচ মনটোৰ মাজত জন্ম হোৱা এটা অস্থিতি ইমান প্ৰবল হয়
যে তাৰ পৰা নিজক মুক্ত কৰিব নোৱাৰে। তাৰ প্ৰৱণ মাহুহবোৰ সেইবাবেই
স্বধী হ'ব নোৱাৰে।

আলোকে সেই অনাবী ছুখৰ পৰাই আনন্দ আহৰণ কৰাৰ যুক্তি বিচাৰিছে।
 যি ছুখে, যি অন্তৰ্দাহী বেমনাই জীৱনক যত্ন কৰে, সেই বেমনাক খাপসু
 নন্দনোৱাৰ কোনো কাৰণ নাই। মই আলোক, মই উজিল, মই কৃষি, মই
 এজন ডেকা ভ্ৰতলোক—এইবোৰৰ কি বিশেষ মূল্য আছে, এনেকুৱা উজিল,
 এনেকুৱা কৰি, এনেকুৱা ডেকা ভ্ৰতলোক আৰু বহুত আছে। সিহঁতে জানো
 মই উপলব্ধি কৰা প্ৰেমৰ উদ্ভাৱনৰ সন্ধান পাইছে? মৰ্মধাতী বেমনাৰ ঐশ্বৰ্য্য
 লাভ কৰিছে? কাৰোবাৰ প্ৰতীকাত জীৱনৰ প্ৰতিটো কণ আক্ৰেশৰ জুইৰে
 দগ্ধ কৰি তুলিছে?

Man does not live by bread alone. সঁচা। মানুহ কেৱল আহাৰ
 খায়েই জীয়াই নেথাকে, কিন্তু মানুহ জানো কেৱল মৰম লৈয়ে জীয়াই থাকে?
 জীয়াই থাকিব পাৰে? Man does not live by love alone, তেন্তে
 মানুহ কি লৈ জীয়াই থাকে? কিন্তু মানুহ জীয়াই থাকে কিয়? জীয়াই
 আছে কেনেই? প্ৰেম যেতিয়া জীয়াই থকাৰ নিখাল হয়, প্ৰেমেই যেতিয়া
 জীৱন হয়, প্ৰেমেই যেতিয়া জীৱন মৃত্যুক একাকাৰ কৰি এক মৃত্যুহীনতাৰ
 অমৃতৰ সন্ধান দিয়ে, তেতিয়া জীয়াই থাকিবৰ কাৰণে বা মৰিবৰ কাৰণে প্ৰেমৰ
 বাহিৰে আৰু কি বিচাৰিবলগীয়া আছে? কি পাবলগীয়া আছে?.....

আলোকে আগ-ভৰি নোহোৱা কথাবোৰ চিন্তা কৰিছিল। চিন্তা কৰা
 নাছিল, ইটোৰ পিছত সিটোকে কথাবোৰ তেওঁৰ মনলৈ আহিছিল। অকলশৰে
 থাকিলেও তেওঁৰ অকলশবীয়া যেন লগা নাছিল। প্ৰেমৰ এক পৰিৱ্ত্ত নিখালেৰে
 যেন তেওঁৰ ঘৰটো, কোঠাটো, মনটো ভৰি আছিল। কৃষ্ণ-পক্ষৰ এই ৰাতিটো
 যেন কিছুমান হৃদয়িত পোহৰেৰে পূৰ্ণ হৈ উঠিছে। শান্তভাবে বৈ থকা
 বাহিৰৰ বতাহজাকৰ যেন কোনোবা অৱণাৰ মাধ্যম হৃদয়িত নিখালৰ লগত
 চিনাকি আছে।

আলোকে কাণ দিলে।

থুট্‌ক, থুট্‌ক টুক্‌ টুক্‌...

কোনোবাই ছুৱাবত টুকৰিওৱা নাইনে? এতিয়াতো ৰাতি বহুত হ'ল।
 ইমান ৰাতি কোন আহিব পাৰে?

কিন্তু আকৌ নক হ'ল। নিশ্চয় কোনোবাই ছুৱাবত টুকৰিয়াইছে।

আলোক বহাৰ পৰা উঠিল। কোঠাটোৰ কেউকালে চালে। বিৰিঞ্চিৰ
 বাহিৰত ঘন আন্ধাৰ। বতাহজাক বলি আছে। মেজৰ ওপৰত একা
 ৰঙাটোত লৱৰ কিৰান হৈছে চাব খুজিও নেচালে।

আলোকে ছুৰাবখন হেলিলে ।

ছুৰাবমুখত নিশা ।

আলোক হতভম্ব হৈ ব'ল ।

এবাব চকুৰে চকুৰে চাই ক'লে—

“নিশা ! ভিতৰলৈ আহা ।”

আলোকে ছুৰাবখন বন্ধ কৰি দিলে ।

অকণমান সময় নিশাই থিয় দি থাকি কোঠাটোৰ কেউপিনে চালে ।
ভাব পিছত চকীখনত নবহি কাষতে থকা বিচনাখনতে বহিল ।

নিশা ক'ববাবপৰা যেন এই দুপৰ বাতি অকলশৰে ইয়াটলৈ আহা নাই,
সিটো কোঠাৰ পৰা ইটো কোঠালৈহে আহিছে ।

আলোকে নিশাৰ মুখলৈ চালে ।

আলোকে দেখিলে নিশাৰ শেঁতা পৰা খীণ মুখখন এটা উদ্ভেকনাত বাঙলী
হৈ পৰিছে । গভীৰ চকু দুটা ভিৰবিবাই উঠিছে । কিন্তু বাহিৰত নিশা
মাজুহজনী সংযত আৰু শান্ত ।

অশ্রুভৰ্ত্ত আলোকক নিশাই ক'লে,—

“আচৰিত হৈছেনেকি ? মোক চিনিব পৰা নাইনেকি ? বহক, আহক
এইখিনিভেঁ, মোৰ ওচৰতে বহিব, আহক ।”

আলোক কিন্তু চকীখন আগলৈ টানি লৈ নিশাৰ মুখামুখী হৈ বহিল ।

নিশাই ক'লে, “বৰত আৰু কোনোবা আছেনেকি ?”

“বান্ধনি ল'ৰাটো শুইছে, আৰু কোনো নাই ।”

“ভাতৰ নাই, দিল্লীলৈ গৈছে । দিল্লী নে বাঙ্গালোৰ ক'ববাত চাকৰি
বিচাৰিছে । ইণ্টাৰভিউ দিবলৈ গৈছে ।”

আলোকে থব লাগি নিশাৰ মুখলৈ চাই ব'ল । চকুত শ্রদ্ধা—ইমান বাতি
ভূমি এনেকৈ কিয় আহিল ?

কিন্তু কথা মুখৰ পৰা নোলাল ।

নিশাই ক'লে, “মই ঘৰৰ পৰা পলাই আহা নাই, গাড়ীৰে আহিছো,
গাড়ীতে ব্রাইভাৰটো বহি আছে । মই সোনকালে ঘূৰি যাম ।”

“কোৱা—”

“একো কবলগীয়া নাই, আপোনাক লৈ যাবলৈ আহিছো—”

“ক'লে ?”

“জায়াৰ ঘৰলৈ ।”

বিস্ময়েৰে আলোকে নিশাৰ মুখলৈ চালে।

“লোওক—বাও—”

“কিছু—”

অলপ টান মাতেৰেই খেন নিশাই ক’লে, “নেবাঃনেকি ? নেবাঃ ৰখি মই বাও।”

“মোৰ বৰলৈ তুমি এনেকৈ এয়ে প্ৰথম আহিছা।”

“ওঁ, কিয় আহিছোঁ, মই ইয়াত ক’ব নোৱাৰো। ব’লক, কথা এটা ক’বলগীয়া আছে।”

“কথা এটা—?”

“ওঁ চমুকৈ, কিন্তু সেইটোৱেই কিজানি আমাৰ জীৱনৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ কথা।”

“ইয়াতে ক’ব নোৱাৰা জানো নিশা ? ইয়াত কোনো নাই।”

“সেই কাৰণেই ইয়াত ক’ব নোৱাৰো, নকও। মই যি কথা ক’ব খুজিছোঁ সেই কথা লুকাই চুবকৈ নকও, মুকলিকৈ ক’ম—”

“কিন্তু ইমান ৰাতি, আমাৰ কথা শুনিবলৈ কোনোবা আছে জানো ?”

“আপুনি ভয় কৰিছে, সেই দেখি মোৰ লগত তৰ্ক কৰিছে। আপুনি বোক বিশ্বাস কৰা নাই নেকি ?”

নিশাৰ কথাত আলোকে শুক হৈ বৈ গ’ল। তেওঁ নিশাৰ সন্মুখলৈ আহিল আৰু নিশাৰ হাত এখন নিজৰ হাতৰ মাজত লৈ ক’লে “তোমাক অকিৰাস কৰাৰ আগতে যেন মোৰ বৃত্ত্য হয় নিশা, ব’লা। কিন্তু ইমান ৰাতি—”

ইহাৰ নিচিনা কৰি নিশাই ক’লে, “মই এই কেইটা বছৰ আঁতৰি থকাৰ কাৰণেই আপুনি বৰ ভয়ভূৰ হৈ পৰিল দেখিছোঁ। নিশালৈ আপোনাৰ ভয় লাগে, আপোতো নেলাগিছিল।”

“এই কেইটা বছৰেই বহুত ওলট-পালট কৰি গিছে।”

“আপোনাৰ মনটোকো নে ?”

আলোকে নিশাৰ হাতখন এৰি নিদিলে, আনখন হাতো হাতৰ মাজত লৈ আলোকে নিশাৰ গাৰ আৰু কাঁৰ চাপি আহিল।

নিশাই ক’লে, “আৰু ওচৰলৈ নাহিব।”

“নিশা ?”

“বহক।”

“সিঁচাকৈয়ে তুমি পাকীয়ে আহিছা ?”

“বাহিৰলৈ চাওকচোন—গাড়ী এখন নাই জানো ?”

“থাকিলেও থাকক, মই পঠিয়াই দিম। ইমান বাতি তোমাক মই ঘূৰি
বাহিৰলৈ নিদিও।”

“কিন্তু মই যে বোৱাৰ কথা ক’বৰ কাৰণেই আহিলো। আপোনাৰ
বিচনাতে মই অকণমান শোওনে ? গাটো বেয়া লাগিছে।”

এক প্ৰকাৰ ব্যস্ততাৰেই আলোকে নিশাক বিচনাতে গুৱাই দিলে।

“এগিলাচ পানী দিয়ক।”

“নিশা—”

সৰু মাতেৰে নিশাই ক’লে, “হাটত ধৰিছে, এনেকৈ মাতে মাতে হঠাৎধৰে।”

“কোনোবা ডাক্তৰ মাতিমনেকি ?”

নিশাই মূৰ জোকাৰিলে—নেলাগে।

কাষতে বহি আলোকে নিশাৰ হাত দুখন মোহাৰি দিলে।

চকু মুদি নিশা পৰি থাকিল।

আলোকে অপলক চাবনিৰে নিশাৰ মুখলৈ চাই থাকিল। মনত লাগিল
যেন নিশা ক্ৰমে বহুত দূৰলৈ আঁতৰি গৈছে। নিশাৰ ওঠ দুটা শুকাই গৈছে,
মুখখন অস্বাভাৱিকভাৱে বড় পৰিছে—নিশাৰ কিবা এটা কষ্ট হৈছে।

নিশাৰ মুখৰ ওচৰলৈ মুখখন নি আলোকে সৰুকৈ মাতিলে—“নিশা—নিশা,
পানী খোৱা।”

কিন্তু নিশা চকু মুদি নিশ্চল হৈ পৰি থাকিল। কিবা ক’ব খুজিও যেন ক’ব
নোৱাৰিলে। আলোকৰ ভয় লাগিল। নিশাক এনে ৰূপত আগৈয়ে দেখা
নাই আলোকে।

হাততে আলোক এবাৰ বাহিৰলৈ ওলাই গ’ল।

ক’ত, ক’ত আছে নিশাৰ গাড়ীখন ? নিশা খোজকাঢ়ি আহিলনেকি ?
ইমান বাতি অকলে অকলে, খোজকাঢ়ি কেনেকৈ আহিল ? কিয় আহিল ?
কি ক’বলৈ আহিছে নিশাই ?

কি ক’বলৈ ?

আলোকৰ বাহিৰত বৈ থাকিবলৈ ভয় লগা যেন পালে। তেওঁ তিত্তবলৈ
লোমাই আহিল আৰু দুৱাৰখন বন্ধ কৰি দিলে।

নিশা একেদৰেই পৰি আছে।

আলোকে কি কৰিব একো ঠিক কৰিব নোৱাৰিলে। পুনৰ নিশাৰ কাষত
বহি আলোকে নিশাৰ অঙ্গভাৱে পৰি থকা হাতখন নিজৰ হাতত লব খুজিলে।

কিন্তু নিশাই হাতখনেৰে বাহুত ধৰি আলোকৰ মুখটো নিজৰ গাৰ কাষলৈ টানি
নিলে আৰু আলোকৰ মুখখন কাষলৈ নি হৰ্ষলভাৱে ক'লে, “মোৰ বুকুখন
কেনেক মাৰিছে চাওকচোন।”

কৈ নিশাই আলোকৰ মুখটো নিজৰ বুকুৰ ওপৰত হেচি ধৰিলে। আলোকে,
কাণ দিলে, অতি থৰ গতিৰে নিশাৰ ছৱপিণ্ডটো যেন কঁপিছে আৰু ঢুক ঢুক এটা
লক্ষ হৈছে।

কি কৰিব লাগে একো বুজিব নোৱাৰি—আলোকে কিছুপৰ নিশাৰ বুকুৰ
ওপৰত কাণ দি ছাটৰ ঢপ্‌ঢপ্‌নিৰ শব্দ শুনিলে। তাৰ পিছত এনেয়ে নিশাৰ
হাত আৰু গা মোহাৰি দিলে।

প্ৰায় ৪৫ মিনিটৰ পিছত নিশাই কিছু ভাল পালে।

“অলপ ভাল পাইছা ?”

“পাইছো, এটোপা চাহ বা গৰম পানী খালে ভাল লাগিব।”

আলোকে ল'ৰাটোক নতুনালে, ঠ'তত পানী তপতাই পাতলীয়া চাহ
এপিয়লা কৰি নিশাক খুৱাই দিলে।

তেতিয়া বাতি এক বাতি গৈছিল।

এটা নিশ্চেষ্ট হাঁহি শুভত বিৰিঙাই নিশাই ক'লে “এনেকৈয়ে মাজে মাজে
ধৰে, মৰিম যেন লাগে, বহুত বাৰ হৈছে, কিন্তু মৰিব পৰা নাই।”

“বেয়া কথাবোৰ নকৰা নিশা।”

নিশাই আলোকৰ মুখলৈ চালে, চকুলৈ সজীৱতা আহিছে, কিন্তু নিশাৰ
ভটা দুটা শুকান আৰু নিশ্চেষ্ট বৈয়ে আছে।

লাহে লাহে নিশা বিচনাতে বহিল।

“বহুত মাজুহ গোটাৰ নোৱাৰেনে ?”

“কেলেই ?”

“বহুত মাজুহ গোটাই, পৃথিৱীৰ সকলো মাজুহ গোটাই মোৰ চিয়'ৰি চিয়'ৰি
ক'বৰ মন গৈছে—মোৰ মাজুহৰ আগতে তোমালোক সকলোকে কৈ বাওঁ জনা—”

নিশাই যেন জোৰ কৰি মাজুটো ডাঙৰ কৰিবৰ চেষ্টা কৰিলে।

“ভেনেকৈ কিয় চিয়'ৰিছা নিশা—?”

“মোৰ মাজুটো বাক আপুনি শুনিছেনে ? আপুনি বুজিব পাৰিছেনে ?
পৃথিৱীৰ মাজুহবোৰে, সকলো মাজুহে শুনিছেনে ?”

নিশা অলপ ব'ল। তাৰ পিছত ভেনেই নককৈ, জন-জান মাতেৰে ক'লে,—

“জীৱনৰ ওচৰত অপৰাধ কৰিছিলো—ই ভাল পাইছিলো। জীৱনে তাৰ

প্ৰতিশোধ ল'বলৈ আঁপুৰাঢ়িছে। মোৰ বিধন বুকু ভৰি আছে এক অনিৰ্বচনীয় প্ৰেমৰে, সেই বুকুৰ ৰাজত ঠাই লৈছে মৃত্যুৰে। মই জনো মই মৰিম, মৃত্যুৰ হাত মই লাৰিব নোৱাৰো, কিন্তু মৰিলেও ভালপোৱা বুকুত লৈয়ে মই মৰিম।”

নিশাৰ মাত্ৰটো অস্পষ্ট হৈছিল, আলোক কিংকৰ্তব্য-বিমূঢ় হৈ থব লাগি নিশাৰ মুখলৈ চাই বৈ গৈছিল। আন্ধাৰ ৰাতিটো চোৰৰ দৰে আগ বাঢ়িছিল। বিচনাখনৰ ওপৰত যেন এটা তন্ত্ৰ সমাহিত, নকণ বেদনা শুই আছিল।

অজানিতে আলোকৰ চকুহাল অশ্ৰুসজল হৈ উঠিছিল। এক আত্ম বেদনাত আলোকৰ বুকুখন গধুৰ হৈ পৰিছিল। কোনোমতে আলোকে ক'লে,

“মই সকলো বুজো-নিশা, তুমি একো ক'ব নেলাগে।”

“একো হুবুজ়ে, আপোনালোকে একো হুবুজ়ে, কোনোদিন বুজিবৰ বস্তু নকৰে। ডাক্তৰ মোৰ স্বামী, তেওঁ নিজে ডাক্তৰ। তেওঁ জানে মোৰ হাৰ্ট পাল্পিটেচন ঘণাই হ'ব ধৰিছে, কোনোবা দিনা বেছি হ'ব আৰু মই মৰি থাকিম। কিন্তু তেওঁ হুবুজ়ে। তেওঁক মই কৈছো—মোৰ দেহাটোত এতিয়া আৰু একো নাই। তাৰ কাঁহে কাঁহে মৃত্যু সোমাই পৰিছে। মিছাতে মৃত্যুৰ লগত যুক্ত কৰি লাভ নাই। কিন্তু ডাক্তৰে হুবুজ়ে।”

“তুমি শোৱা নিশা, ৰাতি শেষ হৈ আহিছে, তুমি অলপ শোৱা—” আলোকে অল্পবোধ কৰিলে।

“ৰাতি শেষ হৈ আহিছে আৰু আপোনাৰ নিশাও শেষ হৈ আহিছে। মোৰ সমগ্ৰ হৃদয় দি আপোনাক আৰম্ভি ৰাখিবৰ মন যায়, সমগ্ৰ দেহাৰে আপোনাক আকোৱালি ধৰি ৰাখিবৰ মন যায়। মোৰ মনটো আপোনাৰ কাষতে সদায় থাকে, অথচ আপুনি মোৰ দেহাটো কাষত বিচাৰে, ডাক্তৰৰ কাষত মোৰ দেহাটো থাকে, তাৰ লগতে তেওঁ মোৰ মনটোও কাষত বিচাৰে”।

নিশাই আলোকৰ হাতখন টানি আনি বুকুৰ ওপৰত হেচি ধৰিলে।

“সেইয়া গম পাইছেনে মোৰ বুকুৰ ৰাজত মৃত্যুৰ পদাধিনি। মই ডাক্তৰক কৈছো যোক হৰিষলৈ এবি দিয়ক, সেই কথাকে ক'বলৈ মই আপোনাৰ ওচৰলৈ আহিলো, অকণো ভয় নকৰাকৈ অকলে অকলে ইমান ৰাতি, ইমান যিনি বোজকাঢ়ি আহিলো।”

আলোকে নিশাক ছুয়োহাতে লগটি ধৰি বুকুৰ কাষলৈ চপাই ললে। নিশাই বাধা নিদিলে। আলোকৰ বুকুৰ ৰাজত মৃত্যুৰে নিশাই ক'লে, “মই আপোনাক সকলো দিলো, আৰু বিহলৈ একো নাই, বোজ আপুনি এটা বস্তু দিয়ক—”

“কোৱা—”

“যোক এটা কথা দিয়ক—”

“কোৱা—”

“মই হাৰ্ট পেচেণ্ট, অনিশ্চিত মৃত্যুৰ কণ গণিছো, আপুনি হুব, আপুনি বাহ্যবান, মোক এটা কথা দিয়ক, মই নাই বুলি ধবক, মোৰ মৃত্যু হ’ল সুখি ধবক”।

“নিশা, নিশা—” আলোকে অধৈৰ্য্য হৈ নিশাক কথা কোৱাৰ পৰা বিষত বাধিবৰ চেষ্টা কৰিলে।

কিন্তু নিশাই কৈ গ’ল—“জীয়াই থাকিলেও, আপোনাৰ বা ডাক্তৰৰ কাৰণে মোৰ জীয়াই থকাৰ কোনো মূল্য নাই। আপুনি যোক এটা কথা দিব লাগিব। মই জীয়াই থাকোতেই আপুনি বিয়া কৰাব লাগিব। কথা দিয়ক, আপুনি মোৰ এই কথা বাধিব ?.....

“নেই কাৰণেই আহিছিলো। আপুনি মোৰ কথা বাধেনে নেবাধে জানি থাবৰ কাৰণেই মই আহিছো, হয়তো মোৰ আক এইদৰে অহা নহ’ব। ডাক্তৰে ইয়াৰ পৰা দূৰলৈ আঁতৰি যোৱাৰ চেষ্টা কৰিছে। কিন্তু, আপুনি ছবুজা নহয়। মোৰ তেওঁৰ লগতে যোৱাৰ বাহিৰে অন্য উপায় নাই। তাৰ আগতে যদি মোৰ মৃত্যু হয়, মই সুখী হ’ম, কণক।”

“কিন্তু নিশা—”

“আন এজনৰ বিবাহিতা পত্নী হৈও মই—আপোনাক ভাল পাওঁ, দেহ-মন আত্মা দি ভাল পাওঁ। আপুনিও কাৰোবাক বিয়া কৰালে মোক ভাল পাই থাকিব নিশ্চয় পাৰিব—”

আলোকে দেখিলে নিশা উত্তেজিত হৈ পৰিছে, হয়তো টোপনি খতি কৰি এনেকৈ কথা কৈ থাকিলে আকোঁ হাৰ্টৰ পাল্পিটেবল্ আৰম্ভ হ’ব।

ৰাতিও বেছি নাই আক।

পেহৰাতিৰ বতাহজাক বেছি টেচা আক গভীৰ। আত্মবোধৰ গভীৰতাও বাঢ়িছে। সকলো শুইছে, কেৱল লাব পাই আছে নিশা আক আলোক, আলোক আক নিশা।

নিশাৰ ঘেন বৰ ডাগৰ লাগিছিল, লাহে লাহে নিশাৰ চকু বুলু থাই আহিছিল, যাতোন মুখেৰে—বিব-বিবাই আছিল—“মোৰ কথা বাধিব লাগিব। মই নেধাকিলে তুমি অকলে কেনেকৈ থাকিবা ;...ভোমাক কোনে ভাল পাব ? ...মৃত্যুৰে মোৰ বুকুৰ যাক্ত ঠাই লৈছে,...ভোমালোকে যোক বাধিব নোৱাৰা...মই বাৰ, মই বাৰটৈ...”

লাহে লাহে নিশাৰ চৌপনি আহিল ।

আলোকে নিশাৰ পাত্ৰ এখন চাদৰ মেলি দিলে, সম্ভৰ্ণে আঠুৰাখন তৰি দিলে আৰু চকীখন কাষ চপাই আনি বহি ল'লে ।

নিশাৰ স্বাস্থ্য ভাগি পৰিছে । নিশাই যুতুৰ ভয়ত প্ৰেমৰ কাষত শেষ আশ্ৰয় বিচাৰিছে । জীৱনৰ মোহে নিশাক উদ্ভাস্ত আৰু দুঃসাহসী কৰি তুলিছে ।

নিশাৰ বৈ পৰা চেলাউৰিষোৰ, ধুনীয়া মুখখন, জোড়া নাৰুটো, মৰম লগা ওঠ ছুটা—সকলোৰে ওপৰলৈ যেন এক সমাহিত কৰণতা নামি আহিছে । নিশা যেন এক লজ্জাত শিশু । জন্ম যন্ত্ৰণাৰ কটত অৱশ হৈ পৰিছে ।

লাহে লাহে আলোকৰ মনটো প্ৰসন্ন হৈ উঠিল ।

নিশা মোৰ, নিশা মোৰ কাৰণেই জীয়াই আছে । মোৰ ঘৰলৈ যুতু সোমাব নোৱাৰে । নিশাৰ বুকুৰ মাজত সেইয়া যুতুৰ পদধ্বনি নহয়, সেইয়া নতুন জীৱনৰ হৃৎস্বৰ ছন্দ ।

আঠুৰাখনৰ মাজেদি আলোকে নিশাৰ মুখখনৰ ফালে চাই ব'ল । নিশাৰ সমগ্ৰ মুখমণ্ডল ব্যাপি ব্যস্ত হৈ উঠিছে এখন মৰম-আকলুৱা ক্ৰন্দৰ ভাষাহীন সংবাদ । আলোকক ভাল পাবৰ কাৰণেই নিশা নামৰ এই ছোৱালীজনীৰ জন্ম হৈছিল……নিশা আৰু কাৰো নহয়, মোৰ, নিশা মোৰ……

লাহে লাহে আলোকৰ চকু ছুটা মূদ খাই আহিল । বহি থকাতে তেওঁৰ মূৰটো এঢলীয়া হৈ ওলমি পৰিল । শেহবাতিৰ গভীৰ নিবৰতাই পৃথিৱীখনক হেচি ধৰিছে । আন্ধাৰে পৃথিৱীখন চানি পেলাইছে । এই বাতিৰ বুকতে ক'বাত কিবা এপাহ সুগন্ধি ফুল ফুটিছে । কোমল বতাহজাকত সেই ফুল পাহৰ স্বৰ্ভাৰ আভাস ।

কোনো গান গোৱা নাই, কোনো কথা কোৱা নাই । কেৱল ক্ৰন্দৰ এক গভীৰ অৰ্ধপূৰ্ণ স্পন্দনৰ কঁপনি লাগিছে কোঠাটোৰ ভিতৰৰ কোমল পোহৰৰ পাৰ্শ্বত ।……

॥ পঁচিখ ॥

ধামটো বন্ধ কৰাৰ আগতে আলোকে চিঠিখন উলিয়াই আকৌ এবাৰ পঢ়িলে :—

মৰমৰ নীৰা,

আজি ডাক্তৰ ঐকৰ্ত আৰু নিশা আঁঠাৰ ইয়াৰ পৰা প'লগৈ, মই

ভেঙলোকক বেলত ফুলি বিদায় দি থৈ আহিলো। তাকিলো নিশাইত বোহাক খবৰটো তোমাক জ্ঞাপো। নিশা বোকাৰ পিছত তোমাৰ কথাই মোৰ মনত পৰিছে। সেয়ে অকলশৰে এনেই বহি থকাতকৈ তোমালৈ চিঠি এখনকে লেখে। বুলি ভাবিলো।

যাবৰ সময়তো নিশাই মোক বিয়া কৰাবলৈ কৈ থৈ গৈছে—আনকি ত্রীকৰ্ণ ডাক্তৰেও! ডাক্তৰ মানুহজনলৈ আগেও মোৰ অশ্রদ্ধা নাছিল, কিন্তু আতি বিদায় লোৱাৰ আগতে তেওঁ ক'লে, “আপুনি কবিতা লেখে, গুৰুত্ব দি কবে, বাস্তবীভূত কবে, যি কবে কবি থাকক, কোনোটোকে বাহ দিবলৈ মই নকও। কিন্তু আপুনি বিয়াও কৰাওক। অতদিন আপোনাক নিশাই মৰম কৰিছিল। এতিয়া নিশা নেথাকিব। আপোনাক অতি আপোন কোনোবা এজনৰ নিবিড় মৰমৰ প্ৰয়োজন হ'ব। নিশাই কৈছেই। ময়ো কৈ গ'লো বিয়া কৰাওক, আমাক মাতিব, পৰাপক্ষত আহিম। সকলো পাইয়ো মানুহ অস্থায়ী হ'ব পাৰে, আৰু সকলো হেৰুৱায়ো মানুহ অস্থায়ী হ'ব পাৰে। নিশাক ইয়াৰ পৰা লৈ নগলোহেঁতেন, কিন্তু নিশাৰ হাৰ্টৰ অস্থায়ী ভাল চিকিৎসাৰ প্ৰয়োজন। সেয়েহে আমি ইয়াৰ পৰা যাবলৈ ওলালো। আমালৈ চিঠিপত্ৰ দি থাকিব।”

ত্ৰীকৰ্ণ মানুহজনৰ উদ্বাসতা আৰু ভয়ভাৱে মোক সঁচাকৈয়ে অভিভূত কৰিছে। মানুহজনে অকণো অভিযোগ কৰা নাছিল।

হৃদয়ৰ ভগতখনেই একমাজ ভগত নহয়, বহু সময়তাব, বহু ব্যস্ততাব, এখন ভটিল সংসাৰ আছে। তাত প্ৰেম আৰু বাহৰ, আশা আৰু সংগ্ৰামৰ, হৰ্ষ আৰু বিবাদৰ এক সুকীয়া সত্য আছে। ময়ো তাৰ মাজতে আছো। এইখন সংসাৰত লিপ্ত থাকিও মোৰ হৃদয়ৰ পৰিত্ৰ অস্থায়ীত লগত প্ৰভা জনাই বাব নোৱাৰিম জানো? আৰু হৃদয়স্থিতিক জীয়াই ৰাখিও মই জানো সংসাৰৰ দায়িত্ববোৰ পালন কৰি বাব নোৱাৰিম?

অৱশ্যে ডাক্তৰ আৰু নিশাৰ অস্থায়ী বন্ধা কৰিব নোৱাৰিম, তাকে কবিলে এখন হৃদয়ৰ সময়ক সঞ্চয়ক ধৰ্মস কবি পেলোৱা হ'ব। নতুনকৈ হৃদয়ৰ বেহানি আৰম্ভ কৰাৰ শক্তি, মনোবল আৰু প্ৰয়োজন মোৰ নাই।

পশ্চিমকালে মই আগে নাই ঘোৱা। পাকিলে এবাৰ ৰাম বুলি ভাবিছো। ভূমিও বাবানে মোৰ লগত? এনেয়ে। ভূমি গ'লে কিজানি ভাল লাগিব। বাহিৰৰ লগত হৃদয়ৰ নিঃসঙ্গতা ঢাকিব নোৱাৰে অৱশ্যে।”

নিশাইত গ'লগৈ।

মই আছো।

বৰ বিকল লাগিছে। মই যে কেনেকৈ নকল্যাকৈ আছে নিজেই বুজিব
পৰা নাই।

দিনবোৰতো গৈয়ে আছে।

কেতিয়াবা কোনোবা একোটা মুহূৰ্ত্তত সময় বৈ যায়। পৰম কল্পিত কথা
তেতিয়া মনলৈ আহে। স্বকীয়া সময় নাই। জীৱন নবয়। লক্ষ্য মাথোন
নিখাসৰ অহা-যোৱাৰ লগত মিহলি হৈ পৰা মৰমৰ কণ্ কণ্ মণি-মুকুতাবোৰ,
সেইবোৰৰ ঠাই তেজৰ লগত নহয়, হৃদয়ৰ স্পন্দনৰ লগত। মোৰ এনে লাগিছে
যেন সেই কণ্-কণ্ মণি-মুকুতাবোৰৰ মূল্য বহুত জীৱনতকৈও বেছি। সেই
কাৰণেই মোৰ নিজকে নিঃশ্ব যেন লগা নাই, নিঃসজতাহে অহুভৱ কৰিছো—
বৰ গভীৰভাৱে।

সামবো নীৰা। কাৰোবাক কিবাকিবি ক'বৰ মন গৈছে। সেইকাৰণেই
এই কথাবোৰ লেখিছো।

কোনোবা অভাৱনীয়ভাৱে আমাৰ জীৱনৰ মাজলৈ আহে আৰু গুচি যায়।
এইদ্বাৰে আহি আমাৰ জীৱনক পূৰ্ণতাৰ ঐশ্বৰ্য্যেৰে ধস্ত কৰি তোলে। আৰু
যেতিয়া গুচি যায়, তেতিয়া সেই পূৰ্ণতাৰ উপলব্ধি আৰু মহীয়ান হৈ উঠে।
সেইয়া হয় পোৱাৰ সফলতা। সেইকাৰণেই কিতানি মোৰ নিজকে বৰ চহকী
যেন লাগিছে, হেৰুৱাই অহুভৱ কৰিছো পোৱাৰ গৰ্বৰ।...

। ছাৰ্ভিচ ।

দুশবীয়া ভাত খাই উঠি নিশাই ডাক্তৰ শ্ৰীকৰ্ণৰ পৰা পোৱা চিঠিখন পঢ়ি
আছিল। ডালেশ্বান কথা লিখিছে শ্ৰীকৰ্ণই। নিশাই পঢ়িলে, তাইৰ যেন হাঁহি
উঠিছিল—শ্ৰীকৰ্ণৰ চিঠিখন পঢ়ি। শ্ৰীকৰ্ণৰ কোনো কথাই যেন আভি তাইক
চুই নাযায়।

ব'হুজাক ভালকৈ ওলাইছে। শেষবাৰ্ত্তি অলপ বৰষুণ দিছিল হ'বলা,
নিশাই ক'ব নোৱাৰে। ফৰকাল লাগিছে। খিৰিকীৰ কাষত বগোৱা
লজাভাল ঘলাল আৰু সজীৱ হৈ পৰিছে। এটা অপূৰ্ণ ভুক্তিত নিশাৰ চকুমুখ
উজল হৈ উঠিছে। আধাঘুগা চকুৰে নিশাই বহি বহি কি যেন কল্পনা কৰিছিল;
পথ ভুল কৰি মই ক'ববালৈ গুচি যাবলৈ ওলাইছিলো। কিন্তু ঘূৰি আহিলো।
এই পথ নিতুল। ইয়াত আশ্চৰ্য্যভাষণা ৰাই, আহে পৰম উপলব্ধি। ভুল
কৰিছিলো। ভুলৰ সাক্ষী বৈ গ'ল কবিতা আৰু তাইটি। কিন্তু আৰু নহয়।

ডাক্তৰৰ ওচৰত মই কথা নিবিচাৰো। মই কোনো দোষ কথা নাই। কোনো অপৰাধ কথা নাই। আলোকৰ বাহিৰে মই অন্ধ কাৰো হ'ব নোৱাৰো।”

নিশাই অন্ধত্ব কবিলে জীৱনত সামাজিকভাৱে আলোকৰ অন্ধ লগৰীয়া নাই। আলোক তাইৰ মাতা—হয়তো যুত্ৰা পৰ্য্যন্ত ৰাজিক এই পৰিচয়েই থৈ যাব। জীৱনৰ সংঘাতে সিহঁতৰ বাহিৰৰ পৰিচয় অৰাহীনীয়ভাৱে বেলেগ কৰি দিছে। তাইৰ সামাজিক জীৱনৰ লগৰী—তাইৰ স্বামী শ্ৰীকৰ্ণ।

মোৰ ওচৰত শ্ৰীকৰ্ণ দুৰ্বল। মোৰ অলপ বয়সেই শ্ৰীকৰ্ণক তৃপ্ত কৰে। শ্ৰীকৰ্ণ মোৰ স্বামী। মোৰ দেহাটোৰ ওপৰত তেওঁৰ অগ্ৰাধিকৃত অধিকাৰ আছে। সাত লাগৰৰ সিপাৰৰ পৰাও শ্ৰীকৰ্ণই তাকেই লিখিছে—

“তোমাৰ গাটো ভাল আছেনে? কিবা অস্থ বৈছে নেকি? শৰীৰৰ যত্ন ল'বা”। কেৱল শৰীৰৰ! শৰীৰৰ লগতেই—শ্ৰীকৰ্ণৰ সম্পৰ্ক?

কিন্তু মোৰ মন? যিটো মনক বিয়াৰ দিন ধৰি দেহাৰ পৰা অবিচ্ছিন্ন নহয় বুলি মিছা প্ৰত্যয়ৰ চেষ্টা কৰিছিলো। ইমান দিন হয়তো আলোকক এনেকৈ লগ নোপোৱা হ'লে এইদৰে মোৰ মনটো এদিন নিশ্চিহ্ন হৈ ৰবি থাকিলহেভেন। তাৰ স্বকীয়া অস্তিত্ব, স্বকীয়া চেতনা নোহোৱা হ'লহেভেন। আজি আলোকে মোৰ মনটোক ৰক্ষা কৰিলে, উদ্ধাৰ কৰিলে, লচেতন কৰিলে। জীৱনৰ পথলৈ নতুন পোহৰ নমাই আনিলে।

কবি আলোকৰ প্ৰতিভা আছে। আলোকৰ ৰূপ আছে, স্বাদ আছে, বুদ্ধি আছে। কিন্তু আলোকৰ পৰা মই দোঁৰাবোৰ নিবিচাৰো। আলোকৰ অত দিনৰ সাঁচি ৰখা সকলো মৰম, সকলো ভাল পোৱা মোৰ। আজি তাক মই সম্পূৰ্ণ নিজৰ কৰি পালো—পাইছো। কি কৰিম ডাক্তৰ শ্ৰীকৰ্ণ? তোমাৰ লগতে জীৱনৰ নতুন যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলো। আৰু বহুদূৰ হয়তো তোমাৰ লগতে যাব লাগিব। কিন্তু তোমাৰ লগতে গ'লেও, সেই বোৱা তোমাৰ কাৰণে বোৱা নহয়!

নিশাই ডাক্তৰৰ চিঠিখনৰ ওপৰত আকৌ এবাৰ চহু ফুৰালে। তাৰ পিছত চিঠিখন কাৰৰ বেকখনলৈ দলিয়াৰি দিলে।

নিশা উঠি থিয় হ'ল। ডাক্তৰ আয়নাখনৰ কাষত অলপ পৰ বৈ নিজক চালে। নিজকে নিশাই বৰ ধুনীয়া দেখিলে। পিঠিৰ ওপৰত মেলি ৰখা বন ক'ল, দীঘল চুলিখিনি, জলমলীয়া গাঢ় চকুহটা, আৰু বেছি বটা পৰা পূবৰ গাল ফুল।

আলোকৰ কাৰণে মই আৰু ধুনীয়া হ'ব লাগিব। আলোকৰ অস্থায়ীও ধাৰণা হ'ব নেলাগিব যে মই অন্ধৰ কাৰণে পৰা গৈছো, যে মোৰ ৰূপ নোহোৱা

নিবেদনে অল্প কোনো পুৰুষৰ কাষত আশ্ৰয় লৈছিল। মই নতুন, মেহে প্ৰাণে মই নতুন।

মোহনে নিশাক এণিয়লা গৰম গাখীৰ দি গ'ল। নিশাই মোহনৰ মুখলৈ কেৰাহিটক চালে। মোহনে একো ভবা নাইতো? নাই, মোহনটো বুৰুক, সি একো বুজি নেপায়। সি কেৱল ভাত ৰান্ধিব জানে।

“মোহন, মামাৰ কাৰণে পৰঠা আৰু অম্বলট কৰি দিবা। গাখীৰ ৰাখিছা নহয়? অ' আজি মাংস আনিবা দেই। আৰু আধালেৰ আঙুৰ আৰু এসেৰ আপেল লৈ আহিবা বজাৰৰ পৰা।”

মোহনে নিৰবে সন্মতি জনালে। সি হয়তো ধাৰণা কৰি লৈছে নিশা আলোকৰ নিজা ভাপিন। মোমায়েকলৈ মৰম কাৰ নেথাকে?

নিশা কবিতাহঁতৰ ওচৰলৈ গ'ল। এই কবিতাজনী কি যে ছোৱালী হ'ল! ইমান শাস্ত। তাই যেন ঘৰখনত নায়েই। সৰুতে নিশাও হেনো বৰ শাস্ত আছিল। ভাইটি কিন্তু নিশ্চয় বৰ দুঃস্থ হ'ব। দি এতিয়াই বৰ তজ্জ্বলীয়া।

কবিতাই ফলগুটিৰে স্নেতত ছবি আঁকিছিল। ওচৰতে বৈ নিশাই চালে। ছবিটো নিশাই বুজিব নোৱাৰিলে।

“সেইটো কিহৰ ছবি কবিতা?”

মাকৰ মুখলৈ চাই কবিতাই ক'লে—

“এইটো পুছিব ছবি।”

কিন্তু ছবিটোত মেকুৰীৰ কোনো চিন ছাপ নাই।

নিশাই মিচিকিয়াই হাঁহিলে।

ভাইটিটোৱে ওচৰতে বিচনাখনৰ ওপৰতে খেলনা বিলাকেৰে খেলি আছিল। তাৰ দুই এটা মাত ফুটিছে। মাক ওচৰলৈ ঘোৱা দেখি সি মাকৰ কালৈ আগবাঢ়ি আহিল। নিশাই তাক কোলাত তুলি ল'লে। সি কল-কলাই মাকক তাৰ মৰমবোৰ জনাবৰ চেষ্টা কৰিলে। নিশাই তাৰ গালতখন চুমাবে ওপচাই দিলে। ভাইটিটো বৰ ধুনীয়া হৈছে।

নিশা পাৰ্টিকলৈ ওলাই আহিল। সোঁফালৰ আলোকৰ ঘৰটোৰ ফালে এনেদৰে চালে।

সেইটো আলোকৰ ঘৰ। কিন্তু আলোকৰ কাষে আৰু এটা স্বকীয়া ঘৰৰ দৰকাৰ নাই।

খটখটিয়েদি নাৰি নিশা ৰ'হনিখনলৈ গ'ল। শেতা সোলাপ কেইপাহমান আৰু জিনিয়াবোৰ ফুলিছে, বেবিস'জবোখক বৰ আদৰ কৰিব লাগে। ফুলনিখনত

বন হৈছে। আজি যদি বান্ধনি ল'বাটো আহি পায়—ভাব হুতুৰাই চাকা
কৰোৱাব লাগিব।

ফুলনিখনলৈ সোমাই গ'ল নিশা। কেইপাহুমান ডালিয়া ফুলিছে। নিশাই
এপাহ চিঙি ল'লে আৰু চুলিত গুৰি লবৰ চোটা কৰিলে। অ' খোন্দা বহুতাই
নাই নহয়। এনেয়ে চুলিতে গুৰি ধলে ফুলপাহ। উজ্জল দিনটো শেষ হৈ
আহিছিল। গছৰ আগত বাঙলী বান্ধনী ব'ন্দাক পৰিছিলহি। পশ্চিমৰ
আকাশ খনৰ বুকুত সোণালী ব'দ আৰু ধূঁৱলি মেঘৰ চিৰদিনৰ মেলা। ভাবব
বুকুৰ সেই বৰ্ণালীয়ে আজিও মৰ্ত্যৰ কোনো চিত্ৰকৰৰ তুলিকাত পূৰ্ণতাবে ধৰা
নিহিলে।

অলপ পৰ নিশাই চাই ব'ল আকাশৰ এই—বৰ্ণালীৰ কালে। নৱেম্বৰৰ এই
আকাশ যেন নিশাৰ অস্বাভাৱিকভাৱে জ্বলৰ লাগিল। আকাশ পৃথিৱী জুৰি
কিহৰ যেন গোপন অহা-যোৱা, কিহৰ যেন কথা-নোহোৱা কথা-বতৰা।
আকাশৰ বুকুত ইমান প্ৰাণ বলীয়া কৰা উৎসৱ! বিয়াৰ দিনাওতো নিশাই
আকাশৰ বুকুত, পৃথিৱীৰ বুকুত এই উৎসৱৰ আনন্দজ্বনি স্তনা নাছিল।

আলোক সোমাই আহিল—মুখত বৰ তৃপ্তি আৰু বান্ধনি ব'ন্দ
পোহৰ লৈ।

আলোকৰ মুখলৈ চাই নিশাই বৰ শাস্তভাৱে হাঁহিলে।

ছয়ো ভিতৰ সোমাই আহিল।

“দেৱী কৰিলে যে?” নিশাই হুঁহিলে।

“তোমাৰ ওচৰলৈ অহাত মোৰঙো দেৱীয়েই হয়”—হাঁহি আলোকে
ক'লে।

“তথাপি আহিলতো। মোৰ ভয় লাগিছিল আপুনি মোৰ ওচৰলৈ নাহি
অন্ত ক'ৰবালৈ গুচি যায় বুলি।” নিশাইয়ো হাঁহিলে।

ছয়ো চাহ খাবলৈ বহিল।

সিটো উজ্জ্বলমেৰে আলোকে ক'লে—“আজি চিনেমাটো নোবোহানেকি?”

“আজি, কোনোবাই লগ নৈহেনেকি আপোনাক?”

“ব'লা বাওঁ—”

“কি ছবি?”

“বাৰ জনাৰ কি দৰকাৰ? পিছত হয়তো জানিব যে “King Solomon's
mines.”

“ফুল'ব'ন বজাৰ সোণ কণৰ ধৰি! কোনে পালে? আপুনি নে কই?”

“হুয়ো”—কৈ আলোকে হাঁহিলে। চাহ খাই উঠি ডিগবেটটো জলাই আলোকে আগফাললৈ ওলাই আহিল। আলোকে বিচাৰি পাইছে ছ’লক্ষন বজাৰ ভুগৰ্ত্ত সঁচি খোৱা হীৰা মানিকৰ অনাবিহৃত খনি।

আলোকৰ হাঁহি উঠিল।

কিধৰে যে কটাই দিলে আজিৰ দিনটো। মহৰীটোক চাহ খাবলৈ টকা পাচটা এনেয়ে নোখোজাকৈয়ে দিলে। সেই মন্ত কিৰ্পিন মৰেলটোক—

আজিৰ ফীজৰ চল্লিশ টকা ঘূৰাই দিলে।

“কে’ছ জিকিলে দিবা, আজি লৈ যোৱা।” গোটেই ডেকা উকিলগিনিক আজি আলোকে চাহ খুৱালে। ৰাজখোৱাইতো কোড়ুহল দমাব নোৱাৰি সুধিলেই—

“কোনোবা rich client হাত কৰিলে নেকি? নে ক’ৰবাত চিঠিখেলত টকা পালে, ফুকন?”

আলোকে মাথোন হাঁহি ক’লে,—

“খাওকচোন বাক। ধৰক, কোনোবা এখন চিঠিখেলত জিকি যোৱাৰ আগন্তুক হৈছো—”

“জিকিলে তেন্তে আক আছে?”

অন্ত দিনৰ দৰে আলোক চাইকেলেৰে কাছাৰীৰ পৰা নাহি খোজকাঢ়িয়ে ঘৰলৈ আহিল। কাছাৰীৰ পৰা চাইকেলেৰে আহিলে কেবেণী কেবেণী লাগে। কাইলৈ অৱশ্যে আকৌ চাইকেলেৰেই কাছাৰীলৈ যাব লাগিব। কিন্তু আজিৰ দিনটো।

বহুত কবিতা উচ্ছল হৈ উঠিছে আলোকৰ মনত। বহুত ধুনীয়া কবিতা।

কোনোবা অচিনাকি অৰণ্যৰ মাজত হেৰাই গৈছিল আলোকৰ জীৱনৰ বাট। হঠাৎ কোনোবা স্কৰুডাইদি নামি আহিল বগা পোহৰৰ ঢল। আলোকে বিচাৰি পালে ছেৰোৱা বাট, ফেৰল বাটেই নহয়, আলোকে বাটৰ মাজত বিচাৰি পালে, কি? King Solomon's mines?—নহয়, ভাতোঠক বেছি। আলোকে বিচাৰি পালে প্ৰাণ-সমুদ্ৰৰ তলৰ অনাবিহৃত উত্তাপ।

লাগবৰ বুকুৰ গভীৰ উত্তাপ?

গধূলি নিশাইত ক’লৈকো ফুৰিবলৈ নগ’ল। জাব পৰিছিল। মিলত ব’দ থকাৰ কাৰণেই হয়তো বাতি কুঁৱলীও বেছি পৰিছে।

কোনটো জিভেক?

ডাক্তৰৰ কোঠাত বহি নিশা আৰু আলোক। খিকীৰ বাহিৰত তাত
হুঁহুলা আৰু শেঁতা জোনাক। ঘৰটো নিস্তব্ধ।

মাজত নক মেজখনৰ বাৰধান। চক্লেট বক্স ডাকখন লৈ বহিছে নিশা।
গাত কান্ধিবী ছালখন লৈ বহিছে আলোক। কম পোহৰৰ লাইটটো দ্বিধাৰে
জলি আছে বেৰখনৰ কাষত। আলবাৰিটোত ডাক্তৰৰ কিতাপবোৰ থৈছে
ঠাহ খাই।

গধুৰ সময়বোৰে বেৰৰ বক্ৰটোৰ লগত কথা পাতিছে টিক্‌টাক, টিক্‌ টাক্‌টিক।

বহুত পৰৰ নিবহতাৰ পিছত আলোকে মাতিলে, “নিশা!”

নিশাই চকু ভুল চালে।

“মোৰ ভয় হৈছে নিশা”—খিৰ মাজেৰে আলোকে ক’লে।

“ভয়?”

“ভয় হৈছে কিজানি—কিজানি আমি ভুল কৰিছো।”

অলপ পৰ মনে মনে থাকি নিশাই ক’লে, “ভুলভো এতিয়া কৰা নাই।
আমাৰ ভুল হ’ল আগতেই।”

“আগতেই? কেতিয়া?”

“যি সময়ত আপুনি মোক বৃজি উঠা নাছিল। সেই সময়ত বৃজিবৰ অলপো
চেঁটাকৈ নকৰিলে।”

“চেঁটা কৰিছিলো নিশা। কিন্তু মই ভাবিছিলো—”

“আপুনি ভাবিছিল যে মই ডাক্তৰক ভাল লাগে? আপুনি অকণো বৃজিব
নোৱাৰিলেনে যে ডাক্তৰতকৈ আগে মোৰ মৰমৰ লগতলৈ আহিছিল আপুনি।
আপোনাকেই মই প্ৰথমে ভাল পাইছিলো।”

“ভেনেটকৈ ভাবিছিলো, কিন্তু বেতিয়া দেখিলো ডাক্তৰে তোমাক বিচাৰিছে,
আৰু তুমি ডাক্তৰক বিয়া কৰাবলৈ লাজু, ভেতিয়া মই ভাবিলো মই আঁতৰি
যোৱাই ঠিক হ’ব।”

“কিন্তু আপোনাৰ মনটোক মোৰ পৰা আঁতৰাই নিব পাৰিলে জানো?”

“তোমাক কম বোলা কথাবোৰ ভেতিয়া মই কবিতাত জীয়াই ৰাখিবৰ
চেঁটা কৰিলো। কিন্তু তুমিভো মোক কোনো দিন তোমাৰ মনৰ কথা বৃজিবৰ
হযোগ নিদিলা?”

নিশা মনে মনে থাকিল।

আজি নিশাই আলোকক নিজৰ কৰি নিচেই কাষত পাইছে। আজি তাৰ
পৰা কোনো কথা গোপন ৰখাৰ প্ৰয়োজন নাই।

নিশাই লাহে লাহে ক'লে,—“মই ভাবিছিলো ভাস্কৰৰ লগত কিয়া কথ
কাৰণেই কিজানি মোৰ জন্ম। মই আপত্তি নকৰিলো। দেউতাইতেও ভাস্কৰক
ভোঁৱাই পাই আনন্দ পালে।”

“ভাস্কৰে জানো তোমাক ভাল নেপায় নিশা?”

“খুব ভাল পায়।”

“আক তুমি?”

“মই সেই কথা আজিও ভালকৈ বুজিব পৰা নাই।”

“কবিতা আৰু তাইটিহঁত হোৱাৰ পিছতো?”

নিশাই আলোকৰ চকুলৈ চালে।

“বিয়াৰ পিছত, কবিতাৰ জন্মৰ পিছতো মই ভাবিছিলো,—ভাস্কৰেই মোৰ
মেহ-মনৰ সকলো অভাৱ পূৰণ কৰিব, কিন্তু……”

“পূৰণ জানো নাই কথা?”

“পূৰণ যদি কৰিছেই, আপোনাৰ কথা মনলৈ লয় আহে কিয়? বুকুৰ
ভিতৰত এটা বুকি নোপোৱা শূভতা অলুভৰ কৰো কিয়? মোৰ তুল হৈছিল,
মোৰ অভাৱ সামান্য নহয়—সাগৰৰ সমান অপাৰ। ভাস্কৰে সেই অভাৱ
আঁতৰাব নোৱাৰে।”

অলপ ভাবি আলোকে ক'লে,—“বহুত সময়ত আমাৰ অভাৱবোৰ আমি
নিজেই বুজিব নোৱাৰো নিশা। কিন্তু—কিন্তু যদি মই তোমালোকৰ ওচৰলৈ,
তোমাৰ কাষলৈ, এইদৰে ঘূৰি আহিব লগা নহ'লহেঁতেন?”

“আজি সেই কথা ভাবিবৰ দৰকাৰ নাই, সময়ো নাই। আপুনি আকো
মোৰ ওচৰলৈ ঘূৰি আহিছে, মোৰ কাৰণেই ঘূৰি আহিছে—”

আলোক উঠি আহি নিশাৰ চকীখনৰ বাৰতালতে বহিল।

“নিশা, হয়তো এই সকলো গঁচ, কিন্তু ভাস্কৰৰ লগত তোমাৰ সম্পৰ্কৰ
কথা……”

বাধা দি নিশাই ক'লে,—“সেই সম্পৰ্কক অস্বীকাৰ নকৰো। কবিতা আৰু
তাইটি সেই সম্পৰ্কৰ ভীয়া লাকী। কিন্তু এবাৰ তুল কৰিলো বুজিয়ে, পোটেই
জীৱন তুল কৰি থাব নোৱাৰো।”

“আমি কিজানি তুল কৰিছো নিশা?”

নিশাই আলোকৰ চকুলৈ নুকটো বেকা কৰি চালে।

ইয়াৰ বাহিৰে আৰু অলপ কি পৰ আছে? যদি আপুনি তুল কৰা বুলি
জ্ঞান পাইছে, আপুনি আকো আঁতৰি পলাক।”

“ভেটিয়া তোৰাৰ পৰা আঁতৰি পৰাৰ এটা মাজ, উশ্মাৰ ঘোৰ কটকট
আছে।”

“কি ?”

“বৃত্তা”—শব্দটো আলোকৰ বৃত্তৰ পৰা ইমান কৰণ আৰু গভীৰভাৱে
ওলাইছিল যে যি নিশাক ভয় খুৱাই দিলে।

নিশাই আলোকৰ হাতখন আনি গালত হেঁচি ধৰিলে।

প্ৰেৰ আৰু বৃত্তা।

প্ৰেমৰ আনটো মূৰত বৃত্তানে ক ?

তেন্তে ভালপোৱা মানে জীৱন নেকি ?

কিন্তু মাজৰ পৃথিৱীখন !

তেতিয়া আলোক আৰু নিশাই পৃথিৱীখনৰ কথা ভবা নাছিল।

বহুত সময় আছে—পৃথিৱীৰ কথা ভাবিবৰ কাৰণে, জীৱনৰ কতি—সকলৰ
কথা ভাবিবৰ কাৰণে।

আজি নহয়। আজি মাথোন হেৰা-পোৱাৰ আকৰ্ষণ উপলব্ধিৰ তৃপ্তিৰ সময়।

আলোকে নিশাৰ গালত গালখন হেঁচি ধৰিলে।

বাহিৰত এখন শীত বিজ্ঞানী পৃথিৱী।

কুঁৱলী আৰু শেঁতা জোনাক।

ইয়াত জীৱনৰ আদিম উত্তাপ, গভীৰ বেদনাময় আনন্দৰ উপলব্ধি। দুটা
হৃদয়ৰ বৃহৎ স্পন্দনত সৃষ্টিৰ আদিম কক্ষনৰ প্ৰতিভা।

“নিশা।”

“হৌ।”

“আমি অকণো ভুল কৰা নাই, এয়ে সত্য—” কি কৈছিল আলোকে
নিজেই বুজি নেপালে।

বহুত সময়ৰে, বহুত উন্মাদনা ওৰা আবেগেৰে নিশাই আলোকক কিবা
এটা প্ৰাণ উজাৰি ক’বৰ বন্ধ কৰিলে, নাৰীৰ বৃত্তৰ চিৰ অকথিত প্ৰাৰ্থনা—
বাতিৰ দৰে বহুতময়, আকাশৰ দৰে অডল। কিন্তু তেতিয়া নিশাৰ ওঁঠ দুটা
আলোকৰ ওঁঠে নিস্পন্দ কৰি দিছে।

নিশাইত ঘোৰাৰ পিছত যন্তৰ আনন্দতে আলোক বিকৰ কোঠাটোৰ কঁঠ
আৰু কাপোৰ কানি পুলি শোৰাৰ আৱোজন কৰিলে। নীৰাৰ কথা আলোক
নিশা মাৰা কাৰো ফলতই নাই। নীৰা তেতিয়া বোকাৰ লগত বাঁহনি খেলত।

দিনটো কাম কৰি মোহনৰ টোপনি আছিল। নীৰাই ক'লে, তোক
টোপনি আহিছে মোহন, বাতি বহুত হল, তই গুই থাকগৈ বা—

“এইবোৰ দিছে ?”

“মই দিছা কৰিম—নোৱাৰিলে থাকিব বাতিগুৰা কৰিব—”

হাত ভৰি ধুই মোহন শুবলৈ গ'ল। আলোক কিছু পৰ বিচনাতে পৰি
থাকিল। কিছুমান বটীন কলনাই তাক চকল কৰি তুলিলে। বিৰিকীখন খুলি
নি নিশাৰ ঘৰৰ কালে চালে। নাই, ইতিমধ্যে লাইট জ্বুৰাই নিশাইত
গুইছে।

এবাৰ আলোকে ডাবিলে নিশাৰ নিশ্চয় এতিয়াও টোপনি অহা নাই,
নিশাৰ গুঠ দুটাত ইমান মদিৰা, ইমান মধু! আজি আমাৰ মাজত কোনো
ব্যৱধান নাই।

কিন্তু এতিয়া আক নিশা অকলশৰে থকা নাই। মাহীয়েক আছে, আক
আছে মায়া। মায়াই কিবা বুজিছে জানো? অসম্ভৱ। নিশা মায়াতকৈ
বহুত বেছি বুজিয়ক।

হঠাৎ ভিতৰত খুটুং-খাটাং শব্দ শুনি আলোক উচাপ খাই উঠিল। নিশা
আহিছে নেকি? বিহে সাংঘাতিক ছোৱালী। কিজানি মায়াৰ টোপনি অহা
ভাৱি গুচি আহিছে মোৰ গচবলৈ!

অলপ পৰ আলোক নিভাল মাৰি পৰি থাকিল।

এখন নিৰৱ নিম্পন্দ পৃথিৱী। বিৰিকীৰ বাহিৰত ডাঠ কুঁৱলীৰ ঘণ
আবৰণ।

আলোক এনেয়ে বিচনাৰ পৰা উঠি আহিল। আগকালে চালে। অৰ্গল
দি দুবাৰ বন্ধ কৰা আছে। আলোক ভিতৰলৈ দে:মাই গ'ল। বান্ধনিশালত
লাইট জলি আছে। নীৰাই বাচন-বাতি ধোৱা শেষ কৰি তেতিয়া হাত
ভৰি ধুইছে।

নীৰাক দেখি আলোক শুক হৈ গ'ল।

নীৰাই আলোকলৈ ঘূৰি চালে।

“তুমি কি কৰিছা নীৰা ?”

নীৰাই ককণ ভাৱে ইহি আলোকৰ চকুলৈ চালে।

“মোহন ক'লে গ'ল ?”

“জলে।”

“তুমি খালা ? মই বে ডোমাৰ কথা একেবাৰে পাহৰি গৈছিলো।”

নীৰাৰ চকুত লজল ককণতা।

“ভূমি কিজানি মোক বুটৰ বেয়া পাইছা।”

“কিবে, কিবে—”

আলোকে নিজকে থকাৰ দিব খুজিলে।

“মই একো বেয়া পোৱা নাই” হাত মুখ ধোৱা শেষ কৰি পাতলকৈ
হাঁহি নীৰাই ক’লে “ইয়াৰ কাম হ’ল। ব’লক ভিতৰলৈকে—”

আলোক বৰ অগ্ৰস্বত হৈ পৰিছিল, আলোক বান্ধনিপালৰ ছৰা-মুখৰ পৰা
খুৰি ভিতৰলৈ আহিল। নীৰায়ে লাইট জ্বলাই ছৰাৰ বন্ধ কৰি তাৰ পৰা
আহিল।

অগ্ৰস্বতভাৱে কিবা এটা দোধ কৰাৰ লগে আলোক কোঠাটোৰ মাজতে
থিয় দি ব’ল। ছৰাবন্ধন বন্ধ কৰি নীৰাও আলোকৰ ওচৰত ব’লহি।

সৰু সৰুকৈ আলোকে ক’লে, “মোক যে ভূমি কি ভাবিছা ক’ব পৰা নাই।”
হাঁহি নীৰাই ক’লে, “কিনো কৈছে! আলহীৰ লগতে ময়ো থাকিলে বহিলে
চলেনেকি ?”

“কিন্তু তাৰ পাছতো যে তোমাৰ কথা মোৰ মনতে পৰা নাছিল—
আচৰিত !”

“মায়াহত আছিল নহয়, মোৰ কথানো কিয় মনত পৰিব ?” নীৰাৰ
ওঠত হাঁহি। তাৰ পিছত মূৰ লগাই নীৰাই ক’লে—

“কিন্তু বাতি বহুত হব পাৰ, মই যে তালেমান লুৰাৰ লগিব—”

“ভূমি এতিয়া—ঘৰলৈ বাবা ? মানে ?”

“নগৈ ইয়াত ক’ত থাকিম ?” আলোকৰ চকুলৈ চালে নীৰাই।

ঘড়ীটোলৈ চাই আলোকে ক’লে, “এটাই বাজে প্ৰায়। আৰু ইমান জাৰ
হৈছে। তোমাৰ জাৰ লগা নাই আনো নীৰা ? জ্বা চুৰেটাৰটোকেই আছা—”

নীৰাই ক’লে “কাকখন আনিছিলো—ক’ত জানো থলো। মোক অলপ
আগবঢ়াই থৈ আহিব পাবিব জানো ?”

আলোকে নীৰাৰ মুখলৈ চালে। নীৰাৰ মুখত কোনো জৰ লেশ্যৰ চিন
নাই। নীৰাৰ মাতত স্বাভাৱিক শ্বিৰতা।

“বাতি বহুত হ’ল, এতিয়া ভূমি আৰু ঘৰলৈ বাব নেলাগে, জ্বৰে থাক।—”

আলোকৰ মুখলৈ চাই নীৰাই ক’লে—

“এইখনতো অহা নহয়, আপোনাৰ ঘৰ। তাকে ইয়াত আৰু কোনো
যাকহে নাই।”

হঠাৎ যেন আলোকৰ চেতনা হ'ল। তৃতীয় প্ৰাণী এটা নথকা ঘৰটোত নীৰা আৰু আলোকক অকলে থকা বুলি জানিলে মাহুছে কি বুলি ভাবিব? কিন্তু এই বাস্তি এক বজাত নীৰাক ঘৰত থৈ আহিবলৈ গ'লে ভেটিয়াঙতো কতই কি ভাবিব পাৰে।

আলোকে নীৰাৰ মুখলৈ চালে। তাক অলপ বিব্ৰত হোৱা দেখি যেন নীৰাই আমোদ পালে। তাই ক'লে “বাক চিন্তা নকৰিব। আপুনি শোৱক মই অকলেই দাব পাৰিব। আমি নাচ মাহুহ, আমাৰনো কি আছে।”

কথাটো আলোকে এবাৰ ভাবি চালে। নিশাইতৰ ঘৰলৈকে শুৱলৈ নীৰাক পঠিয়াই দিব নেকি? কিন্তু মোৰ ঘৰটোত বিচনা আছে। এইটো মোৰ ঘৰ নহৈ যদি জাহাজ হয়, কাৰ কি হানি হ'ব? আৰু আজিৰ দিনটো যদি এজন ডেকাৰ ঘৰত এজনী চিনাকি ছোৱালীয়ে মান সন্মান অটুট ৰাখি ৰাতি এটা কটাৰ নোৱাৰে তেন্তে আমাৰ শিক্ষা সংস্কৃতিৰ মূল্য কি?

আলোক নীৰাৰ ওচৰলৈ আহিল। সি সৰু সৰু মাতেৰে ক'লে “আজি ৰাতি যদি তুমি ওচি ধোৱা, মই বুজিম মোৰ ওপৰত অভিমান কৰি গৈছা। কাক'ধন কি কৰিলা? ব'ৰা, আহাঁচোন বিচনাখন ঠিক কৰি দিও, তই থাকাহি।”

নীৰাই খিন্ন নিয়া ঠাইতে স্থিৰ থাকি ক'লে “মই নাচ, মই ৰাতি ব'তে কটাও কোনেও একো নেভাৰে। কিন্তু কাইলৈ ডাক্তৰনী বাইদেউইতে জানিলে আপোনাক কি ভাবিব—”

“বাক কি ভাবে পিছত দেখা দাব, এতিয়া শুক ধোৱা, আহাঁ তই থাকাহি।” অলপ টানকৈ আলোকে ক'লে, “অ' ব'ৰা। তুমি সউ মোৰ বিচনাখনতে তই থাকা, মই অন্ত বিচনা কৰি লৈছো।”

আলোকৰ কথাত নীৰাৰ চকু মুখ উজ্জল হৈ উঠিল। জীৱনৰ অনাৰাধিত তৃপ্তিৰ যেন লছান পাইছে আজি তাই।

আজি এটা ৰাতিৰ কাৰণে নীৰাই আলোকৰ ঘৰত, আলোকৰ বিচনাত তই থাকিব। কিন্তু পিছ মুহূৰ্ততে কি জানো ভাবি নীৰাই কৈ উঠিল “নহয় নহয়, ৰাতি বহুত হ'ল আপুনি খেয়ালি এবক, মই বাও।”

“খেয়ালি নহয় নীৰা। ৰাতি এক ৰাতি গ'ল। তুমি ৰাঙ বুলিলেই দব নেকি?”

আলোক কোঠাটোৰ পৰা ওলাই আহিল, অৱশ্যে পিছত থকা লাভকেই নীৰা তই থাকিব লাগিব। সলাবলৈ কিবাকৈ জিবোতা মাহুহৰ কাপোৰ ভাৰ নাই!

নীৰা গাহে গাহে আলোকৰ বিচনাৰ কণি চাপি ধ'ল। তাইৰ জৰ
লাগিছিল, কিন্তু ভাঙটক বেছি লাগিছিল এটা নাৰ নোহোৱা আনন্দ। আভি
সন্ধিয়াৰ পোটেই উলকটোৰ আয়োজন যেন নিশা দাৱাইডৰ কান্ধল বৰা
নাছিল আলোকে, কৰিছিল তাইৰ কাষেগেহে। আলোকৰ কবন্ধ আভি
তাইৰ ঘৰ; তাই আভি বান্ধনী, তাই বুলিহী।

আলোকে কাষৰ কোঠাতে নিজৰ বিচনাখন কৰিলে।

একা কথা নাই। নীৰা আভি যোৰ বিচনাতে জই থাকক—কোনো
কথা নাই।

নীৰা শুনে নাই চাবৰ কাৰণ নি আকৌ নীৰাৰ ওচৰলৈ আহিল। তাই
তেতিয়াও শোৱা নাই।

আলোকৰ বিচনা খনতে বহি আছে।

“নীৰা—”

নীৰাই আলোকলৈ চহু ফুৰি চালে।

“কি ভাবি আছে, জই থাকা—”

“আপুনি?”

“মই বিচনা কৰিছো’ কথা শোৱাটো। কিবা লাগিব নেকি নীৰা?”

ওচৰৰ চকীখনৰ ফালে দেখুৱাই নীৰাই ক’লে, “আপোনাক খুব টোপনি
আহিছে?”

বহুচচোন—”

টোপনি নাহিলেও, এই বাস্তি এনেই বহি থকাৰ কি অৰ্থ আছে?

আলোক চকীখনতে বহিল আৰু নীৰাৰ মুখৰ ফালে চালে।

নীৰাই ক’লে “যোৰ অকণো টোপনি অহা নাই। নাইট ভিটটি কৰি কৰি
বাস্তি টোপনি নহাৰ অভ্যাস হৈ গৈছে।”

“বাক, এতিয়া নাইট ভিটটি কৰিব নালাগে। এইটো হাল্ফিভান নহয়।”

এটা তৰল ইহি ওঠত বিকিটাই নীৰাই ক’লে “বৰ আচৰিত। আপোনাক
ঘৰটো ভাৱাৰো নহয়, হাল্ফিভানো নহয়, আৰি আৰি—

অ বাক শোৱ। বাওঁক আপুনিও শোৱক দৈ—”

নীৰা বিচনাত পৰিল।

আলোক ওচৰলৈ গৈ নীৰাৰ গাত এজনী বক ছোৱালীক নিয়াৰ কমে লেপ
আৰু মাগন্ধ জপি দিলে।

“নীৰা—”

নীৰাই আলোকৰ হাতখন নিজৰ হাতত ললে।

“হম্পিডালৰ বাহুৰবোৰে মোক কি বুলি মাতে জান ?”

আলোকে এনেদৰে নীৰাৰ কপালৰ আগৰ চুলিখিনি ভাঁজ কৰি নিলে—
লাহে লাহে।

“সকলোৰে মোক মাতে চিটোৰ বুলি। মোৰ নিজৰ কোনো নাম নাই, মই
চিটোৰ—ভনী—”

আলোকে ক’লে, “ঐ—”

“আপুনিও নেমাতে কিয় চিটোৰ বুলি।”

“কিন্তু সেই বুলি যে তোমাক সকলোৱেই মাতে ?”

“অ’ সকলোৰে মোক “চিটোৰ” বোলে কাৰণে আপুনি বুলিবলৈ নিবিচাৰে ?
কিন্তু চিটোৰ বুলি যুখেৰে নামাতিলেও ভনী বুলি, চিটোৰ বুলি ডাবিৰতো
পাবে।”

আলোকে নীৰাৰ মূখলৈ চালে। সৰল মূখখন ধুনীয়া, বাতিৰ চোঁটা বিয়ল-
তাই যেন আৰু ধুনীয়া কৰি তুলিছে।

আলোকে লাহে লাহে ক’লে “মই কি ভাবে প্ৰমাণ কৰিবৰ কাৰণে বাতি
দুই বজালৈকে টোপনি নোঘোৱাইক নেথাকিলে নহয় নেকি ?”

নীৰাৰ মূখখন প্ৰকৃত হৈ উঠিল।

“নীৰা—”

“চিটোৰ নীৰা নকয় কিয় ?”

ইহি আলোকে নীৰাৰ গালখনত সৰু টুপুৰীয়া চৰ এটা মাৰি ক’লে
“মোৰতো কোনো বেমাৰ হোৱা নাই চিটোৰ—”

“এৰা, সেই কাৰণেই মই আপোনাৰ পৰা নিলগত থাকোঁ। আমাৰ কাম
নাচ কৰি বেমাৰ ভাল কৰা। কিন্তু কেতিয়াবা ভাল বাহুৰক ধোঁৱা কৰোঁ
আমি, জানিছে ?”

“মই জানোঁ”, আলোকে ক’লে। আলোৰৰ যেন নীৰাৰ সান্ধিয়া ভাল
লাগি আহিছিল।

নীৰা স্পষ্টবাদী, যুখেৰে চিটোৰ বুলি মাতিলেও নীৰাক কোনোৱে ভনী বুলি
নেভাৱে। সকলোৰে চকুত অন্ধ চাৰ্ভনি, হয়তো মোহ আৰু কামনাৰ চাৰনি।
নীৰাই সেই কথা নিৰ্ভীৰভাৱেই বুজি পায়। কিন্তু নীৰায়ে আশা কৰে
কোনোৱাই তাইকো, নাচ নীৰাকো, ভনী বুলি ডাবক, ভনী বুলি বাতক।

“কি ডাবি আছে ?” আশা যুগু চকুৰে আলোৰৰ ফালে চাই নীৰাই

হুছিলে। অলপ ইহিবৰ চেষ্টা কৰি আলোকে ক'লে, "বদি এইটো মোৰ বৰ
নহয় আৰু তোমাৰ হৃদয়তালো নহয়?"

"ভেবে কি? বাতিৰ উজনিয়া জাহাজ?" নীৰাৰ মাতত ইহিব উজ্জ্বল!

"চাওঁ, আপোনাৰ হাতখন—" নীৰাই আলোকৰ হাতখন আকোঁ নিজৰ
হাতত ললে।

"এতিয়াও মোৰ নেই জৰটো একেবাৰে ভাল হোৱা নাই। জৰ নাই, কিন্তু
কঁপনিটো আছে।"

অলপ পৰ মনে মনে থাকি নীৰাট ক'লে, "মোৰ কবাতো আপুনি কাহানিও
জানিবলৈ নিবিচাৰিলে?"

আলোকে নীৰাৰ চকু দুট ঠেল চালে।

"তোমাৰ কি কথা নীৰা?"

"আপুনি জানো জানে, মই কোন? ক'ব? কি?"

আলোকে ইহিবৰ চেষ্টা কৰিলে।

"তুমি চিঠাৰ নীৰা, তুমিয়ে ময়ে জাহাজত একেলগে গৈ আছো। আৰু
কি জানিব লাগে?"

"সিমানেই? কিন্তু আপুনি জানেতো যে আমি খেলগ খেলগ বাটত
নাথিয়?"

আলোক মনে মনে থাকিল।

নীৰাই যেন গুৰুৰ চেষ্টা কৰিছে। তাই চকুৰোৰ মুদি দিছে। তাইৰ
ধুনীয়া, বগা পঢ়িত মুখখনৰ ফালে চাই থাকি আলোকে এৰোঁ বুজিব নোৱাৰিলে
তাইৰ মনৰ ভাব।

আলোকৰ হাতখন ভেতিয়াও নীৰাৰ হাতৰ মাজত।

সি অস্থির কৰিলে—নীৰাই মৰম বিচাৰে। হঠক এজনী নাৰ্চ, তাইবো
মান অভিমান আছে, ভাল পাবৰ আৰু ভাল পোৱা বিচৰাৰ হেঁপাহ আছে।
তাইৰ ধুনীয়া পাভল বঙা ওঠ দুটাত অকৃত কামনাৰ অঙ্গাট বোম।

হুতো তাই আলোকৰ বাহৰ মাজত নিজক নিঃশেষ কৰি থকা দিহলৈ
বিচাৰে, চিঠাৰ নীৰা হিচাবে নহয়, জনী হিচাবে নহয়, পূৰ্ণ বোহৰা এজনী নাৰী
হিচাবে। তাই আশা কৰে যেন আলোকে তাইক বুজি পাক।

পৃথিৱীখন নিজম পৰিছে। জল থকা লাইটোৰ পোহৰটোকে পাভল
কুঁৱলীৰ আৱৰণে চাৰিওফালৰ পৰা ঢাকি আনিছে। পোহৰ নিভেও হৈ
আহিছে। বেৰৰ বজিটোত লহৱৰ দিহা পতিব বহু থাকিব।

বহুত দিনৰ আগতে ক'ববাত এটা ডাঙৰ উৎসৱ হৈছিল। বহুত মানুহ আহিছিল, নিশা নামে ক'ববাব খুনীয়া ছোৱালী এজনী হঠাৎ আহি আলোকৰ বুকুৰ মাজত লোৱাই পৰিছিল। এটা কিবা পৰিছিল। এটা তপত চুম্বাৰে আলোকক উত্তৰা কৰি তুলিছিল।

বহুত দিন—বহুত দিনৰ আগৰ কথা, আলোকে পাহৰিয়ে গৈছে। এতিয়া সেই নিশা নাই। কুঁৱলীৰ মাজত নিশা ক'ববাত হেৰাই গৈছে।

আলোকৰ ঘৰত, আলোকৰ নিজৰ বিচনাখনত শুই আছে—অন্ত এজনী খুনীয়া চিনাকি ছোৱালী—নীৰা।

হঠাৎ গাব কাপোৰ থহাই নীৰা বিচনাখনতে বহি দিলে। আলোক এক প্ৰকাৰ উচপ খাই উঠিল।

চকু হুটা ডাঙৰকৈ মেলি তিনি নোপোৱাৰ দৰে নীৰাই আলোকৰ মুখলৈ থৰ লাগি চালে।

“কি হ'ল নীৰা?”

“অ' আপুনি—”

নীৰাৰ গাব থহি বোৱা কাপোৰ নীৰাই তুলি নললে। আলোকৰ চকু নীৰাৰ মুখৰ পৰা তললৈ নামি আহিল।

নীৰাই থৰ লাগি আলোকৰ কালে চাই আছে। আলোক যেন ভাহাজত কাষতে শুই বোৱা কোনো অচিনাকী যাত্ৰী।

এটা কণি হাঁহিব বেধা নীৰাৰ গুঠ আঁক চকুত ভাহি উঠিল। লাহে লাহে ভাই ক'লে, “এইখন আপোনাৰ বিচনা। ইয়াত হুঙলে আপোনাৰ টোপনি নাহে নহয়?”

আলোকে একো মাতিব নোৱাৰিলে। নীৰাৰ গাটোৰ অনাবৃত দোন্দৰাই ভাব দৃষ্টিক বন্দী কৰি পেলাইছে।

নীৰা আকৌ শুই পৰিল।

নীৰাৰ যেন ভাব লগা নাই। ভাই যেন গাব ওপৰলৈ লেপখন তুলি লোৱাবো প্ৰয়োজন অজুহাৰ কথা নাই। আনকি চান্দৰখনো ভাই বিচাৰি নললে।

নীৰাই অস্তঃপৰে থৰি থকা আলোকৰ হাতখন লাহে লাহে এৰি দিলে।

চকু হুটা হুনি আলোকৰ কালে নেওচোৱাকৈয়ে নীৰাই লককৈ, অতি লককৈ ক'লে,

“অ' আপোনাৰ টোপনি খতি কৰিছো নহয়?”

ভেতিয়াও আলোকে একো ক'ব নোৱাৰিলে। নি জাব পৰা উঠিল আৰু

নীৰাৰ গাত লেপখন ভালকৈ দি দিলে। নীৰাই চুহু'চুটা বেৰি 'ভাব' হুৰলৈ
চালে। নিভেত লাইটটো নীৰুৰ জলি থাকিল।

॥ সাতাইশ ॥

নীৰা নিশাইন্তৰ ঘৰলৈ নিদ্ৰাভিঙাৰেই আহি আহিল। কিন্তু ইতিমধ্যে
বৰবাবুত অসম মেডিকেল কলেজত নাৰ্চৰ কোৱাৰ্টাৰ লগা হোৱাৰ নিশ্চিত নকলো
নাৰ্চ কোৱাৰ্টাৰত থাকিবৰ হুকুম হ'ল। আনহাতে দিন আৰু ৰাতি নকলো
সময়তে নাৰ্চ ডিউটিত থাকিব লাগে—গভিকে নাৰ্চে হাস্পতালৰ বাহিৰে অস্ত
ঠাইলৈ যোৱাৰ অথবা অস্ত কাৰোবাৰ খবৰ বাতৰি কৰাৰ সুযোগ কৰি আহিল।

নীৰাই ডাক্তৰ হুছেইনক ক'লে যে যোৱাৰ আগতে ডাক্তৰ ষ্ট্ৰীকট্টেই তাইক
বৰকৈ কৈ গৈছিল নিশাইন্তক নিয়মতে চাই থাকিবৰ কাৰণে। তাই নোচোৱা
হলে নিশাইন্তে বেয়া পাব।

ডাক্তৰ হুছেইনে ক'লে যে তেওঁ নিকপায়। কোনো এজনী নাৰ্চক সেইদৰে
ধাবলৈ দিলে বাকীবোৰ নাৰ্চেও বিচাৰিব পাৰে, আৰু তেওঁলোককো তেনেকৈ
ধাবলৈ নিদিবৰ কোনো কাৰণ নেথাকিব। তদুপৰি তুতপুৰ চিভিল হাৰ্ভন
ষ্ট্ৰীকট্টৰ সন্মান ৰাখি নীৰা সপ্তাহত দুটিৰ দিনৰ বাহিৰেও আৰু যাত্ৰে যাত্ৰে গৈ
থাকিবৰ কাৰণে বাৰহা কৰি দিবৰ ঠিক কৰিলে। সপ্তাহে ডাক্তৰ হুছেইনে
ক'লে—“মই প্ৰায়ে বাওঁ, নিশা এভিভা। তাকেই আছে। দেখাত কোনো
অস্থি নাই। তদুপৰি আলোক উকিলো আছে। অৱশ্যে তুমি যাত্ৰে যাত্ৰে গৈ
থাকিলে ভাল পাব।”

নীৰা ইয়াতে সন্তুষ্ট হ'ল। নীৰাই নিভেই বুজিবলৈ টান পালে নিশাৰ
ঘৰলৈ যোৱাৰ হেপাহটোৰ মূলত কি আছে। নিশা বৰ মৰমীয়াল, কৰিছাজনী
আৰু ল'ৰাটোও মৰম লগা হৈছে। কিন্তু মই জনো নিহঁতক চাবৰ কাৰণেই
ধাবলৈ বিচাৰো? আলোকৰ লগত হঠাৎ চিনাকি হৈছিলো। আলোকে
কোনো দিনে নিস্তৰ যোব কথা নেভাবে। কিন্তু মই কিয় লগৰ আলোকৰ
কথা ভাবি থাকোঁ? আলোক তেজা মাৰুৰ, তৰাপি নহ'ল আৰু সাধাৰণভাৱেই
যোক মৰম কৰে। আলোকে যোক বোৱাী কপত লগ পাইছিল, এভিভা নাৰ্চক
কপত বেছিহে। হয়তো আলোকে যোব ভীতনৰ কলকৰ কাহিনী নেভানে।
তানিয়ে নিস্তৰ যোক কি কৰিনেহেতেন। আলোকে নেভানে, যোব কথা
একো নেভানে!

হস্পিতালৰ ডেকা ডাক্তৰ, কম্পাউণ্ডৰ আনকি কিছুমান বোণীয়েও মোৰ
কণ দেখি প্ৰলোভিত হয়। মোক আকৰ্ষণ কৰিবলৈ কত বকমৰ উপায় কৰে,
কিন্তু আলোকক জানো মই অকণমানো আকৰ্ষণ কৰিব পাৰিছো আভিলৈকে ?
অথচ আলোকে মোটল মুকলিকৈয়ে চায়। সহজভাৱেই মোৰ লগত কথা-
বতৰা পাতে। নাৰ্চ বুলি মোক ঘৃণা বা অৱজ্ঞা নকৰে।

নীৰাই নিজৰ কোঠাৰ ছৰাৰ বন্ধ কৰি নাৰ্চৰ পোছাকত নিজক কিমান ভাল
দেখি আয়নাখনৰ আগত বৈ চায়। ধুনীয়া ছুটা কোমল চকু, গোলাপফুলীয়া
ছখন তেজাল গাল—তাৰ আঁহে আঁহে ব্যক্ত সৌন্দৰ্য্য। নীৰাৰ ডিঙিটোও বৰ
ধুনীয়া। কিন্তু তাতকৈ ধুনীয়া তাইৰ পূৰ্ণ বুকখন। নাৰ্চৰ ফিটকিটিয়া বগা
সাজৰ মাজেদি তাইৰ উন্নত বুকু ছুটাই ধুনীয়াকৈ ধৰা দিয়ে। নীৰা যেন মমৰ
ধুনীয়া পুতলা এটা। তাই জানে সকলো পুৰুষৰ চকু তাইৰ বুকুলৈ নামি
আহে। তাইৰ নিঃসঙ্কোচ, সলাজ ৰূপটোৱে বহুতৰে মনত চাকলাৰ সৃষ্টি
কৰে।

কিন্তু আলোকোতো ডেকা মাহুৰ, তাতে কৰি। আলোক তথাপি ইমান
নিৰ্বিকাৰ। ইমান নিস্পৃহ! নীৰা গ'লে কেতিয়াবা আলোকক চাহ কৰি
দিয়ে, তাৰ কাৰণে তেওঁ দিয়ে ধন্যবাদ। অথচ আলোকৰ ঘৰত তেতিয়া অস্ত
কোনো প্ৰাণী নাই, আলোকেতে তাইলৈ এবাৰ মৰম লগাকৈ চাব পাৰে, এবাৰ
মৰম লগা কথা ক'ব পাৰে। মোৰ সকলো কথা আলোকে জানেনেকি ?
কেনেকৈ জানিব? যোৰহাটৰ সেই বুঢ়া ডাক্তৰৰ বাহিৰে অলমৰ কোনেও
নেজানে।

নীৰাই এনেহুৱা মাহুৰ আৰু ক'তো লগ পোৱা নাই। হস্পিতালৰ শাসন
বৰ কাঢ়া। কিন্তু মাহুৰৰ মনক নিয়ন্ত্ৰিত কৰাৰ ক্ষমতা কোনো আইনৰ নাই।
কোনো কোনো গাভৰু নাৰ্চে আনৰ চকু আঁহক অৱহীনীয় ভাবে বহুতৰ লগত
পোপন লগত ৰাখে। চহৰৰ বহুত ধনী অভিজাত মাহুৰৰ কোনো কোনো
ধুনীয়া গাভৰু নাৰ্চৰ প্ৰতি থকা আকৰ্ষণৰ কথা প্ৰায় সকলোৱেই জানে।
পৰকল্পিত বহুৱীয়া আদৰ্শীয়া বৰুৱাই নাৰ্চ বিশেষৰ যোহ এবাৰ নোৱাৰি ডেচমাহ
বিউয়েটিক পেন্থৈ হৈছে বুলি পেন্থৈ ৱাৰ্ডত পৰি থকাৰ কথা হস্পিতালৰ কিয়
নগৰৰো বহুতে জানে। নীৰায়ে জানে বহুত কথা, বহুত নাৰ্চৰ ভিতৰৰ
জীৱনৰ কথা। আৰু নীৰাই নিজক সেই পৰম পৰা দূৰত বৰাৰ চেষ্টা কৰে।
ভীতনক তালকৈ তিনি নো পাওঁতেই নীৰাই কঁকৰ কুল কৰি পেলালে। তাৰ
পৰাই নীৰাৰ বখেট শিকা হৈছে। তেনে ধৰণৰ আৰু কুল কৰিবলৈ নীৰা

প্ৰস্তুত নহয়। কিন্তু নীৰাৰ যদি কাৰোবাক ভাল লাগে, যদি কাৰোবাক ভাল পাবৰ মন যায়, তাত কি অপৰাধ ?

আলোকৰ ভিতৰত নীৰাই তাইৰ প্ৰতি অকণো মোহ, অকণো আকৰ্ষণ দেখা নেশালে। ইয়াৰ বাবে নীৰা ক্লান্ত হ'ল। আলোকৰ কাষত মোহ ৰূপ-ধৌৱনৰ কোনো মূল্য নাই, কোনো আকৰ্ষণ নাই।

নীৰাই আলোকৰ ওচৰত পৰাজিত অহুস্তৰ কৰিলে। নীৰাই অহুশোচনাৰ স্তৰত নিজক ক'লে, “এজন কবি মাহুতৰ কাক ভাল লাগে, কি ভাল লাগে মই একো নেজানো। তুহুপৰি মই নাৰ্চ, আৰু আলোক উকিল। মোৰ কেৱল ৰূপ আছে—তেওঁৰ আছে বিভা, বুদ্ধি, সামাজিক প্ৰতিষ্ঠা, সন্মান। তেওঁ কি জানি মোক মাহুত বুলিয়ে নথৰে।

দেওবাৰে নীৰাৰ ছুটা। দেওবাৰে দুপৰীয়া তাত খাই নীৰা নিশাইতৰ ঘৰলৈ আহে। নাৰ্চৰ পোছাকত নাহে, আছে গিৰ্জালৈ পিন্ধি যোৱা দেখনিয়াৰ সাজেৰ—শাৰি নাইবা মেখেলা চাপৰ পিন্ধি। তাইৰ চুলিবোৰ ধুনীয়াতকৈ বনিওৱা, তাত এপাহ খৰিকাজীই ফুল, স্তম্ভজিত লাহি পাটোৰে, ধুনীয়া হাঁহিটোৰে, কিপ্ৰ, চকল খোজটোৰে নীৰা আহি নিশাৰ ঘৰত লোমাৱহি।

কেতিয়াবা দেখে—নিশাই ব্ৰহ্মিং ৰূপটোত বহি নিৰিড় মনে কিবা কিতাপ এটা পঢ়ি আছে। কি যেন বুজিবৰ চেষ্টা কৰিছে—বৰ মনোবোগেৰে।

কেতিয়াবা হয়তো দেখে নিশাই কবিতাৰ লগত কেৰম খেলিছে ! দুয়োজনী যেন দুজনী সৰু ছোৱালী ! খেলাত কি গহীন মনোবোগ।

কেতিয়াবা হয়তো বিৰিকিৰ কাষৰ চ'কাখনত বহি নিশাই অৰোধ্য উদাল চাৱনিৰে বাহিৰৰ শূন্য আকাশখনৰ ফালে চাই থাকে। বহুত অহুস্ত বেজনাৰ ইতিহাস জনা এখন বিস্তৃত আকাশ। দিগন্তৰ পৰা দিগন্তলৈ অনাহত শূন্য। এই শূন্যৰ বুকুত কেৱল এজাক কোমল শান্ত বতাহৰ শান্ত, ধীৰ কঁপনি। আকাশৰ মূৰত মূখ ৰাখি কি কথা যেন কবলৈ বিচাৰে নিশাই !

“বাইনেট”—সকলৈ মাতে নীৰাই।

নিশাই যেন শুনাই নাই।

অলপ পৰ বৈ নীৰাই আকৌ মিহিটকৈ মাতে—“বাইনেট”। নিশাই ছুৰি চায়। নিশাৰ চকু হুটী যেন এখন হেজাৰ মাইল দূৰৰ অচিন দেশৰ পোহৰৰ মাজৰ পৰা পৃথিৱীলৈ নামি আহিছে।

“হৌ” ?

“বহি আছে ?”

লাহে লাহে নিশাব ওঠত হাঁহিয়ে কণ নয় !

“অ’ নীবা ! কাহানি আহিলা ?”

“ক’ব পৰা বাইদেউ ?”

নিশাই লাজ পায় । সচেতন হয়, আক কয়, “এবা, মই কিবা ভাবি
আছিলো নীবা, বহা—”

“আপোনাৰ গা কেনে আছে ?”

“বে’চ ভালৈ আছে ।”

“চাবৰ চিঠি পাইছে ?”

“ও পাইছো । ভালৈই আছে । তোমাৰ কথাও লিখিছে ।” নীবা আশ্বস্ত
হয় । নিশাই নিশ্চয় বহুত হেজাৰ মাইল দূৰত থকা শ্রীকৃষ্ণ ডাক্তৰৰ কথা ভাবি
আছিল । এনে সময়ত দেখা দিয়া নিশ্চয় বেয়া কথা হৈছে ।

নীবাই নিশাক এবি কবিতাইতক বিচাবে ।

“কবিতাইত ক’ত বাইদেউ ?”

“মামাৰ তাত খেলি থাকিব পায় । সিহঁতৰ ঘৰ হ’ল সেইটোহে ।”

নীবা আলোকৰ ঘৰলৈ যায় ।

মেখে আলোকে হয়তো কবিতাৰ লগত কিবা এটা খেলিছে, নাইবা ছয়ো
স্বৰ ভাল মান নোহোৱা কিবা গান এটা পাইছে—

“ভৰাই যদি গান গায়, জোনে যদি নাচে,

সাতৰলী বামখেছৰে কি কবিব পাছে ?”

নীবা গোমাই আছিলেও আলোকহঁতৰ গান গোৱা শেষ নহয় । হাঁহি
নীবাই চাই থাকে ।

কবিতাৰ চমক ভাগে আক ঘূৰি চাই নীবাৰ পৰা সুকাবলৈ বিচাবে— ।

নীবাই লোখে “কি গান গাইছিল কবিতা ?”

কবিতাই একো নকয় । তাই আলোকৰ মুখলৈ চায়—লগ্ন চাবনি ।

আলোক শান্ত হৈ পৰে ।

“বহা নীবা, আমি গান গাইছিলো, তুমি জানানে গান গাব ?”

নীবাই হাঁহিলে ।

“এতিয়াই শীৰ্ষাণ্ড গান গাই আছিলো । মই অকলে গাব নেজানো,
অভে গালে লগত ধৰিব পাবো ।”

“তুমি ক’বাচ গোৱা ? বাক গোৱাটোৱেই আমাৰ লগতে । কবিতাই গান
গায়—

“ফুলে যদি আঁকাৰ বাতি বতি ফুলাই থাকে
 নিৰুপবাবে ছবি আঁকে ফুলৰ পাছে পাছে ।
 গালে যদি চকুপানীৰ বুকুতাবোৰ সাঁচে
 কাণ্ডন বাতিৰ লপোনবোৰে কি কবিব পাছে ?”

নীৰাই হাঁহি দিয়ে ।

কবিতা আৰু আলোকেও হাঁহে ।

“এইটো গান নহ’ল, নহয়নে নীৰা ?”

—আলোকে লোখে ।

নীৰাই আৰু বুনীয়াতকৈ আলোকৰ বুকলৈ চায় আৰু কয়—

“মই কি জানো ?”

কবিতাই কয়, “মাহীদেউ, যোক এটা খুঁটৰ ভাল গান শিকাই দিবা ?”

“মই গান নেজানো নহয়, কবিতা”—নীৰাই কয় । আলোকে কাণখনত
 ধৰি কবিতাক ওচৰ চপাই আনে ।

“অ যোৰ গান বেয়া ? হ বডো বেয়া । এতিয়া তিনি বাজিল, ডিঙি ওকাই
 গৈছে, চাহ এপিয়লা খোৱা নাই, চাহ বেখালে ভাল গান গাব পাৰিনেকি ?”

ওঠৰ হাঁহিটো লামৰি নীৰাই কয়, “বোৱা কবিতা চাহ এপিয়লা কৰি
 দিয়াহি ! তোমাক ইমান গান শিকালে ওতাদক এপিয়লা চাহ হুণুতাবানে ?”

কৈ-কৈ নীৰা বান্ধনিশাললৈ যায়, দেখে বান্ধনি ল’ৰাটো ৰব আৰামত উই
 আছে—বান্ধনিশালৰ বাৰান্ধাতে ।

নীৰাই তাক নজগালে । নিজেই কুইকুৰা ধৰি নীৰাই চাহ কৰাত লগিল ।
 আলোকে কবিতাই ভেঙিয়াও গান গোৱাত ব্যস্ত । নিহঁতে গাইছিল—

“মাটিৰ হুনিয়াহ, বাতিৰ চকুপানী,

মলয়া তাকে দিলে যদি আকাশ বুকত দানি ;

আকাশখনে ভাবাব বুকত যদিহে ফুল বাঢ়ে,

ভেজ বাঙলী থলপহুমে কি কবিব পাছে ?

তৰাই যদি গান গায়, জোনে যদি নাচে,

লাতৰকী বামখেহুৱে কি কবিব পাছে ?”

চাহ লৈ নীৰা লোমাই আহিল । “বামখেহুৱে যি নকৰক, আপোনালোকে
 চাহ খাওক—” নীৰাই ক’লে ।

“তোৰাব ক’ত ?” নীৰাব হাতত বাজ হুপিল। চাহ বেৰি আলোকে
 হুপিলে ।

নীৰাই ক'লে, “শিয়াহন্তো যোৰ লগা নাছিল, মই কিয় ৰায় ?”

“বেমাকতো অস্ত্ৰ মাহুহহে হয়, তুমি বহি থাকি চৌপনি খটিকৰা কিয় ?”

নীৰা মনে মনে থাকিল। তাৰ কাৰণ জানো আলোকে শুনিব ? আলোকে জানো বিশ্বাস কৰিব যে নাৰ্চবোৰে সকলো বোপীৰ কাৰণে চৌপনি খতি কৰি ভাল নেপায়, জীৱিকাৰ কাৰণে সেৱাৰ ব্যৱসায় লৈছে ?

এবাৰ আলোকৰ চকুলৈ সন্তৰ্পণে চাই, যথেষ্ট সাহস গোটাই লৈ নীৰাই ক'লে—

“মোক কোনো দিন নাৰ্চৰ বাহিৰে অস্ত্ৰ কপত আপুনি নেচায় নহয় ?”

নীৰাৰ প্ৰশ্নটোৱে আলোকক অলপ বিব্ৰত কৰি তুলিলে। আলোকে নীৰালৈ চালে। অপ্ৰস্তুত ভাবে আলোকে ক'লে, “কিন্তু আজিকালি তুমি নাৰ্চ বেতিয়া—”

“নাৰ্চ বেতিয়া মই আৰু মাহুহ হৈ থকা নাই, নহয় জানো ?” কথাষাৰ কৈ নীৰাই হাঁহি দিবৰ চেষ্টা কৰিলে। কিন্তু তাইৰ হাঁহিটো অকণো প্ৰফুল্ল নাছিল। বৰ ককণ হৈ হাঁহিটোৱে নীৰাৰ মুখখন আবৰি ধৰিলে।

চাহৰ পিয়লাটো হাতৰ পৰা ধৈ আলোকে ক'লে, “নাৰ্চ বিলাককতো মই বৰ ভাল মাহুহ বুলি ধৰো। দুঃখী বোগী মাহুহৰ কাৰণে তেওঁলোকে যি কাম কৰে, আনে কৰিব নোৱাৰে।”

নীৰাই হাঁহি ক'লে, “তথাপি আপোনালোকৰ কাৰণে আমি মাহুহ নহয়, নাৰ্চ।” কৈ নীৰাই কাপ প্লেট লৈ ৰান্ধনি ঘৰলৈ সোমাই গ'ল।

আলোক বহাৰ পৰা উঠিল। আলোকৰ মনটোত আজি বৰ কুৰ্তি আছিল। গভিৰে নীৰাৰ কথাত বৰ বেছি গুৰুত্ব দিয়াৰ দৰকাৰ নেদেখিলে। নীৰা ভিতৰৰপৰা ওলাই আহিলত আলোকে ক'লে—

“নাৰ্চবোৰ মাহুহ হয়নে নহয় সেই সমস্যাটো অস্ত্ৰ এদিন সমাধান কৰা যাব। সপ্তাহত দেওবাৰ মুঠেই এটাহে।”

“জুৰিবলৈ যায়। বাইদেউকো লৈ যাব। ডাক্তৰ বোৱাৰ পিছৰ পৰা আপুনি মন কৰিছেনে নাই—বাইদেৱে অলপ বেছি চিন্তা ভাবনা কৰি থাকে যেন দেখিছো।”

“নিশা। নাই নীৰা, নিশা বে'হ আনন্দত আছে। অলপ বেয়া নিশ্চয় লাগিছে—অকলশৰে থাকি। কিন্তু নিশা বৰ মনবলী ছোৱালী, সহজে ভাগি পৰা বিশ্ব নহয়।”

নীৰাই জানে আলোক উকিলে নাৰ্চ নীৰাক লগত লৈ জুৰিবলৈ নেযায়।

সমাজে বেঁটা হুঁসিব। নীৰাকো হয়তো বেঁটা হুঁসিব। আশাৰ সমাজত
জীৱিকা অহুলসি বাহুংথ সামাজিক জব নিৰ্ণয় হয়, নাট টকিলডকৈ বহুত ভাল
খাপৰ এশি হাম্পিভালৰ বাহিৰত। আলোকৰ পৰা নীৰাই বিদায় লয়।

“আৰ্কা কেমিটা আহিবা নীৰা ?” আলোকে লোখে।

“পাবিলে অহা মেওবাবে”—লহুতাবে নীৰাই কয় আৰু বিদায় লয়।

॥ আঠাইশ ॥

কেইদিনমানৰ মূৰত আলোক হুঁসি আহিলগৈ। এইবাৰ লগত বিচনা-পজ
উপৰিও কিতাপৰ বাকচ, লিখা যেনা কৰা কাগজপত্ৰ লৈ আহিল। আলোক
যেন বেহু এজন লংগাবী বাহুহ।

অৱশ্যে বাহুনি-খালৰ বহু-বাহানি অনা নাই। বাহুনি এটা লোভাব
লগে লগে চৌ-কেবাহি বি লগে লব প্লবিব। এটা নতুন জীৱনৰ পাৰ্শ্ব
যেনি আলোকে ভাল পালে। হয়তো জীৱনৰ গতি এইবাৰ ললনি হ’ব। বহুত
ব্যৰ্থতা, বহুত অস্থিৰতাৰ শিহুত হয়তো জীৱনে এটা স্থিৰ স্থিতিকৈকে
কিটাবি পাব। আলোক আতি নিচৰ ভাগ্য গঢ়ি তুলিবৰ কাৰণে এতন্ত হৈছে।

ইতিমধ্যে নিশাইতৰ নতুন ঘৰটোৰ বাকী থকা কাম সম্পূৰ্ণ হৈছিল।
আলোক লোভাব আগে আগে চুপ অদি দিয়াও হৈ গ’ল। আটোৰটোকাৰি
লক ঘৰটো পাই আলোকে গঁটাকৈয়ে ভাল পালে। ভাঙা নিচৰ পক্ষাণ
বাতিমান দিব লাগিব। কথাটো স্থিৰৰ উপায় নাই। নীৰাব যোগেদি এটা
স্থিৰ কৰিব লাগিব। নিশাক ঘৰভাঙাৰ কথা হুঁসিলে নিচৰ হাঁহি উৰাই দিব,
কিন্তু নিশাৰ পাগলামীৰ কাৰণে ভাঙবৰ কতি কৰা অজায় হ’ব। আলোকৰ
বাহিৰে অত কোনো ভাড়াটিয়াই নিচৰ বাতি লভৰ টকা এইটো ঘৰৰ কাৰণে
দিবলৈ আপত্তি নকৰিব।

নিশা আৰু ভাঙব নিচে আহি আলোকৰ বহু-বাহানি, বিচনা-পজ থানবিত
লগাই দিলেহি। নিশাও আহি কিছু সহায় কৰিলেহি। আনকি ভাঙবৰ
বাহীয়েকেও আহি এবাৰ একউকালে চাই ক’লে, “কাপাৰ কিবা অহুবিবা
নহুকেই কল—”

নিশাই ক’লে, “অকলসীয়া বাহুংথ অহুবিবা অহুকেই। পিছে বেছিদিন

সেই অহুবিধা থাকিবলৈ নেপায়। ঘৰ লোৱা ভাল বেতিয়া, ঘৰ পতাৰ কালেহে এতিয়া মন দিয়া হ'ব।"

ডাক্তৰ নিশাৰ কথাত মুখ টিপি ইংহি গহীন হৈ থাকিবৰ চেষ্টা কৰিলে, তেওঁৰ মনত বৰ আনন্দ। এজন চিনাকি ভাল মাহুৰৰ হাতত বৰটোৰ দাৱিত এৰিবৰ সুযোগ হ'ল।

বন্ধুৰি বোগাৰ নহয় মানে আলোক নিশাইতৰ ঘৰত কেইলাজমান খালে। তাৰ পিছত নিশায়েই নিজৰ বান্ধনিটোক পঠিয়াই গাঁৱৰ ল'ৰা এটা অনালে। অকল সিমানেই নহয়, আলোক আৰু ল'ৰাটোক লগত লৈ নিজেই বজাৰলৈ গ'ল—আৰু আৱশ্যকীয় বাচনবৰ্তন সকলো কিনি আনিিল।

বান্ধনি ল'ৰাটো হাতৰ পাছ কৰি বাথি প্ৰথমৰ সাত ভাত নিশায়েই বান্ধি দিলে। ডাক্তৰে ভাল পালে, সেইবোৰ কাম তেওঁ একো নেজানে। বৃদ্ধ-কেজেতেই জীৱনটোৰ বহু সময় গল।

নীৰা নাচৰ কোৱাৰ্টাৰত নেথাকে। তাৰ কাৰণ জানিবলৈ বিচৰা শোভনীয় নহব বুলিয়ে কোনোৱে সেই কথা নীৰাক নাই লোধ। সাধাৰণৰ ধাৰণা যে নীৰাৰ থাকিবৰ কাৰণে অস্ত্ৰ সূৰিধাঅনক ঠাই আছে বেতিয়া আৰু নীৰাৰ নিচিনা এজনী গাভৰু মাচ' নাচ'ৰ কোৱাৰ্টাৰত নেথাকিবৰ ব্যক্তিগত কাৰণ থকা অসম্ভৱ নহয় বেতিয়া, নীৰাৰ থকাৰ সম্পৰ্কে প্ৰশ্ন কৰা অবাঞ্ছনীয় কথা।

ডাক্তৰ আৰু নিশাই নীৰাক প্ৰায় অল্পবোধৰ হুৰতে ক'লে, "উকীলৰ ঘোৱা মেলালৈ পাৰিলে তুমিও অলপ চকু ৰাখিবা নীৰা। আমাৰ ঘৰলৈ আহোতে উকীলৰ ঘৰতো পাক এটা মাৰি, পাৰিলে বান্ধনিখালখনত চকু ফুৰাই দাৰা। ওচৰতেতো থাকা।"

নীৰাৰ থকা ঘৰ ডাক্তৰইতৰ ঘৰৰ পৰা দুই ফাল্গমান আঁতৰত। নীৰাৰ কাৰণে ঘৰ বেছি দূৰ নহয়।

নীৰাৰে নীৰাই সন্মতি জনালে।

। উল্লেখ্য ।

কেইলিমানৰ ভিতৰতে আলোকৰ নতুন জীৱনটো পুৰণি হৈ পৰিল। কাহাবীত আলোকে দুই এজন কলেজীয়া বন্ধক ৰাখিব—উকীল হিচাবে ল'ল গালে। জানেই লাগিল। নকৰ কিছো অলোকৰ লগত ইতিমধ্যে চিনাকি

হ'ল। তত্পৰি নিজেৰ এটা কুকীয়া বৰ থকা কথাটোক আলোকে সন্মতকৰে
বীকাৰ কৰি লবলৈ পাই ভাল পালে। নিজ ব্যক্তিগত নিজে তিনি পোছাক,
আৱিষ্কাৰ কৰিব পৰাত এটা তৃপ্তি আছে।

কবিতা হৈ পৰিল আলোকৰ অৱলম্ব সময়ৰ অপবিহাৰ লগৰী। আই
আলোক বৰত থকা পোটেই সন্তোষিত আছে। আই খেলি সেৱি থাকেহি,
নিশাব ল'ৰাটো বৰ শান্ত, বিশেষ আমনি নকৰে। কুকীয়াৰে তাক ওমোলাই
লৈ ফুৰায়। সিও মৰম লগাটো হৈ আহিছে। নিজে নিজে। কেতিয়াবা
আলোকে তাকো নিজৰ বৰলৈ লৈ আহে, তাক খেলায়, তাৰ কাৰণে খেলনা
কিনি আনি দিয়ে। এক ল'ৰা-ছোৱালী হালৰ লগত আলোক নিজেও বৰ
ল'ৰা যেন হয়। আলোকৰ কাণ্ড, কাৰখানা দেখি ডাক্তৰ আৰু নীচা ফুৰো
গোপনে হাঁহে। কবিতাৰ চিৰদিন শিশু হৈয়ে থাকে।

আলোকে ওকালতিত মনোবোগ দি লাগিল। ডাক্তৰ আৰু উকিলে
প্ৰথমতে নাম কৰি ল'ব পৰাৰ ওপৰত বহুখিনি নিৰ্ভৰ কৰিছে। এবাৰ প্ৰতিষ্ঠা
হ'লে, ডাক্তৰ আৰু উকিলৰ বাবসাহেব সহজে সকলতা আছে। প্ৰত্যেকটো
কে'চ আলোকে বৰ মনোবোগ আৰু সন্তোষে বুজিবলৈ ল'লে। অলপ দিনৰ
কিতবতে আলোক ডেকা উকিল সকলৰ ভিতৰত এজন ভাল উকিল বুলি
জনজাত হৈ পৰিল।

দেওবাৰে, ছুটিৰ দিনত, অলপ অৱলম্বত আলোকে ডাক্তৰ আৰু নিশাব
লগত কেবম, বেডমিণ্টন খেলে, নাইবা আবেৰি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত ফুটবলৈ
যায়। কেতিয়াবা ডাক্তৰ ঘৰ নোহাৰে, আলোক, নিশা আৰু কবিতাই যায়।
নিশাব স্বাস্থ্যৰ কাৰণে অলপ ফুৰা, খেলা আৰু ফুটবল-বুৰীয়া তাৰে থকা
স্বকাৰ। ডাক্তৰে নিশাক লৈ কাৰণে গ্ৰাৱ জোৰ কুৰিয়ে তামাৰা দিয়ে।

তথাপি কেতিয়াবা অকাৰণতে নিশা বিবৰ হৈ পৰে। মিনটে বিচনাও
পৰি থাকে, নাইবা পঢ়া কিতাপ এটাকে পাঁচ দিনৰ মিত্ৰটো কটাই দিয়ে। এনে
হলে কীৰ্ত্তি কিছু চিন্তিত আৰু উত্তৰ হৈ পৰে। নিশা এসময়ে বিবৰণা হৈ
পৰাৰ কাৰণ জাবি নোপায়। আলোকো বিবাক্ত পৰে। কিন্তু আলোক
ইয়াৰ বাস্তব বৰ বেছি সেৱাই পৰিব নোখোজে। নিশাব ব্যক্তিগত আৱলম্ব
কাৰণ বিচনা আলোকৰ কৰ্ত্তব্যৰ পৰিচয় বাহিৰত বুজিছে আলোকে তাৰে
কিন্তু তেনে পৰিস্থিতিত ডাক্তৰকই উপাধি আহি কৰি, "এই অৱলম্ব লিহন
পৰা নিশা বৰ sentimental হৈ পৰিছে। কোনো কাৰণ সেৱাবিনেও
এৱেৰে বিবৰ হৈ পৰে - nervous breakdown বৰ, কিন্তু বাস্তব বাস্তব

“কিন্তু তুমি ঠিক খবরটো ভাল কথা নহয়। আপুনি চাকরোৰ নিশাৰ ফটো
অকলস direct কৰিব পাৰেনে ?

কিন্তু আলোকৰ সাক্ষ্য অথবা ইহি যেমালিয়েও বহু সময়ত কোনো কাম
নকৰে। কাৰণ শাস্ত্যভাৱে নিশাই কম, “যোৰ একো হোৱা নাই মায়া।
অকলস আলোকে এনেয়ে চিত্তা কৰিছে। মনটো বাজে মাতে অলপ অস্থি হৈ
পৰে। কিন্তু তাৰ ওপৰত যোৰ কোনো হাত নাই।”

নিৰূপায় হৈ আলোকে নিশাক ফুৰাবলৈ লৈ যায়। কেতিয়াবা কোনো
পৰ্য্যটক নেৰায়। আলোকৰ নিশাক ফুৰুতা যেন লাগে। এই অকাৰণ বিকলতাৰ
কাৰণ বিচাৰি নেপাই আলোক নিজেই বিমৰ হৈ পৰে। কেতিয়াবা আলোকে
কৈ দিয়ে—“মই তোমালোকক আমনি কৰি থকাৰ কাৰণে তুমি বেয়া পাই-
ছানেকি নিশা ? তেতিয়া হলে মই অস্ত ঠাইলৈ ঘাওঁগৈ—”

নিশাই ককণা জ্বা চকু ছুটা তুলি আলোকৰ মুখলৈ চায়। তাৰ পিছত
জহজহায়ে কৈ দিয়ে—“ইয়াৰ পৰা শুচি বাব ? বাওক, তেতিয়া হলে মই মৰি
থাকিম।”

নিশাৰ কথা কোনোবাই শুনে বুলি আলোক বিব্রত হৈ পৰে। কি যে
কম অবুজ নিশাকনীয়ে। এই কথা শুনিলে ডাক্তাৰ বা অস্ত মাছহে কি ভাবিব ?
কি ধাৰণা কৰিব।

কিন্তু পিছদিনাই হয়তো নিশা আকৌ আগৰ দৰে স্বাভাৱিক হৈ পৰে—
ইহি হাতি আকৌ বৰখান আনন্দেৰে ডুৰাই তোলে। আলোকইত্তৰ ভাল
লাগে। ডাক্তাৰে নানা উপায়ে নিশাৰ মনৰ এই প্রকল্পতা অকল্প বাধিবৰ চেষ্টা
কৰে। নিজে কাৰ নেইহাকিলেও নিশাক নীৰাৰ লগত, আলোকৰ লগত নাইবা
অকলেই চিনেমা, থিয়েটাৰ, ডেবাইটি যো আদিটলৈ পঠায়। চিনেমাত প্ৰথমে
নিশাৰ বৰ বাপ নাছিল কিন্তু ক্ৰমে নিশাৰ যেন চিনেমাৰ প্ৰতি এটা বাপ বহি
অহিল। কলত আলোকেও ভাল ছবি আছিলে প্ৰায়ে নিশাক চাবলৈ
লিকলগীয়া হ’ল। ডাক্তাৰৰ তিনিফটা সময় ছবি-বৰত সোমাই থাকিলে কতি
কয়। গতিকে আবেলিৰ আভিবিধিনি আলোকে প্ৰায়ে নিশাৰ কাৰণে ধক
কৰিবলগীয়া হ’ল। কেতিয়াবা কয়িতা লগত যায়, কিন্তু প্ৰায়ে নিশাই কতিতাক
বৈ যায়। লক হোৱালী লিঙ্গা পঢ়া নকৰি সদায় চিনেমা চোৱাত লাগিলে,
অকলস বেয়া হৈ যায়। ডাক্তাৰে নিশাৰ অভিমতক ধৰ্ম্মবৰ্ণন কৰাল।

মাকে মাকে আলোকে কবিতা লিখে। কিন্তু কবিবুৰী বিজয়ী কবিতাৰ
পৰিৱৰ্ত্তে আলোকে কেমে প্ৰ কিতাপ কবিবুৰী কবিতা-অভিভাৱ কবিতাৰ

দিবা হ'ব খসিছে : কিন্তু কবিতাক অহুত্বিৰ বাতৰিক : আলোকক
 আলোকে এনে কবিতাক অস্বাভাৱী নহ'ব বুলি ভাবে। আলোকক
 হকতো নিগ্ৰহৰ বৃণ শেষ হৈছে, জালিছে সংগ্ৰাম আৰু প্ৰতিষ্ঠাৰ বৃণ। এই
 জালিৰ মুহূৰ্ত্ত যদি আলোকৰ মনত নতুন দিগন্তৰ পোহৰৰ বেজনি পৰে,
 আলোকে তাক বাধা দিয়াৰ কোনো অৰ্থ নাই। চিত্তাৰ কেৱল আলোক
 বাস্তববাদী, কিন্তু অস্তবৰ কিছুমান অৰ্থে অহুত্বিয়ে যদি কবিতাৰ ভাবাৰ
 মাজত মুক্তি বিচাৰি আলোকক উন্নীত কৰি তোলে তাক বিকৃত কৰি কি লাভ ?
 আলোকৰ জীৱনাদৰ্শ মানবাত্মাৰ সৰ্বাংগীন মুক্তি, কিন্তু জন্মৰ কাৰণে যদি তীব্ৰ
 নিভৰ আত্মাই মুক্তি লাভৰ সংগ্ৰাম কৰে তাক নিচিনিবৰ জনো উপায় আছে ?
 আলোকৰ প্ৰাণে প্ৰেমৰ জগতৰ সন্ধান কৰিলে তীব্ৰ পৰা কোনো জনতাৰ মুক্তি
 সংগ্ৰামক বিধানবাদকতা কৰা হ'ব ? আলোকে নিগ্ৰহণ কৰি জন্মৰ ভেঁটা
 কৰিলে। কিন্তু আলোকে অহুত্ব কৰিলে যে প্ৰাণ-প্ৰাণৰ এই জোৰাকৰ কথা
 দিয়াৰ অন্ত নাম হ'ব আত্মহত্যা। আলোকে মুক্তিৰ তপস্বী কৰিলে, সেই
 মুক্তিয়ে ধৰা দিলে অনামী প্ৰেমৰূপে—সৰ্বগ্ৰামী ভালপোৱাৰূপে।

মাজে মাজে আলোকে বাগানৰ বহুৱাবিলাকৰ আঁহালনকৰে অংশগ্ৰহণ
 কৰে। দেওবাৰে কাছাৰী বহু থাকিলে আলোক প্ৰায়ে বাগিছাইল যায়। আৰু
 বহুৱা ইউনিয়নৰ সভা আৰু আলোচনাত ভাগ লয়। বহুৱালকলে আলোকক
 ভাল পায়, প্ৰভা কৰে। অৱশ্যে বৰ সক্ৰিয়ভাবে আলোক লাগিব নোৱাৰে।
 কেৱল উপদেশ দিয়া, সংগঠনৰ আঁচনি কৰা, আৰু বহুৱাৰ বিবাহ সোঁতৰ আঁকিত
 বহুৱাৰ লগত থিয় দিয়াই হল আলোকৰ কাম, তথাপি ইয়াৰ মাজত আলোকে
 নতুন প্ৰেৰণা পায়। বহু কালৰ নিৰিশেষ নিশ্চেষ্টাৰ পিছত বহুৱা সকলে আত্ম
 প্ৰতিষ্ঠাৰ কাৰণে নিজৰ শক্তি বিচাৰি লৈছে। এই শক্তিয়েই আনি দিব
 তেওঁলোকৰ মুক্তি। তেওঁলোকে মানুহ হ'ব—তেওঁলোকেও জান বৃত্তি পাব,
 প্ৰেম, তেওঁলোকৰ মাজৰ মানবত্ব, দেহত্ব, সজাগ হৈ উঠিব। তেওঁলোকৰ
 মাজৰ পৰা নতুন মানুহৰ জন্ম হ'ব।

বাগিছাৰ বহুৱাবোৰৰ মাজত সৈ এইবোৰৰ কল্পনা কৰি আলোকৰ ভাল
 লাগে। হাতত জোৰ লৈ সেই নতুন জগতখনৰ কালে, সেই নতুন ব্যৱস্থাৰ
 কালে যেন আলোকেই এই মানুহখিনিক লৈ যাব। দিহুতৰ লগত খোজাযোৱাত
 খোজত খোজ দিয়াই বান পঢ়াশাৰী বন, দুখী নীক, আত্মীয় জোহা।
 বহুতো বহুৱা কেৱলৈও লগ লাগিব এই মুক্তি সন্ধানত।

আলোকে কেতিয়াবা ভাতৰ আৰু নিশাৰ আগত এই কথাবোৰ কয়।

নিশাই একো এনেবাস্ত : ডাক্তৰে কয়, “আপোনালোক বাৰ্জেনিতিক তাৰে
 লাফাবলী, কিন্তু আমি ডাক্তৰবোৰ চিৰদিন লামাবাদী হৈ আহিছো। আমাৰ
 আদৰ্শ বাস্তৱ এটা—মাহুৰক বন্ধা কৰা। আমাৰ কাৰণে বগা-ক’লা-মতা, মাইকী,
 দেশী-বিদেশী, শোৰক-শোৰিত, শত্ৰু-মিত্ৰ একো নাই। ৰোগ বাবে হয় ডাক্তৰ
 আমি বচাবৰ চেষ্টা কৰিম—জীৱন দিব নোৱাৰো হয়তো, কিন্তু ৰোগৰ পৰা হোৱা
 কষ্ট নিশ্চয় লাঘৱ কৰিব পাবো। আমাৰ সম্পৰ্ক মাহুৰৰ দেহাটোৰ লগতহে।”

নিশাই মাত লগালে, “আৰু যদি কাৰোবাৰ মনৰ বেমাৰ হয় ?”

আলোকে নিশা আৰু ডাক্তৰৰ মূখলৈ চালে।

ডাক্তৰে ক’লে, “সমাজ জীৱন বিমানে জটিল হৈ আহিছে লিয়ানে মাহুৰৰ
 মনৰ জটিলতাও বৃদ্ধি পাই আহিছে। দেহাৰ ওপৰত মনৰ প্ৰভাৱ প্ৰচুৰ।
 ক্ৰয়ল ৰেভলুচন এলিছ আৰু নানা মনোবৈজ্ঞানিক মানসিক ব্যাধিৰ চিনাক্তকৰণ
 আৰু চিকিৎসাৰ চেষ্টা কৰিছে। কিন্তু মানসিক ৰোগ লহজে নিৰাময় নহয় আৰু
 আজিৰ সমাজত প্ৰায় সকলো মাহুৰেই এবিধ নহয় এবিধ মানসিক ৰোগত
 কুসিছে।”

হঠাৎ নিশাই হুঁচি দিলে, “আলোক মামাবো মানসিক ৰোগ আহনে বাক ?”

প্ৰশ্নটো শুনি আলোক ৰঙা পৰিল। ডাক্তৰে হাঁহি উঠিল।

“হাঁহিলে দেখোন ?”

“বিয়া নকৰোৱা ডেকা মাহুৰৰ মনৰ ৰোগ আমাৰ নিচিনা ডাক্তৰে ধৰিব
 নোৱাৰে।” হাঁহি ডাক্তৰে ক’লে।

“কোনে পাৰে ভেঙে ?” নিশাই ডাক্তৰৰ মূখলৈ চাই হুঁচিলে।

আলোকে হাঁহিবৰ চেষ্টা কৰিলে। ডাক্তৰে ক’বাত মোৰ দুৰ্বলতা দেখা
 পাইছেনেকি ? মইতো ক’তো সীমা লগ্নন কৰা নাই। আৰু নিশাৰ লগত
 মোৰ সম্পৰ্কত কোনো মলিনতা নাই। এটা মুহূৰ্ত্তৰ কাৰণেও মই পাহৰি থকাৰ
 চেষ্টা নকৰো যে নিশা ডাক্তৰৰ, সম্পূৰ্ণভাৱে ডাক্তৰৰ। মই মাথোন নিশাৰ
 ভাবাবত থকা এজন দুৰ্ৱীয়া আলহী।

অন্ত কোনো ছোৱালীৰ কথাগুতো মই চিন্তা নকৰো। ডাক্তৰে মোৰ মনৰ
 ৰোগৰ প্ৰতিইৰিঙ কৰিলে কিয় ?

নাই, ডাক্তৰে এনেই ধোঁৱালি কৰিছে।

নিশাই ক’লে, “বাক মাথা, আপুনি চিন্তা নকৰিব। আপোনাৰ মনৰ কি
 ৰোগ হৈছে ডাক্তৰে ধৰিব নোৱাৰিলেও মই পাবিম। কয় নকৰিব, মই বেমাৰ
 ভাঙি কৰি দিম।”

পৰিহিতিটো লক্ষ্য কৰি আলোকে ক'লে, “এতিয়াও মোক অন্ধা হোৱাৰ কথাই
নিশা। বেতিয়া কিবা হ'ব, নিশ্চয় ভূমি জানিবলৈ পাবা। তোমাক নন্দনায়েক
নচলিব—ভূমি যে ভাতবৰী।”

আলোকে আৰু অীৰ্ত্ত হুয়ো বহি থাকিল। নিশা উঠি গ'ল—ভিৰ্ভকলৈ,
নিশাকনী ঘেন দিনে দিনে বেছি চকল হৈ উঠিছে। হুয়ো নিশাই গা সম্পূৰ্ণ
ভাল পাইছে, হুয়ো ভাতৰ বাবটো কাৰণে নিশা অলপ অস্থিৰ হৈ পৰিছে—
বিচ্ছেদৰ সন্ভাৱনা দেখি, আৰু তাকে চাকিবৰ কাৰণে, নিশা কিছু উন্নয়ন হৈ
পৰিছে। অত্ৰ কোনো কাৰণ নিশ্চয় নাই—নিশ্চয় নাই।

ভাতৰে আলোকে ক'লে, “নিশাক আপুনি বুজে। নকৰে পৰা দেখিছে।
আগে নিশা ইমান চকল নাছিল। বিয়াৰ পিছতে অলপ বিষৰ হৈ পৰিছিল,
হুয়ো মাক-বাপেকৰ পৰা হঠাৎ আঁতৰি আহিবলগা হোৱাৰ কাৰণেই। কিন্তু
কবিতা হোৱাৰ পিছৰ পৰা বেছ প্ৰকৃষ্ণ হৈ পৰিছিল। আকৌ অপাবেচনৰ
পিছৰ পৰা অলপ dejected হৈ পৰিছিল। কিন্তু আপুনি অহাৰ পৰা আকৌ
বহুত পৰিৱৰ্ত্তন হৈছে। For her sake আপুনি মই নথকা সময়খিনিত নিশাৰ
খবৰ লৈ থাকিলে, মই নিশ্চিন্ত হ'ব পাৰিম।”

আলোকে ক'লে, “মই নেজানো আপুনি শুচি বোৱাৰ পিছত নিশাৰ মন
কেনেকুৱা থাকে। মইতো ইয়াতেই থাকিম বুলি ব্যৱস্থা কৰিছো। মই একা
সময়খিনিত আপুনি নিশাইতৰ কাৰণে বেছি চিন্তা নকৰিলেও চলিব।”

“গাড়ীখন মই বেচি দিয়াৰ ঠিক কৰিছো, জানেই মোৰ খবৰ মই নিজেই
জোগাব কৰিবলগীয়া হৈছে। নিশাৰ নায়ক বেংকত অলপ টকা থৈছো, বাহে
মাহে তাৰ পৰা আনি চলিব।”

“বাক নিশাইতৰ খবৰ চিন্তা আপুনি নকৰিব। সেইবোৰ মই চাওঁ।
নোৱাৰিম জানো? অ' মোৰ পৰাও নিশাইতে বৰটোৰ ভাড়া পাই থাকিব—”

“সেইটো হুয়োৰ বাক। কিন্তু মোৰ অলপ ভয় হৈছে, এওঁলোকৰ অস্থিৰ
বিস্মৰণ কাৰণে। তাৰ কাৰণে মই কিন্তু সম্পূৰ্ণ আপোনাৰ ওপৰতহে নিৰ্ভৰ
কৰিছো।”

আলোকে ক'লে, “নিশাইতেও জেতে এইবোৰ বিকল্পত মোৰ ওপৰত
নিৰ্ভৰ কৰিব?”

“নিশ্চয়! আপোনাৰ বাহিৰে আৰু কাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব। নিশাক
আপুনি জানে, বুজে। মোৰ আৰু কবলগীয়া নাই।”

আলোকে নিৰ্ভৰ সন্ততি জনালে। জীৱন্ত কেতিয়া কোনো কৰ্মী নকৰিব

ল'কলিয়া হয় কোনে জানে? বাব জীৱনৰ দ্বাৰিখ সোৱাৰ কোনো দাৰ্ভকতা আলোকৰ কাৰণে নাই, তাৰেই সকলো দাৰ্ভকতাৰ আৰ্হি তাৰ ওপৰত। ইয়াৰ পৰা নিষ্কৃতি নাই। নিষ্কৃতি বিচাৰিবৰ প্ৰয়োজনো নাই। জীৱনৰ পতিপতন্ত লগপোৱা আৰু এথা-এবি হোৱাই হয়তো একমাত্ৰ সত্য। কিন্তু দুয়োটাই জানো সত্য? কোনোৱাই জানো জনমদুঃসীমাকৈ কেতিয়াবা কাৰোবাক লগ পালে? কোনোৱাৰ লগত জনমদুঃসীমাকৈ এৰা এৰি হ'ল?

ডাক্তৰৰ পৰীক্ষণটো আছিল। শ্বে'লনেৰে নগৈ তেওঁ জাহাজেৰে বোম্বাকে গৈ কৰিলে। জাহাজেৰে বোম্বাক দুখটোৰ ভয় কম।

বেতৰ পৰা মাছে এশকৈ আৰু আলোকৰ পৰা ঘৰৰ ডাঙা মাছে ৫০ টকাকৈ লৈ নিশাইত চলিব। অস্তৰ ওপৰত বিশেষ নিৰ্ভৰ কৰিবলগীয়া নহব। ডাক্তৰ হুচেইন থাকিল নিশাৰ ঘৰুৱা চিকিৎসক। তেওঁ শ্ৰীকৰ্ম আলোক দুয়োৰে বন্ধ, তদুপৰি তেওঁ ভাল ডাক্তৰ। তেওঁৰ অস্থৰে বিশ্বৰে নিশাক চাব। নীৰা আছে—নীৰা নিশাৰ নাৰ্চ—ল'ৰাছোৱালী হালৰ নাৰ্চ আৰু পৰিচালিকা, মাহীয়েকো আছেই। তদুপৰি থাকিল আলোক।

শ্ৰীকৰ্ম একপ্ৰকাৰ নিশ্চিন্ত।

অলপ চিন্তা কৰা বেন দেখিলেই নিশাই কৈ উঠে: “মোৰ কাৰণে আপুনি অকণো নেভাবিব। ছুই তিনি বছৰতে মোৰ একো নহয়। বৰ বেছি কিবা হ'লে মৰিম। অস্ত ডাক্তৰ একো নহয়। মই মৰিলে বাক আলোক মামাই চিন্তি দিব। আপুনি বিলাততে থুনীয়া চাই ছোৱালী এজনী বিয়া কৰাই লৈ আহিব, বুজিছে?”

শ্ৰীকৰ্মই মাথোন ইহা। এই বাঙালী নিশাজনীৰ পৰা বেছি দিন আঁতৰি থকাটো নিশ্চয় কষ্টকৰ হ'ব। কিন্তু সন্তুৰত বন্ধৰ আচ্ছান, তাক অস্বীকাৰ কৰিবৰ উপায় নাই। মাথোন আঁঠুটা-বা তিনিটা বছৰ—তাৰ শিহুত ঘূৰি আহিব শ্ৰীকৰ্ম বড়ুন ডিগ্ৰী লৈ, নতুন সন্তানৰ ভৱিষ্যত লৈ। তাৰ কাৰণে তিনি বছৰ আঁতৰি থকাটো অতি সামান্য ত্যাগ। সেইখিনি নিজৰ স্বাৰ্থতে শ্ৰীকৰ্ম আৰু নিশা দুয়ো ত্যাগ কৰিব, ইহাৰ্থে কৰিব।

শ্ৰীকৰ্ম, নিশা আৰু কলিতাইত ৱিদ্ৱাৰ লবৰ কাৰণে তেওঁলোকলৈ গ'ল। ডাক্তৰৰ শিক্ৰান্তক সকলোৰে অভিনন্দন জনালে। মহেন্দ্ৰ কেবেণী আৰু শ্ৰীকৰ্মৰ ঘৰৰ ল'ৰা ছোৱালী হ'ল। মামা তেতিয়াও জাহাজীয়েত আছিল। নিশাই ক'লে মামাইলৈ এখন চিঠি দিব। জাহাজীয়েত লগাই ল'লে তাই মোমা পৰক, তাই জাহাজীয়েত লগোৱাক দেখা কৰিব।

একথাই ভেতনলৈল থাকি নিশাইত আকৌ ডিঙিগড়লৈ বৃষি আহিল, ঐকৰ্ণই সকলো ব্যৱস্থা কিংকৰ্ত্তব্যে লম্বাবান কৰিলে। তাৰ পিছত এৰিল বোহনবাৰী এ'ব'লমটলৈ সহজভাৱেই ওলাই গ'ল। কলিকতালৈকে যেনেদৰে যাব। নীৰা, আলোক, নিশা, বাহীমেৱক আৰু আত্মাত বহুত কৰ্ম্ম-কাৰ্য্যকে ঐকৰ্ণক আসবঢ়াই থবৰ কাৰণে এ'ব'লমটলৈকে আহিল। যেনেও তৰি নিশাৰ পিছত আলোকক ক'লে, “আপোনাৰ হাততে সকলো এৰি গ'লো।”

। জিহ্ম ।

নিশাৰ কিছু সময় কবিতাৰ লগত কাটে। কবিতা দুমটলৈ বাবলৈ সৈছে। পুৱা অলপ কবিতাক ক'থ পঢ়োৱা আৰু কবিতাক বুজাই বুজাই, কাণোৰকানি পিন্ধাই, মূৰ আচুৰি দি নিশাই নিজক ব্যস্ত ৰাখে। অ'কাটো বাতি নিশাৰ লগত শোৱাহিব বাহিৰে আঁৱৰ খোটেই সিনটো আইতাকৰ লগতে খেলিবেলি থাকে। আইতাক পুৰণি ধৰণৰ মাজুহ, নিশা বোৱাৰী হলেও চিঙিল-চাৰ্জনৰ পত্নী হিচাবে বুঢ়ীৰ কাৰণে অলপ আঁকাৰ পাখী বুলি বুঢ়ীয়ে ভাবে। অৱশ্যে নিশাই বাহীমেৱকক বৰ মান-লংকাৰ আৰু যত্ন কৰে। নিশা সদায় বোৱাৰী ছোৱালী হিচাবেই চলে। নিশা বাত্বে ডাকবৰ পৰা আঁতৰি অকলশৰে থাকিবলগীয়া হোৱাৰ কাৰণে কোনো কথাতে অগন্তই নহয় তাৰ প্ৰতি সচেতন ভাবে নজৰ ৰাখে। বুঢ়ী নিশাৰ পৰা পৰাপৰন্ত আঁতৰে আঁতৰেই থাকে, বাত্বে নিশাই কোনো আশনি নেপায়।

আলোক সদায় আহে। নিশাৰ আৰু কবিতাইডৰ থবৰ কৰে, হাঁহি-যাতি, খেলি-হেলি নিশাইডক আনন্দত বুজাই ৰাখে। আলোকৰ লগত নিশাই তাৰ কবিতাৰ কথা আলোচনা কৰে, দেশৰ ৰাজনীতিৰ কথা আলোচনা কৰে, আত্মত-লম্বকাৰী অৱকাৰী কথা পাতে।

কেতিয়াবা নিশা, আলোক, কবিতা আটাই কেইটা লগ আশি এক লম্বা-ছোৱালীৰ দৰে গান গায়। কবিতাই দুমত শিকা নাচুৱাতে।

একদিনবাৰ পূৰ্বৰ হৈ যায়—দিন, বাহু কৰি। ডাকবৰ চিঠি নিয়মতেই আহে। জু চিঠি। নিজৰ জাল কোৱাৰ বাতৰি আৰু নিশাইডক বৰ বুলি নিশা চিঠি। ঐকৰ্ণ-কাতৰ মাজুহ। চিঠিৰ বাহাল্য অকলশৰণা কৰিলে দেখিলে।

নিশাই নিয়ম মতে উক্তৰ দিৱে। লগতে কবিতাই লিখা আখৰ কেইটামানো পঠায়। 'শ্রীকৰ্ণই কবিতাই তলৈ' সাগৰ-পৰীয়া চুমা পঠায়, দ্বয়ম পঠায়, আশীৰ্বাদ পঠায়। নিশাই চিঠিত্ত কি লিখে শ্রীকৰ্ণৰ বাহিৰে অন্যৰ জানিবৰ উপায় নাই। কিন্তু সদায় বহুত দীঘলীয়া চিঠি লিখে।

আলোকৰ কাম দিনে দিনে বাঢ়িছে। গুৱা বোৰ্ণমাৰ নখিপজা চোৱা, মকেলৰ লগত কথা-বতৰা হোৱা, দিনৰ ভোখৰ কাছাবীঘৰত কটোৱা, দৈনন্দিন কাম। সন্ধিয়াহে অলপ আভৰি পায়। তেতিয়াবা কেতিয়াবা আইনৰ কিতাপ পজা চাব লগীয়া হয়। বাতৰি কাকত আলোচনী পঢ়ে।

উকিল হিচাবে আলোকৰ আৰ্জন ভাল হৈছে। কোনোবা বাহুত হুশ-সাতশ পৰ্য্যন্ত পায়। আধিক বহুতলতাই মনৰ প্ৰকৃতিত আনে। হয়তো সেই কাৰণেই আলোকৰ মনটো আগতকৈ বড়ীয়াল হৈ পৰিছে। আবতনীয়ে লভাৱনাৰ ইচ্ছিত্ত দিৱে।

আজি-কালি আলোকে বৰলৈ মাহে ডেৰশ কৈ টকা পঠায়। কেতিয়াবা কণিশাৰ কানি, মিঠাই কৰি আদিও মাছৰ হাতত পঠায় দিৱে। অৱশ্যে বৰলৈ ঘণাই বাবৰ সময় কৰিব নোৱাৰে। সময় হলেও, মনটো ক'ববাত বান্ধ খাই বয়; বাবৰ প্ৰয়োজন নাই যেন অনুভৱ কৰে।

আবেলি আলোক আৰু নিশা প্ৰায়ে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত ফুৰিবলৈ যায়। কোনোৱে অস্বাভাৱিক নেভাৱে, বিলম্ব নেনেখে। আলোক কিবা সম্পৰ্কত ডাক্তৰণীৰ মামাক হয়। এই কথা বহুতেই জানে। আৰু ডাক্তৰ বিলাতলৈ যোৱাৰ আগতেও আলোকইন্ত সেইমৰে ফুৰা সকলোৱে দেখিছে।

ঘৰৰ বাহিৰ ওলালেই নিশা বৰ শাহুটৈ পৰে। সমাজৰ কটিক কি দৰে জ্ঞান কৰিব লাগে নিশাই জানে। ডাক্তৰ নাই। নিশাই নিজৰ লগান আৰু নিজৰ স্বাৰ্থৰ লগান অক্লৰ বাধি চলাৰ প্ৰয়োজন। হৈ-ঠৈ হলি-গলি কৰি বাহিৰত ফুৰিলে নিশাৰ বিষয়ে অন্তে অন্ত খাৰণা কৰি লব হয়তো।

তদুপৰি বহুতে জানে ডাক্তৰণী নিশাৰ অপাবেশন কৰোৱাৰ কিছু পৰা কিছু অনুভৱ আৰু দুৰল হৈ পৰিছে। গতিকে স্বাস্থ্য বুৰাই পাবৰ কাৰণে নিয়মিত ভাবে কিছু ফুৰাৰ প্ৰয়োজন আছে।

আলোকৰ নিশাৰ লগত ফুৰিবলৈ গৈ আনন্দ লাগে। নিশা ধুনীয়া হুটা ল'খা, ছোৱালীৰ মাক হোৱা সখেও নিশাৰ বোৰ্ণ-শ্রী অটুত বৈ বৈছে, আৰু দিনে দিনে নি বেছি উজল আৰু বেছি দীঘল হৈছে। তদুপৰি নিশাৰ এটা স্বাভাৱিক কমনীয়তা আছে যি নিশাক আৰু অধিক কৰি তোলে। সাধাৰণ

প্ৰসাধন কৰি নিশা দেখিয়া আলোকৰ লগত দুৰ্ব্বলৈ ওলাই আহে নিশাৰ
মুখলৈ এবাৰ লাই আলোক অতিৰূপ হৈ পৰে।

আলোকৰ পাহৰি বাবৰ মন যায় যে নিশা এজনী বিবাহিতা ছোৱালী,
যে নিশাৰ জীৱন অন্ধ এজনৰ জীৱনৰ লগত অবিচ্ছেদ্যৰূপে জড়িত হৈ পৰিছে,
নিশাই আলোকৰ চকুত, আলোকৰ মানলত নিষ্ঠো নতুন হৈ ধৰা দিয়ে।
আলোকে মনৰ কোনোবা বিনিমিত এটা অব্যক্ত কোমল বেদনা অহুতৰ কৰে।
ক'ত যেন কেতিয়াবা শুখখাৰ নোৱাৰা তুল এটা হৈ প'ল।

আলোকে নিজকে নিজে ধোখে, মই জানো নিশাৰ নিচিনা এজনী
ছোৱালীৰ 'মামা', হবৰ কাৰণহে ভয় সৈছিলো।

কিন্তু নিশাই আলোকৰ চেতনা বুধাই আনে। নিশাই কয় "কি ভাবিছে
আলোক মামা? মোক আভি খুব ভাল দেখাইছে নেকি?"

নিজক নিজৰ চিন্তা বিলাকৰ পৰা মুক্ত কৰিবৰ চেষ্টা কৰি আলোকে কয়—
"আভি? কিয়? ভোমাকতো মই আগৰে পৰা, লগায় ভালৈয়ে দেখি আহিছো।"

মুহু ইহাৰিবে নিশাই কয়—"আগেয়ে আপুনি মোক ভাল দেখা নাছিল,
সেই কথাৰ নতুন প্ৰমাণ বিচাৰিবৰ লক্ষ্যৰ আছে জানো? আক এতিয়া যে
আপুনি মোক ভাল দেখিব নোৱাৰে সেইটো মই এনেয়ে বুজি পাওঁ মামা।"

"কিয় সেইদৰে কৈছা নিশা?"

"ভাঙৰ লগত মোৰ বিয়া হৈ যোৱা কথাটো জানো অস্বীকাৰ কৰিবৰ
কিবা উপায় আছে?"

আলোক নিবৰ হৈ যায়। কি নিহুৰ কথাবোৰ ভাবিবলৈ আবদ্ধ কৰিছে
নিশাই। নিশাক ভাল লাগিব লাগিলে জানো ভাঙৰ লগত নিশাৰ সম্পৰ্ক
অস্বীকাৰ কৰিব লাগিব? নিশাক আগৈয়েও মই ভাল দেখিছিলো, আগৈয়েও
মোৰ ভাল লাগিছিল, এতিয়াও ভাল লাগে। হয়তো নিশাক ভাল লগাব
মুহুৰ্ভটোত মোৰ ভাঙৰ ঈৰ্ষণ কৰা পাহৰি বাবৰ মন যায়, কিন্তু নিশাই
ভাঙৰক পাহৰিব কেনেকৈ? পাহৰিবই বা কিয়?

আলোকে কোনো ভীষন কথাৰ অৱত্যাৰণা নকৰে, কথাবোৰ সহজ কৰি
আনিবলৈ চেষ্টা কৰে। নিশাক সহজ হৈ থাকিবলৈ বিব লাগিব। যিহে দিহে
নিশা অলপ বেছি তাৱণ্ণৰ হৈ গৈছে। অৱশ্যে তাৰ কোনো প্ৰত্যক্ষ কাৰণ
আলোকে বিচাৰি নেশায়।

আলোকে কবিতাৰ কথা উলিয়ায়। কোন বৈশ্ব কোন জন কবিৰে কি
নতুন পুথিভৰ্তীয়ে কবিতা লিখিবলৈ সৈছে তাৰ কাহিনী কবলৈ লয়। নিশাই

জনৈ হায়ঃ। তব শিহ্নত কহ, “কিটোক মান্য, কবিতা মই বৰ বেছি বুজি
নেপাও, পঢ়া জনানো কিমান? কিন্তু আপুনি লিখে কাৰণেই আৰু আপুনি
ভাল পায় কাৰণেই যয়ো কবিতা এসময়ত খুউৰ ভাল পাইছিলো। হোৱালী
জনীৰ নামো দিলো কবিতা—”

“আৰু আজিকালি?”

“আজিকালি আপুনি ওকালতিহে কৰে, নতুন কবিতা লিখিছে জানো?”

আলোকে অলপ লাজ পায়—“এবা নিশা, নানা কামত ব্যস্ত থাকি আজি-
কালি লিখামেলা কবিবৰ আজকিকে নোপোৱা হৈছে, আৰু জানাই তো,
কবিতা যেতিয়াই তেতিয়াই লিখিব নোৱাৰি।”

অলপ পৰ মনে মনে থাকি নিশাই কয় “এবা, মই বৰ ভুল ভাবি আছিলো।
মই ভাবিছিলো মই আপোনাৰ পৰা দূৰলৈ আঁতৰি অহাৰ পিছত আপুনি
কবিতা লিখিব। মোৰ ভুল হৈছিল।”

আলোকে নিশাৰ মুখলৈ চালে। নিশাই অলপটো কথা কিছুমান স্পষ্টভাৱে
কৰ্মলৈ আৱদ্ধ কৰিছে।

“তুমি কি কৈছা মই বুজিবই পৰা নাই নিশা—”

“ইমান সহজকৈ কৈছো তেওঁ বুজিব পৰা নাই নে? বুজাই কম?” দুৰ
জোকাৰি নিশাই লোধে, আলোকে তলমূৰ কৰি মনে মনে থাকে।

নিশাই লাহে লাহে কয়—“ভাবিছিলো এতিয়াও ভাবো আপুনি যোক ভাল
পাইছিল আৰু সেইবধি মই নোহোৱা হলে যোক উদ্বেগ কৰি আপুনি মৰমৰ
কবিতা লিখিব। আমিষে কি অসম্ভৱ কথাবোৰ ভাবো কেতিয়াবা।”

নিশাৰ কথাই আলোকক নিবৰ কৰি পেলায়। নিশা মোৰ জীৱনৰ মাজলৈ
আহিবলৈ নেপালে, আহিবলৈ বিচাৰিছে মোৰ কবিতাৰ মাজলৈ। কিন্তু তাৰ
কাৰণে মোৰ প্ৰেৰণা নোহোৱা হ’ল কিয়?

আলোকে নিজকে ক’লে—মই উকিল হৈ পৰিছো, বাৰগাৱী হৈ পৰিছো।
জীৱনৰ তুচ্ছতাৰ মাজত আত্মতৃপ্তিৰ মোহ বচনা কৰিছো। এইটোতো
জীৱনৰ পথ নহয়—বুজুৰ পথ। কিন্তু এনেদৰে বুজুৰ হাতত জুৰ বৃত্তাব
হাতত নিজক সমৰ্পণ কৰি দিবৰ কাৰণেই জানো মই আহিছিলো? টকাৰ
মাজত তো জীৱনৰ মহত্বপূৰ্ণ বিস্তাৰ নাই,—আছে নঃকীৰ্ত্তা। পৃথিৱীভৰো
আমাৰ লকলোৱে টকা বটে, টকাৰ কাৰণে জীৱনটো ধৰ কৰি বিক্ৰে, ময়ো
ক্লেটল সেই সহজ পথৰ শাৰীলৈ নামি আহিছো।? বিজ্ঞানৰ পথ কি?

নিশা বেছি বুজি বেছি জীৱন্ত হৈ মোৰ কবিতাৰ মাজলৈ জী উঠিব। হৰুতো

কিন্তু ক'ৰে বন্ধন' যোৱা কিলকিব কৰে বহি অহা। মাথুৰটোৱা পুৰণি কীৰ্ত্তি।
উকিল অৰোৰেই সহৰ—অহি আলোকো হৈ নিভক আঁঠিৰ কৰিছে।

কিন্তু তাৰ অৰলখন জানো নিশা ?

আলোকে নিশাক কিবা এটা ক'ব দেখাও, কিবা এটা হুহিব বোঁতে। কিন্তু
একটো আলোকে নিজেই বিচাৰি বোপায়া হয়।

সাৰাজিক তাৰে আজি নিশা কীৰ্ত্তন। নীতিবৰ্ণ সকলো কালৰ বিবেচনাই
আজি নিশা আৰু আলোকৰ মাজত হুহুংহু আঁচীৰ বচনা কৰিছে। দুয়ো
হয়তো একেলগে সন্ধানই জীৱনৰ প্ৰথম আগবাঢ়িব, কিন্তু দুয়োৰে মাজত বৈ
যাৰ এই আকাশচুম্বী আঁচীৰ—অনতিক্ৰিয়া, অনধিগ্ৰহণ ! এই আঁচীৰ ভাঙ্গাৰ
দৰে দুৰ্নিবাৰ।

আলোকে দৰটোৰ নিবৰতাৰ মাজত অকলশৰে বহি লৈ কবিতা লিখিব
চেষ্টা কৰিলে কিন্তু তাৰ ভাৱৰোৰ খেলিযালি হৈ যায়। নিশাজনী দিনে
দিনে অৰোধ্য হৈ পৰিছে। সদায় কিবা এটা অকথ্য উদ্বেগনাত উদ্বেজিত,
অব্যক্ত বেদনাত বিবৰ। কেতিয়াবা আলোকৰ ওচৰত গৰু হোৱালীৰ দৰে
আবদাৰ কৰে, কেতিয়াবা আলোকক বহুদূৰ আগবাঢ়ি বৃষ্টিৰ দৰে গহীন উপদেশ
নিৰ্দেশ দিয়ে, কেতিয়াবা আলোকৰ লগত কৰে দলবলত কাৰিয়া।

আলোক হুহু বা হুহু নহয়, হয় আশ্চৰ্য্য, বিবিত। কি হৈছে নিশাৰ !
ইমান সহজ, নিশাজনী এনে চকল হৈ পৰিছে কিয় ?

এবাৰ আলোকে ভাবিলে, এই বিবৰে ডাক্তৰ হুহুইনৰ লগত পৰামৰ্শ
কৰিব নেকি ? কিন্তু নিশাৰ তেনে কোনো বেমাৰ হোৱা নাই। ই কেৱল
নিশাৰ মনৰ সাম্প্ৰতিক চাকলা। এবাৰ ভাবিলে ডাক্তৰলৈ গিৰিব। কিন্তু
ডাক্তৰে কি ভাবিব ? হয়তো ডাক্তৰো অস্থিৰ হৈ পৰিব। আৰু হয়তো পৰামৰ্শ
এবি ধৈ নিশাৰ ওচৰলৈ দৌৰি উলটি আহিব।

হঠাৎ আলোক লগত হৈ উঠিল। নিশাৰ কাষত ডাক্তৰ থকা কথাটো
যেন হঠাৎ আলোকে লহু কৰিব নোৱাৰা যেন অহুতৰ কৰিলে। ডাক্তৰ নাই,
নিশাক কাষত ডাক্তৰ কোনো দিন নাছিল, কোনোদিন নেথাকে। নিশাক
মই বিচাৰি পাইছিলো। নিশাক আৱিষ্কাৰ কৰিছিল যোৰ অন্তৰে—যোৰ
জালে। ডাক্তৰ কোন ?

ভাবি ভাবি আলোক চকল হৈ পৰে।

হুহু আৰু একেৰাৰ বাখীৰ ভিতৰতে। মাজতে মাজ বাহৰ আৰু পুৰণি হুহু
চকলবাখৰ। অকোণাকল পুৰণি কালে হুহু উললনী, অকিৰ আৱনৰ হুহু

অধীৰতা। নিশা আৰু আলোক—আলোক আৰু নিশা। মিহীতৰ পৃথিৱীত
আৰু কোনো নাই—ঈৰ্ষা নাই, কবিতা নাই, নীৰা নাই, বাছীয়েট নাই, যাত্ৰা
নাই, বন্দনা নাই—কোনো নাই।

চিন্তাৰ শেষ নাই। কল্পনাৰ পাৰ নাই। তথাপি আলোকে কবিতা
লিখিব নোৱাৰে। কবিতাৰ আঁত হেৰাই গৈছে ক'বাত। আঙিও জানে
নিশাই মোক ভাল পায়? মোৰ মৰম বিচাৰে? কিন্তু ডাক্তৰৰ লগত এই
কেইবছৰৰ ইমান যথুৰ দাম্পত্য সম্পৰ্কটোৰ জানো কোনো অৰ্থ নাই।

নাই, নাই, ই মোৰ দুৰ্বলতা। নিশাই পৰীক্ষা কৰিছে—মোৰ মনৰ বল
জুখি চাইছে। ই কিন্তু বৰ নিষ্ঠুৰ পৰীক্ষা নিশা। সকলোৰে ক্ষেত্ৰত অভিনয়
ভাল লাগে, কিন্তু হৃদয়ৰ ক্ষেত্ৰত, মৰমৰ ক্ষেত্ৰত পৰীক্ষা মাৰাত্মক। এই
পৰীক্ষা অতি নিষ্ঠুৰ—আলোকে নিজকে কয়।

নিশাই চিনেমা চাবলৈকো প্ৰায়ে আলোকক লগ লয়। আলোকৰ আপত্তি
কুৰিও উপায় নাই। কোনো কথাত নিশাক বাধা দিব বা আপত্তি দৰ্শাব
শক্তি যেন আলোকৰ নোহোৱাতৈ গৈছে। আলোকৰ ভালো লাগে।
শান্ত সময়। নিশা নিৰবে বহি থাকে আলোকৰ গাৰ কাষত। তাইৰ চকল
দেহটোৰ সান্নিধ্যৰ কোমল উত্তেজনাখিনি সি স্পষ্টভাৱেই উপলব্ধি কৰে। ছবি
চলি থকা সময়ত সি নিশাৰ মুখলৈ চায়। নিশায়ো ঘূৰি তাৰ কালে চায়। সি
অলপ বিব্ৰত হয়। নিশাই মিচিকাই হাঁহে।

ভাল ছবি নিশাই এখনো বাদ নিদিয়। আলোকে স্পষ্ট ভাৱেই অহুভব
কৰে তাৰ মনৰ মাজত এটা বেলেগ মানুহৰ জন্ম হৈছে। সেই মানুহটো
কোনোবা এটা বক্তা আদিম মানুহৰ উক্তৰ পুৰুষ, সি দিনে দিনে আগবাঢ়ি আহি
আছে—তাৰ অহাক বাধা দিবৰ কোনো উপায়, কোনো শক্তি আলোকৰ
হাতত নাই।

আলোকে আইনৰ কিতাপবোৰৰ মাজত আঙুলি লবলৈ বিচাৰিলে, ঐক ল,
ৰোয়াল ল, হিন্দু ল, মেহমেদান ল,—পৃথিৱীত কিমান আইন। এই আইনবোৰে
মানুহে কত হেতাৱ বছৰ ধৰি মানুহক আঙুৰি বাধিব, বন্ধী কৰি বাধিব
চেষ্টা কৰি আহিছে। কিন্তু আইনজৰ্জক মানুহ নগাই ডাঙৰ। আইনে জীৱনত
তুল সুখবাবৰ চেষ্টা কৰিব পাৰে কিন্তু তুলবোৰৰ পৰা মানুহক বন্ধা কৰিব
নোৱাৰে। পাৰে জানো?

আইন আৰু কবিতা—ইটা বিপৰীতমুখী শক্তি। কবিতাই মানুহক বন্ধন-
মুক্ত কৰিবলৈ বিচাৰে, জীৱনক গছ কৰি, ফুল কৰি সুমিৰ্ণৰ বিজৰে। কবিতা

জগতখনক পিছলৈ থৈ কবিতাই অসংকীৰ্ণ জগতখনক সত্যৰ পৰিমানে হৃদয়
কবি জুলিবলৈ বিচাৰে।

আক আইনে? আইনে জীৱনক নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবলৈ বিচাৰে, সংকীৰ্ণ
কবিতালৈ বিচাৰে। জীৱনটোঁকি বৃত্ত পাৰ্ৱত্য নিজৰা ওচাই, ঠেক খাল কবি
পেলাবলৈ বিচাৰে। আলোকে নিজকে হুৱিলে এই দৃষ্টিৰ জানো সন্মত
কিবা সম্ভাৱনা আছে?

কিন্তু আজিৰ দিনত মাহুৰ জীৱন অৰ্থ নহয়, খণ্ড খণ্ড। আজিৰ মাহুৰ
বহুকণী। উকিল চৌবিশ বটাই উকিল নহয়। কবি দিন-বাতিয়ে কবি
নহয়। আজিৰ জীৱনত প্ৰতিটো বৃহত্তৰ স্বকীয়। অতিৰিক্ত স্বকীয় কবি লোৱাব
নামেই বাস্তৱবাদী হোৱা। সন্মতৰ পথ নাই। কিন্তু জীৱনৰ প্ৰতিটো
অৱস্থাক, তাৰ নিজস্বতাক মানি লব লাগিব। বৰ্ত্তমানৰ জানো অতীতৰ বৃত্ত
জন্ম হয়? নহয় অতীতো স্বকীয়, বৰ্ত্তমানো স্বকীয়। বাতিৰ বৃত্ত দিনৰ
জন্ম কোনোদিন হোৱা নাই। বাতিৰ শেষত আছে দিন—দিনৰ বাতিৰ লগত
কোনো সম্পৰ্ক নাই। প্ৰতিটো স্বতন্ত্ৰ।

আগুৰি নোহোৱা বহুত চিন্তা আলোকৰ মনলৈ আহে।

কুঁহিয়াৰ আৰু গুৰ, গুৰ আৰু চেনি—প্ৰতিটো বৃত্ত জানো একেবোৰেই
সম্পৰ্কহীন? চেনিৰ বৃত্ত জানো কুঁহিয়াৰৰ অতিৰিক্ত লুকাই থকা নাই?
কুঁহিয়াৰৰ বৃত্ত জানো চেনিৰ সম্ভাৱনা নাই? ভেঁৰে ক'ত আছে বৃত্তৰ
অসংকীৰ্ণতা, নিজস্বতা?

আলোকে কেতিয়াবা নিশাক কৈ দিয়ে “নিশা, মই একো বুজিব পৰা নাই।”
তাৰ কথাৰ এক প্ৰকাৰ উৰাই দি নিশাই উজ্জলভাৱে কৈ উঠে—“বুজিব পৰা
নাই? বুজিবলৈ আছে কি? বুজিছে, কিন্তু মই জানো—আপুনি বৰ
ভয়ানক।”

* * * *

কাছাৰীৰ পৰা বৃষি আহোতে আলোকৰ গধূলিয়েই হ'ল।

নব্বৈৰ মাহৰ চুটি দিন, কাছাৰী শেষ কবি আলোকে দৰ্জিৰ ভাত
লোৱাই নতুনকৈ চিলাবলৈ দিয়া গৰম চুটবোৰ লৈ আহিল। দৰ্জিৰ
দোকানত হঠাৎ আলোকৰ মনত পৰিল যে জীৱনৰ বোম্বাৰ্শ পিছৰ পৰা
নিশাই এটাও নতুন কাপোৰ-কানি লোৱা নাই। পুৰণিবাককে পিন্ধি আছে।
অৱশ্যে নিশাৰ পুৰণি কাপোৰ-কানি বহুত আছে। কাপোৰ-কানি দামী।
সেই বুলি সদায়েই পুৰণি কাপোৰকে পিন্ধি থাকি বোৱা বেজাৰ জন্ম।

মোকাল এখনৰ পৰা আলোকে বিশেষ নেজাৰি নিশাৰ কাৰণে এখন উলৰ
কাৰ্ক'কিনিলে, ডীপ-চক্লেট বঙৰ। মনতে ভাবিলে এইটো বং নিশাই ভাল
পাব।

আজি দুটা মোকৰ্ণমাৰ আবওমেণ্ট আছিল। আলোকে টকাও পালে
বথেষ্ট। কাৰ্ক'বনৰ কাৰণে টকা বত্ৰিখটা ধৰচ কৰি বেয়া নাপালে।

নিশাৰ বিয়াততো মই একো দিব নোৱাৰিলো।

ঘৰলৈ আহি আলোকে নতুন ছুটজোৰ পিন্ধি চালে। তাকেই হৈছে।
Ash Colour-ৰ উলৰ কাপোৰ আলোকৰ ভাল লাগে।

কাপোৰ লাভ সি হুৰুলিলে। হাতত কাৰ্ক'বনৰ টোপোলাটো লৈ আলোক
নিশাৰ ঘৰলৈ গ'ল।

পৰ্টিক'ত উঠি আলোকে অস্ত দিনাৰ দৰে লকটৈ মাতিলে—“নিশা।”

কাৰো মাত নাই। নিশা ক'ববাত হুৰিবলৈ গ'ল নেকি? কিন্তু অকলতো
নিশা হুৰিবলৈ কাহানিও নেদায়। তাতে আজি মাৰীমেট নাই, বাকনি
ল'বাটোও নাই।

আলোক ভিতৰলৈ লোমাই গ'ল। কিবা কিতাপ এখন আগত লৈ
কবিতা এনেই বহি আছে।

“মা ক'ত আছে কবিতা?”

কবিতাই মূৰ তুলি চালে, মাকৰ দৰেই কবিতায়ো আলোকক “মামা”
বোলে।

“লেইয়া কি মামা?” কবিতাই আলোকৰ হাতত কাগজেৰে মেৰিয়াই
অনা কাৰ্ক'বন দেখুৱাই অহিলে।

“মা নাই নেকি?”

“আছে, মাৰ গা ভাল নাই—ভাইটিৰ লগত গুই আছে।”

“চাহ খালা?”

“হু—”

“মাই খালে?”

“হু—”

“আমাৰ ঘোহন আছিলেনে।”

“ওঁ বাহনিনী-পালত আছে—ভাত বনাইছে।”

“তোমাৰ টোপনি আছিলে নেকি? হুতৰা বেই। ভাত খাই ভবা,
এতিয়া পকা।”

আলোকে অন্ধ শিৰাৰ বৰেই জেপৰ পৰা উলিয়াই লওঁক ছটাৰাম কবিতাক দিলে।

নিশাৰ কোঠাৰ লাইট জলোৱা নাই। মাত্ৰ কোঠাৰ লাইটৰ কীণ পোহৰ অলপ দুৰাৰুৰ পৰাইনি সৰুৰৈ আহি কোঠাটোৰ ভিতৰত পৰিছেহি। কোঠাটো পোহৰ হোৱা নাই, কিন্তু অন্ধাৰ হৈও থকা নাই।

আলোক কোঠাটোলৈ সোমাই গ'ল।

বিচনাখনতে ডিঙিলৈকে লেপ এখন লৈ নিশা শুই আছে।

“নিশা”—আলোকে মাতিিলে।

নিশাৰ ঘেন চৌপনি।

আকৌ আলোক মাতিিলে—“নিশা।”

নিশাই চকু ছটা মেলি চালে আৰু সৰুৰৈ মাতিিলে—“মামা নেকি ? বহক।”

“শুই আহা কিয় ? গাটো ভাল লগা নাই নেকি ?”

চকীখন চপাই আনি বহিব খুজি আলোকে সুধিলে, “নাইটটো জলাই দিওনে ?”

“ওঃহা, লাইট নজলাব, বৰ চকুত ধৰে।”

আলোক বহিল, নিশাৰ মাতটো দুৰ্বল—অস্থ হোৱা মাথুহৰ নিচিনা।

“কি হৈছে নিশা ?” অলপ ব্যগ্ৰ হৈয়ে আলোকে সুধিলে।

“হাৰ্ট পেল্‌পিটেছন্। বহুত স্নিৰ মূৰত আঁজি ধৰিলে।”

“কিয়ান সময়ত ?”

“লক্ষ্মীৰ সময়তে।”

“এতিয়া অলপ ভাল লাগিছেনে ?”

“অলপ ভাল লাগিছে। কিন্তু একেবাবে এৰা নাই। এতিয়াও পেল্‌পিটেছন, অলপ হৈ আছে।”

“কথা নকবা, কথা কোৱা বেয়া।”

অলপ পৰ নিশা মনে মনে থাকিল। তাৰ পিছত ক'লে—“শিলাচত মুক'জ-পানী আছে দিয়ক চোন।”

মূৰ নিভানত থকা সৰু টিমুখনৰ পৰা আলোকে মুক'জৰ চৰ্বত শিলাচ নিশাক দিলে।

“ব'ব, শুই অলপ বহোঁ নহলে কেনেকৈ থাক।”

“বহিব পাৰিবা জানো ?”

“অকণমান বুকটোত ধৰি দিয়কচোন—বৰ দুৰ্বল লাগিছে।”

আলোকে নিশাৰ মুখটো ধাঙি ধৰিলে। নিশা বহিল আৰু আলোকৰ
পৰা চৰ্বত গিলাচ লৈ লাহে লাহে পী খালে।

“অলপ বহি থাকিব। নে কি ?”

নিশাই ক’লে—“মুখটো বুধাই আছে। বহি থাকিলে পৰি যাম।”

কিন্তু নিশাই শুধৰ বন্ধ নকৰিলে। লাহে লাহে ক’লে—“অকণমান বহো।
আপুনি বহি মোক ধৰি থাককচোন।”

আলোক বিচিনাতে বহিল, নিশাই অলপভাৱে আলোকৰ বুকুতে আঁঠু
বহি থাকিবৰ চেষ্টা কৰিলে।

কিছুপৰ নিৰৱে কাটি গ’ল।

“এতিয়া অলপ ভাল লাগিছেনে নিশা ?” নিশাৰ মুখৰ ওচৰলৈ মূখ নি
আলোকে হুঁহিলে।

চকু দুটা মুদি নিশা আলোকৰ বুকুতে পৰি আছিল। লাহে লাহে চকু
নেমেলাটকয়ে নিশাই ক’লে, “অলপ ভাল পাইছো, “কিন্তু একেবাৰে এৰা নাই
জিহ্বা—”

নিশাই আলোকৰ সোঁহাতখন নিজৰ হাতত ললে, আৰু নি নিজৰ বুকুত
হেঁচি ধৰিলে অলপভাৱে।

আলোকে অহুমান কৰিলে এতিয়াও অলপ পাৰ্শ্বপটেছন হৈ আছে।

আলোকৰ হঠাৎ যেন চেতনা হ’ল। আত্মাৰ কোঠাটোত নিশাৰ বিচিনাত
বহি, বুকুৰ মাজত নিশাক লাৰাটি লৈ, সোঁহাতেৰে নিশাৰ বুকুৰ কঁপনি অহুভৰ
কৰিবৰ এই চেষ্টা।

“মাহীমেট নাই, বাহুনি টো নাই—অকণ মানটো শুই আছে।”

আলোকৰ কাণমূৰ গৰম হৈ উঠিল। তাৰ যেন এটা অজানিত ভয়ত গাটো
কঁপি উঠিল এবাৰ।

লাহে লাহে আলোকে নিশাৰ বুকুৰ পৰা হাতখন একবাই আনিবৰ চেষ্টা
কৰিলে।

গম পায়ে যেন নিশাই ক’লে—“অলপ ধৰি থাককচোন। ভাল লাগিছে।”
আৰু অলপভাৱে নিশাই আলোকৰ বুকুত নিজক এৰি দিলে। অপ্রস্তুতভাৱে
আলোকে নিশাৰ কোমল দেহাটোৰ চকল উত্তাপখিনি অহুভৰ কৰি বাব ধৰিলে।

সেইমুহূৰ্ত্তে পৰি থাকি নিশাই ক’লে, “জানে মাৰা, কালি ধাঙি মোৰ
একেবাৰে টোপনি নাছিল। কি কথাবোৰ বে ভাবিছিলি কৰ্তায়ে, টোপনি ধঙি
হলেই হাৰ্ট-ট্ৰাকল হয়।”

“টোপনি নাছিল কি?”

“আপোনাৰ জানো আছিল?”

“যোব? তাৰ মানে?” নিশাৰ মুখলৈ আন্ধাৰৰ মাৰ্ভেদিয়ে আলোক
চালে আৰু নিশাৰ কথাবাবৰ অৰ্থটো বুজিবৰ চেষ্টা কৰিলে।

ইহাৰ নিচিনা কৰি নিশাই ক’লে, “অ’ আপোনাৰ ভেতৰে টোপনি
আছিল? মই আকৌ ভাবিছিলো যোব বেতিয়া কিবাকিবি বোব ভাবি
টোপনি নাছিল—আপোনাবো নাই অহা কিজানি—”

নিশাই আলোকলৈ আধামুঠা চকুদুটা তুলি চালে, আলোকে অন্ধতৰ
কৰিলে যেন চুমা ধাবৰ কাৰণেহে নিশাই ঠুঠ দুটা আগবঢ়াই দিছে।

লাহে লাহে আলোকে নিশাৰ বুকুৰ মাজৰ পৰা হাতখন একবাই আনিলে।
আৰু নিশাৰ মুখৰ ওচৰত মুখখন বাধি ক’লে—“যোবো ভাল টোপনি অহা
নাছিল নিশা। বাক, এতিয়া অলপ উই থাক। তাত থাবা নহয়?”

“মই তাত নেখাওঁ।”

কথাবাব এনে ধৰণে নিশাই ক’লে যেন তাৰ এটা অস্ত ইংসিত আছে।

নিশাই যেন এইটো মুহূৰ্তত পেটৰ কুখাৰ কথা পাহৰি গৈছে। যেন অস্ত
এটা দুৰ্ভাৰ কুখাই নিশাক বিহ্বল কৰি তুলিছে। নিশাৰ আধামুঠা চকুৰ
চাৰনিত আলোকে দেখিলে হাতাৰ যুগৰ অনিবাৰণ কামনাৰ জুই।

আলোক সচকিত হৈ উঠিল।

আলোকে নিশাক জ্বাই দিলে। পুনৰ দুৰ্বল অলপভাৱে নিশা উই পৰিল।
আলোকে নিশাৰ গাত লেপখন ভালকৈ দি দিলে।

কোঠাটোৰ পৰা আলোক ওলাই আহিল। পোহৰলৈ আহি আলোকে
অন্ধতৰ কৰিলে যে সি বহুত দিন ক’বাবৰ এটা বহুতময় আন্ধাৰ কোঠাত দোবাই
আছিল—বহুত অবোধা মায়াট, বহুত নাম-নোহোৱা অদৃষ্ট হাতে তাক যেন
ধৰি ৰাখিছিল। সি আৰু তাৰ পৰা মুক্ত হৈ আহিছে।

আলোকে দেখিলে কবিতাই বহাতে টোপনিত মূৰ তুলিয়াইছে। কবিতা
জনীলৈ তাৰ মৰম লাগিল। সি কবিতাক কোলাত লৈ বিচ্যাত জ্বাই দিলেগৈ।

আলোক আকৌ এবাৰ নিশাৰ বিচনাৰ ওচৰলৈ গ’ল। অলপ পৰ বৈ নিশাৰ
মুখৰ কালে চাই ব’ল, তাৰ পিছত ওলাই আহিল।

আলোকে নিজৰ অৰ্ধটোৰ কালে চালে। নককৈ এটা লাইট বাতৰ তাত
জলি আছে। পাছলৈ ফুৰলীয়ে চাৰিও দিশ চাকি ৰাখিছে।

আকৌ আলোকৰ চকুত পৰিল মাজত থকা বাতৰ-পুৰণি চফোকাৰ অন্ধ

যেন কুঁহলীৰ মাজত নোহোৱা হৈ পৰিছে। সি অস্থিত কৰিলে যেন বিশাৰ কৰ আৰু তাৰ বৰৰ মাজত কোনো বেৰা-চকোৱা, কোনো দিনেই নাছিল। কিবা আগভুবি নোহোৱা কথা কিছুমান ভাবি আলোকে কৱিতা বহা চকীখনতে বহি থাকিল—বহুত পৰ, এনেয়েই কৱিতাই পঢ়া কিতাপটোৰ পাত লুটিয়ালে। চাৰিওফালে যেন কিছুমান অস্থিত শব্দই কিবা গান গাইছে। সি একো বুজা নাই; একোকে বুজি পোৱা নাই।

মোহনে তাৰ ভয়গত। ভংগ কৰি দি মাতিলেহি। “হাব, ভাত উলিয়ায় নেকি?”

“ভাত? ঠুং, হল নেকি? বাক দিহা কৰগৈ।”

মোহন শুচি গ’ল। আলোক বহাৰ পৰা উঠিল। আকৌ নিশাৰ বিচনাৰ কাষলৈ আহিল।

এইদৰে নিঃসংকোচে আলোকে নিশাৰ কপালত সোঁহাতখন দিলে। নিশা যেন অলপ জিকাৰ খাই উঠিল।

আলোকে মাতিলে “ভাত উলিয়াইছে—উঠিবানে নিশা?”

নিশাই চকু মেলি চালে।

“লাইটটো জলাই দিয়ক চোন।”

আলোকে চুইচটো টিপি দিলে।

লাহে লাহে নিশা বিচনাতে বহিল। নিশা বৰ অৱশ আৰু দুৰ্বল, যেন বহুত দিনৰ টোপনি খতিৰ পিছত অলপ টোপনি গৈ এতিয়া সাঁৰ পাইছে।

“এতিয়া, অলপ ভাল লাগিছেনে বাক?”

এটা কৰণ হাঁহি ঠুঙত বিৰিডাই নিশাই ক’লে, “ইমান সোনকালে মৰিম বুলি ভাবিছেনেকি? নমবো”।

“হিঃ বাজে কথাবোৰ নক’বাচোন।”

নিশাৰ গাৰ কাপোৰ-কানি সংযত কৰি লবলৈ দি আলোক কোঠাটোৰ পৰা ওলাই আহিল।

নিশাই হুহিলে, “কৱিতা উলেনেকি?”

“অখনিয়ে উলৈ।”

“বহুত দিন ধৰা নাছিল। আজি হঠাৎ ধকিলে—একেবাৰে কাহিল কৰি দিলে। বাস্তি কিমান হ’ল?”

আলোকৰ হাতৰ ঘড়ীটোত চাক্ষুণ্য, বাজিছে। আকৌ মোহন আহি হুহিলে, “ভাত উলিয়াওৱে?”

আলোকে নিশাব হুথলৈ চালে, “যোক অলপ পৰৰ পুৰীয়ে লৈক দিবা
মোহন ? মই ভাত নাখাও। মাযাক ভাত দিয়া।”

হুৱো উঠি গৈ ভাত খোৱা যেকৰ কাষত বহিলগৈ।

“অস্থ হলে ভাতকক মতাৰ লাগে।”

“হাৰ্টৰ বেমাৰ, ভাতৰে একো কৰিব নোৱাৰে। ক’বানি আছে তাৰে
কেইটোপালমান আৰু মুক’জ খাই নিভাল মাখি পৰি থাকিব লাগে।”

“কট হয়, নহয় ?” আলোকে হুথিলে।

নিশাই হাঁহিলে। ককণ হাঁহি—মাঘৰ শেষৰ কৌণ ব’ম্বৰ নৰেই শান্ত।

“হাৰ্টৰ বেমাৰ। ধৰিলে মৰিম যেন লাগে—যেন এতিয়াই টপাহটো বন্ধ হৈ
যাব। মোৰ কিন্তু মৰিবৰ মন নেযায়।”

আলোক তাৰ পৰা উঠি গ’ল, আৰু কাগজেৰে মেৰিওৱা টোপোলাটো
আনি নিশাব হাতত দিলে।

আলোকৰ চকুলৈ চাই নিশাই টোপোলাটো খুলিলে।

“কাৰ ?” স্বাক’খন চকুৰ আগত দাঙি ধৰি নিশাই হুথিলে।

“আকনো মোৰ কোন আছে ?”

নিশাই চকুৰ কোণেদি এবাৰ আলোকৰ ফালে চালে।

লাহে লাহে নিশাই ক’লে, “আজি দিছে ! আগতে নিমিলে কিয় ?”

“আগতে ? কেতিয়া ?”

“বেতিয়া মোৰো আপোনাৰ বাহিৰে কোনো নাছিল ?”

“ভেতিয়া মই বুজা নাছিলো নিশা—” আলোকে ফুৰ মাতেৰে ক’লে।

“এতিয়াওতো আপুনি একো বুজা নাই—”

আলোকে নিশাব হুথলৈ চালে। নিশাই আলোকক গাত নতুন চুটজোৰ
দেখি বিচকাই হাঁহিলে।

“মনৰ অভাৱটো জানো কাপোৰ দি ঢাকিব পাৰি ?”

ভাত খাই উঠাৰ পিছত আলোকক নিশাই ক’লে, “অকলে যোৰ জ্ব
লাগে। আজি আপুনি ইয়াতে থাকক, লো ভেবেভৰ বিচনাখনতে জই
থাকিব। মই শোওঁগৈ।”

। একত্ৰিশ ।

স্বপ্নৰ নিশা।

বহুত দিনৰ মূৰত যোৰ চিঠিখন পাই নিশ্চয় অলপ আচৰিত হ'ব। ভূমিতো আজিকালি মোটল নিলিখাই। এৰা কথা বতৰা পাতিবলৈ কোনো নেখাকিলে, অকলশৰীয়া হৈ থাকিব লগীয়া হ'লে হে বন্ধু বান্ধবীলৈ চিঠি লিখিব লগীয়া হয়।

তিনিছো বোলে আলোকমামা তাতে তোমালোকৰ লগতে আছে। ভেখেত থকাৰ কাৰণে নিশ্চয় তোমাৰ ভাল লাগিব পায়। অৱশ্যে আজিকালিও ভেখেত কৰি হৈ আছেনে নাই কব নোৱাৰো। ওকালতিত খুউৰ পইছা কৰিছে বোলে। বহুত দিন লগ পোৱা নাই। আজিকালিতো ডিক্ৰগড় নেৰেই।

তোমাৰ গা নিশ্চয় ভালৈ আছে। কবিতাজনী ধুনীয়াজনী হ'ব পায় চাগৈ। অ' অহা বৰদিনৰ বহুত এবাৰ সেইকালে যাৰ পাবো। মাৰ অস্থ—কিবা অপাৰেছন কৰাৰ লাগিব হ'বল। আজিকালিতো অস্ত্ৰ চিকিৎসা নাই। বোগ হ'লেই কাটি চিঙি পেলাই দিয়ে। বেয়া নহয়। নহয় নে বাক ?

আশা কৰো তেতিয়া তাতে থাকিবা। তোমাৰ অস্থৰিখা নহলে কেইদিন মানৰ কাৰণে তোমাৰ তাতে থাকিম। এইকালে সকলোৰে ভাল।

ইতি—

—মায়া

চিঠিখন আগতলৈ নিশা বহি আছিল খিবিকীখনৰ কাষতে। ঘৰটো নিয়াওমাও। আলোক নাই। তিনদিনৰ কাৰণে ঘৰলৈ গৈছে। কাছাৰী বন্ধ আছে। আজি আলোক আহি পোৱাৰ কথা। কবিতা শুইছে। ছপৰীয়া তাত থাই উঠি ডাই চৌপনি গৈছে—নিশাৰ ওচৰতে।

নিশাই কবিতালৈ চালে। কবিতাও ধুনীয়াজনী হ'ব, যদি ভালৈ থাকে। চাওঁতে চাওঁতে ডাইৰ পাঁচ বছৰ পাৰ হৈ গ'ল। ইঃ যোৰ বিয়া হোৱা ছবছৰ হৈ গ'লনে ? এৰা, ডাক্তৰ থাকবে চাওঁতে চাওঁতে এবছৰ হ'বহি এতিয়া। এবছৰ হ'বহি ? নহয়, নহয়, আঠ মাহ হৈছে। আঠ মাহে এবছৰ নহয়।

কিন্তু আক চানি বাহৰ যুগলতো একতৰ হ'ব। তাৰ আক একতৰ পিছত হব
হ'বহৰ। তাৰ পিছত ডাক্তৰ হ'ব আহিব।

নিশা উঠি যিৱ দিলে।

মায়াৰ স্তিৰ্থন ডাক্তৰ কবি কেজন প্ৰয়াসত জুৰুৱাই থলে নিশাই।

ডাক্তৰ হ'ব আহিব।

তাৰ পিছত? তাৰ পিছত আবহ হ'ব এটা অবিচিত্ৰ লামাৰণ জীৱন।
আবহ হ'ব দাম্পত্য জীৱনৰ প্ৰাচীন নিষম পুনৰাবৃত্তি। ডাক্তৰে মোক মৰম
কৰিব, মৰমৰ কথা ক'ব। মোক পাবলৈ লহুত প্ৰয়াস কৰি অবাধে জৰী হ'ব।
আক দেইদৰে মোৰ জীৱনটো পুৰণি হৈ যাব। লাহে লাহে জীৱনটো ক্ষেপ
হৈ যাব।

এতিয়াইতো মই বহুত পুৰণি হৈ গৈছো। যোৱা মোতকৈ বহুত একতৰ
ডাক্তৰ—আজিও তাইৰ বিয়া হোৱা নাই। তাই কিমান ধুনীয়া জনী হৈ আছে,
গাভৰু জনী হৈ আছে। মোৰ যদি ইমান 'সোনকালে বিয়া নহলহেঁতেন!
ডাক্তৰেইতো মোৰ প্ৰভুত্বৰ কাৰণে বাট নেচাই ইমান নৌখা-নৌবিকৈ বিয়া
পাতি পেলালে! ডাক্তৰ আৰ্পণ! ডাক্তৰে জানো মোৰ ভালপোৱা
বিচাৰিছিল? ওহো, তেওঁ মোক বাহুহুজীক বিচাৰিছিল! পালে—পাইছে।
ভালপোৱা বিচাৰিব তেওঁ নেজানেই। মিলিটাবী ডাক্তৰ, ভালপোৱা তেওঁ কি
বুজ? মোক ধুনীয়া দেখিলে, গাভৰু দেখিলে—মোৰ দেহাটোলৈ লোভ
লাগিল—মোক নিজৰ কৰি ললে। ডাক্তৰে নিজৰ কাৰ্য্য বাহিৰে অত্ৰ একো
নেভাৱে। ডাক্তৰ নিজৰ কাৰণে জীৱাই আছে। আজি মোক ইয়াত এৰি
বিলাতলৈ কিয় উঠি গ'ল? নিজৰ আৰ্থ পুৰণৰ কাৰণে।

ডাক্তৰ মিবৰ খনৰ সন্মুখত বৈ নিশাই নিজৰ গোটেই বাহুহুজীক এবাৰ
ভালকৈ চালে।

নাই, নাই, মই অকণো বুঢ়া হোৱা নাই, অকণো বেয়া হোৱা নাই।
ক'ণ মোৰ আঁঠু আছে। কবিতাইতো মোৰ নৌখৰ্চৰ অকণো অপকাৰ কথা
নাই। কিন্তু সেই অপাবেছনটো! হৰ্ক...।

নিজকে চাই থাকি নিশাৰ ভাল লাগিল। গাল দুখন পুৰা আক বাঙালী
হৈ আছে—ভাত অকণো বৰণৰ আঁচোৰ নাই লগা।

মই কিতানি যোৱাতকৈও বেছি গাভৰু হৈ হৈ আছে।

বাইৰ বহুত কোনো হোৱালী কুৰী বহুৱ। নিশাৰ গাৰ পৰা চানকখন
আপুনিৱে খহি পৰিছিল। নিজৰ পাটোলৈ নিশাই চালে। ধুনীয়া হৈ আছে।

ছুটি লক্ষ্যনিৰ্দ্ধাৰণ কৰা হ'ল নিৰ্দ্ধাৰণ কৰা পৰম আছিল। আনন্দক নিশাই নিজৰ বুকুত হাত বুৰাই চালে। ডাক্তৰে প্ৰায়ে কোৱা এবাৰ কথা নিশাৰ মনত পৰিল। ডাক্তৰে কথাবোৰ ধুনীয়াকৈ কব নেজানে। কিন্তু গীতা কথাকে ক'ব ডাক্তৰে। হয়তো সকলো স্বামীয়েই নিজৰ পৰিবাৰক ভেনেচুৱা গীতা ক'ব।

এইটো মুহূৰ্ত্ততে নিশাই অসুস্থ কৰিবৰ চেষ্টা কৰিলে যে তাই এজনী নতুন গাভৰু, তাই এজনী অবিবাহিতা কুমাৰী। তাইৰ দেহমন সকলো অকণ্ট, অকণ্ট আছে। তাই-এই পৃথিৱীৰ সৌন্দৰ্য্যৰ মেলাৰ মাজত এখোজ পেলাইছে মাথোন। তাইৰ কোমল চুলিত শাৰদী জোনাকৰ আশীৰ্বাদ, তাইৰ বুকুৰ মাজত দুৰ সাগৰৰ উন্নত জোৱাৰৰ মূহ আঘাত।

ডাক্তৰ শ্ৰীকৃষ্ণ, কবিতা আৰু ল'ৰাটোক তাই নিচিনে! সিহঁত তাইৰ জীৱনৰ পৰা বহুত বুজিব পাৰে। সিহঁতৰ থকা-নথকাৰ লগত তাইৰ কোনো সম্বন্ধ নাই।

মটৰ গাড়ী এখন আহি পহুলিমুখত বোৱা দেখি নিশাই হুঁচি চালে—এখন টেক্সি। তাৰ পৰা আলোক প্ৰাৰ্থিছে, হাতত ল'ব হেণ্ড বেগটো লৈ।

টেক্সিখন গুটি গ'ল। আলোক ৰাখি আহিল। মুহূৰ্ত্তৰ কাষৰে নিশাই নিজৰ ভিতৰত এটা চাকল্য অসুস্থ কৰিলে। আলোকেই জানো মোৰ জীৱনৰ অপরিচিত আলহী? মোৰ জীৱনৰ মাজত জানো আলোকৰ ক'তো ঠাই নাই?

অলপ ইতস্ততঃ কৰি নিশা আলোকৰ কালে আগবাঢ়ি গ'ল।

সহজ হ'বৰ চেষ্টা কৰি নিশাই হাঁহি ক'লে, “আছিলো মামা?”

“ওঁ—আছিলো নিশা। তোমালোকৰ সকলোৰে ভাল বহন?”

নিশাই একো নেমাতিলে।

নিশাৰ পিছে পিছে আলোক ভিতৰলৈ লোমাই আহিল।

চকীখনত বহি আলোকে ক'লে “কালিয়ে হুঁচি আহিম বুলি ভাবিছিলো, কিন্তু ককাইদেউৰ অসুস্থ আৰু বেছি হৈছে, আৰু অসুস্থ কামো হুঁচি চাৰ্ভিট আছিল।”

“আজি জানো কাছাৰী বন্ধ নাছিল?”

“আজি বন্ধ আছিল।”

“দেৱে আজিয়ে গুটি আহিল?”

নিশাই হুঁচিলে। নিশাৰ সচাকৈয়ে আশিৰ্বাদ বন গৈছিল, কিন্তু আলোক আজিয়ে হুঁচি আহিল।

“আজিৰে? যানে—তুমি—তোমালোক ইয়াত সকলো আহা ভাবিনো
কিছাৰি কিবা অসুবিধা হয়—যানে”

“অ’ মোৰ কাৰণেও কেতিয়াবা চিন্তা কৰে ভেনেহলে?”

অলপ গহীন হবৰ চেষ্টা কৰি নিশাই ক’লে।

আলোকে শোনপটীয়া ভাৱে নিশাৰ মুখলৈ চালে। বিশেষ নতুনাকৈ
আলোকে ক’লে,—

“সেইবাৰ কথা জানো মই আভিও বুজাই কব লাগিব নিশা?”

“কিন্তু কিয় ভাবে মোৰ কথা?”

আলোকে ক’লে “অ’ তোমাৰ কাৰণে তাৰোতা নিজৰ মাহুৰ আছে।
কিন্তু মইনো আৰু কাৰ কথা ভাবিব?”

নিশাৰ মুখখন এটা নতুন তৃপ্তিত বৰা পৰি উঠিল। মনৰ ভাৱ লগত
কৰিবৰ চেষ্টা কৰি নিশাই ক’লে—“হাতমুখ ধোৱক, মই চাহ কৰিছো।”

আলোক বাথকমলৈ গ’ল।

অলপ পৰৰ মূৰত নিশাই চাহ জলপান উলিয়াই আলোকক ভিতৰলৈ
মাতিলে। ইতিমধ্যে তই থকা কৰিতাৰো লাৰ পালে। মাহীমেহেকো ল’বাটো
লৈ ভিতৰ লোমাই আহিল।

“বাৰা আহিলা?”

“এইমাজ পাইছোহি মাহীমেহে। ভালো আছে নহয়?”

“এবা, আছে।”

তাৰ পিছত অলপ ভাবি বুঢ়ীয়ে ক’লে “আমাৰ গাঁৱৰ ঘৰৰ ফালেহে ভাল
নাই বোলে। ভতিজা বোৱাবীজনীৰ বোলে বৰ টানেই। এইমাজ ৰ’বৰ
দিলেহি।”

নিশাই অৱশ্যে বুঢ়ীৰ ভতিজা বোৱাবীয়েক কোন নেজানে। তথাপি
স্বথিলে, “কি হৈছেনো মাহীমেহে?”

“কেনেকৈনো জানিম কি হৈছে। গা-নবীয়া আছিল। মাইকী মাহুৰকনো
অসুখ-বিসুখৰ কি লেখ জোখ আছে।”

বুঢ়ীয়ে কিবা এটা কবলৈ অলপ ইতস্ততঃ কৰা বেন অহমান কৰি নিশাই
ক’লে “আপোনাক মাতি পঠাইছে নেকি?”

“নহলেনো এনেই থবৰ দিল্লনে?”

হৰিল-হৰিল নহলেনো আৰাক কোনে বিচাৰে, “ভেনেহলে আপুনি
বাৰনেকি? বাওক, নহয় জানো?” বুঢ়ীয়ে নিশাৰ মুখলৈ চালে।

“অহুবিধা নহব মাহীদেউ । যই ধুতুৰীত থাকেদেউ অকল হোৱালীজনীক লৈয়ে কতদিন অকলে থাকে ডাক্তৰ ঘৰণিলৈ গ’লে । আৰু মামাও আহিল বেতিয়া ।”

নিশাই আলোকৰ মুখলৈ চালে মুখত অস্পষ্ট হুটামিৰ আভাস ।

“এবা, যয়ো ডাকে ডাকিছে । বাপা বেতিয়া আহি পালেহি, ভোমালোকৰ একো ভয়, চিন্তা নাই । যই কেইদিন মানতে বুৰি আহিব গৈ যদি একো অধস্তৰ নবটে ।”

“আমাৰ কাৰণে আপুনি অকণো চিন্তা নকৰিব, মাহীদেউ । নগৰৰ মাজত আহো—আজি-কালি হোৱালী মাহুহে আগৰ নিচিনা ভয়-ভীত নকৰে । আৰু মামা আছে বেতিয়া মোৰ অকণো অকলশৰীয়া যেন নালাগিব ।”

বাহিৰৰ ফালে চাই বুঢ়ীয়ে ক’লে, “আজি আৰু গধূলিয়েই হ’ল । বাতিটো থাকে । কালিলৈ দহ বজাৰ বেলত ঘামটৈ ।”

আলোকে হৃদিলৈ “মাহীদেউ জানো বেলত অকলে গৈ ঘৰ ওলাবগৈ পাবিব ?”

“ঘাম যেনেভেনে । লগ এটানো ক’ত পাও খিতাতে ?”

অলপ ভাবি নিশাই ক’লে, “আমাৰ বাকনি ল’ৰাটোক মাহীদেউৰ লগত পঠিয়াই দিম । সি থৈ আহিবগৈ ।”

বুঢ়ীয়ে ক’লে, “ভোমালোকৰ ভাত চাহ খোৱাত অহুবিধা নহব জানো ?”

“একো অহুবিধা নহয় । মামাৰ বাকনিটো আছে নহয় । হুন্নি যানৰ কাৰণে ডাকে খাবলৈ নেপায় জানো মামা ?”

আলোকে লকটৈ হাঁহি নিশাৰ মুখলৈ চালে তাৰ পিছত উঠি থিয়ুদি ক’লে, “যই বাক যবলৈ যাও এতিয়া নিশা ।”

নিশাই একো নেমাজিলে । কি যেন এটা নতুন আনন্দৰ পোহৰে নিশাৰ মুখৰ পোহৰাই তুলিছে । খিবিকীয়েদি কোমাই অহা বেলিৰ শেষ পোহৰখিনিত নিশাৰ চকু মুখ উজল হৈ উঠিছে । নিশাক আলোকৰ কেৰাছৰ আগতে দেখা অন্ত একনী হোৱালী যেন লাগিল ।

আলোক নিজৰ ঘৰলৈ গ’ল ।

ঘৰত দেখে বাট-চ’ৰাতে দুজন মাহুহ বহি আছে । আলোকে ভেঁৰালোকৰ লগত কথা বজাৰা পাতিবলৈ বহিল ।

ভেঁৰালোক দুহুতুমাৰ পৰা আহিছে । কালিলৈ এখন বাকনি লগত আছে ।

ভাব কাৰণে আলোকক নিৰ্দিষ্ট বক্তাৰূপে বিচাৰিছে। আৰু বক্তাইলৈ আহে
লাংকৃতিক অহুটান। তাত সভাপতিত্ব কৰিব লাগে।

আলোক বিম্বাবৃত্ত পৰিল।

“কালিলৈ?”

“হয়। আগতে আমি আহিব নোৱাৰিলো, কাৰণ সভাৰ তাৰিখ ঠিক
হোৱা নাছিল। আপুনি বাবই লাগিব।”

“কিন্তু কালিলৈ মই কোনোমতেই যাব নোৱাৰো।”

ভোব দিয়ে আলোকে ক’লে।

মাহুহ হুজনে আলোকৰ মুখলৈ চকুত প্ৰয়লৈ চালে।

“কালিলৈ দিনত কাছাৰী আছে—চুটা কে’ছৰ আঙুৰেট আছে। মই
নেথাকিলেই নহব আৰু দিনটো কাছাৰীৰ পিছত প্ৰখুনি আৰু বাবৰ সময়
নহব। আপোনালোকে মোক বেয়া নেপাৰ।

অন্ত সময়ত নিশ্চয় যাম। এইবাৰ আৰু নোৱাৰিলো।” মাহুহ হুজনে
অগত্যা বিনায় ললে।

আলোক আশ্বস্ত হ’ল। কালিলৈ নিশ্চয় ক’লৈকো যাব নোৱাৰি।

কিন্তু, কিয়?

কথাৰাব ভাবি আলোকৰ নিজৰে লাভ লাগিল। কালিলৈ নিশা অৰত অকলে
থাকিব—সেই কাৰণেই? কিন্তু নিশা অকলে থাকিলে মই সভা সমিতি নকৰি
থকাৰ কি কাৰণ আছে। কিমান দুৰৰ পৰা বিচাৰি আছিল মাহুহ হুজনে! যাব
জানো নোৱাৰিলোহেঁতেন? কিন্তু ভুলভুলমতে বাতি সৈ আকৌ বৃষ্টি অহা
নেৰায়। নিশা অকলে কেনেকৈ থাকিব! নিশাক অকলে ধৈ ধুবে ধুবে বৃষ্টি
হুৰিলে নিশাই নিশ্চয় মোক বৰ দুৰ্বল মনা বুলি ভাবিব। আজিলৈকে নিশাই
মোক দুৰ্বল দেখা নাই। নহয়, দুৰ্বলক কোনো নাৰীয়ে খুন্দা নকৰে। আৰু
এতিয়া নিশাৰ কাৰণত মোৰ মনৰ হেপাহ অনোৱাৰ কোনো দাৰ্ভকতা নাই।
নিশাৰ আঁজি মোক মৰমৰ বাহিৰে অস্ত একো দিবলৈ নাই।

সজিয়া ভগাৰ পিছত ক’বৰাৰ পৰা আহি ওলালহি নীৰা। প্ৰথমে নিশাক
তাত লোমাই তাৰ পিছত আলোকৰ অৰলৈ আহিছে।

নীৰাজনী অকুত হোৱালী। ভয় লংকোচ একো নাই। সমাজৰ লগত
কোনো লগ নাই। বেজিয়াই ফাঁলকে মন যায় ওলাই যায়। বাবে লগত মন
যায় ইহি বাতি কথা পাতে, ভৰ্ক কৰে। যেন পৃথিৱীৰ সকলো লোক
আৰু সকলো বোণীৰ দাঁচ নীৰা। সকলোকে শাসন কৰা নীৰাজনীৰ কাৰ।

“আহা নীৰা।”

আলোকে মাতিলে।

“আপুনি আহিলগৈ? মাছহু হুজন আহিছিল, লগ পালেনে?”

“ঠ, এইমাজে ওলাই গৈছে।”

“মোক বাটতে লগ পাইছিল। আপোনাৰ ঘৰটো কোন কালে হুখিছিল। পিছে আপুনি বাব নহয়?” “কালিলৈ মই কোনোমতে বাব নোহাৰো। তেওঁ লোকক বুজাই কলো।” আলোকে ক’লে। “আজি তোমাৰ ডিউটি নাই নেকি নীৰা?” “পৃথিৱীৰ অস্থ-বিস্থ নোহোৱা হলেহে নাৰ্চৰ ডিউটি নোহোৱা হব। ঢে’ৰ ডিউটি আছে। আজি কবিবৰ মন নগল। অন্ত এজনী নাৰ্চৰ লগত ভিতকৰা মিহা কৰি ওলাই আহিলো।”

আলোকে নীৰাৰ মুখলৈ চালে।

“এৰা কাম কবিবৰ মন নগলে, মাজে মাজে নকৰাটকৈ থকা বেয়া নহয়।” আলোকে এনেয়ে ক’লে।

নীৰাই আলোকৰ মেজখনৰ কাষত বহি এনেই কিতাপ এখনৰ পাত সূটিয়াই বাব ধৰিলে।

আলোকে নীৰালৈ চালে। নীৰাই কিবা এটা ক’ব খুজিছে নেকি?

“নীৰা কিবা ক’বা?” আলোকে লঘু ভাৱে হুখিলে।

“তেজেন একো কথা নহয়। কিন্তু কথা এটা ক’ব খুজিছে ঠিক।”

নীৰাৰ গহীন কৈ কোৱা কথাখিনিত আলোক সামান্য ভাৱে চিন্তিত হ’ল। আলোকে ভৱ্য কৰিলে কি আনি নীৰাই নিশা আৰু আলোকৰ সম্পৰ্কে কিবা এটা অবাছনীয় মন্তব্য কৰি বহে।

“কোৱা নীৰা। জৰুৰী কথা নিশ্চয়—” আলোকে নীৰাৰ মুখলৈ চালে।

আলোকৰ মুখলৈ চাই নীৰাই যেন বৰ ডাঙৰ কথা এটা ক’ব খুজিছে এনে ধৰণে ক’লে—“মোক টকা বাটিটা দিব পাৰিবনে বাক?”

বিস্ময়েৰে আলোকে নীৰাৰ মুখলৈ চাই যেন কথাষাৰ বুজিবলৈ চেষ্টা কৰিলে।

“টকা বাটিটা?”

“হয়—মোৰ দৰকাৰ হৈছে।”

আলোকে হাঁহি দিলে—“কিন্তু এই কথাটো মোক কবলৈ তুমি ইমান কঠ কৰিবলগীয়া হ’ল কিয়?”

“কি জালিয়া আপুনি কোৱা পায়।”

“যই নোলোখোইভেন কি জানি নকলাই হেভেন, নহয় নীবা ?”

“আজি কলোইভেন নিশ্চয়। মোবতো ইয়াত আপোনাৰ বাহিৰে আক কোনো চিনাকি যাহুহ নাই।”

ভাতৰ বিলাক আনো অচিনাকি ? কিন্তু জুহুখিলে।

“এতিয়াই লাগিব নীবা ?”

“যদি আছে, আক দিব পাৰে, এতিয়াই দিয়ক।” কালিলৈ যই আহিব নোৱাৰিব আজিও অস্তৰ লগত ডিউটি ললনি কৰিহে আহিছে।।”

“অকণমান বহিবানে ? মোৰ বিজাৰ্ড বেংক নিশাহে। ঘৰলৈ গৈছিলো নহয়, খৰহৰ কাৰণে হাতত বখা পইচা কেইটা নিলাৰ হাততে থৈ গৈছিলো। লৈ আহোঁগৈ দেই।”

নীবাই একো নক'লে। আলোক উঠি গ'ল নিশাৰ ওচৰলৈ। হুহতো পইচা বিচৰাৰ কাৰণে তেখেতে মোক বৰ বেয়া বুলি ভাবিব—ভাবক। বৰদিনৰ বক্ত হোৱালী জনীলৈ টকা এশ নপঠিয়ালে হবনে ? আজি একহবে তাইলৈ একো পঠোৱা নাই। তাইক এবাৰ চাই আহিবলৈ লাগিব। টকা লাগিব ভালেমান। গোটাৰ লাগিব।

কিন্তু আজিৰ পৰা যে যই আলোকৰ ওস্তত ধকৰা হৈ ব'ব লাগিব, টকা কেতিয়ালৈ খুৱাই দিব পাৰিম, ক'ব নোৱাৰো।

টকা লৈ আলোক আহিল।

“এই লোৱা নীবা, এই টকাই হ'বতো ? যদি বেছি দৰকাৰ আছে, মোৰ আগত কবলৈ লাভ নকৰিলেই ভাল পাম।

নীবাই হাত পাতি নোটকেখন ললে। কৃতজ্ঞতাত নীবাৰ মূৰ ধৌ ধাই আহিল।

অলপ পৰ নিবৰতাৰ পিছত নীবাই ক'লে, “কেতিয়া খুৱাই দিব পাৰিম এতিয়া ক'ব নোৱাৰো আপোনাৰ অনুবিধা হব নেকি ?”

আলোকে হাঁহিলে।

“নীবা, এইমাজ ক'লা যে মোৰ বাহিৰে ইয়াত ভোহাৰ অন্ত কোনো চিনাকি নাই। ভোহাৰ এই চিনাকি যাহুহজনৰ পৰা তুমি এই লাহাত টকা কেইটাও জানো নিজৰ বুলি বাখি থব নোৱাৰিবা ?”

আলোকে নীবাৰ মূখলৈ চালে।

নীবা তলমূৰ কৰি বহি থাকিল।

ইতিমধ্যে নীবাই আলোকক ভালকৈয়ে বুজি পাইছে। এখিল কটা দুৰ্ভা

আৰু মলিন হুতি শিঙা আলোকক নীৰাই দেখিছিল। সেইদিনাই আলোকক চিনি পাইছিল। আৰু ইয়াৰ দিনৰ সান্নিধ্যৰ যোগেদি আলোকক নীৰাই বুজিছে। আজি আলোকে দাবী ছুট গিছিলও আলোকক ভিতৰৰ লৈ চিনাকি মাহুৰটোৰ একো পৰিৱৰ্তন হোৱা নাই।

নীৰাই চিনি পোৱা, বুজি পোৱা এই আলোকে কোনো দিন ভুল কৰিব নোৱাৰে। আলোকে নীৰাক পূৰ্ণ কৰিব খোজা নাই, দান দি নীৰাৰ ওচৰত নিজৰ বৈশিষ্ট্য প্ৰমাণ কৰিব খোজা নাই। হয়তো আলোকে আজিলৈকে কাকো দি পোৱা নাই। আলোকে নীৰাক টকা কেইটা দি, দিয়াৰ আনন্দকণ উপভোগ কৰিবলৈ বিচাৰিছে।

আলোকে বাছনি ল'ৰাটোক চাহ কৰিবলৈ ক'লে।

“এশিয়লা শুনা চাহ খাই বোৱা—বেঁচ ঠাণ্ডা পৰিছে।”

নীৰা উঠি ভিতৰলৈ গ'ল আৰু নিজেই এশিয়লা চাহ বাকি আনিলে।

চাহ খাই থাকোতে আলোকে ক'লে “মাজত ককাইদেখে কিছু ভাল পাইছিল এতিয়া আকৌ অস্থৰ বেছি হৈছে।”

নীৰাই আলোকক মুখলৈ চালে।

“ইয়ালৈকে লৈ আহিব নেকি ?”

“ভাবিছো, আকৌ এবাৰ চোৱাব লাগিব। বৰ কীৰ্ণাই গৈছে।”

নীৰাই আৰু একো নক'লে।

নিৰ্দিষ্ট শিল্পী ভিতৰত থৈ আহি নীৰাই ক'লে, “ৰাতি হল, মই বাও এতিয়া। আজিৰ পৰা মই আপোনাৰ ওচৰত থকাৰ।”

কৈ নীৰাই ইহিবৰ চেষ্টা কৰিলে। আলোকে ক'লে—“মই অলপ আগবঢ়াই থৈ আহিম নেকি নীৰা ?”

“বেলাগৈ আপুনি, ভাগবে যুগৰে আহিছে। জোনাক আছে। মই অকলেই বাব পাৰিম।”

নীৰা ওলাই গ'ল।

আলোকে কিমানি কি ভাবি পহুঁলি যুৱলৈকে নীৰাৰ শিহ্নে শিহ্নে ওলাই গ'ল। তাৰ শিহ্নত অলপ পৰা নীৰা বোৱাৰ কালে চাই থাকি সুবি আহিল।

নিজৰ কোঠাত লোৱাই আলোকে নিশাইতৰ বৰষ কালে চালে। মাজৰ বাহৰ পুৰণি চকোৱাখন লাহে লাহে ভাগি গৈছে।

চকোৱাখনৰ সিপাৰেই সেইটো নিশাৰ কোঠা। নিশাইতৰ বৰষটো নিৰৱ।

হুৱতা নিশাই অকলেই বহি মনে মনে কিটাপ পঢ়ি আছে নাইবা উল

বইছে। নিশা ভুলে নেকি? নাই, ইয়ান সোনকালে নিশা সিন্ধু সোণাখাইছে।
আলোকৰ আকৌ এবাৰ নিশাক চাবৰ জন গ'ল। বিধিকী কমেদি
নিশাৰ কোঠালৈ চালে।

বীৰ্য পুৰণি চকোৱাখন জাগি উঠি গৈছে। দেখা গৈছে—কোঠাত নিশা
নাই।

লাহে লাহে বিধিকীখন বন্ধ কৰি আলোক কাপোৰ কান্দি লগোৱাতি
লাগিল।

*

*

*

বতৰটো মাজৰাতিৰ পৰা অলপ ওলোলাই আছে। পূৰ্ণাৰ ভাগত অলপ
বৰষুণ দিয়াৰ নিচিনা কৰিছিল, কিন্তু নাছিল। ভাৰ বেছি হৈছে।

নিশাই নতুনকৈ কিনি অনা উপভোগ্য চকুৰ আগত মেলিলে বিধিকীখনৰ
কাষতে বহি আছিল। আজি নিশাই মূৰ আঁচোৱা নাই কিজানি। পাত
কালি আলোকে অনা কাৰ্খখনলৈ চ'কাখনত তৰি তুলি বহি আছে—নিশা।
চকুত ঘেৰ উপভোগ্যত বৰ্ণনা কৰা অস্ত কোনো মূৰ বাজাৰ খুন্দৰ কল্পনা।

আলোক লোমাই আছিল।

কালিৰ পৰা আলোকে ভাত চাহ ইয়াতে খাইছে। মোহনে ইয়াতেই বন্ধা-
ৰচা কৰিছে।

আলোক অহা দেখি নিশাই মূৰ তুলি এবাৰ চালে, ভাৰ পিছত আকৌ
কিছাপৰ পাতত চকু দিলে।

আলোক আহি নিশাৰ সন্মুখত ব'লহি। “বাহিৰত বে'চ ঠাণ্ডা পৰিছে—”
মধ্যাহ্নতে কোৱাৰ গৰে আলোকে ক'লে।

নিশাই কিছাপৰ পৰা চকু তুলি আলোকৰ মূখলৈ চালে। একো নক'লে।

আলোকে মোহনক মাত দিব ধৰিছিল—বাখা দি নিশাই ক'লে,—“চাহ
আনিব বন্ধক। মই কৈছো।”

নিশাৰ সন্মুখৰ চকীখনতে আলোক বহিল।

“কিছাপখন শেষ কৰিব পৰা নাই, নিশা?” আলোকে হুঁদিলে।

“আবস্ত হে কৰিছো! কালিৰ পৰা অকণো আগবাঢ়িব পৰা নাই।”

আলোকে ঘেৰ কৰিলে কোনো কথা বিচাৰি পোৱা নাই। এনেদৰে
আলোকে এবাৰ নিশাৰ মূখলৈ আক এবাৰ বাহিৰৰ ফালে চালে।

সন্ধিয়া নামি আহিছে। মাজ নবেকৰ বিষয় জীৱীয়া সন্ধিয়া।

হুৱো চাহ খালে। ওচৰতে থিয় হৈ থকা মোহনক নিশাই ক'লে—

এতিয়া চিনেয়া চাকলৈ যায় মোহন। তুমি কবিতাইত্তক অলপ চাবা। ঠাণ্ডা পৰিছে বাহিৰলৈ বাৰলৈ নিদিবা।”

আলোকে লগ্নৱ দৃষ্টিৰে নিশাৰ চকুলৈ চাই কিবা এটা স্থবিৰ হুঁজিছিল। নিশাই ক’লে—“আপুনি মাৰ্ফ্লাৰখন ভিঙিত মাৰি লওক, টুপীটোও ল’ব”।

কৈ নিশাই সাধাৰণ ভাৱে হাঁহিলে। কাপ গ্ৰেট লৈ মোহন ওলাই যোৱাৰ পিছত নিশাই ক’লে “ওলাওক গৈ, বাওক।”

নিশাই হাঁহি ক’লে, “আপুনি দিয়া স্বাক্ষৰখন লৈ এবাৰ বাহিৰত হুঁজি আহিবৰ বৰ মন গৈছে। আপুনি নেৰাও বুলিলে ময়েই যায়।”

“বৰ ঠাণ্ডা পৰিছে কিন্তু নিশা।” আলোকে কবলৈ অজ্ঞ একো নেপাই ক’লে।

“মই আপোনাৰ গাৰ কাষতে বহিম ব’লক, আপোনাৰ জাৰ নেলাগে।” হাঁহি নিশাই ক’লে।

অলপ পৰৰ মূৰত আলোক আৰু নিশা ওলাই গ’ল।

“কি ছবিনো চাবা নিশা?”

“কব নোৱাৰো।”

“ক’ত চাবা?”

“বংশবলৈকে ব’লক।”

খোজ কাঢ়িয়ে ছয়ো আগবাঢ়িল।

গৈ পাওঁতে ছবি আৰম্ভ হৈছে। ছুটা বেলকনিৰ টিকট কিনি ছয়ো বহিলগৈ।

আলোকৰ হাঁহি উঠিল—কি ছবি চাইছে কবই নোৱাৰে।

ওচৰত মাছছো বৰ বেছি নাই। কিবা টেক্‌নিকলাৰ ইংৰাজী ছবি। কিবা এটা প্ৰাচীন ঐতিহাসিক কাহিনী যেন লাগিল যাকে যাকে।

কৌতূহল দ্বাৰা নোৱাৰি আলোকে নিশাৰ কাণৰ ওচৰলৈ মূখখন নি স্থখিলে—“খবিব পাৰিছানে? কি ছবি?”

নিশা ঘূৰিল। নিশাৰ নাকটো প্ৰায় আলোকৰ গালত লাগি গ’ল।

“King salomon’s mines.

“কেনেকৈ জানিলা?”

নিশাই হাঁহি চেপিবৰ ডেঙা কবিলে।

নিশাই দ্বিগুণে খবৰ কৰাই থৈছিল। অৱশ্যে king salomon’s mines হৈছে—নাম কৰা উপভাস, নাম কৰা ছবি।

আলোকে ক্ৰমে ছবিৰ্ত্ত বেছি মনোযোগ কিলে। নামটো জনাব পিছত যেন ছবিখন এনেদৰে ভাল লাগি আহিল।

নিশাই কিন্তু বৰ মনোযোগেৰে ছবি চোৱা নাই। কিছু পৰা ছবিৰ কালে চাই থাকে। কেতিয়াবা আলোকৰ মুখৰ কালে চাই থাকে, আৰু কেতিয়াবা এনেই তলমূৰ কৰি চকু মুদি থাকে।

নিশাই কি কৰিছে আলোকে বুজিছে, কিন্তু সেই বিষয়ে ভবা নাই। বিদেশী ছবিৰ চুমা খোৱা বা অস্ত্ৰ ভেদে আদি বদাম্বক দৃষ্ট দেখিলে আগেও নিশাই চকুমুদি নেচাবৰ চেষ্টা কৰে। আলোকে সেই কথা জানে।

ছবি শেষ হ'লত ছয়ো নিৰৱেই ওপৰৰ পৰা লাহে লাহে নামি আহিল। নিশা নিজেই আহি বিজ্ঞা এখনৰ কাষত ব'ল আৰু আলোকক ক'লে, “উঠক”।

আলোক আৰু নিশাক লৈ বিজ্ঞা আগবাঢ়িল—নালিয়াপুলৰ কালে।

আলোকে ক'লে—“ছবিখন ভালৈ আহিল। প্ৰথমৰ পৰা চাবলৈ পোৱা হ'লে আৰু ভাল লাগিলহেঁতেন।”

নিশাই ক'লে,—“প্ৰথমৰ পৰা পাবলৈ হলে লম্বা মতে আহিব লাগে। এতিয়া পিছত যি পোৱা যায়—”

বিজ্ঞাখনে জোকাৰ এটা মাৰিলে। বাস্তৱ মাজত কববাত গাঁত আছিল। হঠাৎ এটলীয়া হৈ নিশা আহি আলোকৰ বুকুত সোমালহি। কথাৰাৰ শেষ নহল।

“চাইচিতি ভালকৈ চলা।” আলোকে ক'লে, নিশা আকৌ পোন হৈ বহিল।

বিজ্ঞাৰালাটোৱে অপৰাধৰ স্বৰূপ ক'লে—“বাস্তৱটো বৰ খলা বহা চাব—”

নিশাই আলোকৰ মুখলৈ চালে।

“জাব লাগিছে নেকি?” নিশাই সুধিলে “ভাল ঠাণ্ডা পৰিছে।”

নিশাই আলোকৰ সোঁহাতখন নিজৰ হাতৰ মাজত ললে কাৰ্ধনৰ তাপত সঁচাকৈয়ে উম লাগিছিল।

আৰু কাৰো মুখত কথা নাই। নিজৰ নিজৰ ভাবত ছয়ো আগবাঢ়িল। কিছুপৰাৰ মূৰত বিজ্ঞা আহি নিশাৰ ঘৰৰ আগত ব'লহি।

ছয়ো নামি আহিল।

প'টিকত উঠি নিশাই ক'লে “মামা—”

“হৌ?”

“জামনি কবিলো নহয়?”

“কি আশনি কবিলো নিশা ?”

“আশনি নাই পোৱা তেওঁতে ?”

নিশাই কাষৰ কোঠাটোৰ দুৱাৰখন খুলিলে এইটো ডাঙৰৰ কোঠা।
ঘোৱা বাতি ইয়াতে আলোক উইছিল।

দুয়ো ভিতৰ লোমাই গ’ল।

নিশাই দুৱাৰখনৰ হুক লগাই দিলে।

আলোক যেন কিছু নিজীয় হৈ পৰিছিল। হাতেৰে ঢুকি পোৱাতে চুইচটো
আছিল। কিন্তু আলোকে পেণ্টৰ তেপৰ পৰা হাত উলিয়াব পৰা নাই। ঠাঙা।

কোঠাটো প্ৰায় আন্ধাৰ হৈ আছে। মাত্ৰ থিৰিকি দ্বন্দনেদি ষ্টীট লাইটৰ
পোহৰ আহি কোঠাৰ ভিতৰখন লামাত্ত ভাবে পোহৰ কৰিছে।

অলপ পৰ নিৰৱে থিয় দি থাকিল দুয়ো।

গোট্টেই ঘৰটো নিৰৱ।

হঠাৎ নিশা আলোকৰ একেবাৰে লগুথলৈ আহিল, আৰু আলোকে নিশাৰ
ফালে চোৱাৰ লগে লগে নিশাই আলোকৰ ডিঙিত লাগি থৰি তেওঁৰ ওঁঠত
ওঁঠ দুটা চেপি ধৰিলে।

কেইটামান মুহূৰ্ত্ত আলোক নিশালৈ হৈ ব’ল। তাৰ পিছত আলোকে নিজেই
গম নোপোৱাকৈ নিশাক দুয়ো বাহৰে নিজৰ বুকুৰ মাজত লাবলৈ ল’লে।

নিশাৰ ওঁঠত হেজাৰ বাসন্তী, নিশাৰ উন্নত মদিৰা নিশাই নিজক আলোকৰ
বাহৰ মাজৰ পৰা মুক্ত কৰি দুৱাৰখন যেনি কোঠাটোৰ পৰা সহজভাৱে
ওলাই গ’ল।

বিয়ুচ হৈ অলপ পৰ আলোক কোঠাটোৰ আন্ধাৰৰ মাজতে থিয় দি থাকিল।
কাষতে থকা চকীখন অথবা বিচনাখন যেন আলোকৰ পৰা বহুত দূৰত আছে।
তেওঁৰ কাণ মূৰ লমগ্ৰ শৰীৰ গৰম হৈ উঠিছে। তেওঁ “ফাইউইজ” খনৰ ফালে মূৰ
লাঙি চালে। পোহৰ যিনি যেন তেওঁৰ একেবাৰে অচিনাকি।

“মামা, ভাত নেখায় নেকি ? আহক—” দুৱাৰ মুখৰ পৰাই পূৰ্বৰ সহজ
অবিকৃত হাতেৰে নিশাই মাতিলে।

অচলানুচল কালৰ স্পন্দনহীন বুকুৰ পৰা যেন আলোক হঠাৎ ঘূৰি আহিল
চেউনাৰ বাজলৈ।

দুৱাৰখন যেনি আলোক কোঠাৰ পৰা ওলাই আহিল।

ঘোৱা বেজত নিশা আলোকৰ স্খামুখীক বহিল। নিশাৰ চকু মুখত জ্বল
হাঁহি।

“কথা নকৰ কিয় মামা ?”

আলোকৰ যেন নিশাৰ চকুলৈ চকু তুলি চাবলৈকে ভয় লাগিছিল। তেওঁ যেন অসুখৰ কবিলে তেওঁৰ সমুখত ডাঙৰ চকু দুটা যেনি তেওঁলৈ চাই বৈ আছে এইজনী হিংস্ৰ বাঘিনীয়ে। কি কুলাহল এই নিশাৰ! কি কুলাহলী।

আলোকে নিৰৱে তলহুৰ কৰি ভাত খালে। আলোকে স্নেহ ধৰিব পাকিলে যে তেওঁৰ অগ্ৰস্ত অৱস্থা দেখি নিশাই মনে মনে ওঠ টিপি হাঁহিছে।

নিশ্চক্ৰতা ভংগকৰি নিশাই ক’লে—“প্ৰথমৰে পৰা শোৱা হ’লে নিশ্চয় আৰু ভাল লাগিছিলে—নহয় ?”

কথাবাবত আলোকে এটা অবাঞ্ছনীয় ইংগিত উপলব্ধি কৰিলে।

চিগাৰেটটো জ্বলাই আলোক উঠি আহিল, নিশাৰ কথাৰ উত্তৰ নিদিলে। এনেয়ে আলোকে মাজৰ কোঠাটোত পায়চাৰি কৰি ফুৰিব ধকিলে। কিছুমান অবোধা চিন্তাই আলোকক উদ্ভিন্ন কৰি তুলিলে।

নিশাই কবিতাইতে কি খালে মোহনক স্থিলে তাৰ পিছত নিজেই ক’লে—
“মোহন মামাৰ তাত ভূমি ভয় নকৰা নহয়? মোৰ অকলে ভয় লাগে। মাহীমেট নাহে মানে, মামা আমাৰ বৰতে থাকিব। ভূমি আকৌ মাতি কলৈকে মাৰাম।”

মোহনে নিৰৱে সন্মতি জনালে আৰু ভাত খাই বাচন বৰ্তন মাতি বান্ধনি শালৰ তলা সাৰি আলোকৰ ঘৰলৈ গুচি গ’ল।

নিশা নিজৰ শোৱা কোঠালৈ গ’ল। কবিতা আৰু তাইতিৰ গাৰ কাপোৰ ভালকৈ দিলে। অলপ পৰ সিহঁত দুটাৰ মূখলৈ এনেয়ে চাই থাকিল তাৰ পিছত ওলাই আহিল।

নিশা আলোকৰ কোঠালৈ নগল। অন্যান্য কোঠাবোৰৰ ফুৰাৰ খিৰিকী-বোৰ মৰা হ’লনে নাই কেওপনে চালে। এটা এটাকৈ লাইটবোৰ জ্বলাই দিলে। তাৰ পিছত আলোকৰ ওচৰলৈ আহিল। আলোকে নিশালৈ মূৰ তুলি চালে। এইজনী তাৰ সকলো কবিতাৰ নাৱিক। নিশা—চিনাকিৰ দিন ধৰি নি নিশাৰ নেহ মনৰ কাষত বৈ আছে। ত্ৰিৰ্থ বুলি পৃথিৱীত কোনো মানুহ নাছিল। কোনো মানুহ নাই!

বৰ গভীৰ মাতেৰে নিশাই মাতিলে “মামা”—আলোকে একো নেমাতিলে। স্থিৰ দৃষ্টিৰে তেওঁ নিশাৰ মূখলৈ চাই ব’ল, এইজনী লেই নক নিশাভনী নহয়, জীৱনক চিনি পোৱা, জীৱনক বুজি পোৱা নিশা। আজি তাই আলোকৰ কাষত থকা দিবলৈ বিচাৰিছে। তাইৰ জীৱনৰ অতীত আৰু বৰ্তমানক তাই পাহৰি থকাৰে বিচাৰিছে।

জীৱনৰ পথ বৰ থলাবহা।

আলোকে কি কৰিছে তালৈ বিশেষ চকু নিমি নিশাই ক'লে, “জানে মামা, ডাইটিয়েই মোৰ শেষ নন্দান। মোৰ আৰু ল'ৰা-ছোৱালী নহয়।”

নিশাৰ মাজত আলোকে বেগুনাৰ নিখাল বিচাৰি নেপালে। তাত যেন আছিল অন্ধ এটা অগ্নীল ইংগিত। তাত যেন আছিল নিশাৰ কামনাৰ সাগৰত নিঃশংক চিন্তে নামি পৰিবৰ কাৰণে কাতৰ আহ্বান। একো নেমাতি আলোকে উঠি শোৱা কোঠালৈ সোমাই গ'ল। কাপোৰ কানি সলাই আলোক বিচনাত পৰিল। আজি যেন কোঠাৰ লাইট জলোৱাৰ কোনো প্ৰয়োজন সি অনুভৱ নকৰিলে।

বহুতময় বাতিৰ মূঢ়া-গভীৰ আবেষ্টন। ছুটা কোঠা। মাজত এখন পকা বেৰ। কিন্তু আলোকে ছুৱাৰ ধন বন্ধ কৰা নাই। ছয়োটা কোঠাৰ মাজত এখন খোলা ছুৱাৰ।

ছুটা ভূষিত প্ৰাণৰ ভূষিত নিখাল!

আলোকৰ চৌপনি অহা নাই। সি অনুভৱ কৰিলে যেন অতি সন্তপনে হাতত সাৰে ভৰিত সাৰে আহি নিশাই তাৰ মুঠলৈ চাই আছে। জীৱনৰ সকলো আশ্বাস পোৱা নিশা তাৰ বুকুৰ মাজত অভিসাৰিকাৰ বেগে সোমাই নতুন ভূষ্টি বিচাৰিছে।

নিশাৰ নাকৰ তপত নিখাল আলোকৰ মুখত লাগিল। অভ্যন্তৰীণ অকলগৰে উই অহা আলোকে দেখিলে যে তাৰ বিচনাখনত আৰু এজন শুৱৰ জোখাৰে ঠাই আছে।

তথানি কিন্তু আলোকে নিশাৰ “মামা” হৈ থাকিবৰে যত্ন কৰিলে। নিশা ডাক্তৰ শ্ৰীকৰ্ণৰ বিবাহিতা পত্নী। নিশা কবিতাইউৰ মাক। নিশাৰ মনৰ মাজত মোৰ ঠাই থাকিলেও নিশাৰ জীৱনৰ মাজত মোৰ কোনো ঠাই নাই।

মই আলহী.....

আলোকে ভাবিবৰ যত্ন কৰিলে।

। বক্ৰিশ ।

এদিন অকলগতে মায়ী গৈ আলোকৰ শান্তিপূৰ্ব জুপুৰিত ওলাইছিলগৈ। সেইদিনা আলোকে মায়াক এপ্সিৰজ্ঞ জ্ঞা চাহকে খুঁজাই বিদায় বিদায় হৈছিল। সেই দিনা আলোকৰ একো নাছিল। জাহ আৰু কবিতাকেই

যাৱাক বিদায় দি পঠাইছিল। আভি সাহায্যভাৱে হলেও আলোকৰ অৱস্থা
কিছু সলনি হৈছে।

তদুপৰি আভি মায়ী আহি ডাৰ বৰষ কাকতে আছেহি। আভি পোন্ধৰ
কুৰি দিন হ'ল।

আলোকে যাৱাক যাভি এগাজ ভাত খুউৱা ঠিক কৰিলে।

মায়ী সম্পৰ্কে আলোকৰ নিজৰ কোনো দুৰ্বলতা নাই। 'তথাপি নিশাৰ
সম্বন্ধত আলোকৰ অলপ সংকোচ লাগিল। মায়ীৰ কোনো ঈৰ্ষা নেথাকিব
পাৰে, কিন্তু নিশা আৰু আলোকৰ অন্তৰংগতাৰ বাহিৰা প্ৰকাশ দেখিলে
কিমানি মায়ীই অস্ত ধাৰণা কৰি লয়। তাতে নিশাকনীয়েও কেতিয়াবা ক'বা
বতৰাত অবাঞ্ছনীয়ভাৱে চকল হৈ দিয়ে। কোনো ঠিকতো নাই—নিশাই
কেতিয়া কি কৈ দিয়ে।

তথাপি আলোকে নিশা, কৰিতা, ভাইটি আৰু মাহীয়েককো ধাবলৈ
নিষেধ কৰিলে, বান্ধনি ল'বাটোকো পঠাই দিবলৈ ক'লে বন্ধাবন্ধাত অলপ লহাৰ
কৰি দিবৰ কাৰণে।

কথাৰাৰ অনাবলৈ আহোঁতে নিশাই আলোকক ঠাট্টা নকৰি নেথাকিল।

“আমি ইমান দিন ইয়াতে থাকিলো, মামাই এপিয়লা চাহো বহি নিষেধ
কৰি থুৱালে! জানিহনে মায়ী, এতিয়া তই আহিলন্ত একেবাৰে জিনাথৰ
আয়োজন কৰিছে, এৰা, কোনোকে দেখি বান্ধে-বান্ধে, কোনোকে দেখি দুহাৰ
বান্ধে।”

আলোকে মাথোন অগ্ৰস্বতভাৱে হাঁহিবৰ চেষ্টা কৰিলে।

ভাত ধাবলৈ আলোকে ডাক্তৰ হুছেইন আৰু তেওঁৰ পৰিবাৰ, ই. এ. চি.
ডাক্তৰ চলিহা আৰু নীৰাকো নিষেধ কৰিলে, ডাক্তৰ আলোকৰ কলেজ
বন্ধু—কেইবা বছৰো হ'ল, বি. এ. পাছ কৰিয়েই ই. এ. চি. হ'ল, অলপতে
ডিক্ৰগড়লৈ বদলি হৈ আহিছে।

আয়োজন অলপ গহীন ধৰণে হৈছে। অৱতে সেই বিষয়ে আকতকীয়
টকা দিয়াৰ বাহিৰে আলোকে একো কৰিব লগীয়া হোৱা নাই। একো
নেজানেও সি।

সকলো বিহা নিশা আৰু মায়ীয়েই কৰিছে।

বাহিৰত বহি কথা-বতৰা পাতিছিল ডাক্তৰ, আলোক আৰু ডাক্তৰ
হুছেইনে। ভিতৰত ডাক্তৰনী. মায়ী, নিশা আৰু নীৰাৰ গানৰ আজ্ঞা।

ডাক্তৰহঁতে পাঁচ বছৰীয়া আচনিৰ পৰা তৃতীয় মহানবৰৰ দক্ষাৰপৰ্য্যন্ত

নানা কথাৰ ওপৰত নিজৰ নিজৰ মত দিছিল। কম কথাৰ বাবেহে ভাঙৰ
হুচেইনে মাথোন মাছে মাছে ছুই এবাৰ কৈ গৈছিল।

ভাঙৰনী আৰু নিশা ওলাই আহিল ভিতৰৰ পৰা।

ভাঙৰৰ লগত আলোকে নিশাৰ চিনাকি কৰি দিলে।

সাধাৰণভাবে ভাঙৰে সুধিলে শ্ৰীকৃষ্ণ খবৰ নিয়মতে পাই আছেনে নাই ?

আলোকে ক'লে, “মায়াক ইয়াটলৈ মাতা নিশা। লকলোবোৰ বান্ধনি
শালভে সোমাই থাকিব নেকি। ভাঙৰেতো মায়াক গান শুনিম বুলি প্ৰস্তত
হৈ আহিছে।”

“আহিব, ভাত পানী হয় মানে চাহ এপিয়লাকে নেখাব আনো ?”

আলোকে ভাঙৰৰ মুখলৈ চালে।

ভিতৰৰ পৰা তেঁ এখনত চাহ লৈ মায়াক সোমাই আহিল।

তেঁখন মাজৰ টিপয় এখনত থৈ মায়াক ভাঙৰ আৰু হুচেইনক অভিবাদন
জনালে—কপাললৈ হাত তুলি প্ৰণাম কৰি।

আলোকে ভাঙৰৰ লগত মায়াক চিনাকি কৰি দিলে।

“মায়াক ঘেৰী, ভাল গান গায়—বি. এ. পাছ কৰি কবিতা চৰ্চা কৰিছে।
পলিটিক্সত নমাব প্লেন আছে—আৰু,” ধুনীয়াটক ইংহি আলোকৰ ফালে অলপ
ঘোপাটক চাই মায়াক ক'লে, “গান—কবিতা—পলিটিক্সৰ কথা এনেয়ে কৈছে।
এটা সঁচা কথাৰ লগত তিনিটা মিছা কথা।”

ভাঙৰে ইংহিলে।

মায়াক চাহ আগবঢ়ালে।

“আপুনিও বহক।” ভাঙৰে মায়াক ক'লে।

“আপুনিও নহয় ভাঙৰ—চাখা-চিখা ‘ভূমি’। বুজিছা মায়াক, ভাঙৰ আৰু
বই ব্ৰাহ্ম ক্ৰেণ্ড—হাকিম কাকণে ভাঙৰ ডেকা হৈ আছে, নহলে মোৰ সমানেই
বুঢ়া।”

ভাঙৰ হুচেইনে মুকলি ভাবেই ইংহিলে।

নিশাই সুধিলে, “আপুনিও হবলা মায়াকে নিচিনা ?”

ভাঙৰে নিশালৈ চালে—প্ৰশ্নটো বুজিবৰ কাৰণে।

আলোকে ক'লে, “বুঢ়া নাই ভাঙৰ ? নিশাই জানিব বুজিছে, তোমাক
হাকিমনীৰ খবৰ কি ?”

নতুনকৈ চিনাকি হোৱা নিশা আৰু মায়াক আগত ভাঙৰে যেন অলপ
লগেই পালে।

হাঁহি ডাকবে ক'লে, “বহুতক খাটনি ধৰিও একো নহল, সেই দেখি এইবাৰ আলোকক ধৰিছো। তেওঁ যদি কিবা উপকাৰ কৰেই।”

সকলোৱে হাঁহিলে, কিন্তু মায়ী পছন্দ নহৈ থাকিল।

মায়ীই কাপ-প্লেট লৈ বাব খুজিছিল—নিশাই ক'লে, “মোহনে নিব খাওকহে। বহু মায়ী, এখেতৰে ভোৰ গান জনিব বুলি আহিছে। আৰু অহাৰ পৰা মোকো শুই এটা গানো জনোৱা নাই—মনত আছে? হাৰমনিয়ামটো আনি দিহ?”

মায়ীই শান্তভাৱে ক'লে, “বহুত দিন মই নিজেও গান গোৱা নাই, আগেয়ে গাইছিলো, আজিকালি গান জনোৱে।”

ডাক্তৰ হুছেইনে ক'লে, “এসময়ত ময়ো গান গাইছিলো—সেই মেজিকেল কলেজত পঢ়া দিনতে, পিছে আজিকালি কিবা লাভুখা যেন হৈ লাগে।”

ডাক্তৰে উচ্ছলিতভাৱে ক'লে, “আপোনাৰ এডিয়া আৰু গানৰ দৰকাৰ নাই ডাক্তৰ। Mrs Husain is a living melody.”

ডাক্তৰনীও ভিতৰৰ পৰা ওলাই আহিল।

আলোকে ক'লে, “ভোজনঘটক বচন মিঠা, আৰু বচনঘটক শীত মিঠা বুলি কোনোৱা শাস্ত্ৰত লিখা আছে। মায়ী, ডাক্তৰ হাকিম মাহুদ—খুব খাবলৈ পায়, মিঠা কথাও বহুত শুনিছে—কিন্তু এটা গান নিশ্চয় ডাক্তৰে—”

এইবাৰ ডাক্তৰেও ক'লে, “অসমীয়া গান এটা গাওক। মই বাপ-বাপিৰী বুজি নেপাও। হুবটো ভাল হ'ব লাগে, আৰু কথাবোৰৰ অৰ্থ বুজি পাব লাগে—নহয়নে আলোক?”

আলোকে মায়ীৰ মুখলৈ চালে।

আৰু বিশেষ আপত্তি নকৰি নিশাৰ ওচৰৰ চকীখনতে বহি মায়ীই লাহে লাহে গালে—

গায় মই কোনো শীত ?

বালিঘৰ লজা শেষ হোৱা নাই—

বান্দাৰ বালি চাপৰিত।

গায় মই কোনো শীত ?

কঁৱৰা কুলৰ কঁপনি ধুনীয়া,

পায় ডাঙি নিয়া পৰা খহনীয়া,

বালিমাহীটিৰ চকুৰ অংশন

পৰি কৰ কমলিত।

গাম মই কিনো গীত ?
 মোৰ এই বালিঘৰ—
 হেৰুৱাই পোৱা, পায়ো হেৰুৱা—
 আকলুৱা মৰমৰ,
 মৰমৰ বালিঘৰ সোঁতে লৈ যায়,
 বিবিজা বনত মোৰ কবিতা হেৰায়,
 হাতৰ মুঠিত মোৰ বৈ যায়
 নেহেৰোৱা মৰমৰ বিত্ত ।
 গাম মই কিনো গীত !

মায়াৰ মাতটো গভীৰ আৰু মিঠা । প্ৰথমতে নিশা চকল হৈ আছিল যদিও
 মায়াৰ প্ৰাণপৰশা গানে নিশাকো শান্ত কৰি তুলিলে ।

ভাস্কৰগীয়ে এবাৰ ভাস্কৰৰ মুখলৈ, এবাৰ হুছেইনৰ মুখলৈ চালে ।

আলোকে অলপ পৰৰ মূৰত ক'লে—“ভুনিলা ভাস্কৰ, কিনো গাম বুলিয়ে
 মায়াই ধুনীয়া গানটো গাই দিলে । কোনে লিখা গান এইটো মায়া ?”

মায়াই আলোকৰ চকুলৈ চাই হাঁহি দিলে ।

“নিজে লিখা গানটোকে যদি নিজেই পাহৰি যায়, তেন্তে কি যে আপুনি
 মনত ৰাখিব কবই নোৱাৰো ।”

“এইটো মায়াই লিখা গান, মায়া ?” নিশাৰ মাতত আনন্দ আৰু সামান্য
 বিস্ময় !

ভাস্কৰে এইবাৰ মন্তব্য কৰি ক'লে, ‘ৰবি ঠাকুৰে নে কোনে কৈছিল—

যে ফুল না ফুটিতে,

ৰবিল ধৰণীতে,

যে নদী মৰুপথে হাবাল ধাৰা,

জানিহে জানি তাও হয়নি হাৰা—’

“আলোকে গান লিখিলে, লিখি পাহৰি গ’ল, কিন্তু বৈ গ’ল মায়াৰ মনৰ
 মাজত !”

মায়া অলপ বড়া পৰিল ! ভাস্কৰ মাহুহজন দেখাতেই খোলা মনৰ । হাকিমী
 মেজাজটো লৈ অহা নাই ইয়াতলৈ, আহিছে আলোকৰ ডেকা বন্ধু হিচাবে । সেই
 বুলি মায়া আলোকৰ আগত বিমান মুক্ত, ভাস্কৰৰ আগত নিম্ন হোৱাৰ
 প্ৰয়োজন মায়াই অহুতৰ নকৰিলে । মায়া শিক্ষিতা, কোনোদিন মায়া
 অস্বাভাৱিক ভাৱে চকল নহয় । সামাজিক কলিজন মায়াৰ পূৰ্বা মাজাই আছিল ।

ডাক্তৰ ক'লে, “গানটো বহু ভাল লাগিল। আক এটা গাওক—”

মায়াই ক'লে, “আক ভাল অলমীয়া গান মোৰ মনতে নাই। বহুত দিন গান গোৱাই নাই নহয়—”

“বঙালী বা হিন্দীকে গোৱা শুভে” আলোকে ক'লে।

নিশাই ক'লে, “আগৰ গানটোৱে নিশ্চয় মাযাক বহুত কথা সোঁৱৰাই দিলে। হিন্দী এটা গাচোন—যাতে কোনোবাই নতুন মনোন দেখিব পাৰে।”

কৈ নিশাই ডাক্তৰৰ মূখলৈ এবাৰ চালে। অলপ ইতস্ততঃ কৰি মায়াই আবৃত্ত কৰিলে—

“জু দিল জলা উহে না পুচ্, ক'ই কেওঁ জলা !

জিম্মগী কি কাবৰা বাহ পে' নিছানী চোৰ চলা—

না পুচ্, ক'ই কেওঁ জলা...”

মায়াই গাই গ'ল। মায়াৰ উচ্চাৰণত কতো তুল নাই। অলমীয়া বিনয়ে মিঠাকৈ গালে, হিন্দীও মায়াই একে মধুৰতা দিলে গালে।

ইমানপৰে নীৰা ভিতৰতে আছিল। গান অৱশ্যে নীৰাই কাণ দিয়ে শুনিছিল। গান শেষ হোৱা বুলি বুজি নীৰা ওলাই আহি নিশাক কলেহি—
“অলপ ভিতৰলৈ আহকচোন বাইনেউ—”

“ভাত পানী হৈছেগৈ নেকি নীৰা ?” কৈ নিশা উঠিল, ডাক্তৰনীও উঠি ভিতৰলৈ গ'ল। মায়াও বাৰ খুজিছিল। আলোকে ক'লে, “তুনি আকৌ ভিতৰত কি কৰিগৈ মায়া ? গান গাই ওলাল, এতিয়া তাৰ বাবে ডাক্তৰ-হঁতৰ পৰা অলপ প্ৰশংসাৰাগী শুনি যোৱা।”

মায়াই অলপ ইতস্ততঃ কৰি বহি থাকি অলপ পৰৰ পিছত ডাক্তৰৰ কালে চাই সুধিলে, “মাৰ আক কিমান দিন থাকিব লাগিব কিজানি ?”

“মোৰ মনেৰে আক এমাহ-ডেড়মাহ মান হাস্পিতালত থাকিব লাগিব। বয়স হৈছে, অপাৰেচনৰ পিছত সাধাৰণতে দুৰ্বলো হয়। শুভেতে কিন্তু ভাল হৈ যাব—”

ভাত খাই থাকোতে আলোকে ক'লে, “তানিছা নিশা, ডাক্তৰৰ দৰত থাকিব কাৰণে আজিয়ে মায়া আক তোমাক নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবই খুজিছে—”

“সঁচা ?” নিশাই এবাৰ ডাক্তৰ আক এবাৰ আলোকৰ মূখলৈ চালে।

ডাক্তৰ অলপ অগ্ৰস্ত হ'ল।

“মানে—আলোক—” ডাক্তৰ বৈ গ'ল। ডাক্তৰনীয়ে ক'লে, “শুভেতে অকলম্বৰ থকা বাইহু, তাৰিছে বা-খোঁৱাব কোনে কৰিব। কিন্তু নিহা হৈ

গলে, নিশা-মায়াহঁতেই বকলো কবির, কবাব—আপুনি চিন্তা কৰিছে
কিয় ?”

হাঁহি নিশাই ক’লে, “মায়ী, তোৰ দেখিছো বৰ ভাগ্য। আজি শুই ঘোৰ
ইয়াত থকাৰ কাৰণেই তোৰ লগতে মোৰো কপাল মুকলি হৈছে।”

কুজিৰ অস্থশোচনাৰে আলোকে ক’লে, “মোৰহে পিছে কপাল-চপাল একো
মুকলি নহল, নিশা—”

আলোকৰ কথাত আটায়ে হাঁহিলে।

প্ৰচুব ধোৱাৰ আয়োজন। প্ৰত্যেকটো বস্তু যথেষ্ট যত্ন আৰু মনোযোগেৰে
তৈয়াৰ কৰা হৈছে। ডাক্তৰবহঁতে বৰ তৃপ্তিৰে খালে। নিশা মায়াহঁতো খাবলৈ
বহিছিল, কিন্তু বহুত কোৱা সন্মুখ নীৰা লগত খাবলৈ নাছিল, নিশাই ভাবিলে
ডাক্তৰ থকাৰ কাৰণে সন্মুখ কৰিছে। নীৰাই ধোৱা বস্তু উলিয়াই মেলি দিয়া
কামত লাগি থাকিল।

মাজতে এবাৰ আলোকে ক’লে, “নীৰা, তুমিও নবহাহি কিয় ?”

নীৰাই ভিতৰৰ পৰা চিঁৱৰিলে, “আৰু পাপৰ ভজা লাগিব নেকি ?”

প্ৰায় এক ডেড় বৰ্ত্তা নানা গল্প কাহিনী কৈ ডাক্তৰবহঁতে ধোৱা শেষ কৰিলে,
এনে এটা হান্তমুখৰ সন্ধিয়া ইমান আনন্দৰ মাজেৰে কটাবলৈ পাই সকলোৰে
আনন্দ লাগিল।

মাজ জাহ্নবাৰীৰ মাজ বাতি। কিন্তু হাঁহি আনন্দৰ মাজত থকাৰ কাৰণে
কোনো জাৰ অনুভৱ কৰা নাছিল।

ডাক্তৰে গাড়ী আনিছিল। ডাক্তৰ ডাক্তৰী আৰু ডাক্তৰ গাড়ীতেই গলগৈ।
নিশা আৰু আলোকহঁতে পটীকৰ পৰাই বিদায় লিলে।

বাবৰ সময়ত ডাক্তৰে কৈ গ’ল, “মায়াহঁত কিন্তু মোৰ তালৈ সঁচাকৈয়ে বাব
লাগিব। অলপ দিনভো আছা ?”

“আছে, আছে। দৰকাৰ হলে আপোনাৰ কাৰণে মায়ী আৰু অলপ দিন
থাকিব। আপুনি ডাঙৰ ডোক্তৰ আয়োজন কৰকগৈ বাওক—”

নিশাৰ কথাত সকলোৱে হাঁহিলে, মায়ী মাজ গহীন হৈ থাকিল।

গাড়ী ধোৱাৰ পিছত নিশাহঁত ভিতৰলৈ আহিল। ইতিমধ্যে কবিতা আৰু
ভাইটিক খুৱাই মাহীকেৱল আগতে গৈ নিশাৰ ঘৰত শুই পৰিছে।

নিশাই ক’লে, “মই বাওঁ আৰু মামা, ল’ৰা-ছোৱালী হাল অকলে শুই
আছে। মায়ী, শুই অলপ মামাৰ লগত কথা-বতৰা পাও।”

বীটাৰ পৰা ইলাচি এটা সুখত দি মায়ীয়ে ক’লে, “বাতি বহুত হ’ল। আজিভো

কথা পাতি গোটেই নাজিটো কটাই বিধ পাবে, কিন্তু মায়াব জানো কান্দিই ক'ট নাই ?”

নিশাই ক'লে, “ক'টত ওকালতি কৰি মামা সদায় জিকিছে, আজি ভোম লগত লাগিলে হাবিলেই—”

মায়াই অভিযোগ ভৰা স্বৰে ক'লে, “আপোনালোকে আজি কিছু মোক্ বহুত লাভ দিছে। অচিনাকি মাহুহৰ আগত কি বে কথাবোৰ কৈ দিলে—”

নিশাই ক'লে, “আক খোলা খুলিকৈয়ে কবৰ মন আহিল, পিছে মায়াব মনৰ ভাব বুজিব নোৱাৰাৰ কাৰণেহে নকলো—”

“কি কথা থাকিল আক ?”

“ক'ব খুজিছিলো কি জান ? ভাস্কৰৰ তোক ভাল লাগিছেনে নাই সুধি ঠিক কৰিয়ে পেলাব খুজিছিলো। কিন্তু ইপিনে আকৌ মামা থাকিল। মতা মাহুহৰ মনৰ ভাব বুজা জানো কম টান।”

মায়াই প্ৰতিবাদ কৰি ক'লে, “এইবোৰ কথা উলিয়ালে কিছু নিশা, মই ইয়াৰ পৰা কান্দিটোকে ওচি যাম।”

“ইমান খবৰখোৱা কৰিব নালাগে। বাহীমেউইত কোনো নাই, মই আক ধৰি-বাৰি তোক ভাস্কৰলৈ বিয়া দি দিম বুলি ভয় খাব নেলাগে।”

আলোকে ক'লে, “মায়াব পানে কিছু ভাস্কৰক—”

মায়াই চি'ন্নৰি উঠিল, “বাৰ যদি ব'ল নিশা। কিবোৰ বে কবলৈ আৰম্ভ কৰিছে।”

তাৰ পিছত তিনিও হাঃ হাঃ কৰি হাঁহি দিলে।

বাতি বাৰ বজাত কুঁৱলী ভেদ কৰি সেই হাঁহিব উজ্জল তৰংগ বেছি দূৰ বিয়পি নগল যদিও, লিকালৰ নীৰাক অলপ চঞ্চল কৰি তুলিলে।

“বাও ব'ল ভেনে মায়া—” কিছু পৰৰ মূৰত নিশাই ক'লে।

“হুই মিনিট ব', মই কোটটো লৈ আহো—”

মায়া ভিতৰলৈ গ'ল, নিশাই আলোকৰ চকুলৈ চালে, চকুত তৃপ্তিৰ উজ্জলতা।

আলোকে নিশাক বুহুৰ মাজত ললে, ক'লে,—‘পাগলীজনী—’

মূহূৰ্ত্তে নিশাই নিজক মুক্ত কৰি ক'লে—“পাগলনেকি ? মায়া ওলাবহি !”

অলপ পৰৰ পিছত কোটটো পিন্ধি মায়া আহিল।

“আজিটো বাওঁ বাবা—” মায়াই ক'লে।

আলোক উজ্জ্বল হৈ আছিল—। উজ্জলভাবে ক'লে, “বেয়া-চেয়া নাগাবা
আকৌ যায়, মকছুমিৰ মাহুহ—ক'ববাত অকণমান পানী দেখিলেও জপিয়াই
পৰিবৰ মন যায়।”

। তেজিংশ ।

ডাক্তৰৰ চিঠি আছে। মায়াক চিঠি আছে! মায়াক যোগেদি চিনাকি
হোৱা বন্দনাৰো চিঠি আছে কেতিয়াবা। দূৰৰ পৃথিৱীয়ে ওচৰ চাপিবৰ
প্ৰয়াস কৰে। চিঠিৰ বুকুত কত কথা!

মাজতে আহি নিশাৰ দেউতাক মহেন্দ্ৰ কেৰাণীও পোন্ধৰ দিন থাকি গলহি।
মাজতে এবাৰ নিশাও কবিতাইতক লৈ গৈ দহ দিন ঘৰত থাকি আহিলগৈ—
ভৈজপুৰত। আক থাকিবলৈ ধৰিছিল। কিন্তু নিশাই থাকিব নোৱাৰাৰ
কাৰণ দেখুৱালে : ঘৰত কোনো নাই, কবিতাজনীৰ স্থলে খটি হ'ব।

এৰা, এতিয়াতো নিশাৰ ঘৰ নথিলে নচলে।

ভৈজপুৰত নিশাক দেখি সকলোৱে কোৱাকুই কবিলে—“দেখিছানে
ছোৱালীজনীৰ চেহেৰাটো, তেজো মূখে ফুটি ধাও, ফাটি ধাও হৈছে। ঘৰৰ
মাহুহটো ইমান দূৰত আছেগৈ—তেওঁ ক'ববাত অকণমান চিন্তা-ভাবনা
দেখিলানে? বৰ ভাগৱতী ছোৱালী নিশাজনী। মহেন্দ্ৰ কেৰাণীৰ জীয়েকে
ধাজৰাণী হৈ খাব বুলি কোনে ভাবিছিল?”

নিশা অলপ দিনৰ কাৰণে আঁতৰি গ'লেও কিন্তু আলোক কিছু অধৈৰ্য হৈ
বিষৰ্ধ হৈ পৰে। সুৰি আহি পালেই আৰম্ভ হয় অভিমান।

নিশাই কেতিয়াবা কৃত্ৰিম ৰোষেৰে কয় “আপোনাৰ ওচৰতে সদায়
থাকিবলৈ মইনো আপোনাৰ কি?”

আলোকে উত্তৰ নিদি উচাট মাৰি ওচি যায় নিজৰ অৰ্থলৈ। কিছু পৰৰ
মুৰত কবিতাই গৈ মাতে “মাৰ মূৰ বিৰাইছে আপোনাক মাতিছে।”

আলোক লৰি আছে। মূৰে গায়ে কাপোৰ লৈ নিশা পৰি থাকে। পাহৰি
যায় কণিক পূৰ্বৰ অভিমানৰ কথা। আলোক ব্যস্ত হৈ পৰে। কাপোৰৰ ডলত
নিশাই মুখ টিপি হাঁহে।

বিছনাৰ কাষতে বহি আলোকে নিশাৰ মূৰৰ পৰা কাপোৰ টানি থকাৰ

চোঁ কৰে। নিশা অলস-অচৰ-অচৰ হৈ পৰি থাকে। লাহে লাহে আলোকে
নিশাৰ বুৰুৰ মাজত কাপোৰৰ ডলেদি হাত হুমাই কুটকুটাই দিয়ে।

“এই—”

“হু—”

“এই নিশা—”

তাৰ পিছত নিশাই আলোকৰ হাতখন গালেৰে হেঁচি ধৰে। মূৰৰ বিষৰ
কথা কাৰো মনত নেথাকে।

মোহনে আলোকৰ কাৰণেও বাজে ; কিন্তু আলোকৰ বাজিব খোৱা প্ৰায়ে
নিশাৰ ঘৰতে হয়। গধূলি ফুৰি অহাৰ পিছত আলোক নিশাৰ লগতে কথা
পাতি বৈ যায়। আগুৰি নোহোৱা নানা কথা। হয়তো একেধাৰ কথাকে
হেজাৰবাৰ, হেজাৰ বকমে কয় সিহঁতে। হয়তো একেটা প্ৰশ্নকে হেজাৰ বাৰ
কৰে। তথাপি যেন শেষ নাই। সিহঁতৰ জীৱনৰ প্ৰশ্নবোৰৰ যেন কোনো উত্তৰ
নাই। উত্তৰ নোহোৱা অজস্ৰ প্ৰশ্ন কৰাতেই যেন দুয়োৰে আনন্দ।

কবিতা শুই পৰে। মাহীদেৱো শুই পৰে। ডাইটি টোপনি যায়। বাজিব
পৃথিৱীখন নিষ্পন্ন হৈ পৰে। জাগি থাকে ছুটা বিনিময় প্ৰাণ, ছুটা উজাগৰী
আত্মা।

আলোক আৰু নিশাৰ চকুত টোপনি নাই। প্ৰাণক প্ৰাণেৰে, দেহাক
দেহাৰে নিঃশেষ কৰি পাবলৈ বিচাৰে সিহঁতে। কোনো ভয় নাই, কোনো পাপ
নাই, কোনো বাধা নাই। জীৱনৰ মোহনাত ভৰা হুঁতিৰ প্ৰাৱন—অনৱকৃত
—উত্তাল।

কেতিয়াবা যেন লকলো কথাৰ শেষ হৈ যায়। কথা নোকোৱাকৈ বহি থাকে
দুয়ো, ঘণ্টাৰ পিছত ঘণ্টা পাৰ হৈ যায়। অলস হৈ আছে নিশা—আলোকৰ
কোলাত মূৰ হুমাই নিশাই স্বপ্ন দেখে। আলোকৰ নিশাসত প্ৰাণ-ভগন্তৰ
বহুতৰ সন্ধান কৰে ; নিৰৱে বাগৰি যায় কাল। সময়ে সিহঁতক নোচোৱে।

কেতিয়াবা কোনো বৰ্ষা-মুখৰ সন্ধিয়া পাৰ্টিক'ত বহি আলোকে নিশাক
কবিতা শুনায়ে—শ্ৰেণীৰ কবিতা, ব্ৰাউনিঙৰ কবিতা, ৰবি ঠাকুৰৰ কবিতা আৰু
তাৰ নিজৰ কবিতা। বৰষুণৰ মাজে মাজে, কবিতাৰ ছন্দ-ধ্বনিৰ লগৰ মাজে
মাজে দুয়ো যেন বহুত দূৰ দেশলৈ আঁতৰি যায়, কোনোবা কল্পলোকৰ,
অভিসাৰী আত্মাৰ গোপন গুহন গুনে দুয়ো, মাহুৰৰ অৱকৃত প্ৰাণৰ বৌদ
কান্দোন শুনে দুয়ো।

জীৱনত নোপোৱাৰ ছুটি আৰু পোৱাৰ শায়ত বেঘনাৰ গীত শুনে দুয়ো।

ভেঙিয়া যেন নিইত দেহাৰ মাজত নাই। দেহাভীত কোনো অতীতীয় লোকত
 যেন হৈছে নিইতৰ প্ৰাণৰ অকৃত্ত বিভাৰ, কামনা নাই, যোহ নাই, অকৃত্তি নাই।
 নিৰ্বোধ আত্মাৰ পাখিৰ কঁপনিত যেন আদিম মাহুৰৰ আদিম আনন্দৰ নিধানৰ
 প্ৰতিধ্বনি।

নিশা আৰু আলোক দুয়ো অভিকৃত হৈ পৰে, ভয় হৈ পৰে।

বাবিৰাৰ মৰমৰ আৰ্ত্তনাদত সেয়েকা পৃথিৱী নিভাল মাৰে। সন্ধিয়াটো
 এটা নিৰিক কবিতাকৈও মিঠা যেন লাগে।

আলোকে নিজৰ কবিতাবো দুশাৰীমান পঢ়ি শুনায়। নিশাই অৰ্থ বুজিবলৈ
 নিবিচাৰে। কবিতাৰ কোনো অৰ্থ নাই, আছে ধ্বনি, আছে ভাব, আছে
 বৃত্তি পোহা-নোপোহাৰ মাজেদি উপলব্ধিৰ অসীম ভূমি!

এটা কথা নিশাই জানে : আলোকৰ সকলো কবিতাৰ প্ৰেৰণা নিশা!
 নিশাকে কেন্দ্ৰ কৰি ৰূপ লৈছে আলোকৰ বাস্তৱৰ জগতখনে আৰু ৰঙ্গনাৰ
 জগতখনেও। কবিতাবেই আলোকে কয়—

“ভূমি গুচি যাবা, ময়ো গুচি যাম—

ধূলিৰ ধবাক প্ৰণাম জনাম,

কালৰ বুকুত হেৰাব আমাৰ

বুকুৰ হেপাহ, চকুৰ কাজল প্ৰীতি।

মাথো বৈ যাব আমাৰ প্ৰাণৰ

আজি ৰচা এই গীতি!”

নিশাৰ সৰ্বশ্ৰাণী মৰমৰ মাজত আলোকৰ প্ৰাণৰ দেৱতাই সাৰ পাই উঠে।

আলোকৰ মনৰ ভিতৰত ক’ৰবাত যেন নতুন পিখা জলিছে, ক’ৰবাত যেন
 বৰদৈলিৰ বান্ধ মুকলি হৈছে! আলোকে উৰি ফুৰাৰ গতি-স্পন্দন অকৃত্তৰ
 কৰে সকলোতে! সভা-সমিতি কৰি ফুৰে আলোকে। চাহবাগানৰ বহুবাৰ
 মাজত নতুন প্ৰাণৰ সজীৱনী যেন নিজৰ প্ৰাণৰ পূৰ্ণপাত্ৰৰ পৰা ঢালি দিবলৈ
 বিচাৰে।

নিশা বাহিৰে শাস্ত। কৃষ্ণকৰ এটা বাতিৰ দৰেই নিশাৰ ভিতৰত বহুত
 গোপন, মৌন বহুত। বাহিৰত নিশাৰ প্ৰশান্ত ৰূপ দেখি, ভিতৰৰ গোপন
 কল্লোলৰ স্পন্দন কোনোৰে গম ধৰিব নোৱাৰে। বৃদ্ধে মাথোন আলোকে,
 উপলব্ধি কৰে মাথোন আলোকে। আলোকে নিজৰ হৃদয় দি নিশাৰ হৃদয়ৰ
 নিহৃততম কঁপনি অকৃত্তৰ কৰে। দুটা আজি আত্মা!

*

*

*

আইজনীৰ বিয়াটো আলোকে নিশাকো লৈ গ'ল। কলিতা আৰু
ডাইটিক লগত লৈ নিশা বিয়াটো লৈ গ'ল।

আলোকহঁতৰ গাঁৱৰ সকলোৰে নিশাক দেখি আচৰিত হ'ল। ছুটা ল'ৰা-
ছোৱালীৰ মাক বুলিবই নোৱাৰি! যেন এজনী গাভৰু ছোৱালী। চিঙিল
হাৰ্জনৰ বৈকীয়েক—হ'বডোন। আহাৰ আলোকলৈ এনেদৰে এজনী
ছোৱালীয়ে বিচাৰিব লাগিব।

বিয়া ঘৰত নিশা কিন্তু অভ্যস্ত সংঘত। ইহি মাতি সকলোৰে লগত
কথা-বতৰা পাতিলেও ক'তো অকণো বেছি হেঁচৈ নাই। কাৰো কৰিলে বিয়া
ঘৰত যি পাৰে। বিয়াৰ কেদিন পৰাণকত আলোকৰ পৰা গা এৰা দি চলিলে।
আলোকহে যি। কেতিয়া কি কৈ দিয়ে কি বিশ্বাস।

নিশা বিয়াটো বোৱাত বমাইড বৰ আনন্দিত। বিয়া ভগাব নিছিনাই
বমাই খোলাখুলিকৈ ক'লে, “আইজনী জনীয়ে বৰখন উকটা কৰি থৈ গ'ল।
এতিয়া আৰু তাৰ বিয়াখন নেপাতিলে নহলে। তাৰো বিয়াৰ বয়স হ'ল।”

নিশাই নিবৰে শুনি গ'ল।

“তোমাৰ কথা আলোকে শুনিব। যদি যেনি বিয়াখন ভূমিৰে পাতি দিব
লাগিব কিন্তু। এতিয়া ভগৱানৰ কৃপাত দুখইচা আৰ্জিছেও। ভাল ছোৱালী
এজনী নেপাব আনো?”

নিশাই শান্তভাৱে ক'লে—“আপোনালোকে বাক বিয়া কৰাবলৈ মাতি
কৰক। মই ছোৱালী ঠিক কৰি দিম। ছোৱালী মোৰ হাততে আছে।”

বাটত নিশাই আলোকক ক'লে—“আৰু বকা নাই। এইবাৰ আপোনাৰ
বিয়া পাতিব লাগিব। বেছি দিন আৰু ব'ব নোৱাৰি।”

আলোকে অভিযোগ ভৰা মতেৰে ক'লে,—“তেনেহলে বিয়ান লোনকালে
পাবা ডাক্তৰক মাতি পঠোৱা।”

মাতি পঠিয়াবলগীয়া নহয়।

বিলাতত ডাক্তৰৰ শিকা শেষ হৈ আহিছে। অলপ দিনৰ ভিতৰতে ষ্ট্রীক
হ'ব আহিব।

চিঠিত ডাক্তৰে প্ৰতি সপ্তাহতে সেই কথা লিখে আৰু নিশাক চিন্তা
কৰিবলৈ মানা কৰে।

ডাক্তৰৰ চিঠি আহিলে নিশাৰ খুলি পঢ়িবলৈকে ভয় লাগে। কেৱল বৃথি
অহাৰ কথা আৰু দাশুপত জীৱনৰ সকলো আনন্দ পুনৰ ব'বাই পোৱাৰ কথা!

কি ফল হৈ গৈছে নিশাৰ!

তাইৰ জীৱনৰ কাষত যেন আজি আৰু ত্ৰিকৰ্ষক কাৰণে ঠাই নাই। মাজে
এজন মাহুহক নিশাই আজি দেহে-প্ৰাণে আৱৰি ৰাখিব পাৰে—আলোকক।

আলোক ত্ৰিকৰ্ষক যুৰি অহাৰ দিন ওচৰ চাপি অহা দেখি আৰু অধৈৰ্য্য হয়।
নি কোনো পথ বিচাৰি নাপায়। নিশায়ো তাক সাধনা দিব নোৱাৰা হয়।
বাহিৰত যি আলোক উকীলে তাৰ ওজনস্বী বহুতাবে হেজাৰ জনতাক উত্তেজিত
কৰি তুলিব পাৰে, যাৰ ক্ষুধাৰ যুক্তিয়ে কাছাৰী ঘৰৰ মজিয়াত ধুমুহাৰ সৃষ্টি
কৰিব পাৰে, সেই আলোকেই নিশাৰ লগত বিচ্ছেদৰ আগন্তুক দুৰ্ভাৱনাত লক
ল'বাৰ দৰে অসহায়ভাৱে কান্দে। কাষত বহি নিশাই তাক সাধনা দিব, ব
জ্ঞাবৰ বাৰ্ষ প্ৰয়াস কৰে।

নিশা উদাসীন হৈ পৰিছে। জীৱনৰ গতিপথত দুৰ্লভ্য আৱশ্যকাৰীৰ
বাক্য। মাহুহৰ শক্তি কিমান? তথাপি দৃঢ়ভাৱে নিশাই আলোকক কয়—
“ডাক্তৰ আহিব, আহক। ডাক্তৰ আহিলেই যে আপুনি জাঁতৰি পৰিব লাগিব,
তাৰ কি মানে আছে? আপুনি ইমান উৰিয় আৰু অধৈৰ্য্য হৈছে কিয়?।
আমি ব'ভেই থাকো, আমাৰ মৰমক কোনেও বাধা দি ৰাখিব নোৱাৰে।”

আলোকে মাথোন অবুজ চাৰনিৰে নিশাৰ মুখলৈ চাই থাকে তাৰ চকু দুটা
ৰাশ্যাকুল হৈ উঠে।

ইজন নিজনে ডাক্তৰ কেতিয়া পাবহি খবৰ কৰে। নিশাই উৎফুল্লভাৱেই
লকলোকে উত্তৰ দিয়ে। ডাক্তৰণীৰ এই আনন্দত কোনেও অস্বাভাৱিকতা
নেদেখে। এই বাহ্যিক উৎফুল্লভাৱে নিশাই মনৰ অধীৰ বেধনা লুকাই ৰাখিব
চেষ্টা কৰে।

নিৰ্তো সন্ধিয়া আলোকৰ লগত ফুৰিবলৈ ঘোৰাত বা চিনেমা চাবলৈ
ঘোৰাত কোনোৱে অস্ত একো নেভাৱে।

আলোক আৰু নিশা বহুত ৰাতিলৈকে বহি থাকে। ক'ব খোজা কথাবোৰ
ছয়ো ভাবিব নজনা হয়। হেৰাই যাৱ ধৰা এই মধুৰ দিনবোৰৰ প্ৰতিটো
মুহূৰ্তক যেন ছয়ো ধৰি ৰাখিবৰ আশ্ৰয় লাধনা কৰে।

ডাক্তৰ ত্ৰিকৰ্ষক আহি পোৱাৰ লগে লগে পৰিস্থিতি সম্পূৰ্ণ সলনি হৈ যাব।
আলোক জাঁতৰি পৰিব লাগিব। নিজৰ লকলো অহুত্বত বহুত লাভতি নিশা
আকৌ হৈ পৰিব লাগিব ডাক্তৰ ত্ৰিকৰ্ষক ধৰ্মপত্নী, অংকশায়ীনী। নিজৰ ইচ্ছাক
সম্পূৰ্ণ অস্বীকাৰ কৰি নিশাই ডাক্তৰৰ বাহুপাশত ধৰা দিব লাগিব—বিয়াৰ
পিছৰ দিনবোৰৰ নিচিনাকৈ।

ডাক্তৰৰ লগত—স্বামীৰ লগত—নিশাই কৰি যাব লাগিব কৰণ অভিনয়।

পৃথিবীৰ কোনোৱে বুজি নাপাব নিশা আৰু আলোকৰ প্ৰাণৰ অন্তৰ্গামী মৰ্ববেদনা। বাহিৰৰ ভগতে আগৰ দৰেই তিনি পাব—দেখকমূৰ্খ, সাহিত্যিক, উকীল আলোক কুকৰ্ণক, আৰু কবিতাইউৰ যাক ডাক্তৰণী নিশাক। এই দুটা প্ৰাণীৰ মনোভগতৰ অন্তঃসলীলা দুখৰ লগত পৃথিবীয়ে নাপায়।

মাহুহৰ অনাবিল স্থ আকাশে লুহ কৰিব নোৱাৰে।

নিয়তি নিষ্ঠুৰ !

“মই স্বাৰ্থপৰ নহয় নিশা ; কিন্তু মোৰ জীৱনত তুমি নোহোৱা হলে মোৰ কাৰণে জীয়াই থকা অসম্ভৱ হ’ব—” আলোকে কয়।

নিশাই একো নকয়। তাৰ মূৰটো বুকুৰ মাজত স্ফায় লৈ তাৰ চুলিৰ মাজত মৰমেৰে আঙুলি বুলাই দিয়ে।

নিশাৰ মনৰ গভীৰত কিবা এটা ভাব খেলায়—কিন্তু সেই ভাব ইমান বেছি শূন্য যে নিশাই তাক নিজৰ মনৰ পৰা নিলগাই ৰাখিব খোজে।

কিবা দুৰ্ঘটনাত ডাক্তৰ অহা আহাজখন যদি মাজ লাগবতে বুৰি যায়।

ছি: ছি: কি যে অমংগলীয়া কথা ভাবিছো।

নিশাই অল্প কথা ভাবিবৰ চেষ্টা কৰে, মনৰ মাজত দৃঢ়তা সঞ্চয় কৰিবৰ চেষ্টা কৰে। আহক ডাক্তৰ, থাকক লমাজ, আমাক কোনোৱে বিজ্বিত কৰিব নোৱাৰে। এইদৰেই আমি থাকিম। মোৰ দেহা ডাক্তৰৰ; কিন্তু মোৰ মন-প্ৰাণ স্বয়ং। আজি তাত আৰু অল্প কাৰো ঠাই নাই। আলোকে হয়তো মোক বুজিবলৈ টান পাব, কিন্তু পৃথিবীৰ কোনোৱে ছবুজিলেও মইতো বুজিম মোৰ প্ৰাণত কাৰ ঠাই, কাৰ মৰমক কেন্দ্ৰ কৰি মোৰ ভালপোৱা আজি লজীৰ হৈ উঠিছে। মোৰ এই প্ৰত্যাহ্নেই মোৰ জীয়াই থকাৰ প্ৰেৰণা।

তথাপি নিশাৰ ভয় লাগিল। মই এজনী সাধাৰণ দুৰ্বলা ছোৱালীয়ে কাৰ্ষ-কেজত ইমানখিনি সাহস আৰু আত্ম-বিশ্বাস বিচাৰি পাম জানো? কিন্তু তাৰ বাহিৰে আৰু উপায় কি? যুত্মতকৈ জীৱন্ত জেয়।

মাহুহৰ দুখত আকাশে নেকান্দে। কিন্তু কেতিয়াবা মাহুহৰ বেদনাই আকাশৰ বুকুত ভাৰা বিচাৰি লয়। আকাশে কান্দে।

*

*

*

পৃথিবীৰ বুকুলৈ ক্ৰন্দনী শাওণ নামি আহিছে। অজস্ৰ ঢল, অজস্ৰ লজল-বেদনা। দিনত ব’দৰ উত্তাপ আছে; কিন্তু ভীৰ পোহৰ নাই। ডাৱৰৰ বাহৰ মাজত ব’দ গ্ৰান হৈ পৰিছে। বহুত কবিয়ে চিনিপোৱা এই শাওণৰ জলধাতু কোমল-ক্লদ কাৰোবাৰ চহু বাপৰ হৈ উঠাত কোনো অৰ্থাত্মিকতা নাই।

হঠাৎ কিয় শ্রীকৰ্ণ আহি পোৱাৰ দুদিনৰ আগতে আকাশপুৰুষ শৰণে ফিৰিয়া কৰি তুলিলে, তাৰ কাৰণ বিচাৰিবৰ অৱসৰ আলোক আৰু নিশা কান্ধে নাছিল। হয়তো শ্রীকৰ্ণ আহি পোৱাৰ লগত শাওণৰ বৰষুণৰ কোনো সম্পৰ্ক নাই। আলোক আৰু নিশাৰ আহত দ্বয়ৰ অসহায় বেদনাৰ লগতো কোনো সম্পৰ্ক নাই।

নিশাই ক'লে, “মাহুহৰ জীৱনত অসময়ত ঘট। সম্পৰ্কবোৰো হয়তো দুখৰ বাহিৰে আন একোকে নানে। আগতেই আমাৰ তুল হৈ গৈছে, এতিয়া আৰু শুংবাবৰ পথ নাই।”

আলোকে নিশাৰ চকুলৈ চহু তুলি চালে—যেন এজনী অচিনাকি ছোৱালীলৈহে চাইছে।

বাহিৰত অজস্ৰ বৰষুণৰ জৰ্জৰ আৰ্তনাদ।

আলোকে ক'লে, “আমি আজিৰ যুগৰ মাহুহ বুলি মাছে মাছে গৰ্ব কৰো, মাছে মাছে নিজক জানী, পণ্ডিত, ইণ্টেলেক্চুৱেল বুলি ভাৱি আনন্দ পাওঁ। আগৰ যুগৰ মাহুহক বৰ অজলা, অসহায় বুলি হাঁহো। কিন্তু নিশা, মোৰ বিশ্বাস পৃথিৱীত মাহুহ থাকে মানে, নাৰীৰ কাষত পুৰুষ, আৰু পুৰুষৰ কাষত নাৰী সদায়েই দুৰ্বল হৈ থাকিব।”

এনে বক্তৃতাৰ নিচিনা কথা নিশাৰ ভাল নেলাগিল। আলোকৰ ক'বৰ মন নাছিল; কিন্তু এনে অৱস্থাত হয়তো কথাবোৰ এনেদৰে দাৰ্শনিকভাৱেই ওলায়।

নিশাই খিৰিকীখনৰ কাষতে বহি বাহিৰৰ আন্ধাৰ বোৰৰ ফালে চাই আছিল।

ডালেমান পৰৰ নিশ্চৰতাৰ পিছত নিশাই ক'লে—“বৰ নিচুৰ কথা এযাৰ কওঁ, যদি আপুনি মোক তুল সুবুজ—”

“কি কথা নিশা?”

“মুঠাৰ বাহিৰে আমাৰ ভালপোৱাক একোৰে একো কৰিব নোৱাৰে। কিন্তু মামা, ডাক্তৰ আহি পোৱাৰ পিছত, আমাৰ অন্তৰৰ মৰমৰ সম্পৰ্কৰ বাহিৰে অন্ত সকলো সম্পৰ্ক আমি বাদ দিব লাগিব,—পাহৰি যাব লাগিব।”

“তাৰ পিছত?”

“মই ইচ্ছা কৰো বা নকৰো, মই সকলো প্ৰকাৰে ডাক্তৰৰে হৈ থাকিব লাগিব। কিন্তু আপুনি এনেকৈ অকলশৰে কেনেকৈ থাকিব?”

“নেথাকি কি কৰিম?”

“ক'লে আপুনি থং কৰিব। কিন্তু মই কৈছো আপুনি বিয়া কৰাওক। যদি

যোক বিবাস কৰে তেতিয়াও আমি এইদৰেই ভালপাই থাকিম। তেতিয়া আপুনি স্থগী হ'ব।”

অলপ পৰ নিশাৰ মুখলৈ চাই থাকি আলোকে ক'লে “আক, মোৰ জীৱনৰ মাজত অস্ত্ৰ এজনী ছোৱালীক তুমি সজ কৰিব পাৰিবা ?”

নিজকে কোৱাৰ দৰে নিশাই ক'লে,—“নহলে যে আপোনাৰ কৰ দুখ হ'ব”—

“বিয়া জানো মাহুহে নিজৰ দুখ আঁতৰাবৰ কাৰণেই কৰাৰ নিশা ? আক তুমিতো জানা, মোৰ জীৱনত এতিয়া আক তোমাৰ বাহিৰে অস্ত্ৰ এজনী ছোৱালীৰ কাৰণে ঠাই নাই।”

“কিন্তু মই যদি আপোনাৰ জীৱনৰ মাজৰ পৰা আঁতৰি পৰিব লগীয়া হয়, তেতিয়া আপুনি কেনেকৈ থাকিব অকলশৰে ?”

“মোৰ কাৰণে আক অস্ত্ৰ কোনো পথ নাই নিশা।”

বহুত পৰ ছয়ো মনে মনে বহি থাকিল।

“অস্ত্ৰ পথ নাই ?”

“আক অস্ত্ৰ পথ নাই।”

নিশা শ্ৰীকণ্ঠ ডাক্তৰৰ !

আলোক আঁতৰি পৰিব লাগিব।

অন্য পথ নাই।

মাহুহৰ জীৱনৰ পৰিধি বহল ; কিন্তু স্বপ্নৰ পৰিধি সীমাবদ্ধ। নিশাৰ ঠাই পূৰাবৰ কাৰণে আলোকৰ স্বপ্ন-ৰাজ্যত আক অনা ছোৱালীৰ ঠাই নাই।

বাহিৰৰ বৰষুণ জাকত সমাধান বিহীন প্ৰশ্নঃ আমি, আমি এতিয়া কি কৰিম ?

পৃথিৱী নিকন্তৰ।

লাহে লাহে নিশাই ক'লে—“অৱশ্যই আমাক কাক ক'লৈ লৈ যায় ক'ব নোৱাৰো। অৱশ্য যদি বহুত সলনি হৈ যায়, আপুনি যোক তুল ছবুজতো ?”

বাহিৰৰ বৰষুণজাকৰ কালে চাই থাকিয়ে আলোকে ক'লে—“আজিলৈকে যি পালো ; তাক তুল বুজা মানে নিজকে অস্বীকাৰ কৰাৰ চেষ্টা কৰা হ'ব। আক, আক তুমি জানো সকলো পাহৰি যাব পাৰিবা ? তুমি জানো নিজক সলনি কৰি এটা সম্পূৰ্ণ নতুন জীৱন আৰম্ভ কৰিব পাৰিবা ?”

নিশাই একো নাতাঙিলে, অৱশ্য পৰিৱৰ্তন, কিন্তু সেয়ে জানো স্বপ্নৰ পৰিৱৰ্তন ঘটাব ?

ভালেমান পৰ মনে মনে থকাৰ পিছত নিশাহ ক'লে : “মোৰ জীৱনটোৱে
কি হৈ বাৰ মই একো বুজিব পৰা নাই।”

আলোকে নিশাৰ চকুটলৈ চালে।

লাহে লাহে নিশাই ক'লে,—“ডাক্তৰৰ সকলো দাবী মই কেনেকৈ পূৰণ
কৰিম ?”

“মই আঁতৰি পৰিম নিশা।”

“আপুনি আঁতৰি পৰিব ? তেতিয়া হলে মই মৰি থাকিম !”

“তেেনেকৈ নকৰা নিশা। ডাক্তৰেও তোমাক ভাল পায়। আৰু তেওঁ
তোমাৰ স্বামী।”

নিশা আকৌ মনে মনে থাকিল।

ডাক্তৰে মোক ভাল পায়, ডাক্তৰ মোৰ স্বামী। ডাক্তৰৰ নিচিনা এজন
স্বামীৰ ভাল পোবাই যেই কোনো এজনী ছোৱালীক স্থখী কৰিব পাৰে। কিন্তু
সেই ছোৱালীজনীৰ দেহ-প্ৰাণ যদি আলোকৰ নিচিনা এজন ডেকাৰ ওচৰত
নিঃশেষ হৈ যায়। স্বামীক দিবলৈ আৰু কি থাকিব ? প্ৰাণসংযোগহীন
দেহটোৰ বলিৰে ডাক্তৰৰ কামনাৰ বৃদ্ধক্ষ দেৱতাক হয়তো সন্তুষ্ট কৰা যাব
পাৰে ; কিন্তু সি আত্মপ্ৰৱঞ্চনা নহব জানো, ডাক্তৰক প্ৰতাৰণা কৰা নহব ?
আৰু সেই আত্মপ্ৰৱঞ্চনাৰ মাজেদি অন্য এজনৰ অন্তৰত অনিৰ্বান বেদনা দিয়া
নহব জানো ? আলোকে ক'ত সাজনা লাভ কৰিব ? কাৰ ওচৰত সাজনা
বিচাৰি পাব ? ইয়াতকৈ যদি মোৰ মৃত্যুৱেই হ'লহেঁতেন !

“আপুনি জানো এটা কথা বিশ্বাস কৰিব ?”

“কি কথা নিশা ?”

“ধৰক, পৰহিলৈকে পৰা মই মৰি গৈছোঁ। মোৰ দেহটোৰ সম্পূৰ্ণ মৃত্যু
হৈছে কিন্তু মোৰ প্ৰাণটো, মোৰ জ্ঞানখন, মোৰ সকলো ভালপোৱা জীৱন্ত হৈ
চিৰদিন আপোনাৰ কাষতেই বৈ গ'ল।”

আলোকে নিশাৰ কথাখিনি কাণ দি শুনিলে। তাৰ পিছত ক'লে,—“কিন্তু
নিশা, তুমি দেখে প্ৰাণে বাচি থাকিব লাগিব, অন্ততঃ মোৰ মৃত্যু পৰ্যন্ত।”

বাতি গভীৰ হৈ আহিল। পৃথিৱীখন শুই পৰিছে। কথাবোৰ যেন মাজহৰ
বুকৰ মাজতে হেৰাই যায়। বৰষুণ জাকৰ বুকুত বহুত নাম নোহোৱা বেদনা।
বৰষুণৰ তিত্তা বতাহ জাকত বাতিৰ গভীৰ হয়নিয়াহ। নিশাৰ চকুত ছটোপা
পানী।

কিয় চকুপানী ওলাই আহিছে নিশাই বুজিব নোৱাৰিলে।

আলোক উঠি নিশাৰ কাৰতলৈ গ'ল, আৰু নিশাৰ ফুটোৱা দৃষ্টিয়ে বুকুৰ
মাজত জ্বলাই ল'লে। নিশাৰ চকুত আৰম্ভ হ'ল সজল বাৰিষা।

জীৱনত যি সবসৰু কাৰণে দুটোশা চকুপানীও কোনোদিন টুকি নেপালে।
নিশাৰ গভীৰ অন্তৰ্বেশনাৰ ভাষা যেন আলোকে বুকি পালে।

নিশাৰ চকুপানীবোৰ লাহে লাহে মচি মচি আলোকে ক'লে, “মোক আৰু
একো নেলাগে নিশা, ইয়াকে লৈ মই বুকু পৰ্য্যন্ত বাব পাৰিম। মোৰ কোনো
দুখ নহয়।”

“কিন্তু চকুপানী যে অলপ পিছতে শুকাই যায়। মই জানো, আপোনাৰ
দুখ হ'ব, বহুত দুখ হ'ব। আৰু মই দূৰৰ পৰা চাই থকাৰ বাহিৰে অকণো
সহায় কৰিব নোৱাৰিম।”

এখন অসহায় অশ্রুসিক্ত পৃথিৱী। চাৰিওপিনে অন্ধকাৰৰ অন্তহীন আচ্ছাদন।
কেতিয়া বাতি পুৰাব ?

আলোক আৰু নিশা দুয়ো খিৰিকী ধনৰ কাৰতলৈ উঠি আহিল। দুয়ো খিন্ন
দি অলপ পৰ বাহিৰৰ ফালে চাই ব'ল। দুটা উজাগৰী মানৱাত্মাৰ অৰোধ,
কৰুণ বেদনাই যেন বৰষুণ জাকৰ বুকুত ডাৰা বিচাৰিলে, আত্মীয়তা বিচাৰিলে।

কিছুপৰৰ মূৰত যেন নিশাই কিবা এটা পথৰ বেঙনী দেখা পালে। নিশা
আলোকৰ ফালে ঘূৰিল। আলোকো ঘূৰিল।

“মামা”—

“কি নিশা ?”

“আমি এইদৰেই থাকিম—”

আলোকৰ কান্ধত হাত থৈ নিশাই ক'লে।

“কি নিশা ?”

“ও, আমি এইদৰেই থাকিম। আহক ভাতৰ”—

“কিন্তু সদায় এইদৰে কেনেকৈ থাকিব ?” আলোকৰ চকুত সলিল্প শ্ৰেণ।

“এবাৰ তুল হৈ গ'ল। সেই তুলে আমাৰ জীৱনৰ পথ বেকা কৰি পেলালে।
ভাৰ শুধৰণি নাই। কিন্তু আকৌ আমি কেনেকৈয়ে হওক আমাৰ পথ বিচাৰি
পাইছো। আকৌ তুল কৰি অল্প পথ আৰু আমি নিবিচাৰো।”

“তুমি কি ভাবিছা মই বুজা নাই নিশা—”

“বুজিবৰ দৰকাৰ নাই। আপোনাক এৰি মই থাকিব নোৱাৰিম, মোক
এৰিও আপুনি থাকিব নোৱাৰিব। সেয়ে যদি হয়, আমি অন্য পথ আৰু
নিবিচাৰো।”

“কিন্তু সেইটো কেনেকৈ সম্ভৱ হ’ব ?”

“চিৰদিন যি দৰে হৈ আহিছে। হয়তো এদিন আমি ধৰ্মা পৰি ৰাম ;
ভাস্কৰে সকলো জানি বাব। কিন্তু সেই বুলিয়ে আমি নিৰাশ হম কিয় ?”

অলপ বৈ নিশাই ক’লে—“ভাস্কৰ থাকিব, ময়ো থাকিম, আপুনিও থাকিব।
আপুনি কবিতা লিখিব, ওকালতি কৰিব। মই আপোনাৰে হৈ জীয়াই থকাৰ
চেষ্টা কৰিম।”

নিশাক বুকুৰ একেবাৰে কাষলৈ টানি আনি আলোকে ক’লে—“তাৰ
পৰিণাম কি হ’ব ভাবি চাইছা ?”

“চাইছো। অপৰাধ পাব, ইতিকিং কৰিব ; ভাস্কৰ মোৰ, বা আপোনাৰ
ওপৰত মাৰাত্মক কিবা প্ৰতিশোধ লোৱাৰ চিন্তা কৰিব, হয়তো লবও। কিন্তু
আপুনি নোৱাৰিলেও মই আমাৰ মৰমৰ কাৰণে যি কোনো বিপদক মূৰ
পাতি লম।”

আলোকে নিশাৰ ঠুঠত চুমা খালে, কিছুপৰ নিশাক বুকুৰ মাজত মৰমেৰে
সৱটি ধৰি থাকিল, তাৰ পিছত ক’লে—“ৰাতি বহুত হ’ল নিশা—”

নিশাই অন্য কথা ভাবি আছিল। ক’লে, “কিন্তু, আমি সাৱধান হ’ব
লাগিব, খুব সাৱধান। আপুনি ইয়াতে থাকিব, কিন্তু অহা যোৱা সেৱেঙা
কৰিব।”

“ভেতিয়া মোক ভুল হুবুজাতো ?”

হুয়ো খিড়িকীৰ কাষৰ পৰা আঁতৰি আহিল। আলোকে আকৌ চকীখনতে
বহিব খুজিছিল, নিশাই আলোকক নিজৰ কোঠালীলৈ লৈ গ’ল। আলোক
নিশাৰ বিচনাখনতে বহিল ! নিশাও কাষতে বহি আলোকৰ কাষতে ওপৰলৈ
মূৰৈ শুই পৰিল। আলোকে নিশাৰ চকুলৈ চালে।

“এইটো ঘৰত এইদৰে এইটোৱেই শেষ ৰাতি, আজি হুঙলে জানো
নহব—?” নিশাই ক’লে।

নিশাৰ কথাবোৰ যেন প্ৰফুল্ল হৈ উঠিছে। কিছু পূৰ্বৰ বিমৰ্ষতা নোহোৱা
হৈছে। নিশাৰ সিদ্ধান্তই যেন সিহঁতৰ ভালপোৱাক জয়ী কৰি তুলিব।
প্ৰতিকূল পৃথিৱীৰ বিৰুদ্ধে যি দিবৰ কাৰণে যেন সকলো শক্তি আছে নিশাৰ,
মাত্ৰ লাগে আলোকৰ সহযোগ।

আক আলোকৰ কোলাত মূৰ ধৈ পৰি আছে নিশা।

উদ্ধাম প্ৰেমৰ পৰশে নিশাক নক্ষত্ৰ যৌৱন দান কৰিছে। নিশা পত্নী
নহয়, সন্তানৰ মাতৃ নহয়, নিশা কোনো নক্সৌৱনা বোড়নী। উৎসৱ বন্ধন

যৌৱনৰ সকলো আভাৱ, সকলো বিলাস লৈ প্ৰথম প্ৰৱেশ কৰিছে। এইটো জীৱনৰ বাহিৰে অস্ত কোনো জীৱন নিশাৰ নাছিল, অস্ত কোনো অস্তিত্ব নিশাৰ নাই।

গভীৰ বাতিৰ মেঘলজল নিবৰতাৰ বুকুত যেন নৱজাগৃত কামনাৰ প্ৰথম পদচৰ্চাৰ কণু-জুহু নৃপুৰ ধ্বনি।

আলোকে তাৰ প্ৰতি দ্ৰাৱত অকৃতৰ কৰিমে যৌৱনৰ আদিম নিৰ্ভীক চেতনা।

কেতিয়াবা বিচ্ছেদ আহিব, কেতিয়াবা উৎসৰ ঘৰৰ আলোকমালা জ্বলাই যাব, কেতিয়াবা অৱলাদৰ দৈতাই এই আবেগ উত্তেজনাৰ ফুলনি নিশ্চিহ্ন কৰি দিব—

কিন্তু আজি নহয়। কেতিয়াবা। আজি কেৱল জ্বলন্ত বিলাই দিয়াৰ আনন্দ। সৰ্বস্ব উজাৰ কৰি দি দেৱলীয়া হোৱাৰ পৰম তৃপ্তিৰ বেদনা।

“নিশা—”

নিশাই চকু মুদি দিছে, ঠুঠ দুটাৰে আলোকে নিশাৰ ঠুঠ দুটা কোমলকৈ হেচি খৰিলে।

বৰষুণজাকে নিবৰে ক’লে, পৰহিলৈ ঈৰ্ষ কৰি আহি পাৰহি।

। চৌজিংশ ।

“তোমাৰ বৰ অস্থবিধা হৈছিল নহয় নিশা? ইমান দিন অকলশৰে কটাব যে পাৰিলা!” নিশাৰ মুখলৈ মৰমেৰে চাই ঈৰ্ষ ক’লে।

হাঁহি নিশাই ক’লে “অকলশৰে নেথাকিলে ক’ৰ লগ পাম?”

“ভোঁৰাৰেই কপাল ভাল যে মই নথকা সময়খিনিত আমাৰ ইয়াত আলোক মাৰাৰ আছিল। নহলে তোমাৰ নিশাৰ বৰ অস্থবিধা হলহেতেন।”

সামান্য অভিযোগৰ স্বৰত নিশাই ক’লে—“আলোক মাৰা কিবা লৱাৰ থাকেনে? তেওঁ কত সত্য সমিতি কৰি ফুৰে, বাগিছালৈ যায়, বহুৱাব কিবা কেঁচৰ খবৰ কৰিবলৈ নাইবা সত্য কৰিবলৈ মাতে মাতে গুৱাহাটীলৈ যায়—”

“গুৱাহাটীলৈ আকোঁ কেনেই?”

হাইক’টলৈ কিবা কেঁচলৈ যায় হয়লা। আক—”

“আক কি” ?

“গুৱাহাটীত কোনোবা আছে, মনে টানে হ’বলা”—কৈ নিশাই হাঁহিলে।
“ও সেইটো মোটেলভে লিখা নাছিল। কোন ছোৱালীনো ?”

“কেলেইনো ক’ম ?”

“কেলেই আক মই ৰাইডেল ওলামনে” ?

“কি বিশ্বাস—” হাঁহি নিশাই ক’লে।

আহি পোৱাতকৈ এই কেইদিন নিশাৰ অলপ চেহেৰাপানীৰ উন্নতি হৈছে।
শ্ৰীকৰ্ণ আহি পোৱাৰ পিছদিনা যে নিশাৰ টান জৰেই উঠিছিল। আগৰ হাৰ্টৰ
অস্থখণ্ড ধৰিছিল। এবা, বহুত দিনৰ মূৰত শ্ৰীকৰ্ণক পায়ে হয়তো হৈছিল।

পিছে এই কেইদিনৰ ভিতৰতে নিশাৰ স্বাস্থ্যৰ বেছ পৰিবৰ্তন হৈছে। নিশা
আগৰ নিচিনা ষড়ীয়াল হৈ পৰিছে। এবা, এনে ধৰণে হাঁহি-মাতি কিমান
দিন কথা-বতৰা পাতিবলৈ কাকো পোৱা নাই চাইগৈ নিশাই। স্বৰ্গখনত যে
মাছহেই নাই। আলোকো লগায় নাহে। ল’ৰা-ছোৱালী দুটাৰ লগতনো
কিমান কথা পাতিব।

“বিয়া পিছে হ’বগৈ নেকি ?” শাস্তভাৱে শ্ৰীকৰ্ণই সুধিলে।

“লোকৰ কথা, মইনো কেনেকৈ জানিম ? সুধিলে দেখোন হাঁহি উৰাই
দিয়ৈ।”

নিশাইয়ে বিৰিৰাৰ ভাৱে কথাবোৰ আভি কেনেকৈ কৈ গৈ আছে নিজেই
বুজিব নোৱাৰিলে। আৰম্ভ হৈছে প্ৰবঞ্চনা আৰু প্ৰভাৱগণৰ যুগ। নিশা
নিকপায়। কৃত্ৰিম হাঁহি, কৃত্ৰিম আনন্দ আহ্লাদ আৰু সাজি কোৱা সত্য,
অৰ্হলতা কথাৰে নিজক ঢাকি ৰখাৰ বাহিৰে অন্য উপায় নাই। শ্ৰীকৰ্ণৰ
অল্পপৰিচয়ৰ কালত হোৱা অভাৱনীৰ অভিজ্ঞতাৰ ইতিহাস পৃথিৱীৰ কোনোৱে
জানিব নোলাগিব। তাক বুকুৰ মাজত গোপনে লামৰি ৰাখিব লাগিব—দুৰ্ম্মূল্য
হীৰা-মুকুতা সাঁচি ৰখাৰ দৰে।

“এবা, কুকন মাছহাজনৰ বিষয়ে আগে মই সন্ধান ভৰা নাছিলো। বৰ
ভাল মাছহ বচোবা।”

নিশাই একো নেমাতিলে।

“ভূমি ক’বাচোন, যদি পাতে বিয়াখন সোনকালে পাতি দিও”।

“মই আকৌ কিয় ক’ম ? আপুনিয়ৈ ক’ব।”

“এবা, ময়ে ক’ব লাগিব। এতিয়াহে আক স্তেৰ্ণৰ লাজ কৰিবৰ বয়স
নাই।”

“আক আনিবৰ্ণি হোৱাৰ প্ৰেৰণা হৈছে তাল পইচা কৰিছে। বহু
ছানিয়ৰ উকীলজকৈ বেছি পইচা পায়।”

“পলিটিক্সত থকা মাম্বু নহয়, ইন্‌কুৰেল আছে”।

পটিকতে বহি কথা পাতিছিল ডাক্তৰ আৰু নিশাই। ডাক্তৰ অহাৰ
সুবিধিনেই হ’ল। কেইদিনমান নিশাৰ অস্থি গ’ল। হোম অস্থি। তাৰ
পিছতে ডাক্তৰৰ অলপ চৰ্দি-জৰ হ’ল। দুয়ো ভাল হৈ উঠিছে এতিয়াহে আৰু
বিশেষ অস্ত্ৰ কথা পাতিবৰ আবশ্যকো তেওঁলোকৰ হোৱা নাছিল।

ডাক্তৰ আহি পোৱাৰ দিনা নিশা বৰ নাৰ্ভাছ হৈ পৰিছিল। ডাক্তৰৰ
আগত আগৰ নিচিনাকৈ দেখা দিবলৈকে বেন ভয় লাগিছিল। এটা অজানিত
আশংকাত বেন মনটো ঢুক ঢুক কৰি উঠিছিল। বহু কষ্টে নিশাই সহজ
হ’বৰ চেষ্টা কৰিলে।

পিছদিনা জৰ আৰু হাৰ্টৰ অস্থি হোৱাত নিশা আচৰিত নহল। ডাক্তৰে
নিশাক আগৰ নিচিনাকৈয়ে পাবলৈ বিচাৰিছিল। নিশাৰ অস্ত্ৰ উপায় নাছিল।

ক্ৰমে নিশাই নিজক লাম্বি ল’লে। আলোকৰ প্ৰসংগ ওলালেই ডাক্তৰক
অস্ত্ৰ কথা কয়। ডাক্তৰ নথকা সময়খিনিত বেন উল্লেখযোগ্য একোৱেই ঘটনা
নাছিল। এনেভাৱেই নিশাই কথাবোৰ ক’লে। আৰু ডাক্তৰবোৰ নিশাৰ
স্বাস্থ্যৰ বাহিৰে, নিশাৰ সম্পৰ্কে অস্ত্ৰ কোনো ছচিত্তা কৰিবলগীয়া নাছিল।
বেছি চিন্তা আছিল ল’ৰা-ছোৱালী দুটাৰ। দুয়োটাই ভাল আছে। আগতকৈ
ডাঙৰ হৈছে। ধুনীয়া হৈছে।

অলপ গহীন হৈ থাকি নিশাই সুধিলে—“বিলাতত পিছে ক’ববাত চকু
তকু দিছিলানে নাই?”

হাঃ হাঃ কৰি হাঁহি কৰিছিল—“ইংলণ্ডৰ কালে এটা কথা আছে জানা—
তুমি যদি শ্ৰীমতীৰ পিছ নোলোৱা, শ্ৰীমতীয়ে তোমাৰ পিছ নলৈ নেৰে।”

“তাৰ ছোৱালীবোৰ বৰ ধুনীয়া বোলে?”

“থুব—বগী—কপহী—আৰু—” কৈ কৈ আকৌ ডাক্তৰে হাঁহিলে।

নিশায়ে হাঁহিলে।

আলোক কছাৰীৰ পৰা সুবি আহিছিল। নিজৰ পছলি যুবৰ পৰা চাই
দেখিলে নিশা আৰু কীৰ্ত্তী, দুয়ো বৰ উজালানে হাঁহি হাঁহি কথা পাতি আছে।
হঠাৎ বেন আলোকৰ মনটো বৰি বোৱা বেন পালে। নি অস্থি কৰিলে বেন
নি নিশাইতৰ জগতৰ পৰা ক্ৰমে ফুৰলৈ আঁতৰি আহিছে। পুনৰবাৰ সেৱাই
আলোকক নিজৰ বৰলৈ বোৱাই গ’ল।

“বোৰাচোন, মায়াবক চাহ খাবলৈ ইয়ালৈকে মান্তি আনাইন” ত্ৰীকৰ্ণই ক’লে।

“আহি পাইছে যুঠৈ।”

“কৈ আঁহা, লাগিলে পিছতো আহিব।”

নিশাই ক’লে, “আপুনিযে যাওকচোন। আপুনি মাতি আনিলে বেছি ভাল পাব।”

“এবা, ঠিকেই কৈছা”, ডাক্তৰে ক’লে।

“ভূমি তেজ্জো চাহ কৰাটো বোৰা।”

অলপ ভাবি নিশাই ক’লে—“চাহনো কি খাব। আজি গধূলি আমাক ইয়াত ভাতকে খাবলৈ ক’ওকটো।”

“এবা, মই অহাৰ পৰা তেওঁক ভাত এমাজো খুওৱা নাই।”

অলপ পৰৰ পিছত ত্ৰীকৰ্ণ আলোকৰ ঘৰলৈ গ’ল।

ত্ৰীকৰ্ণ বিলাতৰ পৰা আহি পোৱাৰ সময়ত আলোক কচাৰীঘৰত আছিল। এৰডু’মলৈ গৈ নিশাৰ লগতে অভাৰ্থনা জনোৱাৰ সৌভাগ্য আলোকে নিবিচাৰিলে। হয়তো মনৰ মাজত সিমানেখিনি আগ্ৰহ অথবা সাহস বিচাৰি নেপালে। সন্ধিয়া অৱস্থে আলোকে ত্ৰীকৰ্ণক দেখা কৰি খবৰ বাতৰি সুধি কথা বতৰা পাতিলে। কিন্তু পিছ দিনাৰ পৰা এসপ্তাহমান আলোকে নিশা আৰু ত্ৰীকৰ্ণৰ পৰা অলপ গা এৰা দি ফুৰিলে। ডাক্তৰৰ লগত নিশাক একেলগে দেখা পোৱাৰ অৱস্থাটো আলোকৰ কাৰণে সুলভসহ নহব যেন অনুভৱ কৰিছিল আলোকে।

পিছত এদিন আলোক আহি ডাক্তৰৰ ঘৰত থকা সময়তে নিশাৰ খবৰ ল’লে,—“তোমাৰ বোলে গাৰ অৱস্থা আছিল। এতিয়া ভাল পাইছানে নিশা?”

নিশাই আলোকৰ কথাবোৰত মিহলি হৈ থকা বিবাদ আৰু অভিযোগ খিনি বুজিব পাৰিছিল। নিশাই কোনোমতে কৈছিল—“হয় অলপ ভাল পাইছো। আপুনি ভালে আছে?”

ইয়াৰ উত্তৰ আলোকে দিছিল এটা কৰণ হাঁহিৰে। কাৰণ প্ৰশ্নটোৰ উত্তৰ নিশাই নজনা নহয়। নিশাৰ চফুলৈ চফু ভুলি চোৱাটো আলোকৰ কাৰণে মায়াবক হৈ উঠিছিল। কিন্তু নিশাৰ ধৈৰ্য্য দেখি আলোক আচৰিত হৈ গৈছিল। নিশাই যেন আলোকক সাধাৰ্ণজ্ঞাৱেহে চিনি পায়।

আলোকৰ লগত ডাক্তৰে বেলেগ প্ৰশ্নেৰ কৰি আছিল। গধূলি ডাক্তৰ,

নিশা আৰু আলোকে চিনেমা চাব, তাৰ পৰা আহিছে ভাত খাব। বান্ধুদিয়ে ভাত-পানী কৰিব।

নিশাই প্ৰতিবাদ কৰিলে। কিন্তু নগলে তানোচা শ্ৰীকৃষ্ণই অস্তিত্ব লাভ কৰে, এই সন্দেহত বাবলৈ যান্ত্ৰিক হ'ল। নিশাৰ ইচ্ছা-শক্তি যেন দিনে দিনে দুৰ্বল হৈ আহিছে। নিজৰ ইচ্ছা অনিচ্ছাৰ কথা অকণো নেভাবি থকাৰ ভাৱৰ আদেশ পালন কৰি যোৱাৰ বাহিৰে নিশাৰ যেন গত্যন্তৰ নাই।

ইংৰাজী ছবি আছিল—“Serpent of the Nile” বিখ্যাত ছবি। নীল নদীৰ পাৰৰ সূৰ্য্যবীৰ প্ৰেম আৰু মৃত্যুৰ কাহিনী। বোঁৱন আৰু প্ৰেম, প্ৰেম আৰু মৃত্যু। ৰূপৰ স্পিল গীয়াস্তত ছবিৰ প্ৰেমৰ উন্মুখ বক্তা। তাৰ নিশাবে শীতল মৃত্যুৰ ধ্বনিক।

আলোকৰ সৌকালে নিশা, নিশাৰ সৌকালে শ্ৰীকৃষ্ণ। ছজন পুৰুষৰ মাজত এজনী নাৰী। এজনৰ কাষত বাওঁফালে, নিশাৰ প্ৰাণৰ অৱ্যক্ত আৰাধনা আৰু আনফালে নিশাৰ সৌহাৰ্দে জীৱনৰ স্কল আশ্ৰয়।

চিনেমা চাই নিশাই বিশেষ একো অহুত কৰিব নোৱাৰিলে। হয়তো আলোকেও একো নেদেখিলে, শুবুজিলে। মাথোন চিনেমা দেখিলে ভাঙৰ শ্ৰীকৃষ্ণ। স্পিল বোঁৱনৰ অন্তিম আশ্ৰয় এটি নীল বহনীয়া শাপৰ ওঁঠত এটা তীব্ৰ চুমা—চুয়ো বুকুৰ মাজত।

—তাৰ পিছত মৃত্যু।

সেই মৃত্যু আনো প্ৰেমতকৈ মহীয়ান? ভাত-খাওঁতে ভাতৰে ইংলণ্ড আৰু য়ুৰোপৰ অস্তিত্ব ঠাইৰ খিয়েটাব আৰু ছবিৰবোৰৰ কথা ক'লে। তাৰ মঞ্চ আৰু ছবিধৰ, সাজসজ্জা আৰু অভিনয়; দৰ্শকৰ কচি আৰু নাট্যাভিনেতাৰ স্থান আদি সম্পৰ্কে বসল কথা ক'লে শ্ৰীকৃষ্ণ। আলোকৰ অন্তমনস্কতা ধৰা পৰি যায় বুলি মাজে মাজে বথেই আগ্ৰহ দেখুৱালে—যেন বৰ কোঁতুহল আৰু একাগ্ৰতাৰে ভাঙৰ কথা শুনিছে।

নিশা অৱশ্যে নিবৰেই থাকিল। ভাঙৰে যেনে কথাবোৰ আলোকক উদ্বেগ কৰিয়ে কৈছে, নিশাই তাৰ ভাগ নললেও হয়।

ভাত ৰাই উঠি ভাতৰ আৰু আলোক আহি পাৰ্টীকৈ বহিলহি। দুয়ো দুটা ছিপাৰেট জলাই হুনিৰ ধৰিলে—নিবৰে। মাজতে বটাটো হাতত লৈ আহি নিশা আলোকৰ ওচৰত ব'লহি। নিশালৈ নোচোৱাকৈ আলোকে এখন ভাৱোন ল'লে—বৰ নিৰ্জিকাৰ ভাৱে।

ভাঙৰকো ভাৱোনখন দি নিশাই লাইটটো হুৱাই দিলে। বাজৰ কোঠাত

জলা নীলা বাৰুটোৰ কোমল পোহৰৰ আভাস এটা আহি পৰ্টিকটো পৰিলহি।

ডাক্তৰে অলপ উজ্জলিতভাৱে ক'লে, “সঁচাকৈয়ে ফুকন, তাত মাজে মাজে মোৰ নিশাইত্তৰ কাষে চিন্তাই হৈ পৰে—কিমানি কেনেকৈ আছে, কেনেকৈ চলিছে। কিন্তু যেতিয়াই মনত পৰে যে আপুনি ওচৰতে আছে, মোৰ চিন্তা নোহোৱা হয়।”

অপ্ৰস্তুত হোৱাৰ পৰা আলোকক বন্ধা কৰিবৰ মনেৰেই যেন নিশাই ক'লে, “মামা ওচৰতে থাকিল যে, আমাৰনো কিটো কৰি দিলে।”

“এবা”—আলোকে ক'লে।

হঠাতে আলোকে বাউনিত কিহবাই কামোৰা যেন পাই ঘূৰি চাই দেখে পিঠিৰ পিছতে আন্ধাৰৰ মাজত নিশা থিয় দি আছে—এজনী লক্ষ ছোৱালীৰ দৰে, আৰু নিশাৰ এখন হাত আছে আলোকৰ কাঁড়ৰ ওপৰত। ডাক্তৰে কক্ষ কৈছিল বাহিবৰ ফালে চাই চাই। গতিকে হয়তো নিশাক লক্ষ্য কৰা নাছিল।

“এজন ভাল মানুহ কাষতে থকাটোৱেই ডাক্তৰ কথা নিশা।”

প্ৰলংগ লগনি কৰিবৰ কাষে আলোকে স্মিলিলে, “এতিয়া ডাক্তৰে কি কৰিব, নতুন ডিগ্ৰীতো লৈ আহিল। এতিয়াও জানো আগৰ কামতে থাকিব?”

ডাক্তৰে ক'লে যে বৰ্তমান তেওঁ আগৰ কামতে বোগ দিব। কিন্তু ইতিমধ্যে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ অধীনত কিছু ডাক্তৰ নিয়োগৰ জাননী ওলাইছে, তেওঁও দৰ্খাস্ত কৰিব, আৰু হয়তো পাবও পাবে।

“হ'লে কাম ক'ত হবনো?” আলোকে স্মিলিলে।

“হ'লে ভাৰতৰ ভিতৰতো হ'ব পাবে, নহলে ইট এছিয়াৰ কোনো এঠাইতো হ'ব পাবে। মোৰ কিন্তু ভাৰতৰ বাহিৰলৈহে যাবৰ ইচ্ছা আছে।”

হঠাৎ যেন আলোকৰ প্ৰাণৰ সকলো আশা, সকলো কল্পনা মুহূৰ্ততে নোহোৱা হৈ গ'ল। এইবাৰ অধ্যয়ন নহয়, চাকৰি।

“তেতিয়া হলে নিশাইতকো লৈ যাব নহয়?”

“হয়, চাকৰি যদি বাহিৰত জয়েই, কমেও পাঁচ বছৰমানৰ কাষে যাব লাগিব।”

“এবা, এই স্বযোগতে নিশাইতে কিছু দেখুৱাবোঁ আহিব পাৰিব।”

এইবাৰ আলোকৰ হাতখনে আন্ধাৰতে নিশাৰ হাতখন বিচাৰি পালে। নিশাৰ হাতখন নিশ্চল আৰু শিথিল হৈ গৈছে।

আলোক আৰু নিশা যেন কোনোবা নিৰ্ভৰ নিয়তিৰ চকুৰদ্বাৰা মাৰ্মলৈ ক্ৰমে লোমাই গৈছে। তাৰ পৰা ওলাই আহিবৰ পথ ক্ৰমে বন্ধ হৈ আহিছে।

নিশাৰ তপত হৃদয়নিয়াহুটোৰ কঁপনি আলোকে ভিত্তিৰ ওপৰত আঁতৰ কৰিলে। দিনে দিনে যেন নিশা আলোকৰ পৰা আঁতৰি যাব লাগিছে, দুস্তাণ্য হৈ যাব ধৰিছে।

বাহিৰৰ কালেই নিবিষ্টমনে চাই থাকি ডাক্তৰে ক'লে,—“গঁটা ফুকন, ব'তেই থাকো, আপোনাৰ কথা মোৰ লগায় মনস্ত থাকিব।”

আজ্ঞাৰতে নিশাৰ হাতখন অলপ আগবাঢ়ি আহিল। 'নিশাই আলোকৰ ঠেৰ ওপৰেদি হাতখন ফুৰাই নি চকুৰ পতাতে বাখিলে, আলোকৰ দুয়োটা চকু সেমেকা।

হঠাৎ নিশা অলপ কঁজা হ'ল আৰু অপ্রত্যাশিত ভাৱে আলোকৰ সোঁ-চকুটোত চুমা এটা খাই সেইখিনিৰ পৰা আঁতৰি গ'ল।

ডাক্তৰৰ চকুৰ আগত তেতিয়া হয়তো পূৰ্ব এছিয়াৰ কোনোবা এটা ৰাজদূতাবাসৰ ধুনীয়া ছবি।

বহুত বোবা বেজাৰে আলোকৰ কণ্ঠ কঢ় কৰি ধৰা যেন অহুভৰ কৰিলে আলোকে। লগে লগে ভয়ো লাগিল, কি দুঃসাহসী এই নিশাজনী। এইটো পট্টক, মোৰা ডাক্তৰ বহি আছে।

অদ্ভুত ছোৱালী এই নিশা।

অলপ পৰৰ সহজ নিবৰতাৰ পিছত নিশাই ক'লে—“ৰাতি ভালোমান হ'ল। আপুনি আজি নোশোৰে জানো মামা?”

“এবা ফুকন, আপুনি কিন্তু লগায় এবাৰ আহিব দেই। I am having very nice evenings অলপ কথা বতৰা পাতি থাকিলে ভাল লাগিব”—ডাক্তৰে ক'লে।

নিশাই ক'লে—“কামৰ মাহুহ, লগায় আহিব পাবিব জানো?”

আলোকে ক'লে—“বহুত দূৰততো নেথাকে। লম্বা পালে আহিব নিশ্চয়।”

॥ পৰিকল্পনা ॥

মায়াৰ অন্তৰত ই. এ. হি ভাস্কৰে কি ভাবৰ সৃষ্টি কৰিলে বুজিব নোৱাৰিলেও মায়াই যে ভাস্কৰৰ ভাব-ৰাজ্যত এটা অভিনৱ আৰু অদ্বুতপূৰ্ব আলোড়ন সৃষ্টি কৰিলে সেই কথা স্পষ্ট হৈ পৰিল—ভাস্কৰৰ কথা-বতৰা আৰু হাবভাৱৰ পৰা। বাহিৰে হাকিমৰ গাভীৰ্ঘ বন্ধা কৰি চলিলেও, আলোকক অকলে লগ পালেই ভাস্কৰে মায়াৰ কথা জুলিয়াই নাথাকে। ইয়াৰ কাৰণ আলোকে হুবুজা নহয়। কিন্তু কথাটো ব্যক্তিগত কাৰণে আলোকে তাৰ পৰা অস্ত্ৰ কোনো সিদ্ধান্ত কৰিবলৈ বিচাৰাৰ প্ৰয়োজন অল্পভৱ নকৰিলে। বন্ধুত্বৰ বাহিৰে অস্ত্ৰ সম্পৰ্ক আলোকৰ মায়াৰ লগত নাই। আৰু মায়া ছোৱালীজনী অলপ অস্ত্ৰ ধৰণৰ। তাইৰ মনটোৰ সম্পৰ্কে এটা নিৰ্ভুল ধাৰণা সহজে কৰা নোযায়।

শ্ৰীকৰ্ণয়ো ভাস্কৰৰ বন্ধুত্ব সহজে স্বীকাৰ কৰি ললে। কবি আলোক ফুকন ভাবুক মাহুহ। কম কথা কয়, অথচ ডাক্তৰক লাগে এনে এজন বন্ধু বি তেওঁৰ নানা কাহিনী মনোযোগেৰে শুনি মনে মনে বহিয়ে নেখাৰিব, বৰং লগে লগে বসাল কথা কাহিনীৰে মজলিচ গৰম কৰি তুলিব। ভাস্কৰ তেনেকুৱা এজন ডেকা। সামাজিক ভাবেও ডাক্তৰ আৰু ভাস্কৰ প্ৰায় একে পৰ্যায়ৰ। গতিকে আলোকে যেতিয়া অস্ত্ৰ ঠাইত কাম থকাৰ অজুহাত দেখুৱাই দিনৰ দিনটো নিশা আৰু শ্ৰীকৰ্ণৰ পৰা আঁতৰি থাকে, বাতিহে ঘৰ সোমায়হি, তেতিয়া বন্ধু আৰু দেওবাৰৰ বাহিৰেও সদায় আবেলি ভাস্কৰ আহি ডাক্তৰৰ লগত নানা কথা পাতি বহি থকাৰ কাৰণে ডাক্তৰে ভালৈই পালে। ইতিমধ্যে ভাস্কৰ নিশাৰ লগতো বখেট বনিঠ হৈ পৰিছে।

ইয়াৰ আন এটা কাৰণো আছে। মায়াৰ লগত নিশাৰ সকলোৰ পৰা বন্ধুত্ব আছে।—গাচ বন্ধুত্ব, বন্ধু সম্পৰ্ক যদিও নাই। আৰু নিশাৰ যোগেদি মায়াৰ সম্পৰ্কে কথা-বতৰা পতাৰ সুযোগো ভাস্কৰে লবলৈ বিচাৰিলে।

কিন্তু অলপ আচৰিত হ'ল ভাস্কৰ। মায়া আৰু ভাস্কৰৰ সম্পৰ্কে বিশেষ আগ্ৰহ নিশাই প্ৰকাশ নকৰিলে। সেই বিষয়ত যেন নিশাৰ কৰিব লগীয়া একো নাই। পৰোক্ষে নিশাই ভাস্কৰক ক'লে যে মায়াৰ কাৰণে ভাস্কৰেই পোনপটীয়া ভাৱে কথা-বতৰা চলাব পাৰে মায়াৰ অভিজ্ঞতাৰ লগত। আৰু মায়াক পোৱাৰ বাটত ভাস্কৰৰ কোনো বাধা নাই। বিশেষকৈ মায়াবো কিয়দৰে বন্ধু হৈছে

আক ভাঙৰোঁ ই. এ. ছি বেজিয়া, পাও ছিচাবে মায়াক বোম্বা। মায়াক আক
মায়াক অভিভাৱক দুয়োজনো লক্ষৰ্ক বটিলে লক্ষটো হ'ব।

ভাঙৰ অলপ নিকংমাহ হ'ল, কিন্তু নিজৰ দুৰ্বলতা প্রকাশ নকৰিলে।
নিশাই অৱশ্যে আখ্যান দিলে—“আপুনি বাক চিন্তা নকৰিব। মই চিঠি লিখি
মায়াক মতামত আনি দিম; মায়াক নিশ্চয় আপোনাক পালে সুখীয়েই হ'ব।”

ভাঙৰৰ উদ্দেশ্য জানিব পাৰি ভাঙৰেও ভাল পালে। বেছ উল্লানিত ভাবে
ভাঙৰে ক'লে—“মায়াক মই ভালকৈ চিনি পাওঁ, Just the girl for you.
খুশীয়া up to date আক cultured। আজি কালিৰ ছোৱালী বোৰ অলপ
কালচাৰ্ড নহলে life is bound to be dull.

“আমিহে কালচাৰ ছালচাৰ একো নিশিকিলো”—নিশাই ক'লে।

ভাঙৰে ক'লে,—“কালচাৰৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ চিন কি জানা?”

দুয়ো ভাঙৰৰ মুখলৈ চালে। অলপ হাঁহি ভাঙৰে ক'লে—“নিজৰ ঘৰখনক
সুখী কৰিব পৰা গুণ।”

Particularly in being able to make your husband happy,
—with—with your love and affection,” নিশা ভিতৰ লোমাই
গ'ল। নিজৰ স্বামীক নিজৰ প্ৰেমেৰে সুখী কৰিব পৰাটো কালচাৰৰ চিন!

ভাঙৰে ভাঙৰক ক'লে, “বৰ বেছি ভৱা-চিন্তা নকৰিব। decide কৰি
পেলাওক। আপুনি দেখিব মায়াক আক আপুনি সুখী হ'ব পাৰিব।

নিশা নিজৰ কোঠাৰ থিৰিকীখনৰ ফালে গ'ল। আক আলোকৰ ঘৰৰ
ফালে চালে। নিশাই দেখিলে আলোক নিজৰ কোঠাতে বহি আছে।
আলোকৰ কোঠাতে কিবা কিতাপ এটা মেলা আছে যদিও পঢ়া নাই, এনেই
একে থৰে কিবা ভাবি বাহিৰৰ ফালে চাই আছে। নিশায়ো আলোকৰ ফালেই
চাই ব'ল। আলোকে নিশাক দেখা নাই। নিজৰ চিন্তাতে আলোক ভৱন্ত।

বাহিৰত ভাঙৰ আক ভাঙৰে হুন্দুল কৰি কথা পাতিছে যেন পৃথিৱীত
আক অস্ত কোনো নাই!

এবাৰ আলোকে নিশাৰ থিৰিকীখনৰ ফালে ঘূৰি চালে নিশাৰ চকুত
আলোকৰ চকু পৰিল। অলপ পৰ নিৰ্বাক চাবনিৰে নিশাৰ ফালে চাই আলোকে
মুখ ঘূৰাই ল'লে। আলোকৰ মুখখন শুকান।

ওচৰা-উচৰি দুটা ঘৰ। ওচৰা-উচৰি দুটা প্ৰাণ। কিন্তু যাজ্ঞত দুৰ্গাৰ্থ্য
ব্যৱধান। আলোক আলোক আক নিশা নিশা। আলোক আছে নিশাৰ
জীৱনৰ বাহিৰত।

নিশাৰ চকু বাষ্পান্বিত কৰি আনিছিল, বহু কিছুমান বেদনাই। নিশাৰ বুকখন যেন হেঁচি ধৰিলে। নিশা লাহে লাহে খিৰিকীৰ কাষৰ পৰা আঁতৰি আহিল।

নিশা বিচিনাতে বহিল। মোৰ কাৰণেই আলোকে গোটেই জীৱনটো নিঃসংগ বেদনাৰ মাজেদি এইদৰেই কটাই দিব লাগিব নেকি? মোক ভাল পাই থাকি আলোকৰ কি লাভ হ'ব? কি পাব আলোকে? আমি বিচ্ছিন্ন হৈ পৰিছো। হয়তো আৰু কিছুদিনৰ মূৰত একেবাবেই এৰা এৰি হৈ পৰিব লাগিব। ডাক্তৰৰ চকুত ডাঙৰ হোৱাৰ সপোন, নিজক বিস্তাৰ কৰাৰ, প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ সাধনা। ইয়াৰ কাৰণে দৰকাৰ হ'লে পৃথিৱীৰ যেনে কোনো ঠাইলৈ গুচি যাব। নিজক সংকীৰ্ণ, সৰু কৰি ৰাখি অন্য অগমীয়া ডেকাৰ দৰে নিজৰ দেশখনতে কুচি মুচি সোমাই থকাৰ দুৰ্বলতা ডাক্তৰৰ নাই। ডাক্তৰৰ এনে লংকল্পত স্থগী নহবৰ কোনো কাৰণ মোৰ নাই।

“ইষ্ট এচিয়াত এটা চাকৰিৰ চেষ্টা কৰিছো। ইণ্টাৰভিউৰ কাৰণে অলপতে মাতিব পাবে। I may get a chance. মোৰ সৰুৰে পৰা এটা adventure ৰ নিচা আছে। আৰু নতুন নতুন experience নেখাকিলে জীৱনটোক fully enjoy কৰা নেযায়। Distant lands and distant people—adventure and—well—a dose of risk—that makes life worth living.” ইহি ইহি ডাক্তৰে ডাক্তৰক কৈছিল। আৰু ইহি ইহিয়ে ডাক্তৰে সমৰ্থন জনাইছিল—“নিশ্চয়, কেৱল দু পইচা অৰ্জন কৰি জীয়াই থকাটো বৰ primitive আৰু deplorable কথা। আপোনাৰ idea মোৰ খুব ভাল লাগিছে।”.....

বিচনা খনতে নিশা বহিল।

মোৰো মন বায়—কোনোবা দূৰ দেশলৈ যাবলৈ। ছবিৰ দেখা সেই দেশবোৰ, সেই মাছহবোৰ, ভূগোলত পঢ়া সেই ঠাইবোৰ, লাগব আৰু পৰ্বত, মহানগৰ আৰু অৰণ্য, মন্দিৰ, মজলিৰ, গীৰ্জা, পেনগোনা—কত বিচিত্ৰ বস্তুৰে ভৰা বাহিৰৰ পৃথিৱীখন।

ডাক্তৰৰ লগে লগে সেইবোৰ ঠাইত মাজে মাজে কাৰণে অকাৰণে ঘূৰি ফুৰাব কি যামকতা ভৰা তৃপ্তি! কোনেও আমাক নিচিনে, আমিও কাকো নিচিনো। সঁচাকৈয়ে ভাল লাগিব। ডাক্তৰ আজিৰ যুগৰ যাহুৰ—পশ্চিমৰ দেশবোৰ ঘূৰি যেনি আহি তেওঁৰ মন আৰু সুকলি হৈছে—তেওঁৰ দ্বায়ত এডডেকাৰৰ ফকা আৰু প্ৰবল হৈ উঠিছে। সেই দেখি শীৰ্ষৰ উজ্জ্বল-উজ্জ্বল আগন্তক

বাঢ়িছে। আগভৈৰু আকিকালি ইংৰাজীও বেছি কৰ, যদিও তেওঁৰ কোনো
প্ৰ'বাবি নাই।

কিন্তু অসম এৰি, ভাৰত এৰি ভাৰতবৰ্ষ লগে লগে দেশ-বিদেশত ঘূৰি ফুৰিলে
আলোকৰ কাষত, আলোকৰ জীৱনৰ কাষত কোন থাকিব? 'আলোক' অকলে
থাকিব পাৰিব জানো? কোনে আলোকক মৰম কৰিব, লাভনা দিব? আৰু
বিদেশত দূৰণিত চাকৰি হ'লে মোবোতো তেওঁৰ লগতে নগলে নচলিব! এনে
কোনো কাৰণ নাই যাক দৰ্শাই মই ভাৰতবৰ্ষ লগত নগৈ। আলোকৰ কাষত বৈ
হাব পাৰিম।

বহুত মূৰ-নোহোৱা চিন্তাই নিশাক বিভ্ৰত কৰি ফুৰিলে। এটা পথ
আছে। কিন্তু আলোক জানো মান্তি হ'ব? মায়াৰ যদি আলোকৰ লগত
বিয়া পাতি দিব পাৰি? মায়া হয়তো অমত নহ'ব। কিন্তু আলোক জানো
মান্তি হ'ব?

নিশাৰ বুকুৰ ভিতৰখন কঁপি উঠিল! আলোক অন্তৰ হৈ বোৱাটো মই
জীয়াই থাকোতে সন্মত কৰিব নোৱাৰিম। আলোক মোৰ। তেওঁৰ সকলো,
মৰম, সকলো ভালপোৱা মোৰ। যি কোনো উপায়েই হওক, আলোকক মোৰ
জন্মৰ কাষত ৰাখিম, জীৱনৰ মাজৰ পৰা নোহোৱা হৈ ৰাবলৈ হ'লে, মই জীয়াই
থাকিব নোৱাৰিম।

আলোকক মোৰ নিজৰ কৰি ৰখাৰো উপায় নাই। আনৰ হোৱাটোও
মই সন্মত কৰিব নোৱাৰো।

কি কৰিম?

মই কি কৰিম?

আলোকেই বা কি কৰিব?

জীৱনৰ অৰোধ্য লাখৰ! সন্মত নাই।

ভাৰতবৰ্ষ তেতিয়াও গৰ্ভিত হৈ ৰহি ইহাি মান্তি কথা পাতি আছে।

*

*

*

আবহমান কালৰ পৰা প্ৰেমৰ পথত থকা হাজাৰ অন্তৰায়ৰ পুনৰায়ুতি
আলোক আৰু নিশাৰ জীৱনত দেখা দিয়াটোত অকণো অস্বাভাৱিকতা নাই।
আলোকে মাজতে নিশাক মেহেপ্ৰাণে নিঃশেষ কৰি পোৱাৰ পিছত, এতিয়া
সেই নিশাকে শীৰ্ষৰ বুকুৰ মাজত এৰি দিয়াৰ মানসিক শক্তি আলোকে নিজৰ
ভিতৰত বিচাৰি নেপালে। সামাজিক, নৈতিক বহু বুদ্ধিৰে আলোকে নিজকে
বুজাব চেষ্টা কৰিলে যে নিশা শীৰ্ষৰ, নিশাৰ সৰ্বস্ব অধিকাৰী তেওঁৰ

স্বামীহে। আলোকে নিজৰ জীৱনৰ মাজত নিশাক সৰ্বতোভাবে পাবলৈ কামনা কৰা বুদ্ধিসঙ্গত নহয়। নিশা আৰু আলোকৰ মিলনৰ সকলো সম্ভাৱনা কাহানিৰাই শেষ হৈ গৈছে। আজি আলোকে নিশাক দূৰে দূৰে ভাল পাই থাকিলেও, নিশাৰ পৰা ভালপোৱা পাবলৈ আশা কৰা অসম্ভাৱ।

আলোকে ভেঁস্তে কি কৰিব? অসম্ভৱৰ সাধনা কৰি জীৱনটো শেষ কৰি দিব? বিনিময়ত কি পাব? তাৰ পৰা কি লাভ হ'ব আলোকৰ, ভেতিয়াওতো আলোকৰ জীৱন অপূৰ্ণই বৈ যাব। প্ৰেমৰ কাৰণে যাবাক্ষক দুঃসাহসী কিবা এটা কৰি নিশাক ডাক্তৰৰ পৰা কাঢ়ি আনিব? কিন্তু তাৰ পৰা অসম্ভৱ কেলেঙ্কাৰীৰ উদ্ভৱ নহব জানো; আৰু আলোকৰ নিচিনা এজন উচ্চ শিক্ষিত, সমাজসেৱী, বাস্তৱনৈতিক কৰ্মী আৰু সাহিত্যিকে ভেঁনে কাম কৰিবলগীয়া হলে, সি জানো সৰ্বদা শিক্ষিত সমাজক অধোমুখ নকৰিব? মাহুহে, সমাজে আলোক আৰু নিশাৰ অন্তৰৰ অহুভূতিৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত ইয়াৰ বিচাৰ নকৰে, বিচাৰ কৰিব সামাজিক নীতিবোধৰ মাপ-কাঠিৰে। সমাজৰ সেই বিচাৰে কুৰি শতিকাৰ মাহুহ আলোক আৰু নিশাক বিব্ৰত কৰি ছুতুলিবনে? আজিৰ মাহুহে জানো দুখন অভিন্ন জন্মৰ উচ্ছল অহুভূতিক প্ৰজ্জ্বল কৰিব? অস্ত্ৰ কোনো কথা বিবেচনা নকৰি সমাজে, হয়তো আইনেও (ডাক্তৰে জানো সহজে ক্ষমা কৰিব আলোকহঁতক?) আলোকক পৰৱৰ্তী অপহৰণৰ অপৰাধত অপৰাধী নকৰিব?

আৰু তেনে হোৱাৰ ফলত কিজানিবা আলোক আৰু নিশাৰ জীৱন বিষয় হৈ পৰে! নিশাৰ সন্তানৰ চিন্তা নিশাই এৰিব কেনেকৈ?

মাজে মাজে নিশাই কৰা অহুৰোধটোৰ কথাও আলোকে দ'কৈ ভাবি চালে। কোনোবা অস্ত্ৰ এজনী ছোৱালীক, হয়তো মায়াৰে—বিয়া কৰোৱা। সাধাৰণ জৈৱিক প্ৰয়োজনত এজনী ছোৱালীৰ প্ৰয়োজন আলোকে অস্বীকাৰ নকৰে। কিন্তু বহু চেষ্টা কৰিও, বহু চিন্তা কৰিও আলোকে নিজৰ মনৰ মাজত নিশাৰ বাহিৰে অস্ত্ৰ কোনো ছোৱালীৰ হাঁটে। থবৰ কাৰণেও ঠাই বিচাৰি নেশালে, নিশাৰ ঠাইত অস্ত্ৰ কোনোবা এজনী ছোৱালীৰ কাৰণে আলোকৰ জীৱনত এতিয়া ঠাই নাই।

আগভেঁই শুধৰাব নোৱাৰা ভুল গৈ গ'ল, সেই ভুলে আলোক আৰু নিশাৰ জীৱনত বিপৰীতমুখী কৰণৰ ঘটনা কবিলে। আজি জীৱনৰ পথত আলোক একেবাৰে অকলপৰীয়া, আৰু শেষ পৰ্যন্ত এইদৰে নিঃসংগভাবেই বাব লাগিব। আলোকে বুজি বিয়া কৰাবলৈ কৰা নিশাৰ অহুৰোধ বৌধিক, আন্তৰিক নহয়।

আলোকে অন্ধ কোনো ছোৱালীক বিয়া কৰালে নিশাই তাক কেতিয়াও
সহজে, হাঁহিমুখে গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰিব। নিশায়ো আলোককে বিচাৰে—
সামাজিক জীৱনত নহলেও, নিজৰ ভালপোৱাৰ আপোন জগতখনত। তাৰপৰা,
আলোক আঁতৰি পৰাটো নিশাৰ কাৰণে ছবিগছ হৈ পৰিব।

জীৱনৰ এই চক্ৰবাহৰ মাজৰ পৰা ওলাই অহাৰ কোনো পথ আলোকে
বিচাৰি নেপালে।

মায়াক কথা আলোকে ভাবি চালে। মায়াক ভাল মানুহৰ ঘৰৰ ছোৱালী—
শিক্ষিতা, ধুনীয়া আৰু আলোকৰ পৰিচিতা, হয়তো মায়াই আলোকক বিয়া
কৰাবলৈ সহজে সন্মতি দান কৰিব।

কিন্তু আলোকে নিতুল ভাবে বুজিলে মায়াক লৈ মই স্বামী হ'ব নোৱাৰিম,
আমি তিনিও প্ৰভাৱিত হ'ম—মায়াক, নিশাক আৰু মই। তদুপৰি মায়াই বিয়া
হোৱাৰ পূৰ্বৰ, নিশাৰ আৰু মোৰ সম্পৰ্কৰ কথা একেবাৰে নজনা নহয়। কেৱল
জৈৱিক প্ৰয়োজনত বিয়া কৰোৱাটো পুত্ৰ জীৱনৰ কথা। আমাৰ শিক্ষা,
সংস্কৃতি আৰু মাজিত অহুত্বিয়ে পাশৰিকতাক অভিক্ৰম কৰি, মন আৰু হৃদয়ৰ
অহুত্বিতাৰ মানৱায় বিকাশৰ, চেতনা দিছে। নিশাক মোৰ মূল জীৱনৰ
সাধাৰণ প্ৰয়োজন কেৱল নহয়, নিশাক মোৰ সমগ্ৰ চেতনাৰ বিকশিত ৰূপ, সকলো
সৌন্দৰ্য, সকলো মোহ, সকলো প্ৰেমৰ জীৱন্ত সত্য মোৰ নিশাক। মায়াই বা
অন্ধ কোনো ছোৱালীয়ে সেই ঠাই পূৰাব নোৱাৰে।

কিন্তু কাষতে থাকিও নিশাক আজি আলোকৰ নহয়, লোকৰ। ডাক্তৰে
হয়তো কোনো দিন আলোক আৰু নিশাৰ বন্ধুত্বৰ বাহিৰে অন্ধ কোনো সম্পৰ্ক
থাকিব পাৰে বা আছে বুলি ভবা নাই। ডাক্তৰে এজনকো অকণো সন্দেহ
নকৰে। ইয়াৰে স্বযোগ লৈ নিশাৰ লগত আলোকৰ এটা গোপন আত্মীয়তা
চলি থাকিব পাৰে, চলি আছে। কিন্তু কিমান দিন? নিশাইত যদি আঁতৰি
পৰে। নিশাইত যদি ক'ৰবাত দূৰ দেশলৈ গুচি যায়। অকলশৰে আলোক
কেনেকৈ থাকিব? নিশাৰ পৰা বিচ্ছিন্ন হৈ এটা স্বকীয়া জীৱন কটোৱাৰ কথা
আলোকে কল্পনাও কৰিব নোৱাৰে।

তেতিয়া কি হ'ব?

গোপন মিলনৰ স্বপ্ন দেখি কিমান দিন কটাব আলোক আৰু নিশাই?

এদিন যদি সকলো জনা-জনি হৈ যায়।

নিশাক যদি চিৰদিনৰ কাৰণে আলোকৰ কাষৰ পৰা আঁতৰি পৰিলাগীয়া হয়?

কোনো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ আলোকে বিচাৰি নাপালে।

বহুত ভাবৰ শিহন্ত আলোকে 'এটা দুৰ্বল নিছান্ত কবিলে : শ্ৰীকৰ্ত্ত আৰু নিশাৰ জীৱনৰ মাজৰ পৰা মই নিজকে আঁতৰাই লৈ যাম, নিশা থাকক শ্ৰীকৰ্ত্তক লৈ। নিশা সুখী হওক। নিজৰ স্বামী আৰু সন্তান লৈ নিশাই এটা সহজ দাম্পত্য জীৱন আকৌ আৰম্ভ কৰক।

কিন্তু নিশাৰ কাৰণ পৰা আঁতৰি মই ক'লৈ যাম ?

তিনিখন ক্ষেত্ৰ আছে। ইয়াৰ পৰা আঁতৰি গৈ গুৱাহাটীত হাইক'ৰ্টত ওকালতি কৰা, মনৰ সকলো বেদ্দনাক বুকুৰ মাজতে সামৰিলৈ কেৱল টকা আৰু খ্যাতি অৰ্জনৰ সাধনাত লগা।

জনসাধাৰণৰ জীৱনৰ মাজলৈ সোমাই গৈ সমাজসেৱা আৰু ৰাজনীতিত লগা। নিজৰ সুকীয়া চিন্তাক অস্বীকাৰ কৰি, জনসাধাৰণৰ নৱজন্মৰ অত্যাখ্যানত প্ৰেৰণা আৰু কৰ্মশক্তিৰ যোগান ধৰা। তাৰ কাৰণে নিজক সম্পূৰ্ণ নিৰ্বিশেষ কৰি, নিশ্চিহ্ন কৰি পেলাব লাগিব।

বাহিৰৰ জগতৰ পৰা আঁতৰি আহি, একাগ্ৰচিত্তে কবিতা ৰচনাত লগা, সাহিত্য চৰ্চাত লগা। জীৱনৰ বিভিন্ন আশা অভিজ্ঞতাক চিৰন্তন ৰূপত কাব্যছন্দত প্ৰকাশ কৰা।

কিন্তু নিশা আৰু নিশাৰ চিন্তাক একাধৰীয়াকৈ থৈ ৰাজনীতি, সাহিত্য, ওকালতি একো সম্ভৱ নহয়—মোৰ সমগ্ৰ কল্পনা আৰু কৰ্মশক্তিৰ মূলত আছে নিশাৰ লাগব-গভীৰ প্ৰেম। তাৰ অবিহনে মোৰ জীৱন লক্ষ্যহীন হৈ পৰিব, বিজ্ঞান হ'ব। মোৰ জীয়াই থকা সম্পূৰ্ণ অৰ্থহীন হৈ পৰিব। অকালসন্ধ্যাস মোৰ জীৱন-ধৰ্ম হ'ব নোৱাৰে।

কিন্তু সেয়েই একমাত্ৰ আৰু শেষ পথ। মই আঁতৰি পৰিব লাগিব। নিশা আৰু শ্ৰীকৰ্ত্তৰ জীৱনৰ পৰা বহু দূৰলৈ গুচি যাব লাগিব। মৰ্মভেদ অন্তৰ্বেদনা বুকুত ৰাখি জীৱনৰ হেৰুওৱা মানিক হেৰাল বুলি প্ৰত্যয় গৈ পথহীনতাৰ পথত ভৰি দিব লাগিব।

জীৱনলৈ আৰু নতুন আলোক অহাৰ প্ৰতিক্ষা নাই! বেদ্দনাৰ সহস্ৰ শিখাৰে জীৱনৰ আঁতৰৰ পথ চিনি গৈ থাকিব লাগিব—মৃত্যু পৰ্য্যন্ত !

এদিন বৰনিকা পৰিব !

লাফুনা বৈ বাব—যে নিশাই মোক এদিন সমগ্ৰ লক্ষ্য হিচাপে ভাল পাইছিল। নিশাই এদিন নিজৰ সকলোখিনি ভালপোৱাৰ উচ্ছৰ্গাৰে মোৰ জীৱনৰ প্ৰত্যেক পূৰ্ণতাৰ ধূপ জলাই দিছিল। লাফুনা বৈ বাব—যে মৃত্যু পৰ্য্যন্ত নিশাকেই মই সমগ্ৰ অন্তৰ দি ভাল পাই যাব পাৰিলোঁ।

নিশা হুশী হওক ।

নিশা আৰু শ্ৰীকৰ্ণৰ দাম্পত্য জীৱন পূৰ্ণ হওক ।

যই আঁতৰি পৰিম । সহজে, কাৰো চকুত নপৰাকৈ যই লুকাই পৰিম ।

। হুশীজিৱ ।

ইণ্টাৰভিউৰ কাৰণে শ্ৰীকৰ্ণ দিল্লীলৈ গৈছিল । নিশা ঘৰৰ ভিতৰত আকৌ অকলশৰীয়া ।

এই স্তম্ভগতে আলোকে নিশাক নিজৰ সিদ্ধান্তৰ কথা ক'লে ।

সহজভাৱেই আলোক নিশাৰ ঘৰলৈ আহিল । কাৰণ ডাক্তৰে আলোকক অনুৰোধ কৰি গৈছিল যেন নিশাৰ অলপ খবৰ বাখে । দিল্লীত তেওঁৰ আঠ-দহদিন হ'ব পাৰে । হৃদয় প্ৰাচ্যৰ চাকৰিৰ কাৰণে শ্ৰীকৰ্ণ এজন প্ৰাৰ্থী । অল্প ভয় নাই, আকৌ নিশাৰ হাৰ্টএটেক হয় বুলিহে ডাক্তৰৰ ভয় । তেতিয়া কাৰত মাল্লহ থকা বৰ দৰকাৰ । নীৰাৰো ডাক্তৰে কৈ গ'ল, নিশাৰ খবৰ বাখিবৰ কাৰণে ।

নিশাক শ্ৰীকৰ্ণই পাইছে—গভিকে নিশাৰ প্ৰেমৰ চিন্তা কৰি থাকিবৰ প্ৰয়োজন ডাক্তৰৰ নাই । বিলাতৰ পৰা অহাৰ পিছত যি এটা উদ্বোধন ডাক্তৰক অলপ অধীৰ কৰি তুলিছিল, ক্ৰমে দিন যোৱাৰ লগে লগে আৰু নিশা পুনৰ সহজ হৈ পৰাৰ লগে লগে ডাক্তৰৰ চিন্তা অল্প সাংসাৰিক বিষয়ত ব্যাপ্ত হৈ পৰিছে আৰু আগৰে পৰা অল্পকৃতি ভগৱতৰ লগত ডাক্তৰৰ সম্পৰ্ক বৰ বেছি নহয় । অলপ এডুভেঞ্চাৰৰ হেঁপাহ, খ্যাতি আৰু প্ৰতিষ্ঠাৰ আকাঙ্ক্ষা, আৰু এটা সহজ দাম্পত্য জীৱন—এয়ে ডাক্তৰৰ কাব্য । আৰু ইচ্ছা পূৰণৰ বাটত নিশাই কোনো দিন বাধা দিয়া নাই ।

যাকত সৰু মেজখনৰ ব্যৱধান লৈ বহিছিল আলোক আৰু নিশা । লাইটটোৰ পোহৰটো কোঠাটোত বিয়নি পৰিছিল । কবিতাইত বাটৰ লগত পঢ়াত আছিল—দিকালৰ কোঠাটোত ।

আলোকে ক'লে, “যই সকলো চিন্তা কৰি চাইছো নিশা, আৰু অল্প পৰা নাই । তোমাক অকাৰণতে অহুৰী কৰাৰ কোনো অধিকাৰ মোৰ নাই।

আক মই ভাবিছো, মই আঁতৰি পৰিলে লাহে-লাহে তুমি মোৰ কথা পাহৰি যাব পাৰিবা।

নিশাই কিছুপৰ আলোকৰ মূখৰ ফালে চাই থাকিল। যেন আলোকৰ কথা একো বুজি পোৱা নাই। তাৰ পিছত নিশাই হাঁহি দিলে ডাঙৰকৈয়ে।

“হাঁহিলা যে নিশা?”

“কি কৰিব খুজিছে আপুনি?”

“এইদৰে সদায় থকাটো অসম্ভৱ নিশা, সেই দেখি মই ভাবিছো মই তোমালোকৰ পৰা আঁতৰি পৰিম।”

অৰ্ধপূৰ্ণভাৱে হাঁহি নিশাই ক’লে, “পাৰিব?”

আলোকে এবাৰ নিশাৰ মূখলৈ চাই তলমূৰ কৰিলে।

নিৰবতাৰ মাতেদি কিছুপৰ কাটি গ’ল, নিশায়ো একো মাতিব নোৱাৰিলে।

তাৰ পিছত আলোকৰ মূখলৈ চাই নিশাই ক’লে, “আপুনি মোৰ পৰা দূৰলৈ আঁতৰি যাব নোৱাৰে। ময়ো আপোনাৰ পৰা আঁতৰি থাকিব নোৱাৰো—”

“কিন্তু তোমালোক যদি ফাৰ ইষ্টলৈ যোৱাটো হয়?”

“বাবলগীয়া হলে যাম, কিন্তু তাতেতো আক চিৰদিন নেথাকো, আকো মই ঘূৰি আহিম।”

“কিন্তু কেতিয়া আকো ঘূৰি আহিবা?”

“কষ্ট আমাৰ দুয়োৰে হ’ব! মোডকৈ আপোনাৰ কষ্ট বেছি হ’ব মই বুজিছো। কিন্তু মই ঘূৰি আহিমই। আপুনি বিচাৰ কৰক।”

আলোকৰ বুকুৰ মাজৰ পৰা এটা তপত হুমুনিয়াহ ওলাই আহিল। অৱস্তাভাৱীক জয় কৰিবৰ শক্তি জানো নিশাই বিচাৰি পাব? আক আলোকৰ জানো দেহদৰে বাট চাই থাকিবৰ ধৈৰ্য থাকিব? অসম্ভৱ নিৰবতাখিনি ভংগ কৰি পুনৰ নিশায়ে ক’লে, “আক যদি, যেতিয়া দেখে যে আপোনাৰ পৰা আঁতৰি থকাটো মোৰ কাৰণে অসম্ভৱ হৈছে, তেতিয়া হয়তো সকলো কথা ভাঙিবক কৈ দিম।”

“ভাঙিবক কৈ দিবা!” বিন্ময়েৰে আলোকে নিশাৰ মূখলৈ চালে।

“ও কৈ দিম। আক তাৰ বাবে ক্ষমাও নিবিচাবো।”

তাৰ পিছত বাহিবৰ ফালে চাই নিশাই অলপ উত্তেজিত ভাবে ক’লে, “দৰকাৰ হ’ল ভাঙিবক এৰি আপোনাৰ লগতে মই কৰবালৈ শুচি যাম, ল’ৰা-ছোৱালী ভাঙিব, মোৰ নহয়। এৰি শুচি যাম। সঁচা, ভাঙবে মোক

বিয়া কৰিছিল। কিন্তু কি কৰিছে। ভালকৈ নো বুজি পাওঁতেই মোক তেওঁ আপোনাৰ পৰা কাঢ়ি নিষ্কৰ কৰিলে। এতিয়া মই ভালকৈ বুজিব পাৰিছোঁ। মই ডাক্তৰক নিবিচাৰো, আপোনাৰ বিচাৰো, মই ডাক্তৰৰ ঠিক খাঙিবলৈ নিবিচাৰো, আপোনাৰ হৈ থাকিবলৈ বিচাৰো। আপোনাৰ মই ভাল পাওঁ। ইয়াত কোনো দোষ নাই। বৰং ডাক্তৰৰ লগত মই কটোৱা জীৱনটোহে অস্বাভাৱিক। মই এইদৰে তেওঁৰ লগত থাকি আমাৰ ভালপোৱাক অপমান কৰিছোঁ।”

কথাখিনি কৈ নিশা ক্লান্ত হৈ পৰিল; নিশা চকীখনতে আঁউজি বহিল। কোনো দিন নিশাই এনে উত্তেজিতভাৱে, ইমান বেছি কথা নকয়, নিশাৰ কপালত ঘাম বিৰিঙি উঠিল, নিশাৰ চকু ছটা জলমলাই উঠিল।

আলোক নিৰ্বাক হৈ গ’ল, নিশাৰ মনৰ মাজত ইমান শক্তিশালী নাবী এজনী শুই থকাৰ লহাৰি আজি প্ৰথম পোৱা গ’ল। কি কৰ আলোকে একো নিশ্চয় কৰিব নোৱাৰিলে।

নিশা আলোকৰ ফালে ঘূৰিল, তাৰ শিহৃত শাস্তভাৱে ক’লে, “আপুনি বিয়া কৰাওক, মই অকণো বেয়া নেপাও, সঁচাকৈয়ে কৈছোঁ। আৰু লম্বাৰ আমাৰ গোপন সম্পৰ্ক কেতিয়াবা মোৰ ভাল নালাগে। মই জানো, অস্ত্ৰ কোনো ছোৱালীক বিয়া কৰালেও আপুনি মোকে ভাল পাই থাকিব, মোৰে হৈ থাকিব। দৈহিক মিলন আমাৰ ভালপোৱাৰ শেষ কথা নহয়।”

আলোকৰ দূৰলৈ আঁতৰি যোৱাৰ লক্ষ্য হেৰাই গ’ল। ভাল পোৱাই নিশাক শক্তিশালী কৰিছে। ইয়াৰ কাৰণে যেই কোনো ভাগ নিশাই কৰিব, যি কোনো অৱস্থাৰ সম্মুখীন হ’ব। গভীৰ আত্মপ্ৰসাদে আলোকৰ মনটো পূৰ্ণ কৰি তুলিলে। জীৱনত যেন আৰু একো পাবলৈ বাকী নাই। যেন সকলো পোৱা হৈ গ’ল।

“অলপ ফুৰি আহিবা নেকি ?” আলোকে ক’লে।

“ভাত খাই ওলাই যাম। মোৰো অলপ বাহিৰলৈ ওলাই যাবৰ মন গৈছে। এই ঘৰখনৰ ভিতৰত দিনে দিনে অসহ্য লাগি আহিছে।”

ভাত খাই উঠি কৰিডাইডক ওৱাই আলোক আৰু নিশা নৈৰ পাৰৰ ফালে ফুৰিবলৈ ওলাই গ’ল।

জোনটো গৰ্জিব আকাশত আহি কিছু পৰৰ মূৰত লুপ্ত হৈ লুকাই পৰিব। পাৰত বেছি যাত্ৰা হুহু নাই। দুই চাৰিজন ফুৰিবলৈ অহা যাত্ৰাৰে আহে, কাকো কোনেও বাধা দিবলৈ নিবিচাৰে।

আলোক আৰু নিশা দুয়ো নিৰৱে আগবাঢ়িল। কিম্বা এটা ফেল দুয়ো
দুয়োক ক'ব খুজিছে, কিন্তু কি ক'ব খুজিছে তাৰি পোৱা নাই।

দুয়ো ভালেখিনি দূৰ নৈৰ পাৰে-পাৰে আছিল। মাহুহ নাই। ৰাতি হৈছে,
প্ৰায় মাহুহ গুই পৰিছে।

“অলপ ৰহিবা নিশা ?”

“আহুক ইয়াতে ৰহো।”

নৈৰ পাৰৰ বননি ডোখৰ দেখুৱাই নিশাই ক'লে।

দুয়ো ৰহিল।

এখন পাখুৰ সঁতা ধূৱলীয়া আকাশ, বিবৰ্ণ নিশ্চেষ্ট এটা জোন, বহুতময়
কোমল ৰাতি। লক্ষ্যৰ নৈখনৰ বুকত সৰু সৰু চৌবোৰৰ শব্দহীন গোপন
ৰাজ্য। ৰাতিৰ বুকুতে সিহঁতৰ জন্ম, ৰাতিৰ বুকুতে সিহঁত হেৰাই যাব,
আকাশৰ লগত লামান্ন কেইটামান মুহূৰ্তৰ দূৰণীয়া চিনাকি তাৰ শিছতে নিঃশেষ
হৈ যোৱাৰ চিৰন্তন বেদনা।

পাতল বননিখনত এটা লজীৱ, কেঁচা গোন্ধ, সিহঁতৰ সেউজীয়া পাতবোৰত
জীৱনৰ জীৱন্ত স্পন্দন।

নিশা ক্লান্ত হৈ পৰিছে।

ৰাতিয়ে পৃথিৱীখনক মাতিছে টোপনিৰ ৰাজ্যলৈ।

আলোকৰ কোলাত মূৰ ধৈ নিশা বননিত ভৰি মেলি গুই পৰিল। আদিম,
আৱণ্যক জীৱনৰ নিবিড়তা অহুভৱ কৰিলে দুয়ো।

লমাজ আছে, থাকক; মাহুহ আছে, থাকক; আকাশ আৰু জোনাক
আছে থাকক; আজিৰ যুগৰ মাহুহৰ বুকুৰ মাজতো প্ৰকৃতিৰ কোলাত
চিৰন্তন মুক্ত নিশ্বাস লোৱাৰ মনৰ আকাঙ্ক্ষা আছে। পুৰুষ আৰু নাৰী,
অলপ কথা, সহস্ৰ নাম-নোহোৱা অহুভূতি, দিগন্ত-বিস্তৃত আশ্ৰয়লোপৰ
কামনা।

বিবৰ্ণ আকাশখনৰ ফালে চাই থাকি লাহে লাহে নিশাই মাতিলে—
“মামা”—

আলোকে নৈখনৰ বুকুত জোনৰ কঁপা ছাঁটোৰ ফালে চাই আছিল।

কোলাত গুই থকা নিশাৰ মূৰলৈ চালে—“কি নিশা ?”

“মই কি ভাবো জানে, অস্ত কাষৰাৰ লগত বিয়া নহৈ ৰহি আপোনাৰ
লগত মোৰ বিয়া হ'লহেঁতেন, হয়তো আমি দুয়ো এতিয়াৰ নিচিনা স্থগী হ'ব
নোৱাৰিলোহেঁতেন।”

চকুত প্ৰথ ঠল আলোকে দাঁখোন নিশাৰ চকুতলৈ চাই ব'ল।

“কাৰোবাক নিবিড়ভাবে নিজৰ কবি পোহাত সঁচাকৈয়ে বৰ হ'ব নহ'ব

আলোকে ক'লে, “ক'ব নোৱাৰো নিশা। কিন্তু মোৰ মনটোৱে কবিতা
চিৰজীৱন ভোমাক এইদৰে নিশ্চিতভাৱে বুকুৰ কাষত পাকলৈ বিচাৰে। কিন্তু
সদায় এইদৰে পোহাৰ পথতো আমাৰ নাই।”

অলপ ইহাৰ নিচিনা কবি নিশাই ক'ল, “কিহু নাই, কোনে কৈছে নাই।
আমি সদায় এনেদৰে থাকিম।”

আলোকে একো নক'লে। এইয়া দুবাশা, যাহুহৰ জীৱনৰ বপন ইমান সহজে
পূৰ্ণ নহয়। এইটো মুহূৰ্ত্তত সন্মিলিত বিচ্ছেদৰ কথা সোঁৱৰাই দিবলৈ মন নগল
আলোকৰ। কিন্তু ছয়ো অসুভৱ কবিলে যে এই মুহূৰ্ত্তত ছয়োবো মনত সেইটো
দুঃচিন্তাই হে প্ৰবলভাৱে প্ৰকাশৰ বাট বিচাৰিছিল। আৰু ছয়ো তাক দমাই
বাধিবৰ চেষ্টা কৰিছিল।

নৈৰ সোঁতৰ লগত খোজ মিলাই নিবৰে আগবাঢ়িছে এটা শান্ত ৰাতি।
পৃথিৱীৰ মুখত কথা নাই। জোনাকবোৰ ক্ৰমে বোঁহি অম্পট হৈ আহিছে।

নিশাই চকুতটো আধা-মেলা কবি আলোকৰ মুখলৈ চাই আছে। আলোকে
নিশাৰ মুখলৈ তলমূৰ কৰি চালে। নিশাৰ মুখখন যে আগতকৈ বেছি বঙা
পৰিছে, সেই অম্পট পোহৰতো আলোকে বুজিব পাৰিলে।

আৰু কথা কোৱাৰ প্ৰয়োজন এজনেও অসুভৱ নকৰিলে। কথা আছে
ৰাতিৰ গভীৰতাৰ বুকুত, সোঁতা জোনাকৰ বুকুত, নৈৰ অম্পট কলকলনিৰ বুকুত।
কথা কোৱাৰ দৰকাৰ নাই।

আলোকে নিজেই নাজানে কেতিয়া নিশাৰ মুখখন ওচৰ চপাই আনি নিজৰ
ওঁঠ ছুটা নিশাৰ ওঁঠ ছুটাত থৈ যাহুহৰ হেজাৰ গুণৰ অকথিত কথাৰে নিশাৰ
প্ৰাণৰ দেৱতাক সপোন দেখাৰ দৰে সঁহাঁবি দিছে।

বিচ্ছেদৰ সজাৱনাৰে বেদনাগভীৰ মুহূৰ্ত্তবোৰ অচল হৈ বৈ গৈছে। কালিলৈ
ৰাতিপূৰ্বা হয়তো দুৰ্ধৰ পোহৰে নিশা আৰু আলোকক কিবা নিহুৰ ৰাতিৰ
জনাৰ। কালিলৈ হয়তো বৃত্তাৰ দৰে নিহুৰ নিৰ্ধৰ কিবা আঘাতে ছয়োবো
সপোন ভাঙি দিব। কিন্তু আভিৰ দিগন্তত তাৰ কোনো ইন্দিৱ নাই।

বহুত পৰৰ মূৰত নিশাই ক'লে, “ৰাওঁ আৰু বন্ধক—ৰাতি বহুত হ'ল।”

আলোকে নিশাৰ মূৰটো কোলাৰ পৰা ৰাতি ধকিলে। আকৌ এবাৰ
চকুৰ কাষত চকু থৈ ছয়ো ছয়োতলৈ চালে, তাৰ পিছত ছয়ো বহাৰ পৰা উঠিল।
আৰু বহলৈ খোজ দিলে।

সকলো মানুহ ভুইছে। পৃথিবীৰ বুকলৈ আন্ধাৰ নামি আহিছে। কোমল বতাহক শান্তভাবে বৈ গৈছে। আকাশৰ চিনাকি তৰাবোৰ অচিনাকি হৈ পৰিছে।

আলোকৰ গাৰ কাষত নিশা।

“তুমি যদি দূৰলৈ গুচি যাবলগীয়া হয়, নিশা?” আলোকৰ মনৰ মাজৰ প্ৰশ্নটোৰে ক্লীণ ভাষাত আত্মপ্ৰকাশ কৰে।

“মানুহ জানো সদায় পৃথিবীত জীয়াই থাকে। যাবলগীয়া হলে যাম আক। কিন্তু আমি যি পালো সেয়ে আমাৰ যথেষ্ট নহয় জানো?”

আলোক মনে মনে থাকিল, তাৰ কবৰ মন গৈছিল—সেয়ে যথেষ্ট হোৱা হলে চুখৰ কাৰণ একো নেথাকিলহেঁতেন। জনম অবধি হাম কপ নেহাবলু, নয়ন না ভিৰপিত ভেল, লাখ লাখ যুগ হিয়ে হিয়া ৰাখলু...

কবিতাইত সকলো গভীৰ টোপনিত নিশ্চিন্ত হৈ ভুই পৰিছে। লাইট নজলোৱাকৈয়ে নিশাইত নিঃশব্দে ভিতৰ সোমাই গ’ল। ডাক্তৰ শ্ৰীকৰ্ণৰ কথা আলোক আৰু নিশা দুয়ো সম্পূৰ্ণ পাহৰি গৈছে। এখন মিলন-মধুৰ পৃথিবীত আছে হুটা তৃষ্ণাৰ্ড প্ৰাণ, হুটা চিৰ-অতৃপ্ত দেহ, বাহিৰ জগতৰ কোনো অস্তিত্ব নাই।

বহুত ৰাতি নিশাই আলোকৰ মুখত মুখ ৰাখি শান্তভাবে ক’লে, “এইটোৱেই। আপুনি যদি বিয়া কৰায় মই একো বেয়া নাপাও। আমি সদায় এনেকৈয়ে থাকিম।”

। সাত্ত্বিক ।

হঠাৎ বমাৰ অস্থৰ হোৱাৰ বাতৰি পালে আলোকে। বমা হয়তো আক ভাল নহ’ব। টান জব হেনো। বিউমেটিক ফিভাৰ, পুৰণি বোগীৰ কাৰণে ভয়ৰ কথা।

আলোকে শ্ৰীকৰ্ণ আৰু নিশাক ক’লে—যে বমাৰ খবৰ কবিবৰ কাৰণে সি ঘৰলৈ যাব।

ডাক্তৰে ক’লে, “যয়ো বাৰ্ড, একেদিনাই খুঁবি আহিম, পাৰ্শ্ব নহয়?”

আলোকে শ্ৰীকৰ্ণৰ ওচৰত কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰিলে।

নিশায়ো ডাক্তৰক ক'লে—“বাওকচোন, চাই আহকগৈ। বৰ ভাল নহয় যেন দেখিলে ইয়ালৈকে লৈ আহিব। হস্পিতালত বাথি চিকিৎসা কৰিলে আনোগ্য হ'বও পাৰে। গাঁৱত তেনেকুৱা মানুহ ভাল হোৱাৰ আশা নাই।”

ডাক্তৰে ক'লে, “মামাৰ নাহিলেও, মই আজিয়ে ঘূৰি আহিম। অলপ দেৰি হ'ব পাৰে, চিন্তা নকৰবা।”

নিশাই আহ্বান দিলে, “এটা বাতি আপোনালোক নাথাকিলেও মই থাকিব পাৰিম। মোৰ কাৰণে আক ভাবিব-নেলাগে।”

গাড়ীলৈ ত্ৰিৰ্থ আৰু আলোক খৰখেদাকৈয়ে ওলাই গ'ল।

আলোকৰ ওচৰত ত্ৰিৰ্থ কৃতজ্ঞ। এহা-তথীয়া ভাৱে আলোকে নিশাইতক সকলো প্ৰকাৰে সহায় আগবঢ়াই আহিছে—আজি কেইবাবছৰ ধৰি। আলোকৰ ককায়েক বমাব অস্থখৰ খবৰ এটা ক'বাতো ডাক্তৰৰ কৰ্ত্তব্যৰ ভিত্তিকা কথা।

আলোকৰো ডাক্তৰক ভাল লাগিল। নিশা ডাক্তৰৰ হৈ পৰাৰ কাৰণে ডাক্তৰৰ কোনো দোষ নাই। অৱশ্যেই নিশাৰ জীৱনক ত্ৰিৰ্থৰ জীৱনৰ লগত তুলিত কৰি দিলে। আতি নিশা ডাক্তৰৰ হৈও ডাক্তৰ নহয়। নিশা আজি আলোকৰ—ব'ভেই বাবে লগত নেথাকক নিশা। ত্ৰিৰ্থৰ বন্ধুত্বক স্বীকাৰ বা অৱহেলা কৰিবৰ আলোকৰ কোনো হেতু নাই। নিশাৰ স্বামীৰূপে নহয়, ডাক্তৰ ত্ৰিৰ্থ হিচাপে ডাক্তৰ আৰু আলোকৰ মাজত সম্প্ৰীতি থকাত কোনো বাধা নাই। অৱশ্যে এই বন্ধুত্ব দাবীত দুয়ো দুয়োফো প্ৰয়োজন অজুগৰি সহজ সচুপদেশ দিয়াৰ বাহিৰে অন্য একো কৰিবলৈ নিবিচাৰে।

ইটাৰভিউ দি ঘূৰি আহিলত আলোকে ত্ৰিৰ্থৰ লগত কথাবতৰা পাতিছিল। ডাক্তৰে কৈছিল যে কামটো পোৱাৰ সম্ভাৱনা আছে! প্ৰাৰ্থী সবহ আছিল! কিন্তু তেওঁক ক'ত দিহে তাৰেহে নিশ্চয়তা নাই। ইণ্ডোনেচীয়া, মালয় আৰু আন্দামান দ্বীপলৈ ডাক্তৰ লাগে—বাঙালীতাবাসৰ লগত থাকিব লাগিব। তেওঁ অৱশ্যে ইণ্ডোনেচীয়াৰ ফালেই হ'লেই ভাল পাব।

ডাক্তৰক নিকংলাহ কৰিবৰ অকণো চেষ্টা নকৰি আলোকে কৈছিল—“যলৈকে যাওক, এটা কথাৰ প্ৰতি আগতে চকু দিব। নিশাইতকো লগত লৈ যাৱ যেতিয়া হাৱা পানীয়ে শুভা ঠাইলৈ বাবৰ কাৰণে পৰাপক্ষত চেষ্টা কৰিব। নিশাৰ গাটো বৰ ভাল নাই, আপুনি জানেই। বিশেষকৈ হাৰ্টৰ অস্থখ, ক্লাইমেটৰ ওপৰত বহুখিনি নিৰ্ভৰ কৰিছে। বেছি পৰম ঠাইত নিশাৰ অস্থখ বেছি হ'ব পাৰে।”

ডাক্তৰে চিন্তিত ভাৱে কৈছিল, “এবা, ইয়াত তেওঁ আপোনালোক আহিব,

চিনাকি আপোন মানুহ আছিল। নুব দেশত অকলশৰে থাকিবলগীয়া হ'লে চিন্তা
ভাবনা কৰি থাকি নিশাৰ অস্থখ বেছি হয় বুলিহে অলপ চিন্তা হৈছে। কিন্তু
অলপ বিক ন'লগে লাইকত কোনো নতুন কাম হ'ব জানো ?”

আলোকৰ ক'বৰ মন গৈছিল—ডাক্তৰ, তোমাৰ কাৰণে নিশাৰ
জীৱনতকৈ এডুভেন্চাৰ বেছি প্ৰিয়। তোমাৰ লগতে নিশাকো লৈ ছফুৰিলে
নহয় জানো ? নিশাই কি বিচাৰে এবাৰো যদি তুমি চিন্তা কৰি চালাহেতেন।

কিন্তু আলোকে নিজৰ অভিমত ব্যক্ত নকৰি মাথোন কৈছিল—“হয়—”

ডাক্তৰ আৰু আলোক গৈ যেতিয়া ঘৰ পালেগৈ, বমাৰ অস্থখ তেতিয়া
টান। ডাক্তৰে চালে, চিকিৎসা কৰা স্থানীয় ডাক্তৰ জনৰ পৰা ত্ৰীকৰ্ণই বোগীৰ
বিৱৰণ ললে। বমাৰ হয়তো এয়ে শেষ অৱস্থা আৰু ভাল হোৱাৰ আশা নাই।

বমাই ত্ৰীকৰ্ণ আৰু আলোকক কাষত দেখি ভাল পালে। বমা বৰ দুৰ্বল হৈ
পৰিছে—খীনাই গাৰ হাড় ডালি ডালি হৈ ওলাই পৰিছে। মুখখন শুকান, চকু
ছক্কী সোমাই গৈছে, শেঁতা মুখখনৰ ওপৰত আসন্ন মৃত্যুৰ স্পষ্ট ছায়া।

বমাৰ মুখৰ ফালে চাই আলোকৰ হৃদয়ে পানী বাগৰি আহিল। আলোকে
আৰু বমাৰ ফালে চাব নোৱাৰিলে। নিশকতীয়া বোগী হলেও, বমা তাৰ মৰমৰ
সহোদৰ ককায়েক আছিল। বমা আজি জীৱনৰ শেষ উপকণ্ঠত। বমা নোহোৱা
হ'লে এই পৃথিৱীত আলোক হৈ পৰিব সম্পূৰ্ণ অকলশৰীয়া, আলোকৰ যেন ভয়
লাগি গ'ল।

ডাক্তৰ আৰু আলোকৰ ফালে চাই বমাই ধীৰ মাত্ৰে ক'লে,—“মোৰ
আৰু ভাল হোৱাৰ আশা নাই। আপোনালোকে চেষ্টা কৰিব নোলাগে।
জীয়াই থকাত বৰ কষ্ট। মোৰ আৰু বাচি থাকিবৰ ইচ্ছাও নাই।”

বমাৰ কথাখিনি সঁচা বুলি জানিও ত্ৰীকৰ্ণই ক'লে, “আপুনি সেইবোৰ কিয়
ভাবিছে ?”

“মই জানো ডাক্তৰ। মোৰ হৃথ নাই। এটা মাত্ৰ চিন্তা থাকিল।”

চকুৰ ওৰিও ছটোপাল পানী লৈ বমাই আলোক আৰু ত্ৰীকৰ্ণৰ মুখলৈ
চালে।

এবাৰ আলোকলৈ চাই ডাক্তৰে ক'লে,

“লেই বিয়ে আপুনি অকণো নেভাবিবই। ভায়েকৰ বিয়াৰ সকলো বন্ধবস্ত
হৈয়ে আছে। আপুনি ভাল হৈ উঠক। আমি বিয়াখন পাতি পেলাব।”

ত্ৰীকৰ্ণৰ কথাত বমাৰ শেঁতা ওঠ ছটাত এটা কীণ, ককণ হাঁহিৰ শব্দ
জিলিকি উঠিল। বমাই আৰু একো নক'লে। চকুত আশীৰ্বাদৰ ককণা লৈ

আলোকৰ মুখৰ কালে চাই গ'ল। আলোকে তলমূৰ কৰিলে। এটা সাক্ষ্যবাপী
ডাঙৰলৈ পাই যেন ভাঙৰ আশ্বত্ব হল।

গধূলি পৰন্ত শ্ৰীকৰ্ত্ত গুচি আহিল। আলোক থাকিল। আলোকে বুজিলে
বমাই বি অগ্ন দেখি শেষ নিশ্বাস এৰিব, সেই অগ্ন বাস্তৱত পৰিণত হোৱাৰ
কোনো সম্ভাৱনা নাই।

কিন্তু বাতি, ক্ৰমে দুৰ্বল হৈ অহা বমাৰ কাষত বহি থাকি আলোকে অস্বস্ত
কৰিলে যেন বমাৰ শেষ অস্বস্তি বক্ষা কৰা তাৰ পৰিত্ৰ কৰ্ত্তব্য। বাৰৰ দিনা
বমাই তাৰ পৰা একো বিচৰা নাই, বিচাৰিছে আলোকৰ মুখ। বমাৰ এই স্নেহ
আৰু উদাৰতাৰ সন্মান বক্ষা কৰাটো আলোকৰ পৰিত্ৰ কৰ্ত্তব্য। মুখ ফুটাই
নকলেও অব্যক্ত ভাষাবে বমাৰ ক্ৰমে শিথিল হৈ অহা দেহাটোৰ কালে চাই
আলোকে নিজে নিজে ক'লে, “তোমাৰ শেষ ইচ্ছা মই পূৰণ কৰিবৰ চেষ্টা কৰিম
ককাইদেউ। গিমানকণ ত্যাগ মই কৰিম তোমাৰ কাৰণে।”

কিন্তু আলোকৰ জীৱনৰ শুভ উৎসৱত যোগ দিবলৈ বমা আৰু নাথাকিল।
আলোকহঁত অহাৰ তিনিদিনৰ পিছত বমাৰ বোগজীৰ্ণ শৰীৰটোৰ পৰা শেষ
নিশ্বাসকণ, বায়ুৰ লগত চিনিৰ নোৱাৰা হৈ মিলি গ'ল।

আলোকে হিয়া ঢাকুৰি নক ল'ৰাৰ দৰে কান্ধিলে। ঘৰখন শূন্য হৈ গ'ল।
পৃথিৱীত আলোক আজি অকলশৰীয়া। আলোকৰ আৰ্জনৰ এটা অংশ
লভতা আজি কোনো নাই।

বমাক হেৰুৱাই আলোক অস্থিৰ হৈ পৰিল। কোনো সাক্ষ্যবাপীয়েই
আলোকক শাস্ত কৰিব নোৱাৰা হ'ল।

গাড়ীলৈ শ্ৰীকৰ্ত্ত আৰু নিশা আহিল। সন্মীয়া মাহুহ এজনক শ্ৰীকৰ্ত্তই
বুজনি দিয়াৰ উপায় ভাবি নেপালে। ডাক্তৰে নিশাক ক'লে—“মায়াৰ বৰ
depressed হৈ পৰিছে, তুমি অলপ বুজাবৰ চেষ্টা কৰিবা।”

নিশাই জানে পৃথিৱীত তাইৰ বাহিৰে কোনোৰে—আলোকক
শাস্তনা দিব নোৱাৰে। সেই সজীৱনী মন্ত আছে একমাত্ৰ নিশাৰ
হাতত।

নিশা আলোকক গুচবলৈ গ'ল, আৰু নিঃশব্দকোচত আলোকৰ বাউলিত
হাত ধৈ ক'লে, “মায়া, ইমান অৰ্থৰ্থা হ'লে নচলিব। মই আহিছোঁ, মোকো
এবাৰ নেমাতিব নেকি ?”

আজ্ঞেকে নিশাৰ চকুলৈ চালে। দুয়োটা চকুত চকুলোৰ ধাৰ। নিশাক
মুখলৈ চাই আকৌ আলোকে হকুহকুই কান্ধি উঠিল।

নিশাই আলোকৰ মূৰত হাত ফুৰাই ফুৰাই ক'লে, “আমাক জানো আপোনাৰ আপোন বুলি নেভাবে? আমিভো আছো।”

আলোকৰ কান্দোন ঘেন নেথামিব!

“মই—মই এতিয়া কি কৰিম নিশা?”

“মই আছো নহয়, কি কৰিব লাগে, মই কৈ দিম। এতিয়া আপুনি অলপ ধৈৰ্য ধৰক। ইমান বিহ্বল হ'লে কেনেকৈ চলিব?”

নিশাৰ আশ্বাসত আলোকে মনত বল পালে। মই সম্পূৰ্ণ অকলশৰীয়া নহয়—মোৰ জীৱনত নিশা আছে, নিশাৰ মৰম আছে, নিশাৰ নিৰ্ভয় ভাল পোৱা আছে।

ডাক্তৰৰ মুখলৈ চাই আলোকে ক'লে,

“বৰ অলহায় লাগিছে ডাক্তৰ, আৰু মোৰ কোনো নাই।”

ডাক্তৰো অভিভূতহৈ পৰিছিল। “আমি আছো নহয়, ফুকন।” আৰু বেছি ডাক্তৰে একো ক'ব নোৱাৰিলে। নিশাক আলোকৰ কাষত এৰি ডাক্তৰ অলপ আঁতৰি পৰিল।

নিশাই আলোকৰ চকু আৰু গালৰ ওপৰত লাগি থকা চকু পানীবোৰ লাহে লাহে মোহাৰি দিলে আৰু ক'লে—“এতিয়া আৰু মোৰ বাহিৰে আপোনাৰ কোনো নাই। মোৰ কথা এতিয়া মানি চলিব।”

আলোকে মাথোন নিশাৰ মুখলৈ চকু তুলি চালে। নিশাৰ চকুত আলোকে দেখিলে পৰম আশ্বাসৰ সাক্ষ্য, দিগন্ত জোৰা মৰম। নিশাৰ প্ৰসাৰিত বাহুৰ আবেষ্টনৰ মাজত আলোকে দেখিলে নিঃসহায় জীৱনৰ একান্ত আশ্ৰয়। আলোকৰ ঘেন নিজকে তেতিয়া অকলশৰীয়া ঘেন নেলাগিল।

। আঠত্ৰিশ ।

ডাক্তৰ ত্ৰিৰ্ভুজ মালয়লৈ ঘোৱাৰ সকলো আয়োজন সম্পূৰ্ণ হৈছে। অক্টোবৰৰ ১১ তাৰিখে তেওঁলোকে ঘৰ এৰিব। ডাক্তৰ, নিশা, কবিতা আৰু তাইটি—চাৰিটি প্ৰাণীয়ে অলম এৰি স্নান প্ৰাচালৈ যাব। ডাক্তৰ আনন্দত উৎফুল্ল। তেওঁৰ বক্তৃত এড্‌ভেকাৰৰ যি চকল বাসনা আছে—সি ঘেন পৰিস্থিতিৰ পথত আগবাঢ়িছে, নিশাই বাহিৰত আনন্দ-নিবানন্দ একো প্ৰকাশ কৰা নাই। কিন্তু হাঁহি মুখেই আছে। কবিতাই বিশেষ বুজা নাই।

চিনাকি পুৰুষ-মহিলা প্ৰায় সকলোৱেই আহি নিশাইতৰ থকাৰ বাতৰি কৰিলেহি। বেছি ভাগেই উৎসাহ-উৎসৰ্গি গিলে—ঘোৱা ভাল, এনে/ দুবোৰ কিমান পাৰ ? একো নহলেও চৰকাৰী থৰহুত দেশ চোৱা হ'ব—শি জানো কম কথা। মাজতে নিশাইত পৈ কেইদিনমানৰ কাৰণে তেজপুৰৰ পৰা সকলোকে মান্ত লগাই আহিল পৈ। নিশাৰ ভনীয়েক মামনিৰ বিয়াৰ ব্যৱস্থা হৈছে, কিন্তু নিশাইতে বিয়া খাই বাব নোহাবিব। তেজপুৰতো সকলোৱে নিশাইতক শুভেচ্ছা আৰু অভিনন্দন জনালে, সকলোৱে ক'লে—নিশা ভাগ্যবতী ছোৱালী।

ঘূৰি আহোঁতে গুৱাহাটী হৈ আহিল, নিশাই লগত লৈ আহিল মায়াক। এই কিইদিন মায়াক লগতে থাকিব, দেশ এৰি বাবলৈ নিশাৰ বৰ বেয়া লাগিছে।

মায়াক সংকোচ হৈছিল, কিন্তু নিজক কেনেকৈ সংযত কৰি বাথিব লাগে মায়াই জানে। ভাৰুৰ আৰু আলোক দুয়োজনৰ চকুৰ আগত নিশাৰ থবত দিন কটোৱাটো মায়াক কাৰণে অস্ববিধাৰ কথা হ'ব—কিন্তু দুৰ্বল হৈ দিয়াৰ কাৰণ মায়াই নেদেখিলে।

তেজপুৰৰ পৰা ঘূৰি আহি নিশাই জানিব পাৰিলে আলোকৰ অস্থ—পৰি আছে। নিশা অস্থিৰ হৈ পৰিলেও বাহিৰত উদ্বিগ্নতা প্ৰকাশ নকৰিলে। মায়াক আগত আলোকৰ প্ৰতি অস্বাভাৱিক দুৰ্বলতা প্ৰকাশ নকৰাৰ সংকল্প কৰিলে নিশাই।

কিন্তু এই সংকল্প বেছি পৰ নিশাই বাথিব নোহাবিলে। মায়াক লগত লৈ নিশা আলোকক চাবলৈ আহিল। মায়াকো সকলো ৰিখা-সংকোচ সন্তৰ্পনে লুকাই বাথি সহজ হ'বৰ চেষ্টা কৰিলে—আলোক আৰু নিশাৰ আগত।

আলোকে বিচনাতে পৰি আছিল ঘূৰে গায়ে কাপোৰ লৈ। লেখটোৰ পোহৰটো ফটফটীয়াকৈয়ে পৰিছিল। বিচনাৰ কাষৰ মেজখনৰ ওপৰত ঔষধৰ বটল, স্নমথিৰা আৰু পিয়লা চামুচ আদি পৰি আছিল।

নিশাইত আহি কায়তে ব'ল।

“মামা—” নিশাই মাতিলে।

আলোকে চকু মেলি চালে।

“নিশা তুমি—তোমালোক কেতিয়া আহিলা ?—মায়াক, বহা—”

“বহিম বাক। কি হৈছে ?”

“জব—বৰুৱাৰ আজি তিনিদিন।” নিশাই আলোকৰ কণালত হাত দি চালে—জব এতিয়াও আছে।

“জব এতিয়াও আছে, ঔষধ জানো খোৱা নাই ?”

“খাইছো—নাই এৰা, বহাটোন তোমালোক । যায়াও নিশাইন্তৰ লগতে আহিলা ?”

“হয়—”

নিশা আৰু মায়া দুখন চকীত বহিল ।

আলোকে বিচনাতে বহিবৰ চেষ্টা কৰিলে । কিন্তু নিশাইতে মানা কৰিলে । আলোক পৰি থাকিল, জৰে দুৰ্বল কৰি পেলাইছে ।

নিশাৰ কালে চাই আলোকে ক’লে, “তোমালোকে নাই, নীৰাও অহা নাই এইকেইদিন । মোহনে ঔষধ-পাতি আনি দিছে । ডাক্তৰ হ’লেইন আহিছিল । জব পিছে এৰা নাই । টাইফয়দ হ’বনেকি জানো ।”

“একো নহয় সেইবোৰ ; সাধাৰণ জৰ ।” নিশাই ক’লে ।

অলপ পৰ তিনিও মনে মনে থাকিল ।

তাৰ পিছত চকু নেমেলাইকৈ লাহে লাহে আলোকে ক’লে—“মায়া, মোৰ তুল হৈ গৈছিল । তুমি মোক কমা কৰিছানে বাক ?”

মায়াই তলমূৰ কৰিলে ।

নিশাই ক’লে, “চিকিৎসা-বাখৰ কৰিব নেলাগে—মায়াই কাহানিবাই কমা কৰিছে । নহ’লে মায়া ডাক্তৰগৰাকীকে নাহিলহেভেন । নহয়নে মায়া ?”

মায়াই তেতিয়াও নিৰৱে তলমূৰ কৰি বহি থাকিল ।

সহজভাৱে আলোকে ক’লে “মুৰটো খুব বিৰাইছে নিশা । অলপ পিটিকি দিব পাৰিবা জানো ?”

নিশাই চকীখন আলোকৰ মূৰ শিতানৰ কালে চপাই নিলে আৰু কপালখন লাহে লাহে মোহাৰি দিব ধৰিলে ।

আলোকে ক’লে, “দুৰাতি একেবাৰে টোপনি অহা নাছিল ।”

ইহি আলোকৰ মুখলৈ চাই নিশাই ক’লে, “কিয় ? কবিতা লিখিছিল নেকি ?”

অলপ ইহি মায়ায়ে আলোকৰ মুখলৈ চালে ।

“অকলশৰে থাকিবলৈ বাতি মোৰ ভয় লাগিছিল—”

আলোকৰ কথা শুনি নিশাইতে থুংথুকাই ইহি দিলে ।

নিশাই ক’লে, “মায়াৰ বিয়া খাবলৈ আমি থাকিব নোৱাৰিম । আপুনি কিন্তু কইনাঘৰীয়া হ’ব লাগিব, আপোনাক নিয়ন্ত্ৰণ কৰিবৰ কাৰণেহে আহিছে মায়া—”

মায়াই লাজ পালে ।

মায়াই ক'লে “কি অমৰ্কাৰী কথাবোৰ উলিয়াইছ নিশা, মায়াই জব।”

“এতিয়া মায়াৰ জব এৰিব। তই আহি কমা কথাৰ কথাটো নিজে জনালিহি নহয়।”

আলোকে কপালত দি থকা নিশাৰ হাতখন নিজৰ হাতত লৈ—“কি মায়াই কালে চাই ক'লে—“জানিছা মায়া, নিশা নেথাকিলে মোৰ আকৌ জব হ'ব। এইবাৰ কিজানি মই জব হৈ মৰি থাকিম।”

“নমবে, নমবে। ভাৰুৰ ইয়াতে থাকিব, মায়াও থাকিব। মায়াই আপোনাৰ খবৰ লৈ থাকিব। নহয়নে মায়া?”

আলোকে আকৌ চকু মুদি পৰি ব'ল।

নিশাই আলোকৰ কপালখন লাহে লাহে মোহাৰি দিলে—সহজভাৱে। মায়াই যদি সকলো জানেই সংকোচ কৰি কি লাভ? মায়া স্বাৰ্থপৰ নহয়।

এটা গভীৰ তৃপ্তিত আলোক পৰি ব'ল। আলোকৰ কিন্তু বৰ জব—গা জুই যেন গৰম।

নিশাই অহুভব কৰিলে এই সময়ত আলোকক লৈ ধেমালি কৰা ভাল নহয়।

চকু নেমেলটকৈ আলোকে ক'লে, “তোমালোক কোন তাৰিখে বাবা, নিশা?”

“এবাৰ তাৰিখে।”

“আজি কিমান তাৰিখ?”

“আজি ২৭ চেপ্তেম্বৰ।”

“তেনেহলে বেছি দিন নায়েই। মই ভাবিছিলো দিন আছে। এয়া, তোমাৰ বাবে হ'ল—”

মায়াই নিশাৰ মুখলৈ চালে। নিশাই তলমুৰ কৰিলে।

আলোকে কৈ গ'ল, “কিমান দিন থাকিব লাভ? পাঁচ বছৰ? তাৰ পৰা ইয়াতো অস্ত ক'বালৈ বাবা? এৰ', তুমি আকৌ ঘূৰি আহা মানে কিজানি মই বুঢ়াই হৈ যাম। মোৰতো ৩১ঃ২ বছৰ হ'লেই—

হাঁহিবৰ চেষ্টা কৰি নিশাই ক'লে—“আপুনি বুঢ়া হ'ব, আৰু মই হবলা গাভৰু হৈ থাকিম? ময়ো বুঢ়ী হৈ যাম,—ভয় নাই।”

হঠাৎ আলোকৰ মুখলৈ চাই নিশা নিবৰ হৈ গ'ল—আলোকৰ চকুৰ ভৰিত পানী জৰি উঠিছে। আলোকৰ মুখখন বটা হৈ উঠিছে। আলোকে ল'ল ন'বাব দৰে কেঁকুৰি কান্ধিছে।

নিশা বিব্রত হৈ পৰিল। আলোকৰ কপালত হাতখন দি চাই নিশাই ক'লে—
—“মায়াৰ খুব জব উঠিছে।”

এইবাৰ লংকোচ এৰি মায়াগৈ। আলোকৰ কপালত হাত দিলে। ন'চা
আলোকৰ বব জব।

আলোকে লাহে লাহে ক'লে, “একো নহয় নিশা। জব উঠিছে, এৰিব।
তুমি—তুমি পাঁচ বছৰৰ মূৰত আহিবা নহয়? পাঁচ বছৰত মায়াহ একো বুঢ়া
নহয় জানিছা। নহয়নে মায়া।”

চকু দুটা মেলি আলোকে নিশা আৰু মায়াৰ মুখলৈ চালে।

“তোমালোক ঘোৰাটৈ নিশা, বাতি বহুত হ'ব পায়। ডাক্তৰক এবাৰ
আহিবলৈ কৰাচোন থাকিলে! আৰু—অ', বাক নেলাগে।”

“কি? কওকচোন বাক?”

“নীৰালৈ মোৰ জব বুলি খবৰটো দিয়া হ'লে আহিলহেতেন।
কিছানি।”

নিশাই মায়ালৈ চাই ক'লে—

“বাক মই খবৰ দিয়াম। অলপ আপুনি পৰি থাকক। ভাত খাই মই
আকৌ আহিম। আজি বাতি বাক ময়ে আপোনাৰ ওচৰত থাকিম।”

সহজ আৰু নিঃসংকোচভাৱে নিশাই ক'লে।

“তুমি নেলাগে আহিব নিশা। বাতিপুৰা কিছানি মোৰ জব এৰিব। তাতে
তোমালোক ভাগৰে জুগৰে আহিছা।”

“মই নাহিলেনো আপোনাৰ ওচৰত কোন থাকিব? আপুনি এনেটক
অকলেই পৰি থাকিবনে?”

আলোকে আৰু একো নেমাতি আকৌ চকু মুদি দিলে। হাতো মায়াৰ
সম্মুখতে নিশা কিয় ইমান স্পষ্ট হৈ দিছে বুজিবৰ চেষ্টা কৰিলে।

অলপ পৰৰ পিছত আলোকক মাত লগাই নিশা আৰু মায়া ওলাই গ'ল।

আলোক পৰি থাকিল।

নিশা ইমান নিৰ্ভীক হৈ পৰিছে! মায়াই কি ধাৰণা কৰিব? অহন্তে
আজি মোৰ জব।

প্ৰায় ডেড়ঘণ্টাৰ পিছত নিশা আকৌ আহিল—লগত শ্ৰীকৰ্ণ। আলোক
ভেজিয়াও চকু মুদি পৰি আছিল।

শ্ৰীকৰ্ণ কাষ চাপি গ'ল। আলোকৰ কপালত হাত দি চালে। আলোকে
চকু মেলিলে।

“কেনেকুৱা পাইছে এতিয়া?” ডাক্তৰে হুথিলে। একো নটক শ্রীকৰ্ত আৰু নিশাৰ মুখলৈ চালে।

ধাৰ্ম্মিটোৰ ভাল চকুৰ আগলৈ আনি ডাক্তৰে ক’লে, “বথৈট জৰ আছে।”

“আপোনালোক বহক—”

নিশাই ডাক্তৰৰ মুখলৈ চালে।

ডাক্তৰে ক’লে, “কপালত জলপতি দিয়া দৰকাৰ। মোহন আছেনে নাই?”

“শুব পায়—” আলোকে ক’লে।

নিশাই ক’লে, “আজি ৰাতি ময়ে মায়াৰ ওচৰত থাকোঁ।”

ডাক্তৰে ক’লে, “এবা; কোনোৱা এজন থকা ভাল হ’ব। যদি পাবা তুমিয়ে থকা।”

“নেলাগে নিশা। তোমাৰ টোপনি খটি হ’ব। আৰু মোৰ জৰ হৈছে, ভাল হৈ যাব। একো নহয়—”

নিশাই একো নকলে।

ডাক্তৰে ক’লে, “অৱশ্যে জৰ এৰিব। কোনো চিন্তা নকৰিব। নিশা আছে, কি লাগে ক’ব—নিশাই চাব—মই ৰাঙ ভেনেহলে নিশা—”

ডাক্তৰ ওলাই গ’ল।

অলপ পৰ নিৰবে পৰি থকাৰ পিছত চকুমেৰি চাই আলোকে দেখিলে তাৰ কাষতে নিশা বহি আছে—তাৰ মুখলৈক চাই।

“তুমি নগলা নিশা?”

নিশাই একো নক’লে।

“ডাক্তৰে বেয়া নেপাব জানো?”

“ভেথতে নিজেই থৈ গৈছে।”

আলোকৰ চকুত কৃতজ্ঞতা আৰু মৰমৰ কোমলতা বিৰিঙি উঠিল।

“আৰু কাষলৈ আহাচোন নিশা—”

একো নটক নিশা চকীখনৰ পৰা আলোকৰ বিচনালৈ আহিল, আৰু বুকুৰ কাষতে বহিল।

হাঁহিবৰ চেষ্টা কৰি আলোকে ক’লে “ইমান পাগলামী কিয় কৰিলা?”

নিশাই একো নেযাতিলে। শূন্য দৃষ্টিৰে বেৰখনৰ কালে থব লাগি চাই ব’ল।

নিশাই অজ্ঞত কৰিলে যেন আলোকৰ বুকুৰ কাষতে থাকিও নিশা বহুত যুৰত আছে। ছয়োৰে যাকত যেন নিশাই আলোকৰ অন্তৰ্লোকত নিভব ঠাই

বিচাৰি নেপায়। কেৱল হেৰুৱাব, কেৱল হেৰাই যোৱাৰ অকণ্ঠিত দুঃচিন্তাই
নিশাক বিব্ৰত কৰি তুলিছে।

আলোকৰ জৰ, আলোক চকুমুদি পৰি আছে। আলোকৰ বুকুৰ কাষত
উজাগৰী আত্মাৰ বেদনাৰ কান্দোন লৈ বহি আছে নিশা। কোনো লংকোচ
নাই, বাতিৰ পৃথিৱীলৈ অকণো ভয় নাই। আত্মাৰ অনন্ত ধাত্ৰাৰ পথত
কোনো বিবেচনাৰ ব্যৱধান নাই।

ডাক্তৰ শ্ৰীকৃষ্ণ যেন নিশাৰ জীৱনৰ পৰা একেবাৰে নোহোৱা হৈ গৈছে।

আলোকৰ তপত হাতখন নিজৰ হাতৰ মাজত ধৰি থাকিও যেন নিশাই
এইটো মুহূৰ্তত অতুল কৰিলে ছুটা অনেহী আত্মাৰ স্পন্দন, ছুটা অশৰীৰি
প্ৰেমসত্তাৰ অনন্ত তীৰ্থধাত্ৰাৰ পবিত্ৰ মিলনানন্দ।

আলোকৰ প্ৰাণৰ লগত নিশাৰ প্ৰাণৰ এই পবিত্ৰ অনেহী সম্পৰ্কক পৃথিৱীৰ
অন্ত কোনো ব্যৱধানে ধ্বংস কৰিব নোৱাৰে।

আজিৰ বাতি, জৰ উঠা আলোকৰ কাষত নিঃসন্দেহে ডাক্তৰে নিশাক
বাধি গ'ল। নিশাৰ ওপৰত ডাক্তৰৰ কি গভীৰ বিশ্বাস আৰু আলোকৰ
ওপৰতো।

আনন্দ আৰু কৃতজ্ঞতাত নিশাৰ মনটো ভৰি উঠিল। ডাক্তৰৰ উদাৰতা
নিশাৰ নমস্কাৰ। অস্ত্ৰ সময়ত নহলেও আজি নিশাই ডাক্তৰৰ এই বিশ্বাস আৰু
উদাৰতাৰ সন্মান বক্ষা কৰিব।

নিশাই আলোকৰ মুখলৈকে চাই আছিল। আলোক যেন এটা ৰোগাক্ৰান্ত
দুৰ্বল শিশু। নিশাৰ কোলাত লান্ধনা আৰু আত্মীয়ৰ আশাৰে শান্তভাৱে পৰি
আছে। নিশাৰ বুকুত শুই থকা মাতৃজনী সজাগ হৈ উঠিল।

জপটখন কপালত দি নিশাই মাতিলে—“মামা”—

“কি নিশা?”

“টোপনি অহা নাই?”

“ওহো, বৰ দুৰ্বল লাগিছে।”

“জৰ এৰিলে ভাল লাগিব—”লান্ধনা দিয়াৰ স্তবত নিশাই ক'লে।

আলোক আকৌ শান্ত হৈ পৰি ব'ল। বহুত সময়।

বাতি আগ বাঢ়ে। বেদনাময় গভীৰ বাতি। মৃত্যু মুহূৰ্তৰ অন্তিম নিশাসৰ
দৰে অজস্ৰ বহুস্তৰ মৌনভাৱে ভৰা বাতি।

বহি থকা নিশাৰ চকুলৈ তুল্মা নামি আছে। নিশাই টোপনি নেধাবৰ বৃহৎ
চেষ্টা কৰে।

চোৰৰ দৰে মুহূৰ্ত্তবোৰ পাৰাই যায়। হঠাৎ আলোক বহি গিলে।

নিশাই অলপ উচপ খাই উঠিল।

“কি হ’ল মায়া ?” চেপা মাতেৰে স্তম্ভ ভাৱে নিশাই মাতিলে।

চকু দুটা ডাঙৰকৈ মেলি আলোকে নিশাৰ মুখলৈ চালে। নিবাকৈ চাৰি।

“কি চাইছে ?”

“অ’ তুমি অঁছা নিশা ?”

“আছোতো। কিয় ?”

লাহে লাহে আলোকে ক’লে, “মই ভয় খাই গৈছিলো। কিবা সপোন দেখিছিলো কিমানি।”

“সপোন দেখিছিল ?”

“এবা, সপোন হে দেখিছিলো। তুমি বহুত দূৰলৈ আঁতৰি গৈছা, মই ইমান পিছৰ পৰা মাতিছো। কিন্তু তুমি বোৰা নাই। মাৰে মাৰে যোৰ ফালে ঘূৰি চাই আগলৈ গৈহে আছা—”

“এতিয়া শুই থাকক। অৱত দুৰ্বল হৈ সেইবোৰ সপোন দেখিছে।”

আলোক শুই পৰিল।

নিশাৰ মৰম লাগিল আলোকলৈ। আলোকৰ মূৰটো কোলাত লুপাই ল’লে। চুলিৰ মাজত আঙুলি বুলাই মৰম কৰিব ধৰিলে, এটা অসহায় শিশুৰ দৰে আলোক পৰি থাকিল।

মাতত কান্দোন মানি আলোকে ক’লে, “তুমি শুচি নেযাবা নিশা।”

মৰমত সেমেকা মাতেৰে নিশাই ক’লে,—“আপুনি ইমান অৱুজ হ’লে আমাৰ চলিব জানো ? মইতো নিজকে ইচ্ছা কৰি যাবলৈ গুলোৱা নাই। নোযোৱাকৈ থাকিবৰ জানো কিবা উপায় আছে ? কওকচোন।”

চকু দুটা ডাঙৰকৈ মেলি আলোকে নিশাৰ মুখলৈ চালে, বহুত পৰ একেধৰে চাই থকাৰ পিছত নিজকে কোৱাদি ক’লে,—“এবা, নিশা—”

তাৰ পিছত ভালেমান পৰ যুত্থা গভীৰ নিবৰতা। দুয়ো কিবা ভাবিছিল, কিন্তু মুখ ফুটাই ক’বলৈ ভাৱা বিচাৰি পোৱা নাছিল।

বিশ্বজগতে নেজানক, কিন্তু আমি দুজনে জানো, আমাৰ এই ভালপোৱা বাস্তৱ। আমাৰ এই প্ৰাণৰ চিনাকি অবিদ্যৰ। পাঁচ বা দহবছৰৰ ব্যৱধানে আমাৰ মৰমৰ জগতলৈ কোনো পৰিৱৰ্ত্তন নানে। প্ৰাণৰ কাষত প্ৰাণ বাধি আমি একেদৰেই থাকিম। চিৰদিন—হয়তো ‘দুয়ো’ এনেবোৰ কথাৰে ভাবিছিল। কিন্তু কোৱাৰ প্ৰয়োজন নাছিল। শেষ বাস্তৱ উদালীন নিবৰতাই আলোক আৰু

নিশাৰ অন্তৰৰ গভীৰতম অস্থিৰতাৰ কথা বুজি নেপায় যদি, আক্ষেপ নাই।
ৰাতিৰ কোমল বতাহজাকত যদি লিহঁতৰ বেদনাচঞ্চল ভাল পোৱাৰ অমৰ নিশাস
যুগমীয়া হৈ বৈ নেধায় তাতো কোনো দুখ নাই। ছুটা সহজাত আত্মাৰ
স্পন্দনে জীৱনক অমৃতময় কৰি তুলিছে—সেয়ে পৰম পোৱাৰ উপলব্ধি।

নিশাই আলোকৰ কপালত হাত দি চালে। জৰ কিজানি এৰিছে।
আলোক প্ৰান্ত হৈ পৰিছে। নিশাই ভাবিলে কাপোৰ কানি ভালকৈ দি
আলোকক এতিয়া এৰি যোৱা যায়। ৰাতি শেষ হৈ আহিছে কিজানি।

কিন্তু আলোকে নিশাৰ হাত এখন ধৰি আছে। আলোকৰ হাতৰ পৰা
নিশাই হাতখন একৱাই অনাৰ শক্তি বিচাৰি নেপালে।

আলোকৰ মুখৰ ওচৰলৈ মুখখন নি নিশাই লককৈ স্থিলে, “এতিয়া অলপ
ভাল লাগিছেনে?”

আলোকে একো নেমাজিলে। নিশাই আলোকৰ মুৰটো কোলাৰ পৰা
নমাই গাকত শুৱাই দিলে। কাপোৰ কানিবোৰ আলোকৰ গাত ভালকৈ জাপি
দি নিশা বিচনাখনৰ পৰা নামি আহিল।

বন্ধ দুৱাৰখন মেলি নিশাই নিজৰ ঘৰৰ ফালে চালে। গোটেই বাহিৰ
জগত আন্ধাৰৰ বুকুত লোমাই পৰিছে। নিশাইতৰ ঘৰটোও আন্ধাৰৰ বুকুত
প্ৰায় নেদেখা হৈ গৈছে। ডাক্তৰ, মায়া, কবিতাইত শুই পৰিছে। এতিয়া
শেহৰাতি তেওঁলোকৰ গভীৰ টোপনি।

দুৱাৰ মুখৰ পৰাই নিশাই আলোকৰ ফালে ঘূৰি চালে, ডিভিলৈকে ঢকা
কাপোৰৰ মাজত আলোক নিৰবে পৰি আছে। নিশাই অস্থিৰ কৰিলে যেন
আলোক বহুত দূৰত ক’ৰবাত আছে। বৰ অসহায়ভাৱে অকলশৰীয়া আলোকে
যেন কাবোৰাৰ ওচৰত মৰমৰ সাক্ষী বিচাৰিছে। এতিয়া আলোকৰ মুখখনলৈ
শান্তি নামি আহিছে।

অলপ পৰ নিশাই আলোকৰ মুখৰ ফালে চাই ব’ল। তাৰ পিছত দুৱাৰখন
বন্ধ কৰি অৰ্গল লগাই দিলে।

তাৰ পিছত নিঃশব্দে আহি আলোকৰ বহল বিচনাখনত উঠি কুঁজা হৈ
আলোকৰ কপালত চুমা এটা খালে, হয়তো আলোকে জানিলে, হয়তো
নেজানিলে। অলপপৰ নিশা বহি ব’ল। তাৰ পিছত লাহে লাহে শুই পৰিল—
আলোকৰ কাষতে। এটা পবিত্ৰ তৃপ্তিত নিশাৰ মন প্ৰাণ ভৰি উঠিল।

* * * *

ওচৰ চোৱা কৰিলে আলোকে।

নীৰা নিশ্চয় এতিয়া মানে টোপনি গৈছে। নীৰাই নিশ্চয় নিশাক হাত লগাবলৈ অহা নাছিল, আহিছিল যোৰ ওচৰলৈ। কিন্তু আভি বাতি নাছিলেই কোনো নিশাৰ কিবা ছানি হ'লহেঁতেন? ছোৱালীবোৰ কিয় ইয়ালৈ অকিৰুচক হয়।

মটৰৰ কোমল শব্দ।

হয়তো ডাক্তৰ আৰু মায়া আহিছে ডাক্তৰৰ ঘৰৰ পৰা।

নিশাৰ বাক টোপনি আহিলনে? কি ক'ৰিছে এতিয়া নিশাই? যোৰ কথা, নে অস্ত কোনোবা অচিন দেশৰ স্বপ্ন দেখিছে?

কি দুঃসাহসী ছোৱালী এই নিশাজনী, টাইভাৰটোৰে একো ভবা নাইনে বাক? ল'ৰা-ছোৱালী হালৰ কথা ইমান কম চিন্তা কৰিলে কোনো নিশাৰ চলিব, সিহঁত শান্ত ল'ৰা-ছোৱালী বুলিহে, নিশাক অতি কমেই বিচাৰ।

আলোকে বিচনাতে বহিল। পৃথিৱীৰ বৃহত জোনাকবোৰ আৰু বেছি মুকলি হৈ পৰিছে—শান্ত বগা জোনাক। বিৰিকিব আইনাইদি গৰাকি আহি জোনাকবোৰ কোঠাটোৰ ভিতৰত লিচৰিত হৈ পৰিছে।

এটা নাম নোহোৱা উষ্মতা অজ্ঞতৰ কৰিলে আলোকে। কিবা কথা এটা নিশাক কবলৈ থাকি গ'ল। বহুত কথা নিশাক কবলৈ থাকি গ'ল, কালিলৈ নিশা ঘাবগৈ দূৰ দূৰলৈ ঘাবগৈ। কিন্তু যোৰ যে একো কোৱাই নহ'ল, আৰু কত দিন নিশাক একো কথা কবলৈ নেপায়।

একো কথা কোৱা নহ'ল যোৰ।

সময় নাই।

কালিলৈ নিশা গুচি যাব।

কোনে জানে কেতিয়া ঘূৰি আহিব? নিশা যদি ঘূৰি নাহে?

বিচনাৰ পৰা আলোক নামি আহিল, লিফালৰ কোঠাটোত শুইছে নীৰা। টোপনি নিশ্চয় অহা নাই। থাকক।

মোবোভো টোপনি অহা নাই—এতিয়াও। বাতি তেওঁমান বাজিল কিতানি! আৰু কেই বটা মানৰ মূৰত বাতিটো শেষ হৈ যাব।

পুৱা পাচ বজাত নীৰা গুচি যাব—ছয় বজাৰ পৰা ভিটটি আছে। কোনোৱে নেজানিলেই ভাল যে নীৰা আভি বাতি যোৰ বতৰ শুইছিল। নিশাই কিন্তু একো নেভাবে।

লাইটটো জলাই কেতিয়া আলোক মেজখনৰ কাষত বহিল নিজেই ক'ব নোৱাৰে। মেজৰ ওপৰত নিশাৰ বজোতা কটোখন। আভিৰ পৰা এই দিৰাক

কটোখনকে চাই চাই দিন আৰু ৰাতিৰ অনহিৰু মুহূৰ্তবোৰ কটাব লাগিব।
এই কটোখনকে জনাব লাগিব মনৰ লকলো বেদনা।

আলোকে এবাৰ কটোখন চকুৰ আগলৈ আনিলে আৰু কিছুপৰ একেধৰে
চাই থাকিল। আলোকৰ চকু দুটা কোমল হৈ আহিল।

শান্তভাৱে হাঁহি আছে নিশাই। চকুৰ কোমলতাত অন্তৰৰ অব্যক্ত মূক
ভাষা।

নিশাৰ ছবিখনে কিন্তু কোনো দিন কথা নকয়।

জোনাকবোৰ শান্ত। ৰাতিৰ নিৰিঙতাত জীৱন মৃত্যুক একাকৰ কৰা
স্বপ্নভীৰ, গহন আত্মীয়তা।

আলোকে লিখি যাব ধৰিলে—

“প্ৰাণৰ নিশা যোৰ,

এই চিঠি কিয় লিখিছো মই নেজানো। তোমাক যোৰ কোনো কথাই
কোৱা নহল, কত কথা আছিল কবলই! কিন্তু কথা কোৱাৰ সময় জানো
আমি পালো?

যোৰ অকণো হুখ নাই! তুমি শুচি যাৱা, তুমি নেখাকিলে যোৰ জীৱনে
কি প'খ ল'ব, কেনে গতি ল'ব নেজানো। মাত্ৰ এটা কথা জানো যে জীৱনৰ
শেষ মুহূৰ্ত পৰ্যন্ত মই তোমালৈকে বাট চাই থাকিম। তুমি আকৌ এদিন
ঘূৰি আহিবা—এই প্ৰত্যয়তে।

ঘূৰি অহাৰ আশ্বাস দি তুমি গৈছিল। এই স্মৃতিকে বুকুত বান্ধি মই
জীয়াই থাকিম কোনো পৰ্বতে, কোনো সমুদ্ৰই আমাক চিৰদিন আতৰাই
ৰাখিব নোৱাৰে।

তোমাৰ মৰমে মোক জীৱনৰ পথ চিনাই দিলে। মোৰ জীৱনত তুমি
নথকা হ'লে মোৰ জীৱন কক্ষচূড় হৈ পৰিলহেঁতেন। এতিয়া মোৰ কোনো
ভয় নাই, মোৰ জীৱনে নিজৰ কক্ষপথ চিনি পাইছে। এতিয়া মই ক'বাত
পথ হেঁকৰালেও পথে মোক নেহেঁকৰায়। আজি মই বুজিব পাৰিছো প্ৰেমৰ
পথেই সত্য আৰু জীৱনৰ পথ। তুমি মোক সেই পথৰ বাজী হোৱাত
ঐশ্বৰ্য্যৰ পোহৰ দিলা।

জীৱনত এয়ে মোৰ চৰম পোৱাৰ উপলব্ধি।

আমাৰ মৰম মাজুংৰ অন্তৰ-বাক্যৰ দৰেই গোপন হৈ থাকক, বহুতময় হৈ
থাকক। প্ৰকাশৰ সূৰ্যালোক নেপালেও সি গ্লান হৈ নেযায়—মই জানো।

মই বাট চাও নিশা। তোমাৰ কাষপেই মোৰ অন্তৰ-দেৱতাই আমৰণ

বাৰ্টলৈ চাই ব'ব। জানো মোৰ এই বাৰ্টচোৱা অখল নেবাৰ্হী। তোমাৰ সকলো পথৰ শেষত মোৰ প্ৰাণৰ পথতে ডিবি দিবা—আমাৰ প্ৰভীকা পৰিবাৰ্য হ'ব.....।

আলোকে লিখি গ'ল। লিখি ইমান ভাল লাগিছে, 'খুঁতকাই' নিশাক কাষত পায়ো যি কথা মুখ ফুটাই কোৱা নহ'ল, আভি যেন সেই কথাটোৱেই আপুনি আহি থকা গিছে। আলোকৰ জীৱন-বপুই যেন আভি লাৰ্ণকতাৰ জয়মালা শিল্পিবৰ আয়োজন কৰিছে। জীৱনত এই প্ৰথমবাৰৰ কাৰণে যেন আলোকৰ প্ৰাণ বাহ্যৰ হৈ উঠিছে প্ৰতিটো নিদান হৰমৰ নিবিড়তাৰে প্ৰাণময় হৈ উঠিছে।

মোৰ জীৱনত নিশা এপাহী ফুল, এটা বাতি শেষৰ স্তবৰ কণনি।

থিৰিকীয়েদি চাই আলোকে পূব আলোক ধূসৰ ছিৰণা গৰ্ভত যেন নিশাৰ শাস্ত হাঁহিটোৰ নমনীয় আভাৰ দেখা পালে।

সমগ্ৰ পৃথিৱীখনতে কাৰোবাৰ চুলিৰ চিনাকি গোল। আলোকৰ কেতিয়া টোপনি আহিল ক'ব নোৱাৰিলে।

হয়তো শেহ বাতি উঠি নীৰা মনে মনে আলোকৰ কাষ চাপিছিল। বাৰ্ততে মেজৰ ওপৰত আলোকে লিখি পেলাই থোৱা চিঠিখন পঢ়িছিল, হয়তো নীৰাই আলোক-নিশাৰ অন্তৰ জগতৰ ইতিহাস জানিব পাৰি বিস্মিত হৈছিল, বেঘনাত হৈছিল, হয়তো নীৰাৰ ঠুঠত এটা কঁপাৰ ফুটল হাঁহি বিৰিতি উঠিছিল, হয়তো অবিদ্যাসৰ এটা বিৰাগী চাবনিৰে তই থকা আলোকৰ মুখলৈ এবাৰ চাই, লাইটটো স্তমাই কোঠাটোৰ দুৱাৰখন বন্ধ কৰি হাতত সাৰে ভৰিত সাৰে ওলাই গৈছিল নীৰা।

আলোকে একো ক'ব নোৱাৰে।

হয়তো তেতিয়া আলোকৰ চকুত কোনো এক মধুৰ বপুৰ নিবিড়তা।

* * * *

টেকনলৈ প্ৰায় সকলো আহিল, ডাক্তৰ ত্ৰিকৰ্ণইডক কিয় দিবৰ কাৰণে। ডাক্তৰ ত্ৰিকৰ্ণৰ বাহিৰে সকলোৰে মন বিৰণ। ডাক্তৰ কিন্তু বখেট প্ৰশ্ন—যেন জীৱনৰ বহু-প্ৰত্যাশিত এটা আশা পূৰ্ণ হোৱাৰ লভ্যনাত ভেঙে বৰ স্থৰী।

নিশাৰ চকুশাৰীৰ অন্ত নাই। সকলোকে এৰি অকলশৰে অভিন্ন সেন্সলৈ গুচি থাক—আত্মীয় বন্ধন নাই, চিনা পৰিচয় নাই। তাত কি পাব দিবাই নেজানে। কিন্তু নগৈ উপাৰ নাই। ডাক্তৰৰ কোনো বিদ্যেৰ ঠাইৰ কাৰণে

আকৰ্ষণ নাই। তেওঁৰ কাণত দুৰ-দূৰণিৰ প্ৰিয় আহ্বান। ঘাবই লাগিব।
ঘবৰ সংকীৰ্ণ মায়াত শ্ৰীকৰ্ণ আৱদ্ধ থাকিব নোৱাৰে।

কোনোৱে প্ৰবোধ দিলে, কোনোৱে সান্ধনা দিবৰ চেষ্টা কৰিলে—কোনোৱে
নতুন আশা আৰু সম্ভাৱনাৰ কথা ক'লে নিশাক। নিশাই কেৱল শুনি গ'ল,
উত্তৰৰ আশা কোনোৱে স্বৰাও নাছিল।

বে'ল এবিৰ হ'ল, নিশাইত ৰেলত উঠিল। অস্ত্ৰান্ত বিলাক প্লেটফৰ্মতে
ব'ল। ডাক্তৰে এজন এজনকৈ সকলোৰে পৰা বিদায় ললে।

আলোক ৰেলৰ ভিতৰত।

যথেষ্ট সংযতভাৱে আলোকে ভগা ভগা মাতেৰে ক'লে—“কোনো চিন্তা
নকৰিবা নিশা। চিটি-পত্ৰ দি থাকিবা যদি পাবা।”

তাৰ পিছত সকলৈ ক'লে, “মই থাকিম, মই এনেকৈ থাকিম।”

আলোকৰ মাত অলপ থোকাথুঁকি হ'ল। আলোকে জেপৰ পৰা উলিয়াই
চিঠিখন নিশাৰ হাতত দিলে। অস্ত্ৰ এটা সাধাৰণ বস্তু দিয়াৰ দৰে।

অবুজভাৱে নিশাই কান্দি উঠিল।

“কান্দিবৰ একো নাই নিশা”

আলোকে সান্ধনা দিবৰ চেষ্টা কৰিলে।

চকুপানী উপচি থকা চকু দুটা তুলি নিশাই আলোকৰ চকুলৈ চালে, নিশাৰ
চকুত অজস্ৰ বোবা বেদনাৰ মুক নিবেদন।

আলোকে সকলোৰে সাক্ষাততে নিশাৰ মূৰত হাত বুলাই ক'লে—“চিন্তা
নকৰিবা নিশা—”

নিশাই আলোকৰ হাতখন মূৰৰ পৰা নমাই আনিলে আৰু নিজৰ চকুত
হেচি থৰিলে।

তপত এখিনি চকুলো আলোকৰ হাতত লাগিল।

তাৰ পিছ মুহূৰ্তত আলোকে অস্থতৰ কৰিলে, আলোকৰ হাতৰ পিঠিত
নিশাৰ দুটা ওঠৰ তপত অধীৰ স্পৰ্শ।

এটা মুহূৰ্ত। তাৰ পিছত নিশা আঁতৰি গ'ল।

আলোক ধিয় হোৱা ঠাইতে বৈ গ'ল।

বিদায়ৰ শেষ হুইছেল বাজিল। ডাক্তৰ শ্ৰীকৰ্ণ ৰেললৈ উঠি আহিল,
আলোক নামি গ'ল।

ডাক্তৰে আলোকক ক'লে, “থবৰ বাতৰি যাজে-সময়ে দি থাকিব। আৰু যদি
ইয়াতেই থাকে তৰ বাৰীবোৰত অলপ চকু দিব। আমি আহিছো আৰু নেই।”

বহু চেষ্টা কৰিও আলোকে মুখ খুলি একো কথা ক'ব নোৱাৰিলে।
কোনোমতে অস্পষ্ট মাত্ৰেৰে ক'লে, "আপোনালোকেও চিঠি-পত্ৰ দি থাকিব।"

বেলৰ চকা ঘূৰিল।

সকলোৱে একে ধৰে বেলৰ ফালে ধৰ লাগি চাই ব'ল।

নিশাই থিৰিকীৰে মূৰ উলিয়ালে। আলোক কাষ চাপি গ'ল চলন্ত গাড়ী-
খনৰ লগে লগে।

ক্ৰমে গাড়ীৰ বেগ বেছি হ'ল।

"থাকক দেই মামঃ—"অলপ চিঞৰি নিশাই ক'লে।

"বোৱাটো দেই—" আলোকৰ ডিঙিৰ পৰা অস্পষ্ট মাত ওলাল।

বেল আগবাঢ়িল।

কিছুপৰ আলোকে ক্ৰমে আঁতৰি যোৱা বেলখনৰ ফাল চাই ব'ল।

তাৰ পিছত ঘূৰি প্লেটফৰ্মলৈ চালে।

প্ৰায় সকলো প্লেটফৰ্মৰ বাহিৰ ওলাই গৈছে তেতিয়া।

লাহে লাহে আলোক ঘৰলৈ ঘূৰি আহিল।

আলোকে অস্থূৰ কৰিলে—আজি এই পৃথিৱীত আলোক একেবাৰে
অকলশৰীয়া।

আলোকৰ চাৰিওফালে কিছুমান উলস শৃঙ্গ।

আলোকৰ খোজ কাঢ়িবৰ শক্তি নোহোৱা যেন লাগিল। এখন টেক্সী মাতি
আলোক বহিল আৰু ডাইভাৰক ক'লে, "বলা।"

টেক্সীখন আগবাঢ়িল।

এটা অৰোধা সপোনৰ এতিয়াও শেষ হোৱা নাই।

। উলচল্লিখ ।

প্ৰাণ ভগ্নতৰ বাহিৰত এখন বহল, ডাঙল পৃথিৱী। জীয়াই থকাৰ অসম্ভৱ
সংগ্ৰাম। এই পৃথিৱী নিহুৰ, অস্বীল, ব্যস্ত। জীৱন-সংগ্ৰামৰ ভটিমভাত প্ৰাণৰ
পৰিচয় হেৰাই যায়। জৈৱীক তাড়নাৰ কেন্দ্ৰত মানুহৰ ভৰিভৰ আদিত,
জীৱাণী পক্ষৰ নিৰ্জঙ্ঘৰা!

প্ৰাণ ভগ্নতকৈ এই সূৰ্য্যৰ ভগ্নত বেছি সত্য।

এই কথা আৰু অভাৱৰ জগতৰ লগত আলোকৰ আঁশৰ পৰিচয় আছে। দাৰিদ্ৰ আৰু অভাৱৰ দিনবোৰৰ কথা আলোকে স্মৃতিৰ ফলিৰ পৰা মটি পেলাব নোৱাৰে, নিবিচাৰেও। আলোকৰ জীৱনত আঁজিও সংগ্ৰাম লামৰণি পৰা নাই। আঁজি হয়তো জীৱন সংগ্ৰামৰ কঠিনতা বহুখিনি কমিছে, কিন্তু শেষ হোৱা নাই। এই সংগ্ৰাম আৰু জীৱন ধাৰণ অভিন্ন হৈ পৰিছে। অৱশ্যে আলোকে বুজু মানুহৰ জীৱন সংগ্ৰামৰ সংঘৰ্ষৰ পৰিপামত যি পৰিস্থিতিয়ে বিবাহৰ জন্ম দিয়ে, তাৰেই মীমাংসাৰ পথত জ্ঞানৰ কাৰণে কোনো এক পক্ষৰ হৈ আলোকে ওকালতি কৰে।

সদায় জ্ঞান জয়ী নহয়—আলোকে সেই কথা জানে, তথাপি নিজৰ কথা নিজে ক'ব নজনা মানুহৰ কাৰণে, বিচাৰৰ বলিশালত নিজক বক্ষা কৰিব নোৱাৰা বিলাকৰ কাৰণে থিয় দিয়াৰ দাঙিৰ আলোকে বহন কৰে।

ধনতান্ত্ৰিক সমাজ ব্যৱস্থাত, অজ্ঞতা, অশিক্ষাই চানি থকা সমাজত, অৰোধ্য বিদেশী ভাষাত বিচাৰ হোৱা এখন দেশত, উকীলৰ প্ৰয়োজন অপৰিহাৰ্য্য! তেওঁ উকীলেই নহয়, জ্ঞানৰ দাবীত তেওঁ চৰকাৰ আৰু জনসাধাৰণৰ মাজৰ একমাজ সেফু। এজন ভাল উকীলে কেৱল মোকদ্দমা কৰা লোকৰ প্ৰতিনিধিত্ব নকৰে, তেওঁ জনসাধাৰণৰ স্বাৰ্থ বক্ষাৰ দাবীত জ্ঞানৰ সপক্ষে যুক্তিৰ সংগ্ৰাম কৰে।

তথাপি কেতিয়াবা আলোকৰ আমনি লাগে। পৃথিৱীৰ মূলত জানো জ্ঞান নাই? তেন্তে জ্ঞান প্ৰতিষ্ঠাৰ কাৰণে আইনৰ অস্ত্ৰ লৈ ইমান ওকালতি কৰিব লাগে কিয়?

তথাপি মই জানো সদায় জ্ঞানৰ সপক্ষেই ওকালতি কৰো? নবহত্যাকাৰীৰ পক্ষ সমৰ্থন কৰি, তাক নিৰ্দোষ প্ৰমাণ কৰিবৰ কাৰণে কৰা তৰ্কযুক্ত জানো জ্ঞানৰ দাবীত কৰো? তথাপি নবহত্যাকাৰীকো উকীলে বক্ষা কৰিবৰ চেষ্টা কৰিব লাগে। হয়তো সি বাতে জ্ঞানৰ প্ৰাণ্য অংশৰ পৰা বঞ্চিত নহয়—তাৰ কাৰণেই? নবহত্যা কৰিলেও মানুহটো হত্যাকাৰী নহব পাৰে?

কিন্তু আইনে মানুহৰ অহুত্ব জগতৰ লগত বিশেষ সম্পৰ্ক নেৰাখে। মানুহৰ কাম আৰু অভিপ্ৰায়ৰেই বিচাৰ কৰে। মানুহৰ কামৰ মূলত থকা অভিপ্ৰায়ক জানো যুক্তিয়ে নিয়ন্ত্ৰণ কৰে? মানুহৰ সকলো কাম জানো মানুহে চিন্তা কৰি কৰে? বিচাৰে মানুহৰ কামৰেই বিচাৰ লয়, অহুত্ব নহয়।

আলোকৰ অৱশ্যে ওকালতিৰ ওপৰত নিষ্ঠা আছে। টকাৰ কাৰণে কৰিলেও অজ্ঞ অবকণীয় বিলাকৰ সপক্ষে যুক্ত কৰাত এটা আনন্দ আছে—আলোকে উপলব্ধি কৰে।

আৰু প্ৰাণ ভগবত পোহৰবোৰ বেতিয়া ক্ৰমে কণি হৈ ৰহে, তেতিয়া জীৱন-সংগ্ৰামৰ অটলভাৱ লোমাই পৰাৰ বাহিৰে অৱশ্যে পথ আৰু নাই। ৰক্তবাল আত্মিক মুক্তি দিয়াৰ পথ হয়তো কৰ্ম নহয়, অহুত্বৰ জগত আৰু বিনিময়। কিন্তু তাৰ বেতিয়া কোনো পথ নাই, আলোকে 'হংসাবি' অটল কৰ্মক্ষেত্ৰত নিজক ব্যস্ত ৰখাৰ লৱণ কৰিলে। বাহিৰ জগতে আলোকৰ উত্তম কাৰণ নিবিচাৰিলে।

চাবে তিনি বছৰ হৈ গ'ল।

চাবে তিনি বছৰ বেছি হ'ল নিশাইঙ হোৱাৰ।

মাগৰ পাৰ হোৱাৰ লগে লগে নিশা নিৰৱ হৈ গৈছে। গৈ পোৱাৰ পিছত নিশাই মাত্ৰ দুখন চমু চিঠি দিছিল। একেবাৰে নিৰল, চমু দুখন চিঠি। তাৰ পিছত আলোকৰ সকলো ব্যঞ্জনপ্ৰতীকাক বিকল কৰি নিশাই মৌনতা অৱলম্বন কৰিলে, আলোকৰ কোনো চিঠিৰে উত্তৰ নহা হ'ল। আলোক বিন্মিত হ'ল। নিশাৰ এনে উদাসীন মৌনভাৱ আলোক স্তম্ভিত হ'ল। নিশা মই কি অপৰাধ লগালো? মোৰ অৱস্থা জানিও নিশা কেনেকৈ ইমান নিমাত হৈ গ'ল? নিশাই মোক ইমান সোনকালেই সম্পূৰ্ণ পাহৰি যাব পাৰিলে কেনেকৈ? আলোক বিমৰ্ষ হ'ল।

আলোক অৰ্ধৰ হ'ল অধীৰ হ'ল।

নিশাৰ চিঠি মায়াই পায়, অভ্যন্তৰে পায়। তাতো আলোকৰ বিষয়ে কোনো উল্লেখ নেথাকে।

নিশাৰ চিঠি পাইছে নে নাই, নীৰা মায়াইতে কেতিয়াবা লোখে। আলোকে মিছা কথা কয়—“অলপতে এখন পাইছো, তোমালোকে পাইছানে?”

ক্ৰমে আলোকে আশা এৰি দিলে। নিশাই মোক পাহৰি গৈছে। আভি আৰু নিশাই মোলৈ চিঠি লিখাৰ কোনো প্ৰয়োজন অহুতৰ নকৰে। নতুন দেশত নিশাই ডাক্তৰৰ লগত মধুৰ দাম্পত্য-স্বৰ্গৰ জীৱন-বাণন কৰিছে। আভি মোৰ কথা নেভাবিলেও নিশাৰ চলে, কোনো স্তম্ভিত নহয়।

নিশাৰ ওপৰত আলোকৰ অভিমান হয়। এখন চিঠি দিবলৈকো নিশাৰ ইমান কাৰ্পণ্য কিয়? ইমান লজ্জা নিশাই অতীজটোক সম্পূৰ্ণ পাহৰি গ'ল কেনেকৈ?

আলোকে নিশাৰ কটোখন উলিয়াই চায়। এই শাও, সবল নিশাজনীয়ে কেতিয়াও ঠাঁকি দিব নোৱাৰে। বোক কেতিয়াও ঠাঁকি নিদিয়ে, কেতিয়া কি হ'ল? বোটে এখন চিঠি লিখাত নিশাৰ কি বাধা?

এদিন কোনোবা এটা বৃষ্টিমুখৰ নিশাত নিশা আৰু মোৰ বাতৰ বাবধানৰ সকলো প্ৰাচীৰ ধূলিসাৎ হৈ ধৰি পৰিছিল। সমগ্ৰ পৃথিৱীলৈ শিঠি দি আমি জীৱনৰ পৰম পৰিচয়ক সাৱটি লৈছিলো—নিৰ্ভীকভাবে। আমি অভিন্নদেহ, অভিন্ন আত্মা। এদিন জোনাক বাতি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত বৈ আমি অমৰ কবি শ্ৰেণীৰ ভাষাত নিজৰ প্ৰাণৰ ভাবক ৰূপ দিছিলো—We shall become the same, we shall be one, one hope within two wills, one will beneath two overshadowing minds, one life, one death, one heaven, one hell, one immortality, and one annihilation.

কিন্তু আজি সমগ্ৰ জীৱন নহয়, জন্ম জন্মান্তৰ নহয়, মাত্ৰ চাৰে তিনি বছৰৰ চমু বাবধান! অথচ ইয়াৰ ভিতৰতে নিশাৰ মনোজগতৰ ইমান পৰিৱৰ্তন হ'ল কিয়?

কিয় হ'ল?

কেতিয়াবা আলোক অতীত হৈ উঠে! এবাৰ নিজে গৈ নিশাক সুধি আহিবৰ ইচ্ছা হয়—তুমি কিয় এখন চিঠিও দিয়া নাই? এটা বোৱা, অন্তৰ্গাহী অভিযোগে আলোকক উন্নত কৰি তোলে।

আলোকে ত্ৰীকৰ্ণলৈও দুই এখন চিঠি লিখিলে। কিন্তু ত্ৰীকৰ্ণৰ নিৰম গতানুগতিক উত্তৰে আলোকক আৰু বেছি নিকংসাহ কৰিলে।

ক্ৰম আলোকে নিজক সংৰত কৰি আনিলে। মোৰ পৰা আঁতৰি থাকি, মোক মনোকষ্ট দিয়ে নিশা সুখী হওক, নিশা সুখী হওক।

আলোকে বহুত চেষ্টা কৰিলে নিশাৰ ভালপোৱাক সন্দেহ কৰিবৰ কাৰণে, কিন্তু নিশাৰ ভালপোৱাৰ স্মৃতিক আলোকে সন্দেহ কৰিবৰ দুৰ্বলতা মনৰ মাজত বিচাৰি নেপালে।

ক'ৰবাত আমাৰ কিবা ভুল হৈ গ'ল। এতিয়াও ক'ৰবাত কিবা ভুল হৈছে—আলোকে নিজকে ক'লে।

আলোকৰ কাণত পৰিব ধৰিলে জগতৰ আহ্বান। নিশাৰ ভালপোৱাক সন্দেহ কৰাৰ পৰা বন্ধা পৰিবৰ কাৰণে প্ৰস্তুত হ'ল। নিশা নোহোৱা উকা জীৱনটোক অৱলম্বে গ্ৰাস কৰি পেলোৱাৰ পৰা বন্ধা কৰিবৰ কাৰণে আলোকে জন জীৱনৰ সংগ্ৰামৰ সহযোগীৰূপে নিজক আগুৱাই দিলে, আৰু আত্মাৰ অৱকল বেৎনাক মুক্তি দিয়াৰ প্ৰয়াসত কৰিত। লিখাত আত্মনিয়োগ কৰিলে। নিজক ব্যস্ত ৰাখিব লাগিব—শবীৰ আৰু মনৰ মাজলৈ বিস্তৃত নহাকৈ, নৈৰাত্ত নহাকৈ ৰখাৰ পথ, সক্ৰিয়ভাবে গতিশীল জীৱনক অলুখাৱন কৰা। ৰাজনীতি-

সাহিত্য—আৰু জীৱিকা—ওকালতি—ইয়াৰ মাজত দিন অতিবাহিত কৰাৰ প্ৰেৰণাৰ সন্ধান কৰিলে আলোকে ।

আকৌ এদিন ঘূৰি অহাৰ প্ৰতিজ্ঞা কৰিছিল নিশাই,—মই আকৌ ঘূৰি আহিম—ভূমি এনেকৈয়ে থাকিবা—মই আছোঁ । মই এনেকৈয়ে থাকিম, ভূমি কি কৰা, তাৰ বিচাৰ আজি মই নকৰোঁ । এদিন ভূমি ঘূৰি আহিবা—হুৱতো বহুত দিনৰ মূৰত,—তাৰ কাৰণেই মই প্ৰতীক্ষা কৰিম । বৃত্তি আৰু আশাৰ মাজত মোৰ জীৱনে জীয়াই থকাৰ অৰ্থ বিচাৰিব । এদিন ভূমি ঘূৰি আহিবা—মোৰ বাটচোৱা সাৰ্থক হ'ব !

আলোক কিছু উদ্ভাস্ত হৈ পৰিল । আলোক আজি একপ্ৰকাৰ একেবাৰেই অকলশৰীয়া । গাঁৱৰ ঘৰত কোনোৱেই নাই । নগৰৰ ঘৰতো কোনো নাই । দিনে দিনে ডিব্ৰুগড় খন আলোকৰ অসহ লাগি আহিছে আৰু অসহ লাগি আহিছে নিশা নোহোৱা নিশাইওৰ ঘৰটোত থাকি দিন কটোৱা । এক ক্ৰুদ্ধ নিয়ন্ত্ৰীয়ে যেন আলোকৰ ভাগ্যক লৈ পৰিহাস কৰিছে ।

সামগ্ৰিক প্ৰতিষ্ঠাৰ কাৰণে অক্লান্ত পৰিশ্ৰম কৰি আলোক আহি আজিৰ অৱস্থা পাইছেহি, তাৰ মাজত নিশাৰ লগত পৰিচয় আৰু ঘনিষ্ঠতাৰ কি প্ৰয়োজনই বা আছিল ? সি আছিল নিশাৰ জীৱন বৃত্তৰ বাহিৰত আৰু নিশাও আছিল তাৰ জীৱনৰ বাহিৰত । অথচ আজি নিশাৰ বাহিৰে তাৰ জীৱনৰ অস্তিত্বৰ যেন কোনো মূল্যই নাই । নিশা তাৰ জীৱনৰ নিশ্বাস । নিশাৰ বিদায় বেলাৰ প্ৰতিজ্ঞা আছিল মিঠা কথাৰ বিলাস !

আলোক কবিতা আৰু জীৱন-সংগ্ৰামৰ ভগত খনৰ মাজলৈ লোমাই গ'ল—ঘাৱৰ চেষ্টা কৰিলে—পৃথিৱীৰ অস্ত সকলো বাৰ দি । বৰ্জিত সংগ্ৰামী জন-জীৱনৰ সাক্ষাৰ আশা আৰু সন্তানৰ পথত নিজৰ সহযোগিতা আগবঢ়াই আলোকে নিজৰ দেহমনক আগুৰি অনা নৈৰাত আৰু হতাশাৰ পৰা নিজক মুক্ত বখাৰ সংগ্ৰাম কৰিলে । আলোকৰ লগ হ'ল ব্যস্ততা, লগ হ'ল অস্ত চিন্তা নকৰ কৈ থাকিব পৰাৰ উপায় ।

কেলেণ্ডাৰৰ পাত ফালি ফালি আলোকে দিনৰ পিছত দিনৰ ব্যৰ্থ আশা ভাপি গ'ল ।

নিশাইও থকা ভগতখন যেন ক'ববাস্ত হেৰাই শেষ হৈ গৈছে ।

নিশাৰ চিঠি নাহে ।

নিশাৰ কোনো বাতৰি আলোকলৈ নাহে ।

নিশাই আলোকক জীৱনৰ কঠিন পৰা মছি পেলাইছে । সকলো আকোপ-

অভিযোগ পচকি আলোকে জীৱনত নতুন পোহৰ বিচাৰি লৈ নিশাৰ প্ৰেমত
কেপ্তীকৃত হোৱা প্ৰাণৰ প্ৰেৰণাক জনতাৰ প্ৰেমৰ মাজত বিলাই দিয়াৰ লক্ষ্য
লৈ।

বহুত বাতি আহি সেই থকাৰ বাহিৰে আলোকৰ ঘৰৰ লগত সম্পৰ্ক কমি
আছিল। ওকালতি কৰা, সভা সমিতি কৰা, দূৰে দূৰে মিল কাৰখানা, চাহ
বাগিছা আৰু কৃষকৰ মাজত ঘূৰি ফুৰি আলোকে নতুন আনন্দ লভাৰ চেষ্টা
কৰিলে।

নিশা সূৰ্যী হওক, ত্ৰীকণ্ঠ সূৰ্যী হওক—আৰু সূৰ্যী হওক পৃথিৱীৰ শোষিত
বঞ্চিত শ্ৰেণী।

নিশাইলৈ চিঠি লিখাৰ পৰিবৰ্তে আলোকে কবিতাত অক্ষুণ্ণতাৰ স্বাভাৱিক
বৰ্ণনা সাধনা কৰিলে। এইখন জগতত নতুন আনন্দ আৰু নতুন আশাৰ ইন্ধিত
দেখা পালে আলোকে।

কিন্তু অবিৰাম ব্যস্ততাৰ মাজতো বৰ দুখেৰে আলোকে উপলব্ধি কৰিলে যে,
কৰ্মব্যস্ততাই ক্লান্তি আনিব পাৰে, কিন্তু প্ৰাণৰ শান্তি নানে। আৰু তীব্ৰ হৈ
নিশাৰ স্বাভাৱিক আলোকক উদভ্ৰান্ত কৰি তুলিলে। নিশাৰ অহৈতুকী নিৰন্তৰতাই
আলোকক বিমোহ কৰিলে। মোৰ ভালপোৱাৰ কোন বিনিতি এনে দৈন্ত্ৰ, এনে
অপূৰ্ণতা বৈ গ'ল, যি নিশাক মোৰ প্ৰতি বিৰাগী কৰি তুলিলে? মায়াক প্ৰতি
হোৱা মোৰ সাময়িক দুৰ্বলতাক জানো নিশাই কমা কৰিব নোৱাৰিলে?

কিন্তু নিশাৰ কাৰণেই সমগ্ৰ নাৰী জাতিক শোষাৰোপ কৰাৰ কাৰণ
আলোকে বিচাৰি নাপালে। নিজকে বুজাব নোৱাৰা এটা মৰ্মান্তিক অৱস্থাৰ
মাজেদি আলোকৰ দিনবোৰ বৰ ধীৰে ধীৰে কাটিব ধৰিলে।

লেবাৰ ট্ৰিবিউনেলৰ দিনা মোকৰ্দমা লবৰ কাৰণে বন্দনাৰ দেউতাক
ডিব্ৰুগড়লৈ আহিছিল। লগত আহিছিল বন্দনা। চাৰ্কিট হাউচত নেথাকি
থাকিলহি ভাৰুৱৰ ঘৰত। এতিয়া ভাৰুৱৰ সম্পৰ্কীয় হৈছে বন্দনাইত্তৰ।

এখন চাহ বাগিছাৰ বহুতা আৰু মালিকৰ মাজত হোৱা বিবাদৰ বিচাৰ
আছিল। বহুতাৰ পক্ষলৈ ওকালতি কৰিছিল আলোকে। আলোকৰ মোকৰ্দমা
পৰিচালনা আৰু তৰ্ক শক্তি দেখি বন্দনাৰ দেউতাক জৰ চোখুৱী লভে হ'ল।

ভাৰুৱা নিজে আহি এদিন আলোকক মাতি নিলেহি নিজৰ ঘৰলৈ। বন্দনাই
আলোকক নিজৰ ঘৰৰ দৰেই আদৰ সাদৰ কৰি অভ্যর্থনা জনালে। আলোকেও
বন্দনাইত্তৰ লগত নানা কথা বতৰা হল, দৰকাৰী অদৰকাৰী কথাৰ আলোচনা
কৰিলে।

জ্ঞ জ্যোতীৰ্ণ কৰ কথাব মাহুহ, তাত্ত আলোক তেওঁৰ ভূমিনাত কৰ কৰ
বল্লীয়া ল'ৰা মাহুহ।

বন্ধনা আলোকৰ লগত আগতকৈ বেছি যুক্ত হৈছে। ৭১নো
মায়াৰ খবৰো হুছিলে। বন্ধনাই ইহি মাজ ক'লে, "এতিয়াও তানো মায়াৰ
মায়াৰ কথা জানিবৰ মন দায়?"

ইহিয়ে আলোকে ক'লে, "মই মোৰ কাৰণে লোখা নাই, তাকৰ কাৰণে
জানিব খুজিছো, বিয়াৰ দেখোন কোনো উম মায়েই নাই?"

"আপুনি একো ক'ব নোৱাৰে। এৰা, আজিকালিতো কবিতাৰ সাধনাত
ধৰিছে। বিয়াৰ তাৰিখে দেখোন ঠিক হৈ গৈছে।"

আলোকে তাকৰ মুখলৈ চালে। তাকৰে মাথোন শান্ততাৰে ইহিলে।

সামান্ত অপৰাধৰ স্তৰত আলোকে ক'লে, "সঁচা আজি, কিছুদিন নানা
কামত বৰ বেছি ব্যস্ত থাকিবলগীয়া হৈছে। কাৰো খবৰ বাতৰি লবৰো আহবি
হোৱা নাই। বিয়াৰ তাৰিখ তেনে ঠিক হ'ল সঁচাকৈয়ে? কেতিয়ালৈ?"

"বিয়াৰ চিঠি ছাপা হ'ব নহয়। তাৰ পৰাই জানিব পাৰিব।" তাৰ পিছত
তাকৰ মুখলৈ চাই বন্ধনাই ক'লে, "আপুনি কিন্তু ইমান স্বাৰ্থপন্থ হ'ব
নেলাগিছিল। এই শুভ বাতৰিটো অল্পক নজনাগেও অল্পত: আলোক মায়াৰ
জনাৰ লাগিছিল।"

জ্ঞ জ্যোতীৰ্ণে তাকৰ পৰা আলোক সম্পৰ্কে আৱশ্যকীয় খবৰ বাতৰি
লগে। আলোকক তেওঁৰ ভালেই লাগিল। বন্ধনাৰ কাৰণে বেয়া প্ৰাৰ্থী
নহ'ব! হয়তো এইকণ স্বাৰ্থপন্থ চিন্তাই জ্ঞ জ্যোতীৰ্ণৰ মনত আলোকৰ প্ৰতি
অলপ দুৰ্বলতাও আনি দিছিল। এটা মোক্ষদ্যাত আলোকৰ অভাৱনীয় ভাবে
জয় হ'ল—প্ৰমিক পক্ষ উল্লসিত হৈ উঠিল, লে'বাব কে'চত আলোক উকীল
অপ্ৰতিবন্ধী এনে এটা কথা মুহূৰ্ততে প্ৰচাৰ হৈ গ'ল, আলোক নিজেও
গৰ্ব অক্লভৰ কবিলে। অৱন্তে নিজৰ শক্তি সামৰ্থ্যৰ বিষয়ে আলোকৰ সন্দেহ
নাছিল। তথাপি এটা টান কে'চত জিকাটো বাৱলয়াী কোনৰ পৰা আলোকৰ
কাৰণে অৰ্ধপূৰ্ণ আছিল। আনকি তাকৰেও আলোকক দৰল অভিনন্দন
জনাগে।

কিন্তু কবিতাইত গুৱাহাটীলৈ ঘূৰি বোৱাৰ পিছত যেতিয়া তাকৰে লগ ধৰি
আলোকক জনাগে যে জ্ঞ জ্যোতীৰ্ণে বন্ধনাক আলোকৰ হাততে নৰ্পন
কবাব ইচ্ছা জনাই গৈছে, আলোক স্তব্ব নহলেও, আতৰিত হৈ উঠিল।

হয়তো চিৰদিনৰ কাৰণে নিশা মোৰ জীৱনৰ মাজৰ পৰা ওচি গৈছে। কিন্তু

কেইবাবেই আনো মই অস্ত্র এজনী ছোৱালীক জীৱনৰ মাজত ঠাই দিব পাৰিম ?
নাই, নাই, আজি আৰু মোৰ জীৱনত নিশাৰ বাহিৰে অস্ত্ৰৰ ঠাই নাই।
মোৰ সকলো চিন্তা, সকলো কল্পনা, সকলো স্বভিক পূৰ্ণ কৰি ৰাখিছে নিশাই।
ব'ভেই নেথাকক নিশা, যিহেই নকৰক।

কৰণ ভাবে ইহি আলোকে ভাস্কৰক ক'লে, “আপোনালোকৰ বিয়াখন হৈ
বাওকচোন বাক। আৰু দেখিছেই মই অকলশৰীয়া। নিশাইতো নাই, মোৰ
বিয়াত নো কোনে আগপিছ কৰিব ? মাত্ৰাও আহক আপোনাৰ ঘৰলৈ,
নিশাও আহক। তেতিয়া বাক কৰিম কিবা এটা।”

“বন্দনা কিন্তু ভাল ছোৱালী—” ভাস্কৰে ক'লে।

আলোকে একো নেমাতিলে। ভাল ছোৱালী হলেই বিয়া কৰাব লাগে
নেকি ? ভাল ছোৱালী নহয়। ভাল পোৱা ছোৱালীৰ হে কাৰোনাৰ
জীৱনৰ লগত মিলি পৰাৰ অধিকাৰ আছে।

বন্দনাক মই মাত্ৰ চিনি পাওঁ, এদিনৰ কাৰণেও মই বন্দনাৰ কথা ভবা
নাই। সেই বন্দনাক—

আৰু বিয়া।

মোৰ লাভ লগা উচিত।

মোৰ সকলো হৃদয় মন দি মই এজনী ছোৱালীকেই ভাল পাই আহিছো—
নিশাক। নিশাৰ বিয়া হৈ গৈছে অস্ত্ৰৰ লগত, ডাক্তৰ ত্ৰীকৰ্ণৰ লগত।

আজি মোৰ বিয়াৰ কথা চিন্তা কৰা মানে আমাৰ ভালপোৱাক অপমান
কৰা, মোৰ নিজক অপমান কৰা।

কিন্তু এই কথা আজি পৃথিৱীৰ কাৰো বুজাই কবৰ উপায় নাই। নিশাৰ
বাহিৰে পৃথিৱীৰ কোনোৱে এই কথা বুজিব নোৱাৰে, কোনোদিন বুজিব
নোৱাৰিব।

নহয়, নহয়, বন্দনা, ভূমি দূৰতে থাক। মোৰ নিশা এদিন ঘূৰি আহিব—
আৰু যদি নাহেও—মই অভিযোগ নেৰাখো। মোৰ সমগ্ৰ জগত জুৰি, সমগ্ৰ
হৃদয় জুৰি আছে মোৰ নিশা। নিশাৰ স্বতি মিলি আছে বুকুৰ নিখাদৰ
লগত। আমাৰ মৰম অক্ষুৰ্ত্ত—তাৰ সীমা নাই—শেষ নাই।

নিশাই মোটল কোনো চিঠি নিলিখে। নিশাই মোৰ কথা জানিবলৈ
নিবিচাবে। হয়তো এই কেইবছৰৰ ভিতৰতে নিশাই মোক সম্পূৰ্ণ পাহৰি
গৈছে। কিন্তু মই নীচ হ'ম কিয় ? স্বাৰ্পণ্য হ'ম কিয় ? নিশাৰ সমগ্ৰ দানৰ
সকলক অকৃতজ্ঞ ভাবে অস্বীকাৰ কৰিম কিয় ?

কখনো, জোয়াৰ ৰূপ আঁক ঐৰূপে মোৰ দুৰ্বলতাক বিচাৰি উলিয়াব
চেঁটা নকৰিব। মাহুৰৰ দৰু জগৎখনত নিযুত কথাৰ অস্তিত্ব চাই থাকে।
থাকক। তাত বিক্ষোৰণ চেঁটা নকৰিব।

আলোকে নিজকে জ্বলে : মই মোৰ ব্যক্তিত্বৰ সন্ধান বন্ধা কৰিব
লাগিব। যি পুৰুষৰ প্ৰেমৰ ক্ষেত্ৰত চিত্তৰ স্থিৰতা বন্ধা নহ'বে তাত ব্যক্তিত্ব
ক'ত? আমাৰ ভাল পোৱাই যদি আমাক সকলো দুৰ্বলতাৰ পৰা বন্ধা
কৰিব নোৱাৰে, তেন্তে এই ভাল পোৱাৰ মৰ্যাদা ক'ত?

আক নিশাৰ বাহিৰে অগ্ৰ কথা জানো চিন্তা কৰিব লগীয়া নাই? এদিন
মোৰ কাৰণে নিশাৰ চিন্তাতকৈ দেশৰ চিন্তা ডাঙৰ আছিল, সেইদিনা নিশাকো
এৰি মই দেশৰ স্বাৰ্থত আত্মগোপন কৰিছিলো। দেশৰ কামত একো বৰঙণি
মই দিব নোৱাৰিছিলো। তথাপি মোৰ কবিতাত দেশবাসীৰ বিপ্লবী সূক্তিব
জয়গান গাইছিলো। আলোকে নিজকে ক'লে, আজি মই বৰ সঙ্কীৰ্ণ হৈ পৰিছো।
এই লম্বা-বহল জগৎখনত বৰ স্বাৰ্থপৰ ভাবে মই কেৱল অন্তৰৰ এটা কোমল
অনুভূতিৰ ওচৰত আত্ম-সমৰ্পণ কৰি স্বাৰ্থপৰ তৃপ্তিৰ সন্ধান কৰিছো! আক
আজি নিশাৰ নিবৰতাই মোৰ চকু মুকলি কৰি দিছে। মোৰ অন্তৰ ভৰি
নিশা থাকক। কিন্তু বাহিৰৰ জগৎখন হেজাৰ কৰ্তব্যৰ আহ্বানক মই স্বীকাৰ
কৰি লম, আজি শোষিত শ্ৰেণীৰ অৰ্থ নৈতিক সংগ্ৰামৰ সহযোগীকৈ নিজৰ চিন্তা
আক কৰ্ম-শক্তিৰ সূত্ৰযোগ মই কৰিম, মোৰ জীৱনটো মূল্যহীন নহয়।

আলোকে বাস্তৱতা বিচাৰিলে।

অৱসৰলৈ আলোকৰ ভয় লাগে। আজৰি অহাৰ লগে লগে আলোকৰ
মনলৈ আহে নিশাৰ চিন্তা,—নিশাৰ নিহুৰ নিবৰতাৰ কাৰণ বিচাৰি আলোক
চকল লৈ উঠে।

এদিন দুদিন নহয়।

এমাহ দুমাহ নহয়।

প্ৰায় চাৰি বছৰ। নিশাই যেন জীৱনৰ মাজৰ পৰা আলোকৰ সকলো
স্বত্তি একেবাৰে ধুই মচি পেলাইছে। এটা পৰম তাৰাহীন অভিযোগেৰে
আলোকে নিজৰ ভাল পোৱাক দুৰ্বলতা বুলি ভাবিবো চেষ্টা কৰিলে।

নিশাৰ জীৱনৰ পৰা সাময়িক ভাবে ডাক্তৰ শ্ৰীকৰ্ত আঁতৰি গৈছিল, নিশা
সঙ্কীৰ্ণ হৈ পৰিছিল। আক সেই সাময়িক শূন্যতা পূৰাবৰ কাৰণে নিশাই
আলোকক ভাল পোৱাৰ অভিনয়েৰে ওচৰ চপাই লৈছিল। আজি নিশাৰ
সকলো অভাৱ পূৰণ কৰিবৰ কাৰণে আহে ডাক্তৰ শ্ৰীকৰ্ত। আলোকৰ প্ৰয়োজন

একেবাৰে নোহোৱা হৈ গৈছে। আলোকৰ নিজৰ ওপৰতে থং উঠিল। নিশাই মোক লৈ খেলা খেলিছে ?

কথাবোৰ চিন্তা কৰি আলোক শিয়ৰি উঠিল। ছিঃ কি ভাবিছো ? যি নিশাই মোক জীৱনৰ সৰ্ব্বথ হাঁহি হাঁহি দান কৰিলে অকুঠ চিন্তে, সেই নিশাক অবিশ্বাস কৰা—তাতকৈ ডাঙৰ কৃতজ্ঞতা হ'ব পাৰেনে ? মই নীচ হৈ গৈছো। কেৱল পোৱাৰ আনন্দৰ কথাকেই চিন্তা কৰিছো—হেৰুৱাৰ তৃপ্তিৰ কথা ভবাই নাই। নিশাৰ নিৰবতাই মোক চিনাই দিছে, ভাল পোৱাৰ অন্তঃসলীলা গভীৰতাৰ যুত্ৰাগভীৰ বেদনাক। এই ব্যৱধানেই আমাৰ নিজক চিনাৰ পথ দেখুৱাই দিব।

চিন্তাৰ নানা বেমেজালিৰ মাজেদি আলোকৰ অস্বস্তিকৰ, নিৰস দিনবোৰ কাটিব ধৰিলে। দিনে দিনে আলোকে অহুভব কৰিব ধৰিলে—যে অহুভুতিৰ জগতখনেই আলোকৰ কাৰণে আচল জগত। সেইখন জগততে আছে জীৱনৰ উপলব্ধিৰ চেতনা, নিজক বুজি পোৱাৰ অমৃত, অহুভুতিৰ প্ৰেৰণা নহলেও কাম কৰি ধাব পাৰি। মই যি কাম কৰো তাত সৃষ্টিৰ কোনো আনন্দ নাই। ওকালতিতকৈ মোৰ কবিতা বেছি সত্য। সেয়ে যদি গঁচা, কবিতাৰ মূলত যি জীৱন্ত প্ৰেৰণা আছে, সি অসত্য হ'ব পাৰে কেনেকৈ ?

নিশাৰ ওপৰত অকাৰণতে অনা সকলো অভিযোগৰ কাৰণে আলোকৰ নিজৰ লাজ লাগে। নিশা আজি মোৰ জীৱনত নাই, আছে মানসত, আছে সকলো সৃষ্টিৰ প্ৰেৰণা হৈ। তথাপি আলোকে নিশাৰ দীঘলীয়া নীৰৱতাৰ কাৰণে নিশাক সহজে ক্ষমা কৰিবৰ কাৰণে মনৰ মাজত শক্তি বিচাৰি নেপালে, মোক ইমান অসহ্য কষ্ট দি, বেদনা দি নিশাই কি আনন্দ পাইছে ? নিশাইতো বুজিব পাৰে মোৰ আজি কেনে অৱস্থা হৈছে।

আলোক অধৈৰ্য্য হৈ পৰে। সি বিশেষ আয়োজন নকৰা ওলাই গ'ল অলপ ঘূৰি আহিবৰ কাৰণে।

কলিকতাত সি নোসোমাল, বেনাৰছ, এলাহাবাদ, দিল্লী, জয়পুৰ হৈ বোম্বাই, মাদ্ৰাজ, উৰিষ্যাৰ নগৰে-চহৰে ভালেমান দিন উদ্বেগহীন ভাবে ঘূৰি ফুৰিলে। অশান্ত মন, অস্থিৰ চিন্তা, বাষাবৰী জীৱনৰ গতি। যিটো মনে নিশাৰ কাষত গুৰু এটা কোঠাতে আজীৱন শান্তিৰে কটাই দিব পাৰে, সেইটো মনক হেজাৰ মাইল ভোৰা দেশ এখনেও পাঁচ মিনিটৰ শান্তি দিব নোৱাৰে।

আলোকৰ জ্ঞান হৈ পৰা যেন লাগিল। আলোক আকৌ ঘূৰি আহিল।

অপেক্ষা কৰিম—বাট চাম—প্ৰয়োজন হ'লে আতীতন বাট চাম। এৰিন নিশা
 বৃষি আহিবই, নাহি নোৱাৰে।

ডিব্ৰুগড়ৰ দৰটো আলোকে এৰি নিগিলে। মনে মনে ঠিক কৰিছিল যে তাৰ
 ডাঙৰ পইচা ডাক্তৰ ঐকৰ্ণৰ নামত প্ৰতি মাহে বেৰুত নিয়মিত ভাবে জমা দি
 থাকিব। আৰু বন্ধণা বেৰুতৰ কাৰণে এটা চকিলাৰ নিয়োগ কৰিলে।

হাইক'ৰ্টত প্ৰেছিডেণ্ট কৰিবৰ কাৰণে আলোক ডিব্ৰুগড় এৰি গুৱাহাটীলৈ
 গুছি আহিল। এই কাম কিমান দূৰ লৰীচিন হ'ল আলোকে বৰ ভাবি
 চোৱাৰ দৰকাৰ বোধ নকৰিলে। নিশাইত্তৰ দৰত থকাটো দিনে দিনে
 আলোকৰ কাৰণে অসহ্য হৈ আহিছিল। বাহিৰ জগতে একো নেজানিলেও,
 আলোকে উপলব্ধি কৰিছিল যেন দৰটোৱেও আজি আলোকক গোপনে উপহাস
 কৰিছে।

হাইক'ৰ্টত আলোকৰ বেয়া নেলাগিল। বহুত চিনাকী উকিল বেৰিষ্টাৰ
 লগ পালে। আৰু নতুন উত্তমবে নিম্নক প্ৰতিস্থা কৰাৰ সাধন্য লাগিল।

চেনিকুঠিত ঘৰ এটা তাৰা লৈ আলোকে যেন একেবাৰে এটা নতুন আৰু
 বেলেগ জীৱন আৰম্ভ কৰিবৰ চেষ্টা কৰিলে।

পুৱা সোনকালে উঠাৰ দৰকাৰ নাই। দিনটো ক'ৰ্টত কাটি যায়। আবেলি
 অলপ ফুৰা আৰু ৰাতি বাৰ-এক বজালৈ আইনৰ কিতাপ পঢ়া, কে'চৰ কাইলৰ
 ওপৰত চকু ফুৰোৱা, আৰু তাৰ মাজতে কেতিয়াবা কবিতা নাইবা অন্ত কিবা-
 কিবি লিখা। সাহিত্য সৃষ্টিৰ উদ্দেশ্যে নহয়,—এনেয়ে। মনৰ বৃত্তিৰ নোৱাৰা
 ভাৱবোৰ লিখি ৰাখিবৰ কাৰণে।

সংঘৰ্ষৰ মাজত, কটিনৰ মাজত কলহাল ব্যস্তভাবে আলোকে দিনবোৰ
 কটাই দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিলে। নিজৰ ভিতৰত আলোকে এটা শক্তিশালী
 বেলেগ মানুহৰ সন্ধান কৰিলে। বিহু সক্ৰিয় ৰাজনীতি কৰি নাইবা সাহিত্য
 আৰ্টৰ সভা-সমিতি কৰি আলোকে নিজৰ অস্তিত্ব আৰু পৰিচয় লম্বি কৰাৰ
 পৰা নিজক আতৰাই ৰাখিলে। সক্ৰিয় ৰাজনীতি নকৰিলেও, দেশক ভাল
 পাই থাকিব পাৰি, দেশৰ কাম কৰিব পাৰি। জাৱৰ লগকে ঘিৰ দি থৈ যদি
 এজন মানুহৰো মানৱীয় মৰ্যাদা বক্ষা কৰিব পাবো। তাৰ দ্বাৰাও দেশৰ
 কাৰ্য্যই কৰা হয়। এজন ভাল উকিল কেৱল টকা ৰটিবৰ কাৰ্য্যকৰী ওকালতি
 কৰাত নেলাগে। তেওঁ জাৱ ধৰ্মৰ ৰক্ষক—a custodian of justice.
 হাইক'ৰ্টলৈ আহি এই কথাবোৰ আলোকে বেছিটক উপলব্ধি কৰিব চেষ্টা

কৰিলে। আবেগ অল্পভূতিৰ জগতখনৰ পৰা নিজক আঁতৰাই আনি আলোকে জ্ঞান বুদ্ধি আৰু যুক্তি তৰ্কৰ জগতখনত সোমাই পৰি জীৱনক অস্তিত্বৰ পোৱাৰ চেষ্টা কৰিলে।

নিৰ্জনতা, নিঃসঙ্গতালৈ আলোকৰ ভয় লাগে। অকলশৰীয়া হলেই বহুত স্বপ্নিয়ে, বহুত দুৰ্ভাৱনাই আলোকক বিভ্ৰত কৰি তোলে। নিশাৰ নিটুৰতাৰ কাৰণে, এটা বোবা অভিমানে আলোকক অতীত কৰি তোলে। ইমান সহজে নিশাই মোক কিয় পাহৰি গ'ল, কেনেকৈ পাহৰি গ'ল ?

আত্ম-প্ৰত্যয়ৰ কাৰণে আলোকে নিজক দিনে ৰাতিয়ে নানা কামত ব্যস্ত ৰাখিবৰ চেষ্টা কৰিলে।

ইতিমধ্যে হোৱা দুটা ঘটনাই আলোকক কিছু সাক্ষ্য দিলে। ভাস্কৰৰ লগত আলোকৰ বন্ধুত্ব অটুত থকা সত্ত্বেও মায়াক লগত হোৱা ভাস্কৰৰ বিয়াত আলোক নোহোৱাকৈ থাকিল। দুয়ো ঘৰৰ নিয়ন্ত্ৰণ পাইছিল, কিন্তু আলোকে দৃঢ়তাৰে নিজক ক'লে, ময়াকই ভুল বুজিলেও দুখ নাই, ময়াক বিয়াটো মই নেধাও ; অৱশ্যে নোহোৱাৰ কোনো কাৰণ আলোকে নিজেই বিচাৰি নেপালে। তথাপি ময়াক বিয়াটো নোহোৱাকৈ থাকি আলোকে নিজকে এজন বৰ শক্তিশালী বেলেগ মানুহ যেন অনুভৱ কৰিলে। নিজৰ লগত নিজে যুক্তি জয়ী হ'ব পৰাত আত্ম-প্ৰসাদ আছে।

মোক কোনো দুৰ্বলতা নাই ময়াক। ভাস্কৰৰ লগত তোমাক বিয়া হোৱাত মই আনন্দহে পাইছো, তথাপি মই নেধাও। এনেয়ে নেধাও। টেলিগ্ৰামকেৰে শুভ ইচ্ছা জনাইছো—এই শুভ ইচ্ছা সঁচাই আন্তৰিক, বিশ্বাস কৰা।

দ্বিতীয়তে—

জন্মৰ জীয়েক বন্ধনাৰ কাৰণে অহা প্ৰস্তাৱ আলোকে প্ৰত্যাখ্যান কৰিলে। বন্ধনাক মই নিবিচাৰো। মনে নিবিচৰা ছোৱালী এজনী আজীৱনৰ নগৰী কৰি লোৱাৰ সমান নীচতা মোৰ নাই। ৰাপেক ভজে ছবুজিলেও, বন্ধনাই নিশ্চয় যুক্তি পাব মোৰ বন্ধনাৰ ওপৰত কোনো অসন্তুষ্টি নাই। কাৰোবাৰ, অস্ত্ৰ কোনোবাৰ লগত বিয়া হৈ বন্ধনা স্মৃতি হওক। বন্ধনাৰ বিয়াতো মই টেলিগ্ৰাম কৰি আন্তৰিক শুভ ইচ্ছা জনাম।

আলোকে নিজ ব্যক্তিত্বৰ এটা বিশেষত্ব অনুভৱ কৰিলে। পৃথিৱীৰ কাৰো ওচৰত মই দুৰ্বল নহও, দুৰ্বল হ'বলৈ মান্তি নহও। মই কেৱল নিশাৰ ওচৰত দুৰ্বল। কিন্তু সেই দুৰ্বলতাৰ বাবে মই অহুশোচনা নকৰো। পৃথিৱীৰ কোনোৱে মোক সেই দুৰ্বলতাৰ কথা নেজগনে।

নায়াই বুজিব, বন্দনাই বুজিব, ভাৰবে বুজিব—আলোকবো এটা ঈচ্ছিকগত
মন্ত-অভিমন্ত আছে—নিজৰ বিষয়ে সিদ্ধান্ত লোৱাৰ অধিকাৰ আছে।

আৰু নিশা—নিশা যদি কেতিয়াবা ঘূৰি আহে—নিশায়ো বুজি পাব, যে
নিশাৰ নিষ্ঠুৰতাই মোকো কঠিন হবলৈ শিকাইছে। শেখবাবৰ কাৰণে
নিশাক লগ ধৰি স্পষ্টকৈ বুজাই দিম যে; যি মোৰ ভালপোৱাক এনেদৰে
অবহেলা কৰিব পাৰে তাৰ প্ৰতিকাৰ আলোকেও একেই নিষ্ঠুৰতাৰে কৰিব
জানিব। নিশাক শ্ৰীকৰ্ণৰ বুকুতেই চিৰদিনৰ কাৰণে এৰি মই আঁতৰি
পৰিম।

কিন্তু তাকে যদি নিশাই ছবলতা বুলি ভাবে। যদি নিশাই তাতকৈ
ডাঙৰ দৃঢ়তাৰে মোক নিজেই আঁতৰাই পঠায় ?

ভাবিবলৈ আলোকৰ ভয় লাগে। নিশাৰ পৰা আঁতৰি গৈ মই ক'ত
সাহসনা পাম ? শান্তি পাম ?

সন্ধিয়া লাগি ভাগিছিল। বাহিৰত পাতল আন্ধাৰ, বাৰাণ্ধাতে বহি
আলোকে অলপ জ্বৰাবৰ চেষ্টা কৰিছিল, হয়তো নিজৰ ভাগ্যৰ চিন্তা কৰি
আত্মসমালোচনা কৰিছিল।

মাহুহ এজন ভণনা মেলি সোমাই আহিল।

আলোক বিশেষ আচৰিত নহ'ল। কোনোবা মকেল হয়তো।

মাহুহজনে হয়তো আন্ধাৰত বহি থকা আলোকক দেখা নাছিল, গল
থকাৰি তেওঁ মাতিিলে—“ঘৰত কোন আছে ?”

আলোকে লক্কৈ ক'লে, “আহক কাক বিচাৰিছে ?”

মাহুহজন ভিতৰ সোমাই আহিল।

হাতখন মেলি আলোকে লাইটটো জ্বলালে আৰু মাহুহজনৰ মুখলৈ
চালে।

“মইহে, জাহিদ—চিনিব পৰা নাই কিমানি চাব ?”

আলোক বহাৰ পৰা উঠিল।

“জাহিদ, তুমি ! নিচিনিম কিয় ? বহা, বহা, তুমি ক'ব পৰা ওলালাহি ?
ভাল নহয় ?

জাহিদ বহিল।

“আপুনি ভাল আছে ?”

“আছো এক প্ৰকাৰ। তুমি ক'ব পৰা ওলালাহি ?”

“মই আজি কালি ওয়াহাটীত আছো। ছবছৰ বাদেই হ'ল।”

“অ’ ক’ত আছা ? মইতো ক’বই নোৱাৰো।”

শান্তভাবে জাহিদে নিজৰ কথা ক’লে। যুদ্ধ ভগাব পিছত আকৌ ছবছৰ পঢ়ি জাহিদে বি. এ. পাছ কৰিলে। ইতিমধ্যে মাক মৰিল, ককায়েক যুদ্ধৰ পৰা ঘূৰি আহিল। আক ডাঙৰ চাকৰি লৈ ষ্মিলঙত আছে।

“জোহৰা ক’ত আছে ? জোহৰা নহয়নে ভনীয়েৰাৰ নাম ?”

জাহিদ যেন অলপ অপ্ৰতিভ হ’ল। অলপ বিষয় মাতেৰে জাহিদে ক’লে,
“জোহৰা এতিয়া মোৰ লগতে আছে।”

“সঁচা, মইহে খবৰেই নেপাওঁ। ভালে আছে নহয় ? ক’ত থাকিবলৈ লৈছা তোমালোক ?”

“শান্তিপুৰত ঘৰ এটা লৈ আছে।”

আলোক বহাৰ পৰা উঠিল।

“ভিতৰলৈকে আহা। তোমালোক ইয়াতে আছা, তেওঁ মই ক’ব নোৱাৰো। জোহৰাজনী কিজানি বৰ এজনী হ’ব পাৰ—?”

একো নামাতি জাহিদ আলোকৰ পিছে পিছে ভিতৰৰ আন এটা কোঠালৈ আহিল। আলোকে বান্ধনিটোক মাতি দুয়োকে চাহ দিবলৈ ক’লে।

আলোকৰ নিৰ্জন বিষয় সন্ধিয়াটো হঠাৎ উচ্ছল হৈ উঠিল। জাহিদক লগ পাই কিয় আলোকৰ ইমান আনন্দ লাগিল। আলোকে নিজেই বুজিব নোৱাৰিলে।

জাহিদ কিন্তু আগৰ নিচিনাই শান্ত, নিজে উপৰাচি কথা কোৱা অভ্যাস এতিয়াও হোৱা নাই। আলোকে মুখলৈ চাই দেখিলে যে কিবা এটা কাৰণত জাহিদৰ মুখখন অপ্ৰসন্ন হৈ আছে।

চাহৰ পিয়লা আগবঢ়াই দি আলোকে ক’লে, “কোৱাচোন তোমালোকৰ অসুস্থ খবৰ-বাতৰি। ক’ত দিনৰ মূৰত তোমাক দেখা পালো। ইয়াত কি কৰিছা ?”

নিকৰ্ণে ভাবে জাহিদে ক’লে, “ৰিফিউজী ৰিহেবিলিটেচন অকিচত কাম কৰিছো।”

“জোহৰা তোমাৰ লগতে আছে ?”

অন্তমনস্তভাবে জাহিদে নককৈ ক’লে। “হয়—”।

“লৈ নাছিল কিয় ? জোহৰাজনী কেনেকুৱাজনী হ’ব পাৰ চাওঁ ? মই নিজেই যাম—শান্তিপুৰত আছা, নহয় ?”

জাহিদে মূৰ হুপিয়ালে।

জাহিদে, আগেও ক'ম কথা কয়। নিববে থকাত আলোকে কিলদুপ নেমেছিলে। সেইটো তাৰ স্বভাৱেই।

অলপ পৰ আলোকে মনে মনে থাকিল। তাৰ পিছত অকাৰণ নিবৰ্দ্ধনাখিনি ডাঙৰ কাৰণেই ক'লে, “বিকিটভী বিহেবিলিটেচন অফিচত, কাৰু কৰিছা নহয়? ভালকৈয়ে চলিছা ভেনেহলে?”

কিন্তু আলোকৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ নিদি জাহিদে ক'লে, “আপুনি ইয়াত আছে বুলি জোহৰাই ক'ব নোৱাৰে। আক ক'ব পাৰিলেও—”

জাহিদ বৈ গ'ল। আলোকে জাহিদৰ মুখলৈ চালে। জাহিদৰ হঠাৎ বৈ যোৱাৰ যেন কিবা কাৰণ আছিল।

মুখেৰে একো নকলেও আলোকৰ চকুত কোঁড়ুল প্ৰকাশ পালে।

আলোকৰ মুখলৈ চাই জাহিদে ক'লে, “আপুনি আমাৰ ঘৰলৈ এবাৰ যাব পাৰিব জানো? মই আহিম, আপোনাক লৈ যাম?”

“নিশ্চয়, নিশ্চয় যাম, তুমি নাহিলেও মই নিজেই এদিন যাম। শান্তিপুৰত তোমালোকৰ ঘৰটো বিচাৰি উলিয়াব নোৱাৰিম নে?”

জাহিদে একো নকৈ শান্তভাবে বহি থাকিল।

জাহিদহঁতৰ ঘৰলৈ যোৱাৰ কথা চিন্তা কৰিয়ে যেন আলোকৰ আনন্দ লাগিছিল। চিগাৰেট এটা জলাই নিজকে কোৱাৰ দৰে আলোকে ক'লে, “সেই সিদিনাৰ কথা। পিছে কত দিন হৈ গ'ল যেন লাগিছে। জোহৰাক কিজানি মই চিনিকে নেপাম।”

সকলৈ জাহিদে ক'লে, “হয়।”

“বেচ কুতিৰে আলোকে হুধিলে, মোক বাক জোহৰাই চিনি পাবনে?”

“আপোনাক? কিয় নেপাব?”

জাহিদ বহাৰ পৰা উঠিল।

“মই এতিয়া আহো, যেতিয়াই পাবে আপুনি যাব কিন্তু। মই জোহৰাক কমলৈ আপুনি যাব বুলি।”

জাহিদ ওলাই গ'ল।

মাটি-স্পৰ্শি স্পৰ্শকীয় জটিল মোকদ্দমা এটাৰ কাগজ পঞ্জৰাৰ মনোযোগেৰে চাই আছিল আলোকে। পিয়নটোৱে আলোকৰ ডাকখিনি দি গ'ল। অজান্তে চিঠিৰ মাঅন্তে আলোকে পালে নীৰাৰ এখন চিঠি।

এন্ডেলপটো কানি আলোকে চিঠিখন পঢ়িলে—চমু চিঠি। লাক্ষ্য অভিব্যক্তি আছে, কিয় আলোকে এখনো চিঠি দিয়া নাই, নিজৰ সম্পৰ্ক হুই

চাৰিটা সাধাৰণ বাতৰি আছে। কিন্তু তাৰ পিছত—আলোকৰ বুকুখন মূহুৰ্ত্তে কঁপি উঠিল।

নীৰাই লিখিছে—আপুনিও নিশ্চয় নিশা বাইনেউৰ চিঠি পাইছে। আৰু দুমাহৰ মূৰত তেখেত সকল আহি ঘৰ পাবহি। অহা মাহৰ সাত তাৰিখে তাৰ পৰা আহিবহি। অলপ ঘূৰি পকি ফুৰি আহিব বোলে।

নিশা বাইনেউ আহিব বুলি জানি মোৰ কিন্তু সঁচাই আনন্দ লাগিছে। মোক বৰ মৰম কৰে। আপোনাবোৰো নিশ্চয় এই খবৰ পাই আনন্দ লাগিব। অৱশ্যে বাইনেউৰ চিঠিৰ পৰা এই বাতৰি আপুনি আগতেই পাব পায়।”

তাৰ পিছত নীৰাই অগ্ৰাণু দুই চাৰি কথা লিখিছে। শেষৰ ফালে লিখিছে—“কেইদিন মানৰ ছুটি লৈ মই অলপতে গুৱাহাটী হৈ কলিকতালৈ যাবৰ বাবে ওলাইছো। আপুনি জানো মোৰ লগতে দুদিন মানৰ কাৰণে কলিকতালৈ যাব? আপুনি মোক লগত লৈ গ’লে মই বৰ সূৰ্ষা হ’ম। মই অহা মাহৰ চাৰি তাৰিখে গুৱাহাটী পামগৈ।”

নীৰাৰ চিঠিৰ মাজৰ এটা অংশ আলোকে ঘূৰাই ঘূৰাই পঢ়িলে। আৰু দুমাহৰ মূৰত নিশা আহি ঘৰ পাবহি। নিশা আহি ঘৰ পাবহি আৰু দুমাহৰ মূৰত, নিশা আহি ঘৰ পাবহি আৰু দুমাহৰ মূৰত। নিশা আহি—পাবহি—নিশা—

আলোক বহাৰ পৰা উঠিল।

নিশাই নীৰালৈ চিঠি দিছে, মোটল দিয়াৰ কোনো প্ৰয়োজন নিশাৰ নাই। নিশাৰ স্মৃতিৰ পৰাও মই নোহোৱা হৈ গৈছে। তথাপি কিছুমান উজ্বল আনন্দেৰে আলোকৰ মনটো ভৰি উঠিল। নিশা ঘূৰি আহিব। সাগৰ পাবৰ নিশা মোৰ মৰমৰ উপকূললৈ আকৌ ঘূৰি আহিব। হয়তো নিশা হৈ আহিব সম্পূৰ্ণ বেলেগ মানুহ। হয়তো নিশাই মোক চিনিকে নেপাব। তথাপি নিশা আহিব—নিশা আহক। মোৰ প্ৰতীকাৰ সাৰ্থকতাৰ পৰম ক্ষণত যদি নিশাই মোক চিনিব নোৱাৰে, মই দুখ নকৰো।

খবৰটো দিয়াৰ কাৰণে নীৰাৰ প্ৰতি আলোকে কৃতজ্ঞতা অৱতৰ কৰিলে। কিন্তু নীৰা, তুমি তুলি ছবুজিবা, আলোকে তোমাক আগৰ দৰেই মৰম কৰি থাকিলেও তোমাৰ কামনাৰ কাৰণত ধৰা দিয়াৰ দুৰ্বলতা আলোকৰ নাই। নিশাই মোৰ মৰমক পাহৰি গলেও, মই আৰু এই জীৱনত নিশাৰ বাহিৰে অন্তৰ ঠাই দিব নোৱাৰো। হয়তো কলিকতাৰ কোনোবা এটা হোটেলৰ অকলশৰীয়া জনহীন এটা কোঠাত মই তোমাক লগ পালে দুৰ্বলতাক প্ৰজ্ঞা দিয়াৰ হেঁপাহ

জাগিব। কিন্তু আজি মোক নিশাৰ ভাল পোৱাৰ জীৱন্ত স্থিতিয়ে নৈ দুৰ্বলভাৱ
পৰা বহুত দূৰত নিলগাই ৰাখিব।

তুমি মোক তুল হুবুজিৰা নীবা।

তেতিয়াই এটা অকাৰণ উজ্জ্বলত আলোকে নীৰাতৈল এৱৰ্ণ চম্ চিঠি
লিখিলে :—

“বৰ বেছি কাম পৰিছে। এই সময়ত কলিকতালৈ ঘোৱা মোৰ কাৰণে
কোনো বকমেই সম্ভৱপৰ নহব। তুমি বেয়া নেপাৰা। অস্ত্ৰ কিবা দৰকাৰ
হ’লে জনাবা। যদি সুবিধা কৰিব পাৰা কলিকতালৈ যাওঁতে মোক লগ পাই
যাবা।”

নিশাৰ কোনো কথা আলোকে চিঠিত উল্লেখ নকৰিলে। যেন নিশা ঘূৰি
অহাৰ সংবাদটোত আলোকৰ কাৰণে কোনো বিশেষত্ব নাই।

চিঠিখন লেকাকাত বন্ধ কৰাৰ আগতে আলোকে অলপ কিবা ভাবিলে, তাৰ
পিছত এয়াৰৰ পৰা চেক বহিটো উলিয়াই নীৰাৰ নামত এশ টকাৰ এখন চেক
লিখি, চিঠিখনৰ মাজত ভৰাই থামটো বন্ধ কৰিলে।

নীৰাৰ টকাৰ দৰকাৰ হ’ব পাৰে। কিন্তু চিঠিখন বন্ধ কৰাৰ পিছত বৰ
আমোদেৰে আলোকে অস্থত্ব কৰিলে যেন নিশা আহিব বুলি দিয়া স্-
সংবাদটোৰ কাৰণেহে আলোকে নীৰাতৈল চেকখন পঠিয়াইছে।

আলোকৰ মনটো বৰ পাতল লাগিল। হঠাৎ যেন চাৰিটা দীঘল, আমনি
লগা বছৰৰ বিষৰতা কিবা এটা নতুন সজাৱনাই মুহূৰ্ত্ততে নোহোৱা কৰি দিলে।

নিশা ঘূৰি আহিব—এই আনন্দৰ বাতৰিটো যেন আলোকে কাবোৰাৰ আগত
চিয়ঁৰি চিয়ঁৰি ক’ব। আলোকৰ মনৰ মাজৰ বহুত হতাশা, বহুত অস্থশোচনা
কি এটা অদৃষ্ট বাতৰ পৰশত যেন চিৰদিনৰ কাৰণে শেষ হৈ গ’ল। নিশাৰ
ওপৰত হোৱা সকলো অভিমান এক মুহূৰ্ত্ততে অন্তৰ্ধান হৈ গ’ল। আলোকে যেন
এক নতুন জন্মৰ পিহৰণ অস্থত্ব কৰিলে, অস্থত্বৰ বন্ধ বন্ধে। আলোকৰ
প্ৰাণৰ চাৰিটা দীঘল বছৰৰ হেজাৰ অস্থতি স্বপ্ন যেন সাৰ্বকল্যাণৰ সজাৱন। লৈ
জীৱন্ত ভাবে আলোকৰ জীৱনত ধৰা দিবৰ কাৰণে আগবাঢ়ি আহিল।

আশাবোধক অভিনন্দন জনাবৰ মন গ’ল আলোকৰ। অকলশৰীয়া
ঘৰটোৰ ভিতৰত আলোকৰ নিজকে অকলশৰীয়া যেন নেলাগিল। যথৰ কাকত
যেন চিনাকি হাহুহ এখনত কিবা এটা ডাঙৰ উৎসৱ হৈছে, আৰু লাভি কাচি
আলোক তালৈ দাবলৈ ওলাইছে। আলোকৰ তেতিয়া গান গাবৰ মন গৈছিল।

। চল্লিশ ।

ঘাই আলিৰ পৰা কাটি গৈ, লুংলুঙীয়া বাটটোৱেদি প্ৰায় পাঁচ কাৰ্ণ বোৱাৰ পিছত আলোক গৈ জাহিদৰ পদূলি মূৰত ব'লগৈ। ওচৰত এঘৰ মাছহে হৈ আছে, বাকী ঘৰবোৰ দুৰে দুৰে।

ঘৰটো লক—তিনি কুঠলীয়া। এটা কোঠালি পট্টক আন দুটা শোৱা বহা কোঠা। ঘৰটোৰ প্ৰায় এশগজ দূৰতে দক্ষিণকালে পাহাৰটো। ঘৰটোৰ দক্ষিণ পশ্চিম চুকত এজোপা কিবা বুঢ়া গুথ গছ। আগকালৰ চোতালখন লক। কিন্তু লাৰি পুচি পৰিষ্কাৰ কৰি ৰাখিছে।

আবেলি চাবে তিনি বাজিছিল।

ছুৱাৰ মুখত বৈ আলোকে জাহিদক নাম ধৰি মাতিলে।

প্ৰথমতে কাৰো মাত্ৰবোল নাই, অলপ পৰ বৈ আলোকে আকৌ মাতিলে।

ভিতৰৰ পৰা কোনোবা ওলাই অহাৰ সহাবি পোৱা গ'ল।

“জাহিদ আছানে?” এনেয়ে আলোকে ক'লে।

এজনী শেঁতাপৰা মুখৰ খীণ ছোৱালী ভিতৰৰ পৰা ওলাই আহি ছুৱাৰ মুখত ব'লহি। ছোৱালী জনীয়ে আলোকৰ মুখলৈ আৰু আলোকে ছোৱালীজনীৰ মুখলৈ অকণমান সময় চাই ব'ল।

হঠাৎ জোহ্‌বাই আলোকক চিনি পালে। তাইৰ চকু দুটা উজ্জল হৈ উঠিল।

“আপুনি! ভিতৰলৈ আহক—” জোহবা ব্যস্ত হৈ উঠিল।

ভিতৰলৈ সোমাই গৈ, চকীখনত লাহে লাহে বহি আলোকে অলপ আচহুৱা ভাবেই স্বথিলে—“তুমি, তুমি জোহ্‌বা?”

কৰণ চকুহাল তুলি জোহ্‌বাই জন হুজন মাতেৰে ক'লে, “হয়। আপুনি চিনিব পাৰিছে, নহয়?”

এই প্ৰশ্নটোৰ কোনো উত্তৰ আলোকে ভাবি নোপালে।

ইমান খীণাইছে জোহ্‌বাজনী। ইমান শেঁতা পৰিছে। হাত ভৰিবোৰ ইমান খীণ! কি হৈছিল জোহ্‌বাৰ? চিনি পাৰে উণায় নাই। কেৱল তাইৰ

নাকটো আৰু চকু হাল আগৰ নিচিনা ধুনীয়া হৈয়ে আছে। জোহৰাক তিনি পাৰলৈ সঁচাই আলোকৰ অলপ সময়হেই লাগিছিল।

কিছুপৰ ছয়োৰো মুখত কথা নাছিল। ছয়ো যেন কথা বিজ্ঞাৰি পোৱা নাছিল। তাৰ পিছত আলোকে ক'লে, “জাহিদ যবত নাই নেকি জোহৰা ?”

“ককাইটি অকিচৰ পৰা এভিয়াও অহাই নাই। তেওঁ একেবাৰে বজাব-চজাব কৰি গধূলিহে ঘৰ ওলায়হি। আপুনি ভালে আছে নহয় ?”

“ও ভালেই আছে।” আলোকে পোনপটীয়া ভাবে জোহৰাৰ মুখলৈ চালে। কিবা এটা সৰ্ব্বোচ্চত যেন জোহৰা কোচ-মোচ খাই গৈছে।

“তোমাৰ—তোমাৰ গা ভাল নহয় নেকি জোহৰা ?”

“এভিয়া ভালেই আছে।”

“আগতে কিবা অস্থখ হৈছিল নেকি ?”

আলোকৰ কথাৰ কোনো উত্তৰ নিদি জোহৰাই ক'লে, “আপুনি আগতকৈ বেচ শকত হ'ল। তাতে আপুনি চুট পিন্ধি আহিছে। প্ৰথমে মই আপোনাক চিনিবকে নোৱাৰিছিলো। ককাইটিয়ে কৈছিল যে, আপুনি আজিকালি ইয়াতে থাকে।”

ইমানখিনি কথা কবলৈ যেন জোহৰাৰ যথেষ্ট কষ্ট হৈছিল। জোহৰাৰ মাতটো দুৰ্বল। তাই হয়তো অলপ কোপাইছিলো।

আলোকে কথাটো লক্ষ্য কৰিয়ে ক'লে, “বহাচোন জোহৰা থিয় হৈ আছে কিয় ? তোমাক যে কিমান দিনৰ যুৰত দেখা পাইছো। জোহৰাই ক'লে, “অকণমান বহুৎ দেই, এণিয়লা চাহ খাওক, আপুনি যে আহিল।”

আলোকৰ উত্তৰলৈ বাট নেচাই জোহৰা ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। বাৰৰ সময়ত নিজকে কোৱাদি ক'লে—“আপুনি যে মোক পাহৰি যোৱা নাই।”

আলোক বহি থাকিল। ইমান দিনৰ যুৰত জোহৰাক দেখি যি আনন্দ পায় বুলি আশা কৰিছিল, সি একেবাৰে ব্যৰ্থ হৈ গৈছে। সেই বাংচালি আজলী জোহৰাজনী এই কেই বছৰৰ ভিতৰতে বীণাই, ডকাই তেনেই অভ এজনী ছোৱালীৰ নিচিনা হৈ পৰিছে। তাইৰ চকুত আগৰ উজ্জলতা নোহোৱা হৈছে, ওঠ কেইটা একেবাৰে শেঁতা বগা হৈ গৈছে। আৰু তাই ইমান নিশকড়িয়া হৈ পৰিছে।

ওঁঠত ইহি নোহোৱা জোহৰা এজনীক কল্পনা কৰিবলৈকো আলোকৰ টান লাগিল। আলোকে ভাবি নেপালে এনে পৰিৱৰ্তন জোহৰাৰ কিয় হ'ল ? কি অৰুটন ঘটিল জোহৰাৰ জীৱনত।

চাহ লৈ জোহ্ৰা আকৌ কোঠালৈ আহিল আৰু লব টিপনখনতে চাহ পিয়ল। আৰু ছদোধৰ মাখন-ননা কটিৰে প্লেটখন ধৈ ক'লে, “চা খাওক।”

আলোকে জোহ্ৰাৰ মুখলৈ চাই ব'ল।

“তোমাৰ কি অহুত হৈছিল জোহ্ৰা? ভূধি খুৰ খীণালা” চাহ এটোক খাই আলোকে ক'লে।

“এনেয়ে খীণাইছো, চাহত মিঠা হৈছেনে।”

তাৰ পিছত যেন প্ৰকৃত হ'বৰ চেষ্টা কৰি জোহ্ৰাই ক'লে, “আপুনি এতিয়াও বিয়া কৰোৱাই নাই নেকি?”

কিন্তু জোহ্ৰাৰ শাস্ত মাতটো বৰ কৰুণ শুনালে। বলিকতা “অহুত কৰাৰ পৰিবৰ্তে আলোকে এটা অকাৰণ বেদনা অহুত কৰিলে।

“মাজে মাজে তোমালোকৰ কথা প্ৰায়ে অন্ত পৰে। চিঠি দিম বুলি ভাবো, পিছে দিয়া নহয়।”

“কবিতা লিখে নহয়, চিঠি লিখিব নো ক'ত লময় পাৰ—” আলোকৰ কৰীৰ মাজতে জোহ্ৰাই ক'লে।

আলোকে জোহ্ৰাৰ মুখলৈ চালে। শেঁতা মুখখনত অকণমান তেজ যেন বিৰিঙি উঠিছে। চকু দুটা যেন অলপ উজ্জল হৈছে।

জোহ্ৰাই ক'লে, “ককাইটিয়ে আলোচনী আনে, আপোনাৰ কবিতা মই পঢ়ো, খুব ভাল লাগে।”

এনেতে জাহিদ আহি ওলালহি। আলোকক দেখি সি আনন্দ পালে। হাতত অনা টোপোলাটো জোহ্ৰালৈ আগবঢ়াই দি জাহিদ বহিল। আৰু ক'লে, “আপুনি ঘৰ বিচাৰি পালে?” জোহ্ৰা মোকো চাহ দিবি। নই ভাবিছিলো আপুনি কিজানি আমাৰ ঘৰ বিচাৰি উলিয়াব নোৱাৰিব। মোৰ আকৌ অকিচৰ পৰা আহোতে সদায় পলম হয়।

জোহ্ৰাই চাহ আনি জাহিদৰ আগত থলে। তাৰ পিছত ক'লে, “চাবে আজি আমাৰ ঘৰত ভাত খাই যাব।

ককাইটিয়ে অলপ বজাৰ কৰি আনিব লাগিব।”

“আজি ভাত নেখাওঁ জোহ্ৰা, অস্ত এদিন ধাম—।”

“তেন্তে আজিনো আহিল কিয়? অস্ত এদিনো আহিব পাৰিলেহেভেন।” কৈ জোহ্ৰা ভিতৰ লোমাই গ'ল। আলোকে অহুত কৰিলে এইজনী সেই অকাৰণ আকাৰ কৰা ওহানিৰ জোহ্ৰাজনী। তাইৰ কথা পেলগি নোৱাৰি।

আলোকে জাহিদৰ লগত অস্ত কথা পতা আঁকত কৰিলে। জোহ্ৰা বান্ধনি

পালিত ব্যস্ত হৈ পৰিল। জাহিদৰ পৰা জোহ্‌ৰা সম্পৰ্কে যি খবৰ আলোকে পালে, সি আলোকক মৰ্মাহত কৰিলে।

আজি দুবছৰৰ আগতে ক'বৰাৰ পৰা এজন মুছলমান আহি ভূমিৰইতৰ ঘৰত আলহী হৈছিলহি। সি কৈছিল যে তাৰ কেও কিছু নাই, তাৰ ঘৰ উজনী অসমত আছিল। কিন্তু এতিয়া ঘৰবাৰীও একো নাই, সি হেনো উত্তৰ ভাৰতৰ বহুত ঠাইত নানা কিছু কৰি ক'তো খিতাপি হ'ব নোৱাৰি অনমলৈ ঘূৰি আহিছিল।

জাহিদহঁতে তাক মৰম কৰি আশ্ৰয় দিছিল। জোহ্‌ৰা তাৰ প্ৰতি আসক্ত হৈছিল। আজি ডেড় বছৰ আগতে।

তাৰ পিছত জোহ্‌ৰাৰ এটা কেচুৰাও হৈছিল। কিন্তু বিয়াৰ হমাছ মানব পিছতে এবাৰ ঘৰৰ পৰা আহেইলৈ বুলি গৈ সি নিৰুদ্দেশ। বহুত খবৰ বাতৰি কৰিও তাৰ কোনো সন্দেশ বিচাৰি উলিয়াব পৰা নাই।

জোহ্‌ৰাৰ কেচুৰাটো ওপজাৰ পিছতে মৰিল। জোহ্‌ৰা বৰ কাতৰ হৈ পৰিছিল। স্বাস্থ্য ভাগি পৰিল। বহুত চিকিৎসাৰ ফলত এতিয়া গা টঙাইছে। তাইৰ কিন্তু দৃঢ় আশা যে ডেকাজন ঘূৰি আহিবই। বোকাৰ পৰা আভিলৈকে সি চিঠি এখনো লিখা নাই। ভাবো বিশেষ ঠিকনা কোনোৱে নাজানে।

আলোকে সকলো কথা নিবৰে শুনি গ'ল। এটা অজ্ঞাত কুলীন মাহুৰৰ ওচৰত জোহ্‌ৰাক এইদৰে সমৰ্পণ কৰি দি ইহঁতে ভুল কৰিলে। কিন্তু মাহুৰটো কোন? ক'ব পৰা আহি সি জোহ্‌ৰাৰ নিচিনা এজনী আজলী হোৱালীক প্ৰবন্ধনা কৰি গ'ল?

জাহিদলৈ মূৰ তুলি চাই আলোকে লাহে লাহে ক'লে, “তুমি কি চাবিছা এতিয়া?”

“একো ঠিক কৰিব পৰা নাই। সি উলটি অহাৰ আশা নাই। জোহ্‌ৰাৰ অৱস্থাৰ কথা সি জানে। ভাল মাহুৰ হোৱা হ'লে সি নাহি নেধাকে।”

হঠাৎ আলোকে হুথিলে, “তাৰ কোনো কটো তোমালোকৰ হাতত নাইনে?”

“আছে! দুই তিনিখন আছে। কিন্তু কটোৰে কি হ'ব?”

আলোকে অলপ চিন্তিত ভাবে ক'লে, “তাৰ কেচটো পুলিচৰ হাতত নিয়াই ঠিক হ'ব! জি. আই. ডি. লাগিলে তাক বিচাৰি উলিয়াবলৈ বেছি দিন নেলাগিব—”

জোহ্ৰা ভিতৰৰ পৰা ওলাই আহিল। তাই হয়তো সকলো কথা ভুলি
আছিল।

তাই তলমূৰ কৰি লক লককৈ ক'লে, "সেইবোৰ একো কবিতা নুবকাৰ
নাই। মোৰ মোৰ গাতহে, ক'ববাক কোনোবা আহি ছদ্ম, থাকিলেই মৰম
কৰিলে, এনেকুৱা হ'বই—"

ভীৰভাৱে আলোকে জোহ্ৰাৰ মুখলৈ চালে।

জাহিদ উঠি গ'ল। আলোকে জোহ্ৰাৰ লগতে পৰামৰ্শ কৰক।

"ময়োতো এদিন তোমালোকৰ দৰত আছিলো, জোহ্ৰা?" আলোকে
ক'লে।

লাহে লাহে জোহ্ৰাই ক'লে, "আপুনি আছিল, কিন্তু আপুনি মোক লৈতো
কবিতা লিখা নাছিল। আপোনাৰ মনটো আছিল আন ক'ববাত। কিন্তু তেওঁ
আহি দেখে মনে মোৰ কাষত আশ্ৰয় লৈছিল। ময়ো মৰম কৰিছিলো। তাৰ
পিছত আপুনি এদিন মোৰ কাষৰপৰা ওচি যোৱাৰ দৰে তেওঁও ওচি গৈছে—"

ক্লম মাতেৰে আলোকে ক'লে, "কিন্তু তোমাৰ মৰমৰ কথাতো মই
কোনেদিন পাহৰি যোৱা নাই।"

"মনত ৰাখিয়েবা আপোনাৰ কি লাভ হৈছে, অ' ৰ'ব, মই ভাত চাই
আহো—"

জোহ্ৰা ৰাঙনি শাললৈ সোমাই গ'ল।

জোহ্ৰা আৰু লক ছোৱালীজনী হৈ থকা নাই। ভীৰনৰ পৰা তাই
বহুত কথা শিকি পেলাইছে ইতিমধ্যে। কিন্তু কাবোৰাক জীৱনে কেৱল দুখৰ
কথাকে শিকায় কিয়? মোকোতো জীৱনে অস্ত একো নিশিকালে।

ভাত খাই উঠি আলোকে ক'লে "মই অকলেই আছো জোহ্ৰা। জাহিদে
মোৰ দৰ চিনি পায়। তুমি ধাৰা। যেতিয়াই পাৰা ধাৰা।"

"আপোনাৰ দৰত থাকিবলৈ ঠাই হ'ব?" জোহ্ৰাই সুধিলে।

হাঁহি আলোকে ক'লে, "নিজে গৈ চাই আহিবা।"

জোহ্ৰাই আলোকক পহুলি মূৰলৈকে আগবঢ়াই দিলে।

আলোকে ক'লে, "তেওঁৰ ফটো এখন মোক দিবা। ধৰা পৰিলেই তেওঁক
কোনেও ধৰি ৰাখি নিকিলায়, কিন্তু তোমাক লৈ কি কৰিব খুজিছে জানি থোৱা
ভাল হ'ব।"

"মোৰ কাৰো ওপৰত কোনো দাবী নাই। কোনোবা ৰখি ওচি যায় মই
ৰাখিবলৈ নিবিচাৰো।"

“কিন্তু বিয়া কৰোঁবা! মাহুহ এজনীক সেইদৰে দুলীয়তে এৰি থাকিলেহেঁতৈ দিব নোৱাৰি।”

“মনৰ বাছোন নেথাকিলে জানো, বিয়াৰ বাছোনে কাৰোবাক ধৰি ৰাখিব পাৰে?”

হঠাৎ জোহুৱাৰ কালে ঘূৰি আলোকে হুথিলে, “তেওঁ এইদৰে তুচি বোৱাৰ কাৰণে তুমি দুখীত হোৱা নাই জোহুৱা?”

জোহুৱাই এটা কৰ্মৰ অৰোধা হাঁহি মাৰিলে। আকাললোকৰ মুখলৈ চহু তুলি চালে। তাই আলোকৰ স্তলণ কাঁৰ চাপি আহিল আৰু লকলৈ ক'লে, “দুখীত নহ'বলৈ আপুনিয়েইতো শিকাইছিল, বাওঁকপৈ মোৰ কথা ভাবিব নেলাগে। কোনোৱেই সলায় নাথাকে—জানিহেঁ—

তলমূৰ কৰি আলোক লাহে লাহে খোজলৈ আঁহাৰ মাজেদিয়ে।

ঘৰটোৰ ভিতৰত অকলশৰে বহি আছিল আলোক। বৰিহি ভেড়িয়া এৰাৰ বাজি গৈছিল। অকলে থাকি থাকি আলোক অভ্যস্ত হৈ পৰিছে। বৰ বেজ নেলাগে। নিজ অহুতুতি, নিজৰ কল্পনাৰ ভাগ আনক নিদিয়াকৈ নিজক লৈ নিজে থকাৰ এটা আশ্বৰ্য্যবাদ আছে, তুষ্টি আছে।

কোনোবাই অপেকা কৰে—কাৰোবাৰ কাৰণে প্ৰতীক্ষা কৰি বৈ থাকে। কোনো এক অভাৱনীয় সন্তানৰ আশাত অহু ভবিষ্যতৰ বুকলৈ গছক চাবনিৰে চাই মূল্যবান মুহূৰ্ত্তবোৰ এটা এটাকৈ কটাই দিয়ে। বাট চাই বৈ থকাতেই আনন্দ।

কোনোবা নবয়। কাৰো কাৰণে বাট চাই নেথাকে। কালৈকো, ঘূৰি নেচায়! বোৱাৰ আনন্দতে উদ্যম পতিৰে গৈ থাকে। বোৱাৰ, প্ৰতীক্ষা কৰাৰ কোনো প্ৰয়োজন অহুতৰ নকৰে।

কোন সত্য? কোনে পালে? কোনে হেৰালে?

এনেয়ে কথাবোৰ ভাবি গৈছিল আলোকে।

দুহুতাৰ কণ কণ টুকুৰাবোৰ গৈ য়ৈ জানো জীৱনৰ বহু বিচাৰি পায়? হয়তো জীৱনৰ মূল্যবান মণি টুকুৰাবোৰৰ অপূৰণীয় অগাৰ কৰিছে। কিন্তু এই অপচৰ্ম্মে তো মোৰ লকলৈ স্তম্ভিত তেতিয়া কৰিছে!

জোহুৱাৰ জীৱনটো হয়তো ব্যৰ্থ হৈ গৈছে। সন্ধ্যা তাই তাপি পৰা নাই। এজনী লক হোৱাৰ এটা লক জীৱন—বহুত অপৰিহিত্য নাই দিব নকৰা আশা

দুঃখ পৰ্বতৰ সৌন্দৰ্য্যৰ দৰে দূৰতে মাৰ গ'ল। কিন্তু জোহ'বাই তাৰ বাবে
সমগ্ৰ পৃথিৱীক পৰম কমাৰে উদাৰভাৱে আঘাত কৰিবলৈ প্ৰস্তুত। এজনী
লক ছোৱালীয়ে ক'ত পালে ইমান মনোবল ?

আলোকে নিজকে ক'লে, মইন্তো সকলো কৰি গৈছো। দৈনন্দিন কৰ্তব্যৰ
একোকে অৱহেলা কৰা নাই, জীৱনৰ প্ৰয়োজনত জীৱিকা আৰ্জন কৰিছো,
বীক্ষিত বিলাকৰ দাবী প্ৰতিস্থাৰ কাৰণে হুঁজ কৰিছো, ট্ৰেড ইউনিয়ন কৰিছো,
জনতাক নতুন দিনৰ স্বপ্ন দিবৰ প্ৰয়াস কৰিছো, নতুন প্ৰাণৰ সন্ধান দিয়াৰ সাধনা
কৰিছো। চেতনা বিচাৰি পোৱা কৃষক-মজুদুৰৰ শক্তিশালী মিছিলত বিচাৰি
পাইছো—অসীম উদ্দীপনা, দুৰ্জয় প্ৰতিজ্ঞা। কবিতা সৃষ্টি কৰিছো, মাহুৰৰ
প্ৰাণত জীৱনৰ অঙ্গুৰ সৃষ্টি কৰিছো, ভুলতো কৰা নাই। মই সামান্য, মই
দুৰ্ভ—ইয়াতোকৈ বেছি আৰু কি কৰিব পাৰো ?

নীৰায়ো জানো তাকে ক'ৰা নাই ? নিজৰ জীৱনক অস্বীকাৰ কৰি নীৰাই
আনৰ, কয়জনৰ জীৱনৰ কাৰণে সকলো চেপ্টা, সকলো জন্ম প্ৰয়োগ কৰিছে।
এজন বৌদ্ধিক স্তম্ভ কৰি তোলাতে তাইৰ আনন্দ। নীৰাই নীড় বিচাৰিবলৈ
পাহৰি গৈছে, পাহৰি গৈছে জানো ? হয়তো নাই পাহৰা। কিন্তু নিজলৈ
ঘূৰি চাবলৈ অৱলম্ব নাই নীৰাৰ। নীৰা আনৰ বেমাৰ লৈয়ে ব্যস্ত। নিজৰ
বেমাৰটোলৈ মন দিবৰ আজৰি নাই। সামান্য হৈয়ো নীৰা অসামান্য। জীৱনত
সকলক ভুল কোনে নকৰে ? কিন্তু ভুলবোৰে নীৰাক জীৱনৰ পথৰ পৰা
আঁতৰাই নিয়া নাই। হয়তো নীৰা স্তম্ভীও। Much shall be forgiven
thee, for thou hast loved much—বীতৰে মেগ্‌দেলেনক কৈছিল।
নীৰাৰ নিশ্বাসত জানো মেগ্‌দেলেনৰ বেদনা নাই ? কিন্তু নীৰায়ো কমাৰ
কাৰণে প্ৰতীক্ষা নকৰে। তাই সকলোকে কমা কৰি দিছে।

কিন্তু মই ইমান সন্নিবিষ্ট কিয় ? ইমান স্বাৰ্থপৰ কিয় ? নিশাৰ পৰা সকলো
পায়ো, আজি নিশাৰ মোৰ প্ৰতি উদাসীনতাক কমা কৰিব পৰা নাই কিয় ?
জীৱনত কত কথা পাহৰি গৈছো। নিজৰ দাৰিদ্ৰ্যৰ কথা, দুৰৱস্থাৰ কথা, দুৰ্বোগ,
দুৰ্ভিক্ষৰ কথাও পাহৰি গৈছো। কিন্তু পাহৰিব পৰা নাই নিশাক। নিশাৰ এই
ব্যাক্যাহীন নিবৰতাক মই অস্ত বহুতৰ বহুত কথা পাহৰি যোৱাৰ দৰে, নিশাৰ
জানো মোৰ-জাল পোৱাক পাহৰি যোৱাৰ অধিকাৰ নাই ?

কিন্তু কোনোবাই কাৰোবাক জানো কিবা অধিকাৰৰ ভিত্তিত ভাল পায় ?
কিবা অধিকাৰৰ কথাত পাহৰি যায় ? নৈয়ে লাগবক বিচাৰি যাত্ৰতে জানো
অধিকাৰৰ বিবেচনাৰে নিজৰ প্ৰতিপক্ষ ঘূৰ্ণা কৰে ?

আলোক বহাৰ পৰা উঠিল। ভালেমান দিন নোখোলাকৈ থকা বাকচ এটা খুলিলে আৰু এটা নক খুৱীয়া বেগ উলিয়ালে।

এইবোৰ নিশাৰ চিঠি, প্ৰাণ উজাৰি লিখা কথাৰ মধু-সকয়। মিছা কথা কৈছিল জানো নিশাই? মিছা কথা লিখিছিল জানো নিশাৰ দৰে এজনী ছোৱালীয়ে?

কিন্তু অথগু জীৱন এটাক ছোৱালীবোৰে এনেদৰে খণ্ডিত কৰি লব পাৰে কেনেকৈ? ছোৱালীবোৰৰ কাষেৰে বৰ্তমানটোৱেই কেৱল লভ্য নেকি? অতীতৰ কি কোনো দাম নাই? কোনো সাৰ্থকতা নাই? অতীতক নিচ্ছিহ কৰি দি, নতুনক সমগ্ৰ সজাদি গ্ৰহণ কৰি লব পৰা টোৱেই ছোৱালীবোৰৰ প্ৰযুক্তি নেকি? সিহঁতৰ জীৱনৰ জানো কোনো দায়ী অহুত্ব, কোনো অথগুতা নাই? সিহঁত জানো পানী—সকলো পাত্ৰতে আৰ্জয় লৈ সহজে ভুগু হ'ব পাৰে?

আলোকে নিশাৰ চিঠিবোৰ পঢ়িবলৈ মনত শক্তি বিচাৰি নেপালে। চিঠিবোৰ পঢ়িলে কিজানি নিশাৰ ওপৰত ধাৰণা আৰু বেয়া হৈ দায়?

নহয়, নহয়! নিশা যোৰ নহ'ব পাৰে, নিশাৰ প্ৰাণৰ কাষত যোৰ অস্তিত্ব আৰ্জয় নেথাকিব পাৰে, কিন্তু মোৰ নিশা, একেজনী নিশা যোৰ জীৱনৰ এটা আনৰ চকুত নপৰা উজল তৰা—সেই তৰাৰ পোহৰত মোৰ জীৱনৰ পথ বচনা হৈছে। তাৰ পোহৰতে শেষ পৰ্যন্ত দাব লাগিব। সেই তৰা হয়তো কেতিয়াবা কোনো ডাৱৰৰ আঁৰত মোৰ চকুৰ পৰা আঁতৰি পৰিব কিন্তু মোৰ চকুৰে সমগ্ৰ আকাশত তাৰেই পোহৰৰ অনন্ত সন্ধান কৰি দাব। মোৰ আকাশত অন্ত তৰাৰ পোহৰৰ ঠাই নাই। মোৰ নিশা মোৰ কাষেৰে অচকল, অনন্ত।

চিঠিবোৰ আলোকে আকৌ বাকচৰ ভিতৰত ভৰাই থৈ দিলে।

আলোকে চকী খনতে বহিব খুজিছিল। হঠাৎ ছুৱাবত শুনিছে কাৰোবাৰ মূহু টোকৰ। অস্বাভাৱিক বেন লাগিল অলপ। আলোকে গৈ ছুৱাবখন মেচি দিলে। ছুৱাৰ মুখত দেখিলে নীৰা—

শাস্তভাৱে আলোকে ক'লে “নীৰা আহা—”

টেক্সীখনৰ পৰা ট্ৰাইডাকটোৱে মাল বস্ত্ৰবোৰ আনি ভিতৰত ৰাখিলে আৰু টকা লৈ ওচি গ'ল।

“আপুনি জলে বুলি ভাবিছিলো”, নীৰাই ক'লে।

“ই অলপ বেৰিকৈ শোওঁ। তুমি যেনে পৰা আহিলা?”

“ও, ভাতপানী সকলো খাই আহিছো, কেবল ভুমেহে। মোৰ চিঠি পোৱা নাই? শেষৰ চিঠিখন?”

“ক’তা নাই পোৱা দেখোন, পোৱা হ’লে মই আগবাঢ়ি গ’লোহেঁতেন।”

“এৰা, কেতিয়াবা চিঠিবোৰ ক’ৰবাত দেৱী হৈ যায়। আপোনাক ঘৰতে নোপোৱাহি হ’লেহে অস্থবিধা হ’লহেঁতেন।”

“তুমি একো নেখাবা জানো?”

“একো নাখাও—মাত্ৰ বিচনা কৰিম, আৰু শুম। আপোনাক অকণমান আমনি কৰিলো আৰু—” কৈ নীৰাই আলোকৰ মুখলৈ মৰম লগাকৈ চাই হাঁহিলে।

বাথৰুমৰ পৰা অহাৰ পিছত নীৰাই ক’লে, “অলপ পিন্ধাহ লাগিছে, বাক খাওক দিয়ক, ময়ে লৈ খাম।”

আলোকে এগিলাচ অভালটিন কৰি দিলে নীৰাক।

চকীখনত বহি অভালটিন গিলাচত শোহামাৰি নীৰাই ক’লে, “কলিকতালৈ যাবলৈ আহিলো, আপুনিতো যাব নোৱাৰিব?”

“এই সময়ত নোৱাৰিম নীৰা। মই নগলে তোমাৰ অস্থবিধা হ’ব নেকি? একেবাবে এবাৰ নোৱাৰা অৱস্থা।”

“মোৰ অস্থবিধা নহয়, আগে কেইবা বাৰো ঘোৱা ঠাই, অৱশ্যে লগত আপুনি ঘোৱা হ’লে ভাল লাগিলহেঁতেন।”

ছল্লো অলপ পৰ মনে মনে থাকিল। নাৰ্চ কাৰণেই জানো নীৰা আলোকৰ কাষত ইমান নিৰ্ভয়, নিঃসঙ্কোচ। অৱশ্যে আজিৰ এইটো মুহূৰ্তত আলোকৰ নীৰাক এজনী দূৰণীয়া সামান্য চিনাকি ছোৱালী যেন লাগিছিল। কোনো অতীতে এই সময়ত আলোকৰ মনত কুমুৰু মৰাহি নাছিল।

“নিশা বাইদেউৰ চিঠি পাইছে?” নীৰাৰ প্ৰশ্নত আলোক অলপ উচণ খাই উঠিল। প্ৰশ্নটোৰ আঘাত অতিক্ৰম কৰিবৰ মনেবেই পাতলীয়াভাৱে আলোকে ক’লে, “অলপ দিন নাই পোৱা দেখোন।”

“ভেঙলোক এই সপ্তাহতে আহি পোৱাৰ কথা। হয়তো কালি পৰহিতে পাবহি—”

বৰ বেছি উৎকৰ্ষা প্ৰকাশ নকৰি আলোকে মাথোন ক’লে, “কালি পৰহিতে পাবহি নেকি?”

আলোকৰ মাতত প্ৰকাশ পোৱা উদাৰীন নিকষেপখিনি নীৰাই কেনে গ’ৰ খৰিব পাবিলে। নীৰাই ক’লে, “ভৱিছো ভাতৰক ওৰাছাটোতে পৰি কৰিব।

ভেঙে আহি আৰু ভিত্তিগড়লৈ নেৰাব কিজানি। এইবাৰ কিন্তু কাইকেই আপোনাক নেৰিছে। আপোনাৰ বিয়া পাতিছে এতিয়। কাইকেইওৰে আপোনালৈ ইমান মৰম—নহয় ?”

আলোকে হাঁহিবৰ চেষ্টা কৰিলে। “বাক হ’ব দিয়া। নিশাইভেঁটি অহি পাওক, তুমিও কলিকতাৰ পৰা ঘূৰি আহাটৈ। তাৰ পিছতে যোৰ বিয়াখন পাতি পেলায়। পিছে এতিয়া বাতি বহুত হ’ল নীৰা, ভোমাৰ জানো টোপনি অহা নাই ?”

“টোপনিনো ক’লৈ যাব ? তালেমান দিনৰ মূৰত আপোনাক অকণমান আমনি কৰিছো। বেয়া পাইছে নেকি ?”

“ভোমাৰ ভাগৰ লগা নাই জানো ?”

“নাচিৰ টোপনিও নাহে, ভাগৰো নেলাগে। আপোনাৰ টোপনি আহিছে নহয় জানো ?” কৈ নীৰা বহাৰ পৰা উঠিল।

“মই বিচনা ক’ত কৰিম ?” নীৰাই স্তম্ভিলে, আলোকে নীৰাৰ বিচনা-পাতি ঠিক কৰি দিলে। বিচনাৰ ওপৰত তৰি তুলি বহি নীৰাই আলোকৰ মুখলৈ চাই ক’লে, “আপুনি কি চিন্তা কৰি আছে ? মোলৈ ভয় কৰিছে নেকি ? আপুনিও শোৱকটৈ য়াওক, মই আপোনাক অকণো আমনি নকৰো।”

“কালিলৈকে তুমি ধাৰাটৈ নেকি ?”

“ও, থাকিবলৈ ক’ব খুজিছে নেকি ? কলেও মই এতিয়া থাকিব নোৱাৰিম। এতিয়াই আপুনি যিমান ভয় খাইছে, দুদিনমান থাকো বুলিলে আপুনি লাগিলে ঘৰকে এৰি যাব।” কৈ নীৰাই হাঁহিলে।

অনাস্থীৰ এই ছোৱালীজনীৰ লহজ মৰমখিনি আলোকৰ ভাল লাগিল। কিন্তু আলোকে অস্থিৰ কৰিলে যেন নিশ্চাৰ্হতাৰে নীৰাক মৰম কৰিবৰ কাৰণে মনৰ মাজত অকণো আগ্ৰহ কিবা কাৰণত নোহোৱা হৈ গৈছে। আজি যেন আলোকে নীৰাক বুকুত স্তমাই ললেও মৰম কৰিব নোৱাৰে।

আলোকে ক’লে, “তুমি শোৱা দেই নীৰা। বেয়া নেপাৰা। কালিলৈ আমি বহুত কথা পাতিম বাক।”

ওলালভাৰিৰ ফালে জনজাতীয় কৃষক সকলৰ এখন সভাত বৌদ্ধান কৰি চাৰিদিনৰ মূৰত আলোক আহি শুৱাহাটী পালেহি। আলোকৰ মন গ্ৰহণ। দক্ষিণ কৃষক জৈষ্ঠ্যও লাভ পাইছে। নিজৰ আৰু দেশৰ ভাষা পঢ়িবৰ্জনৰ লক্ষ্য লৈছে। ভেঙলোকে বহুদিনৰ কষ্ট অভিযোগৰ কাৰণ দিওঁল বিচাৰিছে,

বাদীকতাৰ আবাদ তেওঁলোকেও পাবলৈ হাবিয়াস কৰিছে। তেওঁলোকে জীয়াই থকাৰ নতুন স্বপ্ন দেখিছে।

জন জীৱনৰ এই প্ৰাণ স্পন্দন আলোকৰ ভাল লাগিল। নিজৰ ভিতৰতো আলোকে এটা সবল উন্মেষণা উপলব্ধি কৰিলে। সৰ্বজনৰ লগত নিৰ্বিশেষ হৈ যিদি পৰা, সৰ্বজনৰ স্বাৰ্থৰ লগত নিজৰ স্বাৰ্থ এক কৰি, সৰ্বজনৰ জীৱন সংগ্ৰামক নিজৰ সংগ্ৰাম কৰি লোৱা, মাছুহৰ অকুণ্ঠ আস্থা আৰু বিশ্বাসৰ যোগেদি নিজৰ পৰিচয় বিচাৰি পোৱা—এই অভিজ্ঞতাৰ আনন্দই আলোকক প্ৰচুব অহুপ্ৰেৰণা দিলে।

ঘৰ পাঠ্যত আলোকৰ যথেষ্ট বাতি হৈছিল। খোৱা শোৱা অনিয়মীয়া টে আলোক কিছু ক্লান্ত হৈ পৰিছিল। এয়ুটি খাই শোৱাৰ কথা চিন্তা কৰিছিল সি। হঠাৎ আলোকৰ বুকুৰ ভিতৰ খন ঢুকঢুক কৰি কঁপি উঠিল—বাদনি ল'বাটোৱে ক'লে, “আজি হুপৰীয়া—ডাক্তৰনী বাইদেউইত আহি পালেহি। ইয়াতে থাকিব হেনো।”

প্ৰথমতে আলোকে একো বুজিব নোৱাৰিলে, একো স্থিৰ নোৱাৰিলে, একো কবও নোৱাৰিলে। কিছুপৰৰ মূৰত স্থিতি “কি হ'ল?”

বাদনিটোৱে ক'লে, “ডিক্ৰগড়ৰ ডাক্তৰনী বাইদেউইত যে, আজি আহিল। কাম হেনো গুৱাহাটীতে হ'ব।”

“কেতিয়া আহিল?”

“হুপৰীয়া পালেহি এৰ'প্ৰেনেৰে।”

“তোক কোনে ক'লে?”

“জন্মৰ ঘৰৰ ল'ৰা এটাই আপোনাক বিচাৰি আহিছিল—”

আলোকে আৰু একো জ্ঞস্থিতি নোহ'ল। নিশা স্থিৰ আছিল। জীৱনৰ এটা অধ্যায়ৰ লামৰণি পৰিল। আলোকৰ লক শুকান জীৱনলৈ পুনৰ জীৱনৰ বসৰ নিৰুবা বাগৰি আহিছে।

নিশা ভূমি আহিলা?

নিজে নিজেই আলোকে ক'লে। বহুত নাম দিব নোৱাৰা ভূপ্তিৰে আলোকৰ মন প্ৰাণ পূৰ্ণ হৈ উঠিল। কালিখন নিশা ক'ববালৈ গৈছিল, আৰু আজি শুচি আহিছে। নিশা, সেই নিশা, যোৰ নিশা, মোৰ স্বপ্ন, মোৰ লাধনা, মোৰ আৰাধ্য নিশা, মোৰ কবিতা, মোৰ প্ৰেৰণা নিশা।

মোৰ নিশা—

মোৰ নিশা।

আলোক অলপ চকল হৈ উঠিল। এতিয়াই গৈ যেন নিশাক এবাৰ চাই আহিব, নিশাব লগত এবাৰ কথা পাতি আহিব। যেন নিশাব মুখলৈ চাই সকলো কথা পাহৰি যাব। পাহৰি যাব চাৰিটা বছৰৰ ব্যৱধান, প্ৰাৰ্থিৰি যাব নিশাব অমার্জনীয় নিবৰ্ত্তাৰ বেদনা। নিশাব পৰা আলোকে কোনো কৈকিঃ নিবিচাবে, কোনো কথা জানিবলৈ নিবিচাবে, নিশা ঘূৰি আহিছে সেয়ে আটাইতকৈ ডাঙৰ কথা।

কিছুপৰ আলোক বাৰান্ধাতে ৰহি থাকিল। কিছুমান ভটিল, মহত চিন্তাই তাক অলপ বিব্ৰত কৰি তুলিলে। বহুত বুজিব নোৱাৰা কথা বুজা যেন লাগি গ'ল আলোকৰ। নিশা যেন কলৈকো কোৱা নাছিল, যোৱা চাৰিটা বছৰ কিয় পোটেই জীৱন যেন নিশা আলোকৰ বুৰুৰ কাষতে আছিল, কাষতে আছে। আলোকে অহুস্তৰ কৰিলে যেন হঠাৎ চাৰিটা গধুৰ বছৰ তাৰ জীৱনৰ মাজৰ পৰা নোহোৱা হৈ গ'ল। কালি নিশা কেনিবা গৈছিল, আজি ঘূৰি আহিছে আৰু আহিছে তাৰ বঁৰলৈকে, তাৰ কাষলৈকে।

ঐশ্বৰ্য্য ডাক্তৰৰ কাম গুৱাহাটীতে হ'ব। এইবাৰ নিশাব লগতে থাকিব ডাক্তৰ! থাকক, ডাক্তৰক সদায় নিশাই আঁতৰাই ৰাখিব নোৱাৰে। শাক্তনা এয়ে যে মাকে মাকে, হয়তো সদায়েই আলোকে নিশাক দেখা পাব। আৰু লাগে কিমান? প্ৰাণৰ কাষত প্ৰাণ ৰাখি আলোকে নিশাকে বহুত দিনৰ আশাৰ কথা বহুত দিনৰ অভিযোগৰ কথা ক'ব—অব্যক্ত ভাৱাবে। তাৰ প্ৰতীক্ষাই মাৰ্ঘকতা লাভ কৰিব।

আলোক ভিতৰলৈ সোমাই আহিল। বিচিন্ত পৰি আলোকে ভাবিলে। কিন্তু নিশা কিজানি সলনি হৈ গৈছে। যোৱাৰ পিচৰ পৰা বিজনী নিশাই এখন চিঠিও তালৈ নিলিখিলে, সেই নিশা জানো আগৰ নিশাই হৈ আছে? হয়তো নিশা একেবাৰে সলনি হৈ গৈছে।

আলোকে চৌপনি ৰাবৰ চেষ্টা কৰিলে। মোৰ নিশা চিৰজনী, মোৰ নিশাৰ কাইনিও পৰিবৰ্ত্তন হ'ব নোৱাৰে। অতি আৰ্পণ নহ'লে নিশাৰ বিষয়ে কোনোৱে অশ্রু ধাৰণা কৰিব নোৱাৰে। মই বৰ লক্ষ্য হৈ গৈছো।

আলোকৰ চকুৰ আগত ভাহি উঠিল হাতাৰ মধুৰ ৰাতিৰ জীৱন্ত স্বপ্নবোৰ। নিশাৰ হাঁহি কান্ধোন, মান অতিমান স্নেহ আলোকৰ মনত জীৱন্ত হৈ আছে, প্ৰাণময় হৈ আছে। নিশা তাৰ প্ৰতিটো কৰ্মৰ, প্ৰতিটো চিন্তাৰ প্ৰেৰণাৰ থলি।

নিশা ঘূৰি আহিল—এয়ে সৰ্বশেষ কথা। নিশা থাকিব নিজৰ অন্তত, নিজৰ সংগাতলৈ। মই আঁতৰি থাকিম। কিন্তু—ক্লান্তি কাষতে থাকিম।

। একচল্লিশ ।

ৰাতি পুৱা সোনকালেই তই উঠিল আলোকে। কিন্তু তই উঠি আলোকে বৰ হতাশ ভাবে অহুভৱ কৰিলে যেন যোৱা ৰাতিৰ মনৰ মাজৰ উচ্ছাল উদ্দীপনা খিনি হঠাৎ নোহোৱা হৈ গৈছে। ৰাতিৰ বুকুৰ স্বপ্ন দিনৰ পোহৰৰ মাজত নোহোৱা হৈ গৈছে। মনটোৰ মাজলৈ এটা উবেগহীন অলসতা আহি পৰিছে। নিশা যেন আকোঁ বহুত দূৰলৈ আতৰি গৈছে।

ক'ট আছে, যাব লাগিব। আজি আক আগবেলা নিশাক দেখা কৰিবলৈ যোৱাটো সম্ভৱপৰ নহ'ব। কোনো কাৰণ নেথাকিলেও আলোকে নিজক সংযত কৰিবৰ চেষ্টা কৰিলে। নিশা আহি পাইছে। নিশ্চয় নিশা বাস্তৱ আছে অন্ধ আলহী অতিথিৰ সোধেপাছ কৰাত। এই সময়ত গ'লে হয়তো নিশাই দেখা হৈ দিব পাৰিব। মনটোক নানা ভাবে আশ্বস্ত কৰি আলোকে অলপ সোনকালেই ক'টলৈ ওলাই গ'ল। মই যাম কিন্তু লাহে ধীৰে। নিশাই নিশ্চয় মোক ভুল হবুজ্জৈ।

কিন্তু দুই বছৰ পিছত আলোকে মনটোক কোনো মতেই ৰাতি ৰাতিৰ নোৱাৰিলে। তাৰ বৰ অৰ্ধেক লাগিল। বহুত পলম হৈ গৈছে। নিশাই নিশ্চয় অভিমান কৰিব। আক পলম কৰাৰ কোনো কাৰণ নাই।

বিন্ধা এখন লৈ আলোকে জৰুৰি ঘৰলৈ পোনাই দিলে। আলোকে সাৱধান হ'বলৈ চেষ্টা কৰিলে, সহজ হ'বলৈ চেষ্টা কৰিলে। ডালেমান দিনৰ মূৰত এজনী চিনাকি ছোৱালী ঘৰলৈ ঘূৰি আহিছে, দেখা কৰাটো উদ্ভৱতা।

প্ৰথমে অভ্যৰ্থনা জনালে বন্দনাই। বন্দনা আহি ঘৰতে আছে হি। সহজ হ'বলৈ চেষ্টা কৰি আলোকে সুধিলে, “নিশাইত কালি পালেহি বোলে?”

“কালি পালেহি। আপোনালৈ কালিয়ে খবৰ পঠিয়াইছিলো নহয়।”
“খবৰটো অৱশ্যে কালিয়ে পালে। তুমি কেনে আছা বন্দনা?”

পাতলকৈ হাঁহি বন্দনাই ক'লে, “জুলেই আছো, আপুনিতো ইয়াতে থাকে নহয় জানো?”

আলোকে ক'িয়া এটা ক'ব খুজিছিল। বন্দনাই কৈ উঠিল, “অ' অকণমান বহুত, মই নিশা বাইনেটক ধৰিব দিওঁ।” কৈ বন্দনা ভিতৰ যোৱাই গ'ল।

আলোকে ভিত্তিটো তক্কাই যোৱা যেন পালে। যই বৰ অৰ্ধৰা এই পৰিছো নেকি ? সি অলপ অগ্ৰসৃত্ত অকৃত্ত কৰিলে। বুকৰ মাজত উশাহ-নিশাহৰ মুহু স্পন্দন উনিবলৈ পালে। যেন জীৱনত কোনো স্নি দেখা নোহোৱা। এজনী বিশেষ ছোৱালীক দেখা কৰিবৰ বাবে বৈ আছে আলোক। চোটা অৰি আত্মবিক আৰু মহত হৈ থাকিবৰ যত্ন কৰিলে আলোকে।

ভিতৰৰ কালৰ পৰ্দা খন দাং ৰালে ! আলোকে মূৰ তুলি চালে। নিশা নহয়, বন্দনা।

“আপুনি ভিতৰলৈকে আহক।” বন্দনাই ক’লে।

“ভিতৰলৈ—অ’—” আলোক বহাৰ পৰা উঠিল। আৰু বন্দনাৰ পিছে পিছে ভিতৰৰ কোঠাটোলৈ লোমাই গ’ল। কোঠাটোত কোনো নাই।

“অকণমান বহক বাইনেউ আহিব।” একেবাৰে আচহুৱা আলহীৰ দৰে আলোক বন্দনাৰ কথা মতে নিৰুৱে চকীখনতে বহিল। এই মুহূৰ্ত্তত যেন আলোকে নিজৰ চিন্তাশক্তি সকলো হেৰুৱাই পেলাইছে।

বন্দনা যোৱাৰ কেই মিনিট মানৰ পিছত পৰ্দাখন ঠেলি ভিতৰৰ পৰা ওলাই আহিল নিশা।

আলোকে মূৰ তুলি চালে। এজনী ধীণ, শেঁতাপৰা বিবৰ্ণ ছোৱালী, কক্ষ চুলি, নিশ্চেষ্ট চকুমূখ, আঁহু কান্ধ চাবনি।

কেইটামান মুহূৰ্ত্ত এক অসহ নিবৰতাৰ মাজেদি পাৰ হৈ গ’ল, আলোকে চিনি নোপোৱাৰ দৰে নিশাৰ মুখলৈ চাই ব’ল। নিশাই অকণমান পৰ চান্বে ভলম্ব কৰিলে।

তাৰ পিছত যেন দূয়ো সজাগ হৈ উঠিল।

অস্পষ্ট ধীণ মাজেৰে নীশাই ক’লে, “মামা—”

নিশাৰ মাতটো বৰ কৰুণ হৈ ওলাই আহিছিল। মাতটোৱে যেন আলোকক এটা আঘাত কৰি গ’ল।

নিজৰ পাৰ্ধ্যমানে সংবৃত্ত কৰি আলোকে ক’লে, “কালি পালাহি নিশা—?”

নিশাই ক’লে, “বহক অকণমান, যই আহিছো।”

নিশা ভিতৰ লোমাই গ’ল।

আলোকৰ মনটো দমি গ’ল।

মুহূৰ্ত্ততে তাৰ প্ৰাণৰ সকলো উজ্জ্বল নোহোৱা হৈ গ’ল। নিশা যেন আশাতীত ভাবে সলনি হৈ গৈছে। আৰু ইযান ধীৰাইছে নিশা। কিবা কষ্টন অহু হৈছিল নেকি ? কিবা অহু এতিয়াও আছে নেকি ? নিশাক

দেখি, নিশাৰ ব্যৱহাৰ পাই আলোকৰ যেন ঘোঁৰা চাৰিবহুবৰ প্ৰতীকা ব্যৰ্থ হৈ
ঘোঁৰা যেন অস্থুভৱ হ'ল।

অলপ পৰৰ পিছত ট্ৰে এখনত চাহ আৰু বিস্কুট লৈ পুনৰ নিশা সোমাই
আছিল। হাততে বটাতো লৈ বন্দনাও আছিল।

এইবাৰ নিশা আলোকৰ সন্মুখৰ চকী খনতে বহিল আৰু আলোকলৈ চাহ
আগবঢ়াই দিলে।

আলোকে নিশাৰ মুখলৈ এবাৰ চালে। তাৰ পিছত অস্থুভৱ কৰিলে যে
এনেকৈ কথা বতৰা নপতাকৈ বহি থাকিলে বন্দনাৰ ধাৰণা অলপ ৰকম হৈ যাব
পাৰে।

আলোকেই হুথিলে, “ডাক্তৰ নাই নেকি ঘৰত?”

“কেনিবা ওলাই গৈছে।” সংক্ষেপে নিশাই ক'লে।

আলোকে দেখিলে এটা সৰু আঙঠিৰ বাহিৰে নিশাৰ গোটেই মামুহ জনীৰ
গাত ক'তো কোনো অলকাৰ পাতি নাই। আৰু নিশাই পিন্ধি আছে এখন
স্ফটিক বগা শাৰী নিশা একেবাৰে নিৰাডম্বৰ।

আলোক অলপ বিস্মিত হ'ল। কিন্তু সেই প্ৰসঙ্গ জুলিয়াই আলোকে ক'লে,
“ভোমালোকৰ গুৱাহাটীতে থকাৰ ব্যৱস্থা হৈছে বোলে নিশা?”

শাস্তভাবে নিশাই ক'লে, “মই ভালকৈ নেযানো, কৈছে তেনেকৈয়ে।”

বন্দনাই ক'লে, “আহি পোৱাৰ আগতে অৰ্ডাৰটো হৈ আছে। বাইনেউইত
ইয়াতে থাকিব। ভালৈ হ'ব নহয়?”

কোনো মন্তব্য নকৰি নিশাই পিৰিচ পিয়লা কেটা ট্ৰে খনত তুলি লৈ
ভিতৰলৈ গুছি গ'ল।

আলোকে বন্দনাক কিবা হুথিৰ খুজিছিল কিন্তু তাৰ আগতে বন্দনাই ক'লে,
“নিশা বাইনেউ জনী বৰ খীণাল, নহয়নে?”

সাধাৰণ ভাবে আলোকে ক'লে, “দীঘলীয়া জানিত কিছু কষ্ট হ'ব পায়।”

নিশা আকৌ আহি বহিলহি। কাৰো যেন কোনো কথা ক'বলগীয়া নাই।
হুথিৰ লগীয়া নাই। তিনিও নিবৰ।

এই অৱস্থিকৰ নিবৰতা ভৰু কৰি নিশাই ক'লে, “আপুনিও আভিকালি
ইয়াতে থাকে?”

“আছো কিছুদিনৰ পৰা।”

“হাইকৰ্টত প্ৰেক্টিছ কৰিছে?”

আলোকে হুব হুপিয়ালে।

আকৌ কিছু সময় অৰ্ধহীন নিবহতাৰে যাতেদি কাটি গ'ল। আলোক আৰু নিশা দুয়োৰে যেন কব লগা সকলো কথা শেষ হৈ গৈছে।

“তোমাৰ ল'ৰা-ছোৱালী কেইটি ভালে আছে নিশা?”

“নিহিত ভালেই আছে।”

“ভেজপুৰৰ কালে নেৰাবা জানো?” “যাম বুলি ভাবিছো, মোৰ গা বৰ ভাল নহয়। অলপ ঘৰতে জিৰণি লওঁগৈ বুলি ভাবিছো।”

“কি অস্থখনো হৈছে?” আলোকে যেন কথা পাতিবলৈ এটা বিষয় বস্তু বিচাৰি পাই অলপ স্বস্তি অস্থভৱ কৰিলে।

“আগৰ হাৰ্টৰ অস্থখটোৱেই।” তাৰ পিছত কৰণ ভাবে ইহি নিশাই ক'লে, “আপোনালোকক আকৌ দেখা নেপাম বুলিহে ভাবিছিলো। মই যে কেনেকৈ জীয়াই জীয়াই ঘূৰি আহিলো মই নিজেই বুজিব পৰা নাই।”

বন্দনা আৰু আলোক দুয়ো নিশাৰ মুখলৈ চালে। সঁচাকৈয়ে নিশাজনী, নিস্তেজ, শীৰ্ষ হৈ গৈছে। তাই বৰ দুৰ্বল।

“তাৰ ক্লাইমেটে তোমাক দুস্তজিলে।” আলোকৰ কথাৰাৰ শুনি নিশাই চকু ছুঁতা তুলি আলোকৰ মুখলৈ চালে। তাইৰ চাবনিত অকথা গভীৰ বেদনাৰ কৰুণতা। আলোকে ভলম্ব কৰিলে। সি যেন নিশাৰ চাবনিত ব্যক্ত হোৱা অভিব্যক্তি আৰু বিজ্ঞপ্তিখিনি বুজিব পাৰিলে।

বন্দনা থকা কাৰণে আলোকে নিশাক চিঠিপত্ৰ কিয় দিয়া নাছিল হৃদিৰ মন হোৱা স্বৰ্গেও হৃদিৰ নোৱাৰিলে। নিশা যেতিয়া ঘূৰি আহিল, এতিয়া সকলো কথাই লাহে লাহে জানিব পৰা যাব। ধৰণেমা কৰাৰ দৰকাৰ নাই।

নিশাই অলপ পৰৰ যুৱত ক'লে, “ঘৰবাৰীবোৰ চাই আহিবৰ কাৰণে ডাক্তৰে ইয়াত জইন কৰাৰ আগতে ডিক্ৰিগডলৈ যাব কিতানি।”

এই কথাৰাৰ তাত্পৰ্য্যটো আলোকে বুজি পালে। ক'ব লগা কথাবোৰ এনেকৈ কোৱা নেযায়। তাৰ কাৰণে স্বযোগৰ দৰকাৰ। তাৰ কাৰণে দুদিনমান বাট চাব লাগিব।

আলোকে নিশাৰ চকুলৈ চালে। দেখিলে নিশাৰ চকুত হেজাৰ নোকোৱা কথাৰ অৱ্যক্ত প্ৰাৰ্থনা। ইমান দিনৰ কথা জানো এনেকৈয়ে কোৱা যায়!

হাতৰ বকীলৈ চাই আলোকে ক'লে, “মোৰ অলপ কাম আছে। আজিলৈ আৰু আহো কেই নিশা। সময় কৰিব পাৰিলে আকৌ আহিম।”

নিশাই বিশেষ একো নকলে।

আলোক কোঠাটোৰ পৰা ওলাই আহিল। লগে লগে নিশা আৰু কখনাও
আছিল।

হুৱাৰ মুখ পাই নিশাই সুধিলে, “মাকাক কেতিয়াবা লগ পায়নে?”

আলোক সুৰিল আৰু নিশাৰ কালে চাই ক’লে, “কাকোৱেই লগ পোৱা
নাই বহুত দিন।”

“অকলশৰেই আছে তেনেহলে?” নইহাকৈয়ে নিশাই ক’লে।

আলোকে কোনো উত্তৰ নিদিলে। নিশাৰ ভিতৰৰ বাংলালী ছোৱালীজনী
সম্পূৰ্ণ নিঃশেষ হৈ যোৱা নাই। আলোকৰ মনটোত আনন্দ লাগিল।

ইহা চকুৰে নিশাৰ মুখলৈ চাই আলোকে ক’লে, “অকলশৰেই আছে
নিশা। গিছে তোমালোকৰ সময় হ’ব জানো?”

“কিহৰ কাৰণে?”

“মোৰ ঘৰলৈ তোমালোক এবাৰ যাব লাগিব যেতিয়াই পাবা।”

আলোকৰ কথাৰাৰ শুনি হঠাৎ নিশাৰ মুখখন ঘেন, ঈষৎ স্নান পৰি গ’ল।
অস্বস্তি সন্ধান কৰি কোনোমতে নিশাই ক’লে, “এতিয়াই যাব নোৱাৰিম
কিছানি বেয়া নেপাব দেই। সময় সুবিধা হ’লে আমি নিজেই যাম।”

গধুৰ মনেৰে আলোকে বিদায় ললে।

কেইদিনমানৰ পাছত আলোকে ডাক্তৰ ক্লিকঠকো লগ পালে। তেওঁ
আগতকৈ অলপ শকত হৈছে, আৰু অলপ গহীনো হৈছে যেন লাগিল
আলোকৰ। অৱশ্যে আলোকৰ লগত তেওঁ মুকলি ভাবেই কথা-বতৰা
পাতিিলে।

আলোকে ডাক্তৰক সুধিলে, বৰ্তমান তেওঁ কি কৰাৰ কথা ভাবিছে?
অসমতে থাকিব নে আকৌ অইন কোনোবাকালে যাব। থাকিলে গুৱাহাটীতে
নেথাকিব জানো?

ডাক্তৰে ক’লে, “মই কেনিবা গ’লেও, ল’ৰা ছোৱালী কেইটাক লগে লগে
লৈ ফুৰালে নিইতৰ বহুত কতি হ’ব। মোৰ কথা অৱশ্যে মই কৰ পৰা নাই।
চাকৰিয়েই যদি কৰো অলমৰ বাহিৰত হে কৰিম বুলি ভাবিছো। আৰু যদি
চাকৰি নকৰি প্ৰাইভেট প্ৰেক্টিছ কৰো, তেন্তে দ্বিগুণ বাইবা গুৱাহাটীতে কৰিম,
অৱশ্যে বৰ্তমান জীন কৰিম চাকৰিত।”

আলোকৰ বিষয়েও ডাক্তৰে দুই চাৰিটা কথা আগুৱাবলৈ সুধিলে।
প্ৰেক্টিছ কেনেকুৱা হৈছে। বাজনীতিত নবাৰ কথা ভাবিছে নেকি? বাৰপৰা
বাৰজনীতি কৰি জানো বিশেষ কিবা লাভ হ’ব?

ডাক্তৰৰ কথাৰ পৰা আলোকৰ এটা ধাৰণা হ'ল যেন তেওঁ এই কথাবোৰ
স্থিৰ লাগে বাবেই স্থিতিহে। যেন তেওঁ কথা কৰাৰ সময়তো অস্ত-মনস্কভাবে
কিবা এটা ভাবি আছে। যাহুহ জনৰ গাভীৰ্য্য যেন উদাসীনভাবে আন "এটা
প্ৰকাশ মাখোন। আলোক অলপ সাৱধান হ'ল। নিশা সশঙ্ককৈ কোনো
কথা নোনোথাই উচিত হ'ব যেন ভাবিলে। কিন্তু একেবাৰে একো স্থস্থিতিহেও
কিবা ভাবিব পাৰে বুলি আলোকে স্থস্থিতি, "তাত নিশাৰ গা নিমান ভাল
নাছিল নেকি ? কিছু দুৰ্ৱল যেন দেখিলো।"

শান্ত মাতেৰে ডাক্তৰে ক'লে, "গৈ পোৱাৰ শিহুৰ পৰা নিশাৰ অস্থ অৱস্থা
হ'ল। মাজতে বৰ টানেই হৈছিল। সকলো চিকিৎসা বিফল হৈ গৈছিল।
মই সঁচাকৈয়ে হতাশ হৈ পৰিছিলো। মই নিজেস্তো আছিলোৱেই, তাৰ উপৰি
অন্ত বহুত ডাঙৰ ডাক্তৰকো দেখুৱালো। অৱশেষত ডাক্তৰ সকলৰ পৰামৰ্শ
মতেই নিশাক দেশলৈ লৈ আহিলো। নহলে আমাৰ ঘূৰি অহাৰ কথা নাছিল।"

আলোকে নিবৰে শুনি গ'ল। সি অস্থতৰ কৰিলে যেন তাৰ কাৰণেই
নিশাৰ অস্থ হৈছিল। যেন অস্থৰ কাৰণেই নিশাই কোনো চিঠিপত্ৰ দিয়া
নাছিল। নিশাৰ প্ৰতি ওপজা সকলো অভিযোগ তুল আৰু ভিত্তিহীন।

আলোকে সাধাৰণ ভাবে ক'লে "আপোনালোকে ঘূৰি আহি ভালেকৈ
কৰিলে কিজানি ? ইয়াত নিশা ভাল হৈ উঠিব—নিজৰ ওপজা ঠাইতো।"

চিন্তিত ভাবে ডাক্তৰে ক'লে, "সঁচাকৈয়ে নিশাক লৈ মই কেৱল হুঃচিন্তাত
পৰাই নহয়, বিমোহতো পৰিছিলো। কোনো বিশেষ বেমাৰ থকা নগৰে, কোনো
ঔষধ পাতিলে কাম নকৰে, শেষলৈ মোৰ সঁচাকৈয়ে ভয়েই হৈছিল নিশাৰ
অৱস্থা আৰু বেয়া হৈ যায় বুলি। তাতে নিশাই একো নকয়, কেৱল মনে মনে
পৰি থাকে।"

ডাক্তৰৰ কথা শুনি যেন বহুত অৰোধ্য কথা বুলি উঠিল আলোকে, কি
বেমাৰ হৈছিল নিশাৰ ? বেমাৰ জানো হৈছিল ?

আলোকে উত্তৰ দিয়াৰ প্ৰয়োজনতে ক'লে, "এতিয়া ভালকৈ বেঁট ললে
আৰু নিয়ম মতে চলিলে নিশা নিশ্চয় ভাল হৈ উঠিব।"

"আনিও তাকেই আশা কৰিছো।" ডাক্তৰে ক'লে। "তাৰ ডাক্তৰ
সকলেও সেই কথাৰে কৈছিল, যে তাত থাকিলে ভাল হোৱাৰ আশা থুব
ধীৰ, বিমান লোনকালে পৰা যায় দেশলৈ ঘূৰাই আনিব লাগে।"

আলোকে বৃত্তিৰ পাকিলে শীৰ্ষ আৰু শীৰ্ষ হৈ থকা নাই। তেওঁৰ নেই
প্ৰাণময়তা আৰু উজ্জলতাৰ ঠাইত এটা গাভীৰ্য্য আহি পৰিছে। হয়তো

কিবা কাৰণত তেওঁৰ মনতো কিছু বিবাদ বেদনাই ঠাই পাইছে। অৱশ্যে ডাক্তৰৰ এই পৰিৱৰ্তনত সি কোনো অস্বাভাৱিকতা নেদেখিলে। জীৱনেনো আমাক বেদনাৰ বাহিৰে দিয়ে কি ?

আক কিছুকথা শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু আলোকে পাতিলে। কিন্তু দুয়ো অহুভৱ কৰিলে যেন কিবা এটা বুজিব নোৱাৰা কাৰণত দুয়োৰো কথাৰ আঁত চিগি চিগি গৈছিল। দুয়ো যেন অস্বস্তি অহুভৱ কৰিছিল।

অৱশেষত আলোকে বিদায় ললে। ক'লে, “এতিয়া আৰু বিশেষ চিন্তা নকৰিব। ঘৰলৈ ঘূৰি আহিল যেতিয়া নিশা আকৌ ভাল হৈ উঠিব।”

কিছু আন্তৰিকতাৰে কোৱাদি ডাক্তৰে ক'লে, “আপুনি মাছে মাছে আহিগৈ থাকিবচোন। চিনাকি মানুহৰ লগত কথা-বতৰা পাতি থাকিবলৈ পালে হয়তো মনটোও কিছু শ্ৰান্ত থাকিব।”

আলোকে সম্মতি জনালে অৱশ্যে নানা কিছু কামত লাগি থকাৰ কাৰণে আলোকৰ আজিকালি আজৰি কম। তথাপি মাছে মাছে সি নিশয় যাব।

শ্ৰীকৃষ্ণই ক'লে, “মই এবাৰ ডিব্ৰুগড়ৰ পৰা আহাগৈ বুলি ভাবিছো। নিশাও কিছুদিনৰ কাৰণে তেজপুৰলৈ যাব খুজিছে। ইয়াতে থকাটো হ'লে ঘৰো এটা ল'ব লাগিব। ভাড়া অৱশ্যে চৰকাৰে দিব। পাৰিলে খবৰ ৰাখিবচোন ভাল ঘৰ এটা যদি পোৱা যায়।”

আলোকে আশ্বাস দিলে : সি নিশয় ঘৰ এটা ঠিক কৰি দিব।

+

+

*

এদিন আবেলি কোনো খবৰ বাতৰি নিদিয়াকৈ নীৰা আহি ওলামহি কলিকতাৰ পৰা।

আলোক ঘৰতে আছিল। যথেষ্ট আজৰি থকা সত্ত্বেও আৰু মনটোৱে টানি থকা সত্ত্বেও আলোক আজি নিশাৰ ঘৰলৈ বা অল্প কোনো ফালে ওলাই যোৱা নাই। ইতিমধ্যে আলোকে উপলব্ধি কৰি উঠিছে যে, নিশাৰ সঁচাকৈয়ে এটা পৰিৱৰ্তন হৈছে। আলোকৰ লগত এই কেইদিন নিশাই যি প্ৰাণহীন আৰু গভীৰমুগ্ধতাৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে তাৰ কোনো কাৰণ বিচাৰি নেপাই আলোক ক্ষুণ্ণ আৰু হতাশ হৈছে। নিশাৰ এনে ব্যৱহাৰৰ কোনো কাৰণো আলোকে ভাবি পোৱা নাই। যই কি কৰিলো, যইতো এটা মুহূৰ্তৰ কাৰণেও নিশাৰ মৰমক অপমান কৰা নাই, নিশাৰ ভাল পোৱাক বিধান ঘাটকতা কৰা নাই। মোৰ লগত নিশা ইমান প্ৰাণহীন হৈ পৰিছে কিয় ? অথচ স্থিতিতেও

নিশাই কেবল ককণ ভাবে হাঁহে, একো নকয়। আলোকৰ আঁক খেঁই অশান্তি লাগিল।

এইবোৰকে ভাবি বহি আছিল আলোক। আভি কিছুদিন কুৰুৱা জিৰা নাই। কিন্তু মনটোৰ মাজৰ ছন্দবোৰ হেৰাই যোৱা যেন লাগিছিল। ই কবিতা লিখা যেন এইটো মুহূৰ্ত্ত আশ্ব প্ৰৱৰ্ণনা হে হ'ব। দূৰত থাকোতে নিশাৰ কাৰণে আলোকৰ প্ৰাণত যি মক তৃষ্ণা অহৰহ জাগ্ৰত হৈ বৈছিল, এবাৰ নিশাক দেখা পাবৰ কাৰণে, এতিয়া তাতোকৈ বেছি গভীৰ এটা আশ্বনিগ্ৰহৰ বেদনাই আলোকক বিব্ৰত কৰি তুলিলে। ময়েই ক'বাত তুল কৰিছোঁ। ময়েই ক'বাত নিশাৰ প্ৰাণত আঘাত দিছোঁ, কিন্তু কি কৰিলো মই ?

আলোকে ভাবি নেপালে।

কালৰ পকনীয়া মৌতে নিশা আৰু আলোকক ঘূৰাই-পৰাই একটা ঘাটলৈকে বাবে বাবে ফিৰাই আনিছে। নিশাক বহি আলোকে জীৱনৰ আত্মাৰ পথৰ চাকি কৰি লৈছে, প্ৰাণৰ পৰশমণি কৰি লৈছে, নিশা হেৰাই যাব লাগিলে, আলোকে জীৱনৰ দিশ হেৰুৱাই পেলাব। নিশায়ো এই কথা জানে, শুধৰ্ম্মণি যেন ক'বাত কিবা খুট লাগিছে। কিবা তুল হৈছে। কিন্তু বুজিব নোৱাৰা এই তুলৰ উবাদিহ বিচাৰি নেপাই আলোকৰ মনটো গুৰি উঠিছিল।

নীৰা আহি ওলালহি।

আলোকৰ নিমাও-মাও ঘৰটো হঠাৎ অলপ সজীৱ হৈ উঠিল। নীৰা সদায় উচ্ছল, সদায় জীৱন্ত।

অস্তান্ত কথাৰ পিছত নীৰাই ক'লে, “গুৱাহাটীত নোনোমায় বুলিছে ভাবিছিলো। কিন্তু নিশা বাইদেউইত্ত আহিছে বুলি গ'ম পালো। ভাবিলো এবাৰ দেখা কৰি যাওঁ নহলে আপোনাক আমনি নকৰিলো হেতেন।”

হাঁহি আলোকে ক'লে, “মোৰ ঘৰলৈ অহাৰ কাৰণ তুমি নজনাগৈও হ'ব নীৰা, কলিকতাৰ পৰা ভালে ভালে ঘূৰি আহিলা গৈ নহয় ?”

“অহা যোৱাত হে কিছু কষ্ট, বাকী ভালহে। আপুনি ইমান মনে মনে অকলশৰে বহি আছিল যে ?”

“অকলশৰে থাকিলে মাহুহে মনে মনেই থাকে, অকলশৰে কথা কৈ থাকিলে—”

“বাক হৈছে হৈছে। অকলশৰে কথা কৈ থাকিলে পাগল যোৱে। আৰু অকলশৰে এনেদৰে ঘৰৰ ভিতৰত মনে মনে দোমাই থকাটোও বৰ ভাল কথা নহয়। মই কিন্তু আজি বাতি ইয়াতহে থাকিম।

আলোকে কৰণ ভাৱে হাঁহিলে।

“হাঁহিলে যে ?” নীৰাই হুঁহিলে।

“তোমালোক ছোৱালীবোৰ প্ৰত্যেক বাৰ নতুন হৈ আহা নহয় ?” নীৰাই আলোকৰ মুখলৈ চালে। স্প্ৰশ্ন দৃষ্টি।

“কিনো নতুন হৈ আহিলো ?”

আলোকে ক’লে, “মোৰ ঘৰলৈ অহাৰ কাৰণ কৈছা, মোৰ ঘৰলৈ আহি মোৰ ঘৰত থকাৰ বন্দবস্ত কৰিছা, এইবোৰ নতুন কথা নহয় ? বাকি যোৱা তুমি গা পা ধুই লোৱাটো, তাৰ পিছত কথা বতৰা পাতিম।”

হাঁহি নীৰাই ক’লে, “গা ধুই উঠি আহিলে কিজানি মোক আকৌ নতুন যেন দেখে ?”

নীৰা বাথকমলৈ গ’ল—গা পা ধুৱলে বেলৰ কয়লাৰ ময়লা বোৰ নেৰায়।

আলোক তেতিয়াও বহি থাকিল। ৰাছনিটোক মাতি ক’লে, নীৰাৰ কাৰণেও যেন ভালকৈ ভাত ৰাছে।

নীৰা কলিকতালৈ কিয় গৈছিল। সেই কথা আলোকৰ হৃদয়ৰ মন আছিল বন্ধিও হুঁহুছিলে। সেইটো নীৰাৰ ব্যক্তিগত কথা। নিজে নকলে হুঁহি জানিবলৈ বিচৰাৰ দৰকাৰ নাই।

গা পা ধুই, কাপোৰ কানি পিন্ধি প্ৰায় এঘণ্টাৰ মূৰত নীৰা আহি আলোকৰ সন্মুখত বহিলহি। আলোকে নীৰালৈ চালে। গা ধুই উঠাৰ কাৰণে নীৰাৰ মুখখন শান্ত আৰু উজ্জল হৈ উঠিছে।

নত্ৰভাৱে আলোকে ক’লে, “তুমি কেইদিনমান ইয়াতে থাকিব নহয়, নীৰা ?”

আলোকৰ চকুলৈ চাই নীৰাই ক’লে, “মই কেদিনমান থাকিলে আপুনি ভাল পাব নেকি ?”

“নিশা বাইগৈয়েৰা আহিল নহয়। তেওঁক দেখা মেলা কৰি ছুই চাৰিদিন থাকি যোৱা।”

“আপুনি গৈছে ?”

আলোকে কোনো উত্তৰ নিদিলে।

ইতিমধ্যে ৰাছনিটোৱে আহি ক’লে যে, ভাত ৰাঢ়িছে।

“বলা নীৰা, ভাত হুঁঠি খাই লও।”

ভাত খাই থাকোতে নীৰাই পাণ্ডুলীয়া ভাবে ক’লে, “আহি পোৱাৰ পৰা

বাক আপুনি মোক কিয় আগবঢ়বে মাত বোল কৰা নাই? বেজাৰ মনেৰে আছে কিয়?”

আলোকে ক'লে, “জিক্ৰগড়ত তুমি আগৰ ঠাইতে আছা?”

মই বলি থৈছো যেন পাইছে নেকি? আগৰ ঠাইতে আছে। আগৰ নিচিনাই আছে—নাই জানো?”

ভাত খাই উঠি আলোকে ক'লে, “দুদিনমান যদি থাকি, তোমাৰ লগত মই বহুত কথা পাতিম নীৰা। আজি তুমি ভাগৰে জুগৰে আহিছা, শোৱাগৈ ঘোৱা।”

আলোকৰ কালে অলপ হালি পৰি নীৰাই লঘুভাৱে ক'লে, “মই ইয়াত থকাৰ কথা জানিলে নিশা বাইদেৱে আপোনাক একো নেভাবে নহয়?”

“যদি ভাবে কি উপায় আছে?” আলোকে গাভীৰ মাজেৰে ক'লে।

বিচনাখনত পৰি নীৰাই ক'লে, “মই শোও ভেনেছলে। বাতি জানো কিমান হ'ল?”

“আজি বাক একো নিবিচাৰো। কেইদিনমান যদি থকাটো হয় ভেটিয়া বাক আপোনাক আমনি কৰিম, আপুনিও জুতৰ জানো এতিয়া?”

চকীখন নীৰাৰ বিচনাৰ কাষ চপাই আনি আলোকে গভীৰ মাজেৰে ক'লে, “তোমাৰ টোপনি আহিছে জানো নীৰা?”

আলোকৰ মাজটোৰ গভীৰতাত নীৰাই অলপ কোঁতুল অলুতৰ কৰিলে।

“লাইট জলি থাকিলে মোৰ টোপনি নাহে,” নীৰাই শান্তভাৱে ক'লে।

বহাৰ পৰা উঠি গৈ আলোকে লাইটটো জ্বলাই দিলে, আৰু আকৌ আহি নীৰাৰ বিচনাৰ কাষতে বহিলহি।

আলোকৰ হাতখন নিজৰ হাতলৈ লৈ নীৰাই ক'লে, “কওক, আপুনি মোক কিবা ক'ব?”

ভালেমান পৰ আলোকে নিবৰে বহি থাকিল।

“মই অহাৰ পৰা লক্ষ্য কৰিছো আপুনি কিবা এটা চিন্তা কৰি আছে। মই আহি এইদৰে থকাৰ কাৰণে বেয়া পাইছে নহয় জানো?”

নিজকে কোৱাৰ দৰে আলোকে ক'লে, “মোৰ একো হোৱা নাই নীৰা খাইছো, বৈছো, ক'টলৈ গৈছো,—মাজ—”

“মাজ কি হৈছে?”

“মাজ লকলো কৰিও, একো কৰিছো যেন লগা নাই, একো ভাল লগা নাই মোৰ।”

“একো ভাল লগা নাই? কেলেই?”

“কেলেই মই তোমাক বুজাই ক’ব নোৱাৰিম নীৰা।” আলোকে ক’লে।

কিছুপৰ নীৰা মনে মনে থাকিল। তাৰ পিছত অস্ত্র এজনী মাহুছে কোৱাৰ দৰে ক’লে, “মই মোৰ নিজৰ মনৰ কথাকে বুজিব নোৱাৰোঁ, আপোনাৰ মনৰ কথানো কেনেকৈ বুজি পাম? তথাপি ব’তে থাকোঁ আপোনাৰ কথা মোৰ মনত পৰে। আপোনাৰ কথা মই চিন্তা কৰি চাওঁ। আপুনি বেয়া নেপাব। কেতিয়াবা মোৰ মনত লাগে যে, আপুনি কাৰোবাৰ বহুত মৰম বিচাৰে। আক আপোনাক মৰম কৰোঁতা তেনেকুৱা কোনো নাই, কোনোবা আছে জানো?”

আন্ধাৰতে আলোকে নীৰাৰ মুখৰ ফালে চালে। অতি ক্ৰীণ মাতেৰে আলোকে ক’লে, “ক’ব নোৱাৰোঁ নীৰা, মোক মৰম কৰোঁতা কোনোবা আছে নে নাই। হয়তো তোমাৰ কথাই সঁচা, মোক মৰম কৰোঁতা আজি কোনো নাই।”

আক কিছুপৰৰ বেদনাৰ্ত্ত নিৰৱতা পাব হৈ গ’ল।

সেই নিৰৱতা ভাঙি নীৰাই ক’লে।

“আপুনিতো এতিয়া বিয়া কৰাব পাৰে। কিয় বিয়া নকৰায়?”

আলোকে নীৰাৰ প্ৰশ্নটোত অলপ অস্বস্তি অহুহৰ কৰিলে। বিয়া কৰোৱাৰ কথা বেন সম্পূৰ্ণ বাদ দি দিছে। আলোকে একো নকলে।

আলোকৰ নিৰৱতাত ঘেন নীৰা উজলিত হৈ উঠিল। নীৰা বিচনাতে বহিল। আক আলোকৰ কাছৰ ওপৰত এখন হাত থৈ ক’লে, “কওক, আপুনি কিয় বিয়া নকৰায়। বিয়া কৰাওক দেখিব আপুনি বিচৰা সকলো মৰম পাব।”

আলোকে ভেতিয়াও একো নেমাতিলে।

অধিক উজালেৰে নীৰাই ক’লে, “বিয়া কৰাব, নহয় জানো? ছোৱালীজনী বাক কেনে? মই চিনি নেপাওঁ কিজানি নহয়? এইবাৰ আক বাইমেৰে এলাহ কৰিব নোৱাৰে। কালিলৈকে মই নিশা বাইমেউক ক’ম। খুব সোনকালে আপোনাৰ বিয়া পাতিবই লাগিব। নহলে দিনে দিনে আপুনি হাঁহিব নজনাহে হৈ আহিছে।

ডয় ধোৱাৰ দৰে অস্পষ্ট গভীৰ মাতেৰে আলোকে ক’লে।

“নীৰা”—

“কি ক’ব?”

লাহে লাহে আলোকে ক’লে, “নিশাক ছুৰি একো নকৰা নীৰা। নিশা

যুঁবি আহিছে। ময়েই নিশাক সকলো কথা ক'ৰ। নিশায়ো একময়ত খুব মৰম কৰিছিল, কিন্তু—”

“আজি কালি মৰম নকৰা হ'ল নেকি ?”

আলোক মনে মনে থাকিল।

হাঁহিবৰ চোটা কবি নীৰাই ক'লে, “মতা মাহুহবোৰ বৰ অবুজ। সকলোৰে সকলোকে মৰম কৰিব নোৱাৰে নহয়। একময়ত নিশা বাইদেৱে আপোনাক খুঁউব ভাল পাইছিল, খুব মৰম কৰিছিল নহয় জানো ? কিন্তু এজিলা আৰু আনৰ লগত বিয়া হোৱা মাহুহ এজনীয়ে তেনেকৈয়ে আপোনাক মৰম কৰি থাকিব কেনেকৈ পাৰিব ?”

আলোক বহাৰ পৰা উঠিল।

“কি হ'ল উঠিল যে ! মোৰ কথাত বেয়া পাইছে ?”

“ৰাতি বহুত হ'ল, তুমি শোৱা নীৰা।” আলোকে ক'লে।

“মই নাচ। বেছিভাগ ৰাতি নোশোৱাকৈয়ে কটায়। বাক জ্বলো। আপুনিও শুই থাককগৈ ঘাওক। বিয়াও নকৰায় ; মৰমো বিচাৰে। আপোনালোকৰ যে কি।” হাঁহি নীৰাই ক'লে।

নীৰাৰ উৎসুকতাই কিন্তু আলোকৰ মনলৈ কোনো আনন্দ নানিলে। শান্তভাৱে আলোকে ক'লে, “এইয়াতো হাস্পিতাল নহয়। এইয়া মোৰ ঘৰ। ইয়াত তোমাৰ টোপনি খটি কৰিবৰ দৰকাৰ নাই। ইয়াততো কাৰো নাচ কৰিব নালাগে।”

“ভয় নাই। আপোনাৰ মনৰ বেমাৰৰ নাচিং কৰিবলৈ মই নিবিচাৰো। সকলোৱেই বেমাৰী, কোনে কাৰ নাচিং কৰিব ?”

নীৰাৰ শেষৰ কথাখিনি যেন বৰ কৰুণ জ্বালে।

অলপ আঁতৰি গৈ নীৰাৰ কালে যুঁবি আলোকে ক'লে। “কালিলৈ তুমি নিশাইতৰ ঘৰলৈ যাবা নহয় নীৰা—?”

“ও ৰাম বুলি ডাকিছো।” “নিশাক মোৰ কথা একো নকৰা নেই।”

“একো নকৰ ? কিয় ? আপোনাৰ কথা জানো বাইদেৱে জানিবলৈ নিবিচাৰিব ?”

“নিবিচাৰে। কিয় বিচাৰিব ? আৰু বিচাৰিলেও তুমিনো কি ক'বা। তুমিনো কি জানা ?”

“এবা, মই আপোনালোকৰ কথা একো নেজানো। বাক মই একো নকও আপুনি চিন্তা নকৰিব,”

তাৰ পিছত হাঁহি নীৰাই ক'লে, “আক যদি বাইদেৱে আপোনাৰ কথা
সোধে, মই ক'ম যে আপুনি কবলৈ যান। কৰিছে—হ'লতো ?”

আলোক অলপ পৰ আত্মবতে থিয় দি থাকিল। তাৰ পাছত নীৰাৰ
কাৰলৈ আহিল আৰু নীৰাৰ কাছত হাত এখন ধৈ ক'লে, “বিদেশৰ পৰা ঘূৰি
অহাৰ পিছত নিশা বহুত সলনি হৈ আহিছে। তুমি নিজেই দেখিবা। কথা
বতৰা সাৱধানে পাতিবা কিন্তু—”

“বাইদেৱে মোক সদায় মৰম কৰে। বাক কালিলৈ দেখিম নহয়—”

“এতিয়া শুই থাকা—” কৈ লাহে লাহে আলোক কোঠাটোৰ পৰা ওলাই
গ'ল।

৷ বিস্ময়ান্বিত ৷

প্ৰথমে আলোকে ভাবিছিল ভালেমান দিন আঁতৰি থকাৰ কাৰণে
নিশাৰ মনে পূৰ্বৰ অৱস্থালৈ ঘূৰি যাবলৈ সময় লৈছে। তত্পৰে নিশা আহি
আছেহি বন্দনাইতৰ ঘৰত। নিজ ঘৰত থাকিবলৈ ললে নিশা পুনৰ লহজ হৈ
পৰিব। আজিৰ নিশাৰ অবোধ্য উদাসীন ব্যৱহাৰ সদায় নেথাকে। বিদিনাই
নিশাই মোৰ লগত নিষ্ঠুৰ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিব, সেইদিনাই মোৰ
জীয়াই থকা অৰ্থহীন হৈ পৰিব।

আলোকে ভাবিছিল যে তেজপুৰৰ পৰা ফুৰি অহাৰ পিছত নিশা নিশ্চয়
সলনি হৈ আহিব। বৰ্তমানৰ প্ৰাণহীন জড়তা নোহোৱা হৈ যাব, মই অপেক্ষা
কৰিম। কিন্তু যদি সঁচাই নিশাই ইয়াৰ পৰা যোৱাৰ লগে লগে সময়
অতীতটোক ধুই মছি পেলাইছে, তেন্তে ময়ো নিজৰ পথ বিচাৰি ল'ম।

বন্দনাইতৰ ঘৰত বিমান কেইদিন আলোকে নিশাক লগ পালে, নিয়ম
দিন আলোকে কথা বতৰা আৰু ব্যৱহাৰৰ পৰা অছড়ৰ কৰিলে যেন নিশা
অন্ত এজনী ছোৱালী। ইয়াৰ কাৰণো আলোকে জানিবলৈ বিচাৰিলে।
কিন্তু সেই সম্পৰ্কত নিশাৰ কোনো উত্তৰ নাই। নিশাই লৈই কথা শুধিলে
মাথোন ককণভাৱে হাঁহে। এই বহুতময়, অবোধ্য যৌনতাই আলোকৰ
দিনবোৰ বৰ অৰুচিকৰ কৰি তুলিলে।

তথাপি আলোকে প্ৰতিক্ৰিয়া কৰিবৰ কাৰণে নিজকে প্ৰস্তুত কৰিলে।

আলোকে ভাবি চালে নিশাৰ লগত কোনো অবাছনীয় ব্যৱহাৰ এতিয়ালৈকে নি নাই কৰা। সুদীৰ্ঘ দিন নিশাৰ কাৰণেই সি বাট চাই আছে। নিশাৰ কাৰণেই বন্দনাৰ পৰা অহা বিয়াৰ প্ৰস্তাৱ সি বিনা বিধাই প্ৰত্যাখ্যান কৰিলে। নিশা ধোৱাৰ পিছত সি নিয়ম মতেই নিশালৈ চিঠি লিখি আছিল, কিন্তু নিশাই কোনো চিঠিৰ উত্তৰ নিদিলে। অৱশেষত নিশাৰ চিঠিৰ কাৰণে বাট চাই চাই সি চিঠি লিখা এৰি দিলে। এইবাবেই তানো নিশাই তাক ভুল বুজিব লাগে ?

এদিন আলোকে নিশালৈ এখন চমু চিঠি লিখিলে।

“মৰমৰ

নিশা,

মই তোমাক কি কৰিলো যে, তুমি মোৰ লগত এনে নিষ্ঠুৰ ব্যৱহাৰ কৰিছা ? সুদীৰ্ঘ দিন তোমাৰ স্বপ্নকে বুকুত বান্ধি, তোমাৰ চিন্তা, তোমাৰ সাধনাকে কৰি মই বাট চাই ব'লো, কিন্তু তুমি আহিলা সম্পূৰ্ণ সলনি হৈ। তোমাৰ এই উদাসীনতা আৰু মৌনতা মোৰ কাৰণে অসহ্য। তুমি স্পষ্টকৈ নোকোৱা কিয় মোৰ লগত এনে আচহুৱা ব্যৱহাৰ কিয় কৰিছা। যদি তুমি কোৱা যে আমাৰ সকলো স্বত্তি পাহৰি গৈ আমি সকলো সম্পৰ্ক চিন্ন কৰি, নিজ নিজ পথত গুচি যাবৰ সময় হৈছে—মই তাকেই কৰিম। এই বহল জনপূৰ্ণ পৃথিৱীখনত আজি তোমাৰ বাহিৰে মোৰ আৰু কোনোৱেই নাই। মই একেবাবেই অকলশৰীয়া। তুমিও যদি মোৰ জীৱনৰ পৰা আঁতৰি পৰিবৰ সিদ্ধান্ত কৰিছা, সেই কথা মোক স্পষ্টভাৱে জনাই দিলে মই বৰ্তমানৰ অসহ্য অৱহাৰ পৰা মুক্তি পাম, অলপ শান্তি পাম। অন্ততঃ তোমাক শান্তি দিবলৈ চেষ্টা কৰিব পাৰিম। কিন্তু এনে নিকন্তৰ মৌনতা মোৰ কাৰণে অসহ্য।

যদি তোমাৰ মৰমৰ লগতত মোৰ কাৰণে সকলো ঠাই শেষ হৈ গৈছে, তেন্তে মই অকলশৰেই নিজৰ পথত ভৰি দিম। কিন্তু তাৰ কাৰণে তোমাৰ মনৰ অৱস্থা মই জানিবলৈ বিচাৰো।

—তোমাৰ যাহা।”

চিঠিখন আলোকে নিজেই বন্দনাইত্তৰ বৰলৈ গৈ নিশাক হাতে হাতে দি আছিল ! সহ্য নকৰেগেৰে নিশাই চিঠিখন লৈ গ্ৰাউজৰ মাজত সুবাই ধলে। আলোকে নিশাৰ মুখলৈ লগ্নয় চাবনিৰে চালে। নিশা একেই নিকৰেল। আগে নিশাই আলোকৰ এখন চিঠি পালে আনন্দত অধীৰ হৈ পৰে, নেপালে অভিমানত ভাপি পৰে। কিন্তু আজি আলোকে বেছি ভক্তিত হাঁহ—নিশা

নিৰ্বিকাৰ। আলোক হতবাক হৈ গ'ল। হতাশ হৈ আলোকে ঘৰলৈ ঘূৰি আহিল।

ইয়াৰ তিনিদিনৰ পাছত আলোকে ডাকঘোণে এখন চিঠি পালে। নিশাই লিখিছে চমু চিঠি :—

“মৰমৰ

মামা,

বহুত ক'থা আপোনাক ক'ব লগীয়া আছে, কিন্তু মুখৰেহে ক'ম, চিঠিৰে জনাব নোৱাৰো। মই জানো আপুনি মোৰ ব্যৱহাৰত বিৰক্ত হৈছে। হয়তো খঙো উঠিছে মোৰ ওপৰত। কিন্তু মই নিকপায়। মোৰ হিয়াখন এদিন আপোনাৰ হাততে সঁপি দিছিলো তাক আৰু ঘূৰাই আনিব নোৱাৰো। কিন্তু হয়তো আমাৰ পূৰ্বৰ সম্পৰ্ক সম্পূৰ্ণ সলনি কৰি পেলাব লাগিব। আপুনি মোক তুলি লুপুত। আজিও মোৰ সকলো ভাল পোৱাৰ অধিকাৰী আপুনিয়েই, কিন্তু আমাৰ অন্ত সকলো সম্পৰ্ক শেষ হৈ গৈছে বুলি ধৰক।

এদিন সকলো কথা আপোনাক বুজাই ক'ম।

আপোনাৰেই

“নিশা”।

পুনঃ—আমি সাৱধান নহলে হয়তো ভয়াবহ অৱস্থাৰ সন্মুখীন হ'ব লাগিব। ভেঁতৰে আমাৰ বহুত কথাকে জানি পেলাইছে।

চিঠিখন পঢ়ি উঠি আলোকৰ মূৰটো ঘূৰোৱা যেন লাগিল। তাৰ ভিড়ি ঢকাই গ'ল, এটা অজানিত ভয়ত তাৰ বুকুৰ ভিতৰখন হুমুহুয়াই উঠিল। নিশাৰ ওপৰত ইমান দিনে কৰি অহা সন্দেহ এক মুহূৰ্ততে নোহোৱা হৈ গ'ল। স্বামীৰ সন্দেহৰ অগতঃ অসহায় নিশাজনীৰ মৌনতা যে ইমান দৰ্শাস্তিক তাক আজি আলোকে উপলব্ধি কৰিলে। ভিত্তিহীন অভিযোগেৰে নিশাৰ ভালপোৱাক সন্দেহ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰাৰ কাৰণে যি নিজকে ধিকাৰ দিলে।

হয়তো বহুত লাঞ্ছনা সহ কৰিব লগীয়া হৈছে নিশাই। ডাক্তৰ শ্ৰীকৰ্ণ নৈনিক ডাক্তৰ, মাছৰ অৱজ্ঞানবোৰৰ গভীৰতা বুজি পাবৰ শক্তি জানো তেওঁৰ আছে? আৰু এজন স্বামী হিচাবে নিশাৰ আচৰণক সহজে ক্ৰমা কৰিবৰ মনোভাৱকে বা শ্ৰীকৰ্ণই বিচাৰি পাব ক'ম নবা? সেই কাৰণেই কি নিশাৰ স্বাস্থ্য তাগি পৰিছে? সেই কাৰণেই কি নিশাৰ হাৰ্টৰ অস্থি আকৌ বেছি হৈছে? সেই কাৰণেই কি অসহায় নিশা উললীন হৈ পৰিছে?

ভূমি যোক কৰা কৰিবা নিশা মই মোৰ কালৰ পৰাই তোমাক বিচাৰ
কৰিছিলো তোমাৰ কালৰ পৰা মই একোকে ভাবি চোৱা নাছিলো ।

আলোকে নিশাৰ চিঠিখন কেইবাবাৰো পঢ়িলে । সি অসুস্থ কৰিছে যেন
এখন বেদনা-ভাৰাকান্ত অন্তৰেৰে নিশাই এই কথাখিনি লিখেই হুৱাইছে
বেছি কথা লিখিবৰ শক্তি নিশাৰ এজিলা নাই !

আলোকে এবাৰ শ্ৰীকৰ্ণৰ কথা মনত পেলালে, শ্ৰীকৰ্ণ মাহুংজনো বখেট
গম্ভীৰ হৈ পৰা নাইনে ?

আলোকে নিজকে ক'লে, আমি নিকপায় নিশা তোমাৰ মৰম হেৰুৱাব
লাগিলে, মোৰ জীয়াই থকা অসম্ভৱ হৈ পৰিব । মই জানো ভূমি মোৰ কাৰণেই
ঘুৰি আহিছা । সমগ্ৰ পৃথিৱীয়ে জানি গলেও, আমি দুয়োকে দুয়ো ভাল নেপাই
নোৱাৰো । সেয়ে আমাৰ জীয়াই থকাৰ অৱলম্বন ।

হঠাৎ গোটেই পৰিস্থিতিটোৰ কথা ভাবি আলোকৰ ভৱ লাগি গ'ল ।
সকলো কথা জানি কিজানিবা ডাক্তৰে নিশাৰ ওপৰত অত্যাচাৰ হুঁজুইছে !
মৰ্যাস্তিক লাজত কিজানিবা নিশাই সেই কথাটো কাকো ক'বৰ উপায় নাপাই
এনেদৰে নীবৰ হৈ গৈছে ! কিন্তু কি জানিছে, শ্ৰীকৰ্ণই সকলো ? কিন্তু সকলো
জনাৰ পাছত জানো শ্ৰীকৰ্ণই নিশাক কমা কৰিব পাৰিছে ?

শ্ৰীকৰ্ণই জানি গৈছে নিশাই যোক ভাল পায় ! কেনেকৈ জানিলে সেই
কথা, নিশাৰ পৰা, কিন্তু নিশাই জনাব কিয় ? নিতান্ত পাগল হৈ নপৰিলে
নিশাই আমাৰ ভালপোৱাৰ কথা পৃথিৱীৰ কাকো কেতিয়াও জনাব নোৱাৰে ।

আলোকৰ মনটো অস্থিৰ হৈ উঠিল । ছুটা পথৰ সীমান্ত, দুখন হিৱাৰ
সীমান্ত কৰাবাৰ পৰা আহি হঠাৎ থিয় দিলেহি এটা ভয়ানক দৈত্য, সেই
দৈত্যটোৰ নাম শ্ৰীকৰ্ণ । সেই দৈত্যটোৱে মৰমবলীয়া দুখন কোমল হিৱাক
চেপি-খুন্দি, ভাঙি চুৰ্‌মৈ কৰি পেলাবৰ আয়োজন কৰিছে । মৰমৰ এখন
ঠুহুকা পৃথিৱী গছকি ভাঙি ধূলিস্তাং কৰি পেলাব খুজিছে ।

আলোকৰ ভৱ লাগি গ'ল ।

কিন্তু শ্ৰীকৰ্ণৰ ভৱত জানো নিশাই প্ৰাণৰ অহুকৃতিক কৰু কৰি বাবিব
পাবিব ? নিশা ছোৱালী মাহুহ । হয়তো পাৰিবও পাৰে । কিন্তু মই কি
কৰিম ? আৰ্জি মোৰ সমগ্ৰ জীৱন আৰু ভগত জুৰি আছে কেৱল নিশা । মোৰ
কাৰণে নিশা অপৰিৱৰ্তনীয়, নিশা চিৰন্তনী, নিশা কেৱল এটা মৌলিক অস্তিত্ব
নহয়, নিশা এটা আত্মিক সত্তা । নিশা যিদি আছে মোৰ এজিটো নিখালম
ভগত । মোৰ সকলো কৰ্ম, সকলো চিন্তা, সকলো কল্পনা, সকলো প্ৰেৰণা

জীয়াই আছে নিশাক কেন্দ্ৰ কৰি। ব'তেই বেথাকক, বিহকে নকৰক, নিশা মোৰ জীৱনৰ অভ্যন্তৰ ব্ৰহ্মলক্য। হিমানে আলোকে নিশাৰ কথা ভাবিলে, সিমানে সৌন্দৰ্য্যই নতুন অৰ্থ, নতুন মাধুৰীৰে ঐশ্বৰ্য্যশালী হৈ দেখা দিলে আলোকৰ মানসত। নিশাৰ ভালপোৱা যেন অটল, অচল হিমাচল; পৃথিৱীৰ কোনো ধুমুহা, ভূঁইকৈপে তাক লৰাব নোৱাৰে।

আলোকে নিজৰ প্ৰাণৰ মাজত এটা নতুন শক্তি বিচাৰি পালে। মনৰ মাজলৈ হেৰোৱা আনন্দবোৰ ঘূৰি অহা যেন পালে। নিশাৰ মৌনতা অৰ্থপূৰ্ণ হৈ উঠিল। ভালেমান দিনৰ মূৰত আলোকে আকৌ কবিতা লেখাৰ নতুন প্ৰেৰণা যেন বিচাৰি পালে।

কিন্তু আলোকে অস্থিৰ কৰিলে যে সি সম্পূৰ্ণ মুক্ত আৰু নিঃশব্দ হব পৰা নাই। ক'ববাত যেন এটা দুৰ্গন্ধ বাধা বৈ গৈছে। সি অস্থিৰ কৰিলে যেন বসন্তৰ সকলো পয়োভৰে পূৰ্ণ এখন ফুলনীৰ একাষে বৈ সি সকলো ৰূপৰ বুকুত লুৱাৱটি লবলৈ ধৰোতে হঠাৎ ফুলনীৰ মাজত এটা মৰা'শ পৰি থকা দেখা পালে, সি শক্তিত হৈ উঠিল।

কিন্তু আলোকে নিজকে ক'লে, নিশাৰ মৰমৰ জগত-খনৰ মাজত থাকোঁ মানে পৃথিৱীৰ কালেকো মোৰ ভয় নাই। নিশাই মোৰ পৃথিৱী। আমাৰ প্ৰাণৰ অদেহী সংযোগে আমাক চিৰদিন এক কৰি ৰাখিব। আমি নিৰ্ভয়।

আলোকে মনৰ আনন্দতে এদিন নিশালৈ লিখিলে :

“প্ৰাণৰ নিশা,

আন্ধাৰ হৈছিল, ৰাতিৰ আন্ধাৰ নহয়, এটা মেঘালী শীতৰ দিনৰ আন্ধাৰ। তথাপি ভয় হৈছিল। কিজানি সেই আন্ধাৰৰ মাজতে জীৱনৰ পথ হেৰাই যায়। কিন্তু যি পোহৰৰ মাজত আমি নিজকে চিনি পালো, সেই পোহৰৰ শেষ নাই। আমি:গৈ পালো ৰূপৰ পোহৰৰ সন্ধান। জীৱনৰ চাকি জলি জলি আমাৰ পথত পোহৰ পেলাব। এইয়া যে প্ৰাণৰ অনিৰ্বান শিখা, আমাক আৰু একোঠালৈকে ভয় নাই নিশা। পথ আমাৰ নিজা, সেই পথৰ আলোকো আমাৰ নিজা। আমাৰ আৰু হেৰাই যোৱাৰ ভয় নাই।……”

নীৰালৈকো লিখিব মন গ'ল আলোকৰ। নীৰাই জানি বাওক আলোকৰ নতুন বসন্তৰ জোৱাৰ আহিছে। এই জোৱাবে সকলো বাধা, সকলো দীনতাক উটাই লৈ যাব মাথোন থৈ যাব আলোক আৰু নিশাৰ মৰমৰ থলকনিৰ গভীৰ বেথা।

নিশাক লগ পাই কিন্তু আলোকে দেখিলে নিশা শব্দ, অচঞ্চল, গভীৰ; যেন

কোনো নতুন আশাৰ বেথাপাত হোৱা নাই, কোনো সম্ভাৱনাবো গুৰালি দেখা নাই। আলোকৰ সকলো উচ্ছ্বাস, উচ্ছ্বাহক শাস্ত কৰি দি নিশাই মাথোন ককণ, উদাসীন মাতেৰে ক'লে, “আমি সাৱধান হ'ব লাগিব।”

“কিয় নিশা? কালৈ ভয় কৰিম আমি?” আলোকে হুথিলে।

“গোটেই জগত খনলৈকে। মোৰ কিন্তু বৰ ভয় লাগে।” আলোকে হাঁহি দিলে।

“জগতখন নিজক লৈ ব্যস্ত নিশা। এটা 'আলোক অথবা এজনী নিশা'ৰ কথা লৈ যুৱ ঘৰাবলৈ জগতৰ আঁতৰি নাই।”

নিশাই একো নামাজিলে। নিশাই আলোকক বুজি পায়। আৰু এই উচ্ছ্বাহক শাস্ত কৰিবৰ প্ৰয়াস কৰিলেও আলোকক নিকন্তম কৰিবৰ চেষ্টা নিশাই নকৰিলে।

নিশাই জানে তাইৰ বাহিৰে আৰু আলোকৰ কোনো নাই।

নিশাই মাথোন ক'লে, আমি সমাজত আছো। সমাজৰ চহু আমাৰ ওপৰত আছে। ভুগুৰি মোৰ ল'ৰা-ছোৱালী কেইটা আছে। আমি কিবা ভুল কৰিলে সমাজে আমাক কমা নকৰিব।

লঘুভাৱে আলোকে ক'লে, আমাৰ সমাজতু মানুহবোৰেই সমাজ। প্ৰাণ-ধৰ্ম সমাজে হুবুজিব কিয় নিশা, প্ৰাণৰ দাবীতকৈ সমাজৰ দাবী ডাঙৰ নহয়।”

নিশাই ক'লে, “আপুনি মতা মানুহ। আমাৰ অৱস্থা বেলেগ।”

আলোকে নিশাৰ কথাটো উৰাই দিব নোৱাৰিলে।

প্ৰেমে দায়িত্ব শিকায়, কৰ্তব্য শিকায়, জীৱনৰ দ্বিৱতা আনে। এই দায়িত্ব আৰু কৰ্তব্যৰ পথৰ পৰা যদি নিশা আৰু আলোক আঁতৰি পৰে সিহঁতে জীৱনৰ পথ হেৰুৱাই পেলাব। প্ৰাণ ধৰ্মৰ যুক্তিয়েই আমাৰ সমাজত অকুণ্ঠ স্বীকৃতি লাভ কৰিব নোৱাৰিবও পাৰে। আলোকৰ জীৱন কেৱল নিজকে লৈ। কিন্তু নিশা মাতৃ, পত্নী, গৃহিণী। নিশাৰ প্ৰেমৰ কাৰণে প্ৰেমেই আটাইতকৈ ডাঙৰ কথা হলেও, শেষ কথা নহয়। উভয়ৰ আৰ্হত নিশা সংৰত হ'ব লাগিব, সাৱধান হ'ব লাগিব।

কিন্তু আলোকে অহুতৰ কৰিলে যে, সমাজৰ বুকুৰ পৰা নিজক লুকাই থকা কঠিন নহলেও, নিজৰ পৰা লুকাই থকা টান কথা। হয়তো আলোকৰ কঠিন, আত্মপৰীক্ষাৰ সম্মুখীন হোৱাৰ প্ৰয়োজন হ'ব। কিন্তু উভয়েৰে আৰ্হত আলোকে নিশাক সন্মৰ্শন জনালে : “আমি সাৱধান হ'ব লাগিব।”

কিন্তু সাৱধান হোৱাৰ অন্ত অৰ্থ হল যে আলোক আৰু নিশাই ইজনে

নিজৰ পৰা একটাই আৰি নিজৰ নিজৰ পথত গতি কৰিব লাগিব। বিচ্ছেদৰ
পথেই এতিয়া নিজৰ প্ৰেমক জীয়াই বধাৰ পথ।

*

*

*

*

অস্তৰৰ ভালপোৱা থাকে, দেহাত যৌৱন নাথাকে তথাপি শক্তিশালী প্ৰেমে
দেহাৰ ওপৰত কালৰ নিষ্ঠুৰ আক্ৰমণৰ প্ৰভাৱক নিলগাই ৰাখে।

কেইবানিনো নিশাই বিশ্লেষণ কৰি কবৰ যত্ন কৰিছিল এইয়া ব্যভিচাৰ নেকি ?
এজন স্ত্ৰৰ সৰল স্বামীৰ বৰ্তমানত এজন অস্ত্ৰ পুৰুষৰ কাৰণে এনেদৰে দেহে মনে
কামনা কৰি থকাৰ দৰে নিজক মুক্ত কৰিব নোৱাৰাটো এটা অনৈতিক মনোবৃত্তি
নে ? যি জীৱনৰ দৰে সঁচা এক ছবিবোৰ পৰিত্ৰ আকাজকা, নিশাৰ ল'ৰা-ছোৱালী
হাল ডাঙৰ হৈ আহিছে। হৃদয়োগে নিশাৰ দৈহিক আকৰ্ষণীয়তা ক্ৰমে হাল কৰি
আনিছে। এতিয়া মাথো সজীৱ আৰু অক্ষয় হৈ আছে, নিশাৰ অস্তৰৰ গভীৰ
অল্পভূতি। ধিমানে নিশাৰ শাৰিৰীক সৌন্দৰ্য আৰু কামনাৰ উত্তাপ কমি
আহিছে যিমানে অস্তৰৰ মৰম তৃষ্ণা যেন সহজৰূপে বাঢ়ি গৈছে। আৰু এই
কাৰণেই যেন নিশাই আলোকক সদায় কাৰত বিচাৰে। কোনো জীৱন্ত কামনাৰ
তাৰণাত নহয় প্ৰণয়ৰ আধাৰক অৱকাশ কৰি কালৰ লগত যুঁজিবৰ শক্তি
আহৰণৰ কাৰণে।

এই কথা নিশাই ভালদৰে বুজাই ক'ব নোৱাৰে, আনকি আলোকেও বুজাই
ক'ব নোৱাৰে। আলোকৰ সাক্ষাতত নিশাৰ মনৰ কথাবোৰ অলংগ হৈ পৰে।
কম বুলি ভবা কথাটো কোৱা নহয়। অতি সাধাৰণ বাক্য বিনিময়ত সময় পাৰ
হৈ যায়।

আলোক আৰু নিশাৰ সম্পৰ্কৰ বহু কথা শ্ৰীকৃষ্ণই জানি গৈছে। জানক।
আজি নিশাৰ প্ৰেমে ভীকতাত মুখ झलुकुहलल। চুসখা হোৱাৰ প্ৰৱণতা
আৰু প্ৰয়োজন নাই। আজি নিশাৰ অস্তৰৰ প্ৰেমৰ লম্বু গভীৰ প্ৰশান্তিক
তাৰ বিন্দৰে সজুচিত কৰিব নোৱাৰে, সেইদৰে উত্তাপ উত্তেজনাযো চকল কৰি
তুলিব নোৱাৰে। এই বাবেই নিশাই কেতিয়াবা নিজকে কয়, এতিয়া মোৰ
মৰিবলৈকো কোনো ভয় নাই।

। তিস্তাশ্লিষ ।

ধুনীয়া এলাজ কাপোৰ শিদ্ধি আলোকক লগত লৈ ছুই বজাত নীৰা ওলাই গ'ল। আজি আলোকৰ কোনো মত অভিযুক্ত নাই, নীৰাই ষ্টেপকে নিয়ে যাব। সদায় মেখেলা চান্দৰ শিদ্ধি থকা নীৰাই আজি কিয় শাৰী শিদ্ধিলে, সেই কথা আলোকে বৰ নেভাবিলে, কাপোৰ-কানিত আলোকৰ বিশেষ কোনো সংস্কাৰ নাই, শাৰী শিদ্ধিলতো নীৰাক দেখিবলৈ অকণো বেয়া হোৱা নাছিল, ভালেই দেখাইছিল।

এটা ঠেক গলিৰ মূৰত বাছৰ পৰা নামি নীৰাই আলোকক ক'লে, "অকণমান এই গলিটোৱেদি যাব লাগিব, আহক, এখন চিনাকী হোটেল আছে, কিবা এটা খাই ল'ম।"

আলোকে একো নেমাতিলে মাত্ৰ অস্থম্বৰ কৰিলে যে কিবা কাৰণত নীৰা অলপ চকল হৈছে। নীৰাৰ কথা বতৰাত অপাৰ আনন্দৰ ইন্দ্ৰিয়।

নীৰাৰ লগে লগে আলোক আগবাঢ়িল।

গলিটো ঠেক, মাহুৰ কম, দুয়ো কাষৰ ঘৰ বাৰীবোৰ দেখিলে বুজা যায়— ইয়াৰ বালিন্দাবোৰ ধনী মাহুৰ নহয়। তহুপৰি বাট-পথ, ঘৰ-বাৰীবোৰ যথেষ্ট অপৰিচ্ছাৰ, আলোকৰ নিম্নমান ভাল নেলাগিল।

মাজতে নীৰাই ক'লে, "বিদেশত কেতিয়াবা মিছা কথাও কবলগীয়া হয়, নহয় জানো? যদি তেনেকুৱা অবস্থাত পৰো আপুনি অন্য ৰকমে নাভাবিব নাই।"

নীৰাৰ কথাৰ তাৎপৰ্য্য আলোকে ছবুজিলে। বৰ বেছি নেভাবিলেও। কলিকতাখন বিদেশ নহয়, দেশৰ ভিতৰৰে এখন মহানগৰ।

বাটৰ বাওঁকাষে থকা এখন সৰু হোটেলৰ সন্মুখত বৈ নীৰাই ক'লে, "হয়, এইখনেই আহক।"

দুয়ো পোহাই গ'ল।

হোটেলত বহি আছিল কেইটামান সাধাৰণ মাহুৰ হয়তো দিনমজুৰ বাইবা বুঢ়ীয়া শ্ৰেণীৰ মাহুৰ।

আলোক আৰু নীৰাক দেখি সকলো যেন স্তব্ধ হৈ গ'ল। কেবলকৈ পৰা

আবৃত্ত কৰি সকলোৰে দৃষ্টি নিবদ্ধ হ'ল নীৰাৰ ওপৰত। হুঁটবিত্ত বিবিড়ি উঠা
 বাম ছোটোপালেৰে যেতিয়া অলপ পৰিভ্ৰান্ত নীৰাৰ মুখত বডা ভেজবোৰ খুপ খাই
 পৰিছিল, সকলোৰে চোৱা দেখি আলোকেও এবাৰ নীৰাৰ মুখলৈ চালে।
 আলোকে লাভ লগা যেন পালে। ইমান ধুনীয়া আৰু বাঙলোজনী হৈ পৰিছে
 নীৰা, নীৰাক ইমান ধুনীয়া আলোকে কোনোদিন দেখা নাছিল।

লগত আলোকক দেখিয়ে হয়তো অলপ পিছতে মাল্লহবোৰে নীৰাৰ মুখৰ
 পৰা মুখ ঘূৰাই আনিলে। স্বামীৰ সন্মুখতে অন্তৰ পৰিবাবৰ মুখলৈ চাই থকা
 অভদ্ৰামী।

কাপোৰৰ বেৰেৰে বেৰা ছজনীয়া কোঠাটোলৈ সোমাই ছয়ো মুখা-
 মুখীকৈ বহিল। আলোকৰ অলপ অস্বস্তি লাগিল, কলিকতাৰ হেজাৰ বিজাৰ
 হোটেললৈ নটৈ গলিৰ কাষৰ এই সৰু হোটেললৈ অহাৰ নীৰাৰ কি কাৰণ
 থাকিব পাৰে? ঠাইভোধৰ যেন বৰ সুবিধাজনক নহয়।

এটা বয় আহি থিয় দিলে।

“তাৰ ফালে নোচোৱাকৈয়ে নীৰাই ক’লে, শুদ্ধ বঙালীত—“মেনেজাৰ বাবু
 ক’ত?”

“ঘৰলৈ গৈছে। অলপতে পাবহি।”

“এতিয়া মেনেজাৰ কোন আছে?”

আলোকে নীৰাৰ প্ৰশ্নটো অৱান্তৰ বুলি অমুতৰ কৰিলে।

বয়টোৱে ক’লে, “বুঢ়া মেনেজাৰ ঘোৱা বছৰ ঢুকাল, তেওঁৰ পুতেকহে
 আছে।”

নীৰাৰ মুখখন হঠাৎ ক’লা পৰি গ’ল। তথাপি লংঘত থাকিবৰ চেষ্টা কৰি
 ক’লে, ছগিলাচ ভীমভো, ছটা সন্দেহ।”

তাৰপিছত মূৰ তুলি আলোকৰ চকুলৈ চাই হাঁহিবৰ চেষ্টা কৰি ক’লে,
 “হ’ব নহয়?”

“এইখন হোটেল তুমি আগৰে পৰা চিনি শোৱা, নীৰা?”

নীৰাই ক’লে, “হয়তো একো লাভ নহ’ব—যোৰ চিনাকি মেনেজাৰ জন
 ঢুকাল।”

মেনেজাৰৰ লগত নীৰাৰ কি সম্পৰ্ক থাকিব পাৰে আলোকে বুজিব
 নোৱাৰিলে।

অলপ পৰা পিছত মেনেজাৰ আহিল, বয়টোৱে কোৱা কাৰণেই হয়তো
 তেওঁ আহি কোঠাটোৰ মুখত জুহুকি মাৰিলে।

নীৰাৰ মুখলৈ চাই কিবা ক'বলৈ ধৰোভেই নীৰাই ক'লে, “মোক চিনি পাইছে জানো ?”

“নিশ্চয়। আপুনি কেতিয়া আহিলে কলিকতালৈ ? এখেত হ'ব পাৰ” —
মাহুহজন বৈ গ'ল।

নীৰাই মূৰ ছপিয়াই হাঁহিলে। আলোকৰ কাণমূৰ লাজত বড়া পৰিল।

মেনেজাৰে ক'লে “বাবাৰ মৃত্যু হৈছে বোৱা বছৰেই। আপুনি আহিল,
অঞ্চ আহিব বুলি আমালৈ চিঠি এখনো নিদিলে।”

“হঠাৎ আহিব লগা হ'ল। সকলো ভাল নহয় ?”

“আছে একপ্ৰকাৰ।”

তাৰ পিছত হঠাৎ মনত পৰাৰ দৰে মেনেজাৰে আলোকক প্ৰণাম জনালে
আৰু ক'লে, “ক'ববাৰ হোটেলত উঠিছেহি হব পাৰ। সেইটো কিন্তু নহ'ব।
আমাৰ ঘৰত থাকিব লাগিব। গৰীব বুলি যিণ কৰিলে কিন্তু নচলিব।”

কথাৰ উৱাদিহ একো ধৰিব নোৱাৰা লৱেও আলোকে হাঁহি ক'লে, “মোৰ
কোনো আপত্তি নাই।”

নীৰাই কিন্তু ক'লে, “আপোনালোকৰ ঘৰলৈ নিশ্চয় আহিম। কিন্তু আজি
আৰু নহয়। আজি এটা বৰ অকৰী কাম আছে, কিন্তু আহিম সেই বিবয়ে
আপুনি নিশ্চিত থাকিব পাৰে। অঃ বাবাৰ যে মৃত্যু হৈছে মই ক'বলৈ
নোৱাৰো।”

নীৰাৰ লবিশেষ ঠিকনা আদি নজনাৰ কাৰণে যে খবৰটো পঠোৱা সম্ভৱ
নহ'ল, সেই কথা জনাই তেওঁ কমা বিচাৰিলে।

“আপোনালোক আগৰ ঘৰতে আছে নহয় ?” নীৰাই সুধিলে।

“আগৰ ঘৰত, আপোনাৰ মনত আছেতো ? উঃ কিমান দিনৰ মূৰত দেখা
পালো আপোনাক। আপোনাৰ স্বাস্থ্যৰ কিন্তু বহুত উন্নতি হৈছে”।

আলোকে পইচা দিব খোজা দেখি মেনেজাৰে প্ৰতিবাদ জনালে। অগত্যা
পইচাৰ পৰিবৰ্তে সবল ধনুৰাংক দি দয়ো হোটেলৰ পৰা ওলাই আহিল।

আলোকৰ সকলো কথা অৰোধ্য বেন লাগিল। মাজ এটা কথা আলোকক
দেখি অচিনাকী মাহুহবোৰে যি ধাৰণা কৰিছে, তাত বিশেষ লাজ পাবলগীয়া
একো নাই, কাৰণ নীৰা গঁচাকৈয়ে কপহী।

নীৰাই বোঁৰাপাড়ী এখন মান্ডিলে, ছয়ো উঠিল। নীৰাই এটা ঠিকনা ক'লে,
গাড়ী চলিল।

আলোকে নীৰাক কোনো প্ৰশ্ন নকৰাকৈ ঠিক কৰিলে। নীল কেতিয়াবা

কলিকতাত আছিল। হয়তো বাপেকৰ লগত ফুৰিবলৈ আহিছিল। ইয়াত
চিনাকি মানুহ থকাত আচৰিত হবলগীয়া একো নাই।

কিছু সময় নিবৰে ঘোঁৰাৰ পিছত নীৰাই ক'লে, “আমনি পাইছেনে
কি ?”

আলোকে কেঞ্চল হাঁহিলে।

প্রায় চল্লিশ মিনিটৰ পিছত ঘোঁৰাপাড়ী খন ব'ল। ছয়ো নাছিল।

আলোকে মূৰ তুলি চাই দেখিলে এখন চাইন বৰ্ড—ত্ৰৈলোক্যেশ্বৰী অনাথ
আশ্রম।

“ইয়াতনো কি চাবলগীয়া আছে ?”

নীৰাই ক'লে, “আহুক, ইয়াতে অলপ সোমাম।”

নীৰাৰ মুখলৈ চাই আলোকে দেখিলে, এটা চকল উদ্বিগ্নতাত নীৰা যেন
কিবা কাৰণত অপ্রস্তুত হৈ পৰিছে।

“এইটো অৰ্কে'নেজছে নীৰা”।

“এৰা, আহকচোন বাক”।

ছয়ো ভিজিটৰ্চ কমলৈ সোমাই গ'ল। এজনী প্রায় ৪৫।৫০ বছৰীয়া মানুহ
বহি আছিল কিবা লিখি। মূৰ তুলি চালে; চকুৰ ঠাৰেৰে চকী ছখন দেখুৱাই
দি ক'লে,

“বহক।”

অলপ পৰৰ মূৰত লিখা শেষ কৰি মানুহজনীয়ে গহীনভাৱে ছয়োৰে মুখলৈ
চালে। নীৰাই ক'লে, “মেনেজাৰক লগ পাব পাৰিমনেকি” ?

“কিয় কওকচোন ?”

সামান্য ইতস্ততঃ কৰি নীৰাই ক'লে, “প্রাৰ্থনা নামে ছোৱালী জনীক
এৰাৰ চাই ঘাৰৰ কাৰণে আহিছো—”

“প্রাৰ্থনা—?”

“হয়—”

“কিছু ল'ৰা-ছোৱালী বাহিৰত ফুৰিবলৈ গৈছে। অলপ বহক, মট থবৰ
কৰো আছেনে নাই।”

মানুহজনী উঠি গ'ল।

“প্রাৰ্থনা কোন নীৰা ?” বহুত অস্থতৰ কৰি আলোকে হুহিলে।

“দেখিব নহয়—”।

আলোক মনে মনে থাকিল।

প্ৰায় পাঁচ মিনিটৰ মূৰত মাহুহজনী ওলাই আহিল—লগতে ব্ৰক শিখা
এজনী ৭।৮ বছৰীয়া ছোৱালী।

আলোকে ছোৱালীজনীৰ ফালে চালে। ধক্ ধক্ কৰে বগা, ধুনীয়া এজনী
ছোৱালী, চকু দুটা নীৰাৱ নিচিনাই অলপ গাঢ় ক'লা, হাত ডৰিযোৱা হোৱাৰ
লোহোৰ, চুলিবোৰো নীৰাৱ নিচিনাই অলপ বঙচুৱা, মোপবৰণীয়া।

ছোৱালী জনীয়ে খেলি থকাৰ পৰা অহাৰ কাৰণে অলপ ফোপাইছিল আৰু
মুখখন বৰ বঙা পৰিছিল তাইৰ।

নীৰাই বাউলিত ধৰি ছোৱালীজনীক কাষ চপাই আনিলে। ছোৱালী
জনীয়ে অৰোধ্য চাৰনিৰে এবাৰ নীৰা আৰু এবাৰ আলোকৰ ফালে চাব ধৰিলে
চকুত বিষয় আৰু প্ৰশ্ন।

মাহুহজনী ভিতৰলৈ উঠি গ'ল।

নীৰাই প্ৰাৰ্থনাক আৰু বেছি ওচৰ চপাই আনিলে—কোলাত সুমাই ল'লে,
নীৰাৰ চকু মুখত এটা অদ্ভুত বেদনাময় ভৃষ্টি স্পষ্ট হৈ উঠিল।

আলোকে একো বুজিব নোৱাৰিলে।

নীৰাৰ কোলাত, নীৰাৰ বাহৰ মাজত প্ৰাৰ্থনাও বেন জাঁজ হৈ
পৰিছে।

বঙালীতে নীৰাই সুধিলে, “মোক চিনি পাইছা?”

মূৰ জোকাৰি ছোৱালীজনীয়ে নীৰাৰ মুখলৈ চালে—নাই পোৱা।

“ওঁ তুমি মোক চিনি নোপোৱা, মই বহুত দূৰৰ পৰা আহিছো—অলমৰ
পৰা আহিছো।”

ছোৱালীজনীৰ চকুত অৰাক চাৰনি।

আলোকে এটা চিগাৰেট জ্বলালে। “লিখা পঢ়া শিকিছা?”

ছোৱালী জনীয়ে মূৰ হুপিয়ালে—শিকিছে।

“চিঠি লিখিব পাৰা?”

প্ৰশ্নটো ছোৱালীজনীয়ে হুবুজিলে। চিঠি বস্তাটো কি হয়তো তাক জানিবৰ
কোনো সুবিধা তাই, আজিও পোৱা নাই।

অনাথৰ চিঠি পাবৰ আৰু দিবৰ কোনো ঠাই নাই।

“আৰু কি শিকিছা?”

“গান আৰু নাচ।

“ওঁ, ভাল হৈছে।”

নীৰাই ছোৱালীজনীক আৰু ওচৰ চপাই আনি গালত দালখন হেঁচি

ধৰিলে। ছোৱালীজনীয়ে নিজক আঁতৰাই নিনিলে। হয়তো আজিলৈকে কোনোও তাইক এনে ধৰণে মৰম কৰা নাই।

মাহুহজনী লোমাই আছিল।

লাহে লাহে নীৰাই প্ৰাৰ্থনাক এৰি দিলে। প্ৰাৰ্থনা কিন্তু বেছি দূৰ আঁতৰি নগৈ মাহুহজনীৰ কাষতে থিয় দি ব'ল আৰু আলোকৰ মুখলৈ—একেধৰে চাই থাকিল।

মাহুহজনীয়ে ক'লে, “তুমি এতিয়া খেলাটো বোৱা।”

প্ৰাৰ্থনা বোৱাৰ পিছত তেওঁ ক'লে, “বৰ ভাল ছোৱালী, নাচ-গান, পঢ়া শুনাতো ভাল। কেতিয়াবাহে অলপ আমনি কৰে।”

নীৰাই তেওঁৰ কথাৰাৰ বুজিব চেষ্টা কৰিলে। “অন্ত একো নহয়, মাতে মাতে ইয়াৰ পৰা আঁতৰি যাব খোজে, কাকো নমনা হয়।”

কিবা ভাবি নীৰাই বেৰখনৰ ফালে একেধৰে চাই থাকিল আৰু কিছুপৰৰ মূৰত ক'লে “অন্ত আমনি নাই নহয়?”

“অন্ত একো নাই, সকলো-ছোৱালীৰ সেইবোৰ থাকেই।”

আলোকৰ ফালে চাই নীৰাই ক'লে, “সন্ধিয়াই হ'ল, আমি যাও ব'লক।”

হুয়ো বহাৰ পৰা উঠিল।

বেগৰ পৰা এটা সকলো খাম উলিয়াই নীৰাই মাহুহজনীৰ ফালে আগবঢ়ালে।

“এইয়া ধৰকচোন। আহৌ বাক। বহুত ধন্যবাদ।”

মাহুহজনীৰ মুখখন অলপ উজল হ'ল। ক'লে, “কোনো ভাবনাৰ দৰকাৰ নাই। ইয়াত সকলোৰে ভাল যত্ন লোৱা হয়।”

প্ৰশংসা কৰি হুয়ো ওলাই আহিল। তেতিয়া ষ্টীট লাইটবোৰ জলি উঠিছে। এখন বহুস্তময়, অৰোধ্য ভগতৰ পৰা ওলাই অহা যেন লাগিল আলোকৰ। নীৰা কিন্তু হঠাৎ আনন্দ-উচ্ছল হৈ পৰিছে।

টেন্সি এখনত হুয়ো উঠিল।

নীৰাই ক'লে, “ক'ববাত অলপ চাহ খাই লও, তাৰ পিছত চিনেমা চাম।” আলোকে কোনো আপত্তি নকৰিলে। আজিৰ ঘটনাবোৰে আলোকক যেন একেবাৰে নিজিয় কৰি পেলাইছে। নীৰাৰ মন্ততে মত দিয়াৰ বাহিৰে অন্ত পথ নাই।

হোটেল পাই হুয়ো নিজ নিজ কোঠালৈ গ'ল। আলোকে বিশেষ একো চিন্তা নকৰিলে। নীৰাৰ জীৱনৰ ব্যক্তিগত কথা কিছুমান জানিবলৈ আলোকক অকণো আগ্ৰহ নাই। হয়তো এইবোৰ সকলো নীৰাৰ খেয়াল। কলিকতালৈ

আহি অলপ মুকলিম্বীয়া হৈছে। গতিকে যি মন যায় তাকে কবিত্তে, আশক্তি
কৰাৰ বা বাধা দিয়াৰ কোনো দৰকাৰ নাই।

শোৱাৰ আগতে আলোকৰ কোঠালৈ আহি দীৰ্ঘাই ক'লে, "অনুভূতীয়
লাগিছে আৰু। শোওঁগৈ নেই। আপুনিও তই থাকক।"

। চৌচল্লিশ।

নটা বছৰ।

বৰ বেছি সময় নহয়।

বৰ কম সময়ো নহয়।

নটা বছৰ। তিনি হেজাৰ তিনিশতকৈও বেছি দিন। কিছুমান দিন
অবিচিহ্ন, গতাত্মগতিক। কিছুমান দিন বিচিহ্ন, অপ্রত্যাশিত অৰ্বপূৰ্ণ,
ভাংপৰ্যাপূৰ্ণ।

হাণু যেন লাগিলেও গতিহীন যেন লাগিলেও, কোনোটো দিনেই নহয়,
কোনোটো মুহূৰ্ত্তই বৈ নেথাকে। নিইত গৈ আছে। অকণো বৈ নোবোৱাকৈ
নিইত গৈ আছে। নহলে ইমান সোনকালে নটা দীঘল বছৰ পাৰ হৈ গ'লহেঁতেন
কেনেকৈ? দিনবোৰ এনেয়ে বৈ যোৱা নাই। দাগ কাটি কাটি, চিন বাধি
বাধি নিইত গৈ আছে।

আলোকে মনতে গণনা কৰি চালে। মেশ স্বাধীন হোৱাৰ হ'ল ন বছৰ।
আৰু আলোকৰ নিজৰ জীৱনৰ লগত চিনাকি হোৱাৰ হ'ল চৌধ্য পোন্ধৰ বছৰ।
এইয়া ১০৫৬ চন। বহুত লগনি হৈছে পৃথিৱী, বহুত লগনি হৈছে ভাষাতৰ্বৰ।
অন্যবোৰ বহুত চকুত পৰা পৰিৱৰ্ত্তন হৈছে। আজি কোনোবাই কেবী
বাঁটেৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰ হয়, কিন্তু কুঁৱলীৰ মাৰে মাতে শুহ শুহ হুগ্, হুগ্, অৰ
কবি অকাই পকাই গৈ থকা লব লব জাহাজেৰে যাহুহ আৰু জাহাজীৰপকা
ডেকপুৰলৈ, ডেকপুৰৰ পৰা চিকাৰীঘাটলৈ অহাবোৱা নকৰে। আজি আৰু
আগৰ বেলপথেৰে অন্যৰ যাহুহ কলিকতাবৰা জাহাজীলৈ বা জাহাজীৰ
পৰা কলিকতালৈ অহাবোৱা নকৰে। পূব পাকিস্তান হৈছে, এখন হুকীয়া
নতুন ৰাষ্ট্ৰ হৈছে, শিলিগুৰি পৰা দিবাগড়ৰ নাথনিয়েদি নতুন ভাৰতীয় কেলপথ
হৈছে। গতি বীৰ, বাৰ্ত্ত পানী নাই, যাত্ৰীৰ কাকণ শা-হুৰিবা শোয়াবহ।

তথাপি স্বাধীন ভাৰতব নিজেৰ মাজেৰে ওপৰত নিজৰ বেলে হৈছে। বেলেৰ
ভৰাভাৰ পুৰণি, মামৰে খোৱা। তথাপি ভাৰত যেন এক নতুন প্ৰাণ শক্তিৰ
উদ্বোধন আছে, এক নিজৰ গতিশক্তি আছে।

লময় গৈ আছে।

বেলখনো গৈ আছে।

মাজে মাজে কোনো ঠেচনত অলপ সময়ৰ কাৰণে বয় আকৌ আগবাঢ়ে।
শেষ লক্ষ্যস্থল আছে বহুত দূৰণিত। দীঘলীয়া উকিটোৱে যেন সেই দূৰ লক্ষ্য-
স্থলৰ কথাই সোঁৱৰাই দিয়ে।

আলোকৰ ভাল লাগিছে। আধা আন্ধাৰ, আধা পোহৰৰ মাজত সোমাই
থকা বাতিৰ অচিনাকি পৃথিৱীখন যেন অৰ্ধ বৃত্তিৰ নোৱাৰা এক ধূসৰ বহুস্তৰ
মাজত আত্মগোপন কৰি টোপনিৰ লগত মিতিৰালি পাতি ক'ৰবালৈ গৈ আছে।
ষোঁৱা ৭/৮ দিনৰ ব্যস্ততাৰ পৰা অব্যাহতি পাই আলোকৰ গা-মন পাতল
লাগিছে। কলিকতাত বহা বিৰাট ৰাজনৈতিক সন্মিলনখনৰ বিভিন্ন কাৰ্য্য-
সূচীত অংশগ্ৰহণ কৰি ব্যস্ত থকাৰ মাজতে আলোকে অস্তান্ত ব্যক্তিগত কাম
কৰিবলৈ কেনেদৰে সময় উলিয়াব পাবিলে তাৰি আলোকৰ আচৰিত লাগিল,
কিন্তু ৰাজনৈতিক সভাত যোগদান কৰাতকৈ বাকী কামবোৰহে অধিক দৰকাৰী
আছিল যেন লাগিল তাৰ।

স্বাস্থ্য হেৰুৱাই পেলোৱা, ধীপাই-ভুকাই চিনিৰ নোৱাৰা হোৱা, সেই
মৰিয়াল জোহাৰজনী তাইক নিজে কলিকতালৈ আনি বিশেষজ্ঞৰ হতুৱাই
পৰীক্ষা কৰাই চিকিৎসাৰ ব্যৱস্থা কৰিব পৰাটো আলোকৰ কাৰণে যেন এটা
জটিল যোকৰ্দ্দমাত জিকাতকৈও বেছি মহত্বপূৰ্ণ কথা। আগৰ দায়িত্ব বৃত্তি
নোপোৱা ককায়েক জাহিদটোৱেও জোহাৰৰ প্ৰতি তাৰ দায়িত্ব যেন নতুনকৈ
উপলব্ধি কৰিছে। জোহাৰটো জোহাৰ অস্থি আৰোগ্য নোহোৱাৰ কাৰণে
কলিকতাত আনি দেখুওৱাৰ কথা জাহিদেই প্ৰথমে চিন্তা কৰিছিল। আলোকৰ
কলিকতালৈ অহাৰ দিনবাৰ ঠিক কৰাই আছিল, জাহিদ আৰু জোহাৰ লগত
কলিকতালৈ অনাত আলোকৰ কোনো অস্থিবিধা নাছিল। আত্মগোপন কৰি
থকা লবঙ্গছোৱাত 'জোহাৰ' আলোকক বিদৰে এজনী মাক বা বায়েকৰ দৰে
বুৰাই বুৰাই হুপাবিৰে আবৰি ৰাখিছিল, তাৰ কাৰণে আলোকে জোহাৰ
কাৰ্কে এফোঁকে কৰিব পৰা নাছিল, আজিলৈকে। 'জাহিদ তাইৰ কঠিন
অস্থিত চিকিৎসাৰ কাৰণে লাগি জাহিদ দিৱলৈ পাই তাৰ ভাল লাগিল।

জোহাৰ ভাল হ'ব, জোহাৰ আৰোগ্য হ'ব। জোহাৰই স্বাস্থ্য বুৰাই পাব।

কয়তো বি দুৰ্ভাগ্যই তাইক প্ৰবন্ধনা কৰিলে ভাষা বিবেচনাময় হয়। সিও
 জোহাৰ ওচৰলৈ আকোঁ ঘূৰি আহি কৰ্মাণী হ'বহি। জোহাৰ সিহিলা
 এজনী সৰল ছোৱালীক বি ঠাৱিৰ পাৰে, সি অবাধ্য। সি অপৰীক্ষিত।
 সেই অপৰাধৰ কাৰণে সি নডকাহ হৈ জোহাৰ ওচৰত থাকি বিচাৰিব।
 তাইৰ ভাগি পৰা বাহা ভাল হৈ উঠিলে, তাইৰ ভাগি পৰা মনটোও সৰল হৈ
 উঠিব। তাই মৰণৰ পৰীক্ষাৰ মাজৰ পৰা জীৱনৰ বিন্ধিত উপকৰ্ণলৈ ঘূৰি
 আহিব। তাই বাচিব—তাই জীৱাই থাকিব। জীৱাই থাকিলে তাইৰ
 জীৱনৰ কতি সৰুৰ হিচাপ তাই পিছতো কৰিব পাৰিব।.....

বেলখন আহি এটা ঠেচনত বৈছিলহি। কিছু চিহ্ন-বাখৰ হৈছিল, কিছু
 যাত্ৰী নাছিল, কিছু যাত্ৰী উঠিছিল। বেলখনৰ বাজা পুনৰ আৰম্ভ হৈছিল।
 আলোকৰ টোপনি অহা নাছিল। বাতি তেতিয়া দুই বাতি গৈছিল। বেলখন
 চলিবলৈ আৰম্ভ কৰাৰ লগে লগে আকোঁ বাহিৰৰ আত্মাৰ পোহৰৰ মাজৰ
 বহুতময় পৃথিৱীখন এটা বুজিব নোৱাৰা কবিতাৰ নিচিনা হৈ পৰিছিল। কবিতা
 মনৰ অগত আৰু কবিতাৰ পাঠকৰ মনৰ অগতৰ মাজত এটা দূৰত্ব বেন
 বৈ গৈছে, অথচ সেই দূৰত্বই কেনে কবিতাটোৰ প্ৰধান আকৰ্ষণ।

চুটা বাৰ্ধৰ বেলবসক কোঠাটো। প্ৰথম শ্ৰেণীৰ কোঠা। বিজ্ঞান কৰা কোঠা।
 তৃতীয় যাত্ৰী তালৈ সোমাব নোৱাৰে, ভিতৰৰ পৰা দুৱাৰ বন্ধ আছে। গিৰিকিৰ
 কাষত বহি আছে আলোক, কাষতে জুই আছে এই অকৃত ছোৱালীজনী—নীবা।
 এদিন এখন বাতিৰ জাহাজৰ সৰ্বযাত্ৰী আছিল এই ছোৱালীজনী, আলোক
 একেলগে আহি বাটৰ বাট তেজপুৰত নামি গৈছিল, নীবা অকলখনে গৈ
 আছিল—চিকাবী বাটলৈ। সেইদিনা সি নীবাৰ বিয়ে আৰু একো বেছি কথা
 জনা নাছিল। নীবা আৰু আলোক কেনেদৰে আকৰ্ষিতাবে জাহাজৰ দুফালত
 একেলগ হৈছিলহি। ওচৰা-উচৰিকৈ যাবলীয়া ছোৱাৰ কাৰণে চিনাকি
 হৈছিল। কিছুদূৰ একেলগে গৈ আছিল, তাৰ পিছত এৰাএবি হৈছিল।

আৰু তাৰ পিছত.....

ঘটনাক্ৰম—

ঘূৰি ঘূৰি এই চিনাকি মৰম লগা ছোৱালীজনী আলোকৰ জীৱনৰ, কাৰে
 কাৰে আহি আছে, তাৰ ফলৰ মাজলৈ নহলেও জীৱনৰ মাজলৈ। সোৱাই
 গৈছে। কোনো অধিকাৰ নাই, কোনো দাবী নাই, কিন্তু সেই কাৰণই কয়তো
 কোনো পৰা সৰ্বোচ্চ নোহোৱাকৈ নীবা তাৰ কাষ চাপি আহি আছে।

নীবায়ে জীৱনত ঠগ খাইছে। নীবায়ে সেই ঠগৰ কবিতা পঢ়িছিল।

কতি। সেই কুলৰ, সেই কতিৰ জীৱন্তলাকী দিনে দিনে বাঢ়ি আহিছে কলিকতাৰ
 এক অখ্যাত অনাথ আশ্রমত—প্ৰাৰ্থনানামে এজনী ছোৱালী হৈ। অবিবাহিতা
 হলেও নীৰা এজনী মাতৃ—এজনী ছোৱালীৰ মাক। হয়তো আলোকৰ বাহিৰে]
 এই কথা পৃথিৱীৰ আন কোনেবো নেজানে। আলোকক নীৰাই সকলো কৈছে
 —নুকটাক নোহোৱাকৈ কৈছে।

নীৰাৰ নিজৰ পৰিচয়ো একেই। সেই কথাও তাই আলোকক নজনোৱাকৈ
 থকা নাই। তাই ইউৰোপীয় পিছু আৰু ভাৰতীয় মাতৃৰ গৰ্ভজাত এজনী
 ছোৱালী, তাই খুঁটান। কিন্তু ক'তা, পিতা বীতৰেণ্ডতো নীৰাক বন্ধা কৰিব
 পৰা নাই। জীৱনৰ চাকনৈয়াত পৰি নীৰাই ককবকাই ফুৰিছে, তথাপি জীৱনক
 অস্বীকাৰ কৰা নাই কোনো দিন।

নীৰা এজনী সাধাৰণ নাৰ্চ।

তাই এজনী নিৰ্বিশেষ সাধাৰণ গাভৰু ছোৱালী। জীৱিকাৰ প্ৰয়োজনতে
 তাই ল'খম আয়ত্ব কৰিছে। তাই হাবিছে, তথাপি তাই হাব মনা নাই।...

আলোকে টোপনি গৈ থকা নীৰাৰ মুখখনলৈ চালে। যেন এটা জনহীন
 বাগু ঘৰতকৈ এখন চলমান বেলগাড়ীত তাইৰ কাৰণে অধিক নিশ্চিত শান্তি
 আৰু আশ্ৰয় আছে।

বেলখন গৈ আছে।

বাতিৰ মাজে মাজে, বাতি শেষৰ নিগন্তৰ কালে বেলখন গৈ আছে। বাজী-
 বোৰৰ টোপনি। আলোক বহি আছে। কাষত নিশ্চিত হৈ উঠি আছে এক
 নিম্পন্দ বেদনা। আলোকৰ মনত লাগিল যেন চাৰিওফালৰ পৰা এক স্তম্ভীৰ
 বাধ্যতাহীন হুখে, এক নিবৃত্তিহীন বেদনাই জীৱনক বেৰি ধৰি আছে। এই শেহ
 বাতি নিশাও চাটগৈ উঠি আছে—ডাক্তৰ শ্ৰীকৰ্ণৰ কাষত—বহুত অব্যক্ত
 ভাবাহীন বেদনাৰ অদৃষ্ট আৱৰণৰ মাজত।

হঠাৎ বেলখনে এটা জোকাৰ মাৰিলে। নীৰাই সাৰ পাই গ'ল। তাই চহু
 মেলি চালে, পাব কাপোৰ অলপ ঠিক কৰি ললে।

“আপুনি এতিয়াও শোৱাই নাই?”

“মোৰ টোপনি অহা নাই।”

নীৰা বহিল।

“বহুত বাতি হ'ল কিজানি। আহক, আপুনি উঠি থাককহি।”

“হুনি উঠি থাকা—”

“হৈ উলো, আপুনি-ইয়াতে খোৱাঁক। হৈ অলপ বহিম।”

“নীৰা—”

নীৰাই আলোকৰ মূখলৈ চালে। কোঠাত কম পোহৰৰ নীলা লাইটটো জলি আছে। সকলোবোৰ অম্পট আৰু মূৰৰ। মেলা চুলিবোন্ধেৰে বগা নীৰা-জনীক এক ছায়াশ্ৰুতি যেন লাগিছে।

সৰুটক আলোকে ক’লে, “তুমি এনেটক যোৰ লগে লগে ‘কিমান সুখি ছুবিবা নীৰা। তোমাৰ কট হৈছে, কট হ’ব।”

“মই নেখাকিলে আপোনাক কোনে চাব। মই জানো—আপুনি নকলেও জানো—আপোনাক আভয় লগে—আপোনাক কাৰোবাৰ মৰমৰ আভয় লগে। আজি আপোনাৰ কৰ্মত কোনো নাই, যোৰ বাহিৰ কোনো নাই। শোৱক, আপুনি উই থাকক।”

“বাতি পুৰাবৰে হ’ল।”

“মই আপোনাক জগাই দিম। মোক আপুনি একো দিব নেলাগে। আজি যোৰ কোনো অভাৱ নাই।”

আলোকৰ ওঁঠৰ কোণত এটা কোমল হাঁহিয়ে কণ লগে।

নীৰাৰ কোনো অভাৱ নাই! কিন্তু নীৰাৰ আছে কি? কি আছে নীৰাৰ? কি লক্ষ্যৰ অধিকাৰী হৈ আজি নীৰাই মোক তাইৰ মৰমৰ আভয় দিবলৈ সাহ কৰিছে?

“আপুনি নোশোৱে নহয়? তেন্তে ময়ে আকৌ উই থাকো। মোৰো টোপনি নাহে। তথাপি চকু যদি পৰি থাকিব। বেলখনে বৰ জোকাৰিছে। যোৰ যদি টোপনি আছে আৰু মই যদি এই বেঞ্চখনৰ পৰা উললৈ পৰি বাও, মোক আপুনি ওপৰলৈ তুলি দিব দৌ।”

নীৰা আকৌ বেঞ্চ ওপৰৰ বিচনাখনত বীৰল দি পৰিল, আৰু চকুহুটা যদি দি গৈয়ে মূৰে কাপোৰখন লৈ পৰি ব’ল।

পূবৰ আকাশত কেঁহজালিৰ কীণ বগা অম্পট আলোকৰ বেখা। এচপৰা মেঘে এটা উটৰ আকাৰ ধাৰণ কৰিছে। দূৰত এখন অম্পট দাগৰৰ জলবাণিৰ বেধ-নেধে জিলমিলনি।

আলোকে সেই ডাৱৰখিনি আৰু সেই আকাশৰ বুকুৰ দাগৰখনৰ কালে আধা মূলা চকুৰে চাই ব’ল। সেই উটটো দাগৰখনৰ পাৰে পাৰে অকলসৰে গৈ আছে নেকি? কাৰুতেই এলাগৰ পানী! উটটোৰ কৰ্ত্তব্য অতীতীৰ কৃপা—জি গৈ আছে। দাগৰৰ পাৰে পাৰে জি গৈ আছে।

আকাশখন পোহৰ হৈ আহিছে। এজাক শান্ত, কোমল বতাহ বহিছে।

বেলখন গৈ আছে। আলোকৰ চকু ছুটা হুদ খাই আহিছে। হৃদটো একায়ে
ডলখি পৰিছে। বিচনাখনত নীৰাৰ কাষতে অলপ ঠাই আছে। কোঠালি
টোৰ দুৱাৰখন বন্ধ আছে। খিৰিকি ধোলা আছে।

নীৰা হৃবেগায়ে কাপোৰ গৈ দীঘল দি পৰি আছে। ভাইৰ শান্ত নিশাসত
এটা পৰিষ্কৃত উত্তাপ আছে।

পূবৰ আকাশৰ নীলা সাগৰখন বগা হৈ গৈছে—বহল হৈ গৈছে। সাগৰৰ
কোনোবা এটা উপকূলত উঠেটো লুকাই পৰিছে।

এবাৰ এটা জোকাৰণিত নীৰা বিচনাখনৰ পৰা পৰি বাও বাও হৈছিল।
আলোকে নীৰাক ধৰি বিচনাখনৰ সিকাললৈ দিলে আৰু সৰুৰৈ ক'লে, “নীৰা
চাও সিকালে যোৱা, পৰিবা। মোৰ টোপনি ধৰিছে। মই এই খিনিতে
অকণমান শোও—”

ওপৰৰ বাৰ্ধটো এনেয়ে খালি পৰি আছে। কিন্তু তালৈ উঠিবলৈ আলোকৰ
এলাহ লাগিছে।

লাহে লাহে নীৰাৰ কাষতে আলোক স্তলে আৰু চকুছটা হুদি দিলে।

নীৰাৰ টোপনি অহা নাছিল। নিজৰ গাত মেলি লোৱা চাদৰখন নীৰাই
আলোকৰ পাৰ ওপৰতো মেলি দিলে আৰু হাতখনেৰে আলোকক সাৰাট ধৰি
ক'লে, “অলপ কাষলৈ আহক—পৰিব—”

আলোকক শেহবাতিৰ গভীৰ টোপনিয়ে ছেচি ধৰিছে, দি ভালকৈ একো
ক'ব নোৱাৰে। মাজ অস্থূলৰ কবিলে, এখন কোমল মৰমী হাতে তাক পৰি
নোহোৱাকৈ আৱৰি ধৰিছে। তাৰ পৰি বোৱাৰ ভয় নাই।

বেলখন গৈ আছে। বতাহ তাক বলি আছে। আকাশখন ক্ৰমে বগা
পোহৰেৰে ভৰি পৰিছে। এখন অচিনাকি পৃথিৱীৰ বুকুৰ ওপৰেদি সময় আগ-
বাঢ়িছে।

মিহিডৰ নামিৰ লগা টেটলটো এতিয়াও বহুত হুত আছে।.....বহুত,
হুত আছে।

হাঁহো হাঁহো কৰি থকা নীৰাৰ ওঁঠ ছুটাত খিৰিকিয়েদি সোমাই অহা
পূৱাৰ কৰ সিনিকলিৰ বেধা বিলি পৰিছে।

ক'বাক হুকুণিত এটা কৰুণ জিহ্বা আছে, চিৰ'বি চিৰ'বি সি হুকুণে আভৰি
গৈছে।

বেলখন গৈ আছে, গৈ আছে—গৈ আছে—.....

‘বাতিৰ কবিতা’ৰ লিখক চৈয়দ আব্দুল মান্নিকৰ অক্লান্ত কিতাপবোৰ :—

উপক্ৰান্ত

১। ওমলা ঘৰৰ ধূলি।	২১। কবিতাৰ নাম লাভ।
২। বনজুই।	২২। অঘৰী আত্মাৰ কাহিনী।
৩। ছবিঘৰ।	২৩। লোপাণী হুতাৰে বহা।
৪। মাটিৰ চাকি।	২৪। আৰ্হাৰিলা।
৫। বথৰ চকৰি ঘূৰে।	২৫। জন্ম মণিকা ইত্যাদি।
৬। জীয়া জুৰিৰ ঘাট।	২৬। কপাৰখীৰ পলল।
৭। বিহমেটেকাৰ ফুল।	২৭। একাৰেকা বৃন্ত।
৮। শৰীলত একুৰা জুই।	২৮। নিপাৰে প্ৰাণ নমুৱে।
৯। মোৰ বাবে হুকৰা মালতী ফুল।	২৯। কৰ্ণহাৰ।
১০। প্ৰাচীৰ আৰু প্ৰান্তৰ।	৩০। অঘৰ মৱা।
১১। মৌ-ভিমকৰ কোঁহ।	৩১। অগ্নিগৰ্ভা।
১২। বজনীগন্ধাৰ চকুলো।	৩২। কেবল প্ৰেমেষেই বদি।
১৩। পছমৰা হাবিৰ বাট।	৩৩। নল বিৰিণা বাগৰি।
১৪। জেতুকা পাতৰ দৰে।	৩৪। কাঙনৰ শেষ হাঁহি।
১৫। জিলুল।	৩৫। অস্ত আকাশ অস্ত ভাষা।
১৬। এটা গুৰা, দুখন নদী আৰু
এখন মকছুমি।	৩৬। খোৰা নিৰান।
১৭। কপতীৰ্বৰ ৰাজী (১)	৩৭। এখন লোপাণী ছৰাৰ।
১৮। কপতীৰ্বৰ ৰাজী (২)	৩৮। তীৰ্থৰাজী (অনুবাদ)
১৯। নৃকৰ্মখীৰ বপ্ন।	৩৯। অকুৰ কাহিনী (অনুবাদ)
২০। (নৃকৰ্মখীৰ) বপ্নভঙ্গ।	৪০। ৰাজিৰ কবিতা।
	৪১। অস্ত নাম বৃদ্ধা।

—ইত্যাদি।

চুটি গল্প সংকলন

১। পৰশমণি।	১০। আৰু।
২। এজনী নতুন ছোৱালী।	১১। অন্ধকূপ।
৩। বৰ্ণাশৰ।	১২। অন্ধাৰী আৰু অন্ধাৰ।
৪। বৰহা পাণৰি।	১৩। অন্ধৰ ভাষাৰ অন্ধৰ লোহৰ।
৫। শিল আৰু শিখা।	১৪। প্ৰাণাধিকা।
৬। নিখৰে নিখৰে।	১৫। ভিনিচকীয়া গাড়ী।
৭। মৰম মৰম লাগে।	১৬। শোৰা পাঁওত পহিলা বহান।
৮। বহুত বেৰনা এটোপা চকুলো।	১৭। ছয় নম্বৰ প্ৰথম উল্লস।
৯। বীভৎস কেনী।	

মঞ্চ নাটক আৰু অনাৰ্ঠ্য নাটক

সঙ্গীতালোচনা

১। বাজব্রোহী।	১। আজান ককিৰ।
২। মকবাজাল।	২। অ'মোৰ আপোনাৰ দেশ।
৩। শকুন্তলা।	৩। মিথি জীৱনী। (বজনীকান্ত
বৰদলৈৰ উপভাসৰ নাট্যৰূপ)
৪। অমৰ য়ায়া।	৪। চিবকুমাৰ সভা। (ববীক্ষনাথৰ
অঙ্কবাদ)
৫। আখা-খঁকা ছবি।	৫। বগা চুলীয়া ছোৱালীজনী।
(চোলা নাটকৰ অঙ্কবাদ)
৬। দূবৰ দেৱতা।	—ইত্যাদি।
৭। অঙ্কুৰ।	
৮। জোৱাৰৰ টউ।	
৯। বড়িটো বড়িটো।	
১০। ডেজশিৱা গৌলানীৰ আলি।	
১১। কাঠুফুলা (গল্পৰ নাট্যৰূপ—মহেন্দ্ৰবৰঠাকুৰৰ)	

অগ্ৰাণ্য গ্ৰন্থ

গবেষণা গ্ৰন্থ।

- ১। অলমীয়া জিকিৰ আৰু জাবী। (প্রকাশক—ভাৰাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়)
- ৩। জীৱৰ সাধৰি নাম।
- ৩। চুকী আৰু চুকীবাদ। (প্রকাশক—অলম সাহিত্য সভা)
- ৪। অলমীয়া ভাষাত আৰবী-কাৰ্চী-উৰ্দু আদি শব্দ।
- ৫। বাইজৰ বৃথৰ মাত।
- ৬। ইক্ৰাল আৰু ভাতীয় সংহতি। (অঙ্কবাদ)

হাঁহি আৰু চকুলোৱে

মালিকৰ

আঠৈকুৰি বছৰৰ আঠৈকুৰি নিৰ্বাচিত

চুটিগল্পৰ বৃহৎ সংকলন

(১৯৩৫—১৯৮৫)

অলপতে প্রকাশ পাব